LEV TROÇKİ

Rus devriminin tarihi

Şubat Devrimi: Çarlığın devrilmesi

YAZIN YAYINCILIK

Lev Troçki
Rus Devriminin Tarihi

●

Özgün adı:
İstoriya russkoy revolyutsii
Berlin 1931-1933

●

Türkçede ilk baskı tarihi
Ekim 1998

●

Türkçesi:
Bülent Tanatar

●

Kapak:
İnci Batuk

●

Baskı:
Söğüt Matbaası

●

Yazın Yayıncılık
Asmalı Mescit Sok. 13/9
Tünel - İSTANBUL

●

Yazışma:
PM 224 Beyoğlu - İBTANBUL

LEV TROÇKİ

RUS DEVRİMİNİN TARİHİ

CİLT - I Şubat devrimi: Çarlığın devrilmesi

Türkçesi:
BÜLENT TANATAR

YAZIN YAYINCILIK

Çeviriye esas teşkil eden metin:
Histoire de la révolution russe,
çeviren **Maurice Parijanine**, Editions
du Seuil, 2 cilt, Paris 1967.
Çeviride kullanılan yardımcı metin:
The History of The Russian Revolution,
çeviren **Max Eastman**,
Simon and Schuster,
3 cilt, New York 1932.

Rusça kelimeler
okundukları gibi yazılıdır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7
1. Rusya'nın Gelişmesinin Kendine Özgülükleri I 3
2. Çarlık Rusya'sı ve Savaş 26
3. Proletarya ve Köylülük 44
4. Çar ve Çariçe 62
5. Bir Saray Darbesi Fikri 62
6. Monarşinin Can Çekişmesi 88
7. Beş Gün (23 Şubattan 27 Şubata) 111
8. Şubat Ayaklanmasını Kim Yönetti? 146
9. Şubat Devriminin Paradoksu 163
10. Yeni İktidar 189
11. İkili İktidar 214
12. Yürütme Komitesi 222
13. Ordu ve Savaş 253
14. Yöneticiler ve Savaş 274
15. Bolşevikler ve Lenin 288
16. Partinin Yeniden Silahlandırılması 315
17. "Nisan Günleri" 332
18. Birinci Koalisyon 357
19. Taarruz 371
20. Köylülük 388

21. Kitleler Arasındaki Gruplaşmalar 408
22. Sovyetler Kongresi ve Haziran Gösterisi 434
Sonuç 452
Ek I 456
EK II 465
Ek III 473
Kronoloji 479
Birinci Ciltte Adı Geçen Başlıca Şahsiyetlerin Kısa Listesi 483
Yer Adlarının Kısa Listesi 491
Kitapta Kullanılan Özel Terimler Lügatı 492
Kitapta Adı Geçen Parti ve Siyasal Grupların Listesi 494
Dizin 497

ÖNSÖZ

1917'nin ilk iki ayında Rusya hâlâ Romanovlar monarşisiydi. Sekiz ay sonraysa, daha yıl başında pek tanınmayan ve iktidara geldikleri sırada önderleri her türlü ihanetle suçlu durumdaki Bolşevikler dümeni ele geçirmişlerdi bile. Tarihte bu denli apansız bir tersyüz oluşun bir başka örneği daha yoktur, özellikle yüz elli milyon candan meydana gelen bir ulustan bahsettiğimiz anımsanırsa. Öyleyse, hangi biçimde ele alınırsa alınsın, 1917 hadiselerinin irdelenmeye değer olduğu aşikârdır.

Bir devrimin tarihi, tüm diğer tarihler gibi, her şeyden önce olup bitenleri ve bunların nasıl olduğunu anlatmalıdır. Ama bu yeterli değildir. Öyküsünde bile olayların neden başka türlü değil de böyle cereyan ettiğini net biçimde görebilmemiz gerekir. Hadiseler ne bir serüvenler silsilesi ne de önceden tasarlanmış bir kıssadan hissenin birbirini takip eden bölümleri olarak görülemezler. Kendi rasyonel yasalarına uymaları gerekir. İşte yazarın kendine biçtiği görev bu iç yasanın keşfidir.

Devrimin en tartışma götürmez özelliği kitlelerin tarihsel olaylara doğrudan müdahaleleridir. Normal zamanlarda, ister monarşik ister demokratik olsun, devlet ulusa tepeden bakar; tarih erbaplarınca yapılır: monarklar, bakanlar, bürokratlar, parlamenterler, gazeteciler. Ama keskin dönemeçlerde, eski düzen artık onlar için katlanılamaz hale geldiğinde, kitleler kendilerini siyaset arenasından ayıran duvarları birer birer yıkarlar, geleneksel temsilcilerini yerlerinden ederler ve bu müdahaleleriyle yeni bir düzenin başlangıç ortamını yaratırlar. Bunun iyi mi kötü mü olduğunu varsın ahlâkçılar düşünsün. Bize gelince, biz olguları nesnel gelişmeleri içinde kendilerini nasıl sunuyorlarsa öyle alıyoruz. Devrimin tarihi bize göre, her şeyden önce, kendi kaderlerinin karara bağlandığı sahaya kitlelerin aniden dalmalarının öyküsüdür.

Devrim ortamına girmiş bir toplumda, sınıflar mücadele halindedir. Bununla birlikte, devrimin başlangıcı ile sonu arasındaki zaman zarfında toplumun iktisadî temellerinde ve sınıfların toplumsal dayanaklarında meydana gelen dönüşümlerin, kısa bir zaman diliminde yüzlerce yıllık kurumları yerle bir eden ve bunların yerlerine tekrar devirmek üzere yenilerini kuran devrimin bizzat kendi gidişatını açıklamaya yeterli olmadığı besbellidir. Devrimci olayların dinamiği, doğrudan doğruya, devrimden önce oluşmuş olan sınıfların psikolojilerindeki hızlı, yoğun ve coşkulu dönüşümler tarafından belirlenir.

Gerçekten, bir toplum, tıpkı bir zanaatkârın alet edevatını yenilemesi gibi, kurumlarını ihtiyaçları ölçüsünde değiştiremez. Tam tersine: pratikte, toplum üstünde taşıdığı kurumları ezeliyen kurulu şeyler gibi görür. Onlarca yıl boyunca, muhalefetin eleştirisi kitlelerin hoşnutsuzluğuna bir supap görevi görür ve bu da toplumsal rejimin istikrarının bir koşuludur: örneğin, ilke olarak, sosyal demokrat eleştirinin kazandığı değer böyledir. Hoşnutsuzları tutucu aklın cenderesinden kurtarmak ve kitleleri isyana sürüklemek için bireylerin veya partilerin iradesinden bağımsız, son derece istisnaî koşulların doğması gerekir.

Devrim sırasında kitlelerin görüş ve ruh hallerinde meydana gelen hızlı değişimler, dolayısıyla, insan psikolojisinin esneklik ve seyyaliyetinden değil, düpedüz ondaki derinlere kök salmış tutuculuktan ileri gelir. Fikirler ve toplumsal ilişkiler, bir tufan gibi kopup gelene dek, yeni nesnel koşulların tarihsel bakımdan gerisinde kaldığından, devrim sırasında sıçrama yapan fikirler ve coşkular, polis kafasıyla bakıldığında, basitçe "demagoglar"ın işi gibi görülür.

Kitleler devrime dört başı mamur bir toplumsal dönüşüm planıyla değil, artık eski rejime tahammül edemeyeceklerini gösteren ham bir duyguyla girişirler. Yalnızca sınıflarının önder çevreleri siyasal bir programa sahiptir, ama o da olaylar tarafından doğrulanmaya ve kitlelerce onaylanmaya muhtaçtır. Bir devrimin aslî siyasal süreci kesinlikle sınıfın toplumsal krizin ortaya koyduğu sorunların bilincine varması ve kitlelerin aktif olarak ardışık yaklaşıklıklar yöntemi uyarın-

ca yön bulmalarından oluşur. Devrim sürecinin şu veya bu partinin daha aşırı başka partilerle ikâmesiyle pekişen farklı aşamaları, bu ileriye doğru atılış nesnel engellere toslayıp kırılmadığı müddetçe, kitlelerin sola doğru sürekli biçimde daha güçlü olarak itilmelerini yansıtır. Bu kırılma gerçekleştiğinde gericilik başlar: devrimci sınıfın bazı çevrelerinde hayal kırıklığı, kayıtsızların sayısında artış ve ardından, karşı devrimci güçlerin pekişmesi. En azından eski devrimlerin izlediği şema böyledir.

Yalnızca kitleler içindeki siyasal süreçler yoluyla, hiç de bilmezden gelmediğimiz partiler ve önderlerin rolünü anlayabiliriz. Bunlar süreç içinde önemli olmakla birlikte özerk bir unsur oluşturmazlar. Yönetici bir örgüt olmazsa, kitlelerin enerjisi pistonlu bir silindir içinde sıkışmayan buhar misali uçup gider. Bununla birlikte, hareket silindir ya da pistondan değil, buhardan ileri gelir.

Devrim anında kitlelerin bilincinde meydana gelen değişmelerin incelenmesinde rastladığımız güçlükler çok barizdir. Ezilen sınıflar fabrikalarda, kışlalarda, köylerde ve kentte, sokaklarda tarih yaparlar. Ama yaptıkları şeyi yazıya kaydetme alışkanlıkları yoktur. Toplumsal coşkuların en yüksek gerilim noktasına ulaştıkları dönemler genelde seyre dalmaya ve tasvir yapmaya pek yer bırakmazlar. Tüm ilham perileri, gazetecilik denen pleblerin ilham perisi bile, çok sağlam kanatları olmakla birlikte, devrim sırasında geçim sıkıntısı çekerler. Ama yine de tarihçinin durumu o kadar ümitsiz değildir. Alınmış olan notlar eksik, uyumsuz ve raslantısaldır. Fakat olayların ışığında, çoğu zaman bu bölük pörçük notlar alttan alta yürüyen sürecin yönünü ve ritmini tahmin etmeye el verirler. İyi ya da kötü, devrimci bir parti kitlelerdeki bu bilinç değişimlerini değerlendirerek taktiğini temellendirir. Bolşevizmin izlediği tarihsel yol, en azından kaba hatlarıyla, bu değerlendirmenin yapılabilir olduğuna tanıklık eder. Öyleyse niçin devrimci bir politikacının mücadelenin çalkantıları içinde yapabildiğini bir tarihçi geriye dönük olarak yapamasın?

Bununla birlikte, kitlelerin bilincinde cereyan eden süreçler ne özerk ne de bağımsızdır. İdealistlerin ve eklektiklerin pek hoşuna git-

mese de, bilinç her halükârda varoluşun genel koşulları tarafından belirlenir. Şubat Devriminin ve onun yerine geçen Ekim Devriminin öncülleri Rusya'nın ekonomisi, sınıfları, devlet iktidarıyla birlikte içinde oluştuğu tarihsel koşullar içine, dış güçlerin onun üzerindeki etkisi içine yedirilmelidir. Madem geri bir ülkenin proletaryayı herkesten önce iktidara getirmesi tümüyle enigmatik görünüyor, öyleyse enigma sözcüğünü öncelikle söz konusu ülkenin özgün karakterinde, yani onu diğer ülkelerden ayırdeden şeyde aramak gerekir.

Rusya'nın tarihsel kendine özgüllükleri ve bunların özgül ağırlıklarının nitelikleri elinizdeki kitabın Rus toplumunun ve onun iç güçlerinin gelişmesinin özlü bir açıklamasını içeren ilk bölümlerinde ifade edilmişlerdir. Bu bölümlerin kaçınılmaz şematizminin okuyucuyu usandırmayacağını umarız. Okuyucu eserin geri kalan kısmında aynı toplumsal güçleri bu kez tümüyle eylem halinde bulacaktır.

Bu eser hiç bir şekilde kişisel anılara dayanmamaktadır. Yazarın da buradaki olaylara katılmış olması vesilesi onu, anlatımını sıkı bir denetimden geçirilmiş belgeler üzerinde kurma zorunluluğundan hiç de bağışık kılmıyordu. Yazar kendinden, bulunduğu yere olaylar tarafından zorunlu olarak sürüklenmesi ölçüsünde, "üçüncü şahıs" şeklinde bahsedecektir. Bu basit bir edebî biçim tercihi değildir: bir otobiyografi ya da hatıratta kaçınılmaz olan öznel tını bir tarih incelemesinde kabul edilemez bir şeydir.

Bununla birlikte, yazarın da bizzat mücadeleye katılmış olması, onun yalnızca bireysel ya da kolektif aktörlerin psikolojisini değil, olayların arasındaki iç bağıntıyı da kavramasını doğallıkla daha kolaylaştırmıştır. Bu avantaj bir şartla olumlu netice verebilirdi: gerek küçük gerekse büyük olaylarda, gerek olguların gerekse güdülerin ve efkârın açıklanmasında yalnızca hafızasının tanıklıklarına dayanmaması. Yazar, elinde olduğu kadarıyla, bu koşula uyduğunu zannediyor.

Geriye tek bir mesele kalıyor: yazarın bir tarihçi olarak sunduğu siyasal tutumunun yazarın olayların içindeki bir aktör olarak sahip olduğu bakış açısıyla yetinmesi meselesi. Okuyucunun, tabiatıyla, yazarın hiç de saklama niyetinde olmadığı siyasal görüşlerini paylaş-

ma zorunluluğu yoktur. Ama okuyucu bir tarih eserinin bir siyasal tutumun savunusu değil, devrimin gerçek sürecinin tamamen akla yatkın bir tasviri olmasını isteme hakkına sahiptir. Bir tarih eseri olaylar bir sayfadan diğerine zorunluluklarının doğallığı içinde seyrederse ancak hedefine ulaşmış sayılır.

Bunu başarmak için tarihçinin "tarafsızlığı" denen şeyin varlığı onsuz olunmaz bir gereklilik midir? Henüz hiç kimse bunun neden ibaret olduğunu açık seçik biçimde ortaya koyamadı. Devrimin "bir bütün olarak" ["en bloc"] ele alınması gerektiğini söyleyen Clemenceau'nun özlü sözü sık sık anılmakta; bu olsa olsa kafayı kuma gömmektir: aslen içinde bölünmeyi taşıyan bir bütünün nasıl taraftarı olunur? Clemenceau'nun bu sözü ona kısmen çok kararlı atalarından duyduğu belli bir utanç, kısmen de torunun bu ataların ruhları karşısında içine düştüğü maraz tarafından dikte edilmiştir.

Bir salon adamı olarak Büyük Devrim'e —bir başka deyişle Fransız ulusunun doğuşuna— onca iftiralar savurmuş olan, günümüz Fransa'sının gerici, ve dolayısıyla da değerli, tarihçilerinden biri, Louis Madelin, bir tarihçinin tehdit altındaki şehrin surlarına çıkıp muhasaracılarla muhasara edilenlere oradan bakması gerektiğini ileri sürüyor. Ona bakılırsa, ancak bu şekilde "uzlaştırıcı adaleti" sağlamak mümkün olur. Oysa, bizzat Bay Madelin'in eserleri gösteriyor ki, iki kampı birbirinden ayıran o surlara tırmansa bile, bunu ancak gericiliğin fenercisi olarak yapabilir. Ne mutlu ki, burada söz konusu olan eski zamanların kamplarıdır; zira devrim sırasında surlarda gezinmek son derece tehlikelidir. Öte yandan, tehlike anında, "uzlaştırıcı adalet"in babaları genelde evlerine kapanıp hangi tarafın zafere ulaşacağını beklerler.

Ciddî ve eleştiri duygusuna sahip okuyucunun ona içi zehir ve gerici kin dolu bir tas sunan aldatıcı tarafsızlığa ihtiyacı yoktur. Ona gereken, açık ve gizlenmemiş sempati ve antipatilerini ifade etmek için olguların namuslu bir incelemesine, olgular arasındaki gerçek ilişkilerin serimlenmesine, olaylar silsilesindeki rasyonelin ortaya çıkarılmasına dayanmaya çalışan bilimsel iyi niyettir. İşte tarihsel nesnellik

ancak bu alanda mümkündür ve bu da tümüyle yeterlidir, çünkü tarihçinin güvencesini verdiği iyi niyetinden bağımsız olarak, tarihsel sürecin içsel yasalarının açığa çıkarılmasıyla teyit ve tasdik edilmiştir.

Elinizdeki eserin kaynakları sayısız gazete ve dergi gibi dönemsel yayından, bazıları elyazması şeklindeki ama çoğu Moskova ve Leningrad'daki Devrim Tarihi Enstitüsü tarafından yayımlanmış hatırat, tutanak ve benzeri belgelerden oluşmaktadır. Metnin içinde okuyucuyu olsa olsa sıkacak referanslar vermenin gereksiz olduğunu düşündük. Bütünsel inceleme niteliğindeki tarih kitaplarından özellikle *Ekim Devriminin Tarihi Üzerine Denemeler*'in (Moskova-Leningrad, 1927) iki cildinden yararlandık. Hepsi aynı değerde olmamakla beraber, farklı yazarlar tarafından kaleme alınan bu denemeler, her halükârda, olaylara dair zengin belgesel kaynaklar içerirler.

Eserde verilen tarihlerin hepsi eski takvime göredir, yani bugün sovyetler tarafından da kabul edilmiş olan evrensel takvimden on üç gün önce gelirler. Yazar Devrim sırasında yürürlükte olan takvimi izlemek zorunda kalmıştır. Gerçekte tarihleri çağdaş usule çevirmek çok zor bir iş değildi. Ama kimi güçlükleri ortadan kaldıracak olan bu işlem daha büyük yenilerine yol açacaktı. Monarşinin devrilmesi Tarih sayfalarına Şubat Devrimi adıyla yazıldı. Oysa Batı takvimine göre bu olaylar Martta cereyan etmiştir. Geçici Hükûmetin emperyalist politikasına karşı düzenlenen kimi silahlı gösteriler tarihte "Nisan Günleri" adıyla kaydedilmiştir, oysa ki yine Batı takvimine göre bu eylemler Mayıs ayında yer almış oluyor. Arada kalan diğer tarihlerde meydana gelen olaylar üzerinde hiç durmayarak, sadece şunu belirtelim ki, Ekim Devrimi de Avrupa'ya göre Kasımda cereyan etmiştir. Görüldüğü gibi, takvim bile olayların rengine bürünmüştür ve tarihçi de küçük aritmetik işlemler yaparak devrimin takviminden sıyrılamaz. Bu bakımdan, isteriz ki, okuyucu da Bizans takvimini ortadan kaldırmadan evvel Devrimin onu muhafaza etmeye çalışan kurumları lağvetmek zorunda kaldığını hatırlasın.

İstanbul, 14 Kasım 1930. *Lev Troçki*

1. Rusya'nın Gelişmesinin Kendine Özgülükleri

Rusya tarihinin aslî ve en kalıcı özelliği, netice olarak geri bir ekonomi, ilkel bir toplumsal yapı ve düşük bir kültür düzeyine sahip olan ülkenin gösterdiği evrimin yavaşlığıdır.

Sert bir iklime sahip, gündoğusundan esen rüzgârlara ve Asya'dan gelen göç akınlarına açık, uçsuz bucaksız bir düzlükte yaşayan nüfus bizzat doğa tarafından ezelî bir durağanlığa mahkum edilmiştir. Göçebelere karşı mücadele neredeyse XVII. yüzyıl sonuna dek sürdü. Kışın kırağı, yazın da kuraklık getiren rüzgârlara karşı mücadeleyse günümüzde bile sürüyor. Tarım —her türlü gelişmenin temeli— ekstansif üretim yöntemleriyle yapılıyordu: Kuzey'de koca koca ormanlar budanıyor ve yakılıyor; Güney'deyse bakir bozkırlar har vurup harman savuruluyordu. Doğaya derinlemesine değil, enlemesine hükmediliyordu.

Batı'da Barbarlar Roma uygarlığının harabeleri üzerine yerleşip inşaat malzemesi olarak antik taşları kullanırlarken, Doğu'da Slavlar o bedbaht düzlükleri üzerinde hiç bir miras bulamadılar: seleflerinin düzeyi kendilerininkinden de aşağıydı. Kısa bir süre sonra doğal sınırlarına toslayan Batı Avrupa'daki halklar sanayi kentlerinin iktisadî ve kültürel yerleşimlerini yaratıyorlardı. Daha yeni yeni kabına sığamamaya başlayan Doğu düzlüğündeki nüfussa ya ormanların derinliklerine dalıyor ya da uca, bozkıra göç ediyordu. En girişimci köylü unsurları Batı yakasında kentli, zanaatkâr, tüccar haline geliyorlardı. Doğu'daysa, kimi aktif, gözüpek unsurlar tüccar haline gelse de, çoğu kazak, sınır muhafızı veya kolon oluyordu. Batı'da yoğun bir biçimde yaşanan toplumsal farklılaşma süreci Doğu'da gecikiyor ve yayılma sayesinde sulandırılıyordu. I. Petro'nun çağdaşı Vico

"Moskof Çarı —hıristiyan olmakla birlikte— tembel zihniyetli insanlara hükmediyor" diye yazıyordu. Moskof Çarlığı uyruklarının tembel zihniyeti iktisadî evrimin ağır ritmini, sınıflar arasındaki ilişkilerin biçimden yoksunluğunu, iç tarihin fukaralığını yansıtıyordu.

Mısır, Hindistan ve Çin'deki antik uygarlıklar yeterince özerk bir karaktere sahiptiler ve üretim imkânları ne denli vasat olsa da, neredeyse bu ülkelerdeki sanat erbabının eserlerindeki ayrıntılar kadar gelişmiş bir toplumsal ilişkiler ağı kurabilmek için yeterli zamana sahip olmuşlardı. Rusya ise Avrupa ile Asya arasında yalnız coğrafyasıyla değil, toplumsal hayatı ve tarihiyle de bir ara durumu simgeliyordu. Batı Avrupa'ya benzemiyordu ama Asyavari Doğu'dan da farklıydı. Kimi zaman birine kimi zaman da diğerine doğru, çeşitli zamanlarda, çeşitli özellikleri itibariyle yaklaşıyordu. Doğu, Rus devletinin kurulmasında önemli bir unsur olan Tatar boyunduruğunu dayattı. Batı ise hem bir öğretmen hem de daha da korkunç bir düşman oldu. Rusya'nın kendini Doğu modeline uygun olarak inşa etmesi mümkün olmadı, çünkü her zaman Batı'nın askerî ve iktisadî baskısına boyun eğmek zorunda kaldı.

Eski tarihçiler tarafından reddedilen feodalitenin Rusya'daki varlığı yakın zamanlarda yapılan incelemelerle tartışmasız bir şekilde kanıtlanmıştır. Dahası da var: Rusya'daki feodalitenin temel unsurları bizzat Batı'da varolanlarla aynıdır. Fakat bizzat Rusya'da feodal bir dönemin yaşanmış olduğu gerçekliğinin ancak uzun bilimsel tartışmalardan sonra ortaya konabilmiş olması bile Rus feodalitesinin olgunlaşmadan doğduğunun, eciş bücüşlüğünün ve feodal kültürün şaheserleri bakımdan fakirliğinin yeterli kanıtıdır.

Geri bir ülke ileri ülkelerin maddî ve ideolojik kazanımlarını sahiplenir. Ama bu demek değildir ki, onların geçmişte geçtikleri tüm aşamaları bir bir geçerek bu ülkeleri kölece izler. Tarihin çevrimsel olarak tekerrürü kuramı —Vico ve, bilâhare, tilmizlerince savunulan— eski, kapitalizm öncesi kültürlerin kısmen kapitalist gelişmenin ilk tecrübelerine dair yaptıkları çevrimsel tasvir gözlemine dayanır. Tüm bu gelişme sürecinin biraz kıyıda köşede kalmış, biraz tali nite-

liği gerçekten kültürel evrelerin yepyeni alanlardaki kimi tekrarlarını da içerir. Bununla beraber, kapitalizm bu koşulların aşıldığının bir göstergesidir. O insanlığın gelişmesinin evrenselliğini ve sürekliliğini hazırlamış ve, bir anlamda, gerçekleştirmiştir. Bu nedenle diğer ulusların gelişme biçimlerinin tekerrürü ihtimal dışıdır. İleri ülkelerin çekicisinin peşine takılmak zorundaki geri bir ülke sıraya uymaz: tarihsel olarak geri bir durumun sunduğu imtiyaz —böyle bir imtiyaz varittir— bir halka, bir dizi ara aşamayı atlayarak, daha zamanı gelmeden önce, yaratılan her şeye ulaşma imkânı tanır ya da daha doğrusu onu buna zorlar. Yabanıllar, geçmişte o silahları birbirinden ayırdeden mesafeyi katetmeksizin, ok ve yayı bırakıp tüfeğe geçerler. Amerika'yı sömürgeleştiren Avrupalılar tarihe yeniden başlamadılar. Almanya ya da ABD iktisadî bakımdan İngiltere'nin önüne geçmişlerse, bu kapitalist evrimlerindeki gecikme yüzündendir. Buna mukabil, tıpkı MacDonald ve dostlarının küçük beyinlerinde olduğu gibi, Britanya kömür sanayisindeki muhafazakâr anarşi de İngiltere'nin kapitalizmde uzun bir süre boyunca hegemonyaya sahip olduğu bir geçmişin bedelinden başka bir şey değildir. Tarihsel bakımdan geri bir ulusun gelişmesi, zorunlu olarak, tarihsel sürecin farklı evrelerinin özgün bir kombinasyonuna yol açar. Betimlenen bu yörünge bütünsel olarak düzensiz, karmaşık ve bileşik bir niteliğe bürünür.

Ara aşamaların üzerinden atlama imkânı, şurası iyi bilinsin ki, mutlaka gerçekleşecek bir şey değildir; sonuçta o da ülkenin iktisadî ve kültürel kapasiteleriyle sınırlanmıştır. Dolayısıyla, geri bir ülke daha ilkel olan kültürüne uyarlamak için dışarıdan hazırlop aldığı şeyleri sık sık çarçur eder. Bu durumda, söz konusu özümleme sürecinin kendisi çelişkili bir niteliğe bürünür. Böylece, I. Petro zamanında, başta savaş ve imalât yöntemleri konusunda olmak üzere, Batı'nın teknik ve bilgi unsurlarının devreye sokulması temel emek örgütlemesi biçimi olarak serfliği kuvvetlendirmiştir. Avrupa'dan alınan silahlar ve yine Avrupa'dan alınan borçlar —daha yüksek kültürün kaçınılmaz sonuçlarıdır bunlar— ülkenin gelişmesini frenleyen Çarlığın güçlenmesine yol açmıştır.

Rasyonel tarih yasasının çok bilmiş şematizmlerle hiç bir ortak yanı yoktur. Tarihsel sürecin en genel yasası olan ritmin eşitsizliği geri ülkelerin mukadderatlarında çok daha güçlü ve karmaşık bir şekilde ortaya çıkar. Dış zorunlulukların kamçısı altında, geri kalmış olan hayat sıçramalarla ilerlemek mecburiyetindedir. Bu ritimlerin eşitsizliği evrensel yasasından değişik aşamaların birbirine yaklaşması, farklı evrelerin birleşmesi, arkaik biçimlerin en modern biçimlerle alaşımı anlamında, daha uygun bir tanımlamanın yokluğunda *bileşik gelişme yasası* diye adlandırabileceğimiz bir başka yasa doğar. Kuşkusuz tüm maddî içeriğiyle birlikte anlaşılmak kaydıyla, bu yasaya başvurmadan genel olarak uygarlığın ikinci, üçüncü ya da onuncu sırasındaki ülkelerin olduğu gibi, Rusya'nın da tarihini anlamak mümkün değildir.

Zengin Avrupa'nın baskısı altında, Rus devleti Batı'ya kıyasla kamusal servetin göreli olarak çok daha büyük bir kısmını yutuyordu ve böylelikle de halk kitlelerini yalnızca çifte bir yoksulluğa mahkum etmiyor, aynı zamanda varlıklı sınıfların temellerini de zayıflatıyordu. Bununla bilikte, varlıklı sınıfların desteğine de muhtaç olan devlet bunların oluşması için hem baskı uyguluyor hem de yeni düzenlemeler getiriyordu. Sonuçta, ayrıcalıklı, bürokratlaşmış sınıflar hiç bir zaman boylu boyunca ayağa dikilemediler ve Rus devleti gittikçe Asya'nın despotik rejimlerine daha çok yaklaştı.

Moskof Çarlarının XVI. yüzyıldan itibaren resmen kabul ettikleri Bizans otokratik sistemi Saray soylularının (dvoryane) yardımıyla büyük feodallere, yani *boyar*'lara baş eğdiriyor ve kendini Peterburg imparatorlarının mutlakiyetçi monarşisi haline getirmek için köylü sınıfını saraylılara serf yaparak hizmetine bağlıyordu. Tüm bu süreçteki gecikmişliği XVI. yüzyılda doğup, XVII. yüzyılda yerleştirilen serflik hukukunun ancak XVIII. yüzyılda serpilmesi ve de henüz 1861'de resmen ilga edilmesi olgusu yeterince örnekler.

Soyluluktan sonra, ruhban sınıfı da Çarlık otokrasisinin oluşmasında gözden kaçırılamayacak bir rol oynamıştır, ama onun rolü ancak bir memuriyetten ibarettir. Ortodoks Kilisesi Rusya'da Katolik Ki-

lisesinin Batı'daki egemen gücüne hiç bir zaman yükselememiştir: otokratlar nezdinde manevî bir hizmetkârlıkla yetinmiş ve bu alçakgönüllülükten kendine bir gurur payı çıkartmıştır. Piskopos ve Metropolitlerin yalnızca sivil otoritenin astları olmak sıfatıyla belli bir iktidar güçleri vardı. Her yeni Çar başa geçtiğinde Patrik de değişirdi. Payitaht Peterburg'a nakledildiğinde, Kilise'nin devlete bağımlılığı daha da arttı. İki yüz bin laik papaz ve keşiş, topluca, bir tür inanç polisi niteliğiyle, bürokrasisinin bir kesimini oluşturuyordu. Bunun karşılığında, Ortodoks ruhbanın iman alanındaki tekeli, toprakları ve gelirleri devletin polis gücünün koruması altındaydı.

Geri bir ülkenin Mesihçiliği olan Slavofil öğreti felsefesini Rus Halkı ve Kilisesinin son derece demokrat olduğu, oysa ki resmî Rus Devletinin I. Petro tarafından ihdas edilen bir Alman bürokrasisi olduğu fikri üzerine kurmuştu. Marx bu konuda şunu söylemişti: "Öyle ki, sanki geri köleler zorunlu çıraklıktan geçmek için daha uygar başka kölelerin her zaman yardımına muhtaç değillermiş gibi, Tötonya'nın damızlık eşekleri de II. Friedrich'in Fransızlar üzerinde uyguladığı despotizmi sorumlu tutarlar." Bu özlü saptama yalnızca eski Slavofil felsefeyi değil, çok çağdaş "ırkçı" keşifleri de onikiden vurmakta.

Yalnızca Rus feodalitesinin değil, tüm eski Rusya tarihinin de belirleyici özelliği olan fukaralık en çarpıcı ifadesini zanaatkâr ve tüccar merkezleri olarak gerçek tipte ortaçağ kentlerinin bulunmayışında bulur. Rusya'da zanaatkârlık kendini tarımdan ayrıştırmayı başaramadı ve küçük yerel sanayiler (kustari) olma niteliğini korudu. Eski zamanların Rus kentleri ticarî, idarî, askerî ve soylu mülk sahiplerinin ikâmet ettikleri merkezlerdi, dolayısıyla üretim değil, tüketim merkezleriydi. Hansa Birliğiyle irtibat halindeki ve Tatar boyunduruğuyla karşılaşmayan Novgorod bile sanayi değil, yalnızca bir ticaret kentiydi. Küçük kırsal sanayilerin ülkenin değişik bölgeleri arasında salkım saçak dağılmasının geniş bir ölçeğe yayılan ticarî aracılık hizmetlerine talebi artırdığı doğrudur. Ama gezici tüccarlar toplumsal hayatta hiç bir şekilde Batı'da zanaatkâr, tüccar, sanayici şirketlerinin, kırsal periferisine kopmaz derecede bağlı olan küçük ve orta bur-

juvazisinin işgal ettiğine benzer bir yer tutmuyorlardı. Dahası, ana Rus ticaret yollarının vardığı durak yüzyıllardır yabancı ticarî sermayeye önder bir rol yükleyen ve Rus tüccarın Batı kentleri ile Rus köyü arasında aracı olduğu tüm ticarî hareketlere bir yarı-sömürge karakteri veren yurtdışıydı. Bu tarz iktisadî ilişkiler Rusya'da kapitalist dönemin başlamasına kadar gelişmeye devam ettiler ve en yüksek ifadelerini emperyalist savaşta buldular.

Rus kentlerinin önemsizliği Asya tipi bir devletin gelişmesine en fazla katkı yapan etmendi ve özellikle bir Dinî Reform, yani feodal ve bürokratik Ortodoksluğun yerine Hıristiyanlığın daha modern, burjuva toplumunun ihtiyaçlarına uyarlanmış bir çeşitlemesini geçirme olasılığını dışarıda bırakıyordu. Devlet Kilisesine karşı verilen mücadele, aralarında en güçlüsü Eski İnançlılar [staroobryatsı] olan çeşitli köylü mezheplerinin oluşturulmasının ötesine geçemedi.

Büyük Fransız Devrimi'nden yaklaşık on beş yıl evvel Rusya'da Urallarda bir Kazak, köylü ve serf-işçi hareketi —Pugaçov İsyanı diye adlandırılan— patlak verdi. Bu korkunç halk ayaklanmasının devrime dönüşmesini engelleyen neydi? Bir Üçüncü Zümre. Nasıl köylerdeki dinî tarikatlar bir Reform'a varamamışlarsa, kentlerin sınaî demokrasisi olmaksızın, köylü savaşı da devrime dönüşemezdi. Pugaçov isyanının sonucu, tam tersine, tehlike anında bir kez daha gerçek yüzünü gösteren, soyluluğun çıkarlarının koruyucusu bürokratik mutlakiyetçiliğin pekişmesi oldu.

Biçimsel olarak I. Petro devrinde başlamış olan ülkenin avrupalılaşması, bir sonraki yüzyıl boyunca, giderek yönetici sınıf, yani soyluluk için bir ihtiyaç haline geldi. 1825 yılında, bu kasta mensup aydınlar, işbu ihtiyacı siyasal anlamda genelleştirerek, otokrasiyi sınırlamak amacıyla işi askerî bir komplo düzenlemeye dek vardırdılar. Gelişen Avrupa burjuvazisinin itkisiyle, soyluluğun ileri unsurları eksikliği duyulan bir Üçüncü Zümre rolü oynamaya çalışıyorlardı. Bununla birlikte, niyetleri liberal rejimi kast egemenliklerinin temelleriyle birleştirmekti ve bu nedenle de her şeyden çok köylüleri ayaklandırmaktan çekiniyorlardı. Söz konusu fesatın parlak ama tecrit ol-

muş, daha çarpışmaya girmeden yaralanan bir grup subayın eseri olarak kalmış olması şaşırtıcı değildir. İşte Dekabristlerin isyanının anlamı budur.

Kendi kastları içinde serf emeğinin özgür ücretlilikle değiştirilmesi konusunda ilk inadı gösterenler fabrika sahibi soylulardı. Rus buğday ihracatının artması da burada bir itki sağlamıştı. 1861'de, soylu bürokrasi, liberal mülk sahiplerine dayanarak, köylü reformunu yürürlüğe soktu. Güçsüz durumdaki burjuva liberaller bu operasyona ancak uysal koro elemanı niteliğiyle eşlik ettiler. Çarlığın Rusya'nın temel sorununu —tarım meselesi— Prusya monarşisinin izleyen onyılda Almanya'nın temel sorununu —ulusal birleşme— çözmek için başvurduğundan daha pinti ve sinsice yöntemlerle çözdüğünü söylemek bile gereksiz. Bir sınıfın, bir başka sınıfı ilgilendiren meselelere bir çözüm bulma görevini üstlenmesi de zaten geri ülkelere mahsus ilginç bileşimlerden biridir.

Bu bakımdan, bileşik evrim yasası kendini en iyi Rus sanayisinin tarihi ve niteliğinde ortaya koyar. Geç doğan Rus sanayisi ileri ülkelerin izlediği rotayı yeni baştan takip etmemiş, geri durumunu en modern gerçekliklerle uyumlaştırarak yola arada bir yerden girmiştir. Bir bütün olarak Rusya'daki iktisadî gelişme lonca zanaatları ve manüfaktür çağlarını atlarken, çoğu sanayi dalı da kısmen, Batı'da onlarca yıla mal olmuş kimi teknik aşamaları atlamıştır. Bilahare Rus sanayisi bazı dönemlerde son derece hızlı bir biçimde gelişmiştir. Birinci devrimden savaşa dek, Rusya'nın sanayi üretimi yaklaşık iki kat artmıştı. Bu durum kimi Rus tarihçilerine geri kalmışlık ve yavaş büyüme efsanesini artık terketmek gerektiği sonucuna varmak için yeterli bir mazeret gibi görünmüştür.[1] Gerçekteyse, bu denli bir hızlı gelişme imkânı düpedüz, ne yazık ki (!) eski rejimin tasfiyesine dek süren ve bu rejimin en önemli mirası olarak günümüze dek ayakta kalan, geri kalmışlıktan kaynaklanıyordu.

Bir ulusun iktisadî düzeyi temelde, kendi de ayrıca sanayinin ülkenin genel ekonomisi içindeki yoğunluğuna bağlı olan, emek üret-

[1] Buradaki deyiş Profesör M. N. Pokrovskiy'e aittir. Cildin sonundaki Ek I'e bakınız. Yazarın notu.

kenliğiyle ölçülür. Savaşın arifesinde, Çarlık Rusyası refahının doruklarına ulaşmışken, kişi başına millî gelir ABD'de ölçülenin sekiz ilâ on kat altındaydı. ABD'de her bir çifçiye karşılık 2,5 sanayi işçisi düşerken, Rusya'da çalışan nüfusun beşte dördünün tarımla uğraştığı düşünülürse bunda şaşılacak bir yan yoktur. Rusya'da savaşın arifesinde, her 100 kilometre kareye 400 metre demiryolu düştüğünü, oysa Almanya'da aynı alana 11,7 kilometre ve Avusturya-Macaristan'da da 7 kilometre düştüğünü ekleyelim. Diğer karşılaştırmalı rakamlar da aynı durumu ele veriyordu.

Fakat bileşik gelişme yasasının kendini en güçlü şekilde dışa vurduğu saha, daha önce de söylediğimiz gibi, ekonomi alanında yer alır. Köylü tarımı devrime kadar büyük kısmı itibariyle hemen hemen XVII. yüzyıl düzeyinde kalsa da, Rus sanayisi, tekniği ve kapitalist yapısıyla, ileri ülkelerin düzeyinde bulunuyordu ve hattâ bazı bakımlardan onları geçmişti bile. İşgücünün yüz kişiyi geçmediği küçük boy işletmeler 1914 yılında ABD'de toplam sanayi işçilerinin % 35'ini istihdam ederken, bu oran Rusya'da sadece % 17,8'di. Yüz ilâ bin işçi çalıştıran orta ve büyük boy işletmelerin yaklaşık özgül ağırlıklarının aynı olduğu gerçeğinden yola çıkarsak, binden fazla işçi çalıştıran dev şirketlerin her biri ABD'de toplam işçi sayısının % 17,8'ini istihdam ederken, Rusya'da bu oran % 41,4'tü! Dahası, belli başlı sanayi bölgelerinde oran daha da yüksekti: Petrograd bölgesinde % 44,4 ve Moskova bölgesinde % 57,8. Karşılaştırma Rus sanayisi ile İngiliz veya Alman sanayisi arasında da yapılsa aynı sonuca ulaşılıyordu. Tarafımızdan ilk kez 1908 yılında saptanan bu durum geri Rus ekonomisi şeklindeki kaba tasavvurla pek uyuşmuyordu. Yine de, bu durum geri kalmışlık niteliğine halel getirmekten çok, bu geri kalmışlığın olsa olsa diyalektik bir tamamlayıcısıydı.

Rusya'da, sanayi sermayesiyle banka sermayesinin kaynaşması da, belki de başka hiç bir ülkede eşi görülemeyecek denli tam biçimde gerçekleşmişti. Ama bankaların emrine giren Rus sanayisi böylece fiilen Batı Avrupa para piyasasının emrine girmiş olduğunu gösteriyordu. Ağır sanayi (metal işleme, kömür, petrol) hemen hemen tü-

müyle kendi kullanımı için Rusya'da bir ihtisas bankacılığı ve aracı bankacılık ağı kurmuş olan yabancı sermayenin denetimindeydi. Hafif sanayi de aynı yolda yürüyordu. Yabancılar toplam olarak Rusya'da yatırılmış sermayenin yaklaşık % 40'ına sahiplerken, bu oran sürükleyici sanayi dallarında kayda değer ölçüde daha yüksekti. Hiç abartmasız, Rus bankaları, fabrikaları ve imalat tesislerinin ihraç ettikleri hisse senetlerinin denetim portföyü yurtdışındaydı ve İngiltere, Fransa ve Belçika'nın sermaye iştirakleri Almanya'nınkilerin neredeyse iki katı kadardı.

Rus sanayisinin içinde oluştuğu koşullar, bu sanayinin bizatihi yapısı ülke burjuvazisinin toplumsal karakterini ve siyasal fizyonomisini belirlediler. Bizzat sanayideki çok güçlü temerküzün kendisi kapitalizmin yönetici kesimleriyle halk kitleleri arasında hiç bir ara hiyerarşi bulunmadığının kanıtıydı. Buna ek olarak, sanayi, banka ve taşımacılık sektörlerinin en önemli şirketlerinin yabancıların mülkiyetinde bulunuyor olması yalnızca bunların Rusya üzerinden büyük kârlar sağlamalarına ve diğer ülke parlamentoları nezdinde siyasal nüfuzlarını artırmalarına yol açmıyor, aynı zamanda Rusya'da parlamenter bir rejim için mücadeleyi desteklemek yerine sık sık kösteklemelerine de neden oluyordu. Bu konuda Fransa'nın resmen oynadığı iğrenç rolü anımsamak yeterli olacaktır. Rus burjuvazisinin siyasal tecrit olmuşluğunun ve halkın çıkarlarına aksi yöndeki tutumunun temel ve kuşkuya yer bırakmayan sebepleri işte bunlardı. Rus burjuvazisi, tarihinin şafağında, bir Reform gerçekleştirmek için yeterince olgunluk gösteremediyse de, zamanı gelip çattığında, devrime önderlik etmek için fazlasıyla olgunlaşmıştı.

Ülkenin evriminin bütününe bakıldığında, Rus işçi sınıfının içinden çıktığı havuz lonca zanaatkârlığı değil, kırsal kesimdi; yani kent değil, köydü. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Rus proletaryası yüzyıllar boyunca, İngiltere'de olduğu gibi, geçmişin üzerine yıktığı yükü iteleyerek, adım adım oluşmadı, tersine sıçramalarla, durumlar, bağlantılar, ve ilişkilerin ani değişimleriyle ve daha dün varolanla şiddetli kopmalar yaşayarak gelişti. Rus işçileri devrimci düşüncenin en

cüretkâr çıkarsamalarına işte bu şekilde —yani Çarlığın yoğunlaşmış baskı rejimi çerçevesinde—, tıpkı geri kalmış Rus sanayisinin kapitalist örgütlenmenin son sözünü bir çırpıda kavraması gibi, ses verir hâle geldi.

Rus proletaryası o kısa ömrüne yeniden başlamak üzere sık sık köklerine geri dönmek zorunda kaldı. Özellikle Peterburg'da olmak üzere, metalürji sanayisinde köyünden tümüyle kopmuş, otantik kökenli proleter unsur billûrlaşırken, Urallarda hâlâ yarı-köylü vaziyetteki yarı-proleter tip egemendi. Kırsal alanın her yıl tüm sanayi merkezlerine sağladığı işgücü akımı proletarya ile onun içinden çıktığı toplumsal havuz arasındaki teması yeni baştan kuruyordu.

Burjuvazinin siyasal çapsızlığı doğrudan doğruya onun proletarya ve köylülerle olan ilişkilerinin niteliğince belirleniyordu. Burjuvazi günlük hayatta kendisine öfkeyle karşı koyan ve daha çok erkenden hedeflerine daha genel bir anlam yüklemeyi öğrenen işçileri ardından sürüklemeyi başaramıyordu. Diğer taraftan, burjuvazi toprak sahipleriyle çakışan çıkarları yüzünden ve en ufak bir yanlışta bizzat mülkiyetin varlığını sarsmaktan korktuğu için, köylü sınıfını da ardından sürüklemekten acizdi. Eğer devrimin Rusya'da patlak vermesi gecikmişse, bu sadece kronolojik bir sorun değildi: sebep aynı zamanda ülkedeki toplumsal yapıda yatıyordu.

İngiltere Püriten devrimini tamamladığında, ülke nüfusu yarım milyonu Londra'da olmak üzere, beş milyon beş yüz bin canı geçmiyordu. Fransa devrimini yaptığında, toplam yirmi beş milyonluk nüfusun yalnızca yarım milyonu Paris'te yaşıyordu. XX. yüzyılın başında Rusya yaklaşık yüz elli milyon kişiden oluşuyordu ve bunun sadece üç milyondan biraz fazlası Petrograd ve Moskova'da meskûndu. Bu gibi karşılaştırmalı rakamlar çok daha önemli başka toplumsal benzemezliklere de işaret eder. Yalnızca XVII. yüzyıl İngiltere'si değil, XVIII. yüzyıl Fransa'sı da bugün bildiğimiz proletaryayı henüz tanımıyordu. Oysa Rusya'da, kentler ve köyler dahil, tüm çalışma alanlarındaki işçi sınıfı daha 1905'de en az on milyon candan oluşuyordu ki, bu da aileler temelinde ele alınırsa, yirmi beş milyon kişiyi temsil eder; yani

Büyük Devrim sırasındaki Fransa nüfusundan daha fazla bir sayıyı. Cromwell'in ordusunu oluşturan basit zanaatkârlar ve bağımsız köylülerden yola çıkıp, Paris'li baldırı çıplaklardan geçerek, Peterburg sanayi proletaryasına varıncaya dek devrim toplumsal mekanizmasını, yöntemlerini ve ardından da hedeflerini köklü biçimde değiştirmiştir.

1905 yılındaki olaylar 1917'deki iki devrimin —Şubat ve Ekim— öndeyişiydi. Öndeyiş oyunun tüm unsurlarını içinde barındırıyordu, ama bunlar henüz ete kemiğe bürünmemişti. Rus-Japon savaşı Çarlığı fena halde sarsmıştı. Kitle hareketini bir korkutma malzemesi gibi kullanan liberal burjuvazi muhalefetiyle monarşiyi alarma geçirdi. Burjuvaziden ayrı kalarak, hatta zaman zaman ona karşı koyarak, işçiler ilk kez bu sırada ortaya çıkan *sovyetler* (konseyler) içinde örgütlendiler. Köylülük çok büyük yüzölçümlerine ulaşan bir alan üzerinde toprak derdiyle ayaklanıyordu. Köylülerin yanısıra ordudaki devrimci erler de, devrimin nefesinin en güçlü olduğu sırada, monarşinin iktidarını açıkça tartıştıkları sovyetlere doğru yöneldiler. Bununla beraber, devrimci güçler ilk kez temayüz ediyorlardı ve ne tecrübeleri ne de kendilerine güvenleri vardı. Tacı sarsmanın yetmeyeceği, onu devirmek gerektiği belirgin hale gelir gelmez liberaller açıkça devrimden koptular. Kayda değer büyüklükteki demokrat aydın gruplarını peşisıra sürükleyen burjuvazinin halktan bu ani kopuşu monarşinin orduyu bölme işini ve sadık birlikleri seçip alarak işçi ve köylülere karşı kanlı bir bastırma hareketine girişmesini kolaylaştırdı. Bir kaç yara bere alsa da, Çarlık 1905 sınavından canlı ve güçlenerek çıktı.

Öyleyse, tarihsel gelişmenin, öndeyişle oyunun kendisi arasında kalan on bir yıl zarfında, güçler ilişkisinde yol açtığı değişiklikler neler olmuştur? Çarlık rejimi bu dönemde tarihin isterleriyle giderek daha fazla çelişen bir konuma sürüklendi. Burjuvazi iktisadî bakımdan daha da güçlenmişti, ama görmüş olduğumuz gibi, gücü sanayinin daha fazla yoğunlaşması ve yabancı sermayenin rolünün artması üzerinde yükseliyordu. 1905 yılındaki olaylardan çıkardığı derslerin etkisiyle, burjuvazi daha muhafazakâr ve daha şüpheci bir hale geldi. Zaten ihmal edilebilir bir çaptaki küçük ve orta burjuvazi daha da

daraldı. Demokrat aydınların genel olarak istikrarlı bir toplumsal tabanları yoktu. Geçici olarak belirli bir siyasal etkide bulunabilirlerdi, ama bağımsız bir rol oynayamazlardı: aydınların burjuva liberalizmi karşısındaki bağımlılığı olağanüstü derecede ağırlaştı. Bu koşullar altında, köylü sınıfına bir program, bir bayrak, bir doğrultu verebilecek durumda olan yalnızca genç proletarya vardı. Proletaryanın bu şekilde önüne gelip duran devasa sorunlar halk kitlelerini hemen içine alabilecek ve onları işçilerin önderliği altında devrimci bir eylemde bulunabilir hale getirebilecek özel bir devrimci örgütün hiç vakit kaybetmeden kurulmasını zorunlu kılıyordu. 1905 yılının sovyetleri böylece 1917'de müthiş bir gelişme gösterdi. Burada şunu da belirtelim ki sovyetler basitçe Rusya'nın tarihsel bakımdan geriliğine bağlı bir oluşum olmayıp, bileşik bir gelişmenin sonucudurlar; öyle ki en fazla sanayileşmiş Almanya gibi bir ülkenin proletaryası dahi 1918-1919'daki devrimci yükseliş döneminde sovyetlerin dışında bir başka örgütlenme biçimi bulamamıştır.

1917 devriminin acil hedefi bürokratik monarşinin devrilmesiydi. Ama, şimdiki devrimde temayüz eden belirleyici unsurun yoğunlaşmış bir sanayi temelinde oluşmuş, yeni bir örgüt ve yeni mücadele yöntemleriyle teçhiz edilmiş yeni bir sınıf olması noktasında, eski burjuva devrimlerinden ayrılıyordu. Bileşik gelişme yasası burada en yüksek ifadesini bulmaktadır: çürümüş ortaçağ yapılarını yıkmak üzere yola çıkan devrim, bir kaç ay zarfında, başında komünist parti olmak üzere, proletaryayı iktidara getirmiştir.

Böylece, başlangıçtaki görevleri itibariyle, Rus Devrimi demokratikti. Ama siyasal demokrasi sorununu yeni bir biçimde ortaya koyuyordu. İşçiler, içine askerleri ve kısmen de köylüleri alarak, tüm sovyetler ülkesini kuşatırlarken, burjuvazi Kurucu Meclisin toplanıp toplanmayacağını tartışarak pazarlığa devam ediyordu. Olayların açıklamasını yaptığımızda bu mesele daha somut biçimde önümüze çıkacak. Burada devrimci fikir ve biçimlerin tarihsel olarak dizilmesinde sovyetlerin yerine işaret etmek istiyoruz sadece.

XVII. yüzyılın ortasında burjuva devrimi İngiltere'de bir Dinî re-

form kisvesi altında olup bitmişti. Belli bir dua kitabına bağlı olarak ibadet etme hakkı için mücadele krala, aristokrasiye, piskopos ve kardinallere ve Roma'ya karşı yürütülen mücadeleyle özdeşleşti. Presbiteryenler ve püritenler kuvvetle yeryüzündeki çıkarlarını İlâhî Esirgeyicinin sarsılmaz emrine adadıklarına soktuklarına inanıyorlardı. Yeni sınıfların uğruna savaştıkları amaçlar, zihin yapılarında, Kutsal Kitap'ın metinleri ve kilise ayinleriyle kopmaz biçimde birbirine karışıyordu. Denizaşırı göç edenler kendileriyle birlikte bu kanla doğrulanmış geleneği götürüyorlardı. Anglo-Saksonların sunduğu Hıristiyanlık tefsirlerinin istisnaî canlılığı buradan kaynaklanır. Bugün dahi, Büyük Britanya'lı "sosyalist" papazların, korkaklıklarını, XVII. yüzyıl insanlarının cesaretlerini haklı çıkarmak için başvurdukları büyülü metinlere dayandırdıklarını görüyoruz.

Reform'un üzerinden atlayan Fransa'da Katolik Kilisesi, devlet kilisesi olma sıfatıyla, burjuva toplumunun amaçlarının ifadesini ve haklı çıkarılmasını artık kutsal kitap metinlerinde değil, demokratik soyutlamalarda bulan devrime dek hayatta kalmayı başardı. Fransa'nın bugünkü yöneticilerinin Jakobinizme duydukları nefret ne olursa olsun, gerçek şu ki, özellikle Robespierre'in kararlı eylemi sayesinde, geçmişte eski toplumu havaya uçurmuş olan formüllerle bugün hâlâ muhafazakâr egemenliklerini gizleme imkânına sahipler.

Her büyük devrim burjuva toplumunun yeni bir evresine ve bu toplumdaki sınıfların bilincinde yeni veçhelere damgasını vurur. Fransa nasıl Reform'un üzerinden atlamışsa, Rusya da saf biçimiyle demokrasiyi bir çırpıda aşmıştır. Tüm bir döneme damgasını vuracak olan Rusya'nın devrimci partisi devrimin sorunlarına getireceği cevabı Kutsal Kitap'ta ya da "saf" bir demokrasi denen laikleşmiş hıristiyanlıkta değil, sınıflar arasında varolan maddî ilişkilerde aramıştır. Sovyet sistemi bu ilişkilere en basit, en açık, en saydam ifadesini vermiştir. Emekçilerin egemenliği ilk kez olarak gerçekleşmesini, yakın zamanlardaki tarihsel değişimleri ne olursa olsun, kitlelerin bilincine bir zamanlarki Reform veya saf demokrasi kadar köklü biçimde yerleşen sovyet sisteminde bulmuştur.

2.Çarlık Rusya'sı ve Savaş

Rusya'nın savaşa iştiraki hem gerekçelerde hem de amaçlarda çelişkiler içeriyordu. Kanlı mücadelenin hedefi aslında dünya egemenliğiydi. Bu bakımdan, Rusya'nın imkânlarını aşıyordu. Rusya'nın savaştaki amaçları (Türkiye'de boğazlar, Galiçya, Ermenistan) diye takdim edilen şeyler bu çerçevede çok göreli, tali önemdeydi ve ancak dolaylı olarak, savaşan asıl tarafların çıkarlarıyla bir şekilde uyuştuğu ölçüde çözüm bulabilirdi.

Aynı zamanda, büyük güç olma hasebiyle, Rusya, nasıl ki bir önceki dönem boyunca içeride fabrikalar, imâlathaneler, demiryolları kurmaktan, seri atış yapabilen tüfekler ve uçaklar edinmekten kaçınamamışsa, kapitalist ülkelerin dalaşına katılmaktan da imtina edemezdi. Yeni ekol Rus tarihçileri arasında, Çarlık Rusya'sının hangi ölçüde modern bir emperyalist politika izleyebilecek olgunlukta olduğu konusunda sık sık tartışmalar yaşanmakta. Fakat bu tartışmalar, Rusya uluslararası alanda tecrit olmuş bir unsur, bağımsız bir etmen gibi mütalâa edildiğinden, her zaman skolastik bir düzeyde kalmakta. Oysa Rusya sistemin bir halkasından başka bir şey değildi.

Hindistan, hem öz hem de biçim olarak, savaşa İngiltere'nin sömürgesi olarak katıldı. Çin'in biçimsel anlamda "gönüllü" müdahalesi gerçekte bir kölenin efendiler arasındaki kör dövüşüne müdahalesiydi. Fransa ile Çin'in iştiraki arasında bir yerdeki Rusya'nın iştirakinin ise iyi tanımlanmamış bir niteliği vardı. Rusya ileri ülkelerin müttefiki olmanın, faizini ödeyerek sermaye ithal etme hakkının bedelini, yani kısaca, müttefiklerinin ayrıcalıklı bir sömürgesi olma hakkının bedelini böyle ödüyordu; ama aynı zamanda Türkiye, İran, Galiçya ve genel olarak kendinden daha zayıf, daha geri ülkeleri ezme ve soyma hakkını da kazanıyordu. Rus burjuvazisinin bu çift taraflı emperyalizminin gerçek niteliği dünya ölçeğindeki daha büyük güçlerin hizmetindeki bir acente gibi çalışmaktı.

Çin'deki *compradores* (ticarî aracılar) sistemi yabancı finans-kapital ile yurt ekonomisi arasında bir acente şeklinde kurulmuş klasik bir ulusal burjuvazi tipini örnekler. Dünya devletler hiyerarşisinde, Rusya savaştan önce Çin'den çok daha yüksek bir konum işgal ediyordu. Eğer devrim olmasaydı savaştan sonra Rusya hangi yeri işgal edecekti acaba? Neyse, bu ayrı bir konu. Ama bir yandan Rus aristokrasisi, diğer yandan Rus burjuvazisi giderek bir komprador niteliği kazanmaya başlamışlardı: her ikisi de dış emperyalizmle olan bağlantıları sayesinde yaşıyor ve hayatta kalıyor, ona hizmet ediyor ve onsuz ayakta kalamıyorlardı. Şurası da bir gerçek ki, en sonunda, bu desteğe rağmen direnişleri kırıldı. Yabancı finans—kapitalin yarı yarıya kompradoru olan Rus burjuvazinin, tıpkı işvereninin işlerine gözünü diken yüzdeci bir acentenin yaptığı gibi, dünya emperyalist çıkarlarında gözü vardı.

Savaşın aracı ordudur. Milliyetçi mitolojide bütün ordular yenilmez olduklarından, Rusya'nın yönetici sınıflarının da çarın ordusunu bundan istisna tutmak için hiç bir gerekçeleri yoktu. Gerçekteyse, bu ordu ancak yarı barbar halkcıklara, kayda değer evsafta olmayan komşulara ve dağılmakta olan devletlere karşı ciddî bir güç oluşturmaktaydı; Avrupa topraklarında bu ordu ancak bir koalisyonun bileşeni olarak hareket edebilirdi; ülke savunması konusundaysa, görevini ancak muazzam büyüklükteki toprak parçası, düşük nüfus ve katedilemez yollar sayesinde yerine getirebiliyordu. Serf mujikler ordusunun virtüozu Suvorov'tu. Kapıları yeni bir topluma ve yeni bir savaş sanatına ağzına kadar açan Fransız Devrimi Suvorov'un miadını dolduran ordusuna ağır bir darbe indirdi.

Serfliğin yarım yamalak kaldırılması ve zorunlu askerlik hizmetinin ihdası ülkeyi olduğu gibi, orduyu da modernleştirdi —bir başka deyişle, daha burjuva devrimini yapmamış olan bir ulusun tüm çelişkilerini ordunun içine soktu. Gerçekten, çarlık ordusu Batı modellerine göre kuruluyor ve silahlanıyordu, ama bu özde değil, biçimde böyleydi. Köylü askerin kültür düzeyiyle askerî teknolojinin düzeyi arasında hiç bir mütekabiliyet mevcut değildi. Subay takı-

mında Rusya'nın yönetici sınıflarının koyu cehaleti, tembelliği ve dalavereciliği kol geziyordu. Gerek sanayi gerekse taşımacılık sektörü savaş zamanındaki yoğun talepler karşısında tümüyle aciz kalıyorlardı. Çatışmaların ilk günlerinde teçhiz edilmiş gibi görünen birliklerin, kısa bir süre sonra, yalnızca silahtan değil, postaldan da yoksun oldukları ortaya çıktı. Rus-Japon savaşı sırasında çarlık ordusu zaten ne mal olduğunu göstermişti. Karşı devrim sırasında, Duma'nın desteğindeki monarşi silah ambarlarını doldurdu ve ordu içinde geniş çaplı bir yamama harekâtına girişerek yenilmezlik ününü onarımdan geçirdi. 1914'le birlikte bu kez çok daha çetin, yeni bir sınavdaydı sıra.

Savaş gereçleri ve finansmanı açısından, Rusya müttefikleri karşısında kendini aniden kölece bir bağımlılık içinde buldu. Oysa askerî bağımlılık daha ileri kapitalist ülkeler karşısında yaşadığı genel bağımlılığın bir ifadesinden başka bir şey değildi. Ama Müttefiklerin verdiği yardım vaziyeti kurtarmaya yetmedi. Cephane yokluğu, bunları üretecek fabrika sayısının azlığı, dağıtacak demiryolu ağının darmadağınıklığı Rusya'nın geriliğini Rus liberal milliyetçilerine en açık ifadesiyle, atalarının burjuva devrimi yapmadıklarını ama tarih önünde kendilerinin sorumlu olduklarını hatırlatan yenilginin diliyle gösterdiler.

Savaşın ilk günleri aynı zamanda ilk yüzkaraları oldu. Uğranılan bir kaç kısmî felâketin ardından, 1915 ilkbaharında genel bir ricat ilân edildi. Generaller kriminal yetersizliklerinin suçunu sivil halktan çıkarıyorlardı. Muazzam büyüklükteki bir alan şiddetle kırıp geçirildi. İnsanlar çekirge sürüleri misâli *nagayka* [meşin kamçı] darbeleri altında geriye püskürtüldü. Cephedeki bozgun şimdi yurtiçi bozgunla tamamlanıyordu.

Savaş bakanı General Polivanov, meslektaşlarının cephedeki duruma dair endişeli sorularına cevaben, aynen şöyle diyordu: "ülkemizin uçsuz bucaksız topraklarına, geçit vermez bataklıklarımıza ve en önemlisi Kutsal Rusya'nın hamisi Aziz Nikolay Mirlikiskiy'in inayetine güveniyorum." (Bakanlar Konseyi, 4 Ağustos 1915 gününe ait

tutanaklar.) Sekiz gün sonra, General Russkiy aynı bakanlara şu itirafta bulunuyordu: "Askerî tekniğin modern icapları bizim cüssemizi aşıyor. Her halükârda Almanlarla boy ölçüşemeyiz." Burada şaka söz konusu değildi. Stankeviç adlı bir subay istihkâm birliğindeki bir komutanın şöyle dediğini naklediyordu: "Almanlara karşı savaşımız nafile, zira onlara karşı koyacak gücümüz yok. Yeni savaş yöntemleri bizim başarısızlık nedenlerimizin başında geliyor." Bu konuda sayısız tanıklık mevcut.

Rus generallerinin üzerinde büyük ölçüde anlaştıkları tek şey orduya topun ağzına sürülecek kurbanlık koyun toplamaktı. Sığır ve domuz konusunda daha fazla tasarruf yapıldı. Genel Kurmay Karargâhı'ndaki, Nikolay Nikolayeviç'in emrindeki Yanuşkeviç ve çarın emrindeki Alekseyev gibi ciğeri beş para etmez adamlar yeni seferberliklerle tüm gedikleri kapatıyor ve savaşçı müfrezelerin gerektiği yerde sayısal müfrezeler oluşturarak hem kendilerini hem de Müttefikleri avutuyorlardı. Depoları, kışlaları, konak yerlerini hıncahınç dolduran yaklaşık 15 milyon kişi silah altına alınmıştı: bulundukları yerde tepinen, birbirlerinin ayaklarını ezen, etrafa lânetler yağdıran gürültücü ve azgın bir kalabalık. Cephede bu insan kütlesinin hayalî de olsa bir değeri varken, cephe gerisinde olsa olsa kargaşa sebebiydi. Yaklaşık 5 milyon 500 000 ölü, yaralı ve esir olmak üzere kurban verildi. Kaçakların sayısı gün geçtikçe artıyordu. Daha 1915 temmuzunda bakanlar şöyle sızlanıyorlardı: "Zavallı Rusya! Bir zamanlar zafer nağralarıyla dünyayı inleten ordusu gelin görün ki bugün tabansız ve kaçaklardan oluşuyor!"

Bizzat bakanların kendileri bir yandan o sefil üslûplarıyla "geri çekilen generallerin yiğitlikleriyle" dalga geçerken, diğer yandan da bu sorunun tartışılmasına saatler harcıyorlardı: Kiev ermişlerinin mezarları taşınsın mı taşınmasın mı? Çar bunun gerekli olmadığını düşünüyordu, çünkü "Almanlar bunlara dokunmaya cesaret edemezlerdi, maazallah buna kalkışsalar, başlarına kötü şeyler gelirdi!" Yine de Kutsal Sinod bu boşaltma işlemine girişmişti bile: "Giderken, bizim için en değerli olan şeyleri de beraberimizde götüreceğiz." Bu

olaylar Haçlı Seferleri çağında değil, Rusya'nın uğradığı yenilgilerin radyodan anons edildiği XX. yüzyılda cereyan ediyordu.

Rusya'nın Avusturya-Macaristan karşısında kazandığı başarılar Rusya'nın içinde bulunduğu durumdan çok Avusturya—Macaristan'ın içinde bulunduğu durumdan kaynaklanıyordu. Dağılmakta olan Habsburglar monarşisi uzunca bir süredir çok kalifiye olması da gerekmeyen mezar kazıcısını bekliyordu. Rusya geçmişte bile Türkiye, Polonya veya İran gibi dağılmakta olan devletlere karşı üstünlük kurmuştu. Rus kuvvetlerinin Avusturya-Macaristan'a karşı mevzilendiği Güney-Batı cephesi diğer cephelere kıyasla büyük zaferlere imza attı. Burada, gerçeği söylemek gerekirse, hiç de savaş yeteneklerini kanıtlamış olmayan, ama diğer cephelerdeki, istisnasız her biri yenilgiye uğramış olan komutanların başına musallat olan kadere de yakalanmayan bir çok general sivrildi. Daha ileride, İç Savaş sırasında, Beyaz komutanlar arasındaki kimi "kahramanlar" işte bu kesimlerden çıktı.

Her yerde suçlu aranıyordu. İstisnasız tüm Yahudiler casuslukla suçlanıyordu. Alman soyadları taşıyanlar saldırıya uğruyorlardı. *Velikiy knyaz* [Büyük Prens, Grandük] Nikolay Nikolayeviç'in karargâhı Alman ajanı diye —muhtemelen değildi— Jandarma Albay Miyasoyedov'un kurşuna dizilmesini emretti. Silik ve kokuşmuş bir adam olan Savaş Bakanı Suhomlinov, belki de hiç de temelsiz olmayan vatana ihanet suçlamasıyla tutuklandı. Büyük Britanya'nın Dışişleri Bakanı Sör Edward Grey, Rusya parlamento heyetinin başkanına, Çarlık hükûmetinin savaş sırasında Savaş Bakanını ihanetle suçlama kararı almakla çok gözüpek davrandığını söylemişti.

Genelkurmay ve Duma imparatorluk sarayını Almanseverlikle suçluyordu. Buradaki herkes Müttefikleri çekemiyor ve onlardan nefret ediyordu. Fransızlar birliklerini tanzim ederken en öne Rus askerlerini koyuyorlardı. İngiltere işi çok ağırdan alıyordu. Petrograd salonlarında ve cephedeki karargâhlarda şu masumane espriler yapılıyordu: "İngiltere Rus askerinin son damlasına kadar savaşmaya yeminli." Bu gibi espriler kısa zamanda alt kademelere ulaşıyor ve cep-

hede tekrar edilip duruyordu. Bakanlar, milletvekilleri, generaller, gazeteciler ""Her şey savaş için!" diyorlardı. Siperdeki asker de kendi kendine şöyle demeye başlıyordu: "Evet, hepsi benim kanımın son damlasına kadar savaşmaya hazır."

Rus ordusu savaş sırasında bu kıyama katılan her hangi bir ordudan daha fazla kayba uğradı: yaklaşık 2 milyon 500 000 ölü, yani tüm Antant [İtilâf Devletleri] ordularının uğradıkları kayıpların % 40'ı. İlk aylarda, askerler hiç düşünmeksizin ya da pek düşünmeksizin kendilerini mermilerin önüne atıyorlardı. Ama gün geçtikçe tecrübeleri, alt tabakaların o kolay kolay hâkim olunamayan acı tecrübeleri arttı. Generallerin yarattığı o muazzam başıbozukluğu delinen tabanlarıyla yaptıkları ileri geri beyhude yürüyüşlerden, dağıtılmayan karavana sayısından yola çıkarak kavrıyorlardı. İçine düşülen bu kanlı bozgundan yükselen bir sözcük her şeyi açıklıyordu: "Saçmalık!" Ve askerin dilinde bu deyiş çok daha acımtıraktı.

Çözülme köylülerden mürekkep piyade sınıfında başka alanlarda olduğundan çok daha hızlıydı. 1905'te de görüldüğü üzere, içinde çok sayıda sanayi işçisi barındıran topçu sınıfı genelde devrimci fikirleri özümlemek bakımından kıyas kabul etmez yatkınlığıyla ayırdedilir. Buna mukabil, 1917'de topçu sınıfı piyadelere göre daha muhafazakâr olmuşsa, bunun sebebi piyade sınıfındaki kadroların gittikçe daha az eğitimli yeni yeni insan kütlelerini elekten geçirmesi, oysa son derece daha az zayiat veren topçuların eski kadrolarını korumasıydı. Benzer bir gözlem diğer ihtisas sınıfları için de yapılabilir. Fakat en sonunda topçu sınıfı da bu gelişmeye boyun eğdi.

Galiçya'dan geri çekilişte, Genelkurmayın gizli bir tamimi askerden kaçmış ve diğer suçlardan hüküm giymiş erlerin kırbaçtan geçirilmesini emrediyordu. Er Pireyko hatıralarında şöyle yazıyor: "Bundan sonra insanlar, söz gelişi izinsiz olarak bir kaç saat ortadan kaybolmak gibi ufak tefek bir suçtan ötürü kırbaçlanmaya başladı; hatta kimi kez sadece birliğin moralini yükseltmek amacıyla toplu kırbaç cezaları veriliyordu!" Daha 17 eylül 1917'de Guçkov'un ağzından Kuropatkin şunu naklediyordu: "Er ve erbaşlar savaşa büyük bir şevkle

başlamışlardı. Şimdiyse bitkin durumdalar ve ricat yüzünden zafere olan tüm inançlarını yitirdiler." Hemen hemen aynı tarihlerde, İçişleri bakanı Moskova'da yedekte bekletilen otuz bin askerle ilgili olarak şu beyanda bulunmuştu: "Bunlar her türlü disipline ayak direyen, skandal yaratan, polis memurlarıyla çatışmaya giren (kısa bir süre önce bir polis memuru askerlerce öldürülmüştü), tutuklu kişileri zorla salıveren serseri düzen unsurlar. Hiç kuşku yok ki, her hangi bir karışıklık sırasında bu unsurlar kargaşa çıkartan grupların yanında yer alacaktır." Daha önce andığımız er Pireyko daha ileride şöyle yazıyordu: "İstisnasız herkes tek bir şeyle ilgiliydi: barış... Galip kim olacaktı? Barış ne getireçekti? Ordunun tasası değildi bu: o ne pahasına olursa olsun barış istiyordu, çünkü savaştan bitap düşmüştü."

Hemşire olarak çalışan ve çok iyi bir gözlemci olan S. Fyodorçenko iç dünyalarını anlamasına yetecek kadar erlerin kendi aralarındaki konuşmalarına tanık olmuş ve bunları gayet mahir bir şekilde kağıda dökmüştü. Bu tanıklığın eseri olan *Savaştaki İnsanlar* adlı kitap el bombalarının, dikenli tellerin, zehirli gazların ve otoritelerin alçaklığının aylar boyunca milyonlarca Rus köylüsünün bilincini içten içe işlediği ve insan kemiklerinin yanısıra yüzlerce yıllık önyargıların da unufak olduğu bu laboratuvara bir göz atmamıza imkân veriyor. Askerlerin ürettiği bir çok özgün deyiş müteakip İç Savaş'ın sloganlarını barındırıyordu.

General Russkiy 1916 Aralığında Riga'nın kuzey cephesinin felâketi olduğundan yakınıyordu. Ona göre burası tıpkı Dvinsk gibi bir "propaganda yuvası" idi. General Brussilov bu hükmü doğruluyordu: Riga taraflarından gelenler moralsizdi, askerler taarruza geçmeyi reddediyorlardı, bir yüzbaşıyı değnekten geçirmişlerdi ve bu yüzden bir çok kişi kurşuna dizilmek zorunda kalmıştı. Subay takımıyla yakın ilişki içindeki ve cepheyi de ziyaret etmiş bulunan Rodzyanko "ordunun büsbütün dağılmasına yol açan ortam daha devrimden çok önce mevcuttu" diye itiraf etmiştir.

Başlangıçta dağınık vaziyetteki devrimci unsurlar tek bir iz dahi bırakmadan koca ordunun içinde kaybolmuşlardı. Fakat, genel hoş-

nutsuzluk kendini göstermeye başladığı andan itibaren, tekrar su yüzüne çıktılar. Grevci işçiler disiplin tedbiri olarak cepheye yollanınca, ajitatörlerin safları da güçlendi ve ordunun geri çekilmesi onlara dinleyici kitlesi kazandırdı. Güvenlik Teşkilâtı *Ohrana* bir raporunda şöyle diyordu: "Cephe gerisinde, ama özellikle cephede, ordu kimi bir ayaklanmanın, kimi de muhtemel bir bastırma harekâtını reddin aktif kuvvetleri haline gelme istidadındaki unsurlarla kaynamakta..." Petrograd vilâyetinin jandarma idaresi Ekim 1916'da, Zemstvolar Birliğinin bir yetkilisinin raporuna dayanarak, ordudaki ruh halinin tehlike çanları çaldığını, subaylarla erler arasındaki ilişkilerin son derece gergin olduğunu, hatta kimi kanlı çatışmaların meydana geldiğini, her tarafta binlerce asker kaçağına rastlandığını duyuruyordu. "Ordunun bulunduğu mıntıkaların yakınından her kim geçse birliklerin tartışma götürmez moralsizliğini samimiyetle görmemezlik edemez." Temkinli davranan duyuru, bu istihbarat bir çok bakımdan gerçek dışı görünmese de, cepheden gelen hekimlerin de benzer bilgiler verdikleri göz önüne alındığında, yine de bunlara inanmak gerektiğini ekliyordu.

Cephe gerisindeki ruh hali cephedekine tekabül ediyordu. Ekim 1916'daki Kadet partisinin konferansında delegelerin çoğunluğu "nüfusun her kesiminde, en başta da köylerde ve kentlerde işçi sınıfı arasında" zafere karşı isteksizlik ve inançsızlığa işaret ettiler. 30 Ekim 1916'da, bir çok raporu yan yana koyan Polis Teşkilâtı müdürü şu satırları yazıyordu: "Her yanda ve nüfusun her kesiminde, savaşın yol açtığı bir tür yorgunluk, hangi koşullarla imzalanırsa imzalansın, önüne geçilemez bir acil barış arzusu gözleniyor."

Bir kaç ay sonra, tüm bu saygıdeğer milletvekilleri ve polisler, generaller ve *zemstvo* kodamanları, hekimler ve sabık-jandarmalar büyük bir özgüvenle devrimin orduda yurtseverliği öldürdüğünü ve muhtemel bir zaferin Bolşevikler tarafından kendilerinden çalındığını ileri süreceklerdi.

Yurtseverlerin savaş korosunda baş korist rolünü kuşkusuz Kadetler (Anayasacı Demokratlar) oynadılar. 1905'in sona ermesinin ardından devrimle olan sorunlu bağlarını koparan liberalizm, karşı devrim başlar başlamaz, emperyalizm bayrağını açtı. Bu yeni tutum bir önceki tavrın sonucuydu: burjuvaziye egemen bir konum kazandırmak için ülkeyi feodalitenin köhnemişliklerinden çekip çıkartmanın mümkün olmadığı andan itibaren, Rus sermayesinin dünya pazarındaki durumunu iyileştirmek için geriye sadece monarşi ve soylulukla bir ittifak yapmak kalıyordu. Belli bir noktada en sorumlu mevkilerdeki örgütçüler için bile beklenmedik bir şey olan bu genel çöküşün çok çeşitli taraflardan hazırlandığı doğru olsa da, monarşinin dış politikasının yürütücüsü olarak Rus liberalizminin bu hazırlıkta son sırada dahi bulunmadığına hiç kuşku yoktur.

1914 savaşı Rus burjuvazisinin önderlerince su götürmez biçimde kendi savaşları olarak kabul edilmiştir. Devlet Duması'nın 26 Temmuz 1914 tarihli törensel bir oturumunda Kadet parlamento grubu başkanı şöyle diyordu: "Ne koşul ne talep ileri sürüyoruz; dahlimiz sadece düşmanı yenme konusunda gösterdiğimiz açık irademizdir." Rusya'da da kutsal birlik resmî doktrin haline geliyordu. Moskova'da yapılan yurtsever gösteriler sırasında teşrifat müdürü Graf [Kont] Benkendorf diplomatların huzurunda şöyle haykırıyordu: "Hele, Berlin'de bize bahsettiğiniz devrim bu menem bir şey miydi?" Fransız elçisi Paléologue şu açıklamada bulunmuştur: "Hepimizi aynı fikir kaplamıştı." Bu kişiler kendini aldatma ihtimalinin dışarıda bırakıldığı bu ortamda hayal besleme ve yaymanın, görüldüğü kadarıyla, görevleri olduğuna inanıyorlardı.

Bu sarhoşluktan ayılmayı sağlayacak haberler gelmekte gecikmedi. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra, Kadet'lerin en açık sözlülerinden biri olan hukukçu ve toprak sahibi Rodiçev parti merkez komitesinin bir oturumunda şöyle bağırmıştı: "İyi güzel de, bu sersemlerle siz savaş kazanılacağına inanıyor musunuz?" Olaylar sersemlerce idare edilerek galip gelinemeyeceğini kanıtladı. Galip gelme ümidini yarı yarıya kaybeden liberaller savaşın yarattığı atmos-

ferden yararlanarak hükûmette bir tasfiyeye girişmeye ve monarşiyi bir tavize zorlamaya çalıştılar. Kullandıkları başlıca yöntem saray partisini Almansever duygular beslemek ve ayrı bir barış yapmaya çalışmakla suçlamak oldu.

1915 ilkbaharında, silahtan yoksun birlikler cephe hatlarından geri çekilirlerken, hükûmet çevrelerinde, Müttefiklerin de baskısıyla, sanayi kesimine orduyu araç-gereçle ikmal etme konusunda çağrıda bulunma kararı alındı. Bu amaçla bürokratların yanısıra en etkililer arasından seçilen sanayicilerden oluşan bir Özel Konferans tertip edildi. İlk çarpışmalar başladığı sırada kurulan Zemstvo ve Şehir Birlikleri [ZemGor'lar] ile 1915 ilkbaharında oluşturulan Savaş Sanayii Komiteleri [VPK'lar] zafer ve iktidar için mücadelesinde burjuvazinin başlıca dayanakları oldular. Bu örgütlerden destek alan Devlet Duması, burjuvazi ile monarşi arasındaki arabulucu olarak, artık daha kendine güvenli bir şekilde ortaya çıkabilecekti.

Bu önemli siyasal gelişmeler yine de dikkatlerin ağır güncel sorunlardan öteye çekilmesini sağlayamıyordu. Merkezî havuz olan Özel Konferanstan milyarlara varan onlarca, yüzlerce milyon ruble sanayiyi bir uçtan diğerine sulayan, yol boyunca sayısız iştahı kabartan çeşitli kanallar marifetiyle dağıtıldı. Devlet Duması'nda ve basında açığa çıkan 1915-1916 yılına ait bu kabil savaş ganimetlerinden örnekler halka kadar ulaştı: Moskovalı liberal Ryabuşinskiy'lere ait Moskova Tekstil Kumpanyası % 75 net kâr elde etmişti; Tver İmalâthanesindeki net kâr ise % 111'di; on milyon sermayeli Kolçugin Bakır Haddehanesi bir yılda on iki milyondan fazla kazanmıştı. Bu kesimde yurtsever erdem cömertçe ve, görüldüğü kadarıyla, hiç vakit geçirilmeden ödüllendirilmişti.

Her türlü spekülasyon ve borsa oyunları doruğa çıkmıştı. Kan pıhtıları üzerinde muazzam servetler yükselmişti. Başkentte ekmek ve yakacak kıtlığı varmış, ama ne gam: mücevherci Fabergé —imparatorluk sarayının resmî mücevhercisi— hayatında yapmadığı ciroyu yaptığını kasıla kasıla ilân etmişti ya! Çariçenin nedimesi Virubova daha önce hiç bir dönemde 1915-1916 kışındaki kadar mücevher sa-

tın alınmadığını, lüks takılar ısmarlanmadığını anlatır. Gece klüpleri cephe gerisi kahramanlarından, torpilli artçılardan, ve basitçe ifade etmek gerekirse, cepheye gitmek için pek yaşlı, ama zevk-ü sefa sürmek için çok genç şereflilerden geçilmiyordu. Veba zamanı verilen şölenlere katılanlar arasında büyük prensler hiç te sonuncular değildi.[1] Hiç kimse aşırı harcamalar yapmaktan kaçınmıyordu. Yukarıdan durmadan altın yağıyordu. Sosyete elini uzatıyor, cebini dolduruyor, soylu hanımlar eteklerini mümkün olduğunca yukarı kaldırıyor, hemen herkes —bankacılar, levazım müdürleri, sanayiciler, çar ve büyük prenslerin balerinleri, Ortodoks Kilisesinin büyükbaşları, sarayın hanımefendileri, liberal milletvekilleri, cephedeki ve gerisindeki generaller, radikal hukukçular, her iki cinsten serinkanlı riyakârlar, sayısız yeğenler— kanlı bir çamur içinde debeleniyordu. Hepsi de bu kutsal altın yağmurunun bir gün sona ereceği kaygısıyla çalıp çırpmakta ve tıkınmakta acele ediyor ve erken bir barış fikrini hoşnutsuzlukla geri çeviriyorlardı.

Ortaklaşa elde edilen kazançlar, dışardaki yenilgiler ve içerdeki tehlikeler varlıklı sınıfların partileri arasında bir yakınlaşma sağladı. Savaştan önce bölünmüş durumdaki Duma 1915'te "İlerici Blok" adını alan bir muhalif yurtsever çoğunluğa ulaştı. Blokun resmen ifade edilen amacı, tabiatıyla, "savaşın yol açtığı ihtiyaçların giderilmesi" idi. Bloka soldan Sosyal Demokratlar ve Trudovikler, sağdan da Kara Yüzler adıyla bilinen küçük gruplar (aşırı gerici) katılmadı. Duma'daki tüm diğer parlamento grupları —Kadetler, İlericiler, üç Oktyabrist parlamento grubu, Merkez ve bir kısım Milliyetçiler— ve ulusal parlamento grupları —Polonyalılar, Litvanyalılar, Müslümanlar, Yahudiler ve diğerleri— ya bloka girdiler ya da onunla birlikte hareket ettiler.

Parlamentoya karşı sorumlu bir hükûmet formülüyle Çarı kızdırmaktan korkan blok "tüm ülkenin güvenine mazhar olan şahsiyetlerden kurulu bir birleşik hükûmet" talep etti. Hatta İçişleri bakanı Prens Şçerbatov bloku geçici bir hükûmet, "bir toplumsal devrimden

1 Büyük Rus şairi Aleksandr Puşkin'in ünlü bir şiirine gönderme. Fransızcaya çevirenin notu.

duyulan kaygıların eseri olan bir koalisyon" diye niteliyordu. Kuşkusuz bu yargıyı anlamak için zeki olmaya gerek yoktu. Kadetlerin ve dolayısıyla muhalefet blokunun başındaki Milyukov bir parti konferansında şöyle diyordu: "Bir volkanın üzerinde yürüyoruz... Gerilim son raddesine varmış... Dikkatsizce atılan bir kibrit korkunç bir yangın çıkartmak için yeterli... Niteliği ne olursa olsun —iyi ya da kötü— güçlü bir iktidar şu an her zamankinden daha fazla gerekli."

Onca yenilgiyle yıpranmış Çarın tavizler vereceği ümidi o denli yüksekti ki, liberal basında ağustos ayında bir "güven kabinesi"nin üyelerinin önceden tasarlanmış listesi boy gösterdi: Duma başkanı Rodzyanko başbakandı (bir başka çeşitlemeye göre başbakan olarak Zemtsvolar Birliği başkanı Prens Lvov'un adı geçiyordu); İçişleri bakanı Guçkov, Dışişleri bakanı Milyukov'du, vb. Kendilerini devrime karşı çarla bir ittifaka adayan şahsiyetler on sekiz ay sonra "devrimci" bir hükûmetin içinde bulmuşlardı kendilerini. Bunlar tarihin yapılmasına birden fazla kez izin verdiği şakalardandır. Ama bu sefer şaka pek uzun süreli olmadı.

Goremıkin'in kabinesindeki bakanlar çoğunluk itibariyle işlerin gidişatından Kadetlerden daha az endişeli değillerdi ve dolayısıyla İlerici Blok'la bir anlaşmaya eğilim duyuyorlardı. "Ne egemen iktidar kaynağının, ne ordunun, ne kentlerin, ne zemstvoların, ne soyluların, ne tüccarların, ne de işçilerin güvenini almayan bir hükûmet yalnız iş görmekten değil, varolmaktan da acizdir." İçişleri bakanı olarak içinde yer aldığı hükûmeti işte bu terimlerle değerlendiriyordu Prens Şçerbatov 1915 aralığında. "Eğer ortamı doğru hazırlarsanız ve bir açık kapı bırakırsanız, Kadetler koşa koşa bir uzlaşma arayacaklardır. Milyukov palazlanmış bir burjuvadır ve toplumsal devrimden herkesten daha fazla korkar. Üstelik Kadetlerin çoğu sermayelerini yitirmekten tir tir titrerler" diyordu Dışişleri bakanı Sazanov.

Diğer taraftan Milyukov da İlerici Blok'un "bazı tavizler vermek zorunda" olduğunu düşünüyordu. Dolayısıyla, her iki taraf da pazarlığa hazırdı ve sanki herşey tıkırında yürüyordu. Ama 29 Ağustos'ta kıdem ve şeref payeleriyle yüklü bir bürokrat olan Başbakan Goremı-

kin bir rapor takdim etmek üzere Genel Kurmay Karargâhına giderek çarı gördü ve dönüşünde herkesin yerli yerinde kalacağını, ama pek kibirli Devlet Duması'nın oturumlarının 3 Eylüle ertelendiğini duyurdu. Duma oturumlarının ertelendiğini karara bağlayan ukazın okunması tek bir protesto sözcüğü ağıza alınmadan dinlendi: milletvekilleri "Çara hurra" diye bağırdılar ve dağıldılar.

Kendisinin de itiraf ettiği gibi, hiç bir dayanağı kalmayan çarlık hükûmeti nasıl olup da on sekiz ay daha ayakta kalabilmiştir? Bunda kuşkusuz altın yağmurunun olumlu etkisiyle güçlenen Rus ordusunun kazandığı kısa süreli başarıların payı vardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, cephedeki başarıların hızı bir süre sonra kesildi, ama cephe gerisindeki kazançlar aynen devam etti gitti. Bununla birlikte, yıkılmasından bir yıl önce monarşinin toparlanmasının başlıca sebebi halkın hoşnutsuzluğunun çok açık biçimde kılık değiştirmesinde gizlidir. Moskova Emniyet Müdürü bir raporunda "savaştan sonra ortaya çıkacak devrimci aşırılıklardan duyduğu kaygıyla" burjuvazinin sağa kaydığını beyan ediyordu; çatışmalar sırasında, gördüğümüz gibi, devrim henüz ihtimal dahilinde değildi. Sanayicileri alarma geçiren şey "bazı Savaş Sanayii Komitelerinin proletaryayla sıkı fıkı olmaları" idi. Sonuç olarak, meslek gereği Marksist literatürü az okumamış olan Jandarma Albay Martınov, siyasal durumda gözlenen söz konusu iyileşmenin, "içinden geçtiğimiz dönemde özellikle derinden hissedilmekte olan hayatî çıkar çatışmalarını ortaya çıkaran o çok yoğun toplumsal sınıflar arası farklılaşmaya bağlı" olduğunu ileri sürüyordu.

Duma'nın eylül 1915'e ertelenmesi işçilere değil, doğrudan doğruya burjuvaziye yönelik bir meydan okumaydı. Ama liberaller "Çara hurra" naralarıyla dağılırlarken (doğrusu pek az coşkuyla), Petrograd ve Moskova işçileri protesto grevleriyle yanıt verdiler. Bu liberaller için yeni bir soğuk duştu: her şeyden çok monarşiyle olan aile içi kavgalarına istenmeyen bir üçüncü kişinin müdahil olmasından çekiniyorlardı. Öyleyse, bundan sonra ne yapacaklardı? Sol kanadının hafifçe homurdanmasına rağmen, liberaller tercihlerini denenmiş

reçeteden yana yaptılar: tümüyle yasallık alanında kalmak ve yurtsever işlevlerini üstlenerek bürokrasiyi "bir tür gereksiz hale" getirmek. Her halükârda, tasarlanan liberal bakanlar listesini bir süre kenarda bırakmak gerekiyordu.

Bu arada vaziyet de otomatik biçimde ağırlaşıyordu. Mayıs 1916'da Duma yeniden toplandı, ama doğrusu hiç kimse bunun ne işe yarayacağını bilmiyordu. Her durumda, Duma'nın hiç de devrim çağrısı yapma niyeti bulunmuyordu. Ayrıca, söyleyecek bir sözü de yoktu. "Bu parlamento döneminde oturumlar uzayıp gidiyordu, milletvekilleri pek az hazır bulunuyorlardı... Sürekli mücadele yararsız gözüküyordu, hükûmet hiç bir şey duymak istemiyordu, karışıklık büyüyor ve ülke bir yokoluşa doğru gidiyordu" diyordu Rodzyanko hatıralarında. Burjuvazinin devrim önündeki korkusu ve devrimin olmamasından kaynaklanan güçsüzlüğü monarşiye, 1916 yılı boyunca gerçekte varolmayan bir toplumsal dayanak sağladı.

Sonbahara doğru, vaziyet daha da ağırlaştı. Savaşın ümide yer bırakmadığı aşikâr hâle geliyordu; halk kitlelerinin öfkesi her an patlamaya hazırdı. Eskisi gibi Saray partisine, onları "Almanseverlikle" suçlayarak saldıran liberaller kendi geleceklerini hazırlamak için bir barış şansı olup olmadığını görmek üzere yoklama yapmak gerektiğinin kaçınılmaz olduğunu düşünüyorlardı. 1916 sonbaharında İlerici Blok önderlerinden milletvekili Protopopov ile Alman diplomat Warburg arasında Stockholm'de gerçekleşen görüşmeleri ancak böyle açıklayabiliriz.

Fransa ve İngiltere'ye dostluk ziyaretinde bulunan Duma heyetinin Paris ve Londra'da yaptığı görüşmeler neticesinde saygıdeğer Müttefiklerin savaş sırasında Rusya'nın tüm zinde kuvvetlerini harcamasını sağlama ve zaferden sonra da bu geri ülkeyi temel iktisadî sömürü alanları haline getirme niyetinde olduklarını saptaması zor olmadı. Beli kırılmış ve muzaffer Antant'ın römorkuna takılmış Rusya'nın bir sömürgeden farkı olmayacaktı. Rusya'nın varlıklı sınıflarının Antantın çok sıkı saran kollarından kendini sıyırmaya ve iki temel hasmın çelişkisinden yararlanarak kendi barış yolunu bulmaya

çalışmasından başka çaresi yoktu. Bu yolda atılan bir ilk adım olarak Duma heyeti başkanının Alman diplomatıyla görüşmesi aynı zamanda Müttefikeler'e yönelik taviz koparmayı amaçlayan bir gözdağı ve Almanya'yla gerçekten yakınlaşma ihtimali bulunup bulunmadığını anlamak için bir yoklama çabası anlamına geliyordu. Protopopov yalnızca Çarlık diplomasisiyle değil (görüşme Rusya'nın İsveç elçisinin gözetiminde yapılmıştı), Devlet Duması heyetinin bütünüyle de tam bir uyuşma içinde hareket ediyordu.

Diğer amaçların yanısıra, bu araştırmayı yaparak liberaller içerde de bazı önemli hedefler güdüyorlardı: bize güven, diyorlardı Çara, biz sana Stürmer'inkinden[2] daha iyi ve daha güvenli bir ayrı barış antlaşması ayarlayacağız. Protopopov'un, daha doğrusu destekçilerinin planına göre, Rus hükûmeti "bir kaç ay önceden" Müttefikleri savaşa son vermek zorunda olduğu konusunda uyaracaktı ve Müttefikler barış görüşmelerine başlamayı reddederlerse, Rusya Almanya'yla ayrı bir barış antlaşması akdedecekti. Devrimden sonra yazılmış olan itiraflarında Protopopov çok doğal bir şeyden bahseder gibi şöyle demektedir: "Rusya'daki tüm aklı başında adamlar ve bu cümleden olarak, 'Halkın Özgürlüğü' (Kadetler) partisinin hemen hemen tüm önderleri Rusya'nın artık savaşı sürdürecek durumda olmadığına inanıyorlardı."

Protopopov'un yurda döner dönmez gezisi ve görüşmelerine dair bir rapor sunduğu Çar ayrı bir barış antlaşması fikrini çok sıcak karşıladı. Ama bu işe liberalleri karıştırmak için de hiç bir sebep görmüyordu. Protopopov'un kendisinin İlerici Blok'tan koparak her nasılsa Saray Divanı'na kabul edilmesi, kendi ifadesine göre çar ve çariçeyé delice tutulmaktan başka, hiç beklenmedik bir şekilde İçişleri bakanlığı koltuğuna da kurulan bu cibilliyetsizin olsa olsa karakteriyle açıklanır. Ama Protopopov'un liberalizme ihaneti, liberallerin tamahkârlık, korkaklık ve dalavereciliğin bir bileşimi olan dış politikalarının genel yönünü hiç bir şekilde değiştirmeyen tali bir meseledir.

1 kasımda Duma tekrardan toplandı. Ülkedeki gerginlik had saf-

2. 1916 Ocağından Kasımına kadar Başbakan. İngilizceye çevirenin notu.

haya varmıştı. Duma'dan kararlı adımlar atması bekleniyordu. İlerici Blok bir kez daha kendini parlamenter kınamalara başvurmak zorunda buldu. Hükûmetin temel politikalarını bir bir sayan Milyukov her birinin ardından şu soruyu soruyordu: "Bu aptallık mı yoksa ihanet mi?" Diğer milletvekilleri daha sert çıkıyorlardı. Hükûmet kendi lehinde konuşacak adam bulamıyordu. O da en iyi bildiği yoldan cevap verdi: Duma'da yapılan konuşmaların yayımlanmasını yasakladı. Buna karşılık, Duma'daki konuşmalar elden ele milyonlarca nüsha halinde dolaşıma girdi. Çoğu yerde temize çekenin mizacına göre yapılan eklemelerle birlikte, gerek cephe gerisinde olsun gerekse cephede, tek bir kamu sektörü yoktu ki bu kışkırtıcı konuşmalar kopyalanmasın. Tartışmaların yankısı öyle oldu ki bizzat bu suçlamaları yapanların kendilerinin tüyleri diken diken oldu.

1905 Devrimini bastıran Durnovo'nun ilham verdiği kaşarlanmış bürokratlardan oluşan aşırı-sağ grup bu durumdan yararlanarak Çara programatik bir arîza sundu. Ciddî bir polis eğitiminden geçmiş olan bu tecrübeli kodamanların ortaya koydukları görüşler oldukça doğru ve ileri görüşlüydü ve sundukları tekliflerin uygulanamamasının yegâne sebebi eski rejimin dertlerine hiç bir devanın bulunmamasıydı. Arîzanın yazarları muhalif burjuvaziye verilecek bütün ödünlere karşı çıkıyorlardı. Bunun sebebi liberallerin taleplerini gerici kodamanların tepeden baktıkları kaba saba Kara Yüzler'in zannettikleri gibi çok ileriye götürmelerinden değildi. Onlara göre asıl mesele liberallerin "çok zayıf, aralarında çok bölünmüş olmasıydı ve açık konuşmak gerekirse, o denli sersemdiler ki zaferleri istikrarsız olduğu kadar kısa ömürlü de olacaktı."

Başlıca muhalefet partisi olan Anayasacı Demokratların (Kadet'lerin) zayıflığı adı konarak tanımlanıyordu: aslen burjuva olmakla birlikte, parti kendine demokrat diyordu; büyük ölçüde liberal toprak sahiplerinden oluşmakla birlikle, programında köylülere toprakların bedelini ödeme zorunluluğu getiriliyordu. "Başkalarından mülhem bu kozlar istisna edilirse —diye yazıyordu gizli Müşavirler, alışkanlıklarını ele veren bir dille— Kadetler, hepsi de liberal olan bir sü-

rü hukukçular, profesörler ve çeşitli devlet dairelerine mensup memurlar topluluğundan başka bir şey değil."

Devrimcilerse öyle değildi. Çara sunulan arîza devrimci partilerin önemlerinin idrakindeydi ve yazarların "bu partilerin temsil ettikleri tehlike ve güçleri onların bir fikirlerinin, paralarının (!) olmasında, her şeye hazır ve iyi örgütlenmiş bir izleyici kitlesine sahip olmalarında yatıyor" diye yazarken dişleri zangırdamış olmalıydı. Devrimci partiler "devrimci önderler kendilerine başkalarının topraklarını ele geçirmeleri için bir işaret çakar çakmaz proletaryayı izleyecek olan köylü sınıfının ezici çoğunluğunun sempatisine güvenecek durumdalar." Bu koşullar altında, parlamento önünde hükûmetin bir bakanın atanması ne yarar sağlayacaktı? "Sağ partilerin tümden ve kesin olarak ezilmesi, başlangıçta çok büyük önem kazanacak olan Kadet partisi tarafından aradaki partilerin (merkez, liberal muhafazakârlar, Oktyabristler ve İlericiler) kademeli olarak yutulması. Ama Kadetler de aynı akıbete uğrama tehditi altındalar... Ya sonra? Sonra, devrimci sürü gelecek, yani Komün, hanedanın kaybolması, varlıklı sınıfların talan edilmesi, en sonunda da mujikin eşkıya olması." Gerici ve polisiye korkunun bu denli özgün tarihsel öngörülerde bulunmasına doğrusu ya pes.

Pozitif programında arîza yeni bir şey içermemekle beraber tutarlıydı: otokrasinin sarsılmaz taraftarlarından oluşacak bir hükûmet kurmak; Duma'yı ilga etmek; iki başkentte de olağanüstü hâl ilân etmek; isyanı ezecek birlikleri hazırlamak. Bu program özetle devrimi önceleyen son bir kaç aylık dönemdeki hükûmet politikasının temelini oluşturuyordu. Bununla birlikte, başarıya ulaşmak için bu planın Durnovo'nun 1905 kışında sahip olduğu, ama 1916 sonbaharında artık ortada bulunmayan kuvvetlere ihtiyacı vardı. Böylece monarşi muhtemel direnişleri bölerek ülkeyi gizlice boğmaya çalıştı. İçişleri bakanı değiştirildi. Buraya çar ve çariçeye itirazsız bağlı "kendi"lerinden adamlar yerleştirildi. Ama başlarında dönek Protopopov olmak üzere, bu "kendi"lerinden olan adamlar çok silik ve acınacak kimselerdi. Duma dağıtılmadı, ama yeni bir ertelemeye uğradı. Petrog-

rad'da olağanüstü hâlin ilânı devrimin artık zafer kazanacağı bir tarihte öngörüldü. İsyanı ezmek üzere hazırlanacak askerî birliklere gelince, bunlar da talimlerini başkaldırarak yaptılar. Tüm bunlar iki üç ay içinde yaşanacak olan olaylardı.

Bu sırada liberaller vaziyeti kurtarmak için son çabalarını harcıyorlardı. Siyaset yapma hakkına sahip tüm burjuva örgütleri Kasım ayında Duma'da yapılan muhalif konuşmalarını bir dizi yeni beyanatla destekliyorlardı. Bunların arasında en açık sözlüsü Kentler Birliği'nin 9 Aralık tarihli kararıydı: "Sorumsuz caniler ve hergeleler Rusya'ya yenilgiyi, şerefsizliği ve köleliği tattırdılar." Devlet Duması "sorumlu bir hükûmet kurma hakkını elde edinceye dek yerini terketmemeye" davet edildi. Bürokrasinin ve büyük mülkiyetin organı Devlet Konseyi bile ülkenin güvenine mazhar şahsiyetlerden kurulu bir hükûmet çağrısı yaptı. Aynı yönde bir talep Birleşik Soyluluk Kongresi tarafından da dile getirildi: krema kaplı taşlar bile dile geliyordu. Ama hiç bir şey değişmedi. Monarşi elinde kalan son iktidar kırıntılarını dahi terketmeyi reddediyordu.

Son Duma'nın son oturumunun tarihi, tereddütler ve geciktirmelerin ardından, 14 Şubat 1917 olarak saptandı. Devrime on beş günden az bir zaman kalmıştı. Büyük gösteriler bekleniyordu. Kadet'lerin yayın organı *Reç*'te [Söz] Petrograd vilâyeti kolordu komutanı Habalov'un gösterilerin yasaklandığına dair bir bildirisinin hemen yanında Milyukov'un işçileri "karanlık mihraklardan" gelen "kötü ve tehlikeli tavsiyelere" karşı uyaran bir mektubu yayınlandı. Grevlere rağmen Duma'nın yeniden açılışı göreli bir sükûnet içinde gerçekleşti. İktidar meselesiyle artık ilgisizmiş gibi davranan Duma bütün dikkatini tümüyle pratik, ama çok zor bir soruna yoğunlaştırdı: iaşe meselesi. Usandırıcı bir atmosfer vardı —Rodzyanko'nun bilâhare yazacağı gibi—, "Duma'nın güçsüzlüğü, beyhude bir savaştaki yorgunluğu hissediliyordu." Milyukov İlerici Blok'un "sözlerle, sadece sözlerle politika yapacağını" tekrarlıyordu. İşte bu kabil tartışma ve gelişmelerle Duma Şubat Devrimi denilen anaforun içine daldı.

3. Proletarya ve Köylülük

Rus proletaryası siyasete ilk adımlarını despotik bir devlette attı. Kanunla yasaklanan grevler, gizli yeraltı çevreleri, yasadışı bildiriler, sokak gösterileri, polis ve askerle çatışmalar: hızla gelişmekte olan bir kapitalizm ile konumunu ağır ağır terkeden bir mutlakiyetçiliğin bileşiminin yarattığı ekol buydu. İşçilerin dev işletmelerde yoğunlaşması, devletçe uygulanan zulmün aynı derecedeki yoğun karakteri ve son olarak, genç ve körpe bir proletaryanın içten gelen atılganlığı Batı'da çok ender olan siyasal grevi Rusya'da temel mücadele yöntemi haline getirdi. Bu yüzyıl başından bu yana yapılan işçi grevlerinin sayısı Rusya'nın siyasal tarihinin en öğretici göstergeleridir. Metni sayılarla boğmak konusundaki tereddütlerimiz ne olursa olsun, 1903 ilâ 1917 döneminde Rusya'da yapılan siyasal grevlerin çizelgesini vermekten imtina etmek imkânsızdır. En basit şekilde ifade edilecek hale getirilen bu veriler sadece fabrika teftiş mercileri çerçevesinde iş gören işletmeleri kapsamaktadır. Demiryolları, madencilik ve metalürji sanayileri, çeşitli meslek dalları ve, tarım bir yana, genel olarak küçük işletmeler çeşitli sebeplerden bu hesaba dahil edilmemiştir. Bununla birlikte, grev eğrisi ya da hareketi yine de çok net biçimde ortaya çıkmaktadır.

Yıllar	*Siyasî grevci sayısı (bin kişi)*
1903	87*
1904	25*
1905	1,843
1906	651
1907	540
1908	93
1909	8
1910	4

1911	8
1912	550
1913	502
1914 (birinci yarı)	1,059
1915	156
1916	310
1917 (ocak—şubat)	575

* 1903—1904 yılları için istatistik, içlerinde kuşkusuz iktisadî grevlerin başı çektiği bütün grevleri kapsamaktadır.

Önümüzde, bağrında büyük bir devrimi taşıyan bir ulusun siyasal ateşini gösteren, kendi türünde eşsiz bir eğri duruyor. Proletaryanın az sayıda olduğu —fabrika teftiş kuruluna bağlı olarak çalışan işletmelerde 1905'de yaklaşık bir buçuk milyon, 1917'de de yaklaşık iki milyon işçi vardı— geri bir ülkede, grev hareketinin dünyada hiç bir yerde görülmedik boyutlara ulaşması ne demek! Küçük burjuva demokrasisinin güdüklüğü, köylü hareketinin dağınıklığı ve körlüğü göz önüne alındığında, işçilerin devrimci grevi, uyanmakta olan ulusun mutlakiyetçilik surlarına karşı sürdüğü bir koç haline geliyor. Sadece 1905 yılında siyasal grevlere katılan işçi sayısı 1 milyon 843 bindi (burada grevci olarak birden fazla greve katılan işçiler de sayılmıştır). Sadece bu sayı bile, Rusya'daki siyasal olaylar takvimi hakkında başkaca bir şey bilmesek dahi, tablo üstünde devrim yılını parmakla göstermemize imkân verir.

Rus-Japon savaşının ilk yılı olan 1904 için fabrika teftiş kurulunun verdiği grevci sayısı toplam 25 bindir. 1905'teyse, siyasal ve iktisadî grevlere katılanların toplam sayısı 2 milyon 863 bindir, yani bir önceki yıla göre 115 kat daha çok. Bu mucizevî sıçrama, olayların gidişatı içinde benzeri duyulmamış bir devrimci faaliyet yürütmek zorunda kalan proletaryanın mücadelenin cüssesine ve üstlenilen görevlerin büyüklüğüne yaraşır bir örgütlenmeyi her ne pahasına kendi öz imkânlarıyla başardığını da gösterir. Genel grevin ve iktidarı ele geçirme mücadelesinin organları haline gelen birinci devrimin *sovyetleri* (konseyler) işte böyle doğdular.

Aralık 1905'deki ayaklanması sırasında beli kırılan proletarya, gerileme yılları olmakla beraber, grev sayılarının gösterdiği gibi, devrime yakınlığa da delâlet eden izleyen iki yıl boyunca, kazandığı mevzilerin bir kısmını korumak için kahramanca bir çaba sarfetti. İzleyen dört yıl (1908—1911) grev istatistiği aynasında bir muzaffer karşı-devrim dönemi olarak görünür. Kendisiyle çakışan sanayi krizi zaten kanı kurumuş olan proletaryayı daha da tüketir. Düşüşün derinliği daha önceki yükselişle bakışımlıdır. Ulusun içinden geçtiği kargaşalık izlerini bu basit sayılarda bulur.

1910'dan itibaren yeniden canlanan sınaî yaşam işçileri ayağa kaldırır ve enerjilerine yeni bir itki sağlar. 1912-1914 yıllarına ait rakamlar hemen hemen 1905-1907'nin verilerini yeniden üretir, ama ters yönde: eğilim düşüş yönünde değil, yükseliş yönündedir. Yeni, daha yüksek tarihsel temeller üzerinde —işçiler şimdi daha kalabalık ve daha tecrübelidir— yeni bir devrimci taarruz başlar. 1914'ün birinci yarısı siyasal grevlerin önemi açısından, açıkça birinci devrimin tepe noktası olan yılınkine yaklaşır. Ama savaş patlak verir ve sert bir biçimde bu süreci durdurur. İlk aylar işçi sınıfının siyasal bakımdan eylemsizliğiyle belirlenir. Bununla beraber, 1915 yılının ilkbaharından itibaren, bu uyuşukluk dağılmaya başlar. Şubat 1917'de işçi ve askerlerin ayklanmasıyla sonuçlanan yeni bir siyasal grev dalgasının başlangıcıdır bu.

Kitle mücadelesinin bu anî yükseliş ve alçalışları bir kaç yıl zarfında Rus proletaryasını tanınmaz hale getirmiştir. İki ya da üç yıl evvel polisin her hangi bir keyfî davranışına karşı ortaklaşa bir kararla greve giden fabrikalar şimdi nasılsa devrimci ruhlarını kaybediyorlar ve otoritelerin en caniyane suçlarını hiç protesto etmeksizin kabulleniyorlardı. Büyük yenilgilerin kırdığı şevkler uzun süreli olur. Devrimci unsurlar kitleler üzerindeki güçlerini yitirirler. Kitlelerin bilincinde hazmedilmemiş önyargı ve hurafeler yüzeye çıkar. Köyden yeni gelen cahil kitleler işçi saflarını sulandırır. Kuşkucular alaycı biçimde kafa sallarlar. 1907 ilâ 1911 arasında da böyle oldu. Ama kitlelerin içindeki moleküler süreçler yenilgilerin sebep oldukları psişik

yaraları iyileştirirler. Olayların yeni bir dönemece varması ya da yeni bir keskin iktisadî yükseliş yeni bir siyasal çevrim başlatır. Devrimci unsurlar dinleyici kitlelerini yeniden bulurlar. Mücadele daha yüksek bir dereceden yeniden başlar.

Rusya'daki işçi sınıfının iki temel akımını anlamak için, temel olarak devrimle bozuşmuş dar bir işçi katmanına dayanan Menşevizmin kesin biçimiyle gericilik ve gerileme yıllarında oluştuğunu göz önüne almak önemlidir; oysa ki gericilik döneminde fena halde ezilmiş olan Bolşevizm savaşı önceleyen yıllar zarfında hızla yeni devrimci akıntının doruğuna yükseldi. "En enerjik, en coşkulu, yorulmak bilmeden mücadele etmeye, direnmeye ve sürekli biçimde örgütlenmeye en yetenekli unsur Lenin'in etrafında yoğunlaşan gruplaşmalarda ve bireylerde görülüyor..." Savaşı önceleyen yıllarda Polis Teşkilâtı Bolşeviklerin çalışmasını işte böyle değerlendiriyordu.

Temmuz 1914'te, diplomatların Avrupa'nın çarmıha gerileceği haça son çivilerini çaktıkları sırada, Petrograd tam bir devrimci kaynama içindeydi. Fransa Cumhurbaşkanı Poincaré, III. Aleksandr'ın mezarına çelenk koyduğu sırada, yurtsever gösterilerin ilk patırtı gürültüleriyle birlikte bir sokak savaşının son yankılamalarını da duydu.

Eğer savaş araya girmeseydi, kitlelerin 1912-1914'deki taarruz hareketi çarlığı devirmeyi başarabilir miydi? Bu soruya tam bir kesinlikle cevap vermek pek mümkün değil. Süreç kaçınılmaz bir şekilde devrime doğru götürüyordu. Ama bu durumda da, hangi aşamalardan geçmek zorundaydık? Yeni bir yenilgiye uğrama ihtimali yok muydu hiç? Köylüleri ayaklandırıp orduyu fethetmek için işçilere ne kadar zaman gerekiyordu? Tüm bu doğrultular bakımından yapılabilecek tek şey kestirimlerde bulunmak. Her halükârda, savaş süreci önce geriletti, bilâhare izleyen evrede süreci hızlandırdı ve ona sonunda ezici bir zafer kazandırdı.

İlk tamtamlar sırasında devrimci hareket askıya alındı. Daha aktif işçi katmanları silah altına alındılar. Fabrikalardan alınan devrimci unsurlar cepheye sürüldüler. Grevler sert biçimde bastırıldı. İşçi basını susturuldu. Sendikalar boğuldular. Fabrikalara yüzbinlerce ka-

dın, genç ve köylü dolduruldu. Siyasal bakımdan, savaş Enternasyonal'in çöküşüyle de bağlantılı olarak, kitleleri son derece afallattı ve kafalarını kaldıran fabrika müdürlerine de, işgücünün önemli bir kesimini peşlerinden sürükleyerek ve en cesur ve kararlı işçileri de beklegörcü bir sessizliğe mahkum ederek, işletmeleri adına yurtsever bir dil kullanarak konuşma imkânı verdi. Devrimci düşünce suspus olmuş küçük çevrelere hapsedildi. Bu dönemde, tutuklanma ya da gerici işçiler tarafından tacize uğrama korkusuyla, hiç kimse fabrikalarda "Bolşevik" olduğunu söyleme riskine giremiyordu.

Duma'da sayısı çok az olan Bolşevik grubu savaşın patlak verdiği sırada görevinin gerektirdiği kalıpta hareket edemedi. Menşevik vekillerle uyum içinde "nereden gelirse gelsin, her türlü saldırıya karşı halkın kültürel mal varlığını savunmayı" taahhüt ettiğini beyan eden bir önerge verdi. Duma bu teslimiyeti alkışlarla karşıladı. Partinin Rusya'daki örgüt ve gruplarından bir teki bile Lenin'in dışarıda ilân ettiği yenilgici konumu açıkça benimsemedi. Bununla birlikte, Bolşeviklerin arasındaki yurtseverlerin oranı da hayli önemsiz olarak kaldı. Narodniklerin ve Menşeviklerin aksine, Bolşevikler 1914'ten itibaren yazılı ve sözlü olarak kitleler içinde savaşa karşı ajitasyonlarını geliştirmeye başladılar. Duma'daki Bolşevik vekiller kısa süre içinde silkinerek, yetkililerin muhbir ajanlar ağı sayesinde çok yakından bilgi sahibi oldukları devrimci çalışmalarına yeniden başladılar. Savaş öncesinde Peterburg'daki parti komitesinin yedi üyesinden üçünün Ohrana ajanı olduğunu söylemek bile yeterli. Çarlık devrimle işte böyle körebe oyunu oynuyordu.

Kasımda, Bolşevik vekiller tutuklandılar. Tüm yurt sathında parti yok edilmeye girişildi. Şubat 1915'te, parlamento grubu davası Adalet Sarayında görüldü. Sanıklar savunma yapmadılar. Grubun elebaşısı olarak Kamenev, tıpkı bugün Ukrayna'da Merkez Yürütme Komitesi başkanı olan Petrovskiy gibi, Lenin'in yenilgici konumunu paylaşmadığını söyledi. Polis Teşkilâtı milletvekillerine verilen ağır cezaların işçiler nezdinde hiç bir protesto hareketine yol açmadığını memnuniyetle saptadı.

Savaş sanki işçi sınıfını bir çırpıda yok etmişti. Kayda değer bir ölçüde böyleydi bu: Petrograd'da işgücü sayısı yaklaşık % 40 oranında yenilenmişti. Devrimci devamlılık keskin biçimde kopmuştu. Başta Duma'daki Bolşevik grubu olmak üzere, savaş öncesinde varolan her şey aniden geçmişte kalmış ve unutulmaya terkedilmişti. Ama bu yatışmanın, yurtseverliğin ve hatta belli bir ölçüde monarşi yanlılığının aldatıcı görüntüsünün altında yeni bir patlamaya özgü ruh halleri olgunlaşmaktaydı.

Ağustos 1915'te, çarın bakanları kendi aralarında işçilerin "her yerde ihanetin, Almanlara işbirliğinin, onlar lehine sabotajın hesabını sorduklarını ve cephedeki başarısızlıklarımızın suçlularını soruşturmaya meylettiklerini" konuşuyorlardı. Gerçekten de, bu dönemde, kitlelerin eleştirel duygusu uyanıyor ve kısmen açık kısmen kapalı biçimde, çoğunlukla "yurt savunması"nı kendine dayanak gösteriyordu. Ama bu düşünce yalnızca bir başlangıç noktasına işaret ediyordu. İşçilerin hoşnutsuzluğu zamanla ustabaşılarını, muhitlerindeki Kara Yüzleri bertaraf eden ve Bolşevik emekçilere kafalarını yukarı kaldırma imkânı veren gittikçe daha derin yarma hareketlerine rüzgâr açtı.

Kitleler eleştiriden eyleme geçtiler. Öfke her şeyden önce kendini, şurada burada yerel ayaklanmalara dönüşen iaşe yetersizliğinin sebep olduğu karışıklıklarda gösterdi. Kadınlar, yaşlılar, gençler pazarlarda veya meydanlarda fabrikalardaki silah altına alınmış işçilere kıyasla kendilerini daha bağımsız ve daha gözüpek biçimde dışavurma imkânı buldular. Moskova'da, mayıs ayında, hareket Alman evlerinin yağmalanmasına yöneldi. Katılanların çoğunluğu polisin himayesindeki kent halkının dökümtüleri olsa da, sınaî Moskova'da bir pogrom yapılabilmesi olgusu işçilerin henüz dengelerini kaybetmiş kentli alt sınıflara kendi sloganlarını ve disiplinlerini kabul ettirme noktasında bir uyanış yaşamadığını gösteriyordu. Bununla birlikte, iaşe zorluklarından kaynaklanan karışıklıklar tüm ülkeye yayılarak savaşın yarattığı hipnozu dağıttı ve yolu grevlere açtı.

Kalifiye olmayan bir işgücünün fabrikalara akması ve savaş kazançları için delice yarış her yerde çalışma koşullarının bozulmasına

yol açtı ve en kaba sömürü yöntemlerini hortlattı. Geçim masraflarının artması ücretlerin değerini otomatik olarak düşürüyordu. Kitlelerin kaçınılmaz tepkileri iktisadî grevler oldu; ne kadar bastırılmışsa o kadar şiddetli. Grevlere mitingler, siyasal nitelikli bildiriler, polisle çatışmalar, silah sesleri eşlik etti ve kurbanlar verildi.

Mücadele önce merkezî tekstil bölgesine sıçradı. 5 haziranda polis Kostroma'daki dokuma işçilerini taradı: 4 ölü, 9 yaralı. 10 ağustosta birlikler İvanovo-Voznessensk'teki işçilere ateş açtılar: 16 ölü, 30 yaralı. Tekstil işçilerinin hareketine bu yörede karargâh kurmuş olan taburun askerleri de karıştı. İvanovo-Voznessensk'teki katliamı ülkenin değişik yerlerindeki protesto grevleri izledi. Buna koşut olarak iktisadî mücadele yaygınlaştı. Tekstil işçileri genellikle en ön saflardaydı.

1914'in ilk yarısına kıyasla, hareket, yapılan baskının şiddeti ve sloganların netliği bakımından, büyük bir gerileme gösteriyordu. Bu hiç şaşırtıcı değildi: mücadeleye kayda değer bir oranda cahil kitleler katılmıştı, oysa ki önder işçi katmanları tam bir yönelimsizlik içindeydiler. Bununla birlikte, savaş zamanındaki ilk grevlerden itibaren büyük kavgaların yaklaştığı hissediliyordu. Adalet bakanı Hvostov 16 ağustosta şöyle diyordu: "İşçiler bugün silahlı gösterilere meyletmiyorlarsa, bunun tek sebebi örgütlerinin bulunmamasıdır." Goremıkin çok daha açık ifadeler kullanıyordu: "İşçi önderleri bakımından sorun beş Duma üyesinin tutuklanmasının sonucunda dağılan örgütün yetersizliğinde yatıyor." İçişleri bakanı şöyle ekliyordu: "Duma üyelerini (Bolşevik) serbest bırakamayız, çünkü onlar işçi hareketinin en tehlikeli gösterilerindeki örgütlenme merkezini oluşturuyorlar." Bu baylar her halükârda gerçek düşmanın nerede bulunduğunu hiç yanılgıya düşmeksizin ortaya koymayı biliyorlardı.

Kabine, onca şaşkınlığına ve liberallere ödünler vermeye hazır oluşuna rağmen, işçi devriminin, yani Bolşeviklerin başına vurmaya devam etmeyi zorunlu bulurken, yüksek burjuvazi Menşeviklerle işbirliğine girmeye çabalıyordu. Grevlerin vardığı boyuttan endişeye kapılan liberal sanayiciler işçileri, vekillerini Savaş Sanayii Komitelerine alarak, yurtsever bir disiplinin içine sokmaya kalkıştılar. İçişleri

bakanı, Guçkov'un bu inisyatifine pek karşı koyamamaktan yakınıyordu: "Tüm bu işler yurtseverlik etiketi altında ve savunmanın çıkarları adına sunuldu." Bu arada, polisin bile sosyal-yurtseverleri tutuklamaktan kaçındığını ve onları grevlere ve devrimci "aşırılıklara" karşı mücadelede dolaylı müttefikler olarak gördüğünü kaydetmek gerekir. Gizli Polis Teşkilâtının [Ohrana] savaş sürdüğü müddetçe bir ayaklanma olmayacağına dair inancı yurtsever sosyalizmin gücüne olan abartılı güvene dayanıyordu.

Savaş Sanayii Komitesi seçimleri sırasında, başlarında metalürji işçisi, enerjik Gvozdyev —devrimci koalisyon hükûmeti sırasında ona Çalışma bakanı olarak yine rastlayacağız— olmak üzere, ulusal savunma taraftarları azınlıktaydılar. Bununla beraber, Bolşeviklerin önderlik ettikleri boykot taraftarlarını bertaraf etme ve Petrograd proletaryasına sanayici yurtseverliğin organları içinde bir işçi temsiliyetiyle yetinmeyi dayatma yönünden yalnızca liberal burjuvaziden değil, bürokrasiden de gelen çeşitli desteklerden yararlandılar. Menşeviklerin tutumları, temsilcilerinden birinin bilâhare Komitede sanayicilere hitaben yaptığı bir konuşmadan da görülebileceği üzere, açık seçik biçimde formüle edilmişti: "Bugün varolan bürokratik iktidarın yerini size, bugünkü rejimin varislerine bırakarak sahneyi terketmesini talep etmelisiniz." Bu çiçeği burnundaki siyasal dostluk her geçen gün büyüyordu. Devrimin ertesinde olgun meyvalarını verecekti.

Savaş gizli yeraltı örgütlerini fena halde sarsmıştı. Parlamento grubunun tutuklanmasının ardından Bolşeviklerin merkezî parti örgütleri dağıldı. Yerel komitelerin sürekli bir varlıkları yoktu ve işçi muhitleriyle temaslarını kaybetmişlerdi. Eylemleri sürükleyenler dağınık gruplar, birbirinden kopuk çevreler ve tek tek bireylerdi. Bununla birlikte, canlanmaya başlayan grev dalgası onlara fabrikalarda coşku ve güç verdi. Yavaş yavaş birbirlerini bulmaya başladılar ve gruplar arasında temaslar kuruldu. Gizli yeraltı çalışmaları yeniden başladı. Polis Teşkilâtında daha sonra şu satırlar kaleme alınacaktı: "Rusya'daki gizli yeraltı sosyal-demokrat örgütlerinin büyük çoğunluğuna önderlik eden Lenin'in taraftarları savaşın başlamasından bu

yana ülkelerarası çatışmalara son verilmesini, bugünkü iktidarın devrilmesini ve cumhuriyet ilân edilmesini talep eden önemli sayıda devrimci bildiriyi belli başlı merkezlerde (Petrograd, Moskova, Harkov, Kiev, Tula, Kostroma, Vladimir guberniyası, Samara gibi) dolaşıma soktular; öte yandan bu faaliyetin en kayda değer sonucu işçiler tarafından grevler örgütlenmesi ve kargaşalıklar çıkartılması oldu."

Geçen yıl hiç farkedilmeden geçen işçilerin Kışlık Saraya yürüyüşlerinin geleneksel yıldönümü 9 ocak 1916'da büyük bir greve sahne oldu. Grev dalgası bu yıl iki kat daha şiddetliydi. Tüm büyük ve dikbaşlı grevlere polisle çatışmalar eşlik etti. İşçilerin birliklere karşı tutumu açıkça dostaneydi ve gizli polis bir çok defa bu tehlikeli duruma dikkat çekmişti.

Savaş sanayileri, etrafındaki tüm kaynakları yutarak ve böylece de kendi temellerinin altını oyarak ölçüsüz şekilde genişliyordu. Barışçı nitelikli üretim dalları çökmeye başladılar. Ulusal ekonominin düzen altına alınması, tüm planlara rağmen, bir işe yaramadı. Güçlü Savaş Sanayii Komitelerinin engellemeleri karşısında bu görevi yürütmekte yetersiz kalan bürokrasi düzenleyici rolünden sıyrılarak burjuvazi lehine geri çekilmiyordu da. Kaos artıyordu. Deneyimli işçiler toylarla yer değiştirmişti. Kömür ocakları, fabrikalar ve Polonya'daki imalâthaneler kısa bir süre içinde kaybedildi: savaşın ilk yılında, ülke sanayi kaynaklarının yaklaşık beşte birini elinden kaçırmıştı. Dokuma ürünlerinin yaklaşık % 75'i de dahil, üretimin % 50'ye yakın bir kısmı ordunun ve savaşın ihtiyaçlarına hasredilmişti. Aşırı yükten muztarip taşıma araçları fabrikalara zorunlu yakıt ve hammadde miktarlarını sevkedemeyecek durumdaydı. Savaş yalnızca cari millî gelirin büyük kısmını yutmakla kalmamış, ülkenin temel sermayesini de ciddî biçimde saçıp savurmaya başlamıştı.

Sanayiciler işçilere giderek daha az ödün vermeye yanaşıyor ve hükûmet her greve sert bir baskıyla cevap veriyordu. Tüm bunlar işçilerin düşüncesini özelden genele, iktisadîden siyasala taşıyordu: "Hepimiz aynı anda grev ilân etmeliyiz." Bir genel grev fikri böyle doğdu. Kitlelerin radikalleşmesi süreci en inandırıcı şekilde istatistik-

le ifade edilebilir. 1915'te, siyasal grevlere katılanların sayısı iktisadî grevlere katılan işçilerin sayısının 2,5 kat altındaydı; 1916'da, bu oran 2 oldu; 1917'nin ilk iki ayındaysa, siyasal grevler iktisadî grevlerden 6 kat daha fazla işçiyi kucakladı. Petrograd'ın rolü tek bir rakamla yeterince şey anlatır: savaş yıllarında, siyasal grevcilerin % 72'si başkente mensuptu!

Mücadelenin yangınında sayısız eski inanç da kül oldu. Gizli polis teşkilâtı [Ohrana] bir raporunda, "Majestelerine yönelik kaba ve açık her suça karşı yasanın gerektirdiği gibi tepki gösterilirse, 103. maddeye dayalı olarak açılacak olan davalar eşi görülmedik sayılara ulaşır" diyordu "üzüntüyle". Yine de, kitlelerin bilinci hareketlerinin gerisinde kalıyordu. Savaşın ve bozgunun korkunç baskısı mücadele sürecini öylesine hızlandırdı ki, geniş işçi kitlelerinin kırlardan getirdikleri veya kentlerde küçük burjuva ailelerden devraldıkları bir çok fikir ve önyargıdan kurtulmaya zamanları olmadı. Bu olgu Şubat Devriminin ilk aylarına damgasını vuracaktır.

1916'nın sonlarına doğru, hayat pahalılığı muazzam sıçramalar gösterdi. Enflasyona ve taşımacılıktaki düzensizliğe tam anlamıyla bir mal kıtlığı da gelip eklendi. Bu tarihte tüketim yarı yarıya azaldı. İşçi hareketinin eğrisi keskin bir yükseliş kaydetti. Ekimden başlayarak, mücadele her türlü hoşnutsuzluk çeşidini biraraya getirerek belirleyici bir evreye girdi: Petrograd büyük Şubat sıçraması için nefesini şişirdi. Fabrikalardaki mitingler dalga dalga yayıldı. İşlenen konular şöyleydi: iaşe durumu, hayat pahalılığı, savaş, hükûmet. Her taraf Bolşevik bildirileriyle kaynıyordu. Siyasal grevler ilân edildi. Fabrika çıkışlarında doğaçlama nümayişler yapılıyordu. Yer yer bazı işletmelerdeki işçilerle erlerin yakınlaştığı görülüyordu. Baltık filosu denizcilerine karşı açılan davayı protesto mahiyetinde şiddetli bir grev patlak verdi. Askerlerin polise ateş açtıklarını öğrenen Fransız elçisi Başbakan Stürmer'in dikkatini bu olaya çekti. Stürmer elçiyi şöyle rahatlattı: "Misilleme çok acımasız olacak." Kasım ayında, Petrograd fabrikalarından önemli miktarda bir işçi kontenjanı askere alınarak cepheye gönderildi. Yıl kasırga ve fırtınalarla sona eriyordu.

Durumu 1905'le kıyaslayan Polis Teşkilâtı genel müdürü Vassilyev pek de avutucu olmayan sonuçlara varıyordu: "Muhalefet fikri geniş kitleler içinde, yukarıda anılan karışıklık dönemlerinde ulaşamadığı kadar büyük boyutlar kazanmıştır." Vassilyev garnizonlara güvenmiyordu. Seyyar polis kuvvetleri bile ona güvenilir gözükmüyordu. Ohrana genel grev sloganının yeniden canlandığını ve terörizmin yeniden başlama tehlikesinin bulunduğunu rapor ediyordu. Cepheden gelen er ve subaylar güncel durumu şöyle özetliyorlardı: "Daha ne bekleniyor? Şu sersemleri bir an evvel falakadan geçirmek gerek. Biz burada olsaydık, hiç vakit kaybetmez derslerini verirdik..."

Eski bir metalürji işçisi olan Bolşeviklerin merkez komite üyesi Şlyapnikov o günlerde işçilerin çok tedirgin olduklarını anlatıyor: "İşçilerin iş bırakma işareti sanmaları için bazen bir ıslık, bir vızıltı sesi yeterliydi." Bu ayrıntı siyasal bir araz olduğu kadar psikolojik bir belirti olarak da kayda değer: devrim sokağa inmek için fırsat kollar.

Taşra da aynı basamaklardan geçti, ama daha yavaş olarak. Hareketin artan kütleselliği ve savaşçılığı ağırlık merkezini tekstil işçilerinden metalürji işçilerine, iktisadî grevlerden siyasal grevlere, taşradan Petrograd'a aktardı. 1917'nin ilk iki ayında, aslan payı başkentte olmak üzere, 575 bin siyasal grevci kaydedildi. Polis 9 ocağın arifesinden sert tutumunu ortaya koysa da, "Kanlı Pazar"ın bu yıldönümünde yine de Petrograd'da 150 bin işçi greve gitti. Herkes aşırı heyecanlıydı, metalürji işçileri en ön saflardaydı ve işçiler artık geriye dönüş olmadığını hissediyorlardı. Her fabrikada çoğunlukla Bolşeviklerin çevresinde toplanan bir eylemci nüvesi oluşmuştu. Şubat ayının ilk iki haftası boyunca grevler ve mitingler hiç aralıksız birbirini izledi. 8'inde Putilov fabrikasında polisler "demir ve curuf yağmuruna" tutuldular. Duma'nın açılış günü olan 14'ünde Petrograd'da yaklaşık 90 bin grevci vardı. Moskova'da da bir çok işletme kapılarını kapatmıştı. 16'sında yetkililer Petrograd'da "ekmek karnesi" dağıtmaya karar verdiler. Bu yenilik sinirleri gerdi. 19'unda erzak dükkânları yakınlarında çoğunluğu kadınlardan oluşan gruplaşmalar ekmeğe hücum ettiler. Ertesi günü, kentin çeşitli mahallelerinde fırınlar

yağmalandı. Bu olaylar bir kaç gün sonra patlak verecek olan ayaklanmanın haberci kıvılcımlarıydı.

Rus proletaryası devrimci gözüpekliğini yalnızca kendinden almıyordu. Ulus içindeki azınlık konumu da zaten, onun halk kitlelerinin en büyüğü olan köylülük içinde güçlü bir destek bulamasaydı eğer, mücadelesine böyle bir genişlik veremeyeceğini ya da haydi haydi devletin başına geçemeyeceğini gösterir. Ona bu desteği sağlayan toprak meselesi oldu.

Köylülerin 1861'deki gecikmiş yarı-özgürleşmeleri iki yüzyıl önce varolanla aynı düzeyde bir kırsal ekonomi üzerinde cereyan etti. Çok arkaik ekim yöntemlerinin yanısıra reform sırasında hileli biçimde daraltılan eski ortak topraklar fonunun korunması aynı zamanda üçlü ekim sisteminin krizi demek olan köylerdeki aşırı nüfus krizini otomatik olarak ağırlaştırıyordu. Tüm bu süreç XVII. yüzyılda değil, XIX. yüzyılda, yani ekonomide paranın rolünün ilkel karasabana ancak traktörün altından kalkabileceği sorumluluklar yükleyecek kadar ilerlediği koşullarda cereyan ettiğinden dolayı, köylü sınıfı kendini tuzağa düşürülmüş hissediyordu. Burada da yine tarihsel sürecin farklı aşamalarının biraraya gelişiyle ve dolayısıyla son derece keskin biçimde kendilerini duyuran çelişkilerle karşı karşılaşıyoruz.

Tarım uzmanları ve iktisatçılar akılcı bir şekilde işlenmek kaydıyla toprak fonunun tamamen yeterli olduğunu ileri sürüyorlardı, yani köylüyü soylu toprak sahibiyle [pomeşçik], polisle veya çarla karşı karşıya gelmeden bir çırpıda daha yüksek derecedeki bir teknik ve kültürü benimsemeye davet ediyorlardı. Ama hiç bir iktisadî sistem ve hatta en gerisinden hiç bir tarımsal sistem tüm imkânlarını sonuna dek kullanmadan asla yerini terketmez. Daha yoğun ekim tekniklerini benimsemek zorunda kalmadan evvel köylü son bir deneye girişmek zorundaydı: üçlü tarla sistemiyle işletmesini genişletmek. Bunu ancak kendine ait olmayan toprakları ele geçirerek yapabilirdi. işgal ettiği o muazzam toprak parçası üzerinde boğulan, daralan, ver-

gi ve pazarın kazığına oturmuş *mujik* kaçınılmaz olarak soylu toprak sahibinin defterini bir hamlede dürmek durumundaydı.

Birinci devrimin arifesinde, Avrupa Rusya'sının sınırları dahilinde kullanılabilir toprakların toplam yüzölçümü 280 milyon desyatina[1] olarak tahmin ediliyordu. Yaklaşık 140 milyonu köylülerin ortak topraklarını [mir] oluşturuyordu; 5 milyondan fazlası has topraklardı; Kilise ve manastırların elinde hemen hemen 2,5 milyon desyatina toprak vardı. Her biri 500 desyatinadan fazla toprağa sahip 30 bin büyük toprak sahibinin temsil ettiği özel mülklerse 70 milyon desyatina tutuyordu, yani yuvarlak rakamla 10 milyon kırsal ailenin sahip olduğu kadar bir alan. Bu toprak istatistiği bir köylü savaşının izleyeceği yolu gösteriyordu.

Birinci devrim soylu toprak sahiplerinin hesabını görmeyi başaramadı. Kırlardaki kitleler bir bütün olarak ayaklanmadılar, köylerdeki hareket kentlerdekiyle çakışamadı, köylülerden oluşan ordu karar vermekte tereddütkârdı ve sonunda tercihini işçilerin ezilmesinden yana kullandı. Semyonovskiy muhafız alayı Moskova ayaklanmasını bastırır bastırmaz, monarşi büyük toprak mülkiyetinin kısıtlanması veya otokratik ayrıcalıklarının azaltılması fikrinden caydı.

Bununla birlikte, beli kırılan devrim kırsal yaşamda iz bırakmadan geçip gitmedi. Hükûmet köylülerin 1861'den kalma toprak taksiti borçlarını sildi ve Sibirya'ya yeni göç imkânları yarattı. Endişeli toprak sahipleri yalnızca toprak kiraları üzerinde önemli iskontolara razı olmakla kalmadılar, malikânelerini de parseller halinde satmaya koyuldular. Devrimin bu sonuçları toprak kiralama ve demesne topraklarını satın alma kabiliyetine sahip palazlanmış köylülere yaradı.

Köylülük içinde bir kapitalist çiftçiler kategorisinin oluşması için en müsait iklimi ise muzaffer karşı-devrimin temel reformu olan 9 kasım 1906 tarihli yasa sağlandı. Çok küçük bir köylü azınlığına, hangi komünde [obşçina] yaşarsa yaşasın, çoğunluğun iradesine karşı ortak topraklardan bağımsız bir toprak parçasını alıp gitme hakkı veren 9 kasım tarihli yasa kapitalist kamptan mir'e atılan bir

[1] 1.1,0925 hektar eşdeğerinde bir yüzölçümü birimi —çn.

gülle gibi düştü. Başbakan Stolıpin hükûmetin toprak meselesindeki yeni politikasını "en güçlülere yatırım yapmak" şeklinde tanımlıyordu. Bunun anlamı şuydu: köylülerin üst kategorisini "özerk hale getirilen" toprak parçalarını satın almak yoluyla cemaat topraklarına el koymaya teşvik etmek ve böylelikle de yeni kapitalist çiftçileri rejimin payandaları haline getirmek. Sorunu ortaya koymak çözmekten daha kolaydı. Toprak sorunun yerine *kulak*'ların[2] geleceğini ikame etmeye çalışarak karşı-devrim başına büyük bir belâ almıştı.

1 ocak 1916'da 2,5 milyon çiftçi 17 milyon desyatinalık bir özel mülkiyete ulaşmıştı. İki milyonu daha kendilerine 14 milyon desyatinalık toprak tahsisi talep ediyordu. Bu durum reformun başarısı olarak addedilebilir. Ne var ki, çoğunlukla *mir*'den kopmuş olan işletmeler canlılıktan yoksundu ve doğal ayıklanma için kolay bir av teşkil ediyorlardı. En geri kalmış toprak sahipleri ile mütevazı durumdaki köylüler topraklarını —birinciler latifundium'larını, ikinciler bir avuç topraklarını— satmakta birbirleriyle yarışırlarken, alıcılar temelde yeni kırsal burjuvaziden çıkıyordu. Tarım tartışma götürmez bir kapitalist atılım evresine girdi. Rus toprak mahsulleri ihracatı beş yıl içinde (1908'den 1912'ye) 1 milyar rubleden 1,5 milyar ruble çıktı. Bu, geniş köylü kitlelerinin proleterleşmesi, köylerdeki zengin unsurlarınsa pazara her seferinde daha fazla miktarda buğday sürmesi demekti.

Köylerdeki komünal rejimin zorlayıcı bağlarının yerine hızla, göreli olarak derin biçimde köylü kitlelerine nüfuz etmeyi başaran ve liberal ve demokratik ülkülerin konusu haline gelen gönüllü işbirliği geçiyordu. Bununla birlikte, işbirliğindeki gerçek güç sonuç olarak bundan yararlanan zengin köylülere aitti. Temel güçlerini köylü işbirliği üzerinde yoğunlaştıran halkçı aydınlar sonunda halk sevgilerini burjuvazinin dayanıklı raylarına yönelttiler. Söz gelimi, "anti-kapitalist" Sosyal-Devrimci partinin *tam* bir kapitalist parti olan Kadet'lerle bloku işte bu zemin üzerinde yükseldi.

Gericiliğin toprak politikasına karşı görünürdeki muhalefetlerini korumakla birlikte, liberaller kapitalizmin başlattığı kırsal komünün

[2]Rusça yumruk demek olan kulak zengin köylülere takılan lakaptı —çn.

yıkılması sürecine büyük umut bağlamışlardı. Bir liberal olan Prens Trubetskoy "köylerde doğası ve yapısı itibariyle hem birleşik soyluluğa hem de sosyalist hayallere yabancı, güçlü bir küçük burjuvazi oluşmakta" diye yazıyordu.

Ama bu harika madalyonun bir de tersi vardı. Köy kömününden kopan yalnızca "güçlü bir küçük burjuvazi" değil, onun tam zıddıydı da. İşe yaramayan topraklarını satan köylülerin sayısı savaşın başlarında bir milyona kadar varmıştı, ki bu en azından beş milyon proleterleşmiş insan demekti. Oldukça güçlü patlamalara gebe olarak ayrıca aç kalmamak için küçücük toprak parçalarına tutunmaya çalışmaktan başka çareleri olmayan milyonlarca yoksul köylü vardı. Sonuçta, erken bir tarihten itibaren Rusya'da bir bütün olarak burjuva toplumunun gelişmesini engelleyen çelişkiler köylülük içinde kendilerini yeniden ürettiler. Daha eski ve daha güçlü mülk sahiplerine payanda olacak yeni kırsal burjuvazi, tıpkı eski mülk sahiplerinin bir bütün olarak halk karşısındaki durumuna benzer biçimde, kendini köylü kitlelerinin yeminli düşmanlığıyla çevrili buldu.

Düzenin bir payandası olmadan evvel, kırsal burjuvazinin de, kazanmış olduğu mevkileri koruyabilmesi için, sağlam bir şekilde kurulu bir düzene ihtiyacı vardı. Bu koşullar altında, toprak meselesinin tüm İmparatorluk Duma'ları boyunca yakıcılıklarını korumasına şaşmamak gerek. Herkes son sözün henüz söylenmemiş olduğunu hissediyordu. Köylü vekili Petriçenko bir gün Duma kürsüsünden şöyle seslenmişti: "Tartışmalarınızı istediğiniz kadar sürdürün, yeni bir yerküre yaratamazsınız. Bu bakımdan üstünde bulunduğumuz toprağı bize vermek zorundasınız." Oysa bu köylü ne Bolşevik ne de Sosyal-Devrimci, sadece sağcı bir vekil, bir monarşistti.

1907 sonuna doğru, tıpkı işçi grevlerindeki yükselişte olduğu gibi, sönmeye yüz tutan tarım hareketi 1908'den itibaren kısım kısım uyanmaya ve izleyen yıllarda güçlenmeye başladı. Doğru, mücadele büyük ölçüde komün yaşamı içine çekildi. Zaten gericiliğin siyasal hesabı da buydu. Silahlı köylülerin komün topraklarının paylaşılması yüzünden kendi aralarında giriştikleri çatışmalar hiç de ender rast-

lanır olaylardan değildi. Ama soylu toprak sahiplerine karşı mücadele de gevşemedi. Yuvalarını komünün iradesi dışında yapan zengin köylüleri de geçerken unutmadan, köylüler büyük soylu malikânelerini, ürün ve saman yığınlarını ateşe vermekte tereddüt etmediler.

Savaş gelip çattığı sırada köylerin vaziyeti buydu. Hükûmet cepheye yaklaşık 10 milyon köylü ve 2 milyon civarında at gönderdi. Zaten zayıf durumdaki tarımsal işletmeler daha da cılızlaştı. Ekecek tarlası olmayanların sayısı daha da arttı. Ama savaşın ikinci yılından itibaren, orta köylüler de tepe taklak oldular. Köylünün savaşa karşı duyguları ay be ay katılaşıyordu. Ekim 1916'da, Petrograd jandarma komutanlığı köylerde kimsenin artık savaşın mutlu sonla biteceğine inanmadığını bildiriyordu. Sigorta acentelerinin raporlarına göre, öğretmenler, esnaf, vb. "herkes sabırsızlıkla bu lânet savaşın bitmesini bekliyor"du. Dahası: "Her yerde, siyasal meseleler tartışılıyor, soylu mülk sahipleri ve tüccarlara karşı kararlar alınıyor; değişik örgütler hücreler kuruyor... Şimdilik, birleştirici bir merkez yok, ama köylülerin Tüm Rusya'da pıtrak gibi biten kooperatifler aracılığıyla bu birliği sağlayabileceklerini de hesaba katmak gerekir"di. Burada biraz abartma vardı, jandarma biraz da olacak olayları öngörüyordu, ama hiç kuşkusuz, öze yönelik olarak tümüyle haklıydı.

Varlıklı sınıflar köylerin büyük bir fatura çıkaracaklarını öngörmekten kaçınamasalar da, olaydan bir şekilde sıyrılmayı umarak kötü düşünceleri kafalarından atmaya çalışıyorlardı. İstihbarat toplamaktan pek hoşlanan Fransız elçisi Paléologue'un bu konuda savaş zamanında eski Tarım bakanı Krivoşeyn'le, eski Başbakan Kokovtsev'le, büyük toprak sahibi Kont Bobrinskiy'le, İmparatorluk Duma'sı Başkanı Rozdyanko'yla, büyük sanayici Putilov'la ve diğer saygıdeğer şahsiyetlerle yaptığı konuşmalar var. Bu konuşmalarından şu neticeyi çıkartıyordu: toprak meselesinde radikal bir reformun uygulanabilmesi için, en azından on beş yıl boyunca 300 bin yer ölçümcüsünden müteşekkil sürekli bir ordu kullanmak gerekir; ama bu zaman zarfında da, tarımsal işletmelerin sayısı 30 milyona çıkacak ve dolayısıyla, tüm ön hesaplamaların hiç bir hükmü kalmayacak. Böy-

lece, toprak reformu soylu toprak sahiplerinin, kodamanların ve bankacıların gözünde çemberi çerçevelemek gibi sunuluyordu. Matematikçilerin bu evhamlarından *mujik*in hiç haberdar olmadığını söylemek bile gereksiz. Köylü her şeyden evvel ağanın tütsülenmesi gerektiğini düşünüyordu: gerisine sonra bakacaktı.

Savaş yılları boyunca köyler göreli olarak sükûnetini korumuşlarsa, bunun sebebi aktif güçlerinin cephede bulunmalarıydı. Erler toprak meselesini bir an bile unutmuyorlardı, en azından ölümü düşünmediklerinde ve geleceğe dönük mujikçe düşüncelerine siperlerde barut kokusu bulaşıyordu. Bununla beraber, köylü sınıfı, silah kullanmayı öğrenmiş halde bile, kendi gücüyle demokratik bir toprak devrimi, yani arzuladığı devrimi yapamamıştı. Bir öndere ihtiyacı vardı. Dünya tarihinde ilk kez köylü işçinin şahsında rehberini bulmuştu. Rus devrimini kendinden öncekilerden özde ve bütünde ayıran şey buydu.

İngiltere'de serflik fiilen XIV. yüzyılın sonuna doğru ortadan kalkmıştı, yani Rusya'da ihdas edilmeden iki yüzyıl, ilga edilmeden 450 yıl önce. İngiliz köylülerinin mülklerinin müsaderesi bir Reform ve iki devrimden geçerek XIX. yüzyıla dek sürdü. Dışarıdan hiç bir müdahaleye gerek kalmaksızın, kapitalizmin gelişmesi burada, proletaryanın siyasal yaşamda yerini almasından önce, kırsal sınıfın özerkliğine son vermek için gerekli tüm zamana sahip oldu.

Fransa'da mutlakıyetçi monarşiye, aristokrasiye ve Kilise prenslerine karşı mücadele çeşitli düzeylerdeki burjuvaziyi XVIII. yüzyılın sonuna doğru aşama aşama radikal bir toprak devrimi yapmaya zorladı. Bundan sonra, artık bağımsızlıklarını kazanan Fransız köylüleri uzun bir süre boyunca burjuva düzeninin güvenilir bir payandası olduklarını gösterdiler ve 1871'de de burjuvaziye Paris Komünü'nü mat etmekte yardımcı oldular.

Almanya'da burjuvazi toprak meselesine devrimci bir çözüm getirmekte yetersiz kaldı ve 1848'de, tıpkı üç yüzyıl evvel Luther'in ayaklanmış ayak takımını İmparatorluk prenslerine terketmesi gibi, köylüleri toprak beylerine teslim etti. Diğer taraftan, Alman proletar-

yası da XIX. yüzyılın ortalarında köylü sınıfının önderliğine soyunabilmek için henüz çok zayıftı. Sonuç olarak, kapitalizmin Almanya'daki gelişmesi de, İngiltere'deki kadar olmasa da, tarımı bitmemiş bir burjuva devriminin sonundaki haliyle kendine tabi kılmak için yeterli bir zaman elde etti.

Rusya'da 1861'de yapılan köylünün statüsüyle ilgili reform burjuva toplumunun ihtiyaçlarının baskısıyla soyluların ve memurların yönetimindeki monarşinin bir eseri oldu, oysa ki burjuvazi politikada tamamen güçsüzdü. Köylülerin özgürleşmesi sürecinin niteliği öyleydi ki, ülkenin kapitalizm yönünde hızla dönüşüm geçirmesi toprak sorununu bir devrim sorunu haline getiriyordu. Rus burjuvaları Fransız, Danimarkalı veya Amerikan tarzı bir tarımsal evrimin hayalini kuruyorlardı: Rus tarzı hariç, her şeye fittiler. Bununla birlikte, boş zamanlarında Fransa'nın tarihini veya Amerika'nın toplumsal yapısını irdelemeyi de hiç akıllarına getirmediler. Demokrat aydınlar, devrimci geçmişlerine rağmen, karar anı gelip çattığında, liberal burjuvaziden ve soylu mülk sahiplerinden yana saf tuttular, devrimci köylerden yana değil. Bu koşullarda, köylü devriminin başına geçebilecek tek güç işçi sınıfıydı.

Geri kalmış ülkelerin bileşik gelişme yasası —geri unsurlarla en modern etmenlerin özgün bir bileşimi anlamında— burada en tam haliyle önümüze çıkıyor ve de Rus bilmecesinin anahtarını veriyor. Eğer barbarlığın, Rusya'nın eski tarihinin mirası olan toprak sorunu çözümünü burjuvazide bulsaydı, eğer bir çözüm bulabilseydi, Rus proletaryası 1917'de hiç bir zaman iktidarı alamazdı. Bir Sovyet devletinin kurulabilmesi için, tümüyle farklı iki tarihsel nitelikli etmenin birbirine yaklaşması ve içiçe geçmesi gerekti: bir köylü savaşı, yani burjuva gelişmesinin şafağını karakterize eden bir hareket ile bir proleter ayaklanması, yani burjuva toplumunun çöküşünü muştulayan bir hareket. 1917 yılı işte bunu resmeder.

4. Çar ve Çariçe

Bu kitaptaki amacımız, bugün sık sık yapıldığı gibi, toplumsal ve tarihsel analizin yerine bunlarla bağlantısız psikolojik incelemeleri geçirme değil. Bizim gözlem alanımız, her şeyden önce, şahıslar—üstü bir karakteri haiz olan tarihin büyük itici güçlerini kapsıyor. Monarşi de bu güçlerden biri. Ama tüm bu güçler şahıslar aracılığıyla eyleme geçiyorlar. Monarşi bizatihi ilkesi gereği şahıslarla ilgili bir şey. Bu nedenle, tarihsel gelişmenin devrimle karşı karşıya bıraktığı bir monarkın şahsıyla ilgilenmenin haklı gerekçeleri vardır. Diğer taraftan, ilerleyen sayfalarda, en azından kısmen, bir şahsiyetteki şahsî sınırların ne olduğunu —sandığımızdan daha çok— ve bir çok durumda, "şahsî işaretlerin" daha yüksek dereceli bir genel yasanın kişisel damgasından başka bir şey olmadığını göstermeyi umuyoruz.

II. Nikolay atalarından miras olarak yalnızca uçsuz bucaksız bir imparatorluk değil, devrimi de devralmıştı. Ama ona değil bir imparatorluğu, bir eyaleti veya bir kazayı dahi yönetebilecek yeteneği miras bırakmamışlardı. Dalgaları giderek saray kapılarına varan tarihin akıntısına karşı son Romanov yalnızca kör bir tasasızlıkla çıkıyordu: sanki kafa yapısıyla çağı arasında ince ama asla geçit vermez bir duvar yükseliyordu.

Çarın yanına girip çıkan şahsiyetler devrimden sonra bir çok kez, saltanatının en trajik anlarında —Port-Arthur'un teslim olması ve Rus donanmasının Tsu-Şima'da batırılması sırasında ve daha ileride, on yıl sonra Rus birlikleri Galiçya'yı bırakıp geri çekildiklerinde, ardından, iki yıl sonra tahtın bırakılmasını önceleyen günlerde, çarın tüm çevresi mahvolmuş, ürkmüş ve büyük üzüntülere gark olmuş durumdayken— II. Nikolay'ın tek sükûnetini koruyan kişi olduğunu anlatmışlardır. Tepesinde gök gürler ve şimşeklerle yarılırken, o Rusya'da

yaptığı gezilerde kaç verst katetmiş olduğunu sormaya devam ediyor, eski av partilerinde yaşanmış hatıraları, resmî resepsiyonlarla ilgili anekdotları naklediyor ve genel olarak alışılagelmiş hayatının o boşluklarıyla ilgileniyordu. Çara yakın generallerden biri şöyle soruyordu kendine: "Bunun anlamı ne? Terbiye ve İlâhi Yaratıcıya inanç sayesinde müthiş, inanılmaz bir kendine hâkimiyet mi yoksa olguların yeterince bilincinde olamamak mı?" Soru zaten yarı yarıya cevabı da içinde saklıyor. Çarın "terbiye"si, en uç olaylarda kendine hâkimiyet yetisi denen şey yalnızca yüzeydeki giydirmelerle açıklanamaz: içte tam bir kayıtsızlık, ahlâkî bakımdan büyük bir yoksulluk, iradî itkilerde zayıflık vardı. Kimi muhitlerde "terbiye" diye adlandırılan kayıtsızlığın maskesi doğallıkla bizzat Nikolay'ın suretiyle karışıyordu.

Çarın güncesinin başka her hangi tanıklıklardan daha fazla değeri vardır: günden güne, yıldan yıla, bu sayfalarda içi boş ahlâkının boğucu örnekleri sıralanır. "Uzun süre yürüdüm ve iki karga öldürdüm. Çaya oturduğumda hava henüz aydınlıktı." Yürüyüşler, kayık sefaları. Ardından başka kargaların öldürülmesi ve üzerine çay. Her şey fizyolojinin sınırında. Kilise ayinleri içki sofralarıyla aynı üslûpta anılır.

İmparatorluk Duma'sının açılışının arifesinde, tüm ülke kaynarken, Nikolay güncesine şöyle yazıyordu: "14 nisan. Üstümde ince bir gömlekle gezindim ve biraz sandal sefası yaptım. Balkonda çay içtim. Stana da bizimle beraber akşam yemeği yedi ve birlikte sandalla gezdik. Sonra bir parça okudum." Ne okuduğuna dair hiç bir kayıt yok: duygusal bir ingiliz romanı mı yoksa bir polis raporu mu? "15 nisan. Vitte'nin istifasını kabul ettim. Mariya ve Dmitriy de bizimle birlikte akşam yemeği yediler. Arabayla saraya bıraktık."

Duma'nın ertelenmesine karar verildiği gün, yüksek rütbeli şahsiyetler ve liberal çevreler korku dolu sıkıntılar yaşarlarken, çar güncesine şöyle yazıyordu: "7 temmuz. Cuma. Sabah çok meşguldüm. Subaylarla öğle yemeğine yarım saat kadar geç kaldık... Fırtına vardı ve hava çok sıkıcıydı. Birlikte gezinti. Goremıkin'i kabul ettim; Duma'nın ertelenmesine dair ukaz'ı imzaladım! Olga ve Petya'larda akşam yemeği. Tüm gece okudum." Duma'nın ertelenmesi kararını izleyen ünlem çarın duygusallığının en yüksek mertebesi olsa gerek.

Dağıtılan Duma'nın vekilleri halkı vergi vermemeye ve askere gitmemeye çağırdılar. Askerî birliklerde bir çok kazan kaldırma vakası meydana geldi: Sveaborg'da, Kronstadt'ta, gemilerde ve kışlalarda; ileri gelenlere karşı yöneltilen devrimci terorizm eşi duyulmadık bir boyut kazandı. Çar şöyle yazıyordu: "9 temmuz. Pazar. Olay tamamlandı! Duma bugün kapatıldı. Duadan sonra öğle yemeğinde bir çok asık yüz vardı... Hava şahane. Yürüyüş yaparken, Gaçina'dan döndükten sonra, kıştan beri buraya yerleşen Mişa amcaya rastladık. Akşam yemeğine dek ve tüm gece sakin sakin çalıştım. Sandalla gezdim." Sandalla gezmesini anlıyoruz da, ne konuda çalışmış? Onu söylemiyor. Hep aynı şey.

Bakalım daha ileride aynı mahşerî günlerde neler yazmış: "14 temmuz. Giyinir giyinmez bisikletle banyoya gittim, keyifle denizde yüzdüm." "15 temmuz. İki kez yıkandım. Çok sıcaktı. Baş başa akşam yemeği. Fırtına geçti." "19 temmuz. Bu sabah yıkandım. Çiftlikte kabul. Vladimir amca ve Çagin'le öğle yemeği." Ayaklanmalar, patlayan dinamitler yalnızca şu değerlendirmeyle geçiştiriliyor: "Olaylara gelince, her şey mükemmel!" Bilinçli bir kinizme dahi varmayan bu basit vurdumduymazlık karşısında insan irkiliyor.

"Sabah dokuz buçukta Hazar Alayını teşrif ettik... Uzun bir yürüyüş yaptım. Harikulâde bir hava var. Denizde banyo. Çaydan sonra, Lvov ve Guçkov'u kabul ettim." İki liberalle yapılan bu konuşmanın Stolıpin'in kuracağı kabineye muhalefetten de politikacıların dahil edilmesi için yaptığı girişimden kaynaklandığına dair tek bir kelime yok. Daha sonra Geçici Hükümetin başına geçecek olan Prens Lvov bu konuşmanın ardından şöyle diyordu: "Hükümdarı tasalar içinde göreceğimi zannediyordum; oysa o neşeli ve umursamaz, ahududu rengi bir gömlek giymiş şımarık bir çocuk gibi bana doğru yaklaştı."

Çarın görüşleri vasat bir polis memurunun görüşlerinden pek uzakta değildi; tek fark polisin gerçek dünyayı daha yakından tanıması ve hurafelerle daha az haşır neşir olmasıydı. Nikolay'ın yıllar boyunca okuduğu ve fikir edindiği tek gazete Hazine hesabına, ciğeri beş para etmez, satılmış, kendi çevresinde bile horlanan bir adam olan

bürokrasinin gerici kliklerinin gazetecisi Prens Meşçerskiy tarafından yayınlanan bir haftalık gazeteydi. İki savaş ve iki devrim geçtikten sonra bile çarın genel fikirlerinde bir değişiklik olmadı. Kafa yapısı ile olaylar arasında her zaman kayıtsızlığın geçit vermez duvarları vardı.

Nikolay'ın kaderci olduğunun söylenmesi boşuna değil. Yalnızca onun kaderciliğinin "yıldız"ına tam bir inanç duymanın tam aksi istikamette yer alan bir kadercilik olduğunu eklemek gerek. Zira Nikolay kendini işe yaramazın teki gibi görüyordu. Kaderciliği tarihsel gelişme karşısında bir pasif savunma biçiminden başka bir şey değildi ve psikolojik güdüleri bakımından ufak çaplı, ama sonuçları bakımından canavarca bir keyfilikle at başı gidiyordu.

"Ben öyle istiyorum, öyleyse öyle olacak," diye yazıyordu Kont Vitte. "Hükümdarlığını niteleyen şeyleri tümüyle —sürekli olarak, ama az ama çok masum, ve çoğunlukla hiç bir işe yaramayan kan akıtma— zayıflığından ötürü yapmış olan bu çapsız hükümdarın tüm eylemlerinde bu formül kendini gösteriyordu."

Nikolay zaman zaman, öz oğlu "kutsanmış" imparator I. Aleksandr'ın rızasıyla saray ileri gelenlerinden kurulu özel bir komite tarafından boğazlanan üçüncü gömlekten atası yarı deli I. Pavel'le kıyaslanmıştır. Her iki Romanov da gerçekten kendilerine olan güvensizlikten kaynaklanan bir etrafa kuşkuyla bakma illeti, kudretli hiçliklerinden duydukları alınganlık, ikinci planda kalmak duygusu ve denebilir ki taç giymiş parya mantığı bakımından birbirlerine benziyorlardı. Ama I. Pavel çok daha parlaktı, saçmalıklarının bunakça da olsa bir fantezi yanı vardı. Torunundaysa her şey donuktu; tek bir canlılık belirtisi yoktu.

Nikolay yalnızca dengesiz değil, aynı zamanda güvenilmezdi de. Yardakçıları ona Saray mensuplarıyla kurduğu cana yakın ilişkiler nedeniyle sevimli ve büyüleyici biri olduğunu söylüyorlardı. Ama o özellikle kapının önüne koymayı kararlaştırdığı kodamanlara karşı candan davranıyordu: ölçüsüz bir keyifle ağırlanan bir bakan evine döndüğünde işine son verildiğini bildirir bir mektupla karşılaşıyordu. Çar için bu kendi hiçliğinin öcünü alma biçimiydi.

Nikolay yetenekli ve haşmetli olan herkese düşmanlıkla sırt çeviriyordu. Ancak aşağılık kompleksine kapılmayacağı zayıf karakterli, yetenekten yoksun, sofu, kokuşmuş kimselerin arasında kendini rahat hissediyordu. Oldukça ince bir özsaygıya sahipti, ama bunun aktif, girişimci bir yanı yoktu, kıskançça bir savunma üzerine kuruluydu. Bakan seçiminde ilkesi her zaman sıradan kimseleri işe almaktı. Ancak ölüm tehlikesiyle yüz yüzeyken cerraha başvurmak gibisinden yalnızca çok istisnaî durumlarda, başka çıkar yol yokken akıllı ve karakter sahibi insanları çağırıyordu. Vitte'yle de böyle oldu, Stolıpin'le de. Çar her ikisine de pek gizleyemediği bir öfkeyle bakıyordu. Kriz çözülür çözülmez, Nikolay kendi çapına göre çok büyük olan danışmanlarını silkelemek telâşına kapılıyordu. Bu seçim öylesine sistematikti ki, son Duma'nın başkanı Rodzyanko devrimin kapıyı çaldığı 7 ocak 1917'de çara "Majesteleri, çevrenizde tek bir güvenilir ve namuslu adam kalmadı: en iyiler ya uzaklaştırıldı, ya kendiliklerinden ayrıldı; geriye sadece kötü şöhretliler kaldı" deme cesaretini göstermişti.

Liberal burjuvazinin Saray ile ortak bir dil yakalama yolundaki tüm çabaları sonuçsuz kaldı. Kabına sığmayan ve gürültücü Rodzyanko sunduğu raporlarla çarı sarsmaya çalıştı. Boşuna! Nikolay yalnızca öne sürülen görüşler değil, gizliden gizliye Duma'nın dağıtılması işini hazırlamak gibi densizlikler karşısında da susuyordu. Bir zamanlar çarın gözdesi ve daha sonra Rasputin'in öldürülmesi işine karışacak olan Büyük Prens Dmitriy işbirlikçisi Prens Yussupov önünde çarın Genel Kurmay Karargâhında gün geçtikçe çevresindeki insanlara karşı daha kayıtsızlaştığından yakınıyordu. Dmitriy'e göre, zihinsel yetilerini körelten bir karışımla çarı zehirliyorlardı. Liberal tarihçi Milyukov da kendi açısından "Kimi söylentilere göre, çarın bu zihinsel ve ahlâksal uyuşukluğu aşırı alkol kullanımından ileri geliyordu," diye yazıyordu. Tüm bunlar uydurma ya da abartmadan öte bir şey değildi. Çarın uyuşturucuya ihtiyacı yoktu; "ölümcül" karışım onun bizzat kanındaydı. Devrime götüren savaş ve iç bunalım gibi büyük olaylar arka planı üzerinde bu zehirlenmenin işaretleri özellikle çarpıcıydı. Bir psikolog olan Rasputin, çar hakkında kısaca "onda içte eksik olan bir şey var" demişti.

Bu donuk, ağırbaşlı, ve "terbiyeli" adam aynı zamanda zalimdi. Bu zalimliği bir Korkunç İvan veya bir Petro'nun —Nikolay'la bunlar arasında hangi ortak özellik vardı ki?— tarihsel emeller peşindeki aktif bir zalimliği değil, kendini mahkûm hissetmekten korkan bir torunun ödlekçe zalimliğiydi. Daha hükümdarlığının ilk yıllarında işçilere ateş açan "Fanagoriya Alayının kahramanları"nı kutlamıştı. Her zaman "kısa saçlı" kız öğrencilerin nagayka'yla [kırbaç] nasıl dövüldüklerini, Yahudi pogromlarında savunmasız insanların beyinlerinin nasıl dağıtıldığını "okumaktan büyük bir haz" duymuştu. Toplumun bu taç giymiş yüzkarası tüm kalbiyle aşağılık sefillere, Kara Yüz eşkıyalarına kucak açıyor, onlara yalnızca Hazine yardımı yapmakla kalmıyor, onlarla yaptıkları işleri konuşmaktan da büyük zevk duyuyor ve olur da aralarında muhalefet vekillerini öldürenler varsa af etmekten de geri durmuyordu. Birinci devrimin ezildiği sırada hükûmetin başında olan Vitte *Hatıralar*'ında şöyle yazmıştır: "Bu özel birliklerin şefleri tarafından yapılan gereksiz zulüm hükümdarın kulağına gittiğinde o bunları ya onaylıyor ya da koruyordu." Baltık eyaletleri genel valisi, Richter namlı "keyfince davranan, hiç direniş göstermemiş insanlara bile yargısız infazlar yapan" bir önyüzbaşının zapturapt altına alınmasını talep ettiğinde, Çar tezkere üzerine şu notu iliştirmişti: "Ne yaman adammış!" Hesapsızca bu tür teşvikler dağıtıyordu etrafa. Bu iradesiz, amaçsız, tasavvursuz "sevimli adam" eski ve modern tarihin görüp göreceği tüm tiranlar içinde en korkuncuydu.

Çariçenin çar üzerinde yıllara ve sıkıntılara meydan okuyan muazzam bir etkisi vardı. İkisi birlikte bir bütün oluşturuyorlardı. Tek başına bu kombinasyon bile, koşulların baskısı altında, bireyin grup unsuruyla hangi ölçüde tamamlandığını çok iyi gösterir. Ama öncelikle çariçeden biraz bahsetmeliyiz.

Fransa'nın savaş zamanında Petrograd'daki eski elçisi, akademisyenler ve kapıcılara göre çok rafine bir psikolog sayılabilecek olan Maurice Paléologue son çariçe'nin ihtimamla yağlanmış bir portresini verir: moral anksiete, kronik melankoli, hudutsuz iç daralması, güçsüzlük ve takatsizlik nöbetleri, öbür dünya hakkında ve bilinme-

yene değgin keder dolu düşünceler, batıl itikatlar —imparatoriçenin şahsında güçlü biçimde cisimleşen tüm bu özellikler Rus halkının da karakterini belirleyen özellikler değil mi? Ne denli garip görünürse görünsün, bu şirin hikâyede küçük bir gerçek payı var. Rus hicivcisi Saltıkov boşuna Baltık baronlarından devşirilen bakanlar ve valilere "Rus ruhuna sahip Almanlar" demiyordu. "Gerçek Rus" idarecisinin en ince kültürlüsünü de kuşkusuz halkla hiç bir bağları olmayan bu yabancılar oluşturuyordu.

Öyleyse niçin halk, Paléologue'a bakılırsa, ulusal ruhu çok iyi kapmış olan Çariçeye bu denli açık bir öfke duyuyordu? Cevap basit: yeni konumunu haklı kılmak için bu Alman kadın, halkın kendi ortaçağ barbarlığından kurtulmaya çalıştığı bir dönemde, Rus ortaçağının tüm gelenek ve göreneklerinin en yoksul ve kaba olanlarını soğukkanlılıkla özümsemeye çalışıyordu da ondan. Bu Hesse-Darmstadt'lı Prenses otokrasi şeytanının tam anlamıyla esiri olmuştu: yaşadığı taşra deliğinden çıkıp Bizans despotizminin doruklarına tırmanan bu kadın asla buradan inmek istemiyordu. Ortodokslukta yeni kaderiyle çok iyi uyuşan bir mistisizm ve bir büyü bulmuştu. Eski rejimin rezilliği ayyuka çıktıkça, prensesin kader telakki ettiği görevine bağlılığı da artıyordu. Güçlü bir karaktere, yavan ve ağırkanlı övgüler düzme yeteneğine sahip olan çariçe zayıf iradeli çarı etkisi altına alıp tamamlıyordu.

Devrimden bir yıl evvel, 17 mart 1916'da, yenilgi ve kargaşanın ortasındaki paramparça ülke kıvranıp dururken, çariçe Genel Kurmay Karargâhındaki kocasına şöyle yazıyordu: "...Pes etmemelisin; sorumlu hükûmet lâfına falan kulak asma. Onların istedikleri hiç bir şeyi yapma. Bu savaş senin savaşın olmalı, barış da senin barışın, şeref de senin ve vatanın olmalı, hiç bir şekilde Duma'nın değil. Bu adamların bu meseleler üzerine söz söyleme hakları yok." İşte bu hazırlop program dahilinde sürekli yalpalayıp duran çar dizginleniyordu.

Nikolay sözüm ona başkomutan olarak ordunun başına geçtiğinde, içişlerini açıkça çariçe üstlendi. Bakanlar rapor sunmak için bir

naipmiş gibi onun katına çıkıyorlardı. Duma'ya, bakanlara, G.K.K.'ndaki generallere, bütün dünyaya, hattâ zaman zaman Çara karşı küçük bir çekirdek grupla bir olup fesat çeviriyordu. 6 aralık 1916'da Nikolay'a şöyle yazıyordu: "Madem sen Protopopov'u yerinde tutmak istediğini söyledin, nasıl oluyor da o [Başbakan Trepov] sana karşı çıkıyor? Yumruğunu masaya vur, boyun eğme, patron sensin, küçük güçlü karını ve Dostumuzu dinle. Bize inan." Ve üç gün sonra: "Haklı olduğunu biliyorsun. Kafanı dik tut, Trepov'a onunla birlikte çalışmasını emret... Masaya yumruğunu vur..." Bu cümleler sanki uydurma gibi duruyor. Ne yazık ki gerçekliği tespit edilmiş mektuplardan alınma. Hem üstelik bu tür şeyler uydurulamaz ki.

13 aralıkta çariçe ısrar ediyor: "Sakın bu herkesin kafayı taktığı sorumlu hükûmet işine girme. Her şey duruluyor ve yavaş yavaş iyiye gidiyor. ama senin yumruğunun hissedilmesi gerek. Uzun bir zamandır, yıllardır, bana tekrar edilip duran şey şu: 'Rusya kırbaçla okşanmaktan hoşlanır. *Bu adamların* doğası böyle!' " Windsor'da eğitilmiş, Bizans tacını kuşanmış bu Hesse'li ortodoks kadın yalnızca Rus ruhunu "cisimleştirmiyor", bu ruhtan organik bir nefret de duyuyor; Rusya çariçesi Rusya çarına, Rus halkından söz ederken, *bu insanların* doğasında kırbaçlanmak var diye yazıyor ve üstelik monarşinin çukura gömülmesinden sadece on hafta evvel.

Kocasından daha fazla karakter sahibi olsa da, çariçe ondan zihinsel bakımdan üstün değil, hatta daha bile geri; kocasından daha fazla akıl fukarası bir toplum peşinde. Uzun yıllar boyunca çar ve çariçeyi saray nedimesi Virubova'ya bağlayan yakın dostluk bu imparatorluk çiftinin zekâ düzeyini gösterir. Virubova kendini aptal diye tanımlıyordu, bunu da alçak gönüllülükten yapmıyordu. Gözlemlerinden kuşkuya kapılamayacağımız Vitte onu "Peterburg tarzının en yavan, en şapşal kadını, bisküvi hamuru üzerindeki bir kabarcık kadar bayağı" şeklinde niteler. Bu her halükârda ceplerini doldurmayı unutmayacak kadar sağduyulu kadının mensup olduğu, kılları ağarmış kodamanların, elçilerin, bankacıların kölece kur yaptıkları sosyetede, çar ve çariçe saatlerini, günlerini geçiriyor, gidişat konusunda

fikir alıp veriyor, yazışıyordu. Bu bakımdan, Vırubova İmparatorluk Duma'sından da, bakanlardan da daha etkiliydi.

Ama Vırubova da sonuçta, her üçü üzerinde de otoritesini kurmuş olan "Dost"un bir aracıydı sadece. "...Benim *kendi* düşüncem böyle" diye yazıyordu çariçe çara, "ama Dostumuzun bu konuda ne düşündüğünü de öğrenmeye çalışacağım." Dost'un fikri "özel düşünce" değil, belirleyici fikirdi. "... Ben güçlüyüm" diye ısrarla vurguluyordu çariçe bir kaç hafta sonra, "ama beni iyi dinle, *daha doğrusu* Dostumuzu ve her konuda bize güven... İyi kalpli, narin, yönetilmeye muhtaç, ama ne yapması gerektiğini ona söyleyen bir adam, Tanrının elçisi orada dururken, kötü danışmanlara kulak veren bir çocuk gibi sana acıyorum."

Dost, Tanrının elçisi dediği Grigoriy Rasputin.

"...Dostumuzun duaları ve yardımıyla her şey yolunda gidecek."

"Eğer O yanımızda olmasaydı, her şey çoktan bitmiş olurdu, buna tümüyle inanıyorum."

Nikolay ve Aleksandra'nın tüm hükümdarlık süreleri boyunca, Saraya yalnızca Rusya'dan değil, dünyanın her yerinden gelen sağaltıcılar, büyücüler, cinciler dolduruldu. Monark nezdinde kudreti mutlak bir Yüksek Meclis oluşturan dönemin gözde mabedinin etrafında toplanan, bu amaçla görevlendirilmiş olan resmî toplayıcılar vardı. Bu çevrede ne kontes denilen yaşlı sofular, ne işsizlikten ne yapacağını bilmeyen hastalık hastaları, ne koca koca bakanlıkları parayla satın alan finansörler eksikti. Hipnozcu ve büyücülerin gizli rekabetini kıskançlıkla seyreden yüksek ortodoks ruhbanı entrika tapınağında kendine bir yer açmak için acele ediyordu. İki kez ayağına basmış olan bu yönetici çevre hakkında Vitte "cüzzamlı odak" tabirini kullanıyordu.

Hanedan tecrit oldukça ve otokrat kendini terkedilmiş hissettikçe, öbür dünyanın yardımına ihtiyaç da artıyordu. Vahşiler iyi havayı çağırmak için bir ipin ucuna bağlanmış küçük bir tahta parçasını havada çevirirler. Çar ve çariçe de çeşitli amaçlar için "küçük tahta parça-

ları"ndan yararlanıyorlardı. İmparartorluk treninde büyüklü küçüklü ikonalarla bezenmiş bir küçük kilise, önce Japon, daha sonra Alman topçusuna karşı koymak üzere yerleştirilen türlü çeşitli dinsel objeler yerlerini almışlardı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Saraydaki zekâ düzeyi bir nesilden ötekine pek değişmemişti. "Azatçı" lakabı verilen II. Aleksandr devrinde, grandükler [büyük prensler] evlere musallat olan kötü ruhlara ve büyücülere inanıyorlardı. II. Aleksandr devrinde, durum daha iyi değildi, ama daha sakindi. Bileşimi ve yöntemleri değişse de "cüzzamlı odak" hep vardı. II. Nikolay Sarayda hüküm süren ortaçağ vahşiliği ortamını kendi yaratmadıysa da, atalarından tevarüs etti. Oysa, bu bir kaç on yıl boyunca, ülke dönüşüme uğradı, sorunlar daha karmaşık bir hal aldı, kültür yükseldi ve Saray çevresi kendini geriye atılmış, aşılmış buldu. Monarşi zorunlu olarak yeni güçlere ödünler verse de, kendini modernleştiremiyordu; aksine, kendi içine kapanıyordu; ortaçağ zihniyeti, sonunda ülkenin üzerine çöken korkunç bir karabasan niteliğini alıncaya dek, nefret ve kaygının baskısı altında koyulaştıkça koyulaştı.

1 kasım 1905 tarihinde, yani birinci devrimin en kritik anında, çar güncesine şunları yazmıştı: "Tobolsk'tan Grigoriy adlı bir Tanrı adamıyla tanıştık." Yüzünde at hırsızlığı yüzünden aldığı darbeler neticesinde silinmez bir yara izi taşıyan Sibiryalı köylü Rasputin'den söz ediyordu. Uygun zamanda uygun yerde bulunan bu "Tanrı adamı" kısa zamanda yüksek yerlerde kendine yardımcılar buldu, daha doğrusu onlar bunu buldular ve böylece çariçeyi ve onun aracılığıyla da çarı sıkı sıkıya avucuna alan yeni bir yönetici odak oluştu.

1913-1914 kışından itibaren Peterburg sosyetesinde tüm yüksek dereceli atamaların, görev ve ihalelerin Rasputin kliğinin işi olduğu açıkça dile getiriliyordu. "İhtiyar ermişin", starets'in bizzat kendisi yavaş yavaş bir devlet kurumu haline gelmişti. Titizlikle güvenliği sağlanıyor ve aynı titizlikle rakip bakanlar onun hakkında istihbarât topluyorlardı. Polis Teşkilâtının hafiyeleri her gün saat saat onu izliyorlardı ve raporlarında Rasputin'in Pokrovskoye köyüne sarhoş bir

hâlde ailesini ziyarete gittiği bir sırada babasıyla kanlı bıçaklı bir kavgaya tutuştuğuna kadar anlatıyorlardı. Yine aynı gün, 9 eylül 1915'de, Rasputin biri Tsarskoye Selo'ya İmparatoriçeye, diğeri GKK'na çara iki nezaket telgrafı gönderiyordu.

Hafiye raporları destansı bir üslûpla Dostun delişmenliklerini günü gününe anlatıyordu. "Bugün, sabahın beşinde tümüyle sarhoş bir şekilde evine döndü." "25'i 26'ya bağlayan geceyi aktrist V. Rasputin'le geçirdi." "Prenses D. [Saraydan bir Mabeyincinin karısı] ile birlikte Astoria Oteli'ne geldi." Biraz daha ileride şunları okuruz: "Gece on bire doğru Tsarskoye Selo'dan evine döndü." "Rasputin Prenses Ş. ile birlikte eve geldi; çok sarhoştu; beraberce hemen çıktılar." Ertesi gün, sabah ya da akşam Tsarskoye Selo'ya ziyaret. Ermiş ihtiyara ağırbaşlı bir şekilde niçin kaygılı göründüğünü soran bir hafiye şu cevabı alır: "Duma'nın toplanması ya da toplanmaması konusunda karar veremiyorum." Daha sonra şunları okuruz: "Sabah beşte oldukça sarhoş vaziyette evine döndü." Bu şekilde aylar, yıllar boyunca, aynı melodi üç tondan çalınıp durdu: "oldukça sarhoş", "çok sarhoş" "tümüyle sarhoş". Bu devlet için çok önemli istihbarat Jandarma Generali Globaçev tarafından derlenip imzalanmıştı.

Rasputin'in nüfuz genişlemesi monarşinin son deminde tam altı yıl boyunca sürdü. "Peterburg'daki varlığı şansı dönen bir hapis kaçkının uzatılmış balayı, içki âlemi ve sefahatından başka bir şey değildi" diye anlatır belli bir ölçüde Rasputin'in bu hayatına ve de onun öldürülmesine katılmış olan Prens Yussupov. "Bu utanmaz sefihçe kızları kirletilen analardan sayısız mektuplar aldım" diye yazıyordu Duma başkanı Rodzyanko. Öte yandan, Petrograd Metropoliti Pitirim ve okumasını zar zor beceren Başpiskopos Varnava mevkilerini Rasputin'e borçlulardı. Kutsal Sinod'un baş vekilharcı Sabler'in iktidarı uzun süre Rasputin'e dayandı ve "ermiş ihtiyarı" kabul etmek istemeyen Başbakan Kokovtsev Rasputin yüzünden görevden alındı. Rasputin, diğer bir çokları arasında, Stürmer'i başbakan, Protopopov'u İçişleri bakanı, Rayev'i yeni Kutsal Sinod baş vekilharcı olarak atadı. Fransa Cumhuriyeti elçisi Paléologue Rasputin'in huzuruna çı-

kar, onu kucaklar ve bağırır: "*Voilà un véritable illuminé*!" [İşte gerçek bir aydın!] Bu yolla çariçenin kalbini Fransız davasına kazanmayı ummaktadır. Polis tarafından kumarbaz ve tefeci olarak fişlenen, "ermiş ihtiyar"ın malî danışmanı Yahudi Simanoviç Rasputin'in yardımıyla son derece namussuz bir adam olan Dobrovolskiy'i Adalet bakanı olarak atamıştı.

"Küçük listeyi yanında tut" diye yazıyordu çariçe çara yeni atamalar konusunda. "Dostumuz tüm bu konuları Protopopov'la istişare etmeni istedi." İki gün sonra: "Dostumuz daha bir süre Stürmer'in Bşbakan olarak kalabileceğini söyledi." Ve daha ileride: "Protopopov Dostumuzu pek sayıyor, bunun karşşılığını görecek."

Hafiyelerin bir kez daha şişelerin ve kadınların sayısını kaydettiği bir gün, çariçe çara mektubunda acılarından bahsediyordu: "Rasputin'i kadınları öpmekle suçluyorlar. Havariler'i oku, onlar da hoşgeldiniz manasına her erkek ve kadını öpüyorlardı." Havarilere bu atıfın hafiyeleri ikna ettiği pek söylenemez. Bir başka mektupta çariçe daha da ileri gidiyordu: "Akşam İncili okurken, uzun uzun Dostumuzu düşündüm: Yahudi vaizleri ve fariziler de kendilerinin mükemmel oldukları inancıyla nasıl da İsa'ya işkence etmişlerdi... Gerçek şu ki, hiç kimse kendi ülkesinde peygamber olamaz."

Bu muhitte Rasputin'i İsa'yla kıyaslamak âdettendi ve bu da hiç şaşırtıcı değil. İmparatorluk çiftinin tarihin gümbürdeyen kuvvetleri önünde kapıldıkları korku öylesine derindi ki, bir gayrişahsi Tanrı ile İncilin İsa'sının cismanî olmayan gölgesi onları rahatlatmaya yetti. "Tanrının Oğlu"nun yeniden yeryüzüne inmesine gereksinmeleri vardı. Raputin'de mahkûm ve can çekişen monarşi kendi hayaline uygun bir İsa buldu.

"Rasputin varolmasaydı onu yaratmak gerekecekti" demişti eski rejimin bir temsilcisi senatör Tagantsev. Bu sözün onu söyleyenin düşündüğünden daha fazla anlamı vardı. "Serserilik"ten toplumun alt katmanlarındaki anti—sosyal parazitizmin uç bir ifadesini anlıyorsak eğer, Rasputin'in serüveninin öncelikle taçlanmış bir serserilik olduğunu haklı olarak söyleyebiliriz.

5. Bir Saray Darbesi Fikri

Öyleyse niçin devrimden korunmak isteyen yönetici sınıflar çar ve çevresinden kurtulmaya çalışmadılar? Bunu istiyorlardı, ama cesaret edemiyorlardı. Ne davalarına yeterince inançları ne de kararlılıkları vardı. Bir saray darbesi fikri devlet darbesi gelip çatana dek zihinleri kurcaladı. Büyük karışıklıkların arifesinde, monarşi ile bürokrasi ve burjuvazinin zirveleri arasındaki ilişkiler hakkında daha net bir fikir oluşturabilmek için bu konu üzerinde biraz durmakta fayda var.

Varlıklı sınıflar hemen tümüyle monarşistti: ama çıkardan, ama örften, ama korkaklıktan. Ama Rasputin'siz bir monarşi istiyorlardı. Monarşiyse onlara şöyle cevap veriyordu: beni olduğum gibi kabul et. Duma'ya karşı sorumlu bir hükûmet talebine cevaben, çariçe GKK'ndaki çara iradesini güçlendirmek üzere yemesi için Rasputin'in verdiği bir elmayı gönderiyordu! Ve şu ricada bulunuyordu: "Mösyö Philippe'in 'anayasayı kabul etmeyin, yoksa bu sizin ve Rusya'nın sonu olur' dediğini hatırla...". "Bir Büyük Petro, bir Korkunç İvan, bir İmparator Pavel gibi ol ve tüm o adamları ayaklarının altında ez!"

Yabancısı olunan ülkeye duyulan ne iğrenççe bir ödleklik, batıl itikat ve öfke karışımı bu böyle! Doğrusunu söylemek gerekirse, yüksek sosyetede, imparatorluk ailesi pek de tecrit olmuş gibi görünmüyordu: ne de olsa, Rasputin her zaman zarif hanımlardan müteşekkil bir süreyyayla çevriliydi ve genel olarak büyücülük aristokrasi içinde pek yaygındı. Ama bu mistik korku insanları birbirine bağlamıyor, tersine aralarını bozuyordu. Herkes kendi selâmetini kendince arıyordu. Her aristokrat evi kendi "ermiş"iyle rekabete katılıyordu. Petrograd'ın yüksek çevrelerinde bile, sanki vebalıymış gibi karantinaya alınmış olan imparatorluk ailesi kin ve nefretle çevriliydi. Saray

nedimesi Vırubova *Hatıralar*'ında şöyle yazıyordu: "çevrede benim taptığım insanlara yönelik bir hıncın kol gezdiğini hissediyordum ve bu hınç korkunç boyutlara varıyordu..."

Savaşın tüm tuvali kırmızıya boyamasına, yeraltı sarsıntılarının o belirgin gümbürtülerine rağmen, ayrıcalıklılar hayatın zevklerinden bir an olsun vazgeçmiyorlar, tersine sefa içinde yüzüyorlardı. Ama tam şölenin orta yerinde, gittikçe daha sık olarak, kemikli parmaklarıyla onları tehdit eden bir gulyabani beliriveriyordu. O zaman tüm belânın "Aliks"in o tiksinç karakterinden, çarın kurnazca zayıflığından, o aptal, tamahkâr Vırubova'dan ve façası bozuk Sibiryalı İsa'dan ileri geldiğini düşünüyorlardı. Çevreden merkeze spazmlarla katılaşan, Tsarskoye Selo'nun nefret edilen doruklarını gitgide daha çok yalnız bırakan, tahammül edilmez öngörüler sarmıştı yönetici sınıfı. Vırubova, doğrusunu söylemek gerekirse, yalanlarla dolu *Hatıralar*'ında bu küçük grubun o sıradaki haletî ruhiyesini oldukça canlı biçimde ifade etmiştir: "...Yüzlerce kez kendime Petrograd sosyetesinin başına ne geldiğini sordum. Bir akıl hastalığına mı tutulmuşlardı, yoksa savaş zamanı ortalığı kırıp geçiren salgın hastalığa mı yakalanmışlardı? Bunu anlamak çok zor, ama kesin olan hepsinin anormal bir aşırı duyarlılık halinde oldukları."

Bu bunaklar sürüsüne kalabalık Romanovlar sülâlesi, tüm o açgözlü, küstah, geçimsiz grandük ve grandüşesler güruhu da mensuptu. Ölümüne bir korkuyla giderek daralan kuşatmadan sıyrılmaya çalışıyor, başkaldıran aristokrasiyle sıkıfıkı ilişkilere giriyor, imparatorluk çiftiyle ilgili dedikodular yayıyor, birbirlerine ve çevreye çamur atıp duruyorlardı. Sevgili amcalar ve dayılar Çara, saygılı ifadelerin arasında gizlenmiş, alay ve öfke dolu uyarı mektupları gönderiyorlardı.

Ekim Devriminden sonra Protopopov yüksek çevrelerin haletî ruhiyesini pek doğru olmasa da, oldukça tasvirî bir şekilde, şöyle ifade etmişti: "Devrimin arifesinde en yüksek sınıflar dahi başkaldırı havasına girmişlerdi. Yüksek sosyetenin devam ettiği salon ve klüblerde, hükûmetin politikası acımasız ve düşmanca eleştirilere konu oluyor-

du; imparatorluk sülâlesi içinde oluşturulan raporlar didik didik ediliyor ve tartışılıyordu; devlet başkanı hakkında fıkralar anlatılıp duruyordu; iğneleyici şiirler yazılıyordu; bu toplantılara bir çok grandük de katılıyordu ve onların varlığı bu karikatürleştirilmiş hikâyelere ve haince mübalağalara izleyiciler nezdinde gerçeklik kazandırıyordu. Son ana kadar, bu oyunların içerdiği tehlikenin farkına varılamadı."

Saraydaki fesat grubuna dair söylentiler Almanseverlik ve düşmanla doğrudan işbirliği suçlamasıyla ayrı bir ağırlık kazandı. Gürültücü ve uzgörüsüz Rodzyanko hiç kem küm etmeden şöyle diyordu: "İlişki ve eğilimlerin benzerliği mantıksal bakımdan öyle bariz ki, en azından benim için, Alman genelkurmayı ile Rasputin çevresinin birlikte hareket ettiğine dair hiç bir kuşku kalmamıştır." "Mantıksal" bakımdan bariz olan şey kanıtsız sunulduğundan, bu tanıklığın kesin bir tonla dile getirilmesinin ikna edici hiç bir gücü yoktur. Rasputincilerin Alman genelkurmayı ile suç ortaklığına dair hiç bir kanıt ortaya çıkarılamamıştır, devrimden sonra bile. "Almanseverlik"e gelince, bu bir başka mesele. Söz konusu olan kuşkusuz bir Alman Çariçenin, bir başbakan Stürmer'in, bir kontes Kleinmichel'in, Saray bakanı bir kont Frederiks'in ya da Alman adı taşıyan diğer şahsiyetlerin ulusal sempati veya antipatileri değildi. Yaşlı entrikacı bayan Kleinmichel'in arsız *Hatıralar*'ı akrabalık ve miras bağlarıyla, kendilerinin altında bulunan her şeye duydukları horgörüyle, ve *last but not least*, eski şatolardaki, revaçtaki sayfiye şehirlerindeki, Avrupa saraylarındaki zinacı kozmopolitlikle birbirine bağlı olan tüm Avrupa ülkelerinin yüksek aristokratik çevrelerini ayırdeden ulus—üstü karakteri çarpıcı bir canlılıkla gösterir. Saray uşaklarının Fransa Cumhuriyeti'nin yalak avukatlarına duydukları organik antipati ve Töton ya da Slav sülâle adı taşıyan gericilerin uzunca bir süredir pos bıyıklarıyla kendilerine *Feldwebel* [başçavuş] tarzını ve tepeden bakan aptallıklarını dayatan Berlin rejiminin safkan Prusyalı ruhuna olan sempatileri çok daha gerçekti.

Ama bu sorunu çözmüyordu. Tehlike bizzat vaziyetin mantığından ileri geliyordu: gerçekten Saray selâmetini ayrı bir barış yapmak-

ta göremiyordu ve tehlike yaklaştıkça inatçılığı artıyordu. Liberaller liderlerinin şahsında, daha sonra göreceğimiz gibi, iktidara gelme perspektifini dikkate alarak ayrı bir barış yapma olasılığını kendilerine saklıyorlardı. Tam da bu yüzden halkı aldatarak ve Sarayı korkutarak kıyasıya şoven bir ajitasyon sürdürüyorlardı. Fesatçılar, böylesine önemli bir meselede, zamanından önce yüzlerini belli etmeyi göze alamıyorlar ve bir yandan ayrı bir barışın zeminini yoklarken, diğer yandan genel yurtsever havayı taklit ediyorlardı.

Rasputinci fesat şebekesine dahil olmuş olan eski Polis Teşkilâtı genel müdürü General Kurlov tabiatıyla hatıralarında Almanya'yla ilişkileri ve hamilerinin Almanseverliğini inkâr ediyor, ama hemen ardından şunu ekliyor: "Almanya'yla savaşın Rusya'nın başına gelen en bedbaht olaylardan biri olduğunu ve bunun hiç bir siyasal gerekçesinin bulunmadığını düşünen Stürmer'i kınamamak gerekir." Bununla beraber, böylesine ilginç bir şekilde "düşünen" Stürmer'in Almanya'yla savaş halindeki bir ülkenin başbakanı olduğunu da unutmamak gerekir. Çarın son İçişleri bakanı Protopopov'un hükümete girmezden hemen evvel Stockholm'de bir Alman diplomatla, çara bir rapor halinde sunduğu bir görüşmesi olmuştu. Yine Kurlov'a göre, bizzat Rasputin de "Almanya'yla savaşın Rusya için bir felâket olduğu değerlendirmesini yapıyordu." Nihayet, imparatoriçe çara 5 nisan 1916'da şöyle yazıyordu: "...Onda Almanlarla ortak olan bir şey var demeye kalkmasınlar sakın; O tıpkı İsa gibi, hangi dine mensup olurlarsa olsunlar, herkes için iyi ve uludur; gerçek bir hristiyan da böyle olmalıdır."

Hiç kuşku yok ki, bu sarhoşluktan başını bir türlü kaldıramayan gerçek hristiyanın yanına düzenbazların, tefecilerin ve aristokratik muhabbet tellallarının yanısıra gerçek casuslar da kolayca sızabilirlerdi. Bu türden "bağlantılar" hiç de imkânsız değildir. Ama muhalif yurtseverler meseleyi daha geniş ve daha doğrudan bir şekilde ortaya koyuyorlardı: çariçeyi açıkça ihanetle suçluyorlardı. Çok daha sonraları yazılmış olan *Hatıralar*'ında General Denikin de buna tanıklık eder: "Orduda, hiç bir zaman mekân kaygısı duyulmadan, yüksek

sesle imparatoriçenin ayrı bir barıştan yana olduğu, Almanlara seyahatinden bahsetmiş olacağı Feldmareşal Kitchener konusundaki ihaneti, vb. konuşuluyordu. Bu olaylar ordunun hanedan ve devrim hakkındaki düşünce ve tutumunda önemli bir rol oynadılar." Aynı Denikin, devrimden sonra, kendisine sorduğu, imparatoriçenin ihanet edip etmediği şeklindeki net bir soruya, General Alekseyev'in "kaçamak ve istemeye istemeye", çariçenin odasında tüm cephelerdeki ordu birliklerinin bulundukları yerleri ayrıntılarıyla gösteren bir haritanın bulunduğu ve kendisinin de bu bulgudan son derece rahatsız olduğu cevabını verdiğini anlatır... "Tek bir kelime daha etmedi", diye ekler Denikin anlamlı bir biçimde, "Alekseyev lafı değiştirdi". Çariçe odasında esrarengiz bir harita bulundurmuş olsa da olmasa da, ihtiyatsız generaller açıkçası yenilgilerin sorumluluğunu kısmen onun üzerine atma temayülündeydiler. Temelde kuşkusuz yukarıdan, yeteneksiz askerî kurmaydan gelen Saraya yönelik ihanet sitemleri ordu içinde yayılıyordu.

Ama çarın her konuda sözünü dinlediği çariçe Wilhelm'e askerî sırları ve hatta Müttefik komutanların kellelerini vermişse eğer, daha ne beklendi, niye imparatorluk çiftine bunun yaptırımı uygulanmadı? Öte yandan, ordunun asıl başkomutanı ve anti-Alman takımın başı olma hasebiyle grandük Nikolay Nikolayeviç değil miydi bir saray darbesinin başı olarak seçilen? İşte bu yüzden, Rasputin ve çariçenin ısrarlarıyla, çar, grandükü görevden alarak başkomutanlığı şahsen üstlenmişti. Ama imparatoriçe görevden alınma sırasında amcayla yeğeninin görüşmesinden bile kaygı duyuyordu: "Sevgilim", diye yazıyordu GKK'ndaki çara, "temkinli olmaya çalış ve Nikolaşa'nın vaatleriyle ya da başka bir şekilde, seni yanıltmasına izin verme; Grigoriy'in (Rasputin) seni ondan ve diğer kötü adamlardan kurtardığını unutma... Rusya adına, onların ne yapmak istediklerini hatırla: senle beni alaşağı etmek (bu bir dedikodu değil, Orlov'un evinde tüm evraklar hazırdı) ve beni bir manastıra tıkmak..."

Çarın erkek kardeşi Mihail, Rodzyanko'ya şöyle diyordu: "Bütün sülâle Aleksandra Fyodorovna'nın ne denli zararlı olduğunun farkın-

da. Kardeşim ve o tamamen hainlerle çevrili. Tüm namuslu insanlar uzaklaştırıldı. Ama böyle bir durumda ne yapmalı?" Evet, gerçekten: Böyle bir durumda ne yapmalı?

Grandüşeş Mariya Pavlovna, oğullarının önünde, Rozdyanko'nun Çariçeyi "safdışı bırakma" inisyatifini alması gerektiğini tekrar edip duruyordu. Rodzyanko bu konuşmaları hiç cereyan etmemiş saydıklarını, yoksa bağlılık yemininin, kendisini, çara bir raporla, Grandüşesin Duma başkanını imparatoriçeyi safdışı etmeye çağırdığını bildirmek zorunda bırakacağını söylemiştir. Becerikli mabeyinci çariçeyi imha meselesini işte böyle bir arka oda dedikodusuna indirgiyordu.

Zaman zaman bakanlığın kendisi de çarla tam bir karşıtlık içine giriyordu. 1915'ten itibaren, devrimden on sekiz ay evvel, Bakanlar Konseyinde açık açık, bugün bize inanılmaz gelen konuşmalar cereyan ediyordu. Savaş bakanı Polivanov "yalnızca toplumla bir uzlaşma politikası vaziyeti düzeltebilir. Bugün varolan eğreti kanallar bir felâketi önleyemez" diyordu. Donanma bakanı Grigoroviç "ordunun bize güvenmediği ve değişiklik istediği bir sır değil" diyordu. Dışişleri bakanı Sazanov "Çarın popülaritesi ve otoritesi kitleler nezdinde önemli ölçüde sarsıldı" diyordu. İçişleri bakanı Şçerbatov'sa "biz hepimiz bugünkü koşullarda Rusya'yı yönetmekten aciziz...Ya bir diktatörlük ya da bir uzlaşma politikası gerek" diyordu (21 ağustos 1915 tarihli oturum). Ne o ne bu çözüm soruna çareydi; ne o ne bu çözüm gerçekleştirilebilir durumdaydı. Çar diktatörlüğe karar veremiyor, bir uzlaşma politikasını geri çeviriyor ve kendilerini acz içinde gören bakanların istifalarını kabul etmiyordu. Tutanakları tutan bir yüksek düzeyli memur bakanların bu konuşmalarına şu yorumu ekliyordu: "Biz de kendimizi aydınlatma direğine asalım bari!"

Bu tür konuşmalarda yaklaşan bir devrimi önlemek için tek yol olarak, bürokratik çevrelerde dahi bir saray darbesinden bahsedilmesi şaşırtıcı değil. "Eğer gözlerimi kapasaydım" diye yazar bu tür konuşmalara katılanlardan biri, "gözü dönmüş devrimcilerin derneğinde bulunduğumu sanabilirdim."

Özel bir görevle Güney ordularında soruşturma yapan bir jandarma albay raporunda karanlık bir tablo çizmişti: imparatoriçe ve çarın Almanseverliğine dair propaganda çalışmalarının neticesinde ordu bir saray darbesi fikrine sıcak bakar hale gelmişti. "Bu anlamda, subay toplantılarında yüksek komuta heyetinin her zamanki itirazıyla karşılaşmayan, gayet açık konuşmalar yapılıyordu." Öte yandan, Protopopov "yüksek komuta heyetinden bir çok kimsenin darbeye teşne olduğunu; bazılarının ilerici denen blokun başlıca liderleriyle ilişkide ve onların etkisi altında olduğunu" açıklıyordu.

Bilâhare meşhur olacak olan Kolçak, birlikleri Kızıl Ordu karşısında yenilgiye uğradıktan sonra, Sovyet Araştırma Komisyonu önünde, "devrimden önceki iktidara yönelik tutumunun olumsuz olması" hasebiyle, bildirilerini benimsediği Duma'daki çoğu muhalefet üyeleriyle ilişkisi olduğunu açıklamıştı. Yine de saray devrimi planlarından haberdar edilmedi.

Rasputin'in öldürülmesi ve bazı grandükleri de kapsayan sürgün cezası tedbirleri sonrasında, yüksek sosyete saray darbesinin gerekliliği konusunda sesini daha yüksek çıkarmaya başladı. Prens Yussupov, sarayında göz hapsinde tutulan Grandük Dmitriy'in "tabiatıyla kabul etmesinin zor olduğu" çeşitli hareket planları önerileriyle çıkagelen bir çok alaydan subay tarafından ziyaret edildiğini anlatır.

Müttefik diplomatlarının da, en azından Büyük Britanya elçisinin de komploya katıldığı düşünülüyordu. Britanya elçisi, Rus liberallerinin inisyatifiyle, ocak 1917'de hükûmetin önceden fikrini aldıktan sonra II. Nikolay'ı etkilemeyi denedi. Nikolay elçiyi dikkatli ve nazik bir şekilde dinledi, ona teşekkür etti... ve başka şeylerden bahsetti. Protopopov Nikolay'a, Buchanan'la İlerici Blok'un başlıca liderleri arasında ilişki bulunduğunu bildirmiş ve Britanya elçiliği çevresinde bir gözetleme faaliyetine girişmeyi önermişti. Anlaşıldığı kadarıyla, bir elçiyi gözetlemenin "uluslararası geleneklere aykırı olacağı" gerekçesiyle, II. Nikolay bu tedbiri kabul etmemişti. Bu arada Kurlov açık açık "istihbarat servislerinin Kadet partisi önderi Milyukov'un İngiltere elçiliğiyle ilişkilerini günü gününe not ettiğini" açıkladı. Dolayısıyla,

uluslararası gelenekler bunu engelleyemedi. Ama gelenekler çiğnense de, elde edilen sonuç vasattı: saray komplosu ortaya çıkarılamadı.

Böyle bir şey varoldu mu? Bunu kanıtlayan bir şey yok. Bu "komplo" çok yayvandı, bir fesat oluşurabilmek için gereğinden fazla ve çeşitli çevreleri kapsıyordu. Peterburg sosyetesinin yüksek çevrelerindeki bir fikriyat, bulanık bir kurtarma fikri ya da bir umutsuzluk parolası olarak havada uçuşuyordu. Ama pratik bir plan oluşturacak kadar da yoğunlaşamadı.

XVIII. yüzyılda, yüksek soylu sınıfı, bir çok kez, tahta geçiş meselesine, sorun çıkaran imparatorları kâh hapsederek kâh hal'ederek pratik düzeltmeler getirdiler: son olarak bu ameliyat 1801'de I. Pavel'e yapıldı. Bu bakımdan, saray darbesinin Rus monarşisinin geleneğine aykırı olduğu ileri sürülemez: tersine bu zorunlu bir unsurdu. Bununla birlikte, aristokrasi uzunca bir süredir sağlam temeller üzerinde oturmuyordu. Çar ve çariçenin hal'edilmesi şerefini liberal burjuvaziye bırakıyordu. Ama liberal burjuvazinin liderleri de onlardan daha cesur değillerdi.

Devrimden sonra bir çok kez Guçkov ve Tereşçenko gibi liberal kapitalistlerle onlara yakın hareket eden General Krımov fesatın çekirdek kadrosu olarak takdim edildi. Bizzat Guçkov ve Tereşçenko kesin kanıt vermeden bu mealde tanıklıkta bulundular. İngilizlere karşı Boer'ler ordusunda savaşmış eski bir gönüllü, bir düellocu, mahmuzlu bir liberal olan Guçkov genel "kamuoyu"na bir fesat için biçilmiş kaftan gibi görülüyordu. Kuşkusuz ağzı laf yapan Profesör Milyukov'a hiç benzemiyordu! Guçkov bir çok kez bir Muhafız Alayının sert bir darbe vurarak devrimin yerine geçip onu önleyebileceğini hatırlamak zorunda kaldı. Vitte de *Hatıralar*'ında Jön Türklerin istenmeyen bir sultanın hesabını görmek için kullandıkları yöntemlere hayranlık besleyen o nefret edilesi Guçkov'u yermişti. Ama gençlik yıllarında Jön Türk kahramanlığını gösterebilecek zamanı bulamayan Guçkov artık bir hayli yaşlanmıştı. Hem üstelik bu Stolıpin ayarındaki politikacı Rusya'daki koşullarla eski Türkiye'nin koşulları arasındaki farkı göremeyecek kadar budala da değildi: bir saray darbesi

devrime karşı önleyici bir hareket olmak yerine, çığı düşüren son sarsıntı da olabilirdi ve çare kötünün de kötüsü bir sonuç verebilirdi.

Şubat Devrimine hasredilen literatürde, bir saray darbesi hazırlıklarından sanki olmuş bitmiş bir şey gibi bahsedilir. Milyukov bunu şöyle ifade etmiştir: "Bu planın gerçekleştirilmesi için şubat ayı öngörülmüştü." Denikin harekâtı mart ayına erteler. Her ikisi de, "plan"a göre, imparatorluk treninin yolda durdurulacağını, çarın tahttan feragatinin isteneceğini ve eğer reddederse, "fiziksel imha" yoluna başvurmak zorunda kalınacağını belirtirler. Milyukov, darbenin gerçekleşmesi durumunda, komplonun içinde yer almayan ve komplocuların hazırlıklarından "tam olarak" haberdar olmayan ilerici blok önderlerinin küçük bir komite kurarak darbeyi kendi lehlerine nasıl kullanabileceklerini araştırdıklarını ekler. Son yıllarda yapılan bir çok marksist araştırma da bu pratik darbe hazırlığı versiyonuna inancı pekiştirmekte. Bu örnekte —geçerken belirtelim— efsanelerin tarih biliminde ne denli kolay ve sağlam biçimde bir yer bulduğunu görmekteyiz.

Komplonun en önemli kanıtı olarak sıklıkla, Rodzyanko'nun aslında fesat mesat olmadığını gösteren bir destansı hikâyesi gösterilir. Ocak 1917'de cepheden başkente dönen General Krımov Duma üyeleri önünde artık sürüp gidemeyecek olan vaziyet konusunda serzenişte bulunur: "Bu uç önlemde [çarın tahttan indirilmesi] karar kılarsanız, biz sizi destekleriz." Karar kılarsanız... Oktyabrist Şidlovskiy çılgına dönmüş bir şekilde bağırır: "Rusya'yı yıkıntıya götüren birini kollamak veya ona merhamet göstermek gereksiz!" Hummalı bir tartışma sırasında Brussilov'un gerçek mi yakıştırma mı olduğu meçhul şu sözü söylediği nakledilir: "Çarla Rusya arasında bir seçim yapmak gerekirse, ben Rusya için yürürüm." *Gerekirse*! Genç milyoner Tereşçenko iflah olmaz bir taht katili olarak öne fırlar. Kadet Şingarev "General haklı: bir darbe zorunlu. *Ama buna kim karar verecek?*" diye sorar. Tüm sorun da buradadır: buna kim karar verecek? Darbeye karşı olduğunu vurgulayan Rodzyanko'nun açıklamalarının dayandığı şey de budur. İzleyen bir kaç hafta içinde plan hiç bir ilerleme

kaydetmez. İmparatorluk treninin durdurulması konuşulur, ama operasyonu kimin yürüteceği bile belli değildir.

Rus liberalizmi, henüz gençken, terorist devrimcileri bomba darbeleriyle monarşiyi kucaklarına iteceğini umarak para ve sempatileriyle besliyordu. Bu saygıdeğer şahsiyetlerin hiç biri kellesini tehlikeye atmaya alışkın değildi. Ama kaygı bireysel değil, sınıfsaldı. "Şu an iş kötüye gidiyor, ama ya daha kötü olursa", diye akıl yürütüyorlardı. Her halükârda, eğer Guçkov, Tereşçenko ve Krımov bir darbeye yöneldiler, onu pratik olarak hazırladılar, güç ve kaynak topladılarsa, bu devrimden sonra açık seçik ve kesin biçimde ortaya çıkarılabilirdi, çünkü bu işe katılanların, ihtiyaç duyulan çok sayıdaki genç eylemcinin "artık" gerçekleşmiş bir eylem hakkında susmalarını zorunlu kılacak hiç bir saikleri olmayacaktı: şubattan itibaren bu onların kariyerine olumlu etkide bulunabilirdi. Oysa bu yönde hiç bir itiraf ortaya atılmadı. Guçkov ve Krımov açısından, bu olayın şarapla puro arasında yurtsever bir ah-vah'ın ötesine geçemediği açıkça bellidir. Sonuç olarak, gerek şaşkın aristokratik isyancılar gerekse hantal plutokratik muhalifler, kötüye giden bir durumun gidişatını eylemle değiştirmek için yeterli soluğu kendilerinde bulamadılar.

Mayıs 1917'de en hoş ve boş konuşan liberallerden Maklakov devrimin monarşiyle beraber rafa kaldırdığı Duma'nın özel bir konferansında şöyle seslenmişti: "Eğer gelecek bu devrimi lânetleyecekse, uygun zamanda bir yukarıdan darbeyle olayları önleyemediğimiz için bizi de lânetleyecektir!" Çok daha sonraları, göçmenlikte, Kerenskiy, Maklov'u izleyerek, pişmanlığını şöyle belirtecektir: "Evet, kodamanlar Rusya'sı gerektiği zaman bir tepeden darbe yapmakta (onca zamandır konuşulan ve onca hazırlanılan [!]) işi çok ağırdan aldı; devletin temel güçlerinin infilâk etmesini önlemekte geç kaldı."

Bu iki tasvir, tüm zaptedilemez enerjileri açığa çıkartan devrimden sonra bile, ciğeri beş para etmez bilginlerin onun önlenebilir ve yerine hanedandan bir koca kafanın geçirilebilir olduğuna inanmaya devam ettiklerini göstererek tabloyu tamamlıyor!

"Büyük" bir saray darbesine karar vermek için yeterli cesaret yoktu. Buradan küçük bir devlet darbesi fikri doğdu. Liberal komplocular monarşinin temel aktörünü ortadan kaldırmaya cüret edemediler; grandükler hınçlarını suflörden çıkarmaya karar verdiler: hanedanı kurtarmanın son çaresi olarak Rasputin'i öldürmeyi tasarladılar.

Bir Romanova'yla evli olan Prens Yussupov Grandük Dmitriy Pavloviç ile monarşist milletvekili Purişkeviç'in olaya katılmalarını sağladı. Birlikte, kuşkusuz cinayete ulusal bir fiil karakteri kazandırabilmek için, liberal Maklakov'u da işin içine katmaya çalıştılar. Tertipçilere zehir yardımı yaptıktan sonra ünlü avukat akıllı bir manevrayla işin içinden çekildi. Ayrıntılara ne kadar dikkat eden bir üslûp! Fesat üyeleri imparatorluk sarayına ait bir otomobilin ceseti ortadan kaldırmakta çok yararlı olacağını düşündüler. Grandüklerin armaları sonunda bir işe yaramışlardı. Olaylar bundan sonra zevksiz insanlara hitap eden bir sinema mizanseni gibi geçti. 16 aralığı 17'ye bağlayan gece, Yussupov'un sarayına âleme davet edilen Rasputin öldürüldü.

Küçük bir grupla mistik hayranlar haricinde yönetici sınıflar Rasputin'in öldürülmesini bir selâmet belirtisi olarak gördüler. Sarayında göz hapsine alınan, Çarın deyimiyle elleri mujik —her ne kadar bir İsa olsa da, yine de bir mujik!— kanıyla lekeli Grandük Petrograd'da bulunan tüm imparatorluk sülâlesinin üyelerinin sempati ziyaretlerine mazhar oldu. Grandük Sergey'in dul eşi, Çariçenin öz kızkardeşi cinayeti işleyenlere dua ettiğini ve yurtsever hareketlerini kutsadığını belirten bir telgraf çekti. Gazeteler, Rasputin'den bahsetmeleri yasaklanmadıkça, coşkulu makaleler yayınladılar. Tiyatrolarda katillerin şerefine nümayiş girişimleri oldu. Sokakta gelip geçenler birbirlerini kutluyorlardı. "Evlerde, subay toplantılarında, restoranlarda —diye yazar Prens Yussupov— sağlığımıza içiliyordu; fabrikalarda, işçiler şerefimize hurra çekiyorlardı." İşçilerin Rasputin'in öldürüldüğünü duyduklarında pek de üzülmedikleri tamamen doğrudur. Ama onların nidalarının hanedanın devamına dayalı umutlarla ortak bir yanı yoktu.

Rasputinci klik olayların gelişmesini beklemek üzere kabuğuna çekildi. *Starets* çar, çariçe, kızları ve Vırubova tarafından sessiz sedasız bir törenle gömüldü; grandükler tarafından haklanan Aziz Dost'un, sabık at hırsızının cesedinin yanında imparator ailesi de kendilerini yapayalnız hissetmiş olmalılar. Bununla birlikte, Rasputin'in cesedi kefen içinde dahi huzur bulamadı. Daha ileride, Nikolay ve Aleksandra Romanov ev hapsinde tutuldukları sırada, Tsarskoye Selo'daki askerler mezarı açıp tabutu dışarı çıkardılar. Ölünün başucunda "Aleksandra, Olga, Tatyana, Mariya, Anastasya, Anya" yazılı bir ikona bulunuyordu. Geçici hükûmet, nedendir bilinmez, cesedi Petrograd'a getirmesi için birini görevlendirdi. Halk karşı çıktı ve görevli cesedi olduğu yere gömdürmek zorunda kaldı.

Dost'un öldürülmesinden sonra monarşinin topu topu on haftalık bir ömrü kalmıştı. Yine de bu kısa zaman süresi hâlâ ona aitti. Rasputin artık yoktu, ama gölgesi hüküm sürmeye devam ediyordu. Komplocuların tüm beklentilerinin aksine, imparatorluk çifti inatla Rasputinci kliğin en nefret edilen şahsiyetlerini ön saflara koymayı sürdürdü. Cinayetin öcünü alması için tescilli bir kepaze Adalet bakanı olarak atandı. Bir çok grandük başkentten sürüldü. Protopopov'un Rasputin'in ruhunu çağırma seanslarına katıldığı söylentileri ortalığı kapladı. Çözümsüz bir problemin düğümü katılaşıyordu.

Cinayet önemli bir rol oynadı, ama canilerin ve azmettirenlerin umdukları kadar değil. Krizi dindirmek bir yana, daha da ağırlaştırdı. Her yerde bu cinayetten söz ediliyordu: saraylarda, genelkurmayda, fabrikalarda ve köylü izbalarında. Şu sonuç çıkarılıyordu: Grandüklerin bile bu cüzzamlı kliğe karşı zehir ve tabancadan gayri bir çözümleri yok. Şair A. Blok, Rasputin'in öldürülmesi konusunda şöyle yazmıştır: "Onu haklayan kurşun hanedanı tam kalbinden vurdu."

Robespierre, Kurucu Mecliste, soyluların muhalefetinin monarşiyi zayıflatarak burjuvaziyi ve ardından da halk kitlelerini harekete geçirdiğini hatırlatmıştı. Robespierre, aynı zamanda, şu uyarıda da bulun-

muştu: Avrupa'nın geri kalanında, diyordu, devrim Fransa'da olduğu kadar hızlı gelişemez, çünkü diğer ülkelerdeki ayrıcalıklı sınıflar Fransız soylularının deneyiminden ders alarak bir devrim inisyatifini üstlenmeyeceklerdir. Yine de, bu mükemmel analizi sunarken, Robespierre Fransız soylularının muhalefetteki hoppalıklarıyla, başka ülkelerin aristokrasilerine kaçınılmaz bir ders verdiğini varsaymakta yanılıyordu. Rusya hem 1905'de hem de özellikle 1917'de bir otokrasi ve yarı-servaj rejimine, dolayısıyla soylu sınıfına karşı girişilen bir devrimin ilk ağızda yalnızca orta soyluların değil, aynı zamanda kimi hanedanlık üyeleri de dahil, bu sınıfın en ayrıcalıklı doruklarının da sistematik olmayan, çelişkili, ama yine de oldukça etkili yardımını sağladığını bir kez daha göstermiştir. Bu muhteşem tarihsel olgu sınıflı toplum kuramıyla uyuşmaz görünse de, gerçekte onun yalnızca kaba bir yorumunu yalanlar.

Devrim, tüm toplumsal karşıtlıkların, gerilimlerinin en uç noktasına vardıkları anda patlak verir. Eski toplumun sınıfları, yani yokoluşa mahkûm sınıflar için de durum ancak bu sırada tahammül edilmez bir hal alır. Biyolojik benzetmelere gereğinden fazla bir değer yüklemekten kaçınarak şunu hatırlatalım ki, bir doğum da belli bir an geldiğinde hem analık organı hem de onun meyvası için tümüyle kaçınılmaz hâle gelir. Ayrıcalıklı sınıfların muhalefeti, geleneksel toplumsal konumlarının toplumun beka gerekleriyle uyumsuz hâle geldiğini kanıtlar. Yönetici bürokrasi her şeyi oluruna bırakmıştır. Genel düşmanlığın doğrudan kendine yöneldiğini hisseden aristokrasi suçu bürokrasinin üzerine atar. Bürokrasi aristokrasiyi suçlar ve bu iki kast da, birlikte ya da ayrı ayrı, rahatsızlıklarını iktidarlarını taçlandıran monarşiye yöneltirler.

Soylulara ait kurumlarda çeşitli görevler üstlenmiş olan Prens Şçerbatov bir ara bakanlığa çağrıldığında şöyle demişti: "Samarin de ben de eski soylu taşra beyleriyiz. Şimdiye dek hiç kimse bizi solcu olarak görmedi, biz de kendimizi öyle görmüyoruz. Ama her ikimiz de devlet içinde şu durumu anlamakta güçlük çekiyoruz: monark ve hükûmeti, toplumda aklı başında olan herkesle (devrimci entrikala-

rın üstünde durmaya değmez), soylularla, tüccarlarla, kent belediyeleriyle, zemstvolarla ve hatta orduyla radikal bir anlaşmazlık içinde. Eğer tepede bizim fikirlerimize kulak asılmayacaksa, bizim görevimiz gitmektir."

Soylular başlarına gelen tüm felâketin sebebini monarşinin körlüğe yakalanmasında veya aklını yitirmesinde görüyorlardı. Ayrıcalıklı kast genel olarak eski toplumla yenisini uzlaştıracak bir politika olamayacağına inanmaz. Bir başka deyişle, soyluluk tarihsel kaderini kabullenmeye yanaşmaz ve can çekişme anında, eski rejimin en kutsal kurumu olan monarşiye karşı muhalefete geçer. Aristokratik muhalefetin şiddeti ve sorumsuzluğu soyluluğun en yüksek katlarının tarihsel olarak yararlandıkları ayrıcalıklarla ve devrim karşısındaki tahammül edilemez korkularıyla açıklanır. Aristokratik isyanın sistemden yoksunluğu ve çelişkileri bir çıkış yolu olmayan bir sınıfın muhalefeti olması olgusuyla açıklanır. Ama nasıl ki bir lamba sönmeden evvel dumanlı olmakla birlikte parlak bir ışık huzmesi yayarsa, soyluluk da yokolmadan evvel ölümcül düşmanlarına büyük hizmetler sunan muhalefet yakamozları saçar. İşte bu sürecin toplumsal sınıflar kuramıyla yalnızca uyumlu olmayıp, yalnızca bu kuramla açıklanabilen diyalektiği budur.

6. Monarşinin Can Çekişmesi

Daha devrim en acil sorunlarının çözümünü ele almaya fırsat bulamadan, bir silkelemede hanedan çürük bir meyva gibi düşmüştü. Monarşinin bu noktaya nasıl geldiği gösterilmeye çalışılmazsa, eski yönetici sınıfın portresi tam çizilmiş sayılmaz.

Çar ona ihtiyaç duyulduğundan değil, Petrograd'ın kaygı verici havasından kurtulmak için geldiği Mogilev'de, G.K.K.'da bulunuyordu. Çara G.K.K.'ya giderken refakat etmiş olan Saray vakanüvisi General Dubenskiy güncesine şöyle not düşmüştü: "Burada hayat sakin bir şekilde akıyor. Her şey eskisi gibi devam edip gidecek. Ondan [Çardan] beklenecek bir şey yok. Olur da dış gelişmeler bir takım değişiklikleri zorunlu kılmazsa..." 24 şubatta, çariçe G.K.K.'daki çara şöyle yazıyordu (her zaman olduğu gibi İngilizce): Umarım şu Duma üyesi Kedrinskiy [Kerenskiy demek istiyor] o korkunç konuşmaları nedeniyle asılır: bu zorunlu (olağanüstü hal yasası), ve bir örnek teşkil edecek. Herkes seni sert davranırken görmek konusunda son derece istekli ve bunun için sana yalvarıyorlar." 25 şubatta Savaş bakanından G.K.K.'na, başkentte bir çok grev ilân edildiğini, işçi muhitlerinde karışıklıklar çıktığını, ama önlem alındığını ve ciddî bir gelişme olmadığını bildiren bir telgraf geldi. Tek kelimeyle ifade etmek gerekirse bu ne ilkti ne de son!

Her daim çarı kendini koyvermeme konusunda teşvik eden çariçe burada da dik durmaya çalışıyordu. 26 şubatta Nikolay'ın cılız cesaretini yükseltmek niyetiyle "şehirde asayiş berkemal" diye telgraf çekiyordu. Ama akşam çektiği telgrafta artık "şehirde her şey yolunda gitmiyor" diye yazmak zorunda kalmıştı. Bir mektupta şöyle diyordu: "İşçilere açık açık greve gitmelerinin yasaklandığı açıklanmalı ve buna uymayanları ceza olarak cepheye yollamalı. Ateş açmak tümüyle

yararsız; yalnızca düzen sağlanmalı ve işçilerin çizmeyi aşmaları önlenmeli." Evet, gerçekten, çok az şey gerekiyordu: *yalnızca* düzen! Ve özellikle de işçiler merkeze sokulmamalı, varoşların o isyan ettirici güçsüzlüğü içinde tıkılıp kalmalıydılar.

27 şubat sabahı General İvanov, Aziz Georgiy Süvari Taburuyla birlikte ve ancak Tsarskoye Selo'yu işgalinin ardından umuma açıklayacağı diktatörlük yetkileriyle donatılmış olarak, cepheden başkente yollandı. Bilâhare kendisi de askerî bir diktatörlüğe soyunacak olan General Denikin "bu duruma bundan daha az uygun birini tasavvur etmek zordur; siyasal durumun farkında olmayan, ne gücü, ne enerjisi, ne iradesi, ne de kararlılığı olan işi bitmiş bir moruk" diye yazacaktır onun hakkında. Birinci Devrimin hatırası göz önüne alınarak seçim İvanov'dan yana yapılmıştı. On bir yıl evvel Kronstadt ayaklanmasını o ezmişti. Ama o yıllar iz bırakmadan da geçmemişti: zulmedenler pörsümüş, mazlumlarsa olgunlaşmıştı. Kuzey ve Batı cepheleri Petrograd üzerine yürümek için birlikler hazırlama emri almışlardı. Kuşkusuz daha vakitlerinin olduğu sanılıyordu. Kişisel olarak İvanov kısa zamanda başarıya ulaşacağını düşünüyor ve Petrograd'daki eşi dostuna Mogilev'den erzak satın almak üzere yardımcılarından birini görevlendirmeyi bile aklına getirmiyordu.

27 şubat sabahı Rodzyanko ara şu cümlelerle biten yeni bir telgraf göndermişti: "Son saat geldi: vatanın ve hanedanın akıbeti tehlikede." Çar, Saray bakanı Kont Frederiks'e şunları söyledi: "Şu şişko Rodzyanko yine bana bir takım saçma sapan şeyler yazmış; cevap bile vermeyeceğim." Ama hayır, bunlar saçma sapan sözler değildi! Ve bunlara cevap verilmeliydi.

Aynı gün öğleye doğru G.K.K., General Habalov'dan Pavlovskiy, Volınskiy, Litovskiy ve Preobrajenskiy alaylarının ayaklandığını ve cepheden buralara güvenilir birliklerin sevkinin gerekli olduğunu bildirdi. Bir saat sonra Savaş bakanından tümüyle iç ferahlatıcı bir telgraf geldi: "Garnizonun çeşitli unsurlarında bu sabah başlayan karışıklıklar görevlerine sadık bölük ve taburlarca sert ve enerjik bir şekilde bastırıldı... Hızla sükûnetin sağlanacağına tamamen kaniyim..."

Bununla birlikte, akşam yediden sonra, aynı Belayev "az sayıdaki görevine bağlı birlik ayaklanmayı bastırmakta başarılı olamıyor" diye bildiriyor ve "aynı anda şehrin bir çok mevkiinde birden müdahale etmek için" acilen, gerçekten güvenilir ve yeterli miktarda birliklerin sevkini talep ediyordu.

Bakanlar Konseyi otoritesini kullanarak tüm kötülüklerin sorumlusu olarak gördüğü İçişleri bakanı sapıtmış Protopopov'u kendi içinden dışlamak için o günü uygun telakki etti. Aynı sırada General Habalov, hükûmetten habersiz olarak, Majestelerinin emirleriyle hazırlanmış olan ve Petrograd'da sıkıyönetim ilân eden bir belgeyi dolaşıma soktu. Önceden düşünmeksizin ve her halükârda hiç bir başarı ümidi taşımaksızın, hâlâ sıcakla soğuk yan yana getirilmeye çalışılıyordu. Şehir duvarlarına sıkıyönetim ilânını duyuran afişlerin asılması dahi başarılamadı: *Gradonaçalnik* [kent belediye başkanı] Balka ne tutkal ne fırça bulabildi. Genel olarak yetkililer için "hiç bir şey yerli yerine yapışmıyordu", çünkü artık ölü ruhlar diyarına aitlerdi.

Çarın son kabinesi içinde bu ölü ruhların en büyüğü, geçmişte çariçenin kimi hayır işlerini yönetmiş ve çariçenin de savaş ve devrim döneminde hükûmet reisi olarak terfi ettirdiği yetmişlik Prens Golitsin'di. Dostları bu "kalender Rus *barin*"ine [ağa, bey], bu "bunak ihtiyar"a (liberal Baron Nolde'nin deyişiyle), onca ağır sorumluluk gerektiren bir görevi niye kabul ettiğini sorduklarında, Golitsin şu yanıtı vermişti: "yeni bir hoş hatıra için". Ama ne yazık ki bunu elde edemedi. Çarın son hükûmetinin o sıradaki haleti ruhiyesinin tanıklığını Rodzyanko'nun şu anlatısı çok iyi vermekte: "Bakanlar Konseyinin toplantılarını yaptığı Mariinskiy [Maria] Sarayına doğru bir kitle yönelişinin bulunduğuna dair ilk haberler geldiğinde, binadaki tüm ışıklar hemen söndürüldü. Yöneticiler tek bir şey istiyorlardı: devrim tarafından farkedilmemek. Bununla birlikte, söylenti fos çıktı, saraya saldırı olmadı ve ışıklar yeniden yakıldığında, Çarın hükûmetinin üyelerinden birinin bir masa altına gizlendiği ortaya çıktı. Kimbilir orada hangi hatıralarını arıyordu?"

Ama Rodzyanko'nun kendi haleti ruhiyesi de olayların gerektirdiği boyutta değildi. Hükûmetle konuşabilmek için yaptığı uzun ama beyhude telefonla aramalarda hâlâ Prens Golıtsin'i ahizenin ucunda yakalamaya çalışıyordu. Golıtsin'in cevabı şu oldu: "Sizden rica ederim bir daha beni aramayın. Ben istifamı verdim." Bu haber üzerine, Rodzyanko, sadık sekreterinin anlatısına göre, oturduğu koltuğun içine gömüldü ve iki eliyle yüzünü kapadı... "Tanrım! Korkunç bir şey bu! İktidar yok!... Anarşi var!... Kan var!..." Ve için için ağladı. Çarlık iktidarının yaşlı heyulası ortadan çekildiğinde Rodzyanko kendini mutsuz, terkedilmiş ve öksüz hissediyordu. O sırada, hemen ertesi günü devrimin "başına geçeceğini" düşünmek için ne kadar da erkendi.

Golıtsin'in telefonda verdiği cevabı şöyle açıklayabiliriz: 27'si akşamı, Bakanlar Konseyi duruma hâkim olamadığını açıkça kabul etmiş ve Çarı hükümetin başına genel güvene mazhar bir şahsiyeti getirmeye davet etmişti. Çar da Golıtsin'e şu cevabı vermişti: "Bu koşullarda bir personel değişikliğine gitmeyi kabul edilemez buluyorum. Nikolay." Daha hangi koşulları bekliyordu acaba? Aynı zamanda, başkaldırının ezilmesi için "en kararlı önlemler"in alınmasını da istiyordu. Söylemek yapmaktan daha kolaydı.

Ertesi günü, 28'inde, cesaretini kaybetme sırası dikbaşlı çariçeye gelmişti. Nikolay'a çektiği telgrafta şöyle diyordu: "Ödün vermek zorunlu. Grevler devam ediyor. Sayısız askerî birlik devrimden yana geçti. Aliks." Hesse'li otokrasi gayretkeşinin "ödün vermenin zorunlu" olduğunu kabul etmesi için Muhafız Alayının bütünüyle ve tüm garnizonun ayaklanması gerekmişti. Ancak o zaman Çar "şişko Rodzyanko"nun kendisine saçmasapan sözler söylemediğini farketti. Nikolay ailesinin yanına gelmek istedi. Gelişmelerden hayli sıkıntılı G.G.K. generallerinin onu hafifçe bu yola itmeleri de gayet mümkün.

İmparatorluk treni önceleri hiç bir sıkıntıyla karşılaşmadan yol aldı; her zaman olduğu gibi, polis müdürleri ve valiler istasyona gelip selâm duruyorlardı. Devrimci anaforun dışında, her zamanki vagonunda, hassa hizmetkârlarıyla çevrili vaziyette, çar herhalde yakla-

şan sonun farkında değildi. Ayın 28'inde, öğleden sonra saat 3'te, olayların gidişatı artık onun kaderine hükmünü vermişken, o Vyazma'dan çariçeye şu telgrafı gönderiyordu: "Hava çok güzel. Umarım kendinizi iyi ve dingin hissediyorsunudur. Cepheden bir çok birlik gönderildi. Gayet şefkatli Niki'niz." Bizzat çariçenin de ısrarla talep ettiği ödünler yerine, gayet şefkatli çar cepheden birlikler gönderiyor. Ama "hava" ne kadar "güzel" olsa da, çar kısa bir süre sonra devrimci fırtınayla karşı karşıya gelecektir. İmparatorluk treni Viçera istasyonuna varır; demiryolu işçileri trenin daha fazla yol almasına izin vermezler: "ileride geçit vermez durumda bir köprü vardır". Muhtemelen bu bahaneyi durumu kurtarmak için imparatorluk maiyeti uydurmuştu. Çar yola Moskova-Petrograd demiryolu [Nikolayevsk] üzerinde bulunan Bologoye'den geçerek devam etmek istedi; ama trenin geçişine burada da izin verilmedi. Bizzat şahit olunan manzara Petrograd'dan gelen tüm telgraflardan daha açık sözlüydü. G.K.K.'sından ayrılmış olan çar başkentine gidecek yol bulamıyordu. Basit "piyonlar", demiryolu işçileri marifetiyle devrim kralı yenilgiye uğratıyordu!

Trende çara eşlik eden Saray vakanüvisi Dubenskiy özel defterine şu notu kaydediyordu: "Herkes Viçera'daki bu geceyarısının tarihsel bir önem taşıdığı konusunda hemfikir... Bana göre, anayasa meselesinin bir karara bağlandığı tümüyle açık; anayasa mutlaka tanınacak... Herkes sadece onlarla, Geçici Hükûmet üyeleriyle pazarlık etmek gerektiğini söylüyor." Öbür ucunda ölüm tehlikesinin bulunduğu yol bir semafor tarafından kapatılmıştı ve gerek Kont Frederiks, gerek Prens Dolgorukiy, gerekse Leuchtenberg Dükü, herkes, tüm bu yüksek beyler şimdi anayasadan yanaydılar. Mücadele etmeyi hayallerine bile getirmiyorlardı. Sadece pazarlık etmek gerekiyordu, yani 1905'de olduğu gibi, insanları yine aldatmaya çalışmak.

Tren bir yol bulamadan serseri düzen dolaşırken, çariçe çara telgraf üzerine telgraf gönderiyor ve ona bir an önce gelmesi için yalvarıyordu. Ama telgraflar üzerlerinde mavi ispirtolu bir kalemle "alıcının oturduğu yer bilinmiyor" ibaresi yazılmış bir vaziyette geri geli-

yordu. Telgraf İdaresi çalışanları koskoca Rusya'da artık çarı bulamıyorlardı...

Alaylar bando mızıka Tavriçeskiy [Tavrida] Sarayına doğru yürüyorlardı. Kontes Kleinmichel'in tanıklık ettiği gibi, aniden bir devrimcinin heybetine bürünmüş olan Grandük Kiril Vladimiroviç'in komutasındaki Muhafız Bölüğü tüm haşmetiyle yürüyüşe geçmişti. Nöbetçiler sıvışmıştı. Saray gediklileri mıntıkalarını terkediyorlardı. Virubova "tam bir kaçan kurtulur durumu vardı" diye yazmıştır. Sarayda devrimci asker grupları her şeyi merakla inceleyerek kol geziyordu. Daha yüksek erkân monarşinin akıbetinin ne olacağına karar vermezden evvel, tabandan gelen unsurlar çarların sarayını müzeye çevirmişlerdi.

Oturduğu yer bilinmeyen çar, yaşlı General Russkiy'in komutasındaki Kuzey cephesi komutanlığının bulunduğu Pskov'a saptı. İmparatorluk maiyetinin mensupları çara öneri üstüne öneri getiriyorlardı. Çar tereddütteydi. Devrim hesabını dakikalarla yapsa da, o hâlâ önünde günler, haftalar olduğuna inanıyordu.

Şair Aleksandr Blok monarşinin son ayları sırasındaki çarın portresini şöyle çizmiştir: "Dikkafalı, ama iradeden yoksundu, sinirli, ama her şeye duyarsızdı, kimseye güveni olmadığından, kaygılı, ama konuşmalarında ketumdu, kendine hâkim değildi. Durumu anlamaya çalışmayı bırakmıştı ve bilincinde olduğu tek bir adım atmıyor, tümüyle kendi elleriyle iktidara getirdiklerinin sürüklediği yere gidiyordu." Hangi oranda irade yoksunluğu, sinirlilik hali, ketumluk ve güvensizlik gibi özellikler şubat sonu ve mart başında ivme kazanmıştı acaba?

Sonunda, Nikolay lânet okuduğu Rodzyanko'ya bir telgraf göndermeye —ama öyle anlaşılıyor ki hiç göndermediği— karar verdi. Burada vatanın selâmeti için, Duma başkanının yeni bir bakanlar kurulu kurmakla görevlendirildiği; bununla beraber çarın Dışişleri, Savaş ve Donanma bakanlarını bizzat atama hakkını mahfuz tuttuğu bildiriliyordu. Hâlâ "bu adamlar"la pazarlık yapma düşüncesindeydi: "bir çok birlik"in Petrograd üzerine yürüdüğünün farkında değil miydi?...

Gerçekten, General İvanov hiç bir güçlükle karşılaşmadan Tsarskoye Selo'ya vardı: anlaşılan demiryolu işçileri Aziz Georgiy Süvari Taburuna direnmeye cesaret edememişlerdi. General, daha sonraları, yol boyunca kendisiyle yakışıksız bir şekilde konuşan erata üç dört kez "babacan tavırlar" göstermek zorunda kaldığını itiraf etmiştir: diz çöktürmek gibi. "Diktatör" Tsarskoye Selo'ya varır varmaz, yerel yetkililer Aziz Georgiy taburuyla nizamî birlikler arasında bir çatışmanın imparatorluk ailesine halel getireceğini bildirdiler. Basitçe söylemek gerekirse, kendi hesaplarına korkan yerel yetkililer, "arabulucuya" vagonlarını boşaltmadan geri çekilmesini tavsiye ediyorlardı.

General İvanov diğer "diktatör" Habalov'a kesin cevaplar aldığı on adet soru tevcih etmişti. Burada bunları aynen naklediyoruz —buna değer.

İVANOV'UN SORULARI	*HABALOV'UN CEVAPLARI*
1.Kaç birlik disipline uyuyor ve kaç birlik kargaşa içinde?	1.Amirallik binalarında, benim emrimde dört Muhafız bölüğü, beş Süvari birliği ve Kazak *sotnya*'sı, iki Topçu bataryası var; diğer birlikler devrimcilerden tarafa geçtiler veya bunlarla bir anlaşmaya vararak tarafsızlıklarını ilân ettiler. Kentte başıboş dolaşan ve subayların elinden silahlarını alan askerler ve çeteler var.
2.Hangi istasyonlar emniyette?	2.Tüm istasyonlar devrimcilerin elinde ve onlar tarafından sıkı sıkıya korunuyor.
3.Kentte düzenin sağlanmış olduğu semtler hangileri?	3.Tüm kent devrimcilerin elinde, telefonlar çalışmıyor, semtlerle irtibatımız kopuk.
4.Bu semtleri idare eden yetkililer kimler?	4.Buna cevap veremeyeceğim.

5.Tüm bakanlıklar normal icraî faaliyetlerine devam ediyorlar mı?	5.Bakanlar devrimciler tarafından gözaltına alınmış durumdalar.
6.Şu an elinizin altındaki polis yetkilileri hangileri?	6.Hiç biri.
7.Şu an elinizin altındaki Savaş bakanlığına bağlı teknik ve idarî kurumlar hangileri?	7.Bir tane bile yok.
8.Elinizin altındaki azık miktarı ne kadar?	8.Sıfır. 25 şubatta kentte 5.600.000 pud un rezervi vardı.
9.İsyancıların ele geçirdiği silah, top, cephane miktarı büyük mü?	9.Topla ilgili ne varsa devrimcilerin elinde.
10.Emrinizde bulunan askerî yetkili ve komutanlar hangileri?	10.Şahsen Bölge komutanı var emrimde olan; diğer komuta merkezleriyle irtibatım yok.

Vaziyete dair bu gayet açık sözlü cevapları aldıktan sonra henüz askerlerini indirmemiş olan General İvanov emrindeki birlikleri Dno istasyonuna kadar geriye çekmeye "razı oldu". G.K.K. erkânından General Lukomskiy durumu şöyle özetlemiştir: "Böylelikle, General İvanov'a verilen olağanüstü diktatörlük yetkilerinden, skandal dışında, bir sonuç çıkmadı."

İşin ilginç yanı, bu skandal pek az yankı yaptı, olayların akışı içinde hiç bir iz bırakmadan geçip gitti. Bilebildiğimiz kadarıyla, diktatör Petrograd'daki tanışlarına erzak gönderdi ve çariçeyle uzun bir konuşma yaptı: Çariçe askerî hastanelerdeki fedakârca çalışmalarından söz etti ve ordu ile halkın vefasızlığından yakındı.

Bu arada Mogilev'den Pskov'a gitgide daha feci haberler geliyordu. Petrograd'da kalmış olan ve tek tek adlarıyla bilinen her bir askerinin imparatorluk ailesinin lûtfundan yararlandığı Majestelerinin hassa muhafızları İmparatorluk Duma'sına başvurup ayaklanmaya katılmayı reddeden subaylarını tutuklama izni talep ediyorlardı. Tüm amiral Kuroş hiç bir birliğe güven olmadığından Kronstadt'taki isyanı bastırmak için tedbirler almanın mümkün olmadığını bildiriyordu.

Amiral Nepenin Baltık Donanmasının İmparatorluk Duma'sının Geçici Komitesi'ni tanıdığını telgrafla bildiriyordu. Moskova Askerî Bölgesi [voyennıy okrug] komutanı Mrozovskiy gönderdiği bildiride şöyle diyordu: "Topçular da dahil askerî birliklerin çoğunluğu devrimcilere teslim olmuşlardır, dolayısıyla şehirde hâkim olan onlardır; gradonaçalnik ve yardımcısı rezidanslarını terketmişlerdir." Terketmiş, kaçmış anlamına geliyordu.

Çar 1 mart gecesi tüm bu gelişmelerden haberdar oldu. Gece geç vakte kadar, sorumlu bir hükûmet konusunda konuşmalar, öneriler yapıldı durdu. Sonunda çar sabaha karşı saat ikiye doğru rızasını verdi ve çevresinde derin bir oh çekildi. Böylelikle devrim sorununa çözüm bulunduğu sanıldığından, ayaklanmayı ezmek üzere Petrograd'a sevkedilen birliklerin gerisin geriye cepheye yollanmaları emri verildi. Şafaktan itibaren Russkiy, Rodzyanko'ya müjdeyi verme telaşına düştü. Ama çarın kol saatı çok geride kalmıştı. Tavriçeskiy Sarayında demokratlar, sosyalistler, askerler ve işçi vekilleri tarafından sarılmış olan Rodzyanko Russkiy'e şu cevabı verdi: "Yapmaya çalıştığınız şey yetersiz, burada hanedanlığın akıbeti söz konusu... Her yerde birlikler Duma'dan ve halktan yana geçiyor ve çarın, Mihail Aleksandroviç'in naipliğindeki varisin lehine tahttan çekilmesini talep ediyorlar."

Doğrusunu söylemek gerekirse, birlikler ne taht varisini, ne de Mihail Aleksandroviç'i istiyorlardı. Rodzyanko'nun burada yaptığı sadece devrimi durdurma ümidiyle Duma'nın dört elle sarıldığı parolayı orduya ve halka atfetmektir. Her halükârda Çarın rızası çok geç kalmıştı. "Anarşi", diye bildiriyordu Rodzyanko, "öyle bir hal aldı ki, bu gece, bir geçici hükûmet atamak zorunda kaldım. Üzülerek bildiririm ki, Manifesto çok geç geldi..." Bu törensel sözler Duma başkanının aslında Golıtsin'in üzerine boşalttığı gözyaşlarını silecek zamanı bulduğunu gösteriyordu. Çar, Rodzyanko ile Russkiy arasındaki konuşmanın tutanaklarını okudu, tereddüte düştü, yeniden okudu ve beklemeye karar verdi. Ama tam o sırada ordu komutanları alarm zilini çaldılar: onlar da birazcık bu işin içindeydiler!

General Alekseyev gece boyunca çeşitli cephelerin komuta çevresi dahilinde bir tür plebisit yaptı. Modern devrimlerin telgraf yardımıyla yapılması çok hoş, zira iktidar sahiplerinin tüm ilk tepki ve cevapları tarihe tanıklık etmek üzere kağıt şeritlere kaydedilmiş oluyor. 1 martı 2 marta bağlayan gece majestelerinin feldmareşalleri arasında yapılan görüşmeler kıyas edilmez önemi haiz bir insanî belge oluşturuyor. Çar tahttan feragat etmeli miydi, etmemeli miydi? Batı cephesi komutanı General Evert ancak General Russkiy ve Brussilov'un fikirlerini öğrendikten sonra görüş bildiriyordu. Romen cephesine komuta eden General Saharov kendisine önce diğer komutanların vardıkları sonuçların bildirilmesini şart koşuyordu. Onca nazdan sonra bu yiğit savaşçı, monarka olan sonsuz bağlılığının ona bu "alçakça öneri"yi ruhu ve vicanıyle kabul etme izni vermediğini beyan etti; bununla birlikte, tek "daha iğrenç başka taleplere muhatap olmamak için" çara tahttan feragat etmesini "gözyaşları içinde" tavsiye ediyordu. Korgeneral Evert teslim olma zorunluluğunu inandırıcı biçimde şöyle açıklıyordu: "Başkentlerdeki bugünkü duruma dair bilgilerin orduya sızmasını önlemek, kaçınılmaz olarak meydana gelecek olan karışıklıkların önüne geçmek için her türlü önlemi alıyorum." Grandük Nikolay Nikolayeviç, Kafkas cephesinden, çara "olağanüstü bir tedbir" alıp tahttan çekilmesi için diz üstü çökerek yalvarıyordu; General Alekseyev ve Brussilov ile Amiral Nepenin de aynı yönde ricada bulunuyorlardı. Russkiy'e gelince, o da sözlü olarak aynı teklifi ileri sürüyordu. Yedi başkomutan saygıda kusur etmeden tabancalarını sevgili monarkın şakaklarına dayamışlardı. Bir yandan yeni iktidarla varılacak bir uzlaşmaya zaman tanımak isteyen, diğer taraftan bizzat kendi birliklerinden ödü patlayan bu mevzilerini bırakıp kaçmaya alışkın yüksek rütbeli komutanlar çar-başkomutanlarına oybirliğiyle bir tavsiyede bulundular: güçlük çıkarmadan sahneden çekil. Uzaktaki Petrograd'a birlik göndermek tabiî mümkündü, ama cepheden asker çekmek pahasına.

Bu denli ikna edici bir raporla karşılaştıktan sonra çar zaten artık altından kaymış olan tahttan çekilmeye karar verdi. Rodzyanko'ya

hitaben duruma uygun bir telgraf hazırlandı: "Anamız Rusya'nın gerçek iyiliği ve selâmeti için yapamayacağım hiç bir fedakârlık yoktur. Bu sebeple, reşit olana dek yanında kalması şartıyla, kardeşim Grandük Mihail Aleksandroviç'in naipliğindeki oğlum lehine tahttan feragat ediyorum. Nikolay." Bununla birlikte, milletvekilleri Guçkov ile Şulgin'in başkentten Pskov'a doğru geldikleri haberi alındığından, bir kez daha telgraf yerine gönderilemedi. Bu, kararı değiştirmek için yeni bir saik sunuyordu. Çar telgrafın kendisine geri verilmesini emretti. Herhalde kötü bir pazarlık yaptığını düşünüyor ve hâlâ teskin edici haberlerin gelmesini bekliyor ya da daha doğrusu bir mucize umuyordu. Milletvekilleri geldiğinde, çar onları 2 martı 3 marta bağlayan geceyarısı kabul etti. Mucize gerçekleşmemişti ve artık bu işten sıyrılmak imkânsızdı. Çar inatla oğlundan ayrılamayacağını söyledi (kafasında hangi bulanık umutlar mayalanıyordu dersiniz?) ve kardeşi lehine tahttan çekildiğini bildiren manifestoyu imzaladı. Aynı zamanda Senato'ya hitaben Prens Lvov'u Bakanlar Konseyi başkanlığına ve Nikolay Nikolayeviç'i başkomutanlığa atadığını bildiren ukazları imzaladı. Çariçenin aile içi şüpheleri doğrulanmış gibiydi: nefret edilen "Nikolaşa" komplocularla birlikte yine iktidara geliyordu. Anlaşılan Guçkov ciddî ciddî devrimin yüce bir savaş beyine katlanacağını düşünüyordu. Nikolay Nikolayeviç de bu atamayı gönülden kabul etmişti. Hatta bir kaç gün boyunca da emirler vermeye ve yurtseverlik görevine çağrıda bulunmaya çalışmıştı. Bununla beraber, devrim hiç acımadan onu dışladı.

Özgür iradesiyle hareket eden bir hakemlik görüntüsü vermek için, tahttan çekilme manifestosuna, çarın bu kararı daha önceden aldığı bahanesiyle öğleden sonra saat 3 tarihi atıldı. Ama aslında gündüz karar verilen ve kardeş değil oğul lehine feragati konu alan "çözüm" gelişmelerin başka bir yön alabileceği umuduyla geri çekilmişti. Yine de kimse bu hataya açıkça işaret etmedi. Çar son bir kez, kendi paylarına tarihsel bir fiilin çarpıtılmasına, yani halk önünde bir dalavereciliğe kalkışmış olan tiksinç milletvekilleri karşısında zevahiri kurtarmaya çalışıyordu. Monarşi kendine has üslûbunu koruya-

rak sahneyi terkediyordu. Ama mirasçıları da kendilerine sadık kaldılar. Yokoluşlarını bile galibin mağlup karşısındaki bağışlayıcılığı gibi görüyorlardı.

Güncesindeki üçüncü tekil şahış üslûbundan bir an sıyrılarak Nikolay 2 martta şöyle yazmıştı: "Bu sabah Russkiy geldi ve bana Rodzyanko'yla yaptığı uzun bir telefon görüşmesinin metnini okudu. Onun demesine bakılırsa, Petrograd'daki vaziyet öyle ki, İmparatorluk Duma'sı üyelerinden kurulu bir hükûmet, bir işçi komitesi tarafından temsil edilen *esdekist* (sosyal-demokrat) parti karşısında yenilgiye uğradığından ötürü, hangi konuda olursa olsun kifayetsiz kalacaktır. Benim tahttan feragat etmem zorunlu. Russkiy bu konuşmanın metnini G.K.K.'daki Alekseyev'e ve tüm ordu komutanlarına iletti. Yarımda beklenen cevaplar geldi. Rusya'nın selâmeti ve ordunun cephede tutulması için bu adımı atmaya karar verdim. Rızamı verdim ve G.K.K.'ya bir manifesto tasarısı gönderildi. Akşam Petrograd'dan Guçkov ile Şulgin geldiler. Onlarla görüştüm ve son değişiklikleri yapılarak imzalanmış olan manifestoyu verdim. Sabaha karşı birde kalbime taş koyarak Pskov'dan ayrıldım; çevrem tümüyle ihanet, korkaklık ve aldatmacayla kaplı."

Doğrusu, II. Nikolay'ın duyduğu acı sebepsiz değildi. Daha geçenlerde, 28 şubatta, General Alekseyev cephelerdeki tüm başkomutanlara şu telgrafı göndermişti: "Cephedeki birliklerde ödeve ve edilmiş yemine sadakati korumak hükümdar ve vatan önünde hepimizin kutsal görevidir." Oysa iki gün sonra Alekseyev aynı komutanları "ödev"lerinden caymaya ve "yemin"lerini bozmaya davet ediyordu. Yüksek askerî komuta çevrelerinde çardan yana davranan tek bir kişi çıkmadı. Herkes rahat kamaralara yerleşme ümidiyle Devrim gemisinde kendine bir yer açmakta acele ediyordu. Generaller ve amiraller üniformalarındaki çarlık alâmetlerini çıkartıyor ve kızıl kolluklar takıyorlardı. Bilâhare dürüst birinin örnek bir davranışına tanık olundu: bir ordu komutanı yeni yemin sırasında kalbine yenik düşmüştü. Ama kalp krizinin, gelişmelerin komutanın monarşist duygularında yol açtığı tahripten mi yoksa başka bir sebepten mi ileri gel-

diği kanıtlanamadı. Sivil erkân konumları gereği askerîlerden daha cesur davranamadı. Herkes mümkün olduğu kadar az sıyrıkla kurtulma peşindeydi.

Hiç kuşku yok ki, monarşinin saatı devriminkiyle uyuşmuyordu. 3 martta, şafakta, Russkiy direkt bir telgrafla tekrar başkentten çağrıldı. Rodzyanko ve Prens Lvov artık çok geç kalmış manifestonun geri çekilmesini talep ediyorlardı. Yeni iktidar sakinleri kaçamak biçimde Aleksis'in tahta geçmesinin kabul edilebileceğini —kim tarafından?—, ama Mihail'in tahtı almasının asla kabul edilemeyeceğini söylüyorlardı. Russkiy evvelki gün gelen Duma vekillerinin seyahatlerinin amacı ve konusu hakkında yeterli malumata sahip olmadıklarını öğrenmekten duyduğu üzüntüyü ifade etmişti. Ama vekillerin gerekçeleri vardı: "Kimsenin beklemediği bir şekilde, daha önce hayatımda rastlamadığım bir asker ayaklanması patlak verdi" diye açıklamıştı başmabeyinci Russkiy'e, sanki hayatı boyunca asker ayaklanmasından başka bir şey görmüşmüş gibi. "Mihail'i imparator ilân etmek ateşe körükle gitmek demektir, bunun sonucunda imha edilecek her şey acımasızca imha edilir hâle gelir." İşte aynen böyle eğrildiler, büküldüler, kıvrıldılar, savruldular!

Generaller takımı devrimin bu yeni "alçakça öneri"sini de tek kelime etmeden yuttu. Yalnızca Alekseyev ordu komutanlarına bir telgraf çekerek vicdanını biraz rahatlattı: "Duma başkanı sol partilerin ve işçi milletvekillerinin güçlü baskısı altında; Rodzyanko'nun açıklamalarında ne açık yüreklilik ne de samimiyet var." Oysa o anda generallerde tek eksik olan şey samimiyetti.

Ama çar bir kere daha fikir değiştirdi. Pskov'dan Mogilev'e gelince eski Genelkurmay başkanı Alekseyev'e Petrograd'a iletilmek üzere bir belge verdi. Burada tahtı oğluna bırakmaya rıza gösterdiğini açıklıyordu. Kuşku yok ki bu çözüm ona en kârlısı gözükmüştü. Denikin'in anlatısına göre, Alekseyev mesajı aldı ... ama hiç yollamaya kalkışmadı. Daha önce orduya ve ülkeye hitaben yayınlanmış iki manifestonun yeterli olduğunu düşünüyordu. Tutarsızlık yalnız çar ve danışmanlarının değil, Duma'daki liberallerin de devrimden daha ya-

vaş düşünmelerinden kaynaklanıyordu.

Mogilev'i kesin olarak terketmeden önce, 8 martta, artık bir tür tutuklanmış vaziyetteki çar bütün ordulara hitaben şu sözlerle biten bir çağrı kaleme aldı: "Şu an her kim barışı düşünüyorsa, her kim barışı arzuluyorsa, bir nankör, bir vatan hainidir." Bu, kendisini Almansever duygulara sahip olmakla suçlayan liberallerin ellerinden silahlarını almak için birilerinin iteklemesiyle bulunulan umutsuz bir girişimdi. Bu girişim fiyaskoyla sonuçlandı: kimse çağrıyı yayınlamayı göze alamadı.

Böylece, cülûs sırasındaki Hodınka âfetiyle başlayan, grevcilere ve ayaklanan köylülere ateş açmakla, Rus-Japon savaşıyla, 1905 devriminin acımasızca ezilmesiyle, sayısız infazla, misillemeyle, başka uluslara karşı girişilen pogromlarla devam eden ve Rusya'nın çılgın ve alçak dünya savaşına çılgın ve alçak katılımıyla sona eren, bir baştan diğerine bir düş kırıklıkları, bedbahtlıklar, felâketler ve cinayetler silsilesi olan bir hükümdarlığın sonu geliyordu.

Ailesiyle birlikte sarayda enterne edileceği Tsarskoye Selo'ya vardığında, Vırubova'ya inanılacak olursa, çar alçak sesle şöyle demişti: "İnsanlarda hiç adalet yok." Oysa bu sözler bile, gecikmiş de olsa, tarihsel bir adaletin bulunduğunun tartışma götürmez tanıklarıdır.

Son Romanov çiftiyle Büyük Devrim dönemindeki Fransız kraliyet çifti arasındaki benzerlik burada hemen göze çarpıyor. Bu konuya daha önce devrim literatüründe dikkat çekilmişti, ama çok kısa olarak ve gerekli sonuçlar çıkartılmaksızın. Oysa bu ilk bakıştaki benzerlik hiç de rastlantısal olmayıp kimi sonuçlara varmak için değerli bir malzeme sunar.

Beş çeyrek yüzyıl arayla da olsa, gerek Çar gerekse Kral sıraları geldiğinde aynı rolü olan iki aktör olarak karşımıza çıkıyorlar. Her ikisini de edilgin, bekle görcü, ama kindar bir düzenbazlık karakterize ediyordu, şu farkla ki, Louis'de yalancılık şüpheli bir saflık görüntüsü altında gizlenirken, Nikolay'da bu kibarlık şeklinde dışa vuru-

luyordu. Hem biri hem de öteki işleri başlarından aşkınmış gibi görünmekle beraber, ne yapacaklarını bilemedikleri yetkilerinden bir dirhem bile devretmeye rıza göstermiyorlardı. Üslûp ya da olmayan üslûp bakımından bile birbirine benzeyen günceleri her ikisinde de bulunan çarpıcı manevî boşluğu ele verir.

Diğer taraftan, Avusturyalı hanımefendiyle Hesseli hanımefendi açık bir simetri oluştururlar. Her iki hükümdar karısı da kocalarından hem daha uzun boyluydu, hem de manevî bakımdan daha güçlüydü. Marie-Antoinette Aleksandra Fyodorovna'dan daha az hayırseverdi ve ondan eğlenceye olan düşkünlüğüyle ayrılıyordu. Ama hem o hem de bu aynı derecede halktan nefret ediyor, ödün fikrine tahammül edemiyor, kocalarının erkekliğine inanmıyor, bunlara tepeden bakıyordu: Marie-Antoinette daha bir horgörüyle, Aleksandra'ysa acıyarak.

Bir zamanlar Peterburg Sarayıyla ahbaplığı olan kimi *Hatırat* yazarları II. Nikolay'ın basit bir adam olmakla birlikte, iyi hatıralar bıraktığını kanıtlamaya çalıştıklarında, bizi ne tarih bilgisi ne de insan tabiatı konusunda zenginleştirmeyen bir tarzda, basitçe XVI. Louis hakkındaki iyi niyetli hüküm klişelerini tekrarlarlar.

Daha önce Prens Lvov'un, birinci devrimin en trajik olaylarının cereyan ettiği bir sırada, tasalı bir çara değil de, "neşeli ve umursamaz, ahududu rengi bir gömlek giymiş şımarık bir çoçuğa" rastlamaktan duyduğu hicabı zikretmiştik. Prens farkında olmadan Vali Morris'in 1790'da Washington'a gönderdiği XVI. Louis hakkındaki bir raporu aynen tekrarlıyordu: "O haldeyken bile iyi yiyen, iyi içen, iyi uyuyan ve gülmesini bilen birinden ne beklenebilir? Bu herkesten daha neşeli yiğit çocuktan ne beklenebilir?"

Monarşinin devrilmesinden üç ay evvel, Aleksandra Fyodorovna kehanette bulunurken ("Her şey daha iyi olacak, Dostumuzun rüyaları çok anlamlı"), kraliyetin yıkılmasından bir ay evvel, "Kendimi çok zinde hissediyorum ve bir şey bana yakında tehlikeden uzak, mutlu olacağımızı söylüyor" diye yazan Marie-Antoinette'le özdeşleşiyor. Batarken her ikisi de yanardöner rüyalar görüyorlar.

Tabiatıyla, kimi benzerlik çizgileri tümüyle rastlantısal ve tarihsel

bakımdan sadece bir kıssa değerine sahipler. Asıl önemli olan, zorlu koşulların aşıladığı ya da doğrudan doğruya dayattığı, bireyle tarihin nesnel faktörleri arasındaki karşılıklı ilişkilere ışık tutan özellikler.

Bir gerici Fransız tarihçisi, Louis hakkında, "İstemeyi bilmiyordu, işte karakterinin temel özelliği buydu", demiştir. Sanki Nikolay hakkında yazılmış gibi geliyor. Her ikisi de istemekten acizlerdi. Ama her ikisi de istememeye kadirlerdi. Doğrusu, geriye döndürülemez bir şekilde yitirilmiş olan bir tarihsel davanın son temsilcileri ne "isteyebilirlerdi" ki?

"Çoğu zaman dinliyor, gülümsüyordu; nadiren bir karar alıyordu. Genellikle cümleye şöyle başlıyordu: hayır." Kimden bahsediliyor? Yine Capet'den. Ama bu durumda da, Nikolay'ın hareket tarzı sürekli olarak bir intihal kokuyordu. Her ikisi de uçuruma "taç, gözlerini kapatmış vaziyette" gidiyorlardı. Gözleriniz açık dahi olsa, her halükârda kaçınamayacağınız bir uçuruma daha mı kolay giderdiniz? Taçları enselerinde olsa sanki bir şey mi değişecekti?

Profesyonel psikologlara Nikolay ile Louis'nin, Aleksandra ile Marie-Antoinette'in ve bu konuda onlara yakın olanların çeşitli değerlendirmelerini bakışımlı bir güldeste haline getirmelerini öneririz. Bu konuda malzeme az değil ve sonuç da maddeci psikoloji açısından çok yapıcı bir tarihsel tanıklık olurdu: benzer koşullarda benzer hezeyanlar (kuşkusuz aynı değil) benzer tepkilere yol açarlar. Hezeyanın saiki ne kadar güçlüyse, bireysel özelliklere de o kadar çabuk hâkim olur. Gıdıklamaya her insan farklı tepkiler gösterir. Ama kor demiri tutan herkesin tepkisi aynıdır. Nasıl ki şahmerdan ister yuvarlak ister küb demiri farksız biçimde yaprak haline getirirse, büyük ve kaçınılmaz hadiselerin baskısı altında direniş gösteren insanlar da öylece "kişilik"lerinin sivri yanlarını kaybederek ezilip giderler.

Louis de, Nikolay da, ömrü çalkantılı geçmiş hanedanların son temsilcileriydiler. Her ikisinde de bulunan belli düzeydeki bir denge, sakinlik, zor anlarda korunan "neşe" iyi terbiye almış insanların sahip oldukları iç güçten yoksunluğu, sinir boşalmalarının zayıflığını, manevî kaynaklarının yoksulluğunu ifade ediyordu. Her ikisi de ah-

lakî bakımdan iğdiş edilmiş olup, hayal gücünden ve yaratıcı yetiden yoksunlardı. Tek zekâ belirtileri kendi işe yaramazlıklarını farketmek olduğundan, yetenekli ve kayda değer olan herkese karşı kıskançça bir düşmanlık besliyorlardı. Her ikisi de derinlere kök salan iç krizlerin yaşandığı ve kitlelerin devrimci bir uyanış yaşadığı bir sırada hükmetmek zorunda kalmışlardı. Her ikisi de yeni fikirlerin istilâsından ve düşman güçlerin yükselişe geçmesinden korunmaya çalıştılar. Kararsızlık, ikiyüzlülük, yalancılık her ikisinde de yalnızca kişisel bir zayıflığı değil, miras aldıkları konumları korumanın imkânsızlığını da ifade ediyordu.

Peki, eşleri bakımından durum neydi? Aleksandra, Marie-Antoinette'e göre, bir prensesin rüyalarını daha fazla gerçekleştirmişti, çünkü Hesse Dükalığında basit bir taşralıyken, güçlü bir ülkenin mutlak hükümdarıyla evlenmişti. Her ikisi de yüksek görevlerinin son raddesine dek bilincindeydiler: Marie-Antoinette daha hoppa bir tarzda, Aleksandra'ysa Ortodoks Slavoncasına tahvil edilen bir Protestan yobazlığıyla. Hanedanlığın felâketleri ve halkın artan huzursuzluğu pek kendini beğenmiş, ama aslında bir böceğinki kadar zavallı beyinciklerin kendilerine inşa ettikleri fantezi dünyasını acımasızca yıkıyordu. Önlerinde yerlere kadar eğilmeyen yabancı bir halka karşı okunan o büyük bedduanın ve duyulan o iç kemiren kinin; bu düşman dünyayı, yani ülkeyi bir nebze dikkate alan bakanlara duyulan öfkenin; bu kadınların kendi sarayları içinde tecrit olmalarının ve nişanlıyken onlarda uyanan onca umutları boş çıkaran kocaya edilen sürekli sitemin sebebi işte budur.

Tarihçiler ve psikolojik eğilimli biyografi yazarları büyük tarihsel güçlerin bireyler üzerinde yansımalarını bıraktığı her yerde sürekli olarak bireysel ve rastlantısal unsurları arayıp bulurlar. Bu, son Rus çarını doğuştan "şanssız" biri olarak gören saray erkânınınkine çok benzeyen bir optik yanılsamadır. Çarın kendisi de yanlış bir yıldız altında doğduğuna inanıyordu. Gerçekteyse, başına gelen bedbahtlıklar atalarının ona miras bıraktıkları eski emellerle içinde yer aldığı yeni tarihsel koşullar arasındaki çelişkiden ileri geliyordu. Eskiler Jüpi-

ter yıkıma sürükleyeceği kişinin önce aklını başından alır dediklerinde, hurafe biçiminde de olsa, derin tarihsel gözlemleri özetliyorlardı. Goethe saçmalığa dönüşen akıldan ("Vernunft wird Unsinn") bahsettiğinde de, tarihsel diyalektiğin o çürümüş kurumları akıldan mahrum eden ve savunucularını her türlü felâkete mahkûm eden aynı gayrişahsî Jüpiter fikriyle yine karşılaşırız. Romanov ve Capet'lerin oynadıkları rollerin tekstleri tarihsel dramanın gelişiminde önceden yazılmıştı. Geriye sadece aktörlerin yorumlamaları kalıyordu. Nikolay'ın sıkıntıları, tıpkı Louis'ninkiler gibi, kişisel yıldızlarından değil, bürokratik kast monarşisinin tarihsel yıldızından ileri geliyordu. Her ikisi de her şeyden önce birer mutlakıyetçilik artığıydı. Hanedanın yeteneksiz tilmizleri olmalarının bir sonucu olan ahlâki hiçlikleri bu duruma özellikle acınacak bir nitelik kazandırıyordu.

Eğer III. Aleksandr daha az içseydi, daha uzun yaşardı, o zaman da devrim karşısında farklı tıynette birini bulurdu ve XVI. Louis'yle mukayese de mümkün olmazdı, diye itiraz edilebilir. Bununla birlikte bu itiraz yukarıda söylenenleri hiç bir şekilde sakatlamaz. Biz hiç bir şekilde, ne tarihsel sürecin işleyişinde bireysel unsurun önemini ne de bireydeki rastlantısal unsurun önemini inkâr etme niyetini taşıyoruz. Tarihsel bir şahsiyet, tüm özellikleriyle birlikte, psikolojik özelliklerinin basit bir toplamı şeklinde değil, iyice tanımlanmış toplumsal koşullardan türeyen ve bunlara cevap veren canlı bir gerçeklik olarak ancak ele alınabilir. Nasıl ki bir gül, bir doğabilimci onun topraktan ve havadan aldığı harçların hangileri olduğunu söylediğinde kokusunu yaymaktan vazgeçmiyorsa, bir şahsiyetin toplumsal köklerinin açığa çıkarılması da aynı şekilde onun yaydığı ama hoş ama pis kokuyu ortadan kaldırmaz.

Yukarıda belirttiğimiz üzere, III. Aleksandr'ın uzunca bir ömür sürmüş olduğunu varsaysak bile, aynı sorun yine karşımıza çıkar. III. Aleksandr'ın 1904'te asla Japonya'yla bir savaşa girmeyeceği düşünülebilir. Bu bakımdan birinci devrimin gelişimi farklı olabilirdi. Ama nereye kadar? Mümkündür ki, "1905 Devrimi", yani ilk güç denemesi, mutlakıyetçilikte açılan ilk gedik yalnızca ikinci, cumhuriyetçi

devrimin ve üçüncü, proleter devrimin bir giriş taksimi olsun. Bu bakımdan, az ya da çok ilginç kimi varsayımlarda bulunulabilir. Ama şurası tartışmasız bir gerçek ki, devrim hiç bir zaman II. Nikolay'ın karakterinin bir sonucu değildi ve de III. Aleksandr sorunları çözmekte ondan daha fazla imkâna sahip olmayacaktı. Hiç bir zaman, hiç bir yerde feodal toplumdan burjuva topluma geçişin şiddetli altüst oluşlar olmaksızın yaşanmadığını hatırlamak yeterli. Bunu daha dün Çin'de gözledik; bugünse Hindistan'da saptıyoruz. Söylenebilecek yegâne şey monarşinin şu veya bu politikasının, şu veya bu monarkın devrimi en fazla hızlandırabileceği ya da geciktirebileceği ve ona olsa olsa yüzeysel olarak bir tür mührünü vurabileceğidir.

Oyunu, çaresiz, kaybettiği aşikâr olsa da, çarlığın son aylar, haftalar, günlerinde bile ayakta kalmaya çalışmakta gösterdiği o işkilli ve iktidarsız inat dikkate şayandır! Nikolay'daki irade eksikliği çariçeninkiyle telâfi edilmişti. Rasputin kendi selâmeti için canla başla mücadele eden bir kliğin aletiydi. Bu dar çerçevede bile, çarın kişiliği içinde geçmişin yoğunlaştığı ve çalkantıların su yüzüne çıktığı grup tarafından yutulmuştu. Devrimin karşısına dikilen Tsarkoye Selo'nun vasat yöneticilerinin "politikası" kovalanan, takatsiz kalmış bir av hayvanının gösterdiği refleksten öteye geçemiyordu. Eğer bozkırda tam gaz giden otomobille bir kurdun peşine düşmüşseniz, hayvanın sonunda soluğu kesilir ve tükenmiş bir vaziyette yere serilip kalır. Ama boynuna kement geçirmeye yeltenin bakalım; son bir gayretle sizi paramparça etmeye, hiç değilse yaralamaya çalışacaktır. Eh, bu koşullarda geriye yapacak başka ne kalıyor ki?

Liberaller geriye yapılacak bazı şeylerin kaldığını düşünüyorlardı. Uygun zamanda yasaksız burjuvaziyle bir anlaşmaya varmaya ve bu yolla devrimi önlemeye çalışmak (liberallerin son çara yönelttikleri suçlama buydu) yerine, Nikolay inatla tüm ödünleri reddediyor, ve hatta, son günlerde, kaderin kılıcı üzerinde sallanırken, her dakika çok değerliyken bile, tereddüt ediyor, kaderle pazarlık ediyor ve son imkânların da kaçırılmasına yol açıyordu. Tüm bunlar inandırıcı gözüküyor. Ne var ki, monarşiyi kurtarmak için böylesine yanılmaz ça-

reler bilen liberalizmin kendini kurtaracak yolları dahi bulamaması ne kadar üzücü!

Çarlığın hiç bir durumda asla ödün vermediğini ileri sürmek saçma olur. Kıçını kurtarmak için zorunda kaldığı her seferinde geri adım attı. Felâketle sonuçlanan Kırım Savaşı'ndan sonra, II. Aleksandr köylülere yarı-azatlık verdi ve *zemstvolar*, mahkemeler, basın, eğitim, vs. alanlarında bir dizi liberal reforma gitti. Bizzat çarın kendisi bu reformların yönlendirici anafikrini şöyle açıklamıştı: köylülerin azatlıklarını *tabandan* elde etmelerini önlemek için azatlıklarını *tepeden* vermek. Birinci devrimin zoruyla, II. Nikolay bir yarı-anayasa kabul etti. Stolıpin kapitalist güçlerin yaşam alanını genişletmek için köy komününe [obşçina] karşı saldırıya geçti. Bununla birlikte, tüm bu reformların ancak kısmî ödünlerin özü, yani kast toplumunun ve bizzat monarşinin temellerini kurtardığı ölçüde bir anlamı vardı. Reformların sonuçları bu sınırları aşmaya başladığında, monarşi kaçınılmaz olarak girişiminden geri çekiliyordu. Hükümdarlığının ikinci yarısında II. Aleksandr birinci yarısındaki reformlardan yan çiziyordu. III. Aleksandr karşı-reformları daha da ileri götürdü. II. Nikolay ekim 1905'te devrim karşısında geri adım attı, sonra da kendisinin açtığı Duma'ların kapatıldığını duyurdu ve devrim hızını keser kesmez bir darbe yaptı. Üç çeyrek yüzyıl boyunca, II. Aleksandr'ın reformlarından itibaren hesap edersek, monarşinin devrilmesiyle son bulan, çarların kişisel niteliklerini kat be kat aşan tarihsel güçlerin kâh açık kâh örtük mücadelesidir cereyan edip duran. Çarlar, karakterleri, "hayat öyküleri" ancak ve ancak bu sürecin tarihsel çerçevesine yerleştirilebilir.

Despotların en otoriter olanı bile hadiselere keyfince damgasını vurabilen "özgür" bir bireye çok az benzer. Her zaman toplumu kendi tahayyüllerine göre kuran ayrıcalıklı sınıfların taç giymiş bir ajanıdır. Bu sınıflar misyonlarını tamamen tüketinceye kadar, monarşi güçlü ve kendinden emin olmaya devam eder. Hâlâ güvenilebilir bir iktidar aygıtına, sınırsız bir yürütücüler seçeneğine sahiptir, çünkü en yetenekli adamlar henüz hasım kampa geçmemişlerdir. Bu du-

rumda, monark, ya bizzat ya da bir gözdesinin aracılığıyla, ilerici bir anlamda tarihin önemli bir görevinin gerçekleştiricisi haline gelebilir. Eski toplumun güneşi batmaya başladığındaysa durum çok farklıdır; ulusal yaşamın örgütleyicileri olan ayrıcalıklı sınıflar asalak urlara dönüşürler: yönlendirici işlevlerinden yoksun kalınca misyonlarının bilincini ve kendi güçlerine olan güvenlerini kaybederler; kendi rahatsızlıklarını monarşiye de bulaştırırlar; hanedan tecrit olur; sonuna kadar ona bağlı olanların çevresi daralır; seviyeleri düşer; bununla birlikte, tehlikeler büyür; yeni güçler baskı yaparlar; monarşi tüm yaratıcı inisyatif yeteneğini kaybeder; savunmaya geçer, çırpınır, geri çekilir, hareketleri basitçe birer refleks halini alır. Romanov'ların yarı asyaî despotizmleri de bu akıbetten kaçamamışlardır.

Düşey bir kesit üzerinde Çarlığı can çekişirken resimlemek istersek Nikolay'ı dayanakları iflah olmaz şekilde mahkûm olmuş bir geçmişe gömülü bir kliğin dingili olarak çizmemiz gerekir. Yatay kesitte de, monarşinin tarihi içinde, Nikolay hanedan zincirinin son halkası olarak bulunur. Kendileri de, yalnızca daha geniş olan sülâle, kast ve bürokrasi kolektivitesine mensup olan yakın selefleri onu tehdit eden akıbetlere karşı eski toplumsal rejimi korumak için farklı tedbirler, farklı hükûmet yöntemleri uygulamaya çalışmış, ama yine de II. Nikolay'a bağrında devrimi taşıyan kaotik bir imparatorluk miras bırakmışlardı. Nikolay'ın bir seçme şansı vardıysa, bu farklı ölüm yolları arasındaki bir seçenekten başka bir şey değildi.

Liberaller Britanya modelinde bir monarşi hayal ediyorlardı. Ama Thames üzerinde doğan parlamentoculuk barışçıl bir evrimin mi yoksa bir monarkın "özgür" uzgörüsünün sonucu muydu? Hayır, hayır, burada parlamentoculuk yüzyıllar boyunca süren ve içinde bir kralın dönemeçlerden birinde kellesini yitirdiği bir mücadelenin sonucu olarak yerleşti.

Yukarıda bir eskizini çizdiğimiz Romanov'larla Capet'ler arasındaki tarihsel ve psikolojik koşutluk Birinci Devrim sırasında Büyük Britanya'nın başında bulunan kraliyet çiftine de rahatlıkla teşmil edilebilir. I. Charles da, hatırat yazarlarının ve tarihçilerin az çok

haklı olarak XVI. Louis ile II. Nikolay'a atfettikleri aslî karakter özellikleriyle temelde aynı kombinasyonu gösteriyordu. Montague "Charles pasif kalıyordu, direnmek imkânsız olduğunda istemiye istemiye de olsa boyun eğiyordu, böyle olunca kurnazlığa başvuruyordu, ama o zaman da ne popülarite kazanıyordu ne de güven" diye yazmıştır. Bir başka tarihçiyse şöyle söylemişti aynı Charles Stuart için: "Hiç de dar kafalı bir değildi, ama metaneti eksikti... Onun kötü kaderinde baş rolü mutlakıyetçi fikirlerin Charles'dan daha fazla etkisindeki, XIII. Louis'nin kızkardeşi olan Fransız karısı Henriette oynadı..." Bir ulusal devrimin altında ezilip kalmış olan bu üçüncü —kronolojik olarak birinci— kraliyet çiftinin üzerinde ayrıntıyla durmaya gerek yok. Sadece, İngiltere'de de öfkenin, her şeyden önce, Roma'yla birlikte entrikalar çevirmekle, başkaldıran İrlandalılarla gizli ilişkiler kurmakla ve Fransız Sarayı nezdinde dalavereler yapmakla suçlanan, Fransız ve Papalık yanlısı Katolik kraliçe üzerinde yoğunlaştığını belirtmekle yetinelim.

İngiltere'nin en azından elinin altında soluklanmak için bir kaç yüzyılı vardı. Burjuva uygarlığının öncüsüydü. Başka ulusların zulmünden muztarip değildi: tam tersine, kendi hâkimiyetini giderek dış dünya üzerine dayatıyordu. Bütün dünyayı sömürüyordu. Bu durum içerideki karşıtlıkları yumuşatıyor, muhafazakâr düşünceyi sağlamlaştırıyor, toprak ağalığı, monarşi, Lordlar Kamarası ve Devlet Kilisesi gibi biçimler altında bu işten kâr sağlayan asalak zümrelerin çoğalmasına ve istikrarına katkıda bulunuyordu. Burjuva İngiltere'nin gelişmesindeki istisnaî tarihsel ayrıcalıklar sayesinde, muhafazakâr zihniyet kurumlardan ananelere yumuşak bir geçiş yaptı. Günümüzde dahi, Profesör Milyukov ya da Avusturo-Marksist Otto Bauer gibi kıta Avrupalı filistenlerin hayranlığını cezbeden de budur. Ama tam da bugünlerde, dünya üzerinde sıkıştırılan İngiltere dünün ayrıcalıklarının son kaynaklarını da elinden çıkartırken, muhafazakâr zihniyeti de esnekliğini yitiriyor ve İşçi Parti'lilerin şahsında çıldırmış bir gericilik haline geliyor. Hindistan devriminin karşısında, "sosyalist" MacDonald II. Nikolay'ın Rus devrimi karşısında başvurduğundan

başka yöntemler bulamıyor kendisine. Büyük Britanya'nın muhafazakârlığının son kırıntılarının, büyük dünya gücünün ve bugünkü devlet mekanizmasının kalıntılarınının ebediyen yok olacağı muhteşem devrimci sarsıntılara doğru sürüklendiğini görmemek için kör olmak gerekir. MacDonald da bu sarsıntıları II. Nikolay kadar maharetle hazırlıyor ve ondan daha az kör değil. İşte burada, tespit etmek gerekir ki, tarihte "özgür" bireyin rolünün iyi resmedilmiş bir örneğiyle karşı karşıyayız!

Ama nasıl oldu da, gelişmesi gecikmiş, tüm Avrupa uluslarının en gerisindeki, vasat iktisadî temeller üzerine kurulu Rusya, sosyal biçimler bakımından, "esnek bir muhafazakâr zihniyet" —kuşkusuz liberal profesörlere ve onların soldaki ruhları, reformist sosyalistlere özel— geliştirebildi? Rusya çok geride kalmıştı ve dünya emperyalizmi onu mengenesi içine alıp sıkıştırdığında, siyasal tarihini kayda değer kısaltmalarla yaşamak zorunda kaldı. Nikolay liberalizmi hoş karşılasaydı ve Stürmer'in yerine Milyukov'u geçirseydi, olayların gidişatı biraz daha başka türlü gelişebilirdi, ama özde bir değişiklik olmazdı. Zira, devrimin ikinci aşamasında XVI. Louis'nin Jirond'u [Gironde] iktidara çağırarak izlediği yol buydu, ama bu yol ne kendini ne de daha sonra Jirondenleri [Girondins] giyotinden kurtaramadı. Birikmiş toplumsal çelişkiler infilâk etmek zorundadır ve infilâk da ortalığı temizler. Sonunda rahatsızlıklarını, çektikleri acıları, üzüntüleri, duydukları tutkuları, beslediklerı umutları, düştükleri yanılgıları ve yerine getirilmesini istedikleri talepleri dile getirme imkânını bulan kitlelerin bastırması karşısında, monarşinin liberallerle kurduğu yüzeysel birlikteliklerin yalnızca tali bir önemi vardı ve olsa olsa olayların akış düzeninde ya da belki eylem sayısında küçük değişiklikler yapabilmeleri mümkündü ancak; ama dramanın genel akışı ya da hatta korkunç son üzerinde hiç bir şekilde söz sahibi değillerdi.

7. Beş Gün: 23 Şubat-27 Şubat 1917

23 şubat "Uluslararası Kadınlar Günü"ydü. Sosyal-Demokrat çevrelerde bu günün anlamını her zamanki yöntemlerle ortaya koyma tasarıları yapılıyordu: toplantılar, konuşmalar, bildiriler. Bir gün öncesinde kimsenin aklına bu "Kadınlar Günü"nün devrimi başlatacağı gelmiyordu.Tek bir örgüt dahi bu gün için her hangi bir grev öngörmemişti. Hattâ, bir Bolşevik örgüt, hem de en savaşkanlardan biri, bir işçi semti olan Vıborg'daki ilçe komitesi her türlü grevi yasaklıyordu. Söz konusu ilçedeki işçi önderlerinden biri olan Kayurov'un tanıklığına bakılacak olursa, kitlelerin ruh hâli çok gergindi ve her grev açık bir çatışmaya dönüşme tehlikesi taşıyordu. Ama komite bir çatışma başlatmak için zamanın henüz erken olduğunu —ne parti henüz yeterince güçlüydü ne de işçilerle askerler arasındaki ilişkiler yeterli düzeydeydi— düşündüğünden, grev çağrısı yapmamayı, bunun yerine belirsiz bir tarihteki devrimci eyleme yönelik hazırlık yapmayı kararlaştırmıştı. 23 şubatın arifesinde komitenin öngördüğü eylem çizgisi buydu ve hemen herkes de bunu benimsemiş gözüküyordu. Ama ertesi gün, tüm emirlere rağmen, tekstil işçileri bir çok işyerinde işi bıraktılar ve grevi desteklemelerini istemek için metalürji işçilerine temsilciler gönderdiler. Kayurov, Bolşeviklerin bu gelişmelere "gönülsüzce" katıldıklarını, Menşevik ve Sosyal-Devrimci işçilerin de onları izlediğini söyler. Ama bir kez kitle grevi söz konusu olduğunda, herkesin yola dökülmesini sağlamak ve hareketin başına geçmek gerekiyordu: Kayurov'un önerdiği çözüm.buydu ve Vıborg Komitesi de bunu kabul etmek zorunda kaldı. "Bir nümayiş fikri uzun süredir işçiler içinde olgunlaşıyordu, ama bu sırada hiç kim-

se bunun nereye varacağını bilmiyordu." Olayların gelişim çizgisini kavramak için bu katılımcının çok büyük önem arzeden tanıklığını aklımızda bir yere yazalım.

Başlangıçta, hiç bir kuşku duyulmadan, bir nümayiş anında, askerî birliklerin kışlalarından çıkıp işçilere karşı koyacakları sanılıyordu. Bu durumda ne olacaktı? Savaş hâli vardı ve otoritelerin şaka yapacak durumları yoktu. Ama öbür yandan, "asker yedeği" de, o günlerde, bir zamanların "aktif" kadrolarında rastlanılan kişi değildi. Gerçekten korkulacak bir durumda mıydı? Bu konu üzerinde devrimci çevrelerde, daha çok soyut bir biçimde, bir çok düşünceler ileri sürülüyordu, ama hiç kimse, kesinlikle hiç kimse —bunu belgelere dayalı olarak kesin bir biçimde ileri sürebiliriz— 23 şubatın mutlakıyetçiliğe karşı kesin bir taarruzun başlangıcı olacağını henüz aklına getirmiyordu. Söz konusu olan, olsa olsa, izdüşümleri belirsiz, her hâlükârda oldukça sınırlı bir nümayişti.

Bu bakımdan, aslında, Şubat Devriminin kendi devrimci örgütlerinin muhalefetini dinlemeyen taban unsurları tarafından başlatıldığı ve aynı zamanda inisyatifin, başkalarından önce, sömürülen ve ezilen proletaryanın bir kesimi —içlerinde bir çok asker karısının bulunduğu tekstil işçileri— tarafından alındığı öne sürülebilir. Bardağı taşıran son damla ekmek fırınları önündeki o bitmek tükenmek bilmeyen kuyruk nöbetlerinden geldi. O gün grevcilerin sayısı erkek ve kadın olarak yaklaşık 90.000'e yükseldi. Mücadele azmi nümayiş, miting ve polisle çatışma şeklinde dışa vuruldu. Hareket önce büyük işletmelerin bulunduğu Vıborg ilçesinde gelişti ve bilâhare Peterburg varoşlarına sıçradı. Şehrin diğer kesimlerinde, Polis Teşkilâtının raporlarına göre, ne grev ne de nümayiş meydana geldi. O gün polis kuvvetleri az sayıda askerî birlikle takviye edildi, ama hiç bir çatışma olmadı. Hepsi işçi olmayan bir grup kadın ekmek talebiyle kent Duma'sına doğru yürüyüşe geçti. Bu sanki tekeden süt istemeye benziyordu. Çeşitli semtlerde üzerlerinde işçilerin ekmek istediklerini, ama aynı zamanda otokrasiyi de savaşı da istemediklerini belirten kızıl bayraklar belirdi. "Kadınlar Günü" başarılı ve coşkulu geç-

miş, zaiyat verilmemişti. Ama bağrında ne taşıdığı olay gecesinde bile kimseye malum değildi.

Ertesi gün, hareket durulmak şöyle dursun, iki kat daha harla kaynamaya devam etti: 24 şubatta Petrograd sanayi işçilerinin yaklaşık yarısı greve gitti. İşçiler sabah erkenden fabrikalarına geldiler, ama işe koyulmak yerine miting tertip ettiler ve ardından şehir merkezine doğru yöneldiler. Yeni yeni semtler, yeni yeni halk grupları harekete katıldılar. "Ekmek" sloganı başkalarıyla yer değiştirdi: "Kahrolsun otokrasi!" ve "Kahrolsun Savaş!" Gösteriler Nevskiy Prospekt'te de devam etti: önce silme işçi kitleleri devrimci marşlar söylediler; sonra mavi kasketli öğrencilerle farklı kesimlerden gelen kalabalık bir şehirli grup. "Sokaktaki insanlar bize sevgi gösterilerinde bulunuyor, hastanelerin pencerelerinden askerler ellerine ne geçerse sallayarak bizi selâmlıyorlardı." Kaç kişi acaba yaralı askerlerin göstericilere gösterdikleri bu sempatinin anlamını kavramıştı? Bununla birlikte Kazak süvarileri vahşice olmasa da kalabalığa saldırıyordu; atları ter içinde kalmıştı; göstericiler sağdan soldan aniden ortaya çıkıyor ve sıkıca kenetlenmiş gruplar oluşturuyorlardı. Kalabalıkta korkunun eseri yoktu. Kulaktan kulağa bir söylenti dolaşıyordu: "Kazaklar ateş açmayacaklarına söz verdiler." Anlaşılan işçiler bazı Kazaklarla anlaşmayı başarmışlardı. Bununla beraber, çok geçmeden, yarı sarhoş vaziyette etrafa küfürler savuran Dragon Süvarileri çıkageldiler ve kalabalığın içine dalarak kafalara kafalara kırbacı indirmeye başladılar. Göstericiler hiç koyvermeden birbirlerine daha sıkı sarıldılar. "Ateş etmeyecekler." Evet, gerçekten de, ateş etmediler.

Bir liberal senatör sokakta kimisi camları kırılmış kimisi raylar üzerinde yere serilmiş vaziyette duran devre dışı kalmış tramvayları görünce —ama bu görüntüler bir sonraki güne ait değil miydi?— savaşın arifesindeki temmuz 1914 günlerini anımsamıştı. "Sanki eski kalkışmalar tekrarlanıyordu." Senatör doğru teşhis ediyordu, kuşkusuz bir devamlılık söz konusuydu: tarih savaşın kopardığı devrim ipinin ucunu yerden alıp tekrardan bağlıyordu.

O gün boyunca, halk kitleleri polis tarafından şiddetle kovalanarak, süvariler ve bazı piyade birlikleri tarafından sıkıştırılarak ve püskürtülerek o semt senin bu semt benim dolaşıp durdular. "Kahrolsun Polis!" diye bağırılıyordu, ama gitgide daha sık olarak Kazaklar lehine hurralar çekiliyordu. Bu çok anlamlıydı. Kitleler polise korkunç bir öfke duyuyorlardı. Atlı polisler yuhalanıyor, taşlanıyor ve buz yağmuruna tutuluyordu. Oysa işçilerle askerlerin karşılaşması çok daha farklı cereyan ediyordu. Kışlaların çevresinde, nöbetçi kulübelerinin, devriyelerin ve kordon oluşturan askerlerin yakınında toplanan erkek ve kadın işçiler askerî birliklerle dostça lafa dalıyorlardı. Tüm bunlar, grevin büyümesine ve işçilerin askerle yüzyüze gelişine bağlı olarak gelişen yeni bir evreydi. Bu evre bütün devrimlerde kaçınılmazdır. Ama her seferinde yepyeni bir şeymiş gibi yaşanır ve gerçekten de her seferinde yepyeni bir görüntüyle ortaya çıkar: bu konuda bir şeyler okumuş ya da yazmış olanlar olaylar cereyan ettiğinde durumun farkına bile varmazlar.

İmparatorluk Duma'sında, o gün, müthiş bir kalabalığın tüm Znamenskaya meydanını, tüm Nevskiy Prospekt'i ve tüm yan yollarını kuşattığı ve tümüyle görülmemiş bir olgunun yaşandığı konuşuluyordu: yurtsever değil, devrimci bir kalabalık bando mızıka yürüyen Kazakları ve askerî birlikleri hurra nidalarıyla alkışlıyordu. Bunun ne anlama geldiğini soran bir milletvekiline yoldan geçen biri şu cevabı vermişti: "Bir polis kırbacıyla bir kadını dövdü. Kazaklar olaya müdahale ettiler ve polisi kovaladılar." Kimbilir belki de olay böyle gelişmedi, kimse bunu doğrulayabilecek durumda değil. Ama kalabalık bunun böyle olduğuna, böyle bir şeyin mümkün olduğuna inanıyordu. Bu inanç gökten inmiyor, yaşanmış bir tecrübeden geliyordu ve dolayısıyla da zaferin bir teminatıydı.

Vıborg ilçesinin en modern fabrikaları arasında yer alan Erikson fabrikasının işçileri, sabah toplandıktan sonra, toplam 2.500 kişi olarak, Sampsonovskiy Prospekt üzerinde yürüyüşe geçmişler ve yolun daraldığı yerde Kazaklarla karşılaşmışlardı. İlkin, atlarını mahmuzlayarak, subaylar kalabalığı yarma hareketine giriştiler. Ardından, dört

nala, yol boyunca dizilmiş olan Kazaklar dalışa geçtiler. Sıra en önemli gruba gelmişti. Ama süvariler, uzun bir kuyruk oluşturarak, temkinli bir şekilde, subaylarının açtıkları koridordan içeri girmeyi tercih ettiler. "Aralarında kimileri gülümsüyorlardı" diye yazıyor Kayurov, "ve içlerinden biri dostça işçilerden tarafa göz kırptı." Bu göz kırpma bir şeyler anlatıyordu! İşçiler Kazakların gösterdiği hafifçe yakın tavra karşı düşmanlık değil, sevecenlik duyguları içinde karşılık vererek cesaretlerini toparlamışlardı. Göz kırpan kişiyi yenileri izledi. Subayların yeni yarma girişimlerine rağmen, Kazaklar, açıkça disiplini de bozmaksızın, kalabalığı ısrarla kovalamaktan vazgeçtiler ve yalnızca etrafında dolaşıp durdular. Böyle üç dört kez olay tekrarlandı ve iki karşıt grup birbirlerine daha da yakınlaştılar. Kazaklar işçilerin sorularına gelgeç cevaplar vermeye, hatta onlarla kısa kısa laflamaya başladılar. Disiplinden geriye sadece ufak tefek görüntüler kalmıştı ve bu da yaklaşan felâketi haber veriyordu. Subaylar aceleyle birliklerini kalabalıktan uzaklaştırmaya yöneldiler ve işçileri dağıtmayı bırakıp, göstericilerin şehir merkezine doğru yürümesini engellemek için birliklerini bir set şeklinde yolun önüne dizmeye koyuldular. Ama beyhude bir çabaydı bu: at üstünde fiyakayla kurulmuş oturan Kazaklar atlarının bacaklarının arasından "dalış" yapan işçilere karşı koymadılar. Devrim izleyeceği yolları keyfince seçmez: zafere yürüyüşünün ilk deminde bir Kazak atlısının sağrısının altından geçmiştir. Ne müthiş bir olay! Tüm bu ayrıntıları zihnine nakşeden anlatıcının gözleri de bir o kadar muhteşem. Bunda şaşırtıcı bir yan yok; nakleden bir işçi önderiydi ve ardında iki binden fazla insan vardı: bir işçi önderinin kamçılardan veya düşman mermilerinden korunmaya çalışan gözleri tabiatiyle keskindir.

Ordu içinde kanaatlerin değişmesi önce zulmün ve misilleme saldırılarının sürekli baş aktörü olan Kazaklarda ortaya çıktı. Kuşkusuz bu, Kazakların diğerlerinden daha devrimci oldukları anlamına gelmiyor. Aksine, kendi atlarına binen, kastlarının ayrıcalıklarına kıskançça bağlı, basit köylülere horgörüyle davranan, işçilere nefretle bakan bu gürbüz mülk sahipleri muhafazakâr görüşün en derin kök

saldığı kesimlerden birini oluşturuyordu. Ama işte tam da bu nedenledir ki savaşın yol açtığı değişimler bunlarda çok berrak biçimde farkedilir hâle gelmişti. Öte yandan, her yandan ateşe maruz kalan, sürekli sefer emri alan, halkla karşı karşıya getirilen ve en önce sınava tabi tutulan onlar değil miydi? Artık "buralarına" gelmişti. Evlerine dönmek istiyorlardı. Ve gözlerini kırpıştırarak şöyle diyorlardı: "Bildiğiniz gibi, istediğiniz gibi yapın; artık size karışmayacağız." Bununla birlikte, çok anlamlı da olsalar, tüm bunlar yalnızca belirtilerden ibaretti. Ordu hâlâ disiplinin hüküm sürdüğü orduydu ve ipler hâlâ monarşinin elindeydi. İşçi kitleleri silahtan yoksundu. Önderleri henüz nihaî çözüme karar veremiyorlardı. O gün bakanlar konseyinde gündemde diğer meseleler yanında başkentteki karışıklıklar vardı. Grev mi? Gösteriler mi? Bunları çok gördük... Her şey öngörüldü, emirler verildi. Ardından her zamanki konulara geçildi.

Peki hangi emirler verilmişti? 23 ve 24 şubat günlerinde yirmi sekiz polis tartaklanmış olsa da —istatistiğin şu harika keskinliğine bakın hele!—, hemen hemen diktatörlük yetkileriyle donatılmış olan Petrograd Askerî Bölgesi komutanı General Habalov henüz ateş açmaya başlamıştı. Hayır, hayır, iyi kalplilikten değil! Her şey öngörülmüş, önceden düşünülmüştü; kurşunların da bir saati vardı.

Ama devrimde beklenmedik olan tek şey ne zaman başlayacağıdır. Netice olarak, iki karşıt kutup, devrimciler ve hükûmet yıllardan, öteden beri titiz bir hazırlık içindeydiler. Bolşevikleri ele alacak olursak, 1905'ten bu yana tüm faaliyetleri münhasıran bu hazırlıklarla geçmişti. Ama hükûmetin çalışmaları da, büyük ölçüde, takırdıları duyulan ikinci devrimin önceden ezilmesi üzerine kurulmuştu. Bu alanda, hükûmetin çalışmaları 1916 sonbaharından itibaren özellikle metodik bir nitelik kazandı. Habalov'un başkanlık ettiği bir komisyon, ocak 1917'ye doğru, yeni isyanı bastırmaya yönelik bir planı ayrıntısıyla tamamlamıştı. Başkent her biri ayrı bir "polis müdürü" tarafından yönetilen altı bölgeye ve bunlar da kendi içlerinde semtlere ayrılmıştı. Tüm silahlı kuvvetlerin başına muhafız yedeklerinin komutanı General Çebıkin getirilmişti. Alaylar semtlere dağıtıldı. Her al-

tı bölgede de polis, jandarma ve ordu birlikleri özel seçilmiş kurmay subayların komutası altında toplanmışlardı. Daha büyük çaplı harekâtlar için Kazak süvarileri bizzat Çebıkin'in emrine verilmişti. Bastırmada izlenecek yöntem şöyle düzenlemişti: önce polisler harekete geçecek; ardından kırbaçlı Kazaklar; en sonunda da, ihtiyaç hasıl olursa, tüfekleri ve mitralyözleriyle sıra askerî birliklere gelecek. İşte Şubat Devriminde devreye sokulan 1905 deneyiminin genişletilmiş bir uygulaması olan bu plandı. Şanssızlık öngörüdeki bir hatadan ya da tasarımdaki bir kusurdan değil, insan malzemesinden ileri geliyordu. Ne de olsa tetik onların elindeydi.

Biçimsel olarak, plan yüz elli bin insandan oluşan tüm bir garnizonu kapsıyordu; ama gerçekte en fazlasından bir on bin kadarının kullanımı söz konusuydu; sayıları üç bin beş yüze varan polisler bir yana, en fazla ümit Harp Okulu öğrencilerine bağlanmıştı. Bunu o tarihteki garnizonun yapısı da gösteriyor: cephedeki Muhafız alaylarına bağlı 14 yedek asker taburu başta olmak üzere, garnizon hemen hemen tümüyle yedeklerden kurulmuştu. Ayrıca garnizon bir yedek piyade alayı, bir yedek seyyar taburu, bir yedek zırhlı araç tümeni, az sayıdaki istihkâm ve topçu bölükleri ve iki Don Kazakları alayı kapsıyordu. Bu rakamlar çoktu, hatta çok fazlaydı. Çoğu yedek birliği büyük ölçüde hemen hiç eğitim yapmamış ya da çok az yapmış insanlardan oluşuyordu. Hem zaten bütün ordu bu şekilde değil miydi?

Habalov geliştirdiği plana harfiyen uyuyordu. İlk gün, 23'ünde, polis tek başına müdahale etti. 24'ünde, sokaklara sadece kamçılı ve kargılı süvariler salındı. Ancak olayların rengi değişirse piyadelerin devreye sokulması ve ateş açılması düşünülüyordu. Ama olaylar beklemedi.

25'inde grev yeni bir genişlik kazandı. Resmî rakamlara göre, 240.000 kişiyi kapsıyordu. Geri unsurlar öncünün peşine katılmış, bir dizi küçük işletme çalışmayı durdurmuş, tramvaylar susmuş, dükkânlar kepenk kapatmıştı. Gün içinde üniversite öğrencileri de bu harekete katılmışlardı. Öğleye doğru, Kazan katedrali ve çevresinde-

ki sokaklarda on binlerce insan toplandı. Açık hava mitingleri düzenlendi, polisle çatışmalar çıktı. III. Aleksandr'ın heykeli önünde insanlar söz alıp konuştular. Atlı polisler ateş açtı. Bir konuşmacı yaralanarak yere düştü. Kalabalık içinden de ateşe karşılık verildi. Bir polis komiseri öldü, bir polis şefi ile bir çok memur yaralandı. Jandarmaların üzerine şişeler, kestane fişekleri, el bombaları atıldı. Savaş bu konuda çok öğretici olmuştu. Askerler pasif kalmayı tercih etmiş, hatta zaman zaman polisle karşı karşıya gelmişti. Halk arasında, III. Aleksandr'ın heykeli civarından halka ateş açan polislerin Kazakların yaylım ateşine uğradığı yolunda heyecanlı bir söylenti yayıldı. Atlı *firavunlar* (polis memurlarına bu ad takılmıştı) kurtulmak için dört nala kaçmak zorunda kalmışlardı. Bu hiç bir şekilde cesareti artırmak için bilinçli yayılan bir söylenti değildi, zira aynı olay, farklı farklı anlatılsa da, başka yerlerden de teyit edilmişti.

O günlerin gerçek elebaşılarından biri olan Bolşevik işçi Kayurov göstericilerin, bir noktada, bir Kazak mangasının gözleri önünde, atlı polislerin kamçı darbeleri altında kaçıştığını; ama kaçanları izlemeyen onunla, yani Kayurov'la diğer bir kaç işçinin keplerini çıkartarak Kazaklara yaklaştıklarını ve "Kazak kardeşler, işçilere barışçı talepleri için mücadelelerinde yardım edin! Görüyorsunuz, bu *firavunlar* biz aç işçilere nasıl muamele ediyorlar. Yardım edin bize!" dediklerini anlatır. Bu bilinçli yalaka davranışı, bu kepler elde konuşma ne büyük bir psikolojik numaradır, ne inanılmaz bir harekettir! Tüm sokak mücadeleleri ve devrimci zaferler tarihi benzer doğaçlamalarla doludur. Ama büyük hadiselerin girdabında genellikle görmezden gelinirler ve tarihçilere de kabukları toplayıp beylik sözler etmek kalır. Kayurov devam eder: "Kazaklar aralarında kaş göz işaretleriyle anlaştılar ve cumburlop hadiseye daldıklarında bizim oradan sıvışacak ancak zamanımız olmuştu." Bir kaç dakika sonra, istasyonun girişinde halk biraz önce kılıcıyla bir polis komiserini deşen bir Kazakı omuzlarda taşıyordu.

Bir süre sonra *firavunlar* ortadan kayboldular, bir başka deyişle kaçamak dövüşmeye başladılar. Ardından ellerinde süngüleriyle as-

kerler çıktılar ortaya. İşçiler kaygıyla sordular: "Yoldaşlar, polise mi yardım edeceksiniz?" Cevap kabaydı: "Yürüyün!" Görüşme yapmak için yeni bir hamle denendi. Sonuç aynı. Askerler hırçındı, hep aynı düşünce içlerini kemiriyordu ve kaygılarını artıracak fikirlerin kalplerine sızmasına müsaade etmiyorlardı.

Bu sırada genel slogan *firavunların* elinden silahlarının alınmasının gerektiğiydi. Polis vahşi, acımasız, nefret edilen ve kin dolu düşmandı. Onları yanına çekmeye çalışmak söz konusu bile değildi. Onları ya tepelemek ya da öldürmek gerekiyordu. Oysa askerî birlikler için olay çok farklıydı; kalabalıklar orduyla çatışmadan kaçınmak için her yolu denediler; aksine onları kazanmak, ikna etmek, yanlarına çekmek, davaya kazanmak için çareler aradılar. Kazakların tavrı konusundaki lehte söylentilere —hafifçe abartılı sayılabilecek— rağmen, kitleler süvarilerden hâlâ belli bir endişe duyuyorlardı. Bir süvari kalabalığa tepeden bakar; onun mantığıyla göstericinin mantığı arasında atın dört ayağı vardır. Aşağıdan yukarıya doğru bakmak zorunda olduğunuz bir kişi her zaman önemli ve korkulacak biri gibi görünür. Piyadeyle düz bir zemin üzerinde aynı ayarda bulunursunuz, size daha yakındır, daha ulaşılabilir bir yerdedir. Kitle piyadeye yakınlaşmak, yüzünü açık seçik görmek ve yakıcı nefesini yüzüne savurmak ister. Askerlerle işçiler arasındaki bu karşılaşmalarda, kadın işçiler önemli bir rol oynarlar. Kadın işçiler asker saflarına erkeklerden daha cesurane bir şekilde ilerlerler, tüfek namlularına yapışırlar, yalvarırlar ve neredeyse emrederler: "Süngülerinizi çıkartın, bize katılın!" Erler heyecanlanır, kendilerini suçlu hisseder, kaygıyla birbirlerine bakışır, duraksarlar; sonunda aralarından biri diğerlerinden önce davranır ve bir pişmanlık hareketiyle süngüler çıkartılır, baraj açılır, havaya neşeli ve müteşekkir çığlıklar yükselir, askerlerin çevresi sarılır, her tarafı tartışmalar, sitemler, çağrılar doldurur: devrim bir adım daha atmıştır.

Nikolay G.K.K.'dan Habalov'a telgraf çekerek "yarından tezi yok" karışıklıklara son vermesini istedi. Çarın isteği Habalov'un planının ikinci kısmıyla uyum hâlindeydi; bu bakımdan telgraf sadece

ek bir dürtü olmaktan öteye geçemiyordu. Hemen ertesi günden itibaren, askerî birlikler gereken cevabı vermeliydiler. Ama çok geç değil miydi? Bunu söylemek için henüz erkendi. Mesele ortaya konmuş, ama çözüm daha bulunamamıştı. Kazakların yelkenleri suya indirmesi, kimi piyade birliklerinin tereddütkâr davranması tabiatıyla bir şeyler söylüyordu. Uyanan sokaklar bu gelişmeleri coşkuyla yankılıyordu. Devrimci kalabalığı coşturmak için bunlar yeterliydi, ama zafer için çok azdı. Öğleden sonra, bir Dragon süvarileri mangası, sözüm ona halkın içinden atılan kurşunlara karşılık olarak, *Gostiniy Dvor* [Ticaret Odası] önünde ilk kez göstericiler üzerine ateş açtı: Habalov'un G.K.K.'na gönderdiği rapora göre, üç ölü ve on yaralı vardı. Ciddî bir uyarıydı bu! Habalov aynı zamanda 28 şubata kadar işbaşı yapmayan tüm seferberlik kapsamındaki işçileri cepheye göndermekle tehdit etti. Generalin ültimatomu üç günlük bir mühlet tanıyordu: bu süre Habalov'u ve monarşiyi tepe taklak etmek için devrime gerekenden çok fazlaydı. Ama bunun ancak zaferden sonra farkına varıldı. 25'i gecesi, hiç kimse yarının neye gebe olduğunu henüz bilmiyordu.

Hareketin iç mantığını daha açık seçik biçimde sergilemeye çalışalım. 23 şubatta, "Kadınlar Günü" bayrağının altında Petrograd işçilerinin uzunca bir süredir olgunlaşan, uzunca bir süredir bastırılan bir ayaklanması patlak verdi. İlk aşama grevdi. Üç gün içinde pratikte bir genel grev hâline geldi. Tek başına bu olay bile kitleye belli bir kendine güven ve ileriye atılma arzusu vermeye yeterliydi. Gittikçe daha saldırgan ve sert bir hâl alan grev devrimci kalabalıkları ve askerî birlikleri su yüzüne çıkartan gösterilerle birleşti. Sorun, bütününde, silahlı bir güç tarafından çözülmesi gereken bir üst boyuta çıkmıştı. Bu ilk günler fiilî olmaktan çok, belirti niteliğindeki kısmî başarıların damgasını taşıyordu.

Bir kaç güne yayılarak süren bir devrimci ayaklanma kademeli, ama sürekli başarılar kaydederse ancak zafere ulaşabilir. Başarıların devamında bir kopukluk tehlikelidir; yerinde saymak kaybetmek demektir. Başarılar da kendi başlarına yeterli değildir; kitlenin de uy-

gun bir süre içinde bunun bilincine varması, sindirmesi ve değerlendirmesi gereklidir. Bir el uzatarak yakalayacakken de zaferi elden kaçırabilirsiniz. Bu tarihte çok sık görülmüştür.

İlk üç gün mücadelenin durmaksızın yükselmesi ve şiddetlenmesiyle kendini gösterdi. Ama işte tam da bu nedenledir ki hareket belirtisel başarıların yeterli olmadığı bir düzeye gelip dayandı. Tüm eylem hâlindeki kitle yollara dökülmüştü. Fazla zorluk çekmeden başarıyla polise kafa tutmuştu. Bu üç günün son iki gününde askerî birlikler artık hadiselerin içine girmişlerdi: ikinci gün, yalnızca süvariler yürüyüşe geçmişti; üçüncü günse, piyadeler. Püskütme yapmışlar, baraj oluşturmuşlar, bazen müsamaha etmişler, ama hiç bir zaman silaha davranmamışlardı. Yüksek otorite kısmen hadiselerin önemini kavrayamadığından (gericiliğin bu optik yanılsamasını devrim önderlerinin buna koşut hatâları tamamlıyordu), bir ölçüde de ordusuna güvenemediğinden planını değiştirmekte acele etmiyordu. Ama tam da üçüncü gün çarın emrinin ardından gelişen mücadelenin sonucunda, hükûmet askerî birlikleri hizaya getirmek zorunda kaldı. Başta öncüleri olmak üzere, işçiler Dragonların bir önceki günkü ateşlerinden çok şey öğrendiler. Bu andan itibaren, her iki taraf için de sorun bütün çıplaklığıyla yüzünü gösterdi.

25'i 26'ya bağlayan gece, farklı farklı mahallerde, beş tanesi Bolşeviklerin Petrograd Komitesi üyesi olmak üzere, bir yüz kadar devrimci militan gözaltına alındı. Bu durum hükûmetin taarruza geçtiğini haber veriyordu. Sabah ne olacaktı acaba? Bir önceki günkü ateşe işçiler ne yanıt vereceklerdi? Ve asıl sorun, askerler ne yapacaktı? 26 şubat şafağı belirsizlik ve kaygı sisiyle kaplıydı.

Petrograd Komitesi tutuklandığından, kentteki eylemlerin eşgüdüm merkezi Vıborg ilçesine kaydı. Belki de böylesi daha iyi oldu. Partinin merkezî yöneticileri ümitsizce bocalıyorlardı. Ta 25'i sabahı ancak Bolşeviklerin Merkez Komite büroşu tüm Rusya'da genel grev çağrısı yapan bir bildiri yayınlamaya karar verdi. Bu bildiri yayınlandığında —o da eğer yayınlandıysa—, Petrograd'daki genel grev silahlı bir ayaklanmaya dönüşmek üzereydi. Önderlik hadiseleri uzak-

tan izliyor, tereddüt ediyor, gecikiyor, kısaca yönetemiyordu. Hareketin kuyruğuna takılmış gidiyordu.

Fabrikalara yaklaştıkça kararlılık görünümü de artıyordu. Bununla birlikte 26 şubat günü tüm ilçelere bir alarm havası da yayılmıştı. Büyük bir tarihsel yükümlülüğün altında bulunan, aç biilaç, takatsiz, soğuktan zangır zangır titrer vaziyetteki Vıborg liderleri şehir dışında kırlarda, bahçelerde gizli toplantılar yapıyor, izlenimlerini değiş tokuş ediyor ve birlikte bir çıkış yolu arıyorlardı. Nasıl bir yoldu bu?... Yeni bir gösteri mi yapılacaktı? Ama eğer hükûmet sonuna dek gitmeye karar vermişse, silahsız insanların gövde gösterisi ne işe yarardı? Akılları kurcalayan soru buydu. "Söylenen tek şey 'ayaklanma ezilecek' idi." Bunu söyleyen bizim Kayurov, ama ses onun sesi değildi. Barometre fırtınadan çok önce düşmüştü.

Tereddütlerin kitlelere en yakın devrimcilere dahi sirayet ettiği saatlerde, aslında hareket katılanların dahi hayal edemeyecekleri kadar ilerideydi. Daha bir önceki gün, 25'i gecesi, Vıborg mahalleleri tümüyle ayaklanmacıların eline geçmişti. Polis karakolları saldırıya uğramış, polisler katledilmişti; geri kalanları kaçmıştı. Semt belediyesinin (*gradonaçalstvo*) başkentle haberleşmesi büyük ölçüde kesilmişti. 26'sı sabahı, yalnızca Vıborg'un değil, Peskiy'den Liteynıy Prospekt'e dek tüm semtlerin isyancıların eline geçtiği ortaya çıktı. En azından polis raporları durumu böyle bildiriyorlardı. Bu böyle olmakla birlikte, muhtemelen isyancılar bunun pek de farkında değillerdi. Hiç kuşku yok ki, bir çok durumda polis daha işçiler taarruza geçmeden karakollarını terkedip kaçıyordu. Ama sanayi bölgelerinin polis tarafından terkedilmesinin işçilerin gözünde kesin bir manası yoktu, çünkü askerî birlikler henüz son sözlerini söylememişlerdi. En yiğitleri bile hâlâ ayaklanma "ezilecek" diye düşünüyordu. Oysa o yükselişe geçmişti.

26 şubat günü pazara rastlıyordu; fabrikalar kapalıydı ve üstelik grevin genişliğine bakarak kitlelerin mücadele azimlerini ölçmek sabahın köründe mümkün değildi. Öte yandan, işçiler daha önceki günlerde olduğu gibi fabrikalarının önünde toplanamayacaklar ve

bu durumda gösteri yapmaları da çok zor olacaktı. Nevskiy Prospekt sabahtan çok sakindi. Çariçe de Çara "Şehirde sükûnet hüküm sürüyor" diye telgraf çekmişti. Ama bu sükûnet uzun sürmedi. Yavaş yavaş işçiler toplaştılar ve bütün varoşlardan merkeze doğru akın ettiler. Köprülerden geçmeleri engellendi. Onlar da buzlar üzerinden devam ettiler. Neva şubatta buzdan bir köprüydü sanki. Donmuş bir nehirden geçen kalabalığı durdurmak için üzerlerine ateş etmek yeterli değildi. Şehir tümüyle görünüm değiştirmişti. Her yerde devriyeler, süvari keşif kuvvetleri ve barajlar vardı. Nevskiy Prospekt'e giden arterler özellikle iyi korunuyordu. Sık sık pusuya yatmış mevzilerden salvolar atılıyordu. Ölü ve yaralı sayısı artıyordu. Ambülanslar vızır vızır işliyordu. Nereden ateş ediliyordu? Kim ateş ediyordu? Bunu anlamak zordu. Hiç kuşkusuz sıkı tembih almış polis kendini açık etmiyordu. Pencerelerden, balkonlardan, direklerin arkasından, çatılardan ateş ediyordu. Bazı faraziyeler öne sürülüyor, bunlar kısa zamanda rivayete dönüşüyordu. Göstericileri yıldırmak için askerlere polis üniforması giydirildiği anlatılıyordu. Protopopov'un çatılara bir çok mitralyöz yerleştirdiği söyleniyordu. Devrimden sonra kurulan Soruşturma Komisyonu bu mevzilerin izine rastlayamadı. Ama bu sonuç onların varolmadığının kanıtı sayılamaz. Bununla birlikte kesin olan bir şey var ki, o da o gün polis arka plana geçmişti. Asıl aktif olan orduydu. Askerler kesin ateş emri almışlardı ve ateş ediyorlardı, özellikle de astsubay okulu mensupları. Resmî rakamlara göre, o gün yaklaşık kırk ölü ve bir o kadar da yaralı vardı. Kitlenin kaçırabildikleri buna dahil değil. Mücadele kritik bir safhaya gelmişti. Kitle kurşun yağmuru altında varoşlarına geri çekilecek miydi? Hayır, bir adım geri atmadı. Oyunu kazanmak istiyordu.

Memurlar, burjuvalar, liberaller şehri Peterburg korku içindeydi. İmparatorluk Duma'sı başkanı Rodzyanko o gün cepheden güvenilir askerî birliklerin gönderilmesini talep etmişti; daha sonra "fikir değiştirdi" ve Savaş bakanı Belayev'e kalabalığa karşı silah değil, itfaiye pompaları, soğuk su kullanılmasını önerdi... Belayev, general Ha-

balov'la istişare ettikten sonra, soğuk su banyosunun "uyarıcı" olduğu için tam ters etki yaptığı cevabını verdi. İsyan etmiş halkı dize getirmek için liberallerin yüksek erkân ve polislerle soğuk ya da sıcak su banyosunun göreli üstünlükleri üzerine sürdürdüğü görüşmeler böyleydi. O günkü polis raporları itfaiye pompalarının yeterli sayıda olmadığını gösteriyor: "Karışıklıklar sırasında, genel olarak, isyancı kalabalıkların askerî birliklere karşı tavrının son derece kışkırtıcı olduğu, kalabalığın kurşunlara kaldırımlardan söktükleri taş ve buzlarla karşılık verdiği gözlendi. Birlikler uyarı niteliğinde havaya ateş açtıklarında, kalabalık kaçışmak bir yana, salvolara kahkahalarla karşılık verdi. Kalabalık ancak üzerlerine kurşun yağdırılarak dağıtılabildi. Yine de göstericiler çoğunlukla yakınlardaki evlerin avlularına sığındılar ve ateş kesilir kesilmez tekrar sokağa çıktılar." Bu polis tutanağı kitlelerdeki yüksek ateşin tanığı. Doğruyu söylemek gerekirse, önce kalabalığın askerlere, hattâ astsubay okulu birliklerine taş ve buzlar fırlattığı pek ihtimal dahilinde değil: burada asilerin psikolojisiyle ve orduya yönelik akıllıca taktikleriyle bir çelişki mevcuttur. Kitlelerin katlini haklı çıkarabilmek için rapora yansıtılan hava ve verilen biçim her zaman olan biteni aynen ortaya koymuyordu. Yine de, olayların özü mükemmel bir canlılıkla resmedilmişti: kitleler geri çekilmek istemiyor, aşırı bir iyimserlikle direniyor ve ölümcül salvolara maruz kalsa da tekrar sokağa çıkıyor; yalnızca hayata değil, kaldırıma, taşlara ve buzlara da sarılıyor. Kalabalık yalnızca gözü dönmüş değil, aynı zamanda da gözü pekti. Üzerine ateş edilmesine rağmen, askerî birliklere güvenini kaybetmiyordu. Zafere inanıyordu ve her ne pahasına ona ulaşmak istiyordu.

İşçilerin, otoritelerin askerî kuvvetler üzerindeki etkisini bertaraf etme yönünde ordu üzerinde uyguladığı baskı artıyordu. Petrograd garnizonu giderek olayların hedef bölgesi hâline geldi. Yaklaşık üç gün süren ve garnizonun büyük kısmının isyancılara karşı dostane yansızlıklarını koruduğu bekle gör dönemi sona eriyordu. Monarşi "Düşmana ateş et!" komutunu veriyordu. "Kardeşlerinize ateş etmeyin!" diye bağırıyordu işçiler. Yalnızca bu kadar da değil: "Bizimle

birlikte yürüyün!" Böylece, sokaklarda, meydanlarda, köprülerde, kışla kapılarında kâh dramatik, kâh belli belirsiz, ama her zaman zorlu bir askeri kazanma mücadelesi durmaksızın sürüyordu. Bu mücadelede, bu emekçilerle askerler arasındaki şiddetli temaslarda, sürekli patlayan bu tüfek ve mitralyözler arasında, iktidarın, savaşın ve ülkenin kaderine karar veriliyordu.

Göstericiler üzerine ateş açılması işçi önderlerinin kararsızlığını artırıyordu. Hareketin ulaştığı boyut gözlerini korkutuyordu. 26'sı gecesi, yani zaferden on iki saat evvel, Viborg Komitesinin toplantısında dahi, artık greve son vermenin zamanı gelmedi mi diye soranlar olmuştu. Bu şaşırtıcı gelebilir. Ama bir zaferin arifeden ziyade ertesi günü belli olduğunu da unutmamalıyız. Dahası, yeni gelişen olaylar ve yeni gelen haberler uyarınca ruh hâlleri sürekli değişir. Bitkinliği hemen yeni bir zindelik izler. Kayurov'lar ve Çugurin'ler yeterli cesarete sahiptirler, ama zaman zaman kitleler önündeki sorumluluk duyguları kalplerini kemirir. İşçi saflarında daha az tereddüt vardır. O dönemdeki tutumlarını göstermek üzere, elimizde sızdığı Bolşevik örgütünün içinde önemli bir rol oynamış olan, iyi haber alan bir Ohrana ajanının, Şurkanov'un üstlerine yazdığı bir rapor var. Bu provokatör şöyle yazıyordu: "Askerî birlikler kalabalığa engel çıkarmayıp, hattâ yer yer polisin girişimlerini bozmak için önlemler alınca, kitleler cezalandırılmayacaklarına kanaat getirdiler ve devrimci çevreler "Kahrolsun Savaş!" ve "Kahrolsun Otokrasi!" sloganlarını atarken, iki gün boyunca özgürce sokaklara indikten sonra ve askerî birliklerin isyancıların yanında yer aldığı ve nihaî zaferlerinin yakın olduğu belli olunca, halk devrimin başladığına, zaferin kaçınılmaz olduğuna, iktidarın hareketi bastıracak gücü olmadığına, ordunun bugün veya yarın açıkça devrimci kuvvetlerin tarafına geçeceğine ve o zaman da hareketin durulmak şöyle dursun, mutlak zafere ve rejimin devrilmesine kadar sürekli büyüyeceğine inanmıştı." Ne özlü ve parlak bir değerlendirme bu böyle! Bu rapor çok büyük değere sahip bir tarihsel belgedir. Tabiî bu işçilerin zaferden sonra yazarını kurşuna dizmelerini engellememiştir.

Başta Petrograd'da olmak üzere, muazzam sayılara varan provokatörler devrimin zaferinden herkesten daha çok korkuyorlardı. Şöyle bir politika izliyorlardı: Bolşeviklerin konferansında Şurkanov en aşırı eylemleri savunuyor, gizli polise sunduğu raporlarda da mutlaka silah kullanılmasını öneriyordu. Belki de bu amaçla Şurkanov taarruza geçmiş işçilerin güçlerini abartıyordu. Ama özde haklıydı: hadiseler kısa bir süre sonra onun değerlendirmesini haklı çıkartacaktı.

Her iki kampın yüksek çevrelerinde de tereddüt hâkimdi ve habire tahminler yapılıyordu, çünkü hiç biri *a priori* güçler dengesini ölçebilecek durumda değildi. Dış göstergeler nicedir ölçü görevi görmeyi bırakmışlardı: nitekim, devrimci bir krizin en temel özelliklerinden biri bilinç ile toplumsal ilişkilerin eski biçimleri arasında şiddetli bir çelişkinin bulunmasıdır. İşçilerin ve askerlerin zihinlerinde gizliden gizliye yeni güç oranları belirir. Ama özellikle hükûmetin devrimci kitlelerin saldırısına mukabil bir saldırıya girişmesi yeni güç dengesini kuvveden fiile çıkarmıştı. İşçi askeri merakla ve korkusuzca süzüyordu; asker de kaygıyla ve soğukkanlılığını yitirerek bakışını kaçırıyordu. Asker artık kendinden emin değildi. İşçi askere doğru daha bir cesaretle yaklaşıyordu. Sinirli, ama öfkeli olmaktan çok pişmanlık duyguları içindeki asker kimi zaman sessizlikle kimi zaman da —gittikçe daha sık— kalbini küt küt attıran endişeyi gizlemek için hafifçe sert bir ses tonuyla karşılık veriyordu. Parçalar böylece tamamlanıyordu. Asker, asker zihniyetinden sıyrılıyordu. Ama bu durumda da kendini tanımlıyamıyordu. Komutanlar askerin devrim sarhoşu olduğunu söylüyorlardı; askereyse, aksine, kışla afyonundan ayılıyormuş gibi geliyordu. Belirleyici gün, 27 şubat işte böyle böyle hazırlandı.

Bununla birlikte, bir gün öncesinde, 26 şubattaki hadiselere yeni bir renk veren bir olay meydana gelmişti. Akşama doğru Majestelerinin muhafız birliklerinden Pavlovskiy alayına bağlı 4. bölük ayaklanmıştı. Bir polis komiserinin yazdığı raporda bu isyanın sebebi çok açık biçimde belirtilmişti: "Bu, Nevskiy Prospekt üzerinde görevdeyken kalabalığa ateş eden aynı alaya bağlı astsubay öğrencilerine duyulan bir öfke hareketidir." 4. Bölüğe bunu kim haber vermişti?

Rastlantısal biçimde kaybolup gitmemiş bir tanıklık bu noktada bizi aydınlatıyor. Öğleden sonra ikiye doğru, bir grup işçi koşarak Pavlovskiy alayının kışlalarına geliyor ve nefes nefese Nevskiy üzerindeki kurşunlama hadisesini haber veriyor. "Söyleyin yoldaşlara, sizinkiler de bize ateş ediyor; Prospekt üstünde sizin üniformalarınızı taşıyan askerler gördük!" Sitem iç paralayıcı, çağrı kararlıydı. "Herkeste bet beniz atmıştı." Ama tohum taşa düşmedi. Saat altıya doğru, 4. bölük kendi arzusuyla bir astsubayın —adı neydi? diğer yüzlerce, binlerce kahramanın adı gibi onunki de hiç bir iz bırakmadan yitip gitmişti— komutasında kışlayı terketti ve alaya bağlı astsubay öğrencilerini aramak üzere Nevskiy'e yöneldi. Bu isyan kokmuş etten çıkmıyordu; düpedüz devrimci bir eylemdi. Yolda, 4. bölük devriye gezen atlı polisle ufak bir müsademeye girişti ve bir polisle bir atı öldürüp bir polisle bir atı yaraladı. Daha sonra "pavlovets"lerin nasıl bir güzergâh izledikleri bilinmiyor. Sonunda kışlalarına geri dönüp tüm alayı isyana kattılar. Ama silahlar gizlenmiş durumdaydı; bazı verilere göre, isyancılar otuz kadar tüfeğin yerini bulmuşlardı. Bir süre sonra Preobrajenskiy alayı tarafından sarıldılar; on dokuz "pavlovets" tutuklandı ve zindana atıldı; diğerleri teslim oldular. Başka bilgilere göre, akşam içtimasında silahlarıyla birlikte yirmi bir asker kayıptı. Bu "kaçış" olayı tehlikeliydi. Yirmi bir asker tüm gece kendilerini savunacak müttefik aradılar. Onları ancak devrimin zaferi kurtarabilirdi. İşçiler hiç kuşkusuz onlardan tüm olup biteni öğrendiler. Bu yarının kavgaları için çok iyi bir dersti.

Liberallerin en gözde liderlerinden biri ve dobracı *Hatıralar*'ı zaman zaman mensup olduğu partinin ve sınıfın gizli günlüğü gibi okunabilecek olan Nabokov arkadaşlarıyla geçirdiği bir gecenin ardından, sabaha karşı bire doğru, karanlık ve tehlikeli sokaklardan geçerek yayan evine dönmekteydi; "telâşlı ve tatsız duygularla doluydu". Bir dönemeçte mümkündür ki Pavlovskiy alayının kaçaklarından biriyle burun buruna gelmiş olsun. Her ikisi de oradan hızla uzaklaşmak için acele ediyorlardı. Birbirlerine söylecek bir şeyleri yoktur. İşçi muhitlerinde ve kışlalarda, kimileri uykusuz ve istişare

hâlindeyken, diğer kimileri de dışarda yarı uyur vaziyette yarını düşlüyorlardı. Kaçak "pavlovets" burada kendine sığınak bulmuştur.

Şubat'taki kitle mücadeleleri üzerine alınan notlar Ekim kavgalarına dair tutulan notlara kıyasla çok fakirdir. Ekim'de, isyancılar günlük olarak, en azından makaleleri, manifestoları, tutanaklarıyla mücadelenin dışsal devamlılığını sağlayan parti yönetiminin altındaydılar. Şubat'ta ise durum böyle değildi. Kitleler büyük kısmıyla tepeden yönetilmiyorlardı. Grev yüzünden gazeteler susuyordu. Kitleler, ardlarına bakmaksızın, kendi tarihlerini kendileri yapıyorlardı. Sokakta cereyan eden hadiselerin canlı bir tablosunu yapmak hemen hemen imkânsızdır. Genel akışı ve içsel mantığı yakalarsak bile kendimizi şanslı saymalıyız.

İktidar aygıtını henüz elinden kaçırmamış olan hükûmet, olaylar bütününü, bildiğimiz gibi diğer partilerden daha fazla yönlendirme yeteneğinde olmayan sol partilerden bile daha kötümser gözlerle değerlendiriyordu. 26'sındaki "başarılı" ateş açma hadisesinden sonra bakanlar bir an rahatladılar. 27'si şafağında, Protopopov teskin edici bir basın bildirisinde, eldeki istihbarata göre "önemli sayıda işçinin tekrar işbaşı yapacağını" ileri sürüyordu. Oysa işçiler hiç de makinalarıyla buluşmayı hayal eder durumda değillerdi. Bir gün önce üzerlerine ateş açılması ve geri çekilmek zorunda kalmaları kitlelerin şevkini kıramamıştı. Bu olayı nasıl açıklamalı? Kuşkusuz "eksiler" büyük ölçüde "artılar"la ödünlenmişti. Sokaklara dökülerek, düşmanın yakasına sarılarak, askerleri omuzlarından silkeleyerek, atların altından girip üstünden çıkarak, ileri atılarak, ardına bakmadan kaçarak, yol ağızlarında cesetleri bırakarak, zaman zaman bir iki silah ele geçirerek, kulaktan kulağa haber ileterek, rivayet yayarak, isyancı kitle sayısız gözü, kulağı ve dokunma duyusu olan bir kolektif varlık hâline gelmişti. Geceye doğru savaş alanını terkederek evine, fabrika mahallerine geri dönen kalabalık günün izlenimlerini gözden geçiriyor, küçük, arızî olayları bir tarafa bırakarak, büyük bilançosunu çı-

karıyordu. 27'si gecesi, bu bilanço provokatör Şurkanov'un üstlerine sunduğu rapordakinin az çok aynıydı.

Sabah olur olmaz, işçiler fabrikalarına aktılar ve genel kurullarında mücadeleye devam kararı aldılar. En büyük kararlılığı gösterenler, her zaman olduğu gibi, Vıborg semtindekilerdi. Ama başka ilçelerde de o sabah çok hareketli mitingler düzenlendi. Mücadeleye devam! O günün anlamı neydi? Genel grev muazzam sayıdaki kitlelerin devrimci gösterilerine yol açmıştı, gösteriler de kalabalıkları askerî birliklerle çatışmaya sürüklemişti. Mücadeleye devam o gün silahlı ayaklanmaya çağrı anlamını taşıyordu. Bununla birlikte, bu çağrı kimse tarafından yapılmadı. Kaçınılmaz olarak hadiseler bunu zorluyor, ama devrimci parti bunu gündemine almıyordu.

Bir devrimci yönetim sanatı, en kritik anlarda, onda dokuz, kitlelerin sesine kulak vermekten —tıpkı Kayurov'un bir Kazak süvarisinin kaş göz hareketlerini yakalaması gibi— oluşur, daha geniş açıdan bakmak gerekli olsa bile. Henüz aşılmayan kitlenin sesini duyma yetisi Lenin'in en büyük gücüydü. Ama Lenin Petrograd'da değildi. Yasal ve yarı yasal "sosyalist" kurmaylar, yani Kerenskiy'ler, Çheidze'ler, Skobelev'ler ve tüm etrafındakiler uyarı üstüne uyarı yapıyor ve hareketi dizginlemeye çalışıyorlardı. Şlyapnikov, Zalutskiy ve Molotov'dan oluşan Bolşeviklerin merkezî kurmay heyeti dahi yetersizlik ve çarpıcı bir inisyatif eksikliği gösteriyordu. Gerçekte, şehrin mahalleleri ve kışlalar kendi hâllerine bırakılmışlardı. Bolşeviklere yakın bir sosyal-demokrat örgütçe yayınlanan askerî birliklere yönelik ilk manifesto ancak ayın 26'sı tarihini taşıyordu. Oldukça temkinli terimlerle kaleme alınmış olan ve orduyu halkın yanında yer almaya dahi çağırmayan bu manifesto tüm ilçelerde ayın 27'si sabahı dağıtıldı. Örgütün önderlerinden biri olan Yurenyev "Bununla birlikte, devrimci hadiseler öyle gelişiyordu ki, bizim sloganlarımız geç kalıyordu. Bildirilerimiz askerler arasında dağıtıldığı zaman, askerler zaten harekete geçmiş bulunuyorlardı" diye açıklamıştır. Bolşeviklerin merkez yönetimine gelince; Şubatın en iyi işçi önderlerinden biri olan Çugurin'in ısrarlarıyla Şlyapnikov ancak 27'si sabahı askerlere bir

çağrı kaleme almıştı. Bu çağrı basıldı mı? En iyi ihtimalle, gün sonuna yetişebilirdi. 27 şubat hadiselerini etkilemesi imkânsızdı. İlke olarak, o günlerde önderlerin kitlelerin ne kadar üstündeyseler o kadar geciktiklerini söyleyebiliriz.

Hiç kimsenin henüz adını ağzına almadığı ayaklânma yine de gündeme taşınmıştı. İşçilerin düşüncesi ordu üstünde yoğunlaşmıştı. Ordu harekete geçirilebilir miydi? Dağınık bir ajitasyon artık yeterli değildi. Vıborglu işçiler Moskova aayının kışlaları önünde bir miting düzenlediler. Girişim kötü sonuçlandı: bir subayın veya bir çavuşun makinalı tüfeğin tetiğine basması o kadar zor muydu? Şiddetli bir ateş işçileri dağıttı. Yedekler alayının kışlaları önünde de benzer bir girişimde bulunuldu. Aynı sonuç: işçilerle askerler arasında makinalı tüfekle silahlanmış subaylar duruyordu. Kaygılı işçi önderleri fellik fellik silah arıyor, partiden yardım istiyordu. Onlara silahların askerlerin elinde olduğu, onlara müracaat etmeleri bildirildi. İşçiler bunu zaten biliyorlardı. Ama silahlar nasıl alınacaktı? Ya gün içinde savaş bütünüyle kaybedilirse? Böylece mücadelenin en kritik noktasına gelindi. Ya mitralyöz ayaklanmayı silip süpürecek ya da ayaklanma mitralyözü ele geçirecekti.

O zamanın Petrograd'ındaki Bolşevik merkezinin başlıca siması Şlyapnikov *Hatıralar*'ında tüfek, hiç değilse tabanca isteyen işçilerin talebine red cevabı verdiklerini ve onları kışlalara gönderdiklerini anlatır. Ağırlıklı olarak ajitasyona ağırlık verme, yani askerleri sözle ve örnek davranışlarla kazanma yoluyla işçilerin askerlerle kanlı çatışmalara girmesini engelleyeceğini umuyordu. O günlerin en gözde önderlerinden birinin bu uzgörülü olmaktan çok, kaçamak tutumunu teyit edecek ya da çürütecek başka tanıklıklar yok elimizde. Önderlerin elinde silah olmadığını itiraf etmek daha yerinde olabilirdi. Hiç kuşkusuz bütün devrimlerin kaderine belli bir aşamada ordudaki kanaat değişmesi karar verir. Kalabalık, disiplinli, iyi teçhiz edilmiş ve işbilir bir şekilde idare edilen bir askerî birlik karşısında tümüyle ya da hemen hemen savaş silahından yoksun halk kitleleri zafer kazanamazlar. Ama hiç bir derin ulusal kriz de belli bir dereceye vardığın-

da orduya sirayet etmemezlik edemez; gerçek bir halk devrimi söz konusu olduğunda, hareketin zafere —kuşkusuz bunun garantisi yoktur— ulaşmasının imkânları da ortaya çıkar. Bununla birlikte, ordunun isyancılardan yana geçmesi tek başına gerçekleşmez ve sadece ajitasyona bağlı değildir. Ordu heterojendir ve birbiriyle çatışan unsurlar disiplin terörüyle birarada tutulur. Belirleyici an geldiğinde devrimci askerler henüz ellerindeki gücün ve yapacakları etkinin farkında değillerdir. Tabiatıyla, işçi kitleleri de homojen değildir. Ama belirleyici çatışmanın hazırlıkları sırasında içlerindeki unsurları gözden geçirmek için sonsuz derecede daha fazla imkâna sahiplerdir. Grevler, mitingler, gösteriler hem mücadele hem de ölçüm aracıdırlar. Kitle bütünüyle greve katılmaz. Grevcilerin hepsi de kavgaya hazır değildir. En önemli anlarda en kararlılar sokağa çıkar. Gerek bitkinlikten, gerekse muhafazakârlıktan tereddüt edenler evlerinde kalırlar. Burada devrimci ayıklama kendiliğinden yapılır; insanlar tarih tarafından elenir. Sempatizan, tereddütkâr veya karşıt olsunlar, devrimci askerler ipleri subayın elinde olan katı bir disiplinle bağlı kalırlar. Askerler eskiden olduğu gibi "birinci" veya "ikinci" sınıf olarak görülebilirler, ama asi ve itaatkâr olarak nasıl bölümlenebilirler ki?

Askerlerin devrimden tarafa geçtikleri psikolojik an tüm doğal süreçler gibi kritik bir noktaya varan uzun bir moleküler süreç içinde hazırlanır. Ama bu nokta tam olarak nerededir? Askerî birlik halka katılmaya tümüyle hazırdır, ama dışarıdan gerekli desteği bulamaz. Devrimci önderlik henüz orduyu yanına kazanma ihtimaline inanmıyordur ve zafer şansını kaçırır. Bu olgunlaşmış, ama gerçeğe dönüşmemiş ayaklanmadan sonra birliklerde bir reaksiyon oluşabilir: askerler onları ateşleyen ümitlerini yitirebilir ve bir kez daha boyunlarını disiplin cenderesine uzatabilirler ve işçilerle bir sonraki karşılaşmalarında asilere karşı hayli mesafeli dururlar. Bu süreçte, dengeli ya da dengesiz bir çok unsur, ara akım, kolektif veya bireysel öneriler ortada gezinir. Ama bu karmaşık maddî ve psişik güçler bileşiminden itiraz kabul etmez netlikte bir sonuç çıkar ortaya: askerler asilerin gerçekten ayaklanma hâlinde olduklarını, bunun, so-

nunda askerin bir kez daha kışlasına dönüp hesap vereceği bir gösteriden ibaret olmadığını, bir ölüm kalım mücadelesi yaşandığını, ona katıldığı takdirde halkın zafer kazanacağını, böylece yalnızca ceza almamakla kalmayıp, bizzat kendi hayatının da ferahlayacağını gördüğü ölçüde süngülerini indirme eğilimindedir. Bir başka deyişle, asiler ancak her ne pahasına, dolayısıyla kanını akıtmak pahasına zafere ulaşmaya hazır olmaları koşuluyla askerin haleti ruhiyesinde bir dönüşüm yaratabilirler. Oysa bu yüksek dereceli kararlılık silahsız elde edilemez.

Saldırıya geçmiş işçilerle en önemli anda yollarını kapatan askerlerin temasa geçtikleri kritik an gri kaputların oluşturdukları barajın henüz su sızdırmadığı, askerlerin henüz omuz omuza durdukları, ama daha şimdiden yalpalamaya başladıkları ve son bir kez cesaretini toplayan subayın ateş emrini verdiği andır. Kalabalığın çığlıkları, korku ve tehdit uğultuları yarı yarıya şefin sesini bastırır. Tüfekler askıdadır, kalabalık bastırır. O zaman subay en şüpheli askere tabancasını boşaltır. Belirleyici anın ikinci devresi başlar. Diğerlerinin de gayriihtiyarî dönüp baktıkları en cesur askerin ölümü, ölünün elindeki tüfeği yerden kapan astsubayın kitle üzerine savurduğu kurşun: baraj yeniden sıkılaşır, tüfekler kendiliğinden ateşe geçer ve kalabalık ara sokaklara ve avlulara kaçışır. Ama 1905'ten beri kimbilir kaç kez tersi yaşandı bunun! En kritik anda, subay tam tetiğe basacağı sırada, Kayurov ve Çugurin'lerden oluşan kalabalıktan çıkan bir kurşun onu durdurur. Bu olay yalnızca bir sokak çatışmasının değil, günün, hattâ bütün bir ayaklanmanın da sonucunu tayin eder.

Şlyapnikov'un kendine biçtiği görev —isyancılara ateşli silah dağıtmayı reddederek işçilerin askerlerle şiddetli çarpışmalara girmelerini önlemek— gerçekleştirilebilir bir görev değildi. Daha askerî birliklerle karşılaşmadan polisle sayısız müsademe oldu. Sokak savaşı tabancaları isyancıların eline geçen o nefret edilen *firavunlar*ın silahsızlandırılmasıyla başlamıştı. Tabanca kendi başına zayıf bir silahtır, hattâ düşmanın tüfeğiyle, mitralyözüyle ve topuyla kıyaslandığında bir oyuncak gibidir. Ama bu silahlar gerçekten düşmanın elinde miy-

di? İşçiler bunu görmek için silah talep ediyorlardı. Sorun psikolojikti. Bununla birlikte, bir ayaklanma anında bile, psişik süreçler maddî olgulardan ayrıştırılamazlar. Askerin tüfeğini alabilmek için önce *firavun*un tabancasını ele geçirmek gerekir.

Askerlerin o anlardaki duyguları işçilerinkinden daha az şiddetli olsa da, daha az derin değildi. Garnizonun büyük kısmıyla, cephedeki alayları tamamlamak üzere eğitilen binlerce yedekten oluşan taburlar olduğunu unutmayalım. Çoğu aile babası olan buradaki insanlar siperlere gittiklerinde başlarına ne geleceğini biliyorlardı, zira cephede savaş zaten kaybedilmiş ve ülke yıkıntı hâlindeydi. Savaş istemiyorlardı, evlerine dönmek, ailelerine kavuşmak istiyorlardı. Sarayda olan bitenin farkındaydılar ve kendilerini hiç bir şekilde monarşiye bağlı hissetmiyorlardı. Ne Almanlarla savaşmak ne de Petrogradlı işçilerle savaşmak istiyorlardı. Savaş zamanında eğlenmeyi ihmal etmeyen başkentteki yönetici sınıftan iğreniyorlardı. Aralarında devrimci bir geçmişe sahip, tüm bu sıkıntılı ruh hâllerini genel bir dışavuruma çevirme yeteneğinde işçiler vardı.

Askerleri henüz açık olmayan derin bir devrimci huzursuzluktan açıkça isyan eylemlerine, ya da en azından başlangıçta, bilinçli bir harekete geçmeyi reddedişe doğru yöneltmek, işte sorun buydu. Mücadelenin üçüncü gününe doğru, askerler ayaklanmaya karşı hoşgörülü bir tarafsızlık konumlarını koruma imkânlarını tümden yitirmişlerdi. O anlarda askerlerle işçiler arasında geçenlerle ilgili bir kaç bölük pörçük veriden başka bir şey ulaşmadı ne yazık ki günümüze. Bir önceki gün işçilerin "pavlovets"lere astsubay öğrencilerinin tavırları nedeniyle nasıl sitem ettiklerini biliyoruz. Şehrin her yakasında benzer sahneler, görüşmeler, şikâyetler, davetler yaşandı. Askerlerin tereddüt edecek zamanları yoktu. Önceki gün ateş etmeye zorlanmışlardı; bugün de zorlayacaklardı. İşçiler boyun eğmediler, geri çekilmediler ve kurşun yağmuru altında hedeflerine doğru koştular. Yanlarında kadın işçiler, anneleri ve kızkardeşleri, eşleri ve arkadaşları da vardı. Alçak sesle köşe bucakta fısıldanıp duran o saat gelip çatmamış mıydı: "Hep birlikte olursak"? Ve büyük sıkıntıların, yaklaşan

günün kaygılarının, size cellât rolünü reva görenlere duyulan o korkunç nefretin ortasında bir vakit, kışladan ilk isyan çığlıkları yükselmeye başlar ve kimsenin tasvir edemediği bu çığlıklar arasında, tüm kışla dingin ve coşkulu bir vaziyette kendini bulur. Romanovlar monarşisinin devrildiği gün yeryüzüne işte böyle inmişti.

Yorulmak bilmez Kayurov'un evindeki sabah toplantısında, bir kırk kadar fabrika temsilcisi çoğunlukla hareketin devamı lehinde karar aldılar. Ama çoğunlukla, oybirliğiyle değil. Bu çoğunluğun ne kadar olduğunu saptayamamamız hazin. Ama vakit tutanak tutacak vakit değildi. Hem bu karar zaten olayların gerisinde kalmış bir karardı. Toplantı bir coşku seli yaratan haberle kesildi: askerler ayaklanmıştı ve hapisane kapıları zorlanıyordu. "Şurkanov yanındakilerle öpüştü": ne mutlu ki Yahuda'nın öpücükleri yeni bir çarmıhı muştulamıyordu.

Sabahtan beri, daha barakalarından çıkmadan, tıpkı bir gün önce 4. "pavlovets"ler bölüğü örneğinde görüldüğü gibi, yedek muhafız taburları birbiri ardısıra ayaklanıyorlardı. Belge, not ve hatıralarda bu insanlık tarihinin dev hadisesinden geriye yalnızca solgun ve donuk izler kaldı. Ezilen kitleler, tarihsel yaratıcılığın en zirvesine yükselseler bile, kendileri hakkında çok az şey anlatırlar ve pek az not tutarlar. Ve gönül okşayıcı zafer duygusu da hatıranın çabalarını silip atar. Öyleyse elimizdekilerle yetinelim.

İlk ayaklananlar Volınskiy alayına bağlı askerler oldu. Sabahın yedisinden beri bir tabur komutanı bir felâket haberi vermek için telefonla Habalov'u arıyordu: astsubay öğrenciler, yani bastırma harekâtlarına yönelik özel müfreze hareket emrini dinlememiş ve komutanları da birliğin önünde öldürülmüş veya intihar etmişti. Bu ikinci versiyon kısa zamanda terkedildi. Gemilerini yakan "volınets"ler ayaklanmanın tabanını genişletmeye çabaladılar: bu onların tek kurtuluş yollarıydı. Nasıl grevciler fabrika fabrika dolaşarak işçileri "baştan çıkartırlarsa" onlar da öyle askerleri "baştan çıkartmak" için komşu kışlalara, Litovskiy ve Preobrajenskiy alaylarına doğru yöneldiler. Kısa bir süre sonra, Habalov "volınets"lerin generalin emrettiği gibi silahlarını teslim etmek şöyle dursun, "preobrajenets"ler ve "li-

tovets"lerle birlikte, ve en korkuncu, "işçilerle bir olup", jandarma tümeninin kışlalarını yağmaladıklarını öğrendi. Bu da gösteriyordu ki, bir gün önce "pavlovets"lerin edindiği deneyim boşa gitmemişti: asiler önderlerini ve aynı zamanda bir eylem planı bulmuşlardı.

27'si gününün ilk saatlerinde işçiler ayaklanma sorununun çözümünü gerçekte olduğundan son derece daha uzakta görüyorlardı. Daha doğru ifade etmek gerekirse, daha yapacak çok şeyleri olduğunu düşünüyorlardı, oysa görevleri onda dokuz sona ermişti. İşçilerin kışlalar yönündeki devrimci atılımı sokağa dökülen devrimci askerlerin devrimci hareketiyle çakıştı. Gün içinde, bu iki azgın sel vadiye inmek ve önce eski yapının çatısını, ardından duvarlarını ve en sonunda da temellerini alıp götürmek üzere birleşti.

Elinde tüfek, göğsünde çaprazlamasına asılmış "tümüyle ıslak, ama pırıl pırıl ve görkemli" fişekler, Bolşeviklerin lokaline ilk gelenlerden biri Çugurin'di. Nasıl parıldamasınlardı! Askerler ellerinde silahlarıyla bizden yana geçiyorlar! Şurada burada, işçiler daha şimdiden askerî birliklerle birleşmeyi, kışlalara sızmayı, tüfek ve fişek ele geçirmeyi başardılar. Vıborg grubu, en kararlı askerlerle işbirliği hâlinde, bir eylem planı oluşturdu: kent polisinin mevzilendiği karakolları ele geçirmek ve tüm polisleri silahsızlandırmak; karakollara hapsedilmiş işçileri ve hapisanedeki siyasal hükümlüleri serbest bırakmak; şehirdeki hükûmet birliklerini ezmek, henüz isyana katılmamış askerleri ve diğer semtlerdeki işçileri kazanmak.

Moskovskiy alayı bir iç mücadele geçirmeden ayaklanmaya katılmadı. Çarpıcı olan, orduda bu tip çok az mücadele yaşanmasıydı. Monarşinin güçsüz, zayıf zirvesi asker kitlesinin desteğini yitirmiş vaziyette bel veriyor, parçalara ayrılıyor ya da yepyeni renklere bürünüyordu. "Arsenal" fabrikasının bir işçisi olan Korolev şöyle anlatıyordu: "Öğleden sonra ikiye doğru, Moskovskiy alayı kışlayı terkederken, silahlara sarıldık... Herkeste bir tüfek, bir tabanca vardı. Yaklaşan bir grup askeri (aralarından bazıları bize kendilerini yönlendirmemiz ve ne yapmaları gerektiğini söylememiz için yalvarıyorlardı) yanımıza aldık ve polis karakolunu taramak için Tihvinskaya cadde-

sine doğru yöneldik." İşçiler askerlere "ne yapılması gerektiğini" söylemek konusunda bir an bile tereddüt geçirmediler.

Birbiri peşisıra müjdeli zafer haberleri geliyordu: zırhlı araçlar da ele geçirilmişti. Kızıl bayraklarla süslenmiş olarak henüz boyun eğmemiş mahallelere korku salıyordu. Artık Kazak atlılarının altından girip üstünden çıkmaya gerek yoktu. Devrim şaha kalkmıştı.

Öğleye doğru Petrograd yeniden bir savaş alanı hâline geldi. Her yandan tüfek sesleri ve mitralyöz uğultuları geliyordu. Kimin ateş ettiğini, nereden ateş edildiğini bilmek her zaman mümkün değildi. Açık olan tek şey geçmişle gelecek arasında ateş edildiğiydi. Bir sürü fuzulî kurşun harcandı: delikanlılar rasgele ele geçirdikleri tabancalarla ateş ediyorlardı. Cephanelik yağmalanmıştı: "Söylendiğine bakılırsa, sadece Browning'leri bile saysak, on binlerce silah dağıtılmıştı." Yanan Adalet Sarayı ve polis karakollarından gökyüzüne duman bulutları yükseliyordu. Bazı yerlerde müsademeler ve karşılıklı ateşler gerçek bir savaşa dönüşmüştü. Sampsonovskiy Prospekt'te, kimileri kapının önüne kadar çıkmış olan otomobil birliği askerlerince işgal edilen barakaların önüne yaklaşan işçiler "Daha ne bekliyorsunuız yoldaşlar?" diye soruyorlardı. Bir tanık askerlerin güldüğünü, ama bunun "sinsi bir gülüş" olduğunu, ve cevap vermediklerini anlatmıştır; subaylar işçilere sert bir şekilde geçip gitmelerini söylerler.

Tıpkı süvariler gibi, seyyar kuvvetler de gerek Şubatta, gerekse Ekimde ordunun en muhafazakâr kuvvetleri olduklarını göstermişlerdir. Bir süre sonra, bir kazıklı duvarın önünde işçilerle devrimci askerler toplandılar. Tereddüt eden taburun dışarıya çıkartılması gerekiyordu. Biri gelip zırhlı araç bulmak için adam gönderdiklerini söyledi. Başka türlü kendilerini mitralyözle savunan seyyar kuvvetleri aşmak mümkün değildi. Ama kitlenin beklemeye tahammülü yoktur, sabırsızlanır, telâşlanır. Sabırsızlanmakta haklıdır. Her iki taraftan da ilk silah sesleri duyulur. Bununla birlikte, kazıklı duvar askerlerle devrim arasındaki engeldir. Saldıranlar bu engeli yok etmeye karar verirler. Bir kısmı parçalanır, bir kısmı ateşe verilir. Barakaların önü açılır. Toplam yirmi kadar baraka vardır. Otomobilciler iki veya üçün-

de mevzilenmişlerdir. Boşaltılan barakalar hemen ateşe verilir. Altı yıl sonra Kayurov anılarında şöyle yazacaktır: "Ateşe verilen barakalar, ve etrafında darmadağın edilen kazıklı duvar, mitralyöz ve tüfeklerin harıl harıl ateşi, taarruz edenlerin canla başla mücadeleleri, hızla olay yerine devrimci asker boşaltan bir kamyon ve topları parıldayan bir zırhlı araç muhteşem ve unutulmaz bir tablo oluşturuyordu." Barakaları ve kazıklı duvarlarıyla birlikte yanan, ateş ve duman saçan, mitralyözlerin hıçkırıklarında boğulan çarların, serfliğin, papazların ve polisin eski Rusya'sıydı. Nasıl olur da Kayurov'lar, onlarca, yüzlerce, binlerce Kayurov coşkuya kapılmazdı? Zırhlı araç subayların ve seyyar kuvvet askerlerinin kendilerini hapsettikleri barakanın üzerine bir kaç top mermisi gönderdi. Komutanları öldürülmüştü. Rütbeleri ve nişanları sökülmüş subaylar yakınlardaki bostanlara doğru kaçıştılar. Diğerleri teslim oldular. O günün en büyük çatışmasıydı bu belki de.

Bu arada ordudaki ayaklanma bir salgın hâlini alıyordu. O gün ayaklanmayanlar ayaklanmak için zaman bulamayanlardı. Akşama doğru, 1905'te Moskova ayaklanmasını vahşice ezmekle ünlü Semyonovskiy alayının erleri de harekete katıldılar. Aradan geçen on bir yıl izini bıramıştı! Avcılarla birlikte "semyonovets"ler gece geç vakit, komutanları kışlada mahpus tutulan İzmailovskiy alayının erlerini almaya geldiler. 3 aralık 1905'te birinci Petrograd Sovyetinin üyelerini kuşatıp tutuklayan bu alay hâlâ en gericilerden biri addediliyordu. Başkentte, yüz elli bin kişiden oluşan Çarın garnizonu dağılıyor, eriyor ve saf değiştiriyordu. Geceyarısında artık ondan eser kalmamıştı.

Gündüz alayların isyanını öğrenen Habalov asilere karşı çok büyük yetkilerle donatılmış bin kişilik özel bir seçme birlik göndererek biraz direniş göstermek istedi. Ama bu müfrezenin akıbeti meçhul. Devrimden sonra eşi bulunmaz Habalov şöyle anlatıyordu: "O gün garip şeyler oluyordu; müfreze yiğit ve kararlı bir subayın —Albay Kutyepov'dan söz ediliyor— komutasında yola çıktı, ama ... sonuç yok!" Müfrezenin peşinden gönderilen bölükler de aynı şekilde iz bırakmadan ortadan kayboldular. General Saray avlusunda yedek birlikler oluşturmaya başladı, ama "ortada fişek yoktu ve nereden temin

edileceği de bilinmiyordu." Tüm bunlar Habalov'un Geçici Hükûmetin Soruşturma Komisyonuna verdiği ifadeden alınmıştır. İsyanı bastırmaya giden birlikler nereye kaybolmuşlardı? Bunu tahmin etmek zor değil: bir kez dışarıya çıktıktan sonra, ayaklanmaya katılmışlardı. İşçiler, kadınlar, gençler, kazan kaldırmış erler Habalov'un birliklerinin etrafını çeviriyor, onları yanlarına katıyor ya da geçip gitmelerine müsaade etmiyorlardı. Hiç bir şeyden korkmayan, bitip tükenmek bilmeyen, her yandan pıtrak gibi biten bu topak kitleyle savaşmak eskrimde savunmadayken saldırıya geçmek kadar zordu!

Alaylardaki başkaldırının yayıldığını haber veren raporlar yıldırım gibi yağarken, Habalov Telefon Santralini, Litovskiy şatosunu, Mariinskiy Sarayını ve diğer bir kaç kutsal yeri savunabilmek için güvenilir bastırma kuvvetleri talep ediyordu. General destek için Kronstadt kalesine telefon etti, ama kale komutanı kendilerinin de savunma güçlüğü içinde oldukları cevabını verdi. Habalov henüz komşu garnizonların da ayaklanmaya katıldığından habersizdi. Kışlık Sarayı tabyaya çevirmeye çalıştı, ama bu plan anında gerçekdışı görülerek terkedildi ve son kalan bir kaç "sadık" birlik Amiralliğe nakledildi. Burada diktatör sonunda en önemli ve acil önlemleri almaya koyuldu; rejimin son resmî belgelerini oluşturan iki tane halka duyuru bastırdı: biri "hastalık sebebiyle" Protopopov'un azli; diğeri de Petrograd'da olağanüstü hâl ilânı. Bu son önlemi almak gerçekten aciliyet taşıyordu, çünkü bir kaç saat sonra, Habalov'un ordusu "kuşatma"yı kaldırmış ve Amiralliği terkederek evlerine dağılmıştı. Devrim yalnızca tecrübesizlikten, 27'si akşamından itibaren müthiş yetkileri olan, ama kendisinin bile bunlardan ürkmediği generali tutuklamayı aklına getirmiyordu. Tutuklama hiç sorunsuz ertesi günü yerine getirildi.

Bir ölüm tehlikesi karşısında Rusya'nın o korkunç imparatorluk rejiminin topu topu göstereceği tüm direniş bu muydu? Evet, bastırma harekâtlarındaki onca tecrübeye, titizce geliştirilen onca planlara rağmen tüm direniş hemen hemen bu kadardı. Daha sonra, kendilerine gelen monarşistler halkın Şubattaki kolay zaferini Petrograd gar-

nizonunun özel niteliğiyle açıkladılar. Ama devrimin daha sonraki tüm akışı bu açıklamayı çürütür. Şurası da doğru ki, meşum yılın başından bu yana saray kliği Çara başkent garnizonunu elden geçirip yenilemesi uyarısını yapmışlardı. Çar, özellikle sadık oldukları düşünülen Muhafız Alayı süvarilerinin "uzun zamandır savaştıklarına" ve Petrograd'daki kışlalarında dinlenmeyi hak ettiklerine kolayca inandırıldı. Bununla beraber, cepheden gelen saygıdeğer uyarılara kulak veren Çar Atlı Muhafız Ordusunun dört alayını Muhafız filosunun üç deniz nakliye birliğiyle yer değiştirmeyi kabul ettiğini bildirdi. Protopopov'un anlatısına göre, bu değişiklik çarın onayı olmaksızın, üst düzey komutanların arkadan çevirdikleri bir dolap sonucu gerçekleştirilmişti: "tayfalar işçiler arasından seçilmiş ve ordunun en devrimci unsurunu oluşturuyorlardı." Tüm bunlar palavraydı. Muhafız Ordusunun, başta süvari birlikleri olmak üzere, yüksek düzeydeki komutanları cephede kendilerine iyi bir kariyer yaptıkları için geri dönmekte bir çıkarları yoktu. Öte yandan, bu yüksek düzeyli subaylar bir zamanların başkent garnizonuna artık benzemeyen alayların başında kendilerine verilecek bastırma görevi yüzünden mutlaka rahatsızlık da duyacaklardır. Cephede yaşanan hadiselerin bir süre sonra kanıtlayacağı gibi, atlı muhafızların artık diğer süvarilerden farklı bir yanları yoktu ve Petrograd'a yerleştirilen denizci muhafızlar da Şubat Devriminde aktif bir rol oynamadılar. Zira rejimin dokusu tümüyle çürümüştü ve bundan bağışık tek bir lif bile kalmamıştı geriye...

27'si gündüzünde kitleler tek bir kurşun atmadan başkentteki bir çok tutukevinden siyasal mahpusları salıverdiler. Bunların arasında 26 ocakta tutuklanan yurtsever Savaş Sanayileri Komitesi üyeleri ile Habalov'un kırk saattir gözaltında tuttuğu Bolşeviklerin Petrograd komitesi üyeleri de vardı. Hapisten çıkılır çıkılmaz siyasal ayrışmalar da gün yüzüne çıkar: Yurtsever-Menşevikler makam ve mevki dağıtılan Duma'ya yönelirler; Bolşevikler semtlere, başkentin fethini tamamlamak üzere işçilere ve askerlere doğru yol alırlar. Düşmana nefes alacak vakit bırakmamak gerekir. Devrim, her türlü işten daha fazla, sonuna dek götürülmek zorunda olunan bir iştir.

Asi alayları Tavriçeskiy Sarayına doğru yönlendirme fikrini kim öne sürdü? Bu siyasal güzergâh durumun bütününden çıkıyordu. Kitlelerle bağlantısı olmayan tüm radikal unsurlar doğal biçimde muhalefet bilgi merkezi olarak Tavriçeskiy Sarayına doğru yöneliyorlardı. 27 şubatta taze kuvvetlerin aniden kendilerinden yana döndüğünü hisseden bu unsurların kazan kaldırmış olan Muhafız Ordusunun rehberliğini ele geçirmeleri tümüyle muhtemel. Bu hemen hemen hiç bir tehlike içermeyen şerefli bir roldü. Potyomkin'in sarayı devrim merkezi olmak için biçilmiş bir kaftandı. Tavriçeskiy bahçelerini Muhafız Ordusunun kışlalarının ve ordunun çeşitli idarî hizmet birimlerinin bulunduğu askerî mıntıkadan yalnızca bir sokak ayırıyordu. Yıllar yılı şehrin bu kesiminin hükûmetçe olduğu kadar, devrimcilerce de monarşinin kalesi olarak görülmesi boşuna değil. Gerçekten de öyleydi. Ama şimdi her şey allak bullaktı. Askerlerin isyanı Muhafızlardan başlıyordu. Asi birliklerin Neva nehrine bir avuç ev mesafedeki Tavriçeskiy Sarayına girmek için sadece sokağı geçmeleri gerekiyordu. Oysa Neva'nın öbür kıyısında, devrimin kazanı Vıborg ilçesi yer alıyordu. İşçilerin Muhafız Ordusu kışlalarına veya Tavriçeskiy Sarayına varmak için Aleksandr köprüsünü geçmeleri ya da o kesikse, Neva nehri üzerindeki buz tabakasına inmeleri yeterliydi. İşte bu yüzden, Petrograd'ın bu kuzeydoğu üçgeni —Muhafız ordusu, Potyomkin'in sarayı, dev fabrikalar—, bu heterojen ve farklı kökenli yapı devrimin başlıca eylem alanı hâline geldi.

Tavriçeskiy Sarayının içinde isyancıların savaş karargâhı da dahil olmak üzere, çeşitli merkezler kuruldu veya yaratıldı. Bu karargâhın öyle pek de ciddî bir yer olduğunu söyleyemeyiz. "Devrimci" subaylar, yani geçmişte, bu bir yanlış anlama da olsa, bir şeylerin devrime bağladığı, ama ayaklanmanın ilk saatlerinde evlerinde mışıl mışıl uyumuş olan subaylar, zafer elde edildikten sonra, ya varlıklarını hatırlatmakta birbirleriyle yarışırlar ya da başkalarının tavassutuyla "devrimin hizmeti"ne giriverirler. Düşünceli bir edayla durumu inceler ve kötümser bir şekilde başlarını sallarlar. Zira bu çoğunlukla silahsız, gürültücü erler sürüsü hiç bir işe yaramazdır. Ne topları var-

dır, ne makinalıları, ne haberleşmeleri, ne komutanları. Düşman bir tane sağlam müfrezeyle bunların hakkından gelebilir! Şu an için devrimci kalabalıklar, doğru, sokakta her türlü metodik harekâtı engelliyorlar. Ama gece gelince, işçiler evlerine dönecek, kentliler yatışacak, şehir boşalacak. Eğer Habalov güçlü bir müfrezenin yardımıyla vurursa duruma hâkim olabilir. Bu fikir devrimin her aşamasında değişik varyantlarla kendini gösterir. "Bana sağlam bir alay verin" derler bir çok kez kahraman albaylar çevrelerine, "beş saniyede bu çöplüğü temizliyeyim." Çoğu subay, göreceğimiz gibi, bu maceraya sürüklenmiştir. Ama hepsi de sonunda Habalov'un açıklamasını tekrar etmek zorunda kalmıştır: "Müfreze yiğit bir subayın komutasında yola çıktı, ama... sonuç yok..."

Nasıl bir sonuç çıkabilirdi ki? En sarsılmaz müfrezeler polisler, jandarmalar ve kısmen de kimi alaylardaki astsubay öğrencilerden oluşuyordu. Ne var ki bu birlikler, tıpkı sekiz ay sonra Ekim'de Aziz Georgiy Taburu ve Harp Okulu öğrencilerinin başına geldiği gibi, kitlelerin gerçek devrimci patlamaları karşısında acınacak duruma düştüler. Monarşi, kurtuluşu için, tümüyle hazır durumda ve iki milyonluk bir şehirle uzun ve ümitsiz bir düelloya girebilecek bir silahlı gücü nereden bulabilirdi? Devrim korkunç derecede kaotik olduğundan atıp tutmasını seven ordu komutanlarına savunmasız gibi görünür: her yerde amaçsız hareketler, karşıt akımlar, bir insan anaforu, şaşkın ve aniden sağırlaşmış yüzler, rüzgârda uçuşan kaputlar, el kol hareketleri yapan öğenciler, tüfeği olmayan askerler, askeri olmayan tüfekler, havaya ateş eden çocuklar, binlerce sesin uğultusu, kapıp koyvermiş söylentiler, yersiz kaygılar, aldatıcı sevinçler vardır; sanki bu kalabalığa bir kılıç gösterildiğinde arkasına bakmadan kaçacak sanılır. Ama bu çok kaba bir göz yanılsamasıdır. Görünürde bir kaostur sadece. Aşağıda kitlelerin yeni eksenler üzerinde karşı konamaz bir billûrlaşması yaşanmaktadır. Bu kalabalık kitle henüz yeterince ne istediğini bilmiyordur, ama ne istemediğini korkunç bir öfkeyle kusuyordur. Arkalarında tamiri mümkün olmayan bir tarihsel çöküntü bırakmışlardır. Artık geriye dönüş yoktur. Eğer biri çıkıp on-

ları dağıtsa da, bir saat sonra yeniden toplanacaklardır ve bu yeni kabaran dalga eskisinden daha dehşetli ve kanlı olacaktır. O Şubat günlerinden sonra, Petrograd'ın havası öylesine kızışmıştı ki, bu kaynayan ocağa düşen, yaklaşan ya da hattâ alevlerini nefesinde hisseden her düşman birlik dönüşüme uğramış, güvenini kaybetmiş, felçleşmiş ve tek kurşun atmadan galibin insafına teslim olmuştur. Çarın emriyle Aziz Georgiy atlı taburuyla birlikte cepheden gelen General İvanov'un ertesi günü farkına vardığı şey buydu. Beş ay sonra aynı akıbet General Kornilov'un başına geldi. Sekiz ay sonra da Kerenskiy'in.

Sokakta, önceki günler boyunca, Kazaklar çok uzlaşmacı görünmüşlerdi. Bu yüzden ikna için en çok onların üzerine gidilmişti. Ama gerçek bir ayaklanmaya gidildiğinde, atlılar bir kez daha muhafazakârlık ününü doğruladı ve piyadelerin gerisinde kaldı. 27'sinde beklemeye yatmış vaziyette hâlâ tarafsızlık görünümünü koruyordu. Habalov artık ona güvenmese de, devrim ondan hâlâ çekiniyordu.

Kışlık Saray'ın ve grandüklerin rezidanslarının karşısında, Neva nehrinin yaladığı bir adacık üzerine kurulu Pyotr ve Pavel Kalesinin durumu bir bilmeceydi. Surlarının arkasında garnizon dış etkilere karşı çok korunaklı küçük bir dünya oluşturuyordu ya da öyle gözüküyordu. Her gün öğle vaktini haber veren antika bir topun dışında kalede sürekli bir top birliği bulunmuyordu. Ama bugün surlara namluları köprüye bakan sahra topları yerleştirilmişti. Hazırlıklar neyeydi? Tavriçeskiy Sarayındaki kurmaylar tüm gece Pyotr ve Pavel karşısında hangi tutumun takınılacağına kafa patlatmıştı ve kaledeki insanlar da devrimin onlar hakkında ne düşündüğünü merak edip duruyorlardı. Gündüz bilmece çözülecekti: "Subaylara dokunulmamak kaydıyla" kale Tavriçeskiy Sarayına teslim oluyordu. Olayların aslında pek de zor olmayan gidişatını açık seçen gören garnizon subayları kaçınılmaz hadiselerin önüne geçmişlerdi.

27'si akşamına doğru askerler, işçiler, öğrenciler, sıradan insanlar Tavriçeskiy Sarayına aktılar. Orada her şeyi bilen insanlar bulmayı, bilgi ve komut almayı ümit ediyorlardı. Saraya çeşitli yerlerden toplanmış kucak dolusu silahlar sokuluyor ve cephaneliğe çevrilen

bir salona dolduruluyordu. Gece olunca bu salonlarda devrimci kurmaylar çalışmaya koyuluyorlardı. Garların korunması için birlikler ve herhangi bir tehditin beklenebileceği her yöne devriyeler gönderiliyordu. Düzensiz bir şekilde de olsa, askerler hiç tartışmadan yeni iktidarın emirlerini hevesle yerine getiriyorlardı. Yalnızca her seferinde yazılı bir emir istiyorlardı: bu girişim muhtemelen alaylardaki mevcut komuta ve askerî yazıcı karmaşasının sürmesinden ileri geliyordu. Ama hakları vardı: hiç gecikmeden bu kaosa bir düzen getirmek gerekiyordu. Ne devrimci askerî kurmayın ne de yeni kurulan Sovyetin henüz kendi mühürleri yoktu. Devrimin kendi bürokrasisini yaratması gerekiyordu. Heyhat! Kısa bir süre sonra fazlasıyla yaratıldı.

Devrim düşmanın peşine düştü. Şehirde liberallerin sitemle "keyfî" diye adlandırdıkları tutuklamalar oldu. Ama bütün devrimler keyfîdir. Tavriçeskiy Sarayına sürüsüne bereket tutuklu getiriliyordu: Devlet Konseyi başkanı, bakanlar, kent polisleri, Ohrana ajanları, bir "Almansever" kontes, jandarma subayları, vs. Protopopov gibi kimi kodamanlar kendiliklerinden geldiler: böylesi daha güvenliydi. Serbest bırakılan bir kontes daha sonra şöyle yazacaktır: "Daha dün mutlakıyetçiliğin şerefine söylenen marşlarla inleyen bu salonun duvarları o gün iç çekmeler ve hıçkırıklardan başka bir şey duymadı. Gücü tükenen tutuklu bir general en yakın sandalyeye oturdu. Bir çok Duma üyesi nazikçe bana bir fincan çay ikram ettiler. Ruhunun derinliklerine kadar sarsılmış olan general bana 'Kontes, koca bir ülkenin yıkılmasına şahit oluyoruz' dedi."

Bununla birlikte, hiç de yıkılmanın eşiğinde olmayan bu koca ülke mağlupların önünden rap rap adımlarla, tüfek kabzalarıyla yeri döverek, sloganlarıyla göğü inleterek ve ayaklarının ucunda yükselerek geçiyordu. Devrimlerin ayırıcı özelliği kentli davranışlarının yokluğudur. Bunun sebebi belki de yönetici sınıfların zamanında halka adabı muaşeret öğretmemeleridir.

Tavriçeskiy Sarayı geçici olarak G.K.K., hükûmet merkezi, cephanelik, henüz kanlı ve terli yüzünü yıkamamış olan devrimin tutukevi hâline gelmişti. Bu kargaşa içinde kimi uyanık düşmanların içeri

sızdığı da oluyordu. Şansa, bir jandarma albayı kılık değiştirmiş hâlde bir köşede tarihe hizmet etmek için, divanı harbe bilgi aktarmak için notlar alırken enseleniyordu. Askerler ve işçiler onu hemen oracıkta kurşuna dizmek istiyorlardı. Ama "genelkurmay"dan insanlar müdahale ediyor ve jandarmayı kalabalıktan kaçırıyorlardı. O sırada devrim henüz babacandır, herkese güvenir, merhamet doludur. Ancak bir dizi ihanet, aldatma ve kanlı tecrübeden sonra amansız yüzünü gösterecektir.

Muzaffer devrimin ilk gecesi telâşlıdır. Garların ve diğer kimi noktaların korunması için göreve gönderilen, büyük kısmı itibariyle kişisel ilişkilerinin raslantı eseri buralara sürüklediği aydınlardan, maceracılardan ve devrime şapka çıkaranlardan (asıl işçi kökenli astsubaylar bu görevler için ne kadar faydalı olurlardı!) oluşan kendinden menkul komiserler sinirlenmeye başlar, her yerde düşman görür, askerleri huylandırır ve telefonla her dakika Tavriçeskiy Sarayından destek birliği isterler. Tavriçeskiy Sarayındaki karargâhta da heyecan doruk noktasındadır, telefonlar edilir, çoğu zaman yerine varmıyan destek birlikleri yola çıkarılır. O gece Tavriçeskiy Sarayındaki "genelkurmay" içinde yer alanlardan biri şu ifadede bulunmuştur: "Emir alanlar bunları yerine getirmiyor; iş yapanlar bunu her hangi bir emir almadan yapıyorlardı..."

İşçi mahalleleri emir almadan hareket edenler arasındaydı. Fabrika çalışanlarını harekete geçiren, karakolları ele geçiren, alayları ayaklandıran ve karşı-devrimin sığınaklarını yıkan devrimin önderleri Tavriçeskiy Sarayına, karargâha, yönetim merkezine gitmek için acele etmiyor; tersine, alay ve horgörüyle kafalarını o yöne doğru sallıyorlardı: köftehorlar daha şimdiden kendilerinin öldürmedikleri, hattâ henüz ölmeyen ayının derisini bölüşmek için üşüşmüşler. Diğer sol partileri izleyen işçilerin yanısıra Bolşevik işçiler de günlerini sokakta ve geceleri ilçe "karagâhları"nda geçiriyorlar, kışlalarla irtibatı koruyorlar, yarını hazırlıyorlardı. Zaferin ilk gecesinde de son beş gün boyunca yürüttükleri çalışmayı sürdürdüler ve geliştirdiler. Başlangıç aşamasındaki her devrimde olduğu gibi, bunlar

devrimin henüz çok kırılgan olan embriyon hâlindeki iskeletini oluşturuyorlardı.

Okuyucunun daha önceden Anayasacı-Demokrat (Kadet) merkezin üyesi sıfatıyla tanıdığı ve o sırada çarlık ordusunun genelkurmayında pusuya yatmış bir kanun kaçağı durumundaki Nabokov 27'sinde hiç bir şey olmamış gibi her zamanki görev yerine gelmiş ve öğleden sonra üçe kadar çalışmıştı. Geceleyin, Morskaya caddesinde silah sesleri duyulmuş —Nabokov dairesinde kulak kabartmıştı—, zırhlı araçlar hızla geçmiş, askerler ve denizciler duvarları yalayarak koşuşmuşlardı... Saygıdeğer liberalimiz pencere aralığından olan biteni izlemişti. "Telefonlar henüz çalışıyordu ve gündüz olan biten, hatırladığım kadarıyla, dostlarım tarafından bana haber verilmişti. Her zamanki saatte yatağa girdik." Bu adam genel sekreter sıfatıyla bir süre sonra geçici devrimci hükûmetin (!) esinleyicilerinden biri olacaktı. Ertesi gün sokakta tanımadığı bir beyefendi, belki bir büro memuru belki bir okul hocası şapkasını çıkartarak yaklaşmış ve şöyle demişti: "Halk için yaptıklarınıza müteşekkiriz." Alçak gönüllü bir gururla bunu anlatan Nabokov'un bizzat kendisiydi.

8. Şubat Ayaklanmasını Kim Yönetti?

Devrimin incittiği sınıflara mensup avukat ve gazeteciler, bilâhare, Şubat Devriminin aslında askerlerin ayaklanmasıyla desteklenen bir kadınlar isyanından başka bir şey olmadığını kanıtlamak için az mürekkep harcamadılar. Bazıları devrimi bize bu şekilde sundular. XVI. Louis de, zamanında, Bastille'in alınmasını bir başkaldırı hadisesi olarak tasavvur etmeye yeltenmişti ve kendisine saygılı bir şekilde bunun bir devrim olduğu izah edilmişti. Bir devrimde kaybetmiş olanlar nadiren onun gerçek adını anmaya eğilimlidirler, çünkü o, çılgına dönmüş gericilerin tüm çabalarına rağmen, insanlığın tarihsel hafızasında eski zincirler ve önyargıların aşılmasının bir taçlanmasına bürünür. Bütün zamanlarda, ayrıcalıklılar ve uşakları kendilerini tepelemiş olan devrimi, istisnasız biçimde, daha önceki devrimlerden farklı bir şey gibi, bir ayaklanma, bir karışıklık, ya da bir halk isyanı gibi sunmaya çalışmışlardır. Ölmeyip de yaşamaya devam eden sınıfların hayal güçleri hiç te kuvvetli değildir.

27 şubattan hemen sonra, Rus devrimi ile Rus burjuvazisinin yüksek kesimlerinin, bildiğimiz gibi, gıptayla baktıkları Jön Türklerin askerî darbesi arasında benzerlikler kurulmaya çalışıldı. Bununla birlikte, kurulan bu yakınlık o denli az inandırıcıydı ki bir burjuva gazetesinde ciddî biçimde çürütüldü. Gençliğinde Marx'ın okulundan geçmiş ve Rusya'nın bir tür Sombart'ı olan iktisatçı Tugan-Baranovskiy 10 martta *Birjevie Vedomosti'* de şöyle yazmıştı:

"Türk devrimi ordunun ileri gelenleri tarafından hazırlanan ve gerçekleştirilen muzaffer bir ayaklanmadan ibaretti. Askerler subaylarının emirlerinin uysal uygulayıcılarından öteye geçemiyorlardı.

Buna karşılık, 27 şubatta Rusya'da tahtı deviren Muhafız Ordusu alaylarının askerleri başlarında subayları olmaksızın hareket ettiler... Ayaklanmayı başlatan ordu değil, işçilerdi. İmparatorluk Dumasına giden subaylar değil, askerler oldu. Askerler işçileri subaylarının buyruklarını uysal biçimde yerine getirmek için değil, kendilerini emekçi sınıf olarak işçilere kan bağıyla bağlı hissetiklerinden dolayı desteklediler. Köylüler ve işçiler Rus devriminin iki toplumsal sınıfını oluştururlar."

Bu cümlelerde düzeltilecek veya tamamlanacak hiç bir şey yok. Devrimin daha sonraki gelişimi bunların önemini yeterince doğruladı ve güçlendirdi.

Şubatın son günü Petrograd'da zaferi izleyen ilk gündü: coşku, kucaklaşma, sevinç gözyaşları, uzun uzun dertleşmelerle dolu, ama aynı zamanda düşmana son darbelerin de indirildiği gün. Sokaklarda hâlâ silahlar patlıyordu. Henüz halkın zaferinden habersiz olan Protopopov'un firavunlarının çatıların üstünden ateş açtıkları anlatılıyordu. Aşağıdan da çarlığın silahlı hayaletlerinin gezindiği düşünülen çatı katlarına, tavan aralarına ve çan kulelerine ateş ediliyordu. Öğleden sonra saat dörde doğru, bir zamanlar devlet iktidarı diye geçinen şeyin son savunucularının saklandıkları Amirallik işgal edildi. Devrimci örgütler ve kendi kendini yetkili atamış gruplar kentte tutuklamalara girişmişlerd.. Schlusselburg kalesinden bozma hapisane direnişle karşılaşılmadan teslim alındı. Başkent ve çevresinde her an yeni yeni alaylar devrime bağlılıklarını bildiriyorlardı.

Moskova'da rejimin yıkılması Petrograd ayaklanmasının bir yankısı şeklinde oldu. Daha cansız bir şekilde ifade edilse de işçiler ve askerlerdeki efkârı umumiye aynıydı. Burjuvazinin tavrı biraz daha soldaydı. Devrimci örgütlerin zayıflığı Petrograd'a nazaran daha barizdi. Neva'da olaylar başladığında, Moskova'daki radikal intelligentsiya aralarında toplantı yapıp ne yapılacağını tartıştı ama bir sonuca varamadı. Ancak 27 şubatta Moskova fabrikalarında grevler ve ardından gösteriler patlak verdi. Subaylar kışlalarda askerlere ayaktakımının sokaklarda kargaşalık çıkarttığını ve onları bastırmaları ge-

rektiğini söylüyordu. Er Şişilin "ama artık bizimkiler 'ayaktakımı' sözcüğüne tümüyle karşıt bir anlam yüklüyorlardı!" diye anlatır. Öğleden sonra ikiye doğru, farklı alaylardan bir sürü asker devrime katılmak amacıyla Kent Duması'nın önünde toplandı. Ertesi gün, grevler genişledi. Kitleler bayraklarıyla Duma'ya doğru ilerliyorlardı. Otomobil bölüğünde asker olan eski Bolşevik, ziraatçi, yüce gönüllü ve yiğit Muralov telsiz istasyonu ve diğer yerleri işgal eden sağlam ve disiplinli ilk asker müfrezesini Duma'ya götürdü. Bundan sekiz ay sonra Muralov Moskova askerî bölgesinin komutanı olacaktı.

Hapisane kapıları açıldı. Aynı Muralov salıverilen bir kamyon dolusu siyasî hükümlüyle birlikte çıkageldi. Şapka selâmı veren bir polis komiser yardımcısı devrimciden Yahudilerin de serbest bırakılıp bırakılmayacağını soruyordu. Tutukevinden daha yeni çıkmış ve üzerinde hâlâ hapisane gömleği bulunan Dzerjinski bir sovyetin kurulma aşamasında olduğu Duma binasında konuşma yaptı. Topçu Dorofeyev daha ileride Siu şekerleme fabrikası işçilerinin 1 martta nasıl bayraklarıyla topçu tugayının kışlalarına gelip askerlerle sarmaş dolaş olduklarını ve nasıl sevinçten kendilerini tutamayıp ağlaştıklarını anlatacaktı. Kentte kimi silah sesleri duyuluyordu, ama genelde silahlı çatışmalar meydana gelmedi ve zayiat verilmedi. Moskova adına Petrograd savaşıyordu.

Bir çok taşra kentinde, hareket 1 martta, artık Moskova'da devrim tamamlanmışken başladı. Tver'de iş bırakan işçiler kışlalar önünde nümayiş yapmaya gittiler ve askerlerle içiçe kent sokaklarında yürüdüler. O sıralarda henüz Enternasyonal yerine Marseyyez söyleniyordu. Nijniy Novgorod'da binlerce insan, çoğu kentte "Tavriçeskiy Sarayı" yerine geçen belediye binası önünde toplandı. Belediye başkanının söylevinden sonra, işçiler kızıl bayraklarını sallayarak siyasî tutukluları salıvermeye gittiler. Garnizonu oluşturan yirmi bir birlikten on sekizi akşam olmadan kendiliklerinden gelip devrime katıldılar. Samara ve Saratov'da mitingler oldu ve işçi vekilleri sovyetleri kuruldu. Harkov'da, tren garında hadiselerden haberdar edilen polis şefi heyecanı doruktaki kalabalığın karşısında arabasının üze-

rine çıkarak kasketini çıkardı ve ciğerlerini şişirerek kükredi: "Yaşasın devrim! Hurra!" Yekaterinoslav haberi Harkov'dan aldı. Gösterinin başını, imparatorluk bayramlarında adetten olan resmi geçitlerdeki kurallara uygun biçimde kılıcının kabzasını avucuyla sıkıca kavramış vaziyette yürüyen polis şefinin yardımcısı çekiyordu. Monarşinin artık bir daha doğrulamayacağı açıkça belli olunca, tüm kamu binalarındaki çar portreleri temkinli bir şekilde kaldırılarak ambarlara konuldu. Henüz devrimle ilgili şakalar yapma zevklerini kaybetmemiş olan liberal çevrelerde bu türden gerçek ya da uyduruk sürüsüyle fıkra tedavül ediyordu. İşçiler ve garnizon askerleriyse olayları bambaşka bir şekilde yaşıyorlardı.

Bir çok diğer vilâyette (Pskov, Oryol, Rıbinsk, Penza, Kazan, Tsaritsın, vb.) olayların nasıl cereyan ettiğine gelince, 2 mart tarihli kronik şunu kaydediyor: "İktidarın devrildiği anlaşıldı ve halk devrime katıldı." Kısa ve özlü bu bildiri olup biteni tam olarak yansıtmaktaydı.

Köylere devrim haberleri komşu kentlerden, kısmen otoritelerden, ama aslen pazarlar, işçiler ve izine ayrılan askerler üzerinden ulaşıyordu. Köyler hadiseyi kentlere göre daha yavaş ve daha coşkusuz, ama yine de olumlu karşıladı. Köyler devrimi savaşla ve toprak sorunuyla ilişkili görüyordu.

Petrograd'ın devrimi tek başına gerçekleştirdiğini söylemek abartı olmayacaktır. Ülkenin geri kalanının yaptığı sadece ona katılmaktı. Sadece Petrograd'da çatışma oldu. Tüm ülkede, eski rejimi savunmak için silah kuşanan hiç bir halk grubu, parti, kurum veya askerî birlik çıkmadı. Bu da, gericilerin Muhafız süvari alayı Petrograd'da olsaydı, ya da İvanov cepheden güvenilir bir tugay getirmeyi başarsaydı, monarşinin akıbeti başka türlü olurdu gibisinden gecikmiş akıl yürütmelerinin ne denli temelsiz olduğunu gösteriyor. Ne cephede, ne de cephe gerisinde II. Nikolay için savaşmaya hazır bir tugay veya alay bulunuyordu.

İktidarın devrilmesi ülke nüfusunun yaklaşık yetmiş beşte birini oluşturan bir kentin inisyatifi ve gücüyle gerçekleştirilmişti. İsterse-

niz şöyle de diyebiliriz: demokratik eylemlerin en büyüğü demokratik olmayan bir biçimde gerçekleşti. Ülke bütünüyle bir oldu bittiyle karşı karşıya kaldı. Perspektifte bir Kurucu Meclis oluşturulması yatıyorduysa bile, bu hiç bir şey değiştirmiyordu, zira bir ulusal temsil kurumunun toplanmasının gerektirdiği süreyi ve bunun koşullarını belirleyen Petrograd'daki muzaffer ayaklanmanın yarattığı organlardı. Bu durum hem genelde hem de özel olarak devrimci dönemlerde demokratik biçimlerin işlevi sorununa ışık tutar. Hukunun "halk iradesi" fetişizmine devrimler ağır bir darbe indirmişlerdir; ne denli derinlere kök salmışlarsa, ne denli yiğitliklerle bezenmişlerse ve ne denli demokratiklerse bu darbeler de o kadar yerini bulmuştur.

Özellikle Büyük Fransız Devrimi konusunda sık sık monarşinin aşırı merkezîleşmesinin bilâhare devrimin başkentine tüm ülke adına düşünme ve hareket etme imkânı sağladığı söylenmiştir. Bu yüzeysel bir izahtır. Devrim merkezîleşme eğilimleri gösterse de, devrilen monarşiyi taklit ederek değil, yeni bir toplumun kaçınılmaz olarak *kendine özgülükle* uyumlu olmayan ihtiyaçları uyarınca hareket eder. Bir devrimde bir başkent bu denli egemen bir rol oynuyorsa ve kimi anlarda da ulusun iradesini tümüyle kendinde yoğunlaştırıyorsa, bunun sebebi yeni toplumun temel eğilimlerini en canlı biçimde ifade edebilmesinde ve onları en uç noktasına dek götürebilmesinde yatar. Taşra başkentin adımlarını kendi niyetlerinin eyleme dönüşmüş şekli olarak görür. Merkezlerin gösterdikleri inisyatif demokrasiye bir el uzatma değil, demokrasinin dinamik biçimde gerçekleştirilmesidir. Bununla beraber, büyük devrimlerde, bu dinamiğin ritmi biçimsel ve temsilî demokrasinin ritmine hiç bir zaman tekabül etmez. Taşra merkezin eylemlerini izler, ama gecikmeyle. Bir devrimde hadiselerin karakteristik biçimde hızlı gelişmesi sebebiyle demokrasi yöntemleriyle çözülemeyen çok ağır devrimci parlamentarizm krizleri yaşanır. Tüm gerçek devrimlerde, ulusal temsil, başlıca yuvası başkent olan devrimci dinamiğe toslayarak kaçınılmaz biçimde kafasını kırar. XVII. yüzyılda İngiltere'de, XVIII. yüzyılda Fransa'da, XX. yüzyılda Rusya'da olan budur. Başkentin önemini belirleyen şey bürok-

ratik merkeziyetçiliğin gelenekleri değil, öncüsü doğal olarak metropolde temerküz etmiş olan önder devrimci sınıfın konumudur. Bu hem burjuvazi, hem de proletarya için böyledir.

Şubat Devrimi'nin zaferi artık sağlamlaşınca kurbanların sayılmasına geçildi. Petrograd'da bin dört yüz kırk üç ölü ya da yaralı sayıldı; bu sayının, altmışı subay olmak üzere, sekiz yüz altmış dokuzu asker kökenliydi. Büyük Savaş'taki her hangi bir çarpışmada verilen zayiat rakamlarıyla mukayese edildiğinde bu rakamların bir önemi yoktur. Liberal basın Şubat Devriminin kanlı olmadığını ilân etmiştir. Yurtsever partiler arasında sevgi gösterilerinin ve karşılıklı ateşkesin yaşandığı o günlerde hiç kimse çıkıp da gerçeği ortaya koyma zahmetine kalkışmıyordu. Bu bir muzaffer ayaklanma da olsa, her zaman kazananın yanındaki Albert Thomas devrimin "güneş ve neşe saçan, kan dökmekten bağışık" bir olay olduğunu yazmıştı! Herhâlde devrimin Paris Borsa'sının emrinde kalacağını umuyordu. Doğru, barutu icat eden Albert Thomas değildi ki. 27 haziran 1789'da Mirabeau da çığlık çığlığa şöyle dememiş miydi: "Bu büyük devrimin tek bir adam öldürmeden, tek bir gözyaşı döktürmeden tamamlanması ne mutluluk!... Tarih bize hep vahşi hayvanların zalimliklerini anlatmıştır... İnsanlık tarihi daha yeni başlıyor." Üçüncü zümre Millî Mecliste toplandığında Albert Thomas'ın ataları şöyle yazmışlardı: "Devrim bitti, tek bir damla kan akmadı." Gerçekten de bu dönemde tek bir damla kan akmadığını teslim etmeliyiz. Şubat günlerinde böyle olmadı. Bununla birlikte, liberal burjuvaların olayları sanki iktidar kendiliğinden bunların kucaklarına düşmüş gibi gösterme ihtiyaçlarına cevap verdiğinden, kansız devrim masalı inatla sürdürüldü.

Şubat Devrimi kan akıtmaktan bağışık olmamakla birlikte, gerek ayaklanma sırasında gerekse onu izleyen ilk dönemdeki kurban sayısının azlığı karşısında şaşırmak mümkün değil. Aslında bütün olan Rus halk kitlelerinin yüzyıllardan bu yana maruz kaldıkları baskı, işkence ve aşağılamadan, o utanç verici muameleden sonraki bir hesaplaşma hadisesiydi! Şurada, burada, kimi denizciler ve askerler o

korkunç cellâtlarıyla, subaylarla hesaplarını görmüşlerdi. Bununla birlikte, bu misilleme eylemleri başlangıçta daha dün kendilerine karşı girişilen o kanlı saldırılara kıyasla çok az sayıdaydı. Kitleler bu merhametlerinden çok sonraları, yönetici sınıfların her yerde yeniden egemenlik kurmaya ve tıpkı kendi üretmedikleri ürünleri mülklerine geçirdikleri gibi, kendilerinin yapmadıkları devrimi de istismar etmeye çalıştıklarını gördükleri zaman sıyrıldılar.

Tugan-Baranovskiy Şubat Devriminin işçilerin ve askerlerce temsil edilen köylülerin eseri olduğunu söylemekte haklıdır. Bununla birlikte, şu soruya da cevap verilmelidir: ayaklanmayı kim yönetti? İşçileri ayağa kim kaldırdı? Askerleri sokağa kim döktü? Zaferden sonra, bu sorular partiler arasında bir mücadele konusu oldu. En basit cevap şu genel formülle ifade ediliyordu: devrimi kimse sürüklemedi, o kendi yolu kendi buldu. "Kendiliğinden hareket eden güçler" teorisi yalnızca, daha dün sesini çıkartmadan yönetmiş, yargılamış, suçlamış, savunmuş, pazarlık yapmış veya komuta etmiş ve bugün de devrimle uzlaşmakta acele eden tüm o bayların değil, devrim sırasında mışıl mışıl uyumuş olduklarından, bu işte diğerlerinden farklı davranmadıklarını sanma budalalığını gösteren sayısız profesyonel politikacı ve eski devrimcinin de en çok işine gelendi.

Rusya'daki Karışıklıkların Tarihi adlı ilginç kitabında Beyaz Ordunun eski başkomutanı General Denikin 27 şubatı şöyle anlatır: "O kader gününde hiç bir önder yoktu; yalnızca zincirlerinden kopmuş unsurlar vardı. Olayların doludizgin akışında ne bir hedef, ne bir plan, ne de bir slogan ayırdedilebilirdi." Çok bilmiş tarihçimiz Milyukov da uluorta yazı karalamaya pek meraklı generalden daha derinlere inmez. Ayaklanma gelip çatana dek liberal önderimiz her türlü devrim fikrini Alman Genelkurmayıyla bağlantılı sayıyordu. Ama liberalleri iktidara taşıyan ayaklanmadan sonra durum tersine döndü. Artık Milyukov'un görevi devrimi Hohenzollern'lerin girişimine bağlayarak gözden düşürmek değil, aksine devrimcilere girişimin şerefi-

ni reva görmemekti.

Liberaller tamamen ayaklanmanın kendiliğinden ve gayri şahsî bir şekilde gerçekleştiği teorisini benimsediler. Milyukov bir ara G.K.K.'da hükûmet komiseri olarak da çalışan yarı-liberal, yarı-sosyalist üniversite doçenti Stankeviç'i sempatiyle anar. "Kitle bilinçsizce, bir iç çağrıya uyarak, kendiliğinden harekete geçti..." diye yazıyordu Stankeviç Şubat günleri konusunda. "Askerler hangi sloganla yola çıkmışlardı? Petrograd'ı kuşattıklarında, Adalet Sarayı'nı ateşe verdiklerinde onları kim sürüklemişti? Ne bir siyasî fikir, ne bir devrimci slogan, ne bir komplo, ne bir isyan, ama geride hiç bir şey bırakmadan tüm eski rejimi aniden küle döndüren kendiliğinden hareket eden güçlerdi söz konusu olan." Kendiliğinden hareket eden güç burada tam bir mistik havaya bürünüyor.

Aynı Stankeviç çok önemli bir tanıklıktan da bahsediyor: "Ocak sonunda, dar bir arkadaş meclisinde Kerenskiy'e rastladım. Bir halk ayaklanması ihtimali konusunda, herkes kitle hareketinin bir kez başladıktan sonra aşırı sol akımların kucağına düşeceği ve savaşın sürdürülmesi işinde büyük güçlükler çıkartacağı kaygısıyla açıkça aleyhte görüş belirtti." Kerenskiy de özde Kadet taraftarlarından farklı düşünmüyordu. İnisyatif buradan ileri gelemezdi.

Sosyal-Devrimci partinin temsilcisi Zenzinov "devrim bulutsuz gökten bir yıldırım gibi düştü" der. "Eğri oturalım doğru konuşalım: devrim uzun yıllar boyunca onu işlemiş ve sürekli beklemiş olan biz devrimciler için bile büyük ve mutlu bir sürprizdi."

Menşevikler için de durum bundan daha iyi değildi. Burjuva göçmen çevresine mensup bir gazeteci 24 şubatta geleceğin geçici hükûmetinin bakanı Skobelev'le tramvayda karşılaşmasını şöyle anlatır: "Hareketin önderlerinden biri olan bu sosyal-demokrat bana karışıklıkların durdurulması elzem çapulculuklara vardığını söyledi. Ama bu, bir ay sonra, Skobelev'in devrimi kendisinin ve arkadaşlarının yaptıklarını iddia etmesini engellemedi." Burada renkler açıkça abartılmıştır. Ama özde, Menşevik sosyal-demokratların konumları gerçeğe oldukça yakın çizilmiştir.

Son olarak, daha sonra sosyal-devrimcilerin sol kanadının liderlerinden biri olacak ve bilâhare da Bolşevizme geçecek olan Mstislavskiy Şubat Devrimi hakkında şunları söylemiştir: "Devrim biz parti adamlarını bile İncil'deki çılgın bakireler gibi uykuda yakaladı." Bu adamların bir ölçüde bakirelere benziyor olmalarının bir önemi yok; önemli olan hepsinin uyuya kalması.

Ya Bolşeviklere ne olmuştu? Buna daha önce biraz değinmiştik. O sırada Petrograd'daki gizli Bolşevik örgütlerinin başlıca liderleri üç kişiydi: eski işçiler Şlyapnikov ve Zalutskiy ile eski öğrenci Molotov. Uzunca bir zaman yurtdışında kalmış ve Lenin'le çok yakından bağlantısı olan Şlyapnikov Merkez Komite Bürosunu oluşturan üçlünün siyasî açıdan en olgunu ve en aktifiydi. Bununla birlikte, en iyi bizzat Şlyapnikov'un anılarının gösterdiği gibi bu üçlü hadisler karşısında yönlendirici olabilecek kapasite değildi. Son ana kadar, liderler hadiseleri bir silahlı ayaklanma olarak değil, tıpkı daha öncekiler gibi devrimci bir gösteri şeklinde yorumladılar. Vıborg ilçesi liderlerinden, daha önce adını zikrettiğimiz Kayurov açıkça şunu itiraf etmiştir: "Parti merkezinden hiç bir yön verici ilke gelmiyordu... Petrograd Komitesi hapisteydi ve Merkez Komite temsilcisi yoldaş Şlyapnikov ertesi gün için direktif vermekte zorlanıyordu."

Yeraltı örgütlerinin zayıflığı savaş başındaki güçlü yurtsever kamuoyu önünde hükûmete tümüyle istisnaî avantajlar sağlayan sert polisiye tedbirlerin doğrudan sonucuydu. Tüm örgütlerin, ve bu arada devrimci örgütlerin, toplumsal tabanlarının gerisinde kalma eğilimleri vardır. Gizli Bolşevik örgütleri, 1917 başında, henüz yedikleri silleden toparlanamamış ve dağılmış bir vaziyetteydi. Oysa aynı tarihte, kitlelerde yurtseverlik atmosferi yerini aniden devrimci öfkeye bırakmıştı.

Devrimci önderlik alanındaki durumu daha açık seçik bir şekilde sunabilmek için, en sözü geçen devrimcilerin, sol partilerin önderlerinin yurtdışında göçmenlikte bulunduklarını ve bir kısmının da hapiste veya sürgünde olduklarını hatırlamalıyız. Bir parti eski rejime ne denli tehdit oluşturuyorsa Devrimin başlarında o denli de başsız-

dı. Narodniklerin Duma'da radikal bir bağımsız olan Kerenskiy'in başını çektiği bir grupları vardı. Sosyal-Devrimcilerin resmî liderleri Çernov yurtdışındaydı. Menşeviklerin Duma'da Çheidze ve Skobelev'in liderliğini yaptıkları bir grupları vardı. Martov yurtdışındaydı. Dan ve Tsereteli sürgündeydi. Sol gruplar —Narodnikler ve Menşevikler— etrafında devrimci bir geçmişe sahip güçlü bir sosyalist entelektüel çevre toplanmıştı. Bu siyasî bir genelkurmay görüntüsü veriyordu, ama ancak zaferden sonra gün yüzüne çıkabildi. Bolşeviklerin Duma'da grupları yoktu: çarlık hükûmetince devrimin örgütlenme merkezi olarak görülen beş işçi milletvekili savaşın ilk aylarında tutuklanmışlardı. Lenin Zinovyev'le birlikte yurtdışında, Kamenev o zamanlar pek tanınmayan Sverdlov, Rıkov, Stalin gibi pratisyen önderlerle birlikte sürgündeydi. Henüz Bolşeviklere katılmamış olan Polonyalı sosyal-demokrat Dzerjinski kodesteydi. Şans eseri dışarıda olan liderlerse, otoriter ve katı bir önderlik altında hareket etme alışkanlığında olduklarından, ne kendilerince ne de başkalarınca devrimci hadiselerde önder rolü oynayabilecek tıynette görülüyorlardı.

Fakat, Bolşevik partisinin dahi asilere sözü dinlenir bir önderlik sunamadığı ortamda, diğer siyasî örgütler ne yapabilirlerdi? Şubat Devriminde asıl rolü kendiliğinden hareket eden güçlerin oynadığı yolundaki genel kanaat böylelikle daha da güçleniyordu. Yine de, bu görüş son derece hatalıdır, ya da en iyi ihtimalde, içi boş bir görüştür.

Başkentteki mücadele bir veya iki saat değil, tam beş gün sürdü. Liderler hareketi bastırmak için çırpınıp durdular. Kitlelerse daha yoğun bir atılımla cevap verdiler ve ileriye atıldılar. Karşılarında geleneksel yüzü hâlâ, denebilir ki, İmparatorluk Duma'sıyla, Zemstvolar ve Kentler Birliğiyle, Savaş Sanayii Komiteleriyle, Akademileriyle, üniversiteleriyle ve yaygın bir basınıyla güçlü bir iktidarı gizleyen eski devlet vardı. Öte yandan iki güçlü sosyalist parti aşağıdan gelen itkiye yurtsever bir direnişle karşı koyuyordu. Bolşevik partisinde, ayaklanma kendine en yakın örgütü bulmuştu, ama parti başsızdı, kadroları dağılmış, yeraltı hücreleri zayıftı. Yine de, o günlerde kimsenin ummadığı devrim yayılmıştı ve yüksek çevreler hâlâ hareketi baltalayabile-

ceklerine inansalar da, o şiddetli bir itkiyle ve güçlü kabarmalarla zafere koşuyordu.

Bu eşi menendi olmayan sebat ve coşkunun gücü nereden geliyordu? Çileden çıkmaya atıfta bulunmak yeterli değil. Çileden çıkma çok az şeyi açıklıyor. Petrogradlı işçi unsurlar, ham unsurların da karışmasıyla, savaş sırasında çok geri vaziyette olsalar da, içlerinde büyük bir devrimci deneyim taşıyorlardı. Sebat ve coşkularında, önderlik yokluğuna ve yukarıdan gelen direnişlere rağmen, her zaman açıkça ifade edilmeyen, ama hayat tecrübesine ve kendiliğinden bir stratejik hesaba dayalı bir güç değerlendirmesi vardı.

Savaşın arifesinde, devrimci işçi unsurları Bolşeviklerle birlikte yürüyorlar ve kitleleri peşlerinden sürüklüyorlardı. Savaşın başlamasından hemen sonra durum aniden değişti: muhafazakâr ara katmanlar başlarını kaldırdılar ve işçi sınıfının kayda değer bir kesimini peşlerinden sürüklediler. Devrimci unsurlar tecrit edilmiş ve sessizliğe gömülü bir vaziyette kaldılar. Savaş ilerledikçe, durumda önce yavaş, ardından, uğranılan yenilgilerden sonra giderek hızlanan ve daha radikal biçimde değişiklikler görülmeye başladı. İşçi sınıfını bütün hâlinde aktif bir rahatsızlık kaplamıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, geniş kesimler itibariyle, bu huzursuzluk hâlâ yurtsever duygularla içiçeydi, ama bunun tüm iç sorunları zafere dek erteleyen varlıklı sınıfların hesaplı ve korkak yurtseverliğiyle hiç bir ortak noktası yoktu. Çünkü özellikle savaş ve savaşın yol açtığı kurbanlar, savaşın dehşeti ve kalleşliği gerek eski gerekse yeni işçi katmanlarını çarlık rejimine karşı fişekliyordu ve bunu da iki kat bir şiddetle yapıyordu. İşçiler şu sonuca varıyorlardı: bu artık böyle devam edemez! Bu kitleleri bütünleştiren genel bir yargıydı ve onlara taarruz için büyük bir güç verdi.

Ordu bünyesine aldığı milyonlarca işçi ve köylüyle aşırı şişmişti. Herkesin orduda bir yakını vardı: bir oğul, bir koca, bir kardeş, bir yakın akraba. Ordu savaştan önceki gibi halktan kopuk bir ortam değildi. Şimdi artık sık sık askerlerle karşılaşılıyordu; cepheye gittiklerinde uğurlanıyor, izinli olarak döndüklerinde hayatları paylaşılıyor,

sokakta, tramvayda onlarla gevezelik ediliyor, siperlerden bahsediliyor, hastanelerde ziyaretlerine gidiliyordu. İşçi muhitleri, kışlalar, cephe ve önemli bir oranda da köyler bir tür iletken kaplar hâline geldiler. İşçiler askerin ne hissettiğini ve düşündüğünü biliyorlardı. Aralarında savaş üzerine, zenginleşen insanlar üzerine, generaller üzerine, hükûmet üzerine, Çar ve Çariçe üzerine bitip tükenmek bilmeyen konuşmalar yapılıyordu. Asker savaş hakkında "Allah kahretsin!" diyordu. İşçi de hükûmetten bahsederken "hepsine lânet olsun!" diye cevap veriyordu. Asker "siz merkezdekiler niye susuyorsunuz?" diye soruyordu. İşçi cevap veriyordu: "Ellerin boşken bir şey yapamazsın. 1905'te pek hayırla anmadığımız ordu engeline çarpmıştık." Biraz düşündükten sonra asker "Ah! Hepimiz birden ayaklanabilsek" der. İşçinin buna cevabıysa "Evet, hep beraber" olur. Bu türden konuşmalar savaştan önce ancak tecrit edilmiş bireyler arasında ve gizli biçimde yapılırdı. Şimdiyse, her yanda, her konuda açıkça konuşuluyordu, en azından işçi muhitlerinde.

Çarlık *Ohrana*'sı bazen iyi sondajlar yapmayı başarıyordu. Devrimden on beş gün önce, Krestiyaninov takma adlı Peterburglu bir muhbir işçi varoşlarından geçen bir tramvayda şahit olduğu bir konuşmayı rapor etmişti. Bir asker kendi alayından sekiz kişinin geçen sonbahar Nobel fabrikası işçilerinin üzerine ateş açmayı reddedip, polisin üzerine ateş ettiklerinden dolayı kodese gönderildiğini anlatmıştı. Bu konuşma işçi muhitlerinde polis ve muhbirlerin ortalığa çıkmayı sevmedikleri bilindiğinden uluorta yapılmıştı. "Onların hesaplarını göreceğiz" diye tamamlamıştı sözünü asker. Rapor şöyle ediyor: "O zaman bir işçi dedi ki: 'Bunun için örgütlenmek, hepimizin tek bir adam gibi olması gerek.' Asker de şöyle cevapladı: 'Dert edecek bir şey değil bu. Biz nicedir örgütlüyüz... yeterince kan emdiler, cephede adamlar kan ağlıyor, ama burada insanlar ha babam tıkınıyorlar!...' Başka bir hadise olmadı. 10 şubat 1917. Krestiyaninov." Sanki bir destan gibi değil mi bu Krestiyaninov denilen adamın raporu? "Başka bir hadise olmadı!" Hadiseler birazdan olacaktı: tramvaydaki gevezelik eşikte olduklarının habercisiydi.

Ayaklanmanın kendiliğinden karakteri Mstislavskiy'in verdiği ilginç bir örnekle şöyle resmedilebilir: ayaklanmanın hemen akabinde kurulan "27 Şubat Subaylar Birliği" Volınskiy alayını ilk kimin sokağa indirdiğini bulmak için bir soruşturma yaptığında, bu belirleyici eylemle bağlantılı yedi elebaşıyla ilgili yedi iddiaya ulaştı. Şunu eklemek gerekir ki, inisyatifin bir kısmının gerçekten bir kaç askere ait olması pek muhtemeldir. Ama asıl önderin, adını da kendiyle birlikte götürerek sokak çarpışmalarında ölüp gittiği de oluyordu. Ama bu onun anonim inisyatifinin tarihsel değerini hiç de eksiltmiyordu. Olayın daha da önemli bir başka boyutunu daha anarak kışlanın dışına çıkalım. Liberal çevrelerle legal-sosyalistleri şaşkınlığa uğratan Muhafız Ordusu taburlarının ayaklanması işçiler için hiç de beklenmedik bir şey değildi. Eğer işçiler ayaklanmasaydı, "Volınskiy" alayı da sokaklara dökülmeyecekti. Bir avukatın pencereden görüp, telefonla bir milletvekiline haber verdiği işçilerle Kazakların sokaktaki karşılaşması her iki tarafa da gayrişahsî sürecin bir parçası gibi göründü: fabrikaların çekirgeleri kışlaların çekirgelerine toslamıştı. Ama işçilerden tarafa göz kırpma cesaretini gösteren Kazak'a bu olay başka türlü görünmüştü. Ve Kazak'ın "göz kırpmasının iyi niyetli olduğuna" hükmeden işçiye de. Orduyla halkın moleküler içiçe geçişi kesintisiz devam ediyordu. İşçiler sürekli olarak ordunun nabzını yokluyor ve kritik anın yaklaştığını hissediyorlardı. Zafere inanan kitlelerin atılımına o dayanılmaz gücü veren de buydu.

Burada, Şubat Devrimine dair gözlemlerinin bilançosunu çıkarmaya çalışan bir yüksek düzeyli görevlinin çarpıcı değerlendirmesini nakletmek zorundayız: "Hareketin kendiliğinden bir şekilde başladığını, askerlerin kendiliklerinden sokağa döküldüklerini söylemek âdettendir. Ben hiç bir şekilde bu görüşü paylaşmıyorum. Ne manaya geliyor kuzum bu "kendiliğinden"?... "Kendiliğinden doğma" toplumbilime değil, doğabilime uygun düşer. Hiç bir ünlü devrimci önder harekete damgasını vurmamış olsa da, hareket gayrişahsî olmaktan çok anonimdi." Milyukov'un Alman ajanlarından ve Rusya'nın kendiliğindenci güçlerinden dem vuran iddialarından kı-

yas kabul etmez derecede daha sağlam olan sorunun bu şekilde konuluşu devrim patlak verdiğinde senatör olan eski bir çarlık savcısına aitti. Belki de Zavadskiy'in bir devrimci ayaklanmanın ne yabancı ajanların direktiflerinden ne de şahsiyetlerin işin içinde olmadığı bir doğal süreçten ileri gelemeyeceğini farketmesini sağlıyan onun hukukçu tecrübesiydi.

Aynı yazar devrim sürecinin laboratuarına kapı deliğinden bir göz atmasına imkân veren iki olaydan bahseder. 24 şubat cuma günü, henüz yüksek çevrelerde hiç kimsenin çok yakın bir tarihte bir ayaklanma beklemediği bir sırada, senatörün de içinde bulunduğu bir tramvay aniden Liteynıy Prospekt ile komşu bir sokak arasında bir yerde camları şangırdatıp kırarcasına fren yapıp durmuştu. Kondüktör yolcuları aşağıya inmeye davet etmişti. "Buraya kadar." Yolcular protesto etmişler, söylenmişler ama inmişlerdi. "Kondüktörün sessiz, ama çok kararlı yüzünü hâlâ görür gibiyim: tam bir kurt yüzü." Tramvaylar göz alabildiğine her yerde durmuşlardı. Yüksek düzeyli bir liberal görevliye "kurt yüzlü" görünen bu kararlı kondüktör, içi devlet memuru kaynayan bir aracı savaş zamanında imparatorluk başkenti Peterburg'un bir caddesinde tek başına durdurmayı göze alabilmek için yüksek bir görev bilincine sahip olmalıydı. İşte monarşi trenini aynı terimlerle "buraya kadar" diyerek durduran ve bürokrasiyi jandarma generalleriyle liberal senatörler arasında o aceleyle fark gözetmeksizin yolda bırakanlar da böylesi kondüktörlerdi. Liteynıy Prospekt'teki kondüktör tarihin bilinçli bir aracıydı. Daha önceden eğitilmiş olmalıydı.

Adalet Sarayı yangını sırasında, yukarıda anılan senatörle aynı tayfeden liberal bir hukukçu sokakta hukuk bilgileri labotatuarının ve noterlik arşivlerinin yok oluşuna şahit olmaktan duyduğu üzüntüyü ifade etmişti. Orta yaşlı, somurtkan görünüşlü, her hâlinden işçi olduğu belli bir adam homurdanarak şöyle cevap vermişti: "Senin arşivlerin olmadan da evleri ve toprakları paylaşmasını biliriz biz." Doğrusunu söylemek gerekirse, olay gayet edebî bir tarzda cereyan etmişti. Ama kalabalık içinde bu türden orta yaşlı ve pat diye cevabı

yapıştırabilecek işçiler az sayıda değildi. Adalet Sarayının yanmasında bir çıkarları yoktu: bu ne işlerine yarayacaktı ki? Yine de bu tür "aşırılıklar"dan ürküp geri çekilecek de değillerdi. Kitleleri yalnızca çarlık polisine karşı değil, devrimin yangınında yalnızca mülkiyet işlemlerine ait noter belgelerinin yanmasına içerleyen liberal hukukçulara karşı da tüm gerekli fikirlerle besleyerek silahlandırıyorlardı. Bu fabrika ve sokakların anonim ve yılmaz politikacıları gökten düşmemişlerdi; buna eğitilmiş olmalılardı.

Şubatın son günlerindeki olayları kaydeden *Ohrana* da hareketi "kendiliğinden", yani metodik biçimde tepeden yönetilmeyen bir hareket şeklinde tanımlıyordu; ama hemen ardından şunu ekliyordu: "Proletarya bütünüyle propagandayla işlenmişti." Bu önerme çok doğruydu: devrim karşıtı mücadelenin profesyonelleri serbest bırakılan devrimci hücarelerin içine sızmadan evvel gelişen süreci liberal liderlerden daha iyi kavramışlardı.

Mistik "kendiliğinden güçler" kavramı hiç bir şeyi açıklamaz. Durumu doğru biçimde değerlendirmek ve düşmana karşı ayağa kalkma anını belirlemek için kitlenin, yönetici unsurları itibariyle, tarihsel hadiseler karşısındaki kendi taleplerini ortaya koyması ve bunları değerlendirmek için de kendi kriterlerine sahip olması zorunluydu. Bir başka ifadeyle, genel kitle değil, 1905 Devriminden, Semyonovskiy Muhafız alayının ezdiği aralık 1905'teki Moskova ayaklanmasından geçen Petrograd ve tüm Rusya işçileri kitlesiydi gerekli olan; bu kitlenin içinde 1905 deneyimi üzerine düşünen, Liberal ve Menşeviklerin anayasacı yanılsamalarını eleştiren, devrim perspektiflerini özümleyen, ordu problemini sayısız kez inceleyen, bu çevrede olup biteni yakından gözleyen ve gözlemlerinden devrimci sonuçlar çıkartabilen ve bunları başkalarına da iletebilen işçilerin bulunması gerekiyordu. Son olarak, garnizonun içinde eskiden kazanılmış veya en azından devrimci propagandanın etkisi altına girmiş ileri fikirli askerlerin bulunması gerekiyordu.

Her fabrikada, her şirkette, her askerî bölükte, her kahvede, ordu hastanelerinde, her istasyonda ve hattâ terkedilmiş köylerde molekü-

ler düzeyde bir devrim fikri ilerleme kaydediyordu. Her yerde kendisinden bilgi edinilen ve ağzından çıkacak söz beklenilen yorumcular bulunuyordu. Bunların çoğu işçiydi. Bu sıra başları genellikle kendi başlarına bırakılmışlardı, çeşitli yollardan kendilerine ulaşan devrimci genelleme kırıntılarıyla besleniyorlardı, liberal gazetelerin satır aralarını okuyarak kendilerine gerekli olanı kendi başlarına buluyorlardı. Sınıf içgüdüleri siyasî kriterle incelmişti ve tüm fikirlerini sonuna dek götüremeseler de, düşünceleri yine de aralıksız, inatla, her zaman aynı yönde ilerliyordu. Tecrübe, eleştiri, inisyatif, özveri gibi unsurlar kitlelerin içine yayılıyor ve bilinçli bir süreç olarak devrimci hareketin içsel, ilk bakışta kavranılamayan, ama yine de belirleyici mekanizmasını oluşturuyordu.

Kibirli liberal politikacılara ve evcilleşmiş sosyalistlere kitlelerde meydana gelen hareketlenme genelde tıpkı bir karınca yuvası ya da bir arı kovanında cereyan edenler gibi içgüdüsel bir süreç şeklinde görünmüştür. Gerçekteyse, işçi kitlesini delip geçen düşünceler kültürlü sınıfların haşır neşir oldukları küçük fikirlerinden çok daha yaman, sağlam ve bilinçliydi. Dahası, işçi düşüncesi daha bilimseldi: yalnızca büyük ölçüde marksist yöntemlerle döllendiğinden değil, her şeyden önce kısa bir süre sonra devrimci arenaya girecek olan kitlelerin kanlı canlı tecrübelerinden de sürekli beslendiğinden.

Düşüncenin bilimsel niteliği nesnel süreçle mütekabiliyetinden ve bu süreci etkileme ve düzene sokma yeteneğinden belli olur. En ufak ölçüde dahi olsa, Kıyamet'ten esinlenen, Rasputin'in rüyalarına inanılan yönetici çevrelerin mantalitesinde bu yetenek var mıydı? Ya da geri Rusya'nın, kapitalizmin devlerinin kavgasına katılarak, hem savaşı kazanacağını hem de parlamenter bir rejim kuracağını uman liberal fikirlerin bilimsel bakımdan temeli var mıydı? Yoksa, doğuştan müflis liberalizme kölece yaltaklanan ve böylece sözüm ona bağımsızlıklarını uzun zamandır göçmüş bir teşbihle gizleyen aydın çevrelerin anlayışları mı bilimseldi? Aslında içinde bulunulan yer hayaletler, hurafeler ve kurgular ülkesindeki tam bir zihinsel uyuşukluk krallığı, yani "kendiliğinden güçler" krallığıydı.

Öyleyse, Şubat Devriminin liberal felsefesini baştan sona revize etme hakkımız yok mu? Tabiî ki var! Evrimin mutlak gereklerine kulağını tıkamış, hiç bir şeyi öngörmeden, hayaletlerin peşine takılmış olan resmî toplum —ayrı katmanları, grupları, partileri ve klikleriyle, yönetici sınıfların oluşturduğu çok katlı bir üstyapı— bayat fikir kırıntılarıyla beslenerek, otomatiğe bağlanmış bir atalet içinde günübirlik yaşarken, işçi kitlelerinde derin ve kendiliğinden gelişen, yalnızca yöneticilere karşı artan bir kinlenme değil, güçsüzlüklerine eleştirel bir bakış, bir deneyim birikimi ve devrimci ayaklanma ve ulaştığı zaferle doğrulanan bir yaratıcı bilinçlenme süreci yaşanıyordu deme hakkımız var.

Yukarıda sorduğumuz "Şubat Devrimini kim yönetti?" sorusuna artık net bir cevap verebiliriz: özellikle Lenin'in parti okulundan yetişmiş, bilinçli ve iyi pişmiş işçiler. Ama bu önderliğin, ayaklanmanın zaferini sağlamaya yeterli olsa da, baştan itibaren, devrimin gidişatını proleter öncünün ellerine verme yeteneğinde olmadığını da eklememiz gerekir.

9. Şubat Devriminin Paradoksu

Ayaklanma galip gelmişti. Ama monarşiden çekip aldığı iktidarı kime vermişti? Şimdi Şubat Devriminin baş sorununa geliyoruz: iktidar nasıl ve neden liberal burjuvazinin eline geçti?

23 şubatta karışıklıklar patlak verdiğinde, Duma çevrelerinde ve burjuva sosyetede buna önem veren çıkmadı. Liberal milletvekilleri ve yurtsever gazeteciler her zaman olduğu gibi salonlarda buluşuyor, birlikte Trieste ve Fiume meselesini tartışıyorlar ve Rusya'nın mutlaka Boğazlar'a ihtiyacı olduğunu yeniden teyit ediyorlardı. Duma'nın kapatılması kararı [ukaz] imzalanmış olsa da, bir parlamento komisyonu hâlâ aceleyle iaşe hizmetlerinin belediyeye devri konusunu tartışıp duruyordu. Muhafız Ordusuna bağlı taburların ayaklanmasına on iki saatten daha az bir süre kalmışken Slavlararası Yardımlaşma Derneği yıllık raporunu sükûnet içinde görüşüyordu. Bir milletvekili şöyle yazmıştı: "Toplantıdan yayan dönerken genellikle çok canlı olan yolların endişe verici sessizliği ve ıssız görünümü beni irkiltti." Eski yönetici sınıfların çevresini kaygı verici bir boşluk sarmıştı ve bu da gelecekteki mirasçılarının canını sıkıyordu.

26'sına doğru, hem hükûmet hem de liberaller için hareketin ciddî olduğu malum oldu. O gün, bakanlarla kimi Duma üyeleri arasında bir anlaşmaya yönelik görüşmeler yapıldı. Maalesef daha sonraları liberaller bunlar üzerindeki örtüyü hiç kaldırmadılar. Protopopov, sorgudaki ifadesinde, Duma bloku liderlerinin, her zaman olduğu gibi, yine halkın güvenine mazhar yeni bakanların atanmasını talep ettiklerini beyan etmişti: "Bu önlem belki halkı sakinleştirir." Ama 26 şubat günü, bilindiği gibi, devrimin gelişiminde bir duraklama anı oldu ve hükûmet bir kaç saat için rahat bir nefes aldı. Rodzyanko Golıtsin'e istifasını vermesi için ikna etmeye gittiğinde, başbakan ona masasının üzerindeki dosyada bulunan, Duma'nın kapatılmasına

dair henüz üstüne tarih atılmamış, ama Nikolay'ca şimdiden imzalanmış ukazı gösterdi. Belgeye tarihi atan Golıtsin oldu. Devrimin tazyiki artarken hükûmet böyle bir yola girmeye nasıl karar verebilmişti? Bu konuda yönetici bürokrasi uzun zamandır seçimini yapmıştı. "Bizim blokla beraber olmamız ya da olmamamız işçi hareketinin umrunda değil. Bu hareketi başka yollarla da dizginleyebiliriz. Şimdiye dek İçişleri bakanlığı bu işi iyi götürdü." Ağustos 1915'ten beri Goremıkin böyle konuşuyordu. Öte yandan, bürokrasi Duma'nın kapatılmış hâldeyken hiç bir kararlı adım atamayacağını da düşünüyordu. Bu nedenle ağustos 1915'te huzursuz Duma'nın kapatılması tartışılırken İçişleri bakanı Prens Şçerbatov şöyle demişti: "Vekillerin itaatsizlik yolunu seçmeleri pek ihtimal dahilinde değil. Büyük çoğunluğu korkaktır ve postu deldirmekten korkar." Prens kendini pek kibar terimlerle ifade etmese de sonuçta doğruyu söylüyordu. Liberal muhalefetle olan mücadelesinde bürokrasi yere sağlam bastığına inanıyordu.

27'si, gündüz, hadiselerin büyümesinden endişeli vekiller olağan bir oturumda buluştular. Çoğunluk kapatılma kararını ilk orada öğrendi. Daha evvelki gün uzlaşma görüşmeleri yapıldığından bu karar hiç beklenmedik bir önlem gibi görünüyordu. Rodzyanko gururla şöyle yazmıştır: "Her şeye rağmen, bu karmakarışık duruma bir çıkar yol bulabilmek ümidiyle Duma kânunun önünde eğildi; ne kapatılma kararına karşı ne de toplantıları sürdürmek amacıyla şiddete başavurmak yönünde bir karar aldı." Vekiller özel bir konferans düzenleyerek toplandılar ve burada güçsüzlüklerini birbirlerine itiraf edip durdular. Ilımlı liberal Şidlovskiy, daha sonraları, biraz da alayla, Kerenskiy'in gelecekteki ortağı Nekrassov adlı bir aşırı-sol Kadet'in "tüm iktidarı popüler bir generale vererek bir askerî diktatörlük kurmayı" önerdiğini hatırlattı. Bu arada, bu özel konferansa katılmamış olan kimi İlerici Blok önderleri durumu kurtarmak için pratik bir yola başvurmaya çalıştılar. Grandük Mihail'den Petrograd'a gelmesini rica ettiler ve burada ona diktatörlük kurmasını, hükûmet üyelerini istifaya zorlamasını ve Çardan telefonla sorumlu bir başba-

kan "atamasını" istemesini önerdiler. Muhafız Ordusunun ilk alaylarının ayaklandığı saatlerde dahi, liberal burjuvazinin liderleri bir hanedanlık diktatörlüğünün yardımıyla ayaklanmayı ezmek ve devrim aleyhine monarşiyle anlaşmak için son bir çaba harcıyorlardı. Üzgün bir ifadeyle Rodzyanko şu beyanatta bulunuyordu: "Grandükün gösterdiği kararsızlık sonucunda elverişli zamanı elimizden kaçırdık."

Radikal intelligentsiya mensuplarının kendi arzu ettikleri şeye ne kadar kolay inandıklarını en iyi, o dönemde Tavriçeskiy Sarayında belli bir siyasî rol oynamaya başlayan, her hangi bir partiye bağlı olmayan sosyalist Suhanov'un tanıklığından görüyoruz. Kapsamlı hatıralarında şöyle yazıyordu Suhanov: "O unutulmaz günün ilk saatlerinde bana siyasî alandaki yeni gelişmelerin neler olduğu bildirilmişti: Duma'yı tatil eden *ukaz* yayınlanmıştı ve Duma bir Geçici Komite seçerek yerinden ayrılmayı reddediyordu." Bunlar Tavriçeskiy Sarayınından hemen hiç çıkmayan ve ileri gelen vekillerle çene çalmaktan başka bir şey yapmayan biri tarafından yazılmıştır. *Devrimin Tarihi* adlı kitabında Milyukov, Rodzyanko'yu izleyerek, açıkça şöyle demiştir: "Bir dizi sert tartışmadan sonra, vekillerin Petrograd'ı *terketmemelerine* karar verildi, ama geniş kabul gören efsanenin aksine, Duma üyelerinin bir kurumun temsilcileri olarak yerlerinden *ayrılmayı* reddetmelerinden hiç bahsedilmedi." Yerinden ayrılmayı reddetmek, çok geç de olsa, bir inisyatif almak demekti. *Başkenti terketmemek* ise ellerini pisliğe bulaştırmamak ve hadiselerin nereye varacağını bekleyip görmek anlamına geliyordu. Bununla birlikte, Suhanov'un saflığı bazı hafifletici sebeplerden affedilebilir. Duma'nın imparatorluk ukazına uymamak yönünde devrimci bir karar aldığı söylentisi aceleyle parlamento muhabirleri tarafından tedavüle sokulmuştu. Genel grev yüzünden bu enformasyon bülteni o sırada tek haber kaynağıydı. Oysa, gün içinde ayaklanma zafer kazandığından, vekiller yapılan bu hatayı düzeltmek için pek aceleci davranmadılar ve böylece soldaki dostlarının hayallerini teşvik etmeye devam ettiler. Ancak yurt dışına göçtükten sonra bu tashihle uğraşacak zama-

nı buldular. Bu olay tali önemde olmakla birlikte çok manidardır. 27 şubatta Duma'nın devrimci bir rol oynadığı görüşü, en fazlasından, devrimin hem keyiflendirdiği hem de ürküttüğü, kitlelerin bu işi kendi başlarına sürdürebileceklerine inanamayan ve bir an evvel elit burjuvazi nezdinde bir destek bulmakta acele eden radikal intelligentsiyanın siyasî saflığından doğan bir mitten başka bir şey değildir.

O dönemde Duma çoğunluğuna mensup milletvekillerinin Hatıralar'ı içinde ne mutlu ki bu Duma'nın devrimi nasıl karşıladığını bize anlatan hikâyeler gizlidir. Kadet partisinin sağ kanadından Prens Mansıryev'in anlatısına göre, 27'si sabahı toplanan çok sayıdaki milletvekili arasında hiç bir Duma Prezidyumu üyesi, hiç bir parti önderi, İlerici Blok'tan hiç bir ileri gelen bulunmuyordu. Namevcutlar Duma'nın kapatıldığından ve ayaklanmadan haberdardılar ve mümkün olduğunca ortadalarda görünmemek istiyorlardı. Muhtemelen o saatlerde Grandük Mihail'le diktatörlük konusunda görüşmeler yapıyorlardı. "Duma'da genel bir heyecan ve derinlemesine bir sarsıntı hâkimdi" diye yazmıştır Mansıryev. "Hiç bir hararetli konuşma yapılmıyordu; tek duyulan iç çekmeleri ve "görüyorsunuz ya işte" gibisinden kısa cümlecikler ya da kişisel kaygı itiraflarıydı. Herkesten daha fazla oflayıp puflayan çok ılımlı bir milletvekilinin bize sunduğu hikâye işte bu.

Öğleden sonra ikiye doğru, liderler Duma'ya gitmek zorunda kaldıkları sırada prezidyum sekreteri yanlış ama müjdeli bir haber getirdi: "Karışıklıklar yakında bastırılacak, önlemler alındı." Muhtemelen "önlemler"den anlaşılan o sırada diktatörlük konusunda sürdürülen gizli görüşmelerdi. Ama Duma bunalmıştı ve İlerici Blok liderinden kesin bir söz bekliyordu. Ama Milyukov "şu an hiç bir karar alamayız, çünkü öncelikle karışıklıkların ulaştığı boyutu bilmiyoruz, sonra garnizondaki birliklerin, işçilerin ve toplumsal örgütlerin hangi yanda saf tuttuğu konusunda malumatımız yok. Tüm bunlar konusunda istihbarat toplamak ve ardından durumu incelemek gerekir; şimdilik çok erken" diye konuşuyordu. 27 şubat günü, öğleden sonra ikide liberaller için henüz "çok erken" idi! "İstihbarat toplamak"

elini kire bulaştırmamak ve mücadelenin sonucunu beklemek anlamına geliyordu.

Ama Milyukov konuşmasını bitiremedi, hem zaten konuşmasına bitirmek için de başlamamıştı. Kerenskiy heyecanla salona daldı. Halk ve askerlerden müteşekkil müthiş bir kalabalık, dedi, Tavriçeskiy Sarayına doğru yaklaşıyor ve Duma'dan iktidarı kendi eline almasını istiyor!... Radikal vekil güçlü halk kitlelerinin talep ettikleri şeyi çok iyi biliyordu. Gerçekte, Duma'nın —o Duma ki ruhunun derinliklerinde hâlâ ayaklanmanın bastırılmasını ümit ediyordu— iktidarı almasını ilk kez olarak isteyen Kerenskiy'in bizzat kendisiydi. Kerenskiy'in sözleri "genel bir çalkantıya" yol açtı ve herkes "şaşkın şaşkın" bakıştı. Ama o da sözlerini henüz bitirmemişti ki bir Duma mübaşiri koşarak geldi ve lafını böldü: safın başındaki asker müfrezeleri saraya gelmişler, görevliler tarafından içeri sokulmayınca, baş muhafızı ağır biçimde yaralamışlardı. Bir dakika sonra, askerler sarayın içindeydiler.

Daha sonraları söylevlerde ve makalelerde askerlerin Duma'yı selâmlamak ve bağlılıklarını bildirmek için saraya geldikleri söylenmiştir. Ama o an herkes ölümcül bir panik içindeydi. Bütün yedikleri boğazlarına gelmişti. Liderler aralarında fısıldaşıyorlardı. Zaman kazanmak gerekti. Rodzyanko kendisine tavsiye edilen bir Geçici Komite kurma önerisini aceleyle oya sundu. Bir alkış koptu. Ama herkes bir an evvel sıvışmak istiyordu, seçim yapacak zaman yoktu! Diğerlerinden daha az dehşet içinde olmayan Duma başkanı Komite'yi oluşturma görevini Kıdemliler Konseyi'ne havale etmeyi teklif etti. Salonda kalan az sayıdaki vekilden yine bir alkış koptu. Çoğunluk tabanları yağlamıştı. Çar tarafından dağıtılan Duma muzaffer ayaklanmaya ilkin işte böyle tepki gösterdi.

Bu sırada devrim aynı binada, ama daha az dekoratif bir salonda bir başka iktidar organı oluşturuyordu. Devrimci önderlerin burada icat ettikleri bir şey yoktu. 1905 sovyet deneyimi işçilerin bilincine adamakıllı kazınmıştı. Hareketin her yükselişinde, savaş zamanında bile, sovyetler oluşturma fikri otomatik olarak yeniden doğuyordu.

Bolşevikler ile Menşeviklerde (Sosyal-Devrimciler bu konuda açık bir görüşe sahip değillerdi) sovyetlerin rolüne dair görüş son derece farklı olsa da, bu örgütlenmenin biçimi konusunda tartışma yoktu. Hapisten henüz salıverilen Savaş Sanayileri Komitesi'ne mensup Menşevikler, Tavriçeskiy Sarayında, aynı sağ kanada mensup sendika ve kooperatif hareketinin aktif temsilcilerinin yanı sıra Menşevik parlamenterler Çheidze ve Skobelev'le de karşılaştılar ve birlikte hemen o yerde İşçi Vekilleri Sovyeti Geçici Yürütme Komitesi'ni kurdular. Komite, gün içinde, temel olarak, kitlelerle bağlantısı kopmuş, ama hâlâ "namları" yürüyen eski devrimcilerle tamamlandı. Bolşeviklerin de içinde bulunduğu Yürütme Komitesi işçileri acilen vekillerini seçmeye davet etti.

Sovyet'in ilk oturumunun Tavriçeskiy Sarayında aynı günün akşamı yapılması kararlaştırıldı. Gerçekten de akşam saat 9'da oturum açıldı ve fazladan bütün sosyalist partilerden resmî temsilcilerin de bileşimine dahil edilmesiyle oluşturulan Yürütme Komitesi onaylandı. Ama, başkentte zafer kazanmış olan proletaryanın temsilcilerinin bu ilk meclisinin gerçek önemi buradan gelmiyor. Ayaklanan alayların delegeleri oturuma gelip tebriklerini sundular. Bunlar arasında ayaklanmanın etkisiyle şaşkına dönmüş ve hâlâ konuşamayacak durumdaki tümüyle cahil erler de vardı. Ama hiç bir kürsüden dile getirilemeyecek kelimeleri bulup söylüyorladı.

Kendi gücünün, geniş kitlelerin uyanışının, yerine getirilecek onca görevin, başarının gururunun, o günden çok daha parlak olacak bir yarın düşüncesiyle atan kalplerin farkına varan bir devrimin en patetik sahneleriydi bunlar. Devrimin henüz ayinleri yoktu, sokaklar hâlâ dumanlıydı, kitleler henüz yeni şarkı repertuarlarını ezberlememişlerdi. Oturum ilkbaharın su taşkınları gibi düzensizlik içinde geçiyor, Sovyet coşkudan boğuluyordu. Devrim güçlüydü, ama çocuksu bir saflıkla maluldü.

Bu ilk oturumda garnizonla işçileri tek bir İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetinde birleştirme kararı verildi. Bu kararı ilk kim önermişti? O gün devrimin kaderini belirlemiş olan işçilerle askerlerin kardeşçe

kaynaşmasının bir yansıması olarak, muhtemelen bir çok yönden ya da belki de her taraftan gelmişti bu öneri. Bununla beraber, Şlyapnikov'un aktardığına göre, Sosyal-Yurtseverlerin ordunun politikaya girmesine karşı çıktıklarını da belirtmeden geçmek olmaz.

Kurulduğu andan itibaren Sovyet, Yürütme Komitesi aracılığıyla, hükûmet organı olarak hareket etmeye başladı. İaşeyle ve genel olarak asiler ile garnizonun ihtiyaçlarıyla ilgilenmekle yükümlü bir Geçici Komisyon kurdu. Daha önce sözünü ettiğimiz Geçici Devrimci Genelkurmay Heyeti'ni (o günlerde her şey "geçici" idi) oluşturdu. Eski rejimin memurlarının elinden malî kaynakları almak için, Sovyet devrimci muhafız birliklerinin hemen İmparatorluk Merkez Bankasını, Hazineyi, Darphaneyi ve Devlet Değerli Kağıtlar İdaresini işgal etmeleri kararını aldı. Sovyet'in görev ve işlevleri kitlelerin tazyikiyle sürekli olarak artıyordu. Devrim tartışmasız merkezini bulmuştu. Bundan böyle işçiler, askerler ve kısa bir süre sonra da köylüler, gözlerinde tüm umutların temerküz ettiği yer, bizzat devrimin cisimleşmesi olan Sovyet'e başvuracaklardı yalnızca. Ama mülk sahibi sınıfların temsilcileri de, dişlerini gıcırdatarak da olsa, Sovyet'e gelip korunma, direktif ve çatışmaların çözülmesini talep edeceklerdi.

Bununla beraber, daha zaferin ilk saatlerinden itibaren, yeni devrimci iktidar müthiş bir hız ve dayanılmaz bir güçle oluşturulurken, Sovyet'in başında bulunan sosyalistler gerçek bir "patron" arayarak kaygıyla etraflarına bakınıyorlardı. İktidarın burjuvaziye geçmiş olmasını çok doğal bir şey olarak değerlendiriyorlardı. İşte yeni rejimin temel siyasî düğümü burada yatıyordu: bir uçtan ip İşçi ve Asker Sovyeti'nin Yürütme Komitesi'nin toplandığı salona çıkıyordu; diğer uçtan da burjuva partilerin merkezine.

Duma'nın Kıdemliler Konseyi, saat üçe doğru, başkentteki zafer artık belli olmuşken, Çheidze ve Kerenskiy'in ilâvesiyle İlerici Blok partilerine mensup unsurlarca oluşturulan bir "Duma Üyeleri Geçici Komitesi" seçti. Çheidze komiteye girmeyi reddetti. Kerenskiy hık mık ediyordu. Komitenin ismi ihtiyatlı bir biçimde İmparatorluk Duma'sının resmî bir organı olarak değil, Duma üyeleri konferansının

özel bir organı olarak kurulduğunu itiraf ediyordu. İlerici Blok'un liderleri son ana dek tek bir mesele üzerinde kafa yordular: elini kolunu bağlamadan nasıl sorumluluktan kaçılabilir?

Komite'nin görevi titizce seçilmiş muğlak terimlerle ifade edilmişti: "düzenin ve kurumlar ile kişiler arasındaki ilişkilerin yeniden tesisi." Bu bayların yeniden tesis etmeyi düşündükleri düzenin doğası üzerine, ilişki kurmak istedikleri kurumlar üzerine tek bir kelime edilmemişti. Henüz ayıya dokunamıyorlardı... hani olurdu ya, hayvan ölmemiş sadece yaralanmış olabilirdi!...Ancak akşam on bire doğru, 27'sinde, Milyukov'un itiraf ettiği gibi, "devrimci hareket tüm haşmetiyle kendini gösterdi", "Geçici Komite bir adım daha atıp hükûmetin elinden kaçırdığı iktidarı ele almaya karar verdi". Belli belirsiz bir şekilde, Duma Üyeleri Komitesi Duma Komitesine dönüştü: bir iktidar değişikliğinde hukukî görünümü muhafaza etmek için bir hatâ işlemekten daha iyi bir yol yoktur.

Ama Milyukov asıl mesele üzerinde suskun kalır: gün içinde seçilmiş olan Yürütme Komitesinin önderleri Geçici Komiteye çıkıp ısrarla iktidarı ele almasını talep edecek zamanı bulmuşlardır. Bu dostane baskının bir neticesi olacaktı. Milyukov daha sonraları Duma Komitesinin kararını, hükûmetin asilerin üzerine güvenilir askerî birlikler göndermeye hazırlandığını ve "başkentin sokaklarında gerçek savaşların başlamasından korkulduğunu" söyleyerek açıklamıştır. Gerçekteyse, hükûmetin elinde tek bir askerî birlik bile yoktu ve artık tümüyle devrilmişti. Rodzyanko daha ileride "eğer Duma iktidarı almayı reddetseydi, isyancı birlikler tarafından nezaret altına alınacak ve tümüyle kılıçtan geçirilecekti ve iktidar da o anda Bolşeviklerin eline geçecekti" diye yazmıştır. Burada tabiî tümüyle saygıdeğer mabeyincinin hayal mahsulü olan saçmasapan bir abartma vardır. Fakat iktidarın kendi eline verilmesini siyasî bir tecavüz olarak gören Duma'nın haleti ruhiyesine de çok iyi tercüman oluyordu.

Böylesi durumlarda çözüm de kolay kolay gelmiyordu. "Şimdi ne olacak?" diye soran Rodzyanko'nun tereddütleri özellikle ayyuka çıkmıştı. "Bu bir başkaldırı mı, değil mi?" Monarşist bir milletvekili, Şul-

gin, kendi ifadesiyle, Rodzyanko'ya şu cevabı vermişti: "Burada başkaldırı falan yok. Sadık bir tebaa olarak iktidarı alınız... Bakanlar kaçıp gittilerse, varsın gitsinler, onların yerine geçecek kişiler bulunur... İki çıkış yolu var: ya her şey yoluna girecek, hükümdar yeni bir hükûmet atayacak, ve biz de iktidarı ona vereceğiz. Eğer bu durum gerçekleşmezse, eğer biz iktidarı elde tutamazsak, o zaman iktidar fabrikalarda çapulcuların seçmiş oldukları kişilerin eline geçecek..." Gerici bir centilmenin işçilere yönelik kaba saba laflarına kafayı takmak yersiz: devrim bu bayların nasırlarına bastı. Kısadan hisse şu: eğer monarşi kazanırsa onunla beraber oluruz; devrim kazanırsa onu soyarız.

Tartışmalar uzun sürdü. Oldukça endişeli olan demokrat önderler bir çözüm bekliyorlardı. Sonunda Milyukov Rodzyanko'nun odasından çıktı. Görkemli bir havası vardı. Sovyet delegasyonuna yaklaşarak "bir karara vardık, iktidarı ele alıyoruz..." dedi. Suhanov da hatıralarında coşkuyla haykırır: "Bu 'biz'in ne anlama geldiğini sormuyordum. Artık hiç bir şey sormuyordum. Yalnızca, hani şu hep dendiği gibi, yeni durumu tüm benliğimde hissediyordum. Çürük unsurların etkisiyle bir ara yalpalayan devrim gemisinin yelkenleri fora ettiğini, dengesini kurduğunu ve kendisini sallayan azgın fırtınada rotasını bulduğunu duyumsuyordum." Küçük burjuva demokrasisinin liberal kapitalizm karşısında kölece yaltaklanmasını yavan bir şekilde itiraf etmek için ne ince kelimeler seçilmiş! Siyasî perspektif bakımından ne korkunç bir hatâdır bu! İktidarın liberallere teslimi devlet gemisine hiç bir istikrar getirmeyecektir, aksine o günden başlayarak devrim için bir güçsüzlük, bir büyük kaos, kitlelerde aşırı bir hassasiyet, cephenin çözülmesi ve sonunda da dört nala iç savaşa kayış sebebi olacaktır.

Geçmiş yüzyıllara şöyle bir göz atacak olursak, iktidarın burjuvazinin eline geçmesinin kesin bir kural izlediğini görürüz: daha önceki bütün devrimlerde, işçiler, küçük zanaatkârlar, bir kısım öğrenciler barikatlarda dövüşmüş; askerler onlara katılmış; ama sonra, çatışma-

ları temkinli bir vaziyette balkondan izlemiş olan tuzu kuru burjuvazi gelip iktidara konmuştur. Ama 1917 Şubat Devrimi daha önceki devrimlerden kıyas kabul etmez sosyal karakteriyle ve devrimci sınıfın yüksek siyasî düzeyiyle, asilerin liberal burjuvaziye düşmanca güvensizliğiyle ve bunun sonucunda da, zafer sırasında yeni bir devrimci iktidar organı, kitlelerin silahlı gücüne dayalı bir Sovyet'in kurulmasıyla ayrılıyordu. Bu koşullar altında, iktidarın siyasî bakımdan tecrit olmuş ve elinden silahları alınmış burjuvaziye devri bir açıklama gerektiriyor.

Her şeyden önce, ayaklanmanın neticesinde kurulan güçler dengesine daha yakından bakmak lâzımdır. Sovyet demokrasisi yüksek burjuvazi lehine iktidarı reddetmenin nesnel koşulları tarafından zorlanmamış mıdır? Burjuvazinin kendisi de bunu düşünmemişti. Bırakın devrimden iktidarı kendi eline vermesini beklemeyi, burjuvazinin devrimden sosyal konumu itibariyle ölümüne korktuğunu biliyoruz. Rodzyanko şöyle yazmıştı: "Ilımlı partiler yalnız devrimi istemiyorlar, ondan basitçe korkuyorlardı da. Halkın Özgürlüğü Partisi ("Kadet partisi"), özellikle, ılımlı partilerin solunda bir parti olarak ve dolayısıyla da, ülkedeki devrimci partilerle en fazla teması bulunan bir parti olarak yaklaşan felâket karşısında herkesten daha fazla endişe duyuyordu." 1905 deneyimi liberallere çok inandırıcı bir biçimde işçi ve köylülerin bir zaferinin monarşi için olduğu kadar burjuvazi için de tehlikeli olabileceğini hatırlatıyordu. Şubat ayaklanmasının gidişatı, ne yönden bakılırsa bakılsın, bu öngörüyü doğruluyordu. Bir çok bakımdan, devrimci halk kitlelerinin siyasî fikirleri o günlerde ne denli biçimsiz de olsa, işçilerle burjuvazi arasındaki ayrım çizgisi yine de kesin biçimde çizilmişti.

Liberal çevrelerde tanıdıkları olan, İlerici Blokun düşmanı değil dostu olan üniversite doçenti [*privat dotsent*] Stankeviç önlemeyi başaramadıkları bir ayaklanmanın ertesinde bu çevrelerdeki ruh hâlini şöyle niteliyor: "Görünüşte sevinçten uçuyorlardı, devrimi selâmlıyorlar, özgürlük savaşçıları lehine naralar atıyorlar, kızıl kordelalar takıyorlar, kızıl bayraklar altında yürüyorlardı... Ama kendi içlerin-

deyken içten içe korkuyorlar, titriyorlar ve belirsiz yollara sapan düşman bir unsurun mahpusu olduklarını hissediyorlardı. O ağır sıklet, kelli felli büyük toprak sahibi Rodzyanko'un haysiyetli havalarda ama solgun yüz hatlarında derin bir acının ve umutsuzluğun izleri donmuş bir vaziyette Tavriçeskiy Sarayının koridorlarındaki hırpani asker güruhunun içinden geçerkenki çehresi asla unutulamaz. Resmî olarak 'askerlerin hükûmete karşı mücadelesinde Duma'ya yardıma geldikleri' söyleniyordu, ama aslında daha ilk günü Duma lağvedilmişti. Duma Geçici Komitesi üyelerinin olsun, onları çevreleyen insanların olsun, herkesin yüzünde aynı ifade okunuyordu. Söylendiğine bakılırsa, İlerici Blok temsilcileri evlerine döner dönmez umutsuzluk ve güçsüzlüğün sebep olduğu histeri krizlerine tutulup gözyaşı döküyorlardı." Bu canlı tanıklık güç ilişkileri konusundaki her türlü sosyolojik incelemeden daha kıymetlidir. Rodzyanko bizzat kendi anlatısında "kim tarafından verildiği bilinmeyen emirlere uyan" isimsiz askerlerin eski rejimin yüksek görevlilerini tutukladıklarını ve Duma'ya getirdiklerini görmekten duyduğu tarifsiz öfkeyi kusuyordu. Mabeyinci böylece kendini, her zaman aynı fikirde olmadığı, ama yine de onun için kendi çevresinin üyeleri olarak kalan insanların bir tür hapishane müdürü gibi hissediyordu. Bu keyfî önlemler karşısında beyninden vurulmuşa dönen Rodzyanko tutuklanmış olan Şçeglovitov'u odasına almak istedi, ama askerler ifrit oldukları kodamanı ona vermeyi reddettiler. Rodzyanko şöyle yazar: "Ben otoriter görünmeye çalışırken, askerler tüfeklerini bana doğrultarak tahrik edici ve küstahça tavırlarla mahpuslarının etrafını çevirdiler; sonra da Şçeglovitov'u lamsız cimsiz bilmediğim bir yere alıp götürdüler." Duma'yı desteklemeye gelen alayların gerçekte onu lağvettiklerini söyleyen Stankeviç bundan daha iyi nasıl doğrulanabilir?

İktidarın daha ilk saatinden başlayarak Sovyet'e ait olduğu kanısında Duma üyeleri herkesten daha az yanılsama içindeydiler. İlerici Blokun liderlerinden biri olan Oktyabrist partili milletvekili Şidlovskiy *Anılar*'ında şöyle yazar: "Sovyet tüm posta ve telgraf bürolarını, Petrograd'daki tüm istasyonları, tüm matbaaları ele geçirdi, öyle

ki onun izni olmadan tek bir telgraf gönderilemeyecek, Petrograd terkedilemeyecek ya da bir manifesto dahi yayınlanamayacaktı." Güç ilişkilerinin bu eşsiz karakteristiği yalnızca tek bir açıdan aydınlatılmaya muhtaç: posta ve telgraf bürolarının, demiryollarının, matbaaların, vs. Sovyet tarafından "ele geçirilmesi" olsa olsa bu kurumlardaki işçi ve memurların Sovyet hariç kimseye tabi olmak istemediklerini gösterir.

Şidlovskiy'in şikayeti en iyi Sovyet ve Duma liderleri arasında iktidar konusundaki pazarlıkların en canlı olduğu anda geçen bir olayla örneklenebilir. Genel toplantı Çarın demiryolu hatları üzerinde bir süre başıboş dolaştıktan sonra konakladığı Pskov'dan Rodzyanko'ya telgraf çektiğini bildiren acil bir haberle kesildi. Duma'nın güçlü başkanı telgraf idaresine tek başına gidemeyeceğini açıkladı. "İşçi ve asker vekilleri ya bana bir eskort versinler ya da benimle birlikte gelsinler; yoksa telgraf idaresine varmadan önce tutuklarlar beni... Tabiî!" diye devam etti hararetle, "Şimdi güç ve iktidar sizde. Beni tutuklatabilirsiniz... Belki de hepimizi birden tutuklayacaksınız! Bilmiyoruz ki!" Bu olay 1 martta olmuştu; Rodzyanko'nun başında bulunduğu Geçici Komite'nin iktidarı "ele alışından" itibaren daha kırk sekiz saat geçmeden.

Öyleyse, nasıl oluyordu da bu koşullarda liberaller iktidarda bulunuyorlardı? Korktukları, karşı çıktıkları, ezmeye çalıştıkları, nefret ettikleri kitlelerin eseri olan ve ayaklanmanın sonucunda oluşturulan işçi ve asker sovyetinin doğal ve tartışmasız bir şekilde duruma hâkim olmasını sağlayacak denli kararlılık ve cesaretle yapılan bir devrimin sonucunda doğan bu hükûmeti kurma yetkisini kim (ve nasıl) onlara vermişti?

Şimdi de öbür tarafı, iktidarı bırakanları dinleyelim. Suhanov Şubat günleri konusunda şöyle yazıyor: "Halk hiç bir şekilde Duma'ya doğru yönelmiyordu, onunla ilgilenmiyordu ve hiç bir şekilde onu hareketin merkezi —hem teknik hem de siyasî anlamda— hâline getirmeyi düşlemiyordu." Yazar ilk saatlerde tüm çabasını iktidarın Duma Komitesi'ne aktarılmasını elde etmeye vermiş biri olduğundan bu iti-

raf ayrıca dikkate şayandır. Biraz daha ileride, 1 martta cereyan eden gizli pazarlıklar konusunda Suhanov şöyle der: "Milyukov iktidarı yüksek burjuvaziye devretmenin veya devretmemenin tümüyle Yürütme Komitesinin imkânları dahilinde bulunduğunu çok iyi anlamıştı." Bunu daha kesin bir biçimde ifade etmek mümkün mü? Bir siyasal durum bundan daha açık olabilir mi? Bununla birlikte, Suhanov, durumla ve kendiyle tamamen çelişerek, biraz sonra şunu söyler: "Çarlığın yerine geçecek iktidar illâ burjuva olmalıdır... İşte bu çıkarsamayla yolumuza ışık tutmalıyız. Yoksa, ayaklanma başarısız olur ve devrim kaybedilir." Rodzyanko diye biri olmasa devrim kaybedilecekti ha!

Toplumsal güçler arasındaki canlı ilişkiler sorunu yerine burada *a priori* ve geleneksel terminoloji çerçevesinde tasarlanmış bir şema ikame edilmiştir. İntelligentsiyanın doktrinarizmin özü de işte burada yatar. İleride bu doktrinarizmin hiç de platonik olmadığını göreceğiz. Gözleri bağlı da olsa siyasî bakımdan tamamen gerçekçi bir işlev yerine getiriyordu.

Suhanov'u boşuna zikretmedik. Bu ilk dönemde, Yürütme Komitesinin esin kaynağı başkanı olan namuslu ve dar kafalı taşralı Çheidze değil, devrim önderliğine hiç yakışmayan bir adam olan Suhanov'du. Yarı narodnik, yarı marksist, siyaset adamı olmaktan çok dikkatli bir gözlemci, devrimci olmaktan çok gazeteci, gazeteci olmaktan çok yorumcu olan Suhanov bir devrimci anlayışa ancak bu anlayış uygulamaya sokuluncaya dek bağlı kalmaya muktedir biriydi. Savaş sırasında pasif enternasyonalist olan Suhanov devrimin ilk gününden itibaren mümkün olduğu kadar kısa zamanda iktidarın ve savaş işinin burjuvaziye devrilmesi gerektiğine karar verdi. Bir kuramcı olarak —iki kelimeyi biraraya getirme yeteneğiyle olmasa da, bu ihtiyaçtan ötürü— o zamanki Yürütme Komitesi üyelerinden üstündü. Başlıca gücü bu her telden çalan ama yine de türdeş olan insanlar cemaatinin organik çizgilerini doktriner bir dile tercüme etmekten geliyordu: kendi gücüne güvenmeme, kitlelerden korku, burjuvaziye karşı küçümseyici ama yine de saygılı bir tutum. Lenin Su-

hanov'un küçük burjuvazinin en iyi temsilcilerinden biri olduğunu söylerdi. Onunla ilgili söylenebilecek tek övgü sözcüğü bu olsa gerek.

Yine de burada her şeyden önce yeni tipte kapitalist bir küçük burjuvazinin söz konusu olduğunu unutmamalıyız: bir yanda sanayi, ticaret, banka çalışanları gibi sermaye memurları ile diğer yanda işçi bürokrasisi memurları, yani uğruna meşhur Alman sosyal demokratı Eduard Bernstein'ın geçen asrın sonunda Marx'ın devrimci anlayışını revize ettiği şu *yeni Üçüncü Zümre*. İşçi ve köylü devriminin iktidarı burjuvaziye nasıl teslim ettiğini anlatabilmek için siyasî hadiselerin akışında bir ara halkayı devreye sokmamız gerekir: Kitlelere burjuvazinin düşman olduğunu öğreten, ama kitleleri bu düşmanın otoritesinden kurtarmaktan da ödü patlayan Suhanov gibi demokrat ve sosyalist küçük burjuvalar, Üçüncü Zümre mensubu gazeteciler ve politikacılar. Devrimin niteliği ile onun kurulmasına yol açtığı hükûmetin niteliği arasındaki çelişki devrimci kitleler ile kapitalist burjuvazi arasında yer alan yeni küçük burjuva çevrenin çelişkili niteliğiyle açıklanabilir. Devrimin daha ilerki safhalarında, yeni tip küçük burjuva demokrasisinin siyasî rolü tümüyle aydınlığa kavuşacak. Şimdilik yalnızca bir kaç kelimeyle yetinelim.

Ayaklanmada, doğrudan doğruya müdahalede bulunan devrimci sınıfın bir azınlığıdır ve de gücünü çoğunluğun desteğinden ya da en azından sempatik yaklaşımından alır. Aktif ve savaşçı azınlık, düşmanın ateşi altında, kaçınılmaz olarak en devrimci ve en fedakâr unsurlarını öne sürer. Şubat kavgalarında Bolşevik işçilerin ön hatlarda olması tümüyle doğaldır. Ama zaferle birlikte, siyasî istikrarın kurulmaya başlanmasıyla durum da değişir. Muzaffer devrimin organları ve kurumlarının oluşturulması için tertiplenen seçimlere elde silah savaşanlardan çok daha fazla kişi katılır. Bu yalnızca belediye Dumaları, zemstvolar ya da daha sonraki Kurucu Meclis gibi genel demokratik kurumları değil, işçi vekilleri sovyetleri gibi kast organlarını da ilgilendirir. İster Menşevik, ister Sosyal-Devrimci ve isterse partisiz olsunlar, işçilerin ezici çoğunluğu çarlığa karşı mücadele göğüs göğüse bir hal aldığında Bolşevikleri desteklemişlerdir. Ama Bol-

şeviklerin diğer sosyalist partilerden nerede ayrıldığını yalnızca küçük bir işçi azınlığı anlamıştır. Bununla birlikte, tüm emekçiler kendileriyle burjuvazi arasında çok net bir ayrım çizgisi çiziyorlardı. Zaferden sonraki siyasî durumu belirleyen bu oldu. İşçiler sosyalistleri, yani yalnızca monarşiye değil, burjuvaziye de karşı olanları seçiyorlardı. Üç sosyalist parti arasında hemen hiç ayrım gözetmiyorlardı. Ama Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler her yandan kendilerine akan kıyas kabul etmez sayıda bir aydın kadrosuna sahip olduğundan ve bu yüzden kısa zamanda müthiş bir ajitatör rezervine kavuştuklarından, yapılan seçimler, işyeri ve fabrikalarda bile, onlara önemli bir ağırlık kazandırdı.

Uykusundan uyanan ordudaki tazyik de aynı yönde, ama çok daha büyük bir güçle ilerliyordu. Ayaklanmanın beşinci gününde, Petrograd garnizonu işçileri izledi. Zaferden sonra, sovyet seçimlerine çağrıldılar. Askerler oylarını monarşist subay takımına karşı, devrimden yana kullandılar, hem de yüksek sesle: bunlar gönüllü katılımcılar, askerî yazıcılar, sağlık subayları, intelligentsiyadan savaş zamanı askere alınan genç subaylar, askerî idarenin küçük memurları, yani şu "*yeni Üçüncü Zümre*"nin alt katmanlarıydı. Hemen hepsi marttan beri, düşünce yapısındaki tutarsızlıkla onların arada kalmış toplumsal konumlarına ve siyasî yetersizliklerine en iyi cevap veren Sosyal-Devrimci partiye üye olmuşlardı. Dolayısıyla garnizonun temsilcileri er kitlesinden çok daha ılımlı ve çok daha burjuvaydı. Ama er kitlesi ancak izleyen ayların tecrübesinden sonra ortaya çıkacak olan farklılığı henüz göremiyordu.

Diğer taraftan, işçiler askerlerle olan bağlarını, kan pahasına elde edilen ittifakı pekiştirmek ve devrimi daha emin bir biçimde silahlandırmak için, mümkün olduğunca sıkılaştırmak istiyorlardı. Ve ordu adına konuşanlar genellikle henüz pişmemiş Sosyal-Devrimciler olduğundan, bu parti ile müttefikleri olan Menşeviklerin otoritesi işçilerin gözünde sürekli artıyordu. Sovyetlerde bu iki uzlaşmacı partinin ağırlığı böyle ortaya çıktı. Vıborg ilçesi sovyetinde bile ilk zamanlarda önderlik rolünün Menşevik İşçilere ait olduğunu söylemek sanırım

yeterli. Bu dönemde Bolşevizm yalnızca devrimin derinliklerinde kaynar hâldeydi. Bolşevik yöneticiler, henüz görevini açık seçik tanımlayamamış olan Petrograd Sovyetinde bile küçük bir azınlığı temsil ediyorlardı.

Şubat Devriminin paradoksu işte burada yatıyordu. İktidar demokrat sosyalistlerin elindeydi. İktidarı Blanqui tarzında bir darbeyle falan ele geçirmediler; hayır, iktidar onlara açıkça muzaffer halk kitleleri tarafından verildi. Bu kitleler burjuvaziye yalnızca güven ve destek sağlamamakla kalmıyor, onu soylulardan ve bürokrasiden de ayrı bir yere koymuyordu. Tüm güçlerini münhasıran sovyetlerin emrine veriyorlardı. Oysa sovyetlerin başına hiç zahmetsiz geçmiş olan sosyalistlerin tek kaygıları siyasî olarak tecrit olmuş, kitlelerin nefretini çeken, devrime tümüyle düşman burjuvazinin iktidarı eline almaya razı olup olmayacağıydı. Her ne pahasına olursa olsun rızaları alınmalıydı; ama burjuvazi kendi programından sapamayacağına göre, biz "sosyalistler"e düşüyordu programından caymak görevi: monarşi, savaş, toprak meselesi konusunda susup oturmak, yeter ki burjuvazi iktidar hediyesini kabul buyursun.

Bu operasyona kendilerini adayan "sosyalistler", sanki kendi kendileriyle alay eder gibi, burjuvaziyi sınıf düşmanı olarak tanımlamaya devam ettiler. Kutsala yapılan her hakaret edimi hemen hemen dinî bir kuralcılıkla selâmlanıyordu. Sonuna dek götürülen bir sınıf mücadelesi iktidarın fethine yönelir. Bir devrimin aslî yetisi sınıf mücadelesini son raddesine dek götürmektir. Devrim tam tamına iktidarın fethi için doğrudan bir mücadeledir. Oysa bizim "sosyalistler" iktidarı almayan ve bunu yapmaya gücü yetmeyen sınıf düşmanından iktidarı çekip almayı değil, her ne pahasına iktidarı ona teslim etmeyi düşünüyorlardı. Bu bir paradoks değil miydi? Bu çok çarpıcıydı, zira henüz 1918 Alman Devrimi tecrübesi yaşanmamıştı ve insanlık Alman sosyal-demokrasisine önderlik eden "*yeni Üçüncü Zümre*"nin çok daha başarılı bir şekilde yürüttüğü benzer bir operasyona henüz tanık olmamıştı.

Uzlaşmacılar davranışlarını nasıl açıklıyorlardı? Öncelikle doktri-

ner bir argüman ileri sürüyorlardı: devrim bir burjuva devrimi olduğu için, sosyalistler iktidarı alarak kendilerini tehlikeye atmamalıydılar; burjuvazi kendi cevabını kendisi bulsundu! Bunu çok uzlaşmaz bir edayla söylüyorlardı. Oysa gerçekte, küçük burjuvazi uzlaşmaz görünümünün altında zenginliğin, eğitimin ve ayrıcalıklı yurttaşlığın gücü karşısındaki yalakalığını gizliyordu. Küçük burjuvalar büyük burjuvaziye, güçler dengesinden bağımsız olarak, iktidarı almada öncelik hakkı tanıyorlardı. Bu temelde az çok, bir istasyonda veya bir tiyatroda bir Rothschild geçerken saygılı bir şekilde geri çekilip yol açan küçük tüccar ya da mütevazı serbest meslek erbabının içgüdüsel davranışıydı! Doktrinerlerin argümanları kendi hiçlikleriyle ilgili bilinçlerini telâfi etmeye yarıyordu. İki ay sonra, burjuvazinin ikram edilen iktidarı kendi gücüyle elde tutamayacağı belli olunca, Uzlaşmacılar "sosyalist" önyargılarını hiç zahmetsizce bir kenara attılar ve koalisyon hükûmetine girdiler. Hem de buradan burjuvaziyi kovmak için değil, kurtarmak için. Burjuvazinin iradesine karşı değil, tersine, onun emir gibi daveti üzerine: burjuvazi demokratları, tekliflerini reddetmeleri hâlinde, iktidarı başlarına geçirmekle tehdit ediyordu.

İktidarı reddetme yönündeki ikinci argüman, özde daha ciddî olmayan, görünüşte pratik bir mahiyetteydi. Daha evvel tanışmış olduğumuz Suhanov her şeyden önce demokratik Rusya'nın "saçılmışlığından" dem vuruyordu: "Demokrasinin elinde belli bir ölçüde sağlam ve etkili hiç bir örgüt bulunmuyordu, ne parti, ne sendika, ne de belediyesi vardı." Bu kötü bir şaka gibi geliyor! Sovyetler adına konuşan bir sosyalist işçi ve asker vekilleri sovyetleri üzerine tek bir söz etmiyor. Bununla birlikte, 1905 geleneği sayesinde, sovyetler bir anlamda yerden bitmişlerdi ve kısa zamanda bilâhare kendileriyle rekabete kalkışan tüm diğer teşkilâtlardan (belediyeler, kooperatifler, kısmen de sendikalar) kıyas kabul etmez ölçüde daha güçlü bir hâle gelmişlerdi. Doğası gereği dağınık bir güç olan köylü sınıfına gelince, savaş ve devrimin sonucunda, daha önce hiç olmadığı kadar örgütlüydü: savaş köylüleri ordunun içinde biraraya getirmişti, devrim de

orduya siyasî bir nitelik kazandırmıştı! Bölük ve takımlar hâlinde toplanmış sekiz milyon kadar köylü bir telefonla her an yola dökülebilecek şekilde devrimci delegasyonlarını kurmuşlardı. Bu durumun "saçılma"ya benzer bir yanı var mı?

İktidar meselesinin karara bağlandığı sırada demokratların henüz cephedeki ordunun tutumunun ne olacağını bilmedikleri haklı olarak söylenebilir. Savaştan bıkıp usanmış olan cephedeki askerlerin emperyalist burjuvaziyi destekleyecekleri endişesini duymak veya ümidini beslemek için en ufak bir gerekçenin bulunup bulunmadığı meselesini ortaya atmıyoruz bile. Uzlaşmacıların tam da kuliste bir burjuva hükûmet kurmaya çalıştıkları ilk iki ya da üç gün içinde bu meselenin bütünüyle çözüme kavuşturulduğunu tespit etmek yeterli olacaktır. Suhanov "ne mutlu ki ayaklanma 3 martta tamamlanmıştı" diye itiraf etmiştir. Tüm ordu sovyetlere bağlılığını bildirmiş olsa da, liderleri bütün güçleriyle iktidarı geri itmekteydiler: iktidar yoğun biçimde ellerinde toplandıkça, onlar iktidardan ürküyorlardı.

Niçin böyle yapıyorlardı? Demokrasinin tarihi boyunca ardında görmediği denli büyük ve de son derece deneyimli, disiplinli, silahlanmış ve sovyetler hâlinde örgütlenmiş insan kitlelerine dayanan demokratlar, "sosyalistler", bu güçlü, sarsılmaz demokrasi nasıl olup da iktidarı almaktan korkardı? Bu ilk bakışta anlaşılması güç gelen bilmece demokrasinin kendi dayanağına güvenmemesi, kitlelerden nefret etmesi, kitlelerin gösterdiği güvenin sağlamlığından şüphe etmesi, ve özellikle de "anarşi"den korkmasıyla, yani iktidarı kabul ettikten sonra, otoritesini uygularken ipini koparmış unsurların oyuncağı hâline gelmekten endişe duymasıyla açıklanabilir. Bir başka ifadeyle, demokrasi kendini devrimci yükseliş sırasında halkın önderliğini almaya hazır hissetmeyip daha çok burjuva düzenin sol kanadı, kitlelerden yana ağır basan bir tür anten gibi görüyordu. Yalnız kitlelerin değil, bizzat kendi gözünde de asıl rolünü gizlemek için kendine sosyalist diyor ve kendini sosyalist zannediyordu. Bu şekilde kendi yalanına kendi inanmasaydı bu rolünü oynayamazdı. Şubat Devriminin paradoksu ancak böyle açıklanabilir.

1 mart akşamı, Yürütme Komitesi delegeleri, yani Çheidze, Steklov, Suhanov ve diğerleri yeni hükûmetin hangi koşullarda sovyetçe destekleneceğini tartışmak için Duma Komitesinin toplantısına katıldılar. Demokratların programı savaş, cumhuriyet ilânı, toprak dağıtımı, sekiz saatlik işgünü gibi sorunları tümüyle geçiştiriyor, sadece ve sadece sol partilerin aijitasyon serbestisi talebine sarılıyordu. Halkların ve asırların beklentilerini gözden kaçırmanın bundan daha iyi bir örneği daha bulunamaz: Bütün iktidarı ele geçirmiş olan ve diğerlerine ajistasyon serbestisini tanıma veya tanımama kararı tamamen kendilerine bağlı olan sosyalistler kendilerine ajistasyon serbestisi vaadedilmesi karşılığında "sınıf düşmanları"na iktidarı teslim ediyorlardı!... Rodzyanko telgraf bürosuna gitmeye cesaret edemiyordu ve Çheidze ile Suhanov'a "İktidar sizde. Hepimizi tutuklayabilirsiniz" diyordu. Çheidze ile Suhanov da ona şöyle cevap veriyorlardı: "İktidarı siz alın, ama propaganda yaptığımız için bizi tutuklamayın!" Uzlaşmacıların liberallerle olan gizli pazarlıkları ve özetle o günlerdeki Tavriçeskiy Sarayının sol kanadı ile sağ kanadı arasındaki tüm karşılıklı ilişkiler ayrıntılarıyla incelenirse, dev bir sahne üzerinde tarihsel bir halk draması oynanırken, bir grup taşralı aktörün boş bir köşeden ve boş bir andan yararlanarak kılık değiştirmeye dayalı ucuz bir vodvil oynadıklarını söyleyebiliriz.

Burjuvazinin liderleri, haklarını teslim edelim ki, bu kadarını beklemiyorlardı. Devrimin önderlerinin böyle bir politika izleyeceklerini hesap etselerdi herhâlde devrimden o kadar korkmazlardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu durumda dahi, muhtemelen bir hesap hatası yapacaklardı, ama hiç olmazsa tek hata yapan onlar olmayacaktı. Yine de burjuvazinin iktidarı almaya razı olmamasından duyduğu endişeyle Suhanov tehditkâr bir ultimatom verdi: "İpini koparan unsurlara hiç kimse hâkim olmazsa, biz oluruz... Tek bir çıkış yolu var: bizim kayıtlarımızı kabul edeceksiniz." Başka bir deyişle: "Aynı zamanda sizin de programınız olacak bir program kabul edin. Buna karşılık size, bize iktidarı veren kitleleri frenlemeyi vaadediyoruz." Zavallı kitle terbiyecileri!

Milyukov şaşkındı. Suhanov "memnuniyetini ve hoşnut şaşkınlığını gizlemeyi hiç düşlemiyordu bile" diye yazar. Ama Sovyet delegeleri sözlerine biraz daha ağırlık katmak için koşullarının "kesin" olduğunu ilâve ettikleri zaman, Milyukov duygusallaştı ve şu cümleyle onları teşvik etti: "Evet, sizi iyi anladım ve çok düşündüm, kendi kendime 1905'ten beri işçi hareketimiz ne çok ilerledi dedim..." Onları yutmadan evvel devlet adamlığı olgunluklarını öven Hohenzollern diplomasisinin timsahları da Brest-Litovsk'da Ukrayna Rada'sının delegeleriyle işte bu babacan tonda konuşuyorlardı. Sovyet demokrasisi burjuvazi tarafından yutulmadıysa ne bunun şerefi Suhanov'a ne de hatâsı Milyokov'a aittir.

Burjuvazi iktidarı halkın sırtından aldı. Emekçi sınıflar içinde hiç bir desteğe sahip değillerdi. Ama iktidarla birlikte, destek olarak elden düşme bir şeyler de elde etmedi değil. Kitlelerin bir yerlere getirdiği Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler burjuvaziye kendiliklerinden güvenoyu veriyorlardı. Bu operasyonu biçimsel demokrasi açısından ele alırsak, iki dereceli bir seçim tablosu çıkar karşımıza. Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler teknik aracılar rolünü, yani Kadet seçmenleri rolünü oynamışlardır. Meseleyi siyasî açıdan ele alırsak, bizzat uzlaşmacıların kendilerine karşı seçildikleri kişileri iktidara çağırarak kitlelerin güvenine ihanet ettiklerini söylemeliyiz. Ve son olarak, daha derin, sosyal bir açıdan, mesele şöyle ortaya konabilir: günlük hayat koşullarında son derece iddialı ve kendinden hoşnut görünen küçük burjuva partiler, devrimin onları zirveye çıkardığı andan itibaren, kendi yetersizlikleri karşısında endişeye kapıldılar ve dümeni sermayenin temsilcilerine verme telâşına düştüler. Bu çekilme ediminde yeni üçüncü zümrenin korkunç tutarsızlığı ve onun büyük burjuvazi karşısındaki acınacak bağımlılığı açıkça ortaya çıkıyordu. Hem zaten iktidarı uzun süre ellerinde tutamayacaklarını, bir süre sonra onu ya sağa ya sola devredeceklerini anlayan ya da basitçe hisseden demokratlar iktidarı öbür gün proletaryanın aşırı uçtaki temsilcilerine vermektense hemen o gün aklı başındaki liberallere teslim etmenin daha tercihe şayan olduğuna karar verdiler. Böyle düşünüldüğünde,

uzlaşmacıların rolü, toplumsal ortam ne olursa olsun, kitlelere ihanet şeklinde görülemez.

Sosyalistlere güvenlerini bildiren işçiler ve askerler, hiç de öngörmedikleri biçimde, siyasî olarak müsadere edildiklerini gördüler. İnanamıyorlar, çılgına dönüyorlar, ama bir türlü bu durumdan çıkış yolunu bulamıyorlardı. Bizzat kendilerinin seçtikleri kişiler hiç bir hazır cevaplarının bulunmadığı, ama tüm duyguları ve niyetleriyle çelişen argümanlarla onları serseme çevirmişlerdi. Daha Şubat ayaklanması sırasında kitlelerdeki devrimci eğilimler küçük burjuva partilerin uzlaşmacı eğilimleriyle tezat hâlindeydi. Proleter ve köylü uzlaşmacı oldukları için değil, çarın, mülk sahiplerinin ve kapitalistlerin düşmanları diye Menşevikler ve Sosyal-Devrimcilere oy veriyordu. Fakat bunlara oy verdiğinde de farkında olmadan kendileriyle hedefleri arasında bir duvar örüyordu. Bizzat kendilerinin diktiği duvara çarpmadan ve onu devirmeden ilerleyemiyordu. Şubat Devriminin ortaya çıkardığı sınıfsal ilişkilerdeki şaşırtıcı *quid pro quo* [yanılmaca, sürçme] işte buydu.

Bu temel paradoksa hemen kısa bir süre sonra bir yenisi eklendi. Liberaller yalnızca monarşinin iktidarı kendi ellerinden alması koşuluyla sosyalistlerin elinden iktidarı almaya razıydılar.

Guçkov, okuyucunun artık tanıdığı monarşist Şulgin'le birlikte, hanedanı kurtarmak üzere Pskov'a giderken, meşrutî monarşi meselesi Tavriçeskiy Sarayında çalışmalarını sürdüren iki komite arasındaki görüşmelerin ana konusu hâline gelmişti. Kendisine iktidarı avuçlarıyla getirip teslim eden demokratlara, Milyukov, Romanov'ların artık bir tehlike arzetmeyeceğini, doğal olarak Nikolay'ın safdışı edilmesinin gerektiğini, ama Çareviç Aleksey'in, Mihail'in naipliğinde, ülkenin refahını pekâlâ sağlayabileceğini ispat etmeye çalışıyordu: "Biri hasta bir çocuk, diğeri de bir aptal." Buna liberal bir monarşist olan Şidlovskiy'in çar adayı hakkındaki karakter incelemesini de ekleyelim: "Mihail Aleksandroviç her türlü devlet işine bulaşmaktan

her yolla kaçıyordu ve kendini bütünüyle atlı sporlara adamıştı." Özellikle halkın önünde dile getirilmek için şaşırtıcı bir tavsiyeydi bu. XVI. Louis'nin Varennes'e kaçtığı sırada, Danton, Jakobenler Klubü'nde yüksek sesle zayıf karakterli bir adamın artık kral olamayacağını söylemişti. Aksine, Rus liberalleri zayıf karakterli bir monarkın meşrutî rejimin en güzel süsü olacağına inanıyorlardı. Hem zaten, bu zorlama olmayan argüman solcu dangalakların psikolojisi hesap edilerek oluşturulmuştu ve kendileri için dahi çok kaba sabaydı. Liberal burjuvazinin geniş kesimlerinde Mihail Aleksandroviç'in bir "Angloman" olduğu, bu anglomaninin at yarışlarıyla mı yoksa parlamentarizmle mi alâkalı olduğu pek de belirtilmeden, ileri sürülüyordu. Burada aslolan "bildik bir iktidar simgesi"nin ortalıkta dolaşmasıydı, yoksa maazallah halk ortada iktidarın falan olmadığını düşünebilirdi.

Demokratlar dinliyorlar, nazikçe kafa sallıyorlardı, ama Cumhuriyet ilânını öneriyorlar mıydı acaba? Hayır, bu meseleyi hiç anmıyorlardı bile. Yürütme Komitesinin tüzüğündeki 3. madde aynen şöyle diyordu: "Geçici Hükûmet hiç bir şekilde gelecekteki hükûmet biçimini önceden tayin edecek girişimlerde bulunamaz." Milyukov monarşi meselesini bir ultimatom şeklinde ortaya koyuyordu. Demokratlar umutsuzluk içindeydiler. Tam o sırada kitleler imdatlarına yetişti. Tavriçeskiy Sarayındaki toplantılarda, hiç kimse ama hiç kimse, ne işçiler, ne de askerler bir çar istemiyordu ve onlara bunu dayatmanın imkânı yoktu. Bununla birlikte, Milyukov akıntıya karşı durmaya ve solcu müttefiklerinin başlarının üzerlerinden geçerek tahtı ve hanedanı kurtarmaya çalıştı. *Devrimin Tarihi* adlı kitabında bizzat kendisi 2 mart akşamına doğru Mihail'in naipliği konusundaki bildirisinin yol açtığı çalkantının "son derece arttığı"nı ihtiyatla kaydetmiştir. Rodzyanko liberallerin monarşist dalaverelerinin kitleler üzerinde yarattığı etkiyi çok daha canlı renklerle anlatmıştır. Nikolay'ın Mihail lehine tahttan feragat ettiği haberiyle Pskov'dan döner dönmez, Guçkov, demiryolu işçilerinin talebi üzerine, gardan demiryolu atölyelerine giderek ne olup bittiğini anlatmış, halka elindeki belgeyi okumuş ve konuşmasını "Yaşasın İmparator Mihail" diye bağırarak

tamamlamıştı. Ama sonuç hiç beklenmedik bir sonuç oldu. Rodzyanko'nun anlattığına göre, konuşmacı hemen işçiler tarafından, hem de kurşuna dizme tehditleri savrularak, tutuklandı. "Yakınlardaki bir alayda muhafızlık görevi yapan bir bölüğün yardımıyla binbir zorlukla serbest bıraktırmayı başardık." Her zamanki gibi Rodzyanko kimi noktalarda mübalağaya kaçıyor; ama özde olaylar aynen aktarılmış. Ülke monarşiyi öylesine derinden kusmuştu ki, bir daha asla halkın boğazından içeriye giremezdi. Devrimci kitleler yeni bir çar bahsini dahi dinlemek istemiyorlardı!

Bu koşullar karşısında Geçici Komitenin üyeleri bir biri peşisıra Mihail'den uzaklaştılar. Kuşkusuz kesin olarak değil de, "Kurucu Meclisi beklerken": sonucu bekleyip görecektik. Yalnızca Guçkov ile Milyukov monarşiyi sonuna dek savundular ve bakanlar kuruluna girmelerinin ön koşulu olarak bunu öne sürmeye devam ettiler. Ne yapmalıydı? Demokratlar Milyukov olmadan bir burjuva hükûmeti kurulamayacağını düşünüyorlardı ve bir burjuva hükûmeti olmaksızın da devrim kurtarılamazdı. Karşılıklı suçlamalar ve atıp tutmalar sürüp gidiyordu. 3 marttaki sabah oturumunda Geçici Komite toplu olarak "Grandükün tahtı bırakmasını sağlamanın gerekli olduğu" sonucuna varır gibi oldu. Anlaşılan Mihail'i çar bellemişlerdi bile! Bir sol kanat Kadet olan Nekrassov'un elinde hattâ hazır bir tahttan feragat etme yazısı vardı. Ama Milyukov inatla boyun eğmeyi reddettiğinden, sonuçta, ateşli tartışmalardan sonra şu formül bulundu: "her iki taraf da Grandüke gerekçeli kararlarını sunacaklar ve tartışmayı daha fazla uzatmadan onun vereceği karara uyacaklardı."

Böylece, hanedanlık âdetlerine de aykırı olarak, ayaklanmanın devirdiği ağabeyinin tacı devretmeye çalıştığı bu "tümden aptal" adam devrim süreci yaşayan bir ülkeye uygun düşecek devlet biçimi meselesinde hakem olarak tayin ediliyordu. Ne kadar inanılmaz görünürse görünsün, devletin akıbeti hususundaki bu tartışmalar gerçekten cereyan etmiştir. Grandükü atlarından vazgeçirip tacı düşünmeye teşvik etmek için Milyukov onun hukukunu koruyacak askerî kuvvetleri Petrograd dışında toplama imkânı bulunduğu garantisini

veriyordu. Başka bir ifadeyle, Milyukov sosyalistlerden iktidarı alır almaz bir monarşist darbe planı yapıvermişti. Hiç de azımsanmayacak sayıdaki lehte ve aleyhteki tartışmalar sona erdiğinde, Grandük düşünmek için zaman istedi. Rodzyanko'yu yandaki salona davet etti ve ona açıkça şu soruyu sordu: yeni yöneticiler ona yalnızca tacını değil, kellesini de garanti ediyorlar mıydı? Eşsiz mabeyincimiz ona yalnızca gerekirse monarkla birlikte ölmeyi vaat edebiliyordu.

Ama bu cevap taht iddiasındaki Mihail'i hiç de teskin etmiyordu. Rodzyanko'nun elini sıktıktan sonra bekleyen milletvekillerinin yanına geldiğinde, Mihail Romanov teklif edilen yüksek ama ürkütücü görevi kabul edemeyeceğini "oldukça katı biçimde" açıkladı. O zaman, bu sözcüler içinde demokrasinin vicdanını temsil eden Kerenskiy yerinden fırladı ve haykırdı: "Haşmetmeapları çok yüce gönüllü!" Ardından bunu bulunduğu her yerde ilân edeceği üzerine yemin etti. "Kerenskiy'in bu tumturaklı sözleri verilmiş olan incelikten uzak kararla pek uyumlu değildi" diye belirtir Milyukov kuru bir şekilde. Bu konuda onunla hemfikir olmamak mümkün değil. Bu küçük oyunun metni kuşkusuz tumturaklı sözlere pek müsait değildi. Yukarıda antik bir arenanın bir köşesinde oynanan bir vodville yaptığımız kıyaslama şu şekilde tamamlanmaya muhtaç. Sahne ekranlarla ikiye bölünmüştür. Bir yanda devrimciler liberallere devrimi kurtarmaları için yalvarmaktadırlar; diğer yanda da liberaller liberalizmi kurtarması için monarşiye yalvarmaktadırlar.

Yürütme Komitesinin temsilcileri Milyukov gibi münevver ve zeki bir adamın bu denli inatçı davranmasına, bir monarşi için bu denli ayak diremesine ve hattâ fazladan bir Romanov'u hediye etmezlerse iktidarı bile bırakmaya hazır olmasına açıkçası hayret ediyorlardı. Milyukov'un monarşi yanlılığının, bununla birlikte, doktriner veya romantik bir yanı yoktu; tam tersine o ürkmüş mülk sahiplerinin açık seçik çıkarları uyarınca hareket ediyordu. Kinizmlerinin altında yatan iflah olmaz zayıflıklarıydı. Tarihçi Milyukov Fransız devrimci burjuvazisinin liderlerinden biri olan Mirabeau'nun da zamanında devrimle kralı uzlaştırmaya çalıştığını kuşkusuz ileri sürebilirdi. Burada da

kalkış noktası mülk sahiplerinin mülkiyet konusundaki kaygılarıydı: nasıl ki monarşi Kilisenin arkasına gizlenmişse, mülkiyetin de monarşinin kanatları altına sığınması gayet temkinliydi. Ama 1789'da, tüm Avrupanın monarşi altında olmasını dikkate almasak bile, Fransa'daki kraliyet iktidarı geleneği tüm halk tarafından benimsenmiş durumdaydı. Kralın eteğine yapışarak Fransız burjuvazisi halkla aynı zemini paylaşmış oluyordu, en azından halkın önyargılarını kendi üzerine çekiyordu.

1917'de Rusya'daki durumsa bambaşkaydı. Çeşitli ülkelerde monarşist rejimin maruz kaldığı felâketler ve belâlar bir tarafa bırakılırsa, Rus monarşisi 1905'ten itibaren tamiri mümkün olmayan çatlaklarla karşı karşıya kalmıştı. 9 ocaktan sonra Papaz Gapon çarı ve "yılan soyunu" afaroz etmişti. 1905'te kurulan işçi vekilleri sovyeti açıkça cumhuriyetçi tarafta duruyordu. Uzun süre çarlığın güvendiği ve burjuvazinin kendi monarşizm yanlılığını gizlemek için öne sürdüğü köylü sınıfının monarşist duygularının basitçe gerçek olmadığı ortaya çıktı. Daha sonra sahneye çıkan savaşkan karşı-devrim — Kornilov'un darbe girişiminden itibaren— iki yüzlü bir şekilde de olsa, açıkça çarlık iktidarını reddediyordu: monarşizm fikri halk içindeki köklerini tümüyle yitirmişti.

Bununla birlikte, monarşiye ölümcül bir darbe indiren aynı 1905 Devrimi "ileri" burjuvazinin muğlak cumhuriyetçi eğilimlerini de tümden budamıştı. Bu iki biribirini tamamlayan süreç birbirleriyle çelişerek ilerledi. Şubat Devriminin daha en başından itibaren, boğulup gittiğinin farkına varan burjuvazi sarılacak bir dal aradı. Monarşiye ihtiyacı vardı: halkla ortak bir inancı paylaştığından değil, tersine halk inançlarının karşısına taçlanmış bir heyuladan başka bir şey çıkartamadığından. Rusya'nın "eğitimli" sınıfları rasyonel bir devletin muştucuları olarak değil, ortaçağ kurumlarının savunucuları olarak daldılar devrim yoluna. Ne halkta ne de kendilerinde payandaları olmadığından onu yukarılarda aradılar.

Arşimet kendisine bir payanda verilirse dünyayı yerinden oynatacağını söylemişti. Buna karşılık Milyukov mülkiyet dünyasının yok

edilmesini önlemek için bir payanda arıyordu. Ve burada da kendini liberallerin iyi niyetinden başka kaygısı olmayan evcilleştirilmiş demokratlardan çok çarın tiridi çıkmış generallerine, Ortodoks Kilisesinin ileri gelenlerine yakın hissediyordu. Devrimi tökezletecek kadar güçlü olmayan Milyukov onu kazıklama yolunu seçti. Bir çok şeyi sineye çekmeye hazırdı: erlerin medenî hakları, demokratik belediyeler, Kurucu Meclis, yeter ki kendisine Arşimet'in payandası olarak monarşi bırakılsın. Kademeli olarak adım adım monarşiyi çevresinde generallerin, yenilenmiş bürokrasinin, Kilise ileri gelenlerinin, toprak sahiplerinin, tüm devrimden hoşnutsuzların toplanacağı mihver hâline getirmeyi ve bir "simge"yle başlayarak, kitleler devrimden yoruldukça yavaş yavaş gerçek bir monarşik fren yaratmayı amaçlıyordu. Söz konusu olan sadece zaman kazanmaktı!

Kadet partisinin bir diğer önderi, Nabokov daha sonraları Mihail'in tahtı kabul etmesinin sağlayacağı temel avantajı şöyle açıklamıştı: "Savaş zamanında bir Kurucu Meclis çağırma gibi önemli bir mesele bir kenara atılacaktı." Bunlar unutulmaması gereken sözcükler. Kurucu Meclisin tarihini sürekli olarak ileriye atma mücadelesi Şubat ile Ekim arasındaki dönemde önemli bir yer işgal etti; bu mücadelede Kadetler, kendi fikirlerinin halk temsilcilerinin toplantıya çağırılması işini uzatıp durmak olduğunu reddetmekle beraber, gerçekte sebatla ve inatla erteleme politikası izlemişlerdi. Heyhat! Böyle davranırken güvenebilecekleri tek güç kendileriydi; monarşinin ardına saklanma şansları yoktu. Mihail'in de kaçmasından sonra, Milyukov'un tutunacak dalı kalmamıştı.

10. Yeni İktidar

Sahneye geç çıkan, halktan kopuk, ülkesinin emekçi kitlelerinden çok yabancı finans-kapitale bağlı, zafer kazanan devrime düşman Rus burjuvazisi iktidar üzerinde hak iddia etme konusunda kendi başına hiç bir gerekçe bulamıyordu. Bununla birlikte, bu iktidarı haklı çıkaracak bir temel de gerekliydi, zira devrim yalnızca tevarüs edilen hakları değil, yeni iddiaları da acımasız bir denetime tabi tutuyordu. Kitleler karşısında inandırıcı gerekçeler sunmakta en az yetenekli olanı, kendini ayaklanmadan sonraki ilk günlerde devrim yapan bir ülkenin başında bulan Geçici Komitenin başkanı Rodzyanko'ydu.

II. Aleksandr'ın hizmetinde saray oğlanı, Muhafız Ordusuna bağlı bir süvari alayında subay, taşrada soylular meclisi reisi, II. Nikolay'ın mabeyincisi, iflah olmaz monarşist, zengin toprak sahibi ve nüfuzlu bir zemstvo üyesi, Oktyabrist parti mensubu, İmparatorluk Duma'sı milletvekili olan Rodzyanko bilâhare bu Duma'nın başkanı seçildi. Bu olay bir "Jön Türk" olarak sarayda sevilmeyen Guçkov'un yetkilerinin elinden alınmasından sonra gerçekleşmişti. Duma, mabeyincinin aracılığıyla, monarkın sarayına daha kolay ulaşabilmeyi umuyordu.

Rodzyanko elinden geleni yapıyordu: ikiyüzlülüğe sapmadan, çara, hanedana bağlılığını gösteriyor, bir lütuf olarak mirasçı çareviçe takdim edilmeyi talep ediyor ve çareviçin önünde "tüm Rusya'nın en uzun ve en şişko adamı" olmakla övünüyordu. Bu Bizans soytarılıklarına rağmen, mabeyinci çarı anayasa konusunda ikna edemedi. Çariçe mektuplarında Rodzyanko için kısaca beş paralık adam diyordu. Savaş sırasında, Duma başkanı çarı bir kenara çekip anlaşılmaz sitemleriyle, yurtsever eleştirileriyle ve uğursuz öngörüleriyle ona bayağı sevimsiz anlar yaşatmıştı. Rasputin Rodzyanko'yu kişisel düşmanı olarak görüyordu. Saray çetesine yakın olan General Kurlov

Rodzyanko'dan "aklı kıt" ve "küstah" tabiatlı diye bahseder. Vitte Duma başkanından, acıyarak da olsa, daha iyi söz ediyordu: "Aptal olmayan, oldukça anlayışlı bir adam; bununla beraber, Rodzyanko'nun başlıca niteliği aklında değil, o muhteşem bas sesindedir." Rodzyanko bir itfaiye hortumunun yardımıyla devrimi mağlup etmeye çalıştı; Prens Golıtsin hükûmetinin görevi bırakıp kaçtığını öğrendiğinde oturup ağladı; sosyalistlerin kendisine getirip bıraktıkları iktidarı önce korkuyla reddetti, ama sonra sadık bir tebaa olarak, çıkacak ilk fırsatta monarkın kaybettiği tacı ona iade etmek amacıyla kabul etti. Bu fırsatın hiç çıkmamış olması Rodzyanko'nun suçu değildi. Buna karşılık, aynı sosyalistlerin yardımıyla, devrim mabeyinciye ayaklanan alayların önünde o yeri göğü inleten bas sesini kullanması için geniş imkânlar verdi.

Tavriçeskiy Sarayına gelmiş olan bir süvari alayına Muhafız Ordusunun atlı bölüklerinin emekli komutanlarından Rodzyanko şöyle hitap ediyordu: "Ortodoks askerler, öğüdümü dinleyin. Ben yaşlı bir adamım, sizi aldatmaya çalışmayacağım, subaylarınızı dinleyin, onlar size kötü şey öğretmezler ve İmparatorluk Duma'sıyla aynı yönde kararlar alırlar. Yaşasın kutsal Rusya!" Tüm Muhafız Ordusu subayları böyle bir devrimi benimsemeye hazırdılar. Ama askerler yine de merak ediyorlardı: niye devrime gerek duyuldu? Rodzyanko askerlerden çekiniyordu, işçilerden çekiniyordu, Çheidze ve diğer solcuları Almanya'nın ajanları olarak görüyordu, sürekli etrafına bakınıp Sovyetin kendisini tutuklamaya gelip gelmediğini anlamaya çalışıyordu.

Rodzyanko'nun biraz gülünç bir kişiliği vardı, ama boşuna değildi bu: muhteşem bir bas sesine sahip olan mabeyinci Rusya'nın iki yönetici sınıfının ittifakını cisimleştiriyordu: ilerici ruhbanın da kendilerine eklendiği soylu toprak sahipleri ile burjuvazinin ittifakı. Rodzyanko'nun kendisi çok sofuydu ve bir çok ilâhiyi ezbere biliyordu. Liberal burjuvalar da, ortodoksluk hakkındaki düşünceleri ne olursa olsun, Kiliseyle bir ittifakın, düzen için, monarşiyle bir ittifak kadar elzem olduğunu düşünüyorlardı.

Fesatçılardan, isyancılardan ve çarlık düşmanlarından iktidarı

devralan saygıdeğer monarşistimiz o günlerde pek mahzun görünüyordu. Geçici Duma Komitesinin diğer üyeleri de kendilerini daha iyi hissediyor değillerdi. Aralarından bazıları durumun henüz berraklık kazanmadığı düşüncesiyle Tavriçeskiy Sarayına bile gitmiyorlardı. Daha aklı başında olanları devrimin yaktığı odun ateşinin etrafında parmak uçlarında dolaşıyorlar, dumandan öksürüyorlar ve kendi kendilerine "odunlar yanıp bitsin de cızbızımızı yapalım" diyorlardı. İktidarı almaya rıza gösteren Komite hemen bir hükûmet kurmaya karar veremedi. Milyukov'un ifade ettiği gibi, "hükûmetin kurulmasını beklerken", Komite Duma üyeleri arasından en yüksek hükûmet kurumlarına komiserler atamakla yetindi. Böylelikle kendine bir kıyak emeklilik fırsatı çıkmış oluyordu.

İçişleri bakanlığına silik, ama diğerlerinden daha az korkak bir milletvekili olan Karaulov atandı. Karaulov ilk iş olarak 1 martta tüm toplum polisleri ile gizli polislerin jandarmaların yanı sıra tutuklanmasına dair kararnamesini yayınladı. Bu dehşetengiz devrimci jestin tümüyle platonik bir niteliği vardı, zira polis memurları zaten kararname çıkmadan evvel tutuklanmışlardı ve hapisane onlar için misillemeden korunmak için yegâne sığınma yeriydi. Oysa, çok daha sonraları, gericiler Karaulov'un göstermelik eylemini tüm felâketlerin başlangıcı olarak değerlendirdiler.

Petrograd bölge komutanı olarak Muhafız alayından, yarış atı harası da olan büyük toprak sahibi Albay Engelhardt atandı. Cepheden başkenti hizaya sokmaya gelen "diktatör" İvanov'u tutuklamak yerine, Engelhardt kurmay başkanı sıfatıyla ona gerici bir subayı yaver olarak gönderdi: ne de olsa aynı kaba yapıyorlardı.

Adalet bakanlığına Moskova'nın liberal barosunun yıldızı, hoş ve boş hatip Maklakov atandı. O da ilk iş olarak gerici bürokratlara, burada devrimin lütfuyla bulunmadığını anlattı ve "içeri giren kuryeye şöyle bir göz atıp" fransızca olarak "*Le danger est à gauche*" ["Tehlike solda"] dedi. İşçiler ve askerlerin tüm bu bayların en büyük düşmanları olduklarını hissetmeleri için fransızca bilmeye ihtiyaçları yoktu.

Bununla birlikte, Rodzyanko'nun komitenin başkanı olarak yaptığı onca gürültü patırtı uzun sürmedi. Devrimci hükûmetin başkanlığına adaylığı kendiliğinden düştü: mülk sahipleri ile monarşi arasındaki aracının bu rolünü mülk sahipleri ile devrim arasında da oynaması pek mümkün değildi. Ama Sovyete bir karşı ağırlık olarak Duma'yı canlandırmaya çalışmakta ayak direyerek ve burjuvalar ile mülk sahiplerinin karşı devrimci bir koalisyonu yolundaki tüm girişimlerin sürekli merkezinde kalarak sahneden de inmedi. Daha ondan çok bahsedeceğiz.

1 martta, Geçici Komite 1915'ten beri Duma'nın çara bir çok kez ülkenin güvenine mazhar diye önerdiği şahsiyetleri ön plana çıkartan bir bakanlar konseyi oluşturmakla meşguldü. Bunlar belli başlı ziraatçiler ve sanayiciler, Duma'daki muhalif milletvekilleri, İlerici Blok liderleriydi. Öyle ki tek bir istisna hariç, işçiler ve askerlerce yapılan devrimin kendisinin devrimci hükûmetin bileşimi üzerinde hiç bir etkisi yoktu. İstisna Kerenskiy'di. Rozdiyanko ile Kerenskiy'in toplam menzili Şubat Devriminin resmî menziliydi.

Kerenskiy hükûmete bir yerde tam yetkili elçi sıfatıyle girdi. Bununla birlikte, devrime karşı tutumu siyasî davalara bakan bir kasaba avukatının tutumuydu. Kerenskiy devrimci değildi, sadece hasbelkader devrime bulaşmış biriydi. Legal konumu sayesinde ilk kez IV. Duma'ya milletvekili seçilmiş olan Kerenskiy liberalizm ile popülizmin [narodniçestvo] siyasî birleşmesinin kansız ürünü olan renksiz ve şahsiyetsiz Trudovikler [işçi taraftarı] grubunun başkanı oldu. Ne kuramsal bir ön hazırlığı vardı, ne bir fikir üretme yeteneği, ne de bir politikacı iradesi. Tüm bu nitelikler gelip geçici bir heyecan, kolay alevlenme ve düşünce ya da iradeden çok sinirlere hitap eden o lafazanlıkla yer değiştirmişti. Kerenskiy'in Duma'da her fırsatta attığı tumturaklı radikal nutuklar ona popülarite olmasa da şöhret kazandırmıştı. Savaş sırasında, bir yurtsever olarak, liberallerle aynı yönde, bir devrimin savaşı kaybettireceğini düşünüyordu. Devrim gelip çattığındaysa ona yanaştı ve sözüm ona popülaritesi sayesinde de zirvelere tırmandı. Ayaklanma ona göre tabiatiyle yeni iktidarla öz-

deşti. Bununla birlikte, Yürütme Komitesi bir burjuva devriminde iktidarın burjuvaziye ait olması gerektiğine karar verdi. Kendisine bakanlık yolunu kapadığından bu formül Kerenskiy'e yanlış geliyordu. Haklı olarak şuna inanıyordu: nasıl burjuva devrimi onun sosyalizmine bir halel getirmemişse, onun sosyalizmi de burjuva devrimine halel getirmezdi. Geçici Duma Komitesi radikal milletvekilini Sovyetin elinden çekip almaya karar verdi ve Maklakov'un iade ettiği Adalet bakanlığı koltuğunu teklif ederek de bunu kolayca başardı. Kerenskiy kuliste arkadaşlarını durdurup soruyordu: kabul edeyim mi, etmeyeyim mi? Dostları Kerenskiy'in kabul etmeye can attığından şüphe etmiyorlardı. O dönemde Kerenskiy'e çok yakın duran Suhanov, kuşkusuz çok sonraları yazdığı hatıralarında, onda "görev bilincinin özgüvenini... ve bu görevden bihaberlere karşı da en sert tutumu" gözlemişti. Sonuç olarak, Suhanov'un da içlerinde bulunduğu dostları, Kerenskiy'e koltuğu kabul etmesini tavsiye ettiler: böylesi daha güvenli olurdu, açıkgöz liberallerin yakasında ne olup bittiğini öğrenmek için aralarında kendilerinden bir adam olmuş olurdu. Ama bir yandan Kerenskiy'i kendisinin de pek hevesli biçimde işlemeye can attığı ölümcül günaha doğru sessiz sedasız iteklerlerken, Sovyet Yürütme Komitesinin liderleri ondan resmî onayı da esirgiyorlardı. Çünkü Suhanov'un Kerenskiy'e hatırlattığı gibi, Yürütme Komitesi zaten söyleyeceğini söylemişti ve meseleyi "iktidar sovyet demokrasisine ait olmalıdır" diye cevap verebilecek olan Sovyetin önüne getirmek de "tehlikeli" olurdu.

Safdillik ile kinizmin eşsiz bir bileşimi olan Suhanov'un anlatısı işte bu. Tüm bu hükûmet komedisinin esinleyicisi açıkça Petrograd Sovyetinin 27 şubattan bu yana fiilen kendisine ait olan iktidarı biçimsel olarak da alma yanlısı olduğunu ve sosyalist liderlerin ancak işçilerin ve askerlerin gıyabında, onların gerçek iradelerine karşı Sovyeti burjuvazinin lehine mülksüzleştirebildiklerini kabul ediyordu. Demokratlar ile liberaller arasındaki anlaşma, Suhanov'un anlatısına göre, devrime karşı bir cürümün, yani iktidara ve insan haklarına karşı gizli bir kumpasın tüm gerekli hukukî delillerine sahipti.

Kerenskiy'in sabırsızlığı hususunda Yürütme Komitesinin yöneticileri kendi aralarında tüm yetkesine daha geçenlerde sosyalistler sayesinde ulaşan Duma mensuplarının elinden iktidarın bir parçasını resmen kabul etmenin sosyalist birine yakışmadığını fısıldaşıyorlardı. Kerenskiy bunu kendi kişisel sorumluluğu altında yapsaydı daha iyi ederdi. Gerçekteyse, bu baylar, yanılmaz bir içgüdüyle, her durumdan nasılsa oluyorsa en yanlış ve en karmakarışık çıkış yolunu bulup çıkarıyorlardı. Ama Kerenskiy hükûmete radikal bir milletvekili ceketiyle girmek istemiyordu; ona muzaffer devrimin bir tam yetkili temsilcisinin cübbesi gerekiyordu. Herhangi bir direnişle karşılaşmamak için, ne üyesi olduğu partinin ne de başkan yardımcısı olduğu Yürütme Komitesinin tasvibini talep ediyordu.

Yöneticileri uyarma zahmetine bile kalkışmadan, Sovyetin o günlerde hâlâ kaotik bir miting havasındaki tam mevcutlu oturumunda, bir acil beyanatta bulunmak için söz istedi ve bazılarının ne idüğü belirsiz, diğerlerinin de histerik diye niteledikleri —burada bir çelişki yok— konuşmasında, kendisi için güven talep ettikten sonra devrim için ölmeye kararlı ve de Adalet bakanlığı koltuğunu almaya hazır olduğunu söyledi. Kimsenin yönetmediği, tecrübesiz bir mecliste bir alkış tufanının patlaması için eksiksiz bir siyasî af ilânından ve yüksek çarlık görevlilerinin mahkemeye sevkedilmesinden bahsetmesi yetti. Şlyapnikov anılarında, "bu fars bir çok kişide Kerenskiy'e yönelik derin bir öfke ve kızgınlık yarattı", der. Ama kimse ona karşı tek bir kelime etmemişti: iktidarı burjuvaziye devrederek sosyalistler, daha önce de gördüğümüz gibi, bu meseleyi kitlelerin önüne getirmekten kaçınmışlardı. Oylama falan olmadı. Kerenskiy alkışları güvenoyu şeklinde yorumladı. Kendi açısından haklıydı. Sovyet, hiç bir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde, sosyalistlerin hükûmete girmesi taraftarıydı; bunu bir an bile uyuşamadığı burjuva hükûmetin tasfiyesi yolunda bir adım gibi görüyordu. Her neyse, resmî iktidar doktrinini alaşağı ederek Kerenskiy 2 martta Adalet bakanlığı koltuğunu kabul etti. Oktyabrist Şidlovskiy'e bakılırsa, "bu atamadan pek memnundu ve hatırladığıma göre Geçici Komite'nin lokalinde bir

koltuğa yayılmış vaziyette, hararetle Rusya'da Adaleti erişilemez yükseklikteki bir kaidenin üzerine oturtacağından dem vuruyordu." Bir kaç ay sonra Kerenskiy Bolşeviklere karşı açılan davada bunu gerçekten de göstermiştir.

Basit bir hesabın peşindeki ve uluslararası geleneğin izindeki liberallerin zor bir dönemde kendisine Çalışma bakanlığını kabul etmesi için zorlama yaptıkları Menşevik Çheidze bunu kesin biçimde reddetti ve vekiller sovyetinin başkanı olarak kalmayı yeğledi. Kerenskiy'den daha az parlak olmakla birlikte, Çheidze yine de daha sağlam bir kumaştan dikilmişti.

Geçici hükûmetin mihveri, her ne kadar biçimsel olarak reisi olmasa da, Kadet partisinin tartışmasız önderi olan Milyukov'du. Nabokov Milyukov'la bozuştuktan sonra bile, "Milyukov entelektüel gücüyle, uçsuz bucaksız bilgisiyle, geniş görüşlülüğüyle genel olarak kabinedeki meslektaşlarından hayli üstün biriydi" diye yazıyordu. Rus liberalizminin başarısızlığa uğramasının sorumluluğunu Milyukov'un üzerine atan Suhanov aynı zamanda şöyle yazıyordu: "Milyukov o sırada merkezdeki adamdı, tüm burjuva siyasî çevrelerin ruhu ve beyniydi... O olmasaydı, devrimin ilk döneminde hiç bir burjuva siyaseti de olmazdı." Bu yargılar ne denli aşırıya kaçsa da, Rus burjuvazisinin diğer politikacılarına göre Milyukov'un tartışmasız üstünlüğünü doğru biçimde kaydetmektedirler. Gücü aslında güçsüzlüğüydü: söz konusu burjuvazinin akıbetini, yani onun tarihsel yetersizliğini siyasî bir dille başkalarından çok ama çok daha mükemmel bir şekilde ifade ediyordu. Menşevikler Milyukov'un liberalizmi yıktığını düşünseler de, liberalizmin Milyukov'u yıktığını söylemek sanırım daha doğru olacaktır.

Emperyalist maksatlı bir neo-slavizmi yeniden pişirip piyasaya sürmesine rağmen Milyukov her zaman Batı yanlısı bir burjuva olarak kaldı. Partisinin hedefi olarak Rusya'da Avrupa medeniyetinin zaferini koyuyordu. Ama giderek Batı halklarının geçtikleri devrimci yollardan korkar oldu. Bu nedenle onun Batıcılığı Batıya karşı güçsüzlükle malul bir kıskançlığa vardı.

İngiliz burjuvazisi ile Fransız burjuvazisi kendi hayallerine uygun yeni bir toplum inşa etmişlerdi. Alman burjuvazisi daha sonra sahneye çıktı ve uzun süre felsefî bir yulaf lapasıyla yetinmek zorunda kaldı. Almanlar ne İngilizlerde ne de Fransızlarda bulunan *Weltanschauung* [dünya görüşü] kelimesini icat ettiler. Batı ulusları yeni bir dünya yaratırlarken, Almanlar onu seyrediyorlardı. Ama siyasî eylemde başarısız olan Alman burjuvazisi klasik felsefeyi yarattı —bu da ufak tefek bir katkı değildir. Rus burjuvazisi çok daha sonraları sahneye çıktı; doğru, almanca *Weltanschauung* kelimesini rusçaya çevirdiler, hem de bir kaç şekilde, ama siyasî güçsüzlükleri yüzünden, olsa olsa felsefî bakımdan ölümcül fukaralıklarını gösterebildiler. Rus burjuvazisi tıpkı teknik ithal eder gibi fikir de ithal ediyordu. Birinciler için yüksek gümrük tarifeleri, ikinciler içinse bir korku karantinası konmuştu. İşte Milyukov sınıfının bu karakter çizgilerine bir siyasî ifade kazandırmak için göreve çağrılmıştı.

Moskova Üniversitesi'nin eski bir tarih profesörü, sürüsüyle önemli bilimsel eserin yazarı, sonra da liberal toprak sahipleri ile sol intelligentsiyanın kaynaştığı Kadet partisinin kurucusu olan Milyukov Rus liberal politikacıların çoğunluğunu karakterize eden bu hoşgörülemez, yarı aristokratik, yarı entellektüel siyaset amatörlüğünden tümüyle uzaktı. Milyukov mesleğini gayet ciddî bir şekilde icra ediyordu ve bu da onu değerli kılmaya yetiyordu.

Rus liberalleri 1905'e kadar genellikle liberal olmaktan rahatsızlık duyuyorlardı. Üzerlerine sürdükleri önce Narodnik, sonra da Marksist boya uzun süre onlar için onsuz olmaz bir korunma önlemiydi. Aralarında bir dizi genç sanayicinin de bulunduğu geniş burjuva çevrelerinin sosyalizm karşısındaki, gerçekte pek de derin olmayan, bu utanç verici teslimiyeti milyonları arkasına almak için tam zamanında ortaya çıkan, ama ulusun başını çekmek için de çok geç kalan bir sınıfın kendine güvenden yoksunluğunu ifade ediyordu. Sakallı pederler, zenginleşmiş mujikler ve esnaf toplumsal rollerini hiç düşünmeden ha babam para biriktiriyorlardı. Mahdumlar bir devrim öncesi fikir mayalanması döneminde üniversiteden çıkıyorlardı

ve toplum içinde bir yer edinmeye çalıştıklarında, ileri ülkeler tarafından da artık çöpe atılmış olan liberalizmin rengi kaçmış ve yamalı bohça bayrağının altında toplanmak için hiç acele etmiyorlardı. Bir süre ruhlarının bir parçasını ve hattâ gelirlerinin bir kısmını devrimcilere hasrettiler. Bu daha çok serbest meslek erbabı için böyleydi: birçoğu gençliklerinde sosyalizme sempati duymuşlardı. Profesör Milyukov ise hiç bir zaman sosyalizm kızanığına yakalanmadı. O organik bir burjuvaydı ve bundan utanç duymuyordu.

Birinci devrim sırasında, Milyukov'un henüz evcilleşmiş sosyalist partiler aracılığıyla devrimci kitlelere yaslanma umudundan vazgeçmediği doğrudur. Vitte ekim 1905'te meşrutî kabinesini kurduğu sırada, Kadetlerden "devrimin kuyruğunu kesmelerini" istediğinde, bunların kendisine "nasıl ki Vitte ordudan vazgeçemiyorsa bizde devrimin silahlı kuvvetlerinden vaçgeçemeyiz" diye cevap verdiklerini anlatır. Aslında bu daha o sırada şantajdan başka bir şey değildi: kendi değerlerini artırmak için Kadetler bizzat kendilerinin de ürktükleri kitlelerle Vitte'nin gözünü korkutmaya çalışıyorlardı. Özellikle 1905 deneyiminden dersler çıkaran Milyukov sosyalist intelligentsiyanın liberal sempatileri ne olursa olsun, gerçek devrimci güçlerin, yani kitlelerin hiç bir zaman silahlarını burjuvaziye teslim etmeyecekleri ve ne kadar silahlanırlarsa o kadar burjuvazinin başına belâ olacakları tespitini yaptı. Kızıl bayrağın kırmızı çaputtan başka bir şey olmadığını açıkça ilân eden Milyukov aslında hiç bir zaman okumaya başlamadığı bir romanın sonunu getiriyordu.

İntelligentsiya ile halkın ayrılığı Rus gazeteciliğinin geleneksel temalarından birini oluşturuyordu. Sosyalistlerin aksine liberallerin intelligentsiyadan anladıkları tüm "eğitimli" insanlar, yani varlıklı sınıflardı. Ne zaman ki bu tecrit olmuşluk birinci devrim sırasında liberallere apaçık ve tehditkâr bir şekilde malum oldu, "eğitimli" sınıfların ideologları da sürekli olarak bir kıyamet yargısı beklentisi içinde yaşamaya başladılar. Politikanın ön kabulleriyle kendini bağlamayan bir filozof olan liberal yazarlardan biri kitlelere duyduğu öfkeyi Dostoyevskiy'in saralı, gerici düşüncesini hatırlatan kudurmuş bir şid-

detle ifade ediyordu: "Neci olursak olalım, yalnızca halkla kaynaşmayı aklımıza bile getirmemekle kalmayıp hükûmetin uyguladığı infazlardan çok bunlardan korkmalıyız ve sopası ve hapisaneleriyle halkın hiddetinden bizi tek koruyacabilecek olan bu iktidarı takdis de etmeliyiz." Böylesi siyasî tutumlar içindeki liberaller devrimci bir ulusu yönetmeyi hayal edebilirler miydi? Milyukov'un tüm politikası umutsuzluğun damgasının izini taşır. Ulusal kriz sırasında, başında bulunduğu parti darbe vurmayı değil, ondan kaçınmayı düşünmektedir.

Yazar olarak Milyukov lafı uzatan, usandırıcı ve hantal bir üslûba sahiptir. Hatip olarak da böyledir. Süsleme sanatları onun tabiatına uygun değildir. Milyukov'un hasis politikası bu denli açık biçimde gizlenmeye muhtaç olmasa ya da en azından bir büyük geleneğin nesnel kuytusuna sahip olsaydı bu bir "artı" olabilirdi. Ama bunun en ufak bir izi dahi yoktur. Burjuva egoizmi ve kalleşliğinin anavatanı Fransa'da resmî politikanın iki güçlü dayanağı vardır: gelenek ve hitabet [retorik]. Bunlar birlikte her burjuva politikacıyı, hatta Poincaré gibi büyük sermayenin sıradan bir memurunu bile koruyucu bir zarla kaplarlar. Pateist* seleflerinin bulunmaması ya da burjuva egoizmi politikasını Avrupa ile Asya'nın sınırında uygulamak zorunda kalması Milyukov'un suçu değildi.

Sosyal-Devrimci Sokolov'un Şubat Devrimine dair anılarında şunu okuyoruz: "Kerenskiy'e duyulan sempatinin yanında, ta başından beri Milyukov'a karşı da hiç gizlenmeyen ve hayli garip görünen, büyük bir antipati vardı. Bu saygıdeğer politikacının neden bu kadar horgörüldüğünü anlamıyordum ve hâlâ da anlayabilmiş değilim." Darkafalılar Krenskiy'e gösterdikleri coşku ile Milyukov'a duydukları öfkenin nedenini anlamış olsalardı zaten darkafalı olmazlardı. Ortalama burjuva Milyukov'u sevmiyordu, çünkü Milyukov Rus burjuvazisinin siyasî özünü çok kara kuru ve bayat biçimde, hiç renklendirmeden ifade ediyordu. Milyukov'un aynasında kendine baktığında, burjuva silik, açgözlü ve ödlek olduğunu görüyordu ve böylesi durumlarda her zaman olduğu gibi tutup aynaya kızıyordu.

* Edebiyatta dokunaklı, içe dokunan, heyecan yaratmaya yönelik bir üslûp kullananlar.

Liberal burjuvanın hoşnutsuzluk belirtilerinin farkında olan Milyukov ise sakin ve kendinden emin bir şekilde "sokaktaki adam aptal" diyordu. Bunu hiç sinirlenmeden, hattâ okşar gibi bir edayla, sanki "sokaktaki adam bugün beni anlamıyorsa da, bu bir felâket değil, yarın nasıl olsa anlayacaktır" demek ister gibi söylüyordu. Ayrıca, Milyukov burjuvanın kendine ihanet etmeyeceğinden, durumun mantığına boyun eğerek, başka çıkar yolun yokluğunda, kendini onun, yani Milyukov'un ellerine bırakacağından emindi. Nitekim, Şubat ayaklanmasından sonra, tüm burjuva partiler, hattâ sağ partiler de, kimi zaman sövüp saysalar ya da lânet okusalar da, Kadet önderini izlediler.

Sosyalist nüanslı, demokrat bir politikacı olan Suhanov'da ise durum bambaşkaydı. Suhanov basitçe sokaktaki bir adam değildi, tam tersine o zavallı mesleğinde hayli uzman sayılabilecek, profesyonel bir politikacıydı. Pek "zeki" görünmüyordu, çünkü Suhanov'un olmak istediği ile olup olacağı arasında sürekli olarak varolan zıtlık hemen göze çarpıyordu. Ama o yaramaz çocuğu oynuyor, işleri karıştırıyor ve can sıkıyordu. Onu kışkırtıp peşinize takmak için yalnızca ona tam bir hareket serbestisi vererek değil, keyfî tutumunu ve başına buyrukluğunu da kafasına kakarak kandırmak gerekiyordu. Bu onun gururunu okşuyor ve onu hatırlı biri rolüne büründürüyordu. İşte Milyukov "sokaktaki adam aptal" lafını bu hayırsız sosyalistlerle yaptığı bir konuşmada sarfetmişti. Bu muhteşem bir övgüydü: "Yalnız siz ve ben akıllıyız." Gerçekteyse, Milyukov tam da o sırada demokrat dostlarının burnuna halkayı takıyordu. Eh bir kez burunlarına halka takıldıktan sonra da, zamanı geldiğinde, kolayca harcandılar.

Milyukov'un şahsen popüler olmaması hükûmetin başına geçmesine maniydi: o da daha Duma'dayken ihtisaslaştığı Dışişleri bakanlığını üzerine aldı.

Devrimin Savaş bakanlığına daha önceden tanımış olduğumuz, gençliğinde maceralara sürüklenmiş bir liberal, daha sonra, birinci devrimin ezildiği Stolıpin döneminde de yüksek burjuvazinin güve-

nilir bir adamı olan Moskovalı büyük sanayici Guçkov getirildi. Kadetlerin hâkim oldukları ilk iki Duma'nın lağvedilmesi, bilâhare devrime kadarki son iki Duma'yı idare eden Guçkov'un partisi lehine seçim kanununu değiştirmeyi amaçlayan 3 haziran 1907 tarihli hükûmet darbesiyle sonuçlandı. 1911'de Kiev'de bir terorist tarafından öldürülen Stolıpin adına yaptırılan anıtın açılışında çelenk bırakan Guçkov sessizce yerlere kadar eğilmişti. Kuşkusuz bu jesti sınıfı adına yapıyordu. Duma'da Guçkov özellikle "askerî güç" meseleleriyle haşır neşir oluyordu ve savaşa hazırlık konusunda Milyukov'la yarışıyordu. Merkezî Savaş Sanayileri Komitesi başkanı sıfatıyla Guçkov sanayicileri yurtsever muhalefet tabelası altında toplarken, askerî gereç ihalelerinde Rodzyanko da dahil, İlerici Blok önderlerinin de "bal tutup parmak yalamalarına" izin veriyordu. Elebaşı olarak adının geçtiği bir saray darbesi hazırlığı yönündeki yarı efsane bir devrim kartviziti gibiydi. Öte yandan, eski bir emniyet müdürü Guçkov'un "monarkla ilgili olarak yaptığı özel sohbetlerde çarın adını anarken hakarete varan sıfatlar kullanmakta beis görmediğini" ifade ediyordu. Bu çok akla yatkın. Ama bu konuda Guçkov bir istisna oluşturmuyordu. Sofu çariçe Guçkov'dan nefret ediyor, yazdığı mektuplarda onun hakkında kaba sözler söylüyor ve onun "bir ağaçta boylu boyunca" sallandırılması umudunu ifade ediyordu. Hem zaten çariçenin elinde bu göreve uygun bir sürü adam vardı. Nasıl olmuşsa olmuş, birinci devrimin cellâdını yerlere kadar eğilip selâmlayan kişi ikinci devrimde Savaş bakanı olmuştu.

Tarım bakanı olarak bilâhare Duma'ya milletvekili seçilen bir taşralı hekim olan Kadet Şingarev atanmıştı. En yakın taraftarları onu vasatlık timsâli ya da Nabokov'un ifadesiyle "koca bir devletin yönetimi için yaratılmış olmasa da, bir bölge veya bir kasaba için biçilmiş kaftan bir Rus taşra aydını" olarak görüyorlardı. Şingarev'in gençlik yıllarındaki muğlak radikalizm zamanla aşınmıştı ve artık başlıca kaygısı varlıklı sınıflara bir devlet adamı olgunluğuna eriştiğini göstermekti. Eski Kadet programı "adil bir takdirle soylu mülk sahiplerinin topraklarının zorunlu müsaderesi"nden bahsedi-

yor olsa da, hiç bir toprak sahibi özellikle bugünkü savaş enflasyonu döneminde bu programı ciddîye almıyordu ve Şingarev Kadetlerin toplanmasını hiç de istemedikleri bir Kurucu Meclis serabıyla köylülere umut vererek toprak meselesinin çözümünü gözden ırak tutmayı temel görevi bellemişti. Toprak meselesi ve savaş konusunda Şubat Devrimi çuvallayacaktı. Bu hususta Şingarev elinden geleni yapmıştı.

Maliye koltuğu Tereşçenko adındaki genç bir adama verilmişti. Tavriçeskiy Sarayında "nereden buldular bunu?" diye soruluyordu. Bu konuda bilgi sahibi olan kişiler onun toplam değeri seksen milyon altın-rubleye varan, bir şeker fabrikası, çiftlikler, ormanlar ve daha nice zenginliklerden müteşekkil bir servetin sahibi bulunduğunu, Kiev Savaş Sanayii Komitesinin başkanı olduğunu, fransızcayı iyi konuştuğunu ve fazladan baleden iyi anladığını açıklamışlardı. Çok manidar biçimde, Tereşçenko'nun Guçkov'un sırdaşı olmak hasebiyle II. Nikolay'ın tahttan indirilmesine yönelik büyük komploya da muhtemelen katılmış olduğu ekleniyordu. Komplonun gerçekleşmesini engelleyen devrim Tereşçenko'ya yaradı.

23-27 şubat arasındaki beş gün boyunca, başkentin buzları donmuş sokaklarında devrimci kavgalar verilirken, önümüzden bir çok kez bir kodaman ailesinde doğan, eski bir çarlık bakanının oğlu bir liberalin, nefsinin ve kaba egoizminin üstesinden gelmenin sembolik timsâli Nabokov'un gölgesi geçmişti. Ayaklanmanın o kader günlerini Nabokov kâh bir kançılaryanın dört duvarı arasında kâh "şaşkınlık ve kaygıyla bekleyiş içinde" evinde geçirmişti. Şimdiyse Geçici Hükûmetin idarî işler kâtibi, yani koltuksuz bir bakan olmuştu. Berlin'de göçmelikteyken bir Beyaz Muhafızın serseri kurşunuyla vurulup öldüğünde geride geçici hükûmete ait çok önemli bir evrak bırakmıştı. Bunu onun başarı hanesine yazalım.

Az daha başbakanı zikretmeyi unutuyorduk. Ama zaten o kısacık hükmü süresince her önemli anda herkes onu unutuveriyordu. 2 martta Tavriçeskiy Sarayındaki mitingte Milyukov yeni hükûmeti pazarlarken Prens Lvov'u "çarlık rejiminin zulmüne uğramış Rus top-

lum kesimlerinin bir tecessümü" diye tasvir etmişti. Daha sonra, *Devrimin Tarihi* adlı kitabında, Milyukov temkinli bir şekilde hükûmetin başına "Geçici Komite üyelerinin çoğunluğunca pek az tanınan biri" olan Prens Lvov'un getirildiğini yazmıştır. Tarihçimiz burada bu seçimdeki sorumluluğunu üzerinden atmaya yeltenmektedir. Gerçekteyse, prens uzunca bir süredir Kadet partisinin sağ kanadında yerini almış bulunuyordu.

Birinci Duma'nın dağıtılmasından sonra, Vıborg'ta Duma vekillerinin halka incinmiş liberalizmin bildik âyinsel çağrısını —"vergilerinizi ödemeyin!"— duyuran ünlü oturumunda, orada hazır bulunan Prens Lvov bildiriyi imzalamamıştı. Nabokov anılarında prensin Vıborg'a varır varmaz hastalandığını ve rahatsızlığının "içinde bulunduğu duruma atfedildiğini" hatırlatır. Nereden bakılırsa bakılsın prens devrimci çalkantılar için yaratılmamıştı. Son derece ılımlı olan Prens Lvov geniş görüşlülüğe benzeyen bir siyasî kayıtsızlık gereğince başında bulunduğu tüm örgütlerde çok sayıda solcu entellektüele, eski devrimciye, cephe gerisindeki sosyal-yurtsevere tahammül göstermişti. Diğer müstahdemlerden daha kötü çalışmıyorlar, hırsızlık yapmıyorlar ve aynı zamanda prense popüler bir görünüm kazandırıyorlardı. Hem prens, hem de zengin ve liberal —bu görünüm ortalama burjuvayı etkiliyordu. Bu nedenle Prens Lvov'un ismi daha çar zamanında başbakan olarak geçiyordu. Eğer söylediklerimizi özetleyecek olursak, Şubat Devriminin hükûmet reisinin yüce olmakla birlikte, apaçık bir boşluğu temsil ettiğini kabul etmek gerekir. Rodzyanko her bakımdan daha renkliydi.

Rus devletinin efsanevî tarihi slav halklarının gönderdikleri elçilerin İskandinav prenslerine gidip "gelin bize hükmedin ve prensimiz olun" diye yalvarmalarını anlatan bir kronikle başlar. Sosyalist demokrasinin sefil temsilcileri tarihî efsaneyi gerçeğe dönüştürdüler, ama IX. yüzyılda değil, XX. yüzyılda, şu farkla ki yalvardıkları deniz ötesi prensler değil, bizzat ülkelerinin prensleriydi. Böylece, işçilerin ve askerlerin ayaklanması sonucunda, başlarında karışıklıktan hiç haz etmeyen bir prensin bulunduğu, hiç bir şeyde usta olmayan,

programdan yoksun siyaset amatörü bir çok toprak sahibi ve son derece zengin sanayici kendilerini iktidarda buluverdiler.

Hükûmet terkibi müttefik elçiliklerinde, burjuva ve bürokrat salonlarında ve orta ve kısmen de küçük burjuvazinin geniş kesimlerinde memnuniyetle karşılandı. Prens Lvov, Oktyabrist Guçkov, Kadet Milyukov: bu isimler sükûnet veriyordu. Belki Kerenskiy ismi biraz Müttefiklerin yüzünü ekşitiyordu ama korkutmuyordu. En aklıselim olanları şunu iyi anlamışlardı: ne de olsa ülkede devrim var; Milyukov gibi güvenilir bir at olduktan sonra, delidolu bir arabadan zarar gelmez. Rus mazmunlarından çok hoşlanan Fransa elçisi Paléologue böyle akıl yürütmüş olmalı.

İşçi ve askerler nezdindeyse, hükûmet terkibi ya hemen anında düşmanlık hisleri uyandırdı ya da en iyi durumda vurdumduymaz bir şaşkınlık. Milyukov ya da Guçkov adları ne fabrikada ne de kışlada alkış alabilirdi. Bunu teyit eden sayısız tanıklığa sahibiz. Subay Mstislavskiy iktidarın çardan prense geçtiğini gören askerlerin hırçın öfkelerini çok iyi ifade etmiştir: bunun için kanını dökmeye değer miydi? Kerenskiy'in yakın çevresinden Stankeviç 3 martta istihkâm taburunda teftişteyken, peşpeşe gezdiği bölüklerde büyük bir heyesle bahsettiği yeni hükûmeti mümkün olanların en iyisi diye pazarlıyordu. "Ama dinleyici kitlesinin soğukluğu hemen hissediliyordu." Konuşmacı ancak Kerenskiy'in adını ağzına aldığında erler "gerçek bir sevinç belirtisi gösterdiler." O sıralarda artık başkentteki küçük burjuva kamuoyu Kerenskiy'i devrimin merkezine yerleştirilmiş bir kahramana çevirmeyi başarmıştı. Askerler işçilerden de daha fazla Kerenskiy'in burjuva hükûmete karşı bir ağırlık oluşturmasını arzu ediyorlar ve yalnızca bu alanda yalnız bırakılmasından endişe ediyorlardı. Ama Kerenskiy, bırakın bir karşı ağırlık oluşturmayı, bir tamamlayıcı unsur, bir kamuflaj, bir dekordan başka bir şey değildi. Milyukov'la aynı çıkarları savunuyordu, sadece daha parıltılıydı.

Yeni iktidar kurulduktan sonra ülkenin gerçek durumu neydi?

Monarşist gericilik yarıklar arasında saklanmıştı. Selin ilk su dalgası gelip vurduğunda, her cinsten ve her temayülden mülk sahipleri o sırada açık siyaset sahnesindeki tek sosyalist olmayan ve de aşırı-sağ parti durumundaki Kadetlerin sancağı altında toplanmışlardı.

Kitleler neredeyse tümüyle fikirlerince sovyetlerle içiçe geçmiş olan sosyalistlere doğru yönelmişlerdi. Yalnızca işçiler ve cephe gerisindeki koca koca garnizonlardaki askerler değil, kentlerin o çok renkli küçük insanları, zanaatkârlar, işportacılar, küçük memurlar, arabacılar, hamallar, hizmetkârlar, vs. de geçici hükûmetten ve onun bürolarından uzaklaşıyor ve kendine daha yakın, daha kolay ulaşılabilir bir iktidar arıyordu. Tavriçeskiy Sarayına sayıları giderek artan köy heyetleri geliyordu. Kitleler devrimin zafer taklarını ziyaret eder gibi sovyetlere akıyorlardı. Sovyetlerin dışında kalan bir tür devrimin dışında kalmış gibiydi, sanki bir başka dünyaya aitti. Durum aynen böyleydi. Sovyetlerin dışında tüm renkleri tek bir korunmacı bozpembede erimiş olan varlıklı sınıflar dünyası bulunuyordu.

Bütün emekçi kitleler sovyetleri seçmediler; hepsi birden bir uyanış yaşamadılar; tüm ezilenler devrimin kendilerini de ilgilendirdiğine inanma cesaretini gösteremediler. Bir çoğunun bilincindeki umut henüz belli belirsizdi. Sovyetlere yönelenler kitlelerin en aktif kesimiydi ve bir devrim sırasında da, her zamankinden çok, aktif olan zafere ulaşır. Kitlelerdeki aktivite gün geçtikçe arttığından, sovyetlerin tabanı da sürekli olarak genişliyordu. Hattâ devrimin yegâne gerçek tabanı onlardı.

Hem Duma hem de Sovyet Tavriçeskiy Sarayına yerleşmişti. Başlarda, Yürütme Komitesi, içinden sürekli bir insan selinin geçtiği daracık bürolarda sıkışıp kalmıştı. Duma vekilleriyse şatafatlı salonlarında duruma hâkim görünmeye çalışıyorlardı. Ama kapakçıklar devrimin koca selinin tazyikiyle kısa zamanda geçit vermeye başladılar. Yöneticilerinin onca karasızlığına rağmen, Sovyet hiç bir direnişle karşılaşmadan yayılıyor, Duma ise gitgide daha fazla arka odalara atılıyordu. Yeni güç dengesi her yerde kendi yolunu buluyordu.

Milletvekilleri Tavriçeskiy Sarayında, subaylar alaylarında, generaller karargâhlarında, müdürler ve idareciler fabrikalarda, demiryollarında, telgrafhanelerde, toprak beyleri ya da kâhyalar çiftliklerde, devrimin ilk gününden itibaren, herkes ama herkes halk kitlesinin şüpheci ve yorulmak bilmez nezareti altındaydı. Bu kitlenin gözünde Sovyet kendisini ezenlere karşı nefretinin örgütlü ifadesiydi. Müretttipler tertip ettikleri yazıların metnini denetliyorlar, demiryolu işçileri endişe ve özenle askerî trenleri kontrol ediyorlar, telgrafçılar telgraf metinlerine daha bir dikkatle bakıyorlar, askerler bir subayın şüphe çeken her hareketini aralarında gözucuyla sorguluyorlar, işçiler bir Kara-Yüz ustabaşını fabrikadan kovuyorlar ve liberal müdürü gözlem altına alıyorlardı. Duma devrimin ilk saatlerinden ve geçici hükûmet de ilk günlerinden itibaren yüksek sosyetenin şikâyet ve yakınmalarının, "aşırılıklara" karşı sitemlerinin, iç karartıcı gözlemlerinin ve karanlık önsezilerinin akın ettiği bir havuz hâline geldi.

Eski rejimin iskeletinin çökmüş göz yuvalarından boş gözlerle baktığı devlet kurumlarına ürkek bir bakış fırlatan küçük burjuva sosyalist içinden "burjuvazi olmadan devlet aygıtını ele geçiremeyiz" diye geçiriyordu. Çözüm yolu devrimin kafasını uçurduğu aygıta liberal bir baş geçirmekte bulundu. Çarlık bakanlıklarına yeni bakanlar yerleşiyorlar ve daktiloların, telefonların, kuryelerin, stenoların ve memurların artık efendisi olduklarında, bir de bakıyorlardı ki koskoca makina boşa dönüyor.

Kerenskiy daha sonraları geçici hükûmetin nasıl "tüm Rusya'daki anarşinin üçüncü gününde iktidarı ele geçirdiğini ve bütün Rusya sathında bırakın herhangi bir otoriteyi, tek bir bekçi bile kalmadığını" hatırlamıştır. Milyonlarca insandan oluşan bir kitleyi yöneten işçi ve asker vekilleri sovyetleri hiç hesaba katılmıyor. Ne de olsa onlar bir anarşi unsurundan başka bir şey değil. Ülke kendi hâline bırakılmış, bu da polislerin ortada bulunmamasını açıklıyor. Bu en soldaki bakanın itirafında tüm hükûmet politikasının anahtarı gizlidir.

Taşra vilâyetlerindeki valilerin yerlerine Prens Lvov'un kararıyla seleflerinden pek de farklı olmayan bölge zemstvolarının başkanları

atandı. Bir çok durumda, bunlar bölge valilerini bile Jakoben olarak gören şu feodal toprak sahipleriydi. Kazaların başına kaza idaresi reisleri getirildi. Yepyeni "komiser" namı altında, halk, eski düşmanlarının toplandıklarını görüyordu. Ürkek Presbiteryen Reformu hakkında Milton'ın bir zamanlar demiş olduğu gibi "yeni şatafat içinde aynı eski papazlar." Vilâyet ve kaza komiserleri daktiloları, yazıcıları, gubernatör [vali] ve ispravniklerin [polis şefi] hizmetindeki görevlileri ele geçirmeye geçirdiler, ama bir de baktılar ki ellerinde iktidar falan yok. Vilâyetlerde ve kazalarda hayat sovyetlerin etrafında temerküz etmişti. Baştan aşağı bir ikili iktidar sistemi hüküm sürüyordu. Ama taşrada sovyet liderleri, aynı Sosyal-Devrimciler ve Menşevikler çok daha basit hareket ediyorlar ve koşulların onlara dayattığı iktidarı hiç de geri itmiyorlardı. Sonuç olarak, taşra vilâyetlerindeki komiserlerin faaliyetleri temelde yetkilerini tam manasıyla kullanmadaki mutlak imkânsızlıkları konusunda şikâyet etmekten ibaretti.

Liberal bir hükûmetin kuruluşunun ertesi günü, burjuvazi bırakın iktidarı ele geçirmeyi, onu kaybettiğinin farkına vardı. Ayaklanmaya dek Rasputinci kliğin keyfî yönetimi ne denli fantastik görünse de, gerçekte elindeki iktidar sınırlı nitelikteydi. Burjuvazinin devlet işleri üzerindeki nüfuzu muazzamdı. Rusya'nın savaşa girişi bile büyük ölçüde monarşiden çok burjuvazinin eseriydi. Ama aslolan, çarlık iktidarının mülk sahiplerinin fabrikalarının, topraklarının, bankalarının, mobilyalarının, gazetelerinin teminatı olmasıydı ve dolayısıyla da en hayatî meselelerde bu *onların* iktidarıydı. Şubat Devrimi vaziyeti iki zıt yönde değiştirdi: bir yandan burjuvaziye cakalı bir şekilde iktidarın dışsal simgelerini verirken, diğer yandan da devrimden önce sahip olduğu gerçek gücünü aldı. Daha dün Prens Lvov'un başında bulunduğu Zemstvolar Birliğinde ve Guçkov'un emrinde Savaş Sanayileri Komitesinde çalışanlar bundan böyle "Sosyal-Devrimci" ve "Menşevik" adı altında yurtta ve cephede, şehirde ve köyde durumun hâkimleri oldular, Lvov ve Guçkov'u bakanlıklara atadılar ve bu vesileyle de, sanki onları komi olarak işe almışlar gibi, koşullar koydular.

Diğer yandan, bir burjuva hükûmeti kuran Yürütme Komitesi, İncilin Tanrısı gibi, yarattığının iyi olduğunu söylemeye bir türlü cesaret edemiyordu. Tam tersine, yalnızca demokratik devrime sadıkane hizmet ettiği sürece yeni iktidarı destekleyeceğini ifade eden Komite kendisiyle eseri arasındaki mesafeyi giderek açtı. Geçici hükûmet resmî demokrasinin desteği olmaksızın bir saat bile ayakta kalamayacağının çok iyi farkındaydı! Oysa bu destek kendisine ancak iyi hâl karşılığında, yani kendini yabancı hissettiği ve bizzat demokrasinin bile çözmeyi reddettiği görevlerin yerine getirilmesi karşılığında vaadedilmişti. Hükûmet hiç bir zaman yarı kaçakçı iktidarını hangi sınırlar dahilinde ortaya koyabileceğini bilemedi. Yürütme Komitesinin liderleri her zaman ona bu konuda önceden bilgi vermediler, zira kitlelerin hoşnutsuzluğunun bir yansıması olarak kendi muhitlerindeki hoşnutsuzluğun patlak vereceği sınırları tahmin etmek onlar için de çok zordu. Burjuvazi sosyalistler tarafından aldatılmış gibi yapıyordu. Diğer taraftan, sosyalistler de liberallerin yerine getiremeyecekleri iddialarıyla kitleleri çileden çıkarıp zaten çok zor olan durumu daha da karışık bir hâle getirmelerinden çekiniyorlardı. "*... olduğu müddetçe biz de o kadar...*" —bu her yöne çekilir formül Şubat Devriminin melez rejimine özgü yalanın hukukî ifadesi hâline gelerek tüm Ekim öncesi döneme damgasını vurdu.

Hükûmete baskı yapmak için Yürütme Komitesi nazik ama gülünç biçimde "temas komisyonu" diye adlandırdığı özel bir komisyon seçti. Devrimci iktidar örgütlenmesi böylece resmen karşılıklı ikna ilkesi üzerine bina edilmişti. Şöyle böyle meşhur bir mistik yazar, Merejkovskiy böylesi bir rejimin benzerini bula bula Eski Ahitte bulmuştu: İsrail krallarının yanında peygamberler bulunurdu. Ama İncilin peygamberleri, tıpkı son Romanov'un peygamberi gibi, en azından ilhamı gökyüzünden alıyorlardı ve krallar onurla çatışmayı göze alamıyorlardı: iktidarın birliği böyle sağlanıyordu. Sovyetin peygamberlerinde ise durum bambaşkaydı: onlar sadece kendi sınırlı düşüncelerinden aldıkları ilhamla peygamberlik taslıyorlardı. Bununla beraber, liberal bakanlar Sovyetten doğru dürüst bir iş çıkmayacağını

düşünüyorlardı. Çheidze, Skobelev, Suhanov ve diğerleri hükûmet nezdinde girişimlerde bulunuyorlar ve lafı evirip çevirdikten sonra ona çekilmesini tavsiye ediyorlardı; bakanlarsa buna karşı çıkıyorlardı; delegeler de Yürütme Komitesine dönüp hükûmetin otoritesini ona kabul ettirmeye çalışıyorlar, sonra geri dönüp bakanlarla temas kuruyorlardı... ve böylece aynı oyun tekrardan başlıyordu. Bu değirmenin buğday övüteceği yoktu.

Temas komisyonunda herkes yakınıyordu. Özellikle Guçkov demokratlara Sovyetin gösterdiği toleransın orduda sebep olduğu düzensizlikten dert yanıyordu. Zaman zaman devrimin Savaş bakanı "kelimenin tam manasıyla gözyaşı döküyor ya da en azından mendiliyle itinalı bir şekilde gözlerini siliyordu." Haklı olarak Efendinin gözyaşlarını silmenin Peygamberlerin görevleri arasına girdiğini düşünüyordu.

9 martta GKK'nın başında bulunan General Alekseyev Şavaş bakanına şu telgrafı göndermişti: "Sovyete karşı bu kadar uzlaşmacı olursak Alman boyunduruğu yakındır." Guçkov da ona neredeyse gözüyaşlı bir cevap vermişti: hükûmetin elinde ne yazık ki gerçek bir güç yok, askerî birlikler, demiryolları, posta, telgraf, vs. Sovyetin elinde. "Denebilir ki Geçici Hükûmet ancak Sovyetin izin verdiği ölçüde var."

Haftalar geçedursun, durumda hiç bir düzelme görülmüyordu. Geçici hükûmet nisan başında Duma vekillerini cepheye gönderdiğinde, dişlerini gıcırdatarak, Sovyet delegeleriyle hiç bir anlaşmazlığa düşmemeleri konusunda tembihte bulundu. Liberal vekiller tüm yolculuk boyunca bir eskortun muhasarası altında olmaktan rahatsızlık duyuyorlardı, ama başka türlü de, ellerindeki yüksek yetkiler ne olursa olsun, bırakın askerlerle görüşebilmeyi, trenlerde yer dahi bulamayacaklarının pekâlâ farkındaydılar. Prens Mansırev'in hatıralarındaki bu sıradan ayrıntı Guçkov'un GKK'yla Şubat Devriminin anayasasının esası konusundaki mektuplaşmasını harika biçimde tamamlıyor. Gerici fikirli biri haklı olarak vaziyeti şöyle niteliyordu: "Eski rejim Pyotr ve Pavel kalesine tıkılmış, yenisi ise ev hapsinde."

Ama geçici hükûmetin Sovyet önderlerinin kaypak desteğinden başka dayanakları var mıydı? Varlıklı sınıflar nereye kaybolmuşlardı? Alın işte güzel bir soru. Monarşiyle olan ortak geçmişlerine bağlı kalarak altüst oluştan sonra yeni bir mihverde toplanmakta acele ediyorlardı. Ülkenin birleşik sermayesini temsil eden Sanayi ve Ticaret Konseyi 2 marttan itibaren "İmparatorluk Duma'sının olup bittisine boyun eğdi" ve Duma Komitesinin "tümüyle emrine" girdi. Zemtsvolar ile belediyeler de onu izlediler. Daha 10 martta, tahtın payandası Birleşik Soylular Konseyi, o patetik korkak ağzıyla, tüm Rusları "şu an Rusya'daki yegâne hukukî iktidar olan Geçici Hükûmetin etrafında safları sıklaştırmaya" çağırıyordu. Hemen hemen aynı sıralarda, mülk sahibi sınıfların kurum ve organları karışıklıkların sorumluluğunu önce temkinli, ardından daha yürekli biçimde sovyetlerin üzerine atarak ikili iktidarı mahkûm etmeye başladılar.

Kısa zamanda yüksek düzey büro çalışanları, serbest meslek sahipleri, devlet memurları patronların arkasında toplandılar. Ordudan bizzat kurmay karargâhlarında kaleme alınan telgraflar, bildiriler ve benzer yönde kararlar geliyordu. Liberal basın "iktidar birliği" lehinde, ileriki aylarda sovyet liderlerine karşı bir yaylım ateşi niteliğine bürünecek olan, bir kampanya başlattı. Bütün bunlar son derece ses getiren olaylardı. Bir sürü kurum, meşhur isimler, kararlar, makaleler, kararlı tutumlar; tüm bunlar Yürütme Komitesinin dış etkilere açık yöneticileri üzerinde hiç kuşku yok ki etkilerini gösterdiler. Bununla birlikte, mülk sahibi sınıfların tüm bu tehditkâr resmî geçitlerinin ardında ciddî hiç bir kuvvet bulunmuyordu. Küçük burjuva sosyalistler Bolşeviklere "ya mülkiyetin gücü yok mu?" diye cevap veriyorlardı. Mülkiyet insanlararası bir ilişkidir. "Hukuk ve Devlet" diye adlandırılan bir tahakküm sisteminin genel olarak benimsenmesine dayandığı müddetçe muazzam bir gücü temsil eder. Ama bugünkü durumda özellikle söz konusu olan, eski devletin tuzla buz olması ve de tüm eski hukukun kitleler tarafından koca bir soru işaretinin altına sokulmasıydı.

Fabrikalarda işçiler gitgide kendilerini asıl patron ve patronları da

davetsiz misafir olarak görüyorlardı. Asık suratlı ve düşmanca tavırlı mujiklerle karşı karşıya kalan taşralı toprak sahipleri ilk başlarda sandıklarından daha da uzaktaki bir iktidar yüzünden kendilerini çok daha az güvende hissediyorlardı. Ama mülkleri üzerinde tasarrufta bulunma, hattâ mülklerini koruyabilme imkânlarını yitiren toprak sahipleri gerçek mülk sahipleri olmaktan çıkıyor ve hükûmetlerine herhangi bir yardımda bulunma şansı olmayan, son derece ürkmüş, basit semt sakinleri hâline geliyorlardı, zira bizzat kendilerinin yardıma ihtiyaçları vardı. Çok erken bir tarihten başlayarak zayıflığı nedeniyle hükûmeti lânetlemeye başladılar. Ama hükûmeti lânetlerken farkında olmaksızın aslında kendi kuyularını kazıyorlardı.

O sıralar, Yürütme Komitesi ile Bakanlar Konseyinin ortak eylemi sanki devrim zamanındaki yönetme sanatının laf ebeliğiyle zaman yitirmekten ibaret olduğunu kanıtlamayı görev edinmiş gibi görünüyordu. Liberalllerinki bilinçli bir hareketti. Onların katı inançlarına göre, İtilâf devletlerine [Antant] sadakat yemini haricinde, tüm sorunlar ileri bir tarihe ertelenmeliydi.

Milyukov meslektaşlarını gizli antlaşmalardan haberdar etti. Kerenskiy duymamazlığa geldi. Görünürde sadece başbakanın adaşı olmakla beraber prens olmayan, Kutsal Sinod vekilharcı Lvov diye biri buna çok içerledi ve hattâ antlaşmaları "soyguncu ve dolandırıcılara lâyık" diye niteledi. Bu kuşkusuz Milyukov'un babacan bir şekilde gülümsemesine ("sokaktaki adam aptal") ve bu işe yaramaz konuları bırakıp asıl gündeme geçme önerisinde bulunmasına sebep oldu. Hükûmetin resmî beyanı en kısa sürede Kurucu Meclisin toplantıya çağırılmasını vaadediyordu. Ama öte yandan, bu süre de bilinçli olarak tespit edilmiyordu.

Söz konusu olan hiç de devletin biçimi falan değildi: hükûmet hâlâ monarşinin kaybolan cennetini yeniden kurmayı umuyordu. Fakat aslında beyanat zafere kadar savaşın sürdürülmesi ve "Müttefiklerle imzalanan antlaşmalara mutlak surette uyulması" gereğinden başka bir şey söylemiyordu. Halkın yaşayışına dair en canalıcı sorunlar konusundaysa devrim sanki sadece "geri kalan her şey eskisi gibi de-

vam edecek" diyordu. Demokratlar İtilâf devletlerinin yeni iktidarı tanımalarına mistik bir anlam yüklediklerinden —bir banka onu kredi verilebilir bulmadıkça küçük tüccar hiç bir şeydir— Yürütme Komitesi 6 marttaki emperyalist beyanatı sessizce yutuverdi. "Demokrasinin tek bir resmî organı bile kalkıp geçici hükûmetin daha doğduğu anda devrimimizi demokratik Avrupa'nın gözünde küçük düşüren hareketine alenen karşı çıkmadı" diyordu Suhanov bir yıl sonra üzgün bir ifadeyle.

Sonunda 8 martta hükûmet laboratuarından bir af kararnamesi çıktı. O sırada hapisane kapıları halk tarafından zaten tüm ülkede sonuna kadar açılmıştı. Siyasî sürgünler muazzam mitingler, coşku selleri, askerî marşlar, nutuklar ve çiçekler eşliğinde geri dönüyorlardı. Kararname hükûmet kançılaryalarının gecikmiş bir yankısı olarak görüldü. 12'sinde ölüm cezası kaldırıldı. Dört ay sonra aynı ceza askerler için yeniden ihdas edildi. Kerenskiy Adaleti eşi görülmemiş yüksekliklere çıkaracağını vaadetmişti. Bir gayretkeşlik bunalımı sırasında gerçekten de Yürütme Komitesinin işçi ve asker temsilcilerinin sulh hukuk mahkemelerinde hâkim üye olarak görev almalarını öngören tekliflerini kabul ettirdi. Tüm Adalet hadımlarını dehşete düşüren bu tedbir devrimin kalbinin attığını gösteren tek tedbirdi. Ama tüm yenilikler burada sona erdi. Kerenskiy'in bakanlığında yüksek bir görevdeki avukat Demyanov, ki o da "sosyalist"tir, kendi ifadesiyle, tüm eski memurların yerlerinde kalmaları ilkesini benimseme kararı aldı: "Devrimci hükûmetin politikası gereksiz yere kimseyi üzmemelidir." Çarlık bürokrasisi de dahil, yönetici sınıflardan birinin ayağına basmaktan her şeyden daha çok korkan geçici hükûmetin bağlı kaldığı tek kural da aslen bu olmuştur. Yalnızca hâkimler değil, çarlığın savcıları da yerlerinde kalmışlardır. Tabiî, kitleler buna içerleyebilirlerdi. Ama bu sovyetlerin işiydi: kitleler hükûmetin görüş alanına girmiyorlardı. Tek temiz hava dalgası, daha önce de adını andığımız, o çok Kutsal-Sinod'daki "aptallar ve namussuzlar" üzerine raporlar yazan vekilharç Lvov'dan doğru esiyordu. Bakanlar bu hoş değerlendirmeleri alarm vaziyetinde dinliyorlardı. Ama nasıl Orto-

doksluk bir devlet diniyse, Sinod da bir devlet kurumu olarak kalmaya devam ediyordu. Sinod'un bünyesinde bile bir değişikliğe gidilmedi: devrim kimseyle kavga etmemeliydi.

İki veya üç imparatora sadakatle hizmet etmiş olan Devlet Konseyi üyeleri de toplanmaya veya en azından aylıklarını almaya devam ettiler. Bu olgu bir süre sonra simgesel bir anlam kazandı. Fabrikalardan ve kışlalardan şiddetli protestolar yükseliyordu. Yürütme Komitesi huzursuzlanıyordu. Hükûmet Devlet Konseyi üyelerinin akıbetini ve aylıklarının ne olacağını tartışmaya iki oturum harcadı ama hiç bir karara varamadı. Aralarından bir çoğunun dostunuz olduğu saygıdeğer kimseleri nasıl telâşlandırabilirsiniz ki?

Rasputinci bakanlar henüz kodesteydi, ama geçici hükûmet onlara emeklilik aylığı bağlamakta gecikmedi. Bu alay gibi ya da gaipten gelen ses gibi bir şeydi. Ama hükûmetin selefleriyle bozuşmaya niyeti yoktu, bunlar demir parmaklıklar ardında olsalar bile.

Süslü püslü üniformalarıyla senatörler pineklemeye devam ediyorlardı ama Kerenskiy tarafından yakın zamanlarda bu onura lâyık görülen solcu senatör Sokolov sırf siyah bir redingotla geldiği için de bir oturumdan dışarı atılmıştı. Çarın senatörleri Şubat Devrimiyle bozuşmaktan çekinmediler, özellikle bu devrimin hükûmetinin hiç dişinin kalmadığına kanaat getirdiklerinde.

Bir zamanlar Almanya'da Marx, Mart Devriminin devriliş sebebini, "hareketin yalnızca en yüksek siyasî düzeyi ıslah edip bu düzeyin altındaki katmanlara —mutlakıyet rejimi altında doğmuş, yetişmiş ve yaşlanmış eski bürokrasi, eski ordu, eski yargıçlar— hiç dokunamamasında" görmüştü. Kerenskiy gibi sosyalistler selâmeti Marx'ın mağlubiyet sebebi gördüğü yerde arıyorlardı. Marksist Menşevikler Marx'la değil, Kerenskiy'le hemfikirdiler.

Hükûmetin inisyatif gösterdiği ve devrimci bir tutum takındığı tek alan pay senetli şirketlere dair mevzuatıydı: daha 17 martta bir reform kararnamesi yayınlandı. Millî ve dinî kısıtlamalar ancak üç gün sonra kaldırıldı. Hükûmetin içinde eski rejimde pay senetli şirketler sisteminin aksaklıklarından canı yanan çok sayıda kişi vardı.

İşçiler sabırsızlıkla sekiz saatlik işgünü talep ediyorlardı. Hükûmet iki kulağından da sağır numarası yaptı. Savaş hâli vardı ve herkes vatan için feragatte bulunmalıydı. Hem zaten işçileri teskin etmek Sovyetin göreviydi.

Toprak meselesi çok daha tehdit ediciydi. Bu alanda en azından bir şeyler yapılmalıydı. Peygamberler tarafından hırpalanan Tarım bakanı Şingarev, ihtiyattan dolayı, işlev ve görevlerini tam belirlemeksizin yerel toprak komiteleri kurulmasını buyurdu. Köylüler komitelerin toprakları kendilerine vereceğini sandılar. Çiftlik sahipleri de komitelerin mülklerini koruyacağını umuyorlardı. Böylece, tâ en baştan beri, Şubat Devrimi tüm düğümlerden çok daha acımasız olan mujikin boğumunun boğazından geçirilmiş olduğunu hissetti.

Resmî öğretiye göre, devrimin yapılmasına sebebiyet veren tüm meseleler Kurucu Meclise dek ertelenmişti. Ulusal irade Mihail Romanov'u bile, heyhat, atın üstünde tutmayı başaramayan şu iflah olmaz meşrutî demokratlar tarafından önlenebilir miydi? Bu arada gelecekteki ulusal temsil hazırlıkları öylesine ciddî ve ağır bir bürokrasiye takılmıştı ki Kurucu Meclis bile neredeyse serap olmuştu. Ancak martın 25'inde, ayaklanmadan yaklaşık bir ay sonra, hükûmet seçim kanununun hazırlanması için lüzumsuz bir özel konferans tertiplenmesine karar verdi. Ama bu konferans hiç açılmadı bile. Baştan sona hatâlarla dolu *Devrimin Tarihi* kitabında Milyukov çeşitli aksaklıkların neticesinde "birinci hükûmet zamanında özel konferansın toplanması işi ele alınamadı" demiştir rahatsız bir ifadeyle. Aksaklıklar komisyonun terkibi ve yükümlülüklerine ilişkindi. Amaç Kurucu Meclisi bir başka bahara attırmaktı: zafere, barışa, Kornilov'un çıkmaz ayına kadar.

Dünyaya çok geç gelen Rus burjuvazisi devrimden ölümden nefret eder gibi nefret ediyordu. Ama bu nefretinin gücü yoktu. Tek yapabileceği bekleyip görmek ve manevra yapmaktı. Devrimi alaşağı etmek ve boğmak imkânına sahip olmayan burjuvazi onun ateşini söndürmeye çalıştı.

11. İkili İktidar

İkili iktidarın [dvoyevlastiye] özü nedir? Tarih eserlerinde hiç aydınlatılmayan bu mesele üzerinde biraz durmamız gerekiyor. Çok açık biçimde en fazla onda izlerini bırakmış olsa da, yalnızca 1917 Rus devriminin bir özelliği olmayan ikili iktidar bir toplumsal krizin özel bir hâlidir.

Toplum içinde her zaman karşıt sınıflar mevcuttur ve iktidardan yoksun sınıf kaçınılmaz olarak devletin yörüngesini şu veya bu derecede kendisinden yana döndürmeye gayret eder. Kuşkusuz bu, toplumda hiç de bir iktidar ikiliğinin veya çokluğunun hüküm sürdüğü anlamına gelmez. Siyasî bir rejimin niteliği doğrudan doğruya ezilen sınıfların yönetici sınıflarla olan ilişkisi tarafından belirlenir. Bir rejimin istikrarının mutlak koşulu olan iktidarın birliği, hâkim sınıfın tüm topluma kendi iktisadî ve siyasî biçimlerini yegâne mümkün olanlar gibi kabul ettirebildiği müddetçe vardır.

Almanya'da *Junkerler* ile burjuvazinin eşanlı hâkimiyeti —ister Hohenzollernler isterse Cumhuriyet döneminde olsun— iki iktidar sahibinin aralarındaki çatışma zaman zaman ne kadar şiddetli olsa da, bir ikili iktidar teşkil etmez. Her ikisi de aynı toplumsal temele sahiptirler ve fikir ayrılıklarından ötürü devlet aygıtında bir bölünme beklenmez. İkili iktidar rejimi sınıflar arasında başka türlü çözülemeyen bir çatışma üzerine doğar; bu bakımdan, ancak bir devrimci dönemde mümkündür ve devrimin aslî unsurlarından birini meydana getirir.

Devrimin izlediği siyasî yol iktidarın bir sınıftan diğerine geçişinden müteşekkildir. Tek başına şiddetli bir ayaklanma genellikle kısa bir sürede olup biter. Ama tarihsel olarak tanımlanmış hiç bir sınıf tâbi bir konumdan hâkim bir konuma aniden, bir gecede yükselemez, bu bir devrim gecesi dahi olsa. Bunun için daha arifeden resmen egemen olan sınıf karşısında son derece özerk bir konum işgal eder hâ-

le gelmesi gerekir. Dahası, varolandan hoşnutsuz, ama özerk bir rol oynamaktan da aciz ara sınıf ve katmanların da umutlarını kendinde toplamış olmalıdır. Bir ayaklanmanın tarihsel olarak hazırlanması, devrim öncesindeki dönemde, yeni toplumsal rejimi kurmaya aday sınıfın henüz ülkenin efendisi olmazdan evvel, resmî aygıt eski sahiplerinin elinde kalmaya devam ederken, fiilen elinde devlet iktidarının önemli bir kısmını toplamasına yol açar. Bütün devrimlerde ikili iktidarın başlangıç noktası budur.

Fakat yegâne veçhesi bu değildir. Eğer yeni bir sınıf hiç istemediği bir devrim tarafından iktidara taşınıyorsa, gerçekte, daha o zamandan yaşlanmış, tarihsel olarak geç kalmış bir sınıftır. Resmen taç giymeden evvel yıpranıp bitmişse; iktidara geldiğinde karşısında daha şimdiden yeterince olgunlaşmış ve devletin dümenine el koymaya çalışan bir karşıt bulmuşsa; o zaman istikrarsız bir ikili iktidar dengesi yerine siyasî devrim daha az istikrarlı bir denge üretir. İkili iktidar "anarşi"si üzerindeki zafer, her yeni evrede, ya devrimin ya da karşı devrimin görevi olacaktır.

İkili iktidar otoritenin eşit olarak paylaşılmasını ve özetle otoriteler arasındaki her türlü formel dengeyi yalnız varsaymamakla kalmaz, genel olarak dışlar da. Bu anayasal değil, devrimci bir olgudur. Toplumsal dengedeki bozulmanın devletin üstyapısını parçaladığını kanıtlar. İkili iktidar, düşman sınıfların, ülkenin yönetimi konusunda her adımda birbirlerini itekleyen, birbiriyle tümden uyumsuz devlet örgütlenmelerine —biri çürümüş, diğeri yeni oluşan— dayandıkları yerde ortaya çıkar. Bu koşullar altında, mücadele içindeki her bir sınıfın ele geçirdiği iktidar parçası güçler dengesi ve savaşın evreleri tarafından belirlenir.

Bizzat doğası gereği, böyle bir durum istikrarlı olamaz. Toplumun iktidarın bir yerde temerküz etmesine ihtiyacı vardır ve kâh egemen sınıfta, kâh örneğimizde olduğu gibi, gücü paylaşan iki sınıfta inatla bu temerküzü arar. İkitidarın parçalara ayrılması iç savaştan başka bir şeyi muştulamaz. Bununla birlikte, rakip sınıf ve partiler bu savaşa karar vermezden evvel, özellikle bir üçüncü gücün müdahalesin-

den çekiniyorlarsa, uzunca bir süre birbirlerine katlanmak zorunda kalabilirler ve hattâ ikili iktidar sistemine bir tür onay verebilirler. Yine de ikili iktidar kaçınılmaz olarak infilâk eder. İç savaş, ülke çapında olduğundan, ikili iktidara en çıplak görünümünü verir. Kendi tahkim edilmiş siperlerine sahip her bir güç, aralarından biri üzerinde kesin olarak yerleşinceye dek, iki savaşçı gücün almaşık istilâları şeklinde bir ikili iktidara maruz kalan ülkenin geri kalanını fethetmek için mücadele eder.

XVII. yüzyıldaki İngiliz Devrimi ülkeyi baştan aşağı altüst eden bir büyük devrim olduğundan dolayı, iç savaş görünümü altında, açıkça ikili iktidar almaşıklarının şiddetli bir şekilde el değiştirmesini örnekler.

Önce, imtiyazlı sınıflara ya da bu sınıfların üst kesimlerine, aristokrat ve piskoposlara dayanan kraliyet iktidarına burjuvazi ile ona yakın küçük soylu grupları karşı koyar. Burjuvazinin hükûmeti Londra Şehrinin desteğindeki Presbiteryen Parlamentodur. Bu iki farklı rejimin uzatmalı mücadelesi açık bir iç savaş sonucu çözülür. İki hükûmet merkezi, Londra ve Oxford, kendi ordularını kurarlar ve ikili iktidar teritoryal bir biçim alır, her ne kadar her iç savaşta olduğu gibi, teritoryal sınırlar son derece istikrarsız olsa da. Parlamento üstün gelir. Esir alınan kral sonunu bekler.

Presbiteryen burjuvazinin tek başına iktidarı için gerekli koşullar sağlanmış gibidir. Ama daha kraliyet iktidarı yıkılmazdan önce, parlamento ordusu özerk bir siyasî güce dönüşür. Bağımsızları, küçük burjuvaları, zanaatkârları, çitçileri, sofuları ve azimlileri saflarına katar. Ordu otoriter bir şekilde, yalnızca silahlı bir güç, bir diktatörün hassa ordusu olarak değil, tuzu kuru ve zengin burjuvaziye karşı duran yeni bir sınıfın siyasî bir temsilcisi olarak toplumsal hayatın içine girer. Sonuç olarak, ordu askerî komutanların üzerinde duran yeni bir devlet organı kurar: bir asker ve subay vekilleri ("ajitatörler") konseyi. Ardından yeni bir ikili iktidar dönemi başlar: bir tarafta Presbiteryen Parlamento, diğer tarafta Bağımsız Ordu. İkili iktidar açık çatışmaya götürür. Burjuvazi Cromwell'in "model ordusu"na —

yani silah kuşanmış plebler— karşı kendi askerî birliklerini çıkaracak güce sahip değildir. Çatışma bağımsızların kılıcı marifetiyle presbiteryen parlamentonun tasfiyesiyle sonuçlanır. Parlamentodan geriye bir avuç taraftar kalır ve Cromwell'in diktatörlüğü kurulur. Devrimin aşırı-solunu temsil eden "Leveler"ların [düzleyiciler] önderliğindeki ordunun aşağı katmanları yüksek askerî çevrelerin, ordunun başlarının egemenliğine karşı kendi otantik plebyen rejimlerini getirmeye çalışırlar. Ama bu yeni ikili iktidar katmerleşemez: "Leveller"ların, küçük burjuvazinin aşağı katmanlarının tarihte ayrı bir yol izleme imkânları yoktur ve olamaz da. Cromwell erken bir tarihte hasımlarının defterini dürmüştür. Belli bir süre için istikrardan uzak, yeni bir siyasî denge kurulur.

Büyük Fransız Devrimi sırasında, bel kemiğini Üçüncü Zümre elitinin oluşturduğu Kurucu Meclis, kralın ayrıcalıklarını tümden ortadan kaldırmasa da, iktidarı kendi elinde yoğunlaştırmıştı. Kurucu Meclis dönemi kralın Varennes'e kaçmasıyla son bulan kritik bir ikili iktidar dönemidir ve biçimsel olarak ancak Cumhuriyetin ilânıyla tasfiye olmuştur.

Yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirlerine karşı mutlak bağımsızlığı kurgusuna dayalı olarak oluşturulan ilk Fransız Anayasası (1791) aslında gerçek bir ikili iktidarın varlığını gizliyor ya da halktan saklamaya çalışıyordu: Bastille'in halk tarafından alınmasından sonra kesin olarak Ulusal Meclis içinde mevzilenen burjuvazinin iktidarı ile, dış müdahaleye bel bağlayan umutları bir tarafa koyacak olursak, yüksek soylular, ruhban, bürokrasi ve askerî kast tarafından desteklenen eski monarşi iktidarı. Kaçınılmaz çöküşü bu rejimin çelişkileri içinde filizlenmekteydi. Avrupa gericiliğinin kuvvetleri tarafından burjuva temsilinin yokedilmesinden veya kral ile monarşinin giyotine gönderilmesinden başka çıkış yolu yoktu. Paris ile Koblenz boy ölçüşmek zorundaydılar.

Ama iş daha savaşa ve giyotine varmazdan önce, başkent üçüncü zümresinin aşağı tabakalarına dayanan ve hiç tınmadan burjuva ulusun resmî temsilcilerinin iktidarını hiçe sayan Paris Komünü sah-

neye çıkar. İlk tezahürlerine daha 1790'dan beri, büyük ve orta burjuvazi devlet idaresinde ve belediyelerde henüz sağlam bir şekilde yerleşmişken tanık olduğumuz yeni bir ikili iktidar kurulur. Aşağılardan, toplumun bodrum katlarından ve yeraltı mezarlarından çıkıp peruk takan ve külot giyen insanların ulusun kaderini belirledikleri arenaya girmek için çabalayan plebyen tabakalar utanmazca iftira edilen ne çarpıcı bir manzara sunarlar. Terbiyeli burjuvazinin ayakları altında ezilen toplumun temelleri sanki canlanıp harekete geçmiş gibidir, o topak kütle içinden insan başları ve nasırlı eller dışarıya uzanmış, boğuk ama güçlü sesler yeri göğü inletiyor gibidir. Devrimin kaleleri olan Paris'in mahalleleri kendi hayatlarını yaşamaktadırlar. Herkes tarafından tanınmışlar —onları tanımamak mümkün müydü!— ve ilçeler şeklinde örgütlenmişlerdi. Ama sürekli olarak yasallık sınırlarını aşıyorlar ve kanuna rağmen saflarını paryalara, fakirlere ve külotsuzlara [baldırı çıplaklara] açarak aşağıdan gelen taze kanı bünyelerine katıyorlardı. Aynı sırada, kırsal belediyeler de feodal mülkiyeti koruyan burjuva yasallığına karşı köylü ayaklanmasının sığınağı hâline geliyordu. Böylece ikinci bir ulus içinde bir üçüncüsü ortaya çıkıyordu.

Paris ilçeleri ilkin henüz saygıdeğer burjuvazinin elindeki Komüne karşı durdu. 10 ağustos 1792'deki yaman saldırılarıyla ilçeler Komünü ele geçirdiler. O andan itibaren, devrimci Komün Yasama Meclisine, daha sonra da Konvansiyona karşı hareket etti. Bu ikisi devrimin yürüyüşünü ve görevlerini geciktiriyor, hadiseleri yaratmıyor sadece kaydediyordu, zira Paris mahallelerinin dibinden fışkıran ve en geri köylerden kendine destek bulan bu yeni sınıfın enerjisine, yılmazlığına ve oybirliğine sahip değildi. Nasıl Paris ilçeleri Komünü ele geçirmişlerse, Komün de ayaklanıp Konvansiyona el koydu. Bu evrelerin her biri, iki kanadının da tek ve güçlü bir otorite kurmak için uğraştığı —sağ savunmada kalarak, solsa taarruza geçerek—, çeperleri açık seçik çizili bir ikili iktidarla karakterize olmuştu.

Gerek devrimler gerekse karşı devrimler için çok karakteristik olan bu diktatörlük ihtiyacı ikili iktidarın tahammül edilmez çelişki-

lerinden ileri gelir. Bu biçimlerin birinden diğerine geçiş iç savaş yoluyla gerçekleşir. Devrimin büyük evreleri, yani iktidarın yeni toplumsal sınıf veya tabakalara devri, arkadan gelen gölge gibi devrimin dinamiğini izleyen parlamenter kurumlar silsilesiyle hemen hiç uyuşmazlar. Sonuçta, baldırı çıplakların devrimci diktatörlüğü, kuşkusuz, Konvansiyonun diktatörlüğüyle kaynaşır. Ama bu hangi Konvansiyondur? Tabiî ki, üzerinde daha evvelki gün eli kanlı bir terörle hâkimiyet kurmuş olan Jirondenlerden [Girondins] arındırılmış, daraltılmış, yeni bir toplumsal sınıfın kurduğu ağırlığa intibak etmiş meclis. Böylece, ikili iktidarın bir derecesinden bir diğerine geçerek, Fransız Devrimi dört yıl zarfında en yüksek noktasına ulaşır. 9 Thermidor'dan itibaren, gene ikili iktidar evreleriyle ilerleyerek, devrim inişe geçer. Ve bir kez daha, iç savaş her geri çekilişi önceler, tıpkı her yükselişe eşlik ettiği gibi. Bu şekilde, yeni toplum yeni bir güç dengesi arar.

Rus burjuvazisi, kâh Rasputinci bürokrasiyle mücadele ederek kâh işbirliği ederek, savaş sırasında siyasî konumlarını olağanüstü derecede tahkim etmişti. Çarlığın uğradığı yenilgilerden istifade ederek Zemstvolar ve Kent Belediyeleri birlikleri ile Savaş Sanayii Komiteleri aracılığıyla elinde büyük bir güç topladı. Elinin altında muazzam devlet fonları bulunuyordu ve kısaca paralel bir hükûmeti temsil ediyordu. Savaş sırasında, çarın bakanları Prens Lvov'u orduyu araç gereç ve erzakla beslerken, askerleri tedavi ettirirken ve hattâ onlara berber dükkânları açarken görmekten hicap duyuyorlardı. "Ya buna bir son vermek ya da bütün iktidarı ona teslim etmek gerekir" diyordu daha 1915'te bakan Krivoşeyn. Tabiî on sekiz ay sonra Lvov'un "bütün "iktidarı" çarın elinden olmasa da, Kerenskiy'in, Çheidze'nin ve Suhanov'un elinden alacağını hiç aklına getiremezdi. Bununla birlikte, daha bu olayın cereyan etmesinin ertesi günü yeni bir ikili iktidar belirdi: evvelki günün, daha o zamandan biçimsel olarak yasallaşmış olan liberal yarı-hükûmetinin hemen yanıbaşında gayriresmî ama daha güçlü bir hükûmet, sovyetler şeklindeki emekçi kitlelerin hükûmeti oraya çıktı. O andan itibaren, Rus Devri-

mi dünya çapında bir tarihsel anlamı olan bir olay mertebesine yükselmeye başladı.

Bununla birlikte, Şubat Devrimindeki ikili iktidarın özgün yanı neydi? XVII ve XVIII. yüzyıllardaki olaylarda, ikili iktidar her seferinde, iştirak edenlere geçici güç dengesi tarafından dayatılan mücadelenin doğal bir aşamasını oluşturuyordu ve dolayısıyla bütün taraflar ikili iktidara kendi iktidarlarını ikame etmeye çalışıyorlardı. 1917 Devrimindeyse, tüm güçlerden yalnızca kendisinin otoritesini kabul etmelerini talep eden resmî demokrasi bilinçli ve önceden düşünülmüş bir şekilde bir ikili iktidar oluşturmuştu. İktidar ikiliği iktidar için bir sınıf mücadelesinin ardından değil, bir sınıfın diğerine hayırsever bir "tavizi" sonucunda kurulmuştu. Rus "demokrasisi" bu ikilikten çıkmaya çalıştığı ölçüde tek çıkar yolu bizzat otoriteyi almamakta bulmuştu. İşte bizim "Şubat Devriminin paradoksu" dediğimiz de buydu.

Bu durumun bir benzerini 1848'de Alman burjuvazisinin monarşiye karşı tutumunda bulabiliriz. Ama bu benzerlik tam değildir. Doğru, Alman burjuvazisi, her ne pahasına olursa olsun, iktidarı bir anlaşma temelinde monarşiyle paylaşmaya çalışmıştı. Ama otoritenin tümü burjuvazinin elinde değildi ve olanı da monarşiye kaptırmayı hiç istemiyordu. "Prusya burjuvazisi ismen iktidarı elinde tutuyordu; eski rejimin kuvvetlerinin art düşüncesiz bir şekilde kendi emrine gireceğinden ve kendilerini onun mutlak gücünün taraftarlarına dönüştüreceklerinden bir dakika bile şüphe etmiyordu." (Marx ve Engels) Daha ayaklanma sırasında tüm iktidarı eline alan 1917'deki Rus demokrasisi onu yalnızca burjuvaziyle paylaşmaya değil, ama kamu işlerini de ona bırakmaya çalışmıştı. Bu belki de, XX. yüzyılın birinci çeyreğinde, resmî Rus demokrasisinin XIX. yüzyıl ortasındaki liberal Alman burjuvazisinden çok daha büyük bir siyasî çözülme yaşadığını gösteriyordu. Tümüyle eşyanın tabiatına uygundur bu durum, zira Cromwell'in zanaatkârlarının ve Robespierre'in baldırı çıplaklarının yerini alan proletarya tarafından şu son bir kaç on yılda gerçekleştirilen yükselişin öbür yüzüdür.

Eğer olguyu daha derinlemesine ele alacak olursak, Geçici Hükû-

met ile Sovyet Yürütme Komitesinin ikili iktidarının tam bir yansıma niteliği vardı. Yeni iktidar üzerindeki hak sahibi sadece proletarya olabilirdi. Hiç bir güvencesiz, işçilere ve askerlere dayanan uzlaşmacılar çarların ve peygamberlerin çift taraflı muhasebesini muhafaza etmek zorunda kalmışlardı. Liberal ve demokratların ikili iktidarı yalnızca burjuvazi ile proletarya arasındaki henüz görünürde olmayan otorite paylaşımını yansıtıyordu. Bolşevikler uzlaşmacıları sovyetlerin yönetiminden uzaklaştırdıkları zaman —bu olay bir kaç ay sonra gerçekleşecekti— yeraltındaki ikili iktidar yüzeye çıktı ve bu da Ekim Devriminin arifesiydi. O ana dek, devrim bir siyasî yansımalar dünyasında yaşadı. Sosyalist aydınların ince düşüncelerinden yansıyan ikili iktidar sınıf mücadelesinin aşaması olmaktan çıkarak düzenleyici ilke haline geldi. Bu yoldan geçerek kuramsal tartışmanın merkezine yerleşti. Hiç bir şey boşa gitmedi. Şubattaki ikili iktidarın yansıma niteliği ikili iktidarın iki rejimin mücadelesinde kanlı canlı bir dönem olarak ortaya çıktığı tarihin evrelerini daha iyi anlamamıza yardım etti. Ama bu böyledir, zayıf ay ışığı, bir yansıma olarak, güneş ışığı üzerine önemli sonuçlar çıkartılmasına yol açar.

Önce yarı yarıya hayaletimsi bir ikili iktidar paradoksuna yol açan, sonra da gerçek ikiliğin burjuvazi lehine çözüme kavuşturulmasını engelleyen Rus devriminin gerçek özgünlüğü Rus proletaryasının eski devrimlerdeki kentsel kitlelerle kıyaslandığında son derece daha olgun olmasında yatar. Çünkü mesele şöyle ortaya konmuştu: ya burjuvazi eski devlet aygıtına gerçekten el koyacak ve onu kendi amaçlarına uygun olarak yenileyecek, bu durumda sovyetler silinip gidecekler; ya da sovyetler yeni devletin temelini teşkil edecekler ve bu şekilde de yalnızca eski aygıt tasfiye edilmiş olmakla kalmayacak, bundan yararlanan sınıfların egemenliği de yok edilecekti. Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler birinci çözüme doğru yöneliyorlardı. Bolşeviklerse ikinciye. Marat'ya göre, bir zamanlar eserlerini sonuna dek götürmek için yeterli bilgi, tecrübe ve doğrultuya sahip olmayan ezilen sınıflar XX. yüzyıl devriminde bu üç konuda da iyi silahlanmışlardı. Bolşevikler galip geldiler.

Zaferlerinden bir yıl sonra, aynı mesele farklı bir güç dengesi içinde Almanya'da yeniden ortaya çıktı. Sosyal demokrasi burjuvazinin demokratik iktidarının kurulmasına ve sovyetlerin tasfiyesine meyliediyordu. Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht sovyetler diktatörlüğünden yanaydılar. Sosyal demokratlar üstün geldiler. Almanya'da Hilferding ve Kautsky, Avusturya'da Adler işçi sovyetlerini anayasaya dahil ederek demokrasiyle sovyet sisteminin bir "bileşimi"ni öneriyorlardı. Bu, potansiyel veya ilân edilmiş iç savaşı devlet rejiminin bir bileşeni haline getirmek demekti. Bundan daha ilginç bir ütopya olamaz. Bunu Alman toprakları üzerinde haklı çıkartan tek örnek herhalde şu eski gelenekti: Württembergli demokratlar 1848'de dükün başkanlığında bir cumhuriyet istiyorlardı.

Bugüne dek yeterince değerlendirilmemiş olan ikili iktidar olgusu hükûmeti egemen sınıfın yürütme komitesi olarak gören Marksist devlet kuramıyla çelişir mi? Bu soru şöyle de ifade edilebilir: arz ve talebin etkisiyle fiyatların dalgalanması emek değer kuramıyla çelişir mi? Çocuğunu savunan kadının fedakârlığı hayatta kalma mücadelesi kuramını çürütür mü? Hayır, bu fenomenlerde olsa olsa aynı yasaların daha karmaşık kimi bileşimlerini buluruz. Devlet sınıf üstünlüğünün bir teşkilâtı ve devrim de egemen sınıfın değiştirilmesiyse, iktidarın bir sınıftan diğerine geçişi devletin konumunda, öncelikle bir ikili iktidar şeklinde, zorunlu olarak karşıtlıklar yaratacaktır. Sınıfsal güç dengesi *a priori* bir hesaba izin veren matematik bir büyüklük değildir. Eski rejim dengesini yitirdiğinde, yeni bir güç dengesi ancak mücadele içindeki karşılıklı güç denemeleri sonucunda kurulabilir. Buna da devrim denir!

Yaptığımız bu konu dışı kuramsal açıklamalar bizi 1917 hadiselerinden uzaklaştırmış gibi görünebilir. Ama aslında bizi tam da meselenin böğrüne yerleştirdi. Partiler ve sınıfların dramatik mücadelesi tam da ikili iktidar sorunu etrafında gelişmiştir. Ve ancak bir kuramın zirvesinden bakıldığında bu mücadele tam olarak kavranabilir ve anlaşılabilir.

12. Yürütme Komitesi

27 şubatta Tavriçeskiy Sarayında "İşçi Vekilleri Sovyeti Yürütme Komitesi" adı altında kurulan şeyin aslında bu adla uzaktan yakından ilgisi yoktu. Sistemin atası olan 1905 işçi vekilleri sovyeti genel grevden neşet etmişti. Doğrudan doğruya mücadele hâlindeki kitleleri temsil ediyordu. Grevin yöneticileri sovyete vekil oluyorlardı. Üye seçimi ateş altında cereyan ediyordu. Yönetim organı sovyet tarafından mücadeleyi daha ileriye götürmesi için seçilmişti. Silahlı ayaklanmayı gündeme sokan özellikle 1905 sovyetinin yürütme komitesi olmuştu.

Şubat Devrimi, alayların ayaklanması sayesinde, daha işçiler sovyetlerini kurmazdan önce galip gelmişti. Yürütme Komitesi sovyetten önce, fabrikalardan ve alaylardan bağımsız olarak, devrimin zafer kazanmasından sonra, keyfî olarak kuruldu. Burada devrimci mücadelenin uzağında kalan, ama nemalarını toplamak için hiç vakit kaybetmeyen radikallerin klasik inisyatifiyle karşılaşırız. Gerçek işçi önderleri henüz sokağı terketmiyorlar, bazı kesimleri silahtan arındırırken, diğerlerini silahlandırıyorlar ve zaferi perçinliyorlardı. Aralarında en uzgörülüler Tavriçeskiy Sarayında İşçi vekilleri Sovyeti diye bir şeyin kurulduğu haberinden büyük rahatsızlık duydular. Nasıl liberal burjuvazi, aralarından birinin yapması gereken bir saray darbesi beklentisi içinde, 1916 sonbaharında, başarı hâlinde hemen çara zorla kabul ettireceği bir yedek hükûmet hazırlığı yapmışsa, radikal aydınlar da Şubat zaferi sırasında yedek alt-hükûmetlerini kurmuşlardı. Ve nasıl, en azından geçmişte, işçi hareketine bağlanmışlar ve onun geleneklerini kabul etmişlerse, çocuklarına da "Sovyet Yürütme Komitesi" unvanını vermişlerdi. Bu, tarihin, özellikle halk ayaklanmaları tarihinin, örnekleriyle dolu olduğu yarı yarıya önceden düşünülmüş çarpıtmalardan biriydi.

Hadiseler devrimci bir renge bürünmeye ve silsile bozulmaya baş-

layınca, iktidara katılmaya çağrılan "eğitimli" zümreler kitlelerin kahramanlık anılarına atıf yapan ad ve simgeleri gönüllü olarak kendilerine mal ettiler. Kelimeler genellikle şeylerin öz niteliklerini gizlerler, özellikle nüfuzlu tabakaların çıkarları tehlikede olduğunda. Kurulduğu günden itibaren Yürütme Komitesinin sahip olduğu muazzam otorite 1905 Sovyetinin mirasçısı olduğu yönündeki iddiasına dayanıyordu. Kaotik bir ortamda cereyan eden birinci Sovyet oturumunda onaylanan Komite bilâhare Sovyetin bileşiminde olduğu kadar politikasında da belirleyici bir etki icra etti. Bu etki öylesine muhafazakârdı ki, devrimci temsilcilerin geleneksel olarak yakıcı bir mücadele atmosferi yoluyla sağlandığı doğal ayıklanma artık gerçekleşmiyordu. Ayaklanma daha şimdiden tarih olmuştu, herkes zafer sarhoşuydu ve hayatını yeniden düzene sokma peşindeydi. Hem ruhlar hem de kafalar gevşemişti. Her şey olup bittikten sonra gelip zafere damgasını vuran organlar olarak sovyetlerin yeni bir ayaklanmanın mücadele ve hazırlık organları hâline gelmeleri için insanların yeni baştan gruplaşmalarını belirleyen yeni koşullarda aylar süren yeni çatışmalar ve mücadeleler gerekmişti. Şimdiye dek tamamen gölgede kaldığı için işin bu yanı üzerinde mümkün mertebe duruyoruz.

Bununla birlikte, Yürütme Komitesi ile Sovyetin ılımlı ve uzlaşmacı niteliğini belirleyen sadece bunların kuruluş koşulları değildi; aynı yönde işleyen daha derin ve kalıcı başka sebepler de vardı.

Petrograd'da yüz elli bin asker vardı. Her türden erkek ve kadın işçi sayısıysa bunun en azından dört misliydi. Yine de Sovyetteki her iki işçi delegeye beş asker delege düşüyordu. Temsil normları son derece lastikliydi ve her şey askerlerden yanaydı. İşçiler bin kişiye karşılık bir tek temsilci seçerlerken, küçük askerî birlikler sık sık iki delege gönderiyorlardı. Asker üniformalarının gri kumaşı Sovyet tablosunun başlıca fonunu oluşturuyordu.

Fakat siviller arasında da herkes işçiler tarafından seçiliyor değildi. Allah saklasın! Şahsî davetle veya kollama yoluyla ya da çeşitli şüphe götürür grupları, ama çoğu zaman da kendi özel ihtiraslarını temsil eden dalavereler sayesinde çok sayıda kişi —radikal avukat-

lar ve hekimler, öğrenciler, gazeteciler— kabul edilmişti Sovyete. Sovyetin niteliğindeki bu açık değişime fabrikaların ve kışlaların o pis kokusunu eğitimli küçük burjuvazinin ılık suyuyla sulandırmaktan başka bir şey istemeyen yöneticiler tarafından gönüllü olarak izin veriliyordu. Bu fırsattan istifade gelen çok sayıdaki yeni tipler, macera arayanlar, üçkağıtçılar, kürsü gevezeleri onu bunu itip kendilerine yol açarak uzun süre sessiz işçileri ve kararsız askerleri bir kenarda tuttular.

Eğer Petrograd'da durum bu idiyse, zaferin hiç mücadele edilmeden kazanıldığı taşrada durumun nasıl olduğunu tasavvur etmek hiç de zor değildi. Tüm ülke askerle kaynıyordu. Kiev, Helsingfors, Tiflis garnizonlarındaki mevcut Petrograd'ı aratmıyordu; Saratov, Samara, Tambov, Omsk'da yetmiş ilâ seksen bin asker vardı; Yaroslavl, Yekaterinoslav, Yekaterinburg'da altmış bin kadar; bir çok başka şehirdeyse otuz, kırk ya da elli bin. Sovyetlerdeki temsil yerine göre farklı örgütlenmişti, ama her yerde askerî birlikler ayrıcalıklı konumdaydı. Böylece siyasî bakımdan işçiler askerlere mümkün olduğunca yaklaşmak çabasına giriyorlardı. Yöneticiler de subayları memnun etmek için gönüllü bir seferberlik başlatmışlardı. İlk dönemlerde kendi kendilerini seçtirmiş olan kayda değer sayıdaki teğmen ve asteğmenler bir yana, özellikle taşrada komuta kademesine sıklıkla özel bir temsil imkânı sağlanıyordu. Sonuç olarak, bir çok sovyette asker kökenliler mutlak surette bir çoğunluğa sahiptiler. Henüz siyasî bir fizyonomi kazanmamış olan asker kitlesi temsilcileri aracılığıyla sovyetlerin fizyonomisini belirliyordu.

Her temsilî sistemde bir ölçüde oransızlık bulunur. Bir ayaklanmanın ertesinde bu oransızlık özellikle önemli boyuttadır. Vekil olarak başlangıçta ortalıkta çoğu zaman cephe gerisindeki garnizonlarda yan gelip yatan ve dolayısıyla da aşırı derecede yurtseverlik taslayan siyaseten yeteneksiz askerler, birliğe ve devrime son derece yabancı insanlar, her telden çalan aydınlar ve yarı-aydınlar dolaşıyordu. Böylece de kışlalar ile sovyetler arasında bir mantalite farkı doğmuş oluyordu. Ayaklanmadan sonra taburundaki insanlar tarafın-

dan soğuk ve düşmanca karşılanan subay Stankeviç bir asker seksiyonunda yakıcı disiplin konusunda başarılı konuşmalar yapıyordu. "Neden" diye soruyordu, "Sovyetteki haleti ruhiye taburdakine göre daha yumuşak ve hoştur?" Bu naif anlayışsızlık tabandakilerin tepedekilere gerçek hislerini göstermelerinin ne denli zor olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Bununla birlikte, 3 marttan başlayarak, işçi ve asker mitingleri Sovyetten liberal burjuvazinin geçici hükûmetini hemen safdışı bırakmasını ve iktidarı kendi eline almasını istemeye başladılar. Bu noktadaki inisyatif de yine Vıborg semtinden geldi. Gerçekten de bundan başka hangi talep kitlelere daha anlaşılabilir ve daha yakın gelebilirdi ki? Ama kısa bir süre sonra, yalnızca ulusal savunma yanlıları bu konuda şiddetli bir muhalefet yürüttüklerinden değil, daha da kötüsü, Bolşevik önderliğin de martın ilk yarısından başlayarak ikili iktidar rejimine boyun eğmesi yüzünden, bu yöndeki ajitasyon askıya alındı. Oysa Bolşeviklerin haricinde kimse açıkça iktidar sorununu gündeme getirmiyordu. Vıborg'daki önderler geri çekilmek zorunda kaldılar. Bununla birlikte, Petrogradlı işçiler bir an bile yeni hükûmete güven beslemediler ve onu kendi hükûmetleri olarak görmediler. Kulaklarını dikkatle askerlere dikmişlerdi ve onlara açık bir şekilde karşı durmamaya özen gösteriyorlardı. Henüz politikada kekeleyen askerlere gelince, mujikler olarak hiç bir beyefendiye güven duymasalar da, kendileri de Yürütme Komitesinin yetkili liderlerini saygılı bir şekilde dinleyen temsilcilerini dikkatle izliyorlardı. Oysa bu sırada Yürütme Komitesinin liderleri endişeli bir şekilde liberal burjuvazinin nabzını tutmaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Aşağıdan yukarıya kadar, her şey bu karşılıklı dikkat üzerinde —geçici olarak— duruyordu.

Bununla beraber, tabanın ruh hâli dışarıya taşıyordu ve yapay olarak dışarda bırakılan iktidar sorunu, örtülü bir biçimde de olsa, her seferinde yüzeye çıkıyordu. İkili iktidar konusundaki şikâyetlerini Yürütme Komitesine taşıyan ilçe ve vilâyetler "askerler kimi dinleyeceklerini bilmiyorlar" diye sızlanıyorlardı. Baltık ve Karadeniz do-

nanmalarının delegasyonları 16 martta Yürütme Komitesiyle birlikte yürüdüğü müddetçe geçici hükûmeti tanıyacaklarını duyuruyorlardı. Bir başka deyişle, bu delegeler kendilerini hükûmete karşı sorumlu hissetmiyorlardı. Zaman ilerledikçe, şu kayıt daha da önem kazanıyordu: "Ordu ve halk Sovyetin kararlarına uymalıdır". 172. yedek alayı bu kararın yanısıra bunun doğal sonucu olan şu önermeyi de formüle etmişti: "Geçici hükûmetin Sovyetin kararlarıyla çelişen emirleri uygulamaya koyulamaz." Karmaşık bir memnuniyet ve endişe duygusuyla onaylamıştı bu tutumu Yürütme Komitesi. Ve hükûmet de dişlerini gıcırdatarak ona katlanmıştı. Her ikisinin de yapabileceği başka şey yoktu.

Martın başından itibaren, tüm önde gelen şehir ve önemli sanayi merkezlerinde sovyetler kurulmuştu. Buradan da bir kaç hafta içinde tüm yurda yayıldılar. Köylere ulaşmaları nisan-mayısı buldu. Köylüler adına ilk ağızda konuşan daha çok orduydu.

Petrograd Sovyetinin Yürütme Komitesi doğal olarak büyük bir devlet kurumu önemini kazanmıştı. Diğer sovyetler birbiri peşisıra geçici hükûmete koşullu destek kararları kabul ederek adımlarını başkenttekine uyduruyorlardı. İlk aylarda Petrograd Sovyetiyle taşra sovyetleri arasındaki ilişkiler kolayca, kavgasız gürültüsüz yoluna sokulmakla birlikte, bir devlet örgütünün gerekliliği de ortadaydı. Otokrasinin devrilmesinden bir ay sonra, hayli eksiklerle ve tek yanlı bir bileşimle de olsa, birinci sovyetler konferansı toplandı. Temsil edilen yüz seksen beş örgütün üçte ikisini yerel sovyetler meydana getirse de, bunlar çoğunlukla asker sovyetleriydi; cephedeki örgütlerin temsilcileriyle birlikte, büyük ölçüde subaylardan oluşan asker delegeler ezici çoğunluğu teşkil ediyorlardı. Zafere kadar savaş üzerine nutuklar ve ılımlı tutumlarına rağmen Bolşevikler aleyhine sövgüler her yanı çınlatıyordu. Konferans Petrograd Yürütme Komitesine on altı taşralı muhafazakârı sokarak onun devlet kurumu niteliğini meşrulaştırdı.

Sağ kanat daha da güçlendi. Bundan böyle huzursuzlar giderek daha çok taşrayla korkutularak sindirilmeye başladılar. Daha 14

martta kabul edilen Petrograd Sovyetinin bileşiminin yeniden düzenlenmesine dair karar hiç uygulamaya konulmadı bile. Artık bunun önemi de kalmamıştı: karar mercii artık yerel sovyetler değil, Tüm Rusya Yürütme Komitesiydi. Resmî önderler neredeyse erişilemez bir mevkie yükselmişlerdi. En önemli kararlar Yürütme Komitesinde, daha doğrusu onun yönetici nüvesinde, hükûmetin nüvesiyle danışıklı olarak alınıyordu. Sovyet dışlanmıştı. Bir toplantı yeri gibi görülüyordu sadece: "Politika burada, genel kurullarda yapılmıyor. Tüm bu 'plenum'ların hiç bir pratik değeri yok" (Suhanov). Kendilerinden pek hoşnut durumdaki kaderin efendileri önderliği kendilerine bırakarak sovyetlerin aslında görevlerini tamamladıklarını düşünüyorlardı. Oysa daha sonraki gelişmeler durumun hiç de böyle olmadığını gösterecekti. Kitle çok sabırlıydı, ama hiç de öyle keyfince biçimlenebilecek bir hamurdan yapılmamıştı. Özellikle devrimci dönemlerde çok çabuk akıllanıyor ve öğreniyordu. Zaten devrimin de gücü buradan geliyordu.

Olayların daha sonraki gelişmesini daha iyi anlamak için devrimin başlarında sıkı bir blok oluşturan, sovyetlerde, demokratik belediyelerde, sözde devrimci demokrasi kongrelerinde hâkimiyet kuran ve tıpkı artık batmış olan güneşin aydınlattığı bir dağın doruğundaki yalaz gibi, eski güçlerinin son yansıması olan Kurucu Meclise dek gitgide eriyen çoğunluklarını muhafaza eden iki partinin niteliği üzerinde biraz durmamız gerekiyor.

Nasıl Rus burjuvazisi demokrat olabilmek için dünyaya çok geç gelmişse, Rus demokratları da aynı sebeple kendilerini sosyalist addediyorlardı. XIX. yüzyıl boyunca demokratik ideoloji iflah olmaz bir şekilde yıpranmıştı. XX. yüzyılın eşiğinde, Rus radikal *intelligentsiyası* kitlelere ulaşabilmek için sosyalist renklere bulanmak zorundaydı. İki aracı partinin, Menşevikler ile Sosyal-Devrimcilerin kurulmasına yol açan tarihî sebep genel olarak buydu. Bununla beraber, her ikisinin de kendi soyağaçları ve ideolojileri vardı.

Menşeviklerin anlayışı Marksist bir temele oturuyordu. Yine Rusya'nın tarihî gecikmesinin sonucu olarak Marksizm burada başlangıçta kapitalist toplumun bir eleştirisinden değil, ülkenin kaçınılmaz burjuva gelişmesinin bir kuramından ibaretti. İhtiyaç duydukça, tarih içi geçmiş Narodnik *intelligentsiyanın* geniş kesimlerini burjuva anlamda avrupalılaştırmak için kuşa çevrilmiş bir proleter devrim kuramından kurnazca yararlandı. Bu süreçte Menşevikler en kayda değer yeri işgal ettiler. Burjuva *intelligentsiyasının* sol kanadını oluşturan Menşevikler bu intelligentsiya ile Duma ve sendikalar çevresindeki yasal çalışmanın cazibesine kapılan en ılımlı ara işçi tabakalarını birbirine bağlıyorlardı.

Buna mukabil, Sosyal-Devrimciler kısmen onun etkisinde kalmakla birlikte kuramsal olarak marksizme karşı mücadele ediyorlardı. Kendilerini aydınların, işçilerin ve köylülerin ittifakını gerçekleştiren bir parti olarak görüyorlardı: kuşkusuz eleştirel aklın denetiminde. İktisadî alanda, fikirleri kapitalizmin hızla geliştiği bir ülkede köylülüğün varoluşundaki çelişik koşulları yansıtan, farklı tarihî dönemlerden derlenerek yapılmış hazmı zor bir bulamaç oluşturuyordu.

Gelecekteki devrim Sosyal-Devrimcilere göre burjuva değil, sosyalist bir devrimdi, ama "demokratik" sosyalist: sosyal içeriğin yerine siyasî bir formül koyuyorlardı. Böylece burjuvazi ile proletarya arasında kendilerine bir yol çiziyorlar ve dolayısıyla da bunlar arasında bir hakem rolü biçiyorlardı. Şubat Devriminden sonra Sosyal-Devrimcilerin buna çok yaklaştıkları görüldü.

Birinci devrimden itibaren köylü sınıfının içinde kökleşmişlerdi. 1917'nin ilk ayları boyunca, tüm köylü *intelligentsiya* Narodniklerin geleneksel formülüyle özdeşleştiler: "Toprak ve Özgürlük". Her zaman münhasıran kentli bir parti olarak kalmış olan Menşeviklerden farklı olarak, Sosyal-Devrimciler kırsal kesimde görünürde son derece güçlü bir destek bulmuşlardı. Dahası, kentlerde bile hâkimlerdi: sovyetlerde asker kontenjanlarıyla ve oyların mutlak çoğunluğunu topladıkları ilk demokratik belediyelerde. Bu partinin gücü sınırsızmış gibi görünüyordu. Gerçekteyse, burada siyasî bir yanılgı söz konusuydu.

Kime oy verdiğini bilen bir azınlığın dışında, herkesin oy verdiği bir parti parti değildir, tıpkı tüm ülkelerdeki kundak çocuklarının konuştukları dil ulusal dil olmadığı gibi. Sosyal-Devrimci parti Şubat Devrimindeki tüm hamlık, çarpıklık ve bulanıklıklara şatafatlı bir cevap getiriyordu. İster Kadetlere ister Bolşeviklere olsun, her kim devrim öncesi dönemden kalma bir oy atma güdüsüne sahip değilse, Sosyal-Devrimcilere oy veriyordu. Ama Kadetler müstahkem mülk sahipleri kampında bulunuyorlardı. Bolşevikler henüz az sayıda, anlaşılmaz ve hattâ biraz ürkütücüydüler. Oyunu Sosyal-Devrimcilere atmak oyunu devrime vermek anlamına geliyordu ve hiç bir yükümlülük getirmiyordu. Kentlerde, askerlerin köylülerin davasını savunan partiye yaklaşmak, işçi sınıfının geri kesimlerinin askerlere daha yakın durmak, kentsel küçük esnafın askerler ve köylülerden kopmamak çabasıydı bu. Bu dönemde, bir Sosyal-Devrimci parti üye kartı devrimci kurumlara geçici giriş izni veriyor ve daha ciddî değerdeki yeni bir belgeyle değiştirilinceye dek değerini koruyordu. Her önüne geleni yanına çeken bu devasa partiye boşuna "koca bir sıfır" denmemiştir.

Birinci devrimden itibaren, Menşevikler devrimin burjuva niteliğinden liberallerle bir ittifakın gerekliliği sonucunu çıkartıyorlardı ve bu ittifakı da az güvenilir köylü sınıfıyla bir işbirliğinden daha üstün bir yere koyuyorlardı. Buna mukabil, Bolşevikler tüm devrim perspektifini liberal burjuvaziye karşı proletaryanın köylülükle bir ittifakı üzerine kuruyorlardı. Sosyal-Devrimciler kendilerini her şeyden evvel bir köylü partisi olarak gördüklerinden, denebilir ki, devrim sırasında Menşeviklerin liberal burjuvaziyle ittifakına karşı Bolşeviklerle Narodnikler arasında bir ittifak beklentisi uygun düşüyordu. Gerçekteyse, Şubat Devriminde tam ters bir gruplaşmaya tanık oluruz. Menşevikler ile Sosyal-Devrimciler bloklarını liberal burjuvaziyle de tamamlayarak birbirlerine çok yakın hareket ettiler. Bolşevikler resmî politika sahnesinde tümüyle tecrit olmuşlardı.

Bu ilk bakışta açıklanması güç olgu gerçekte tümüyle mantığa uygundur. Sloganlarının köylerde bulduğu o muazzam teveccühe rağmen, Sosyal-Devrimci parti hiç de bir köylü partisi değildi. Partinin

asıl nüvesi —fiilî politikalarını belirleyen ve içinden bakanlar ve devlet görevlileri çıkan— ayaklanan köylü kitlelerinden çok kentlerdeki liberal ve radikal çevrelerle bağlantılıydı. Kariyer peşindeki muharip Sosyal-Devrimcilerin akınıyla korkunç derecede şişen bu yönetici nüve kendi sloganları altında yürüyüşe geçen köylü hareketinin cesametinden ölümden korkar gibi korktu. Yeni fırından çıkmış Narodnikler kuşkusuz köylüler için en iyisini istiyorlardı, ama çılgınlık ve yangın istemiyorlardı. Ayaklanan köyler karşısında Sosyal-Devrimcilerin kapıldığı korku Menşeviklerin proletaryanın taarruzu karşısındaki ürküntüsüyle koşutluk oluşturur. Bütününde demokratların dehşeti ezilenlerin hareketinin varlıklı sınıflar için oluşturduğu çok gerçek bir tehlikeyi yansıtıyordu ve bu da onları tek bir burjuva ve soylu gericiliği kampında toplamaya yetmişti. Sosyal-Devrimcilerin soylu mülk sahibi Lvov hükûmetiyle oluşturdukları blok onların toprak devrimiyle olan kopuşlarına işaret ediyordu. Aynı şekilde Menşeviklerin Guçkov, Tereşçenko ve Konovalov gibi sanayici ve bankacılarla oluşturdukları blok da onların proletarya hareketinden kopuşlarına denk düşüyordu. Menşevikler ile Sosyal-Devrimcilerin ittifakı, bu koşullarda, proletaryanın köylülerle işbirliği değil, proletarya ve köylülükle bozuşmuş olan partilerin varlıklı sınıflarla ortak bir blok oluşturmak için koalisyon kurmaları anlamına geliyordu.

Yukarıda söylenenlerden bu iki demokratik partinin sosyalizmlerinin ne derece uyduruk olduğu açıkça ortaya çıkıyor. Ama bu onların demokratlığının gerçek olduğu anlamına da gelmiyor. Aksine, demokratlıktaki kan kaybı sosyalist bir kamuflaja ihtiyaç gösteriyordu. Rus proletaryası demokrasi mücadelesini liberal burjuvaziyle altedilmez bir karşıtlık içinde yürütüyordu. Liberal burjuvaziyle blok oluşturan demokratik partiler kaçınılmaz olarak proletaryayla çatışmaya girmek zorundaydılar. Uzlaşmacılar ve Bolşevikler arasında bilâhare cereyan eden amansız mücadelenin toplumsal kökleri burada yatıyordu.

Yukarıda eskizini çizdiğimiz süreçleri, kuşkusuz ne katılanların ne de hattâ iki uzlaşmacı partinin önderlerinin tam tamına bilincine varamadıkları çıplak sınıfsal ilişkiler sistemi içine yerleştirecek olur-

sak, yaklaşık olarak şu aşağıdaki tarihî görev dağılımına ulaşırız: Liberal burjuvazi artık kitlelere söz geçiremiyordu. Dolayısıyla devrimden ürküyordu. Ama burjuvazinin gelişmesi için de devrim gerekliydi. Siyasî haklara sahip burjuvaziden en küçük kardeşler ve oğullardan meydana gelen iki klan koptu. Biri işçilere, diğeri köylülere doğru yöneldi. Her ikisi de burjuvaziye düşman sosyalistler olduklarını içtenlik ve arzuyla göstererek işçilerle köylüleri kendilerine çekmeye çalıştılar. Bu yolla halk üzerinde fiilen kayda değer bir nüfuz kazandılar. Ama kısa bir süre sonra, fikirlerinin yol açtığı etki onların düşüncelerini kat be kat aştı. Burjuvazi ölüm tehlikesini hissetti ve alarm işaretini verdi. Kendinden kopan iki klan, Menşevikler ile Sosyal-Devrimciler aile büyüğünün çağrısına birlikte cevap verdiler. Eski anlaşmazlıklarını bir kenara atarak omuz omuza verdiler ve sırtlarını kitlelere dönerek burjuva toplumunun imdadına koştular.

Sosyal-Devrimciler, Menşeviklerle kıyaslandıklarında dahi, şaşırtıcı derecede dağınık ve gevşektiler. Bolşeviklere göreyse, en önemli anlarda, üçüncü sınıf Kadetlere benziyorlardı. Kadetlere göreyse, üçüncü sınıf Bolşeviklere. Her iki örnekte de ikinci sınıf Menşeviklere ayrılmıştı. Kaygan tabanları ve biçimsiz ideolojileri buna uygun kadro seçimini de etkiliyordu. Tüm Sosyal-Devrimci liderler hamlığın, yüzeyselliğin ve duygusal hafifliğin damgasını taşıyorlardı. Hiç abartmasız, tabandaki Bolşevikin siyasî, yani sınıfsal ilişkileri kavrayış bakımdan en meşhur Sosyal-Devrimci liderlere göre çok daha olgun olduğunu söyleyebiliriz.

Sağlam ölçütleri olmadığından, Sosyal-Devrimciler ahlakî buyruklara temayül gösteriyorlardı. Ahlâkçılık iddialarının onların, sağlam bir tabandan, açık bir öğretiden ve özgün bir ahlâk ekseninden yoksun aracı partileri siyaset arenasında genel olarak niteleyen küçük dalaverelere başvurmalarını hiç de engellemediğini göstermek bile gereksiz.

Menşeviklerle Sosyal-Devrimcilerin blokunda önder rol Menşeviklerdeydi, her ne kadar çoğunluk tartışmasız bir şekilde Sosyal-Devrimcilerde olsa da. Bu rol dağılımı, kendi çapında, kentin köyler

üzerindeki hegemonyasına, kentsel küçük burjuvazinin kırsal küçük burjuvazi üzerindeki ağırlığına ve son olarak da "Marksist" *intelligentsiyanın* milliyetçi bir "gerçek Rus" sosyolojisiyle yetinen ve ülkenin kadim tarihinin yoksulluğuyla övünen *intelligentsiya* üzerindeki ideolojik hâkimiyetine tercüman oluyordu.

Ayaklanmayı izleyen ilk aylarda, hiç bir sol partinin, bilindiği gibi, başkentte gerçek bir karargâhı yoktu. Sosyalist partilerin genel olarak tanınan liderleri yurtdışında yaşıyorlardı. İkinci dereceden liderlerse uzak doğudan merkeze doğru daha yeni gelmekteydiler. Geçici liderleri birbirlerine yaklaştıran beklegörcü ihtiyatlı tavır bu koşulların bir sonucuydu. O haftalarda öncü grupların hiç biri kendi düşüncelerini sonuna dek izleyemedi. Partilerin Sovyetteki mücadelesinin niteliği son derece barışçıldı: sanki tek bir "devrimci demokrasi"nin içindeki nüanslar söz konusuydu. Sürgün yerinden geri dönen (19 mart) Tsereteli'nin gelişiyle Sovyet önderliğinin, iktidar ve savaş konusunda tam bir sorumluluk gösterme anlamında, anî bir sağa kayma yaşadığı doğrudur. Ama mart ortasında, sürgünden dönen Kamenev ve Stalin'in etkisiyle Bolşevikler de hızla sağa sapmışlardı. Öyle ki sovyetteki çoğunluk ile sol muhalefet arasındaki mesafe nisan başında mart başındakinden daha dardı. Gerçek farklılaşma biraz daha sonra başladı. Tam tarihini bile verebiliriz: 4 nisan, yani Lenin'in Petrograd'a gelişinin ertesi günü.

Menşevik partisinin değişik eğilimlerinin başında çok sayıda değerli sima vardı, ama tek bir devrim rehberi yoktu. Rus Sosyal-Demokrasisinin eski ustaları Plehanov, Zassuliç ve Deutsch'un egemenliğindeki aşırı sağ eğilim daha otokrasi zamanından beri yurtsever konuma saplanmıştı. Şubat Devriminin hemen arifesinde, acınacak derecede kendinden uzaklaşan Plehanov bir Amerikan gazetesinde yayınladığı makalesinde Rusya'daki grevlerle diğer işçi mücadele yöntemlerinin artık suça yöneldiğini yazmıştı. Martov, Dan, Tsereteli gibi şahsiyetlerin oluşturdukları daha geniş eski Menşevik çevreleri Zimmerwald kampına yamanmışlar savaşla ilgili her türlü sorumluluğu reddediyorlardı. Ama sol Menşeviklerin enternasyonalizmi,

tıpkı sol Sosyal-Devrimcilerinki gibi, çoğu durumda içinde bir demokratik muhalefet fikrini gizliyordu. Şubat Devrimi bu "Zimmerwaldcıların" çoğunluğunu artık devrimin bir tür savunulması olarak gördükleri savaşla uzlaştırdı. Bu yolun en kararlı savunucusu peşinden Dan'ı ve değerlerini sürükleyen Tsereteli'ydi.

Savaş başladığında Fransa'da olan ve ancak 9 mayısta yurda dönen Martov dünkü dindaşlarının Şubat ayaklanmasından sonra, Guesde, Sembat ve diğerlerinin 1914'te burjuva cumhuriyetini Alınan mulakıyetçiliğine karşı savunmak üzere yola çıktıkları noktaya gelmiş olduklarını görmemezlik edemezdi. Devrimde ciddî bir rol üstlenmeyi başaramayan Menşeviklerin sol kanadının başına geçen Martov bir yandan Tsereteli-Dan çizgisinin politikasına muhalif kalırken, diğer yandan da sol Menşeviklerin Bolşeviklerle yakınlaşmasının önüne set çekti. Tartışmasız bir çoğunluğun izlediği Tsereteli resmî Menşevizm adına hareket ediyordu. Devrim öncesinin yurtseverleri şubat çağrısının yurtseverleriyle hiç bir güçlük çekmeden birleştiler. Bununla birlikte, Plehanov'un partinin ve hattâ Sovyetin dışında kalan, tümüyle şoven ayrı bir grubu vardı. Partiyi terketmemiş olan Martov'un grubunun ne bir kendi gazetesi ne de politikası vardı. Büyük tarihî hadiselerde her zaman olduğu gibi, Martov tamiri mümkün olmayan bir şekilde kafayı kaybetmiş, boşlukta yüzüyordu. Tıpkı 1905'te olduğu gibi, 1917'de de devrim bu harikulâde insanı zar zor farketmişti.

Petrograd Sovyetinin ve ardından Merkez Yürütme Komitesinin başkanlığına hemen hemen otomatik olarak Duma'daki Menşevik grubunun başkanı Çheidze getirildi. Özensiz şaklabanlıklarıyla altedilmez kararsızlığını gizlemeye çalışarak tüm namusluluk rezervini görevleri arasına katmaya çalışıyordu. Taşra kökeninin izini kolay kolay silinmez bir şekilde üstünde taşıyordu. Düşük bir işçi yüzdesi barındıran güneşin, üzüm bağlarının, köylülerin ve küçük soylu beylerin ülkesi dağlık Gürcistan yumuşak mizaçlı ve iyi huylu geniş bir sol aydın tabakası yaratmıştı. Ama bunların ezici çoğunluğu küçük burjuva ufku pek aşamamışlardı. Tüm dört Duma'ya da Gürcistan vekil olarak Menşevikleri göndermişti. Dört parlamento grubunda da

Gürcistan vekilleri önder rol oynuyorlardı. Gürcistan Rus devriminin Jirond'u (Gironde) hâline gelmişti. XVIII. yüzyılın Jirondenleri (Girondins) federalizmle suçlanırlarken, Gürcistan'ın Jirondenleri tek ve bölünmez Rusya'nın savunulmasıyla işe başlayıp sonunda ayrılıkçılıkta karar kılmışlardı.

Gürcü Jirond'unun en çarpıcı siması kuşkusuz sürgünden döner dönmez yalnızca Menşeviklerin değil, o zamanki tüm Sovyet çoğunluğunun başına geçen eski II. Duma vekili Tsereteli'ydi. Kuramcı ya da hattâ gazeteci bile olmayan, ama mükemmel bir hatip olan Tsereteli Fransız güneyi tipinde bir radikaldi ve hep öyle kaldı. Günlük parlamento çalışmalarında sudaki balık gibiydi. Ama bir devrim çağında doğmuştu ve gençliğinde Marksizmle zehirlenmişti. Her hâlükârda, tüm Menşevikler içinde devrim hadiselerinde tutarlı kalabilmek için en fazla coşkuyu ve çabayı gösteren oydu. Tam da bu nedenle en çok o katkıda bulundu Şubat rejiminin çöküşüne. Zaman zaman, daha dün forsa olan devrimciyi burjuvazinin muhafazakâr temsilcilerine yaklaştıran doktriner katılığı karşısında bezmiş de olsa, Çheidze tümüyle Tsereteli'ye tâbi olmuştu.

Çok yeni popülaritesini son Duma'daki vekil konumuna borçlu olan Menşevik Skobelev aile tiyatrosunda devlet adamı rolünü oynayan bir öğrenci izlenimi veriyordu. Bu yalnızca onun gençliğinden ileri gelmiyordu. Skobelev "aşırı hareketleri" söndürmekte, yerel anlaşmazlıkları çözmekte ihtisaslaşmıştı ve mayıs ayında oluşturulan yeni koalisyon hükûmetine Çalışma bakanı olarak girdiği tarihe dek genel olarak ikili iktidarın yarıklarını kalafatlamakla meşgul oldu.

Menşevikler arasındaki en etkili şahsiyetlerden biri de her zaman Martov'un ardından gelen ikinci kişi olarak görülen, eski parti militanı Dan'dı. Menşevizm genel olarak kanı ve canıyla dekadan Alman sosyal-demokrasisinin fikrî geleneklerini özümlerken, Dan da doğrudan doğruya Alman partisinin yönetiminin bir üyesine, çapsız bir Ebert'e benziyordu. Alman Dan'ı, bir yıl sonra, Rus Ebert'ine kısmet olmayan politikayı başarıyla gerçekleştirdi. Farklılığa yol açan sebep insanlarda değil, koşullarda yatıyordu.

Sovyet çoğunluğunun orkestrasındaki birinci keman Tsereteli olsa da, klarinet soloyu da ciğerlerini şişirip, gözlerini yuvalarından fırlatan Liber çalıyordu. Yahudi İşçi Birliği'nden (*Bund*) bir Menşevik olan Liber uzun yıllara dayalı bir devrimci geçmişe sahip olup çok içten, iyi huylu ve hatip biri olsa da, sınırlı bir tipti ve tutkulu bir şekilde bileği bükülmez bir yurtsever ve sert bir devlet adamı gibi görünmek için uğraş veriyordu. Liber kelimenin tam anlamıyla Bolşeviklere nefretle dolup taşıyordu.

Menşevik liderler tayfasını birinci devrimin kayda değer emektarı, hapis yatmış ve martta yurtseverlik konusunda partiyle bozuşmuş eski bir ultrasol Bolşevik olan Voytinskiy'i anarak tamamlayabiliriz. Menşeviklere katılan Voytinskiy, kendisinden beklendiği üzere, profesyonel bir Bolşevik-obur hâline geldi. Eski fikir yoldaşlarına zulüm konusunda Liber'i egale edebilmek için sadece mizaçtan kaybediyordu.

Pek türdeş olmayan Narodniklerin kurmayları çok daha az kayda değer ve parlaktı. Sağ kanadı oluşturan "sosyalist halkçılar"ın başında şovinizm itibariyle Plehanov'la yarışan, ama ne onun yeteneklerine ne de geçmişine sahip olan eski göçmen Çaykovskiy vardı. Çaykovskiy'in yanında Sosyal-Devrimcilerin "Rus devriminin büyükannesi" diye adlandırdıkları, ama var gücünü karşı devrimin vaftiz anası olmaya adayan yaşlı bir kadın, Breşko-Breşkovskaya bulunuyordu. Gençliğinden bu yana Narodniklere zaafı olan emektar anarşist Kropotkin savaşı bahane ederek neredeyse yarım asırdır öğrettiği her şeyi inkâr etmişti. Devleti yadsısa da Antantı desteklemişti. Rusya'daki ikili iktidarı kınamakla birlikte, bunu iktidarın yıkılması için değil, burjuvazinin tek başına iktidarı için yapıyordu. Bununla birlikte, bu ihtiyarlar yalnızca dekoratif bir rol oynuyorlardı, her ne kadar daha sonraları Çaykovskiy Bolşeviklere karşı savaş sırasında Churchill'in beslediği bir beyaz hükûmetin başına geçtiyse de.

Sosyal-Devrimciler arasındaki baş köşede, parti içinde değil, ama parti üstü bir konumda olmak üzere, herkesten önce, her türlü parti geçmişinden yoksun Kerenskiy oturuyordu. İkili iktidar döneminde,

gücünü liberalizmle demokrasinin zayıflıklarının bir bileşiminden alan bu ilâhî karakterle ileride yine karşılacağız. Biçimsel olarak Sosyal-Devrimci partiye katılsa da Kerenskiy partilere karşı olan genel küçümseyici tavrından hiç bir şey kaybetmedi: kendini doğrudan ulus tarafından seçilmiş addediyordu. Fakat aslında bu tarihlerde parti olmayı bırakıp ulusal çapta koca bir hiç hâline gelen Sosyal-Devrimci partinin ta kendisi değil miydi? Ve Kerenskiy'in şahsında da tam kendine uygun bir lider buldu.

Geleceğin Tarım bakanı ve bilâhare de Kurucu Meclisin başkanı Çernov kuşkusuz eski Sosyal-Devrimci partinin en temsilî simasıydı. Boşuna partinin esinleyicisi, kuramcısı ve rehberi addedilmiyordu. Çok şey bilen, ama bunları bir bütün içinde birleştiremeyen, iyi eğitim almış olmaktan çok iyi bir okuyucu olan Çernov'un koltuğunun altında her zaman Rus gençliğine matah bir şey öğretmeksizin uzun süre onu oyalamış olan duruma uygun hazır alıntılarla süslü bir dağarcık bulunurdu. Bu lâf ebesinin cevap bulamadığı tek bir soru vardı: kim, nereye götürüyor? Kıssadan hisseler ve kafiyelerle süslenen Çernov'un eklektik formülleri en kritik anlarda çil yavrusu gibi dağılan ayrıksı bir kitleyi belli bir süre birarada tutmuştu. Çernov'un kendi parti kurma yöntemini, kendini beğenmiş bir edayla Lenin'in "sektarizmi"yle karşıt kutuplara yerleştirmesi hiç de şaşırtıcı değildir.

Çernov yurtdışından Lenin'den beş gün sonra döndü. İngiltere sonunda ona geçiş izni vermişti. Sovyetin uzun alkışlarına en büyük partinin lideri uzun bir nutukla cevap verdi. Yarı yarıya bir Sosyal-Devrimci olan Suhanov şu yargıda bulunmuştur: "Niye bu kadar kötü şakıdığını, böyle garip işveler yaptığını, göz süzdüğünü ve her konuda ağzına geleni söylediğini kendi kendine sorup yüzünü ekşiten ve kafasını sallayan yalnız ben değildim; çok sayıda Sosyal-Devrimci partili yurtseverler de benim gibi düşünüyordu." Çernov'un devrim boyunca sürdüğü bütün faaliyet bu nutkuyla uyumlu olmuştur. Bir kaç kez Kerenskiy ve Tsereteli'ye sol açıdan karşı çıkmaya yeltendiyse de, her yandan sıkıştırılan Çernov mücadele etmeksizin teslim oldu, göçmenlikteki Zimmerwaldcılığından arındı ve önce Temas Ko-

misyonuna, ardından da koalisyon hükûmetine girdi. Neye elini atsa batırıyordu. O da sıvışmaya karar verdi. Oylama sırasında ortadan kaybolmak onun başlıca siyasî tavrı hâline geldi. Nisandan ekime dek otoritesi partisinin saflarında bile hızlı eridi. Birbirlerinden nefret eden Çernov ile Kerenskiy arasındaki tüm farklılıklar bir yana, her ikisinin de kökleri devrim öncesi geçmişte, harap olmuş eski Rus toplumunda, halk kitlelerine öğretmenlik yapmak, onlar üzerinde vesâyet kurmak ve hayırseverlik yapmak arzusuyla yanıp tutuşan, ama bırakın onları anlamayı, dinlemekten ve onlardan bir şeyler öğrenmekten bile aciz olan, kan kaybına uğrasa da kasıntılığından bir şey yitirmeyen intelligentsiya içindeydi. Oysa bu niteliklerle devrimci bir politika izlenemezdi.

Partisinin devrimin en yüksek mevkilerine —Köylü Vekilleri Yürütme Komitesi başkanı, İçişleri bakanı, Önparlamentonun başkanı— çıkardığı Avksentiyev zaten tam bir siyaset adamı karikatürüydü: Oryol'de bir kız lisesinde edebiyat hocası. İşte onun hakkında topu topu söylenebilecek olan her şey bu kadar! Doğrusunu söylemek gerekirse, siyasî faaliyeti kişiliğinden çok daha acemiydi.

Daha çok kuliste olmak üzere, Sosyal-Devrimci parlamento grubunda ve Sovyetin önder çekirdeğinde kayda değer bir diğer rol de Gotz tarafından oynandı. Ünlü bir devrimci aileden gelen terorist Gotz en yakın siyasî dostlarından daha az iddialı ve daha az faaldi. Ama dendiği gibi, bir "pratisyen" olarak, mutfak işleriyle yetinip büyük meseleleri diğerlerine bırakıyordu. Şunu da eklemek gerekir ki o ne bir hatip, ne de bir yazardı. Başlıca sermayesi yıllar süren hapisliğinin kendisine sağladığı şahsî otoritesiydi.

Böylece Narodniklerin önder kadrosu denebilecek herkesi az buçuk anmış olduk. Bunların ardından, hiç kimsenin nasıl olup da Şubat Olimposunun en yüksek tepesine çıkabildiğini açıklayamadığı — her hâlde bahriye subayı üniforması yüzündendi— Filippovskiy gibisinden, tümüyle arızî simalar geliyordu.

İki egemen partinin resmî liderlerinin yanı sıra Yürütme Komitesinde, geçmişte çeşitli evrelerde harekete katılmış, daha ayaklanma-

dan çok evvel hareketten kopmuş ve şimdi de aceleyle muzaffer devrimin bayrağının altına geri dönmüş, ama bir parti boyunduruğuna girmekte de pek hevesli olmayan çok sayıda tecrit olmuş "yabani" vardı. Tüm temel meselelerde "yabaniler" Sovyet çoğunluğunun çizgisini izliyorlardı. Hattâ ilk zamanlarda önder rol bile oynadılar. Ama resmî liderler sürgünden veya yurtdışından geldikçe partsizler ikinci plana atıldılar. Politika asıl hüviyetine bürünüyor, parti ruhu da haklarına kavuşuyordu.

Yürütme Komitesinin gericilik kampındaki hasımları daha sonraları bir çok kez bu Komite içinde Rus olmayanların [inorodtsı] ağırlıkta oluşuna işaret etmişlerdir: Yahudiler, Gürcüler, Letonlar, Lehler, vs. Yürütme Komitesi üyelerinin bütününe göre Rus olmayanların oranı düşük olsa da, prezidyumda, çeşitli komisyonlarda, raportörler arasında kuşkusuz önemli bir yer işgal ediyorlardı. Temelde kentlerde yoğunlaşmış olan ezilen ulusların aydınları devrimci safları bolca doldurduklarından, eski devrimciler kuşağında Rus olmayanların sayısının özellikle önemli boyutta olması şaşırtıcı değildir. Her zaman çok nitelikli olmasa da, deneyimleri yeni toplumsal oluşumların kurulması sırasında onları vazgeçilmez kılıyordu.

Bununla birlikte, sovyetlerin izledikleri politikayı ve tüm devrimin akışını Rus olmayanların sözümona ağırlığına bağlama çabaları son derece aptalcadır. Bu örnekte de milliyetçilik büyük millî uyanışı sırasında onu dış mihrakların elinde basit bir oyuncak gibi göstererek gerçek ulusa, yani halka karşı horgörüyle yaklaşmaktadır. Peki öyleyse neden ve nasıl Rus olmayanlar milyonlarca Rus üzerinde böylesine mucizevî bir etki kurabilmişlerdi? Gerçekten, derin tarihî dönüm noktalarında, ulusal kütle daha dün mazlum olan ve dolayısıyla yeni sorunlara bir dışavurum kazandırmaya en fazla yatkın olan unsurları çoğu zaman yanına çeker. Devrimi zimmîler [inorodtsı] sürüklemiyordu, ulusal devrim zimmîlerden yararlanıyordu. Büyük tepeden reformlar sırasında da böyle olmuştur. Büyük Petro'nun politikası eski âdetlerden cayarak hizmetine Rus olmayanları ve yabancıları aldığında ulusal olmaktan çıkmadı. Alman Mahallesindeki [Ne-

metskaya sloboda] zanaatkâr ustalar ile Hollandalı gemi yapımcıları o dönemde Rusya'nın ulusal gelişmesinin ihtiyaçlarına bizzat kendileri de Rus Devletini kuran zimmîlerden neşet etseler de yabancı istilâsından yakınan, bir zamanlar Rumlarca devreye sokulmuş olan Rus papazlardan ya da Moskovalı boyarlardan daha iyi cevap veriyorlardı. Her hâlükârda, 1917 yılında zimmî *intelligentsiya* tümüyle Rus *intelligentsiya* ile aynı partilerde yer alıyor, aynı kusurlardan muztarip olup aynı hatâları işliyordu ve Rusya'nın birliğinin savunulması için en gösterişli çabayı Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler arasındaki zimmîler gösteriyorlardı.

Demokrasinin en yüksek organı olan Yürütme Komitesi işte böyle bir şeydi. Hayallerini yitiren, ama önyargılarını muhafaza eden iki parti, sözden eyleme geçmekten aciz önderler takımıyla, kendilerini yüzyılların engellerini aşmaya ve yeni bir toplumun temellerini kurmaya çağrılan devrimin başında buldular. Ama uzlaşmacıların tüm faaliyetleri halk kitlelerini bezdiren ve iç savaşın çalkantılarını hazırlayan bir acı çelişkiler silsilesinden öteye geçemedi.

İşçiler, askerler, köylüler olayları ciddîye alıyorlardı. Kendileri tarafından kurulan sovyetlerin acilen devrimi doğuran felâketlerin ortadan kaldırılması işiyle uğraşması gerektiğini düşünüyorlardı. Herkes sovyetlere başvuruyordu. Her biri kendi sorununu buralara taşıyordu. Derdi olmayan var mıydı acaba? Karar alınması isteniyordu, yardım edilmesi bekleniyordu, adalet isteniyordu, misilleme talep ediliyordu. Müracaatçılar, şikâyetçiler, ricacılar, suçlayıcılar sonunda düşmanın iktidarı yerine kendilerininki geçti diye düşünüyorlardı. Halkın Sovyet'e güveni vardı, halk silahlanmıştı: öyleyse Sovyet hükûmetti. İnsanlar böyle düşünüyorlardı. Haksız mıydılar?

Kesintisiz bir asker, işçi, asker karısı, küçük tüccar, memur, ana, baba dalgası kapıları açıp kapıyor, arıyor, soruyor, ağlıyor, şikâyet ediyor, zaman zaman açıkça kural koyduruyor ve Sovyet'i gerçek bir devrimci iktidara dönüştürüyordu. Hattâ elinden geldiğince bu süreci tersine çevirmeye çalışan şu bizim Suhanov "bunlar Sovyetin hiç de işine gelmiyordu, her hâlükârda planlarında bu yoktu" diye geve-

lemiştir. Başarılı oldu mu? Heyhat, çok geçmeden "Sovyet aygıtı, kendine rağmen, otomatik biçimde, bizzat Sovyetin iradesine karşı gün geçtikçe boşa dönen resmî devlet mekanizmasını geri püskürttü" diye itiraf etmek zorunda kalmıştır. Peki doktriner teslimiyetçiler, boşa döndürme teknisyenleri ne yapıyorlardı? Suhanov'un melankolik itirafıyla "bir yandan 'yönetim Mariinskiy Sarayında' yalanı sürdürülürken, diğer yandan boyun eğip kimi hükûmet görevleri üstlenilmek zorunda kalındı." Harap olmuş, savaş ve devrimin alevleriyle sarılmış bir ülkede işte bu adamlar böyle şeylerle uğraşıyorlardı: Halkın organik biçimde geri ittiği bir hükûmetin itibarını kılık değiştirme oyunlarıyla koruyorlardı. Devrim bitermiş, kimin umurunda, yeter ki yalan sürsün! Oysa, bu sırada, bu adamların kapıdan attıkları iktidar her seferinde onları hazırlıksız yakalayarak veya gülünç ya da yakışıksız durumda bırakarak pencereden geri geliyordu.

27'sini 28'ine bağlayan geceden itibaren Yürütme Komitesi monarşist basını yasaklamış ve gazeteler için bir izin müessesesi getirmişti. Protestolar yükselmeye başladı. Sesi en yüksek çıkanlar herkesin ağzını tıkamayı meslek edinenlerdi. Bir kaç gün sonra, Komite yeniden basın özgürlüğü sorununa tosladı: gerici gazetelerin çıkmasına izin verilecek miydi yoksa verilmeyecek miydi? Görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Suhanov gibisinden doktrinerler mutlak basın özgürlüğünden yanaydılar. Başlangıçta Çheidze aynı fikirde değildi: ölümcül düşmanına nasıl olur da kontrolsüz bir şekilde silah verirsin? Geçerken söyleyelim, hiç kimsenin aklında bir an bile sorunun çözümünü hükûmete bırakmak yoktu. Hem zaten bu neye yarayacaktı ki? Matbaa işçileri yalnızca Sovyetin kararlarını dinliyorlardı.

5 martta Yürütme Komitesi şu karara vardı: sağcı yayınlar yasaklanacak, yeni gazetelerin yayın izni Sovyete bırakılacak. Ama daha 10 marttan başlayarak bu karar burjuva çevrelerin baskısıyla kaldırıldı. "Aklıselimin galip gelmesi için üç gün yetti", diye çığlığı bastı Suhanov, muzafferane. Ama temelsiz bir zaferdi bu! Basın toplumun üstünde değildi. Devrim zamanında basının varoluş koşulları bizzat devrimin gidişatını yansıtır. Devrim iç savaş niteliğine büründüğü

veya böyle bir tehdit olduğu zaman, savaşan hiç bir taraf kendi nüfuz sahasında düşman bir basının varlığına izin vermez, tıpkı mühimmatın, demiryollarının, matbaa makinalarının denetimini kendi arzusuyla bırakmadığı gibi. Devrimci mücadelede, basın silah kuşanma yollarından sadece biridir. Her hâlükârda konuşma hakkı yaşama hakkından önce gelmez. Oysa devrim bu ikinci hakkı da kendine mal eder. Öyleyse şu yasayı koyabiliriz: gericiliğin programı ne kadar hasis, ne kadar geçmişle bağlantılı, rolleri ne kadar muhafazakârsa, devrimci hükûmetler de o kadar liberal, hoşgörülü ve "cömert"tir. Tersinden söyleyecek olursak: görevlerin çapı ne denli büyükse, ihlâl ettikleri hakların ve çıkarların sayısı da o kadar fazladır; devrimci iktidar ne denli yoğunlaşmışsa, diktatörlüğü de o denli açıktır. Ama iyi ama kötü, insanlık bugüne dek tam da bu yollardan geçerek geldi.

Sovyet basını kontrol etmek istemekte haklıydı. Ama öyleyse niye hemencecik bundan vazgeçti? Çünkü genel olarak her türlü ciddî mücadeleden vazgeçmişti. Savaş, toprak dağıtımı, hattâ cumhuriyet ilânı konusunda hep susuyordu. İktidarı muhafazakâr burjuvaziye bıraktığından, ne sağ basını ürkütmek için bir gerekçesi ne de onunla mücadele etme imkânı vardı. Buna karşılık, bir kaç ay sonra, hükûmet Sovyetin desteğiyle birlikte, sol basını acımasızca ezdi. Bir biri peşi sıra Bolşevik gazeteleri yasaklandı.

7 martta Kerenskiy Moskova'da şu açıklamayı yapıyordu: "II. Nikolay benim ellerimde... Ben hiç bir zaman Rus devriminin bir Marat'ı olmayacağım... II. Nikolay benim kişisel kontrolümde İngiltere'ye gidecek..." Kadınlar çiçek atıyor, öğrenciler alkışlıyordu. Ama kitleler huzursuzdu. Hiç bir ciddî, yani kaybetmeye aday olmayan devrim asla tahttan indirilen monarkı yurtdışına gitmeye bırakmamıştır. İşçiler ve askerler sürekli Romanov'ların tutuklanmasını istiyorlardı. Yürütme Komitesi bu konunun şakası olmadığını anladı. Sovyetin Romanovlar meselesini ele almasına karar verildi. Böylece hükûmetin güvene lâyık olmadığı açıkça tanınmış oldu. Yürütme Komitesi tüm demiryolu istasyonlarına Romanovların geçişine izin verilmemesi emrini verdi. İşte çarın treni bu nedenle yolda kaybolmuş-

tu. Yürütme Komitesi üyelerinden biri, sağ Menşevik Gvozdyev Nikolay'ın tutuklanmasıyla görevlendirildi. Kerenskiy ve onunla birlikte hükûmet buna karşı çıktı. Ama hükûmet istifa etmek yerine sessiz kalmayı tercih etti. Daha 9 martta Çheidze Yürütme Komitesine hükûmetin Nikolay'ın İngiltere'ye gönderilmesi düşüncesinden "vazgeçtiğini" bildirdi. Çar ve ailesi Kışlık Sarayda gözaltına alındı. Böylece Yürütme Komitesi kendi iktidarını yastığının altından aşırmış oluyordu. Ama o sırada cepheden gelen talepler de gittikçe daha ısrarlı bir hâle bürünüyordu: eski çarı Pyotr ve Pavel kalesine nakledin.

Devrimler her zaman mülkiyetin yalnızca yasama yoluyla değil, ama kitlelerin bizzat el koymasıyla da el değiştirmesi anlamına gelir. Özetle, hiç bir tarım devrimi tarihte farklı bir şekilde olmamıştır: yasal reform her zaman "kızgın horoz"un, yangının peşinden gelmiştir. Kentlerde müsadereler daha ufak bir rol oynamışlardır. Burjuva devrimlerin amacı burjuva mülkiyeti sarsmak değildi. Ama kitlelerin, sosyal amaçlarla, eskiden halk düşmanlarına ait olan binaları ele geçirmedikleri hiç bir devrim olmamıştır. Şubat ayaklanmasından hemen sonra, partiler illegaliteden çıktı, sendikalar doğdu, bitmek tükenmek bilmeyen mitingler yapıldı, tüm semtler kendi sovyetlerini kurdular: hepsinin lokale ihtiyaçları vardı. Örgütler çarın bakanlarının oturmadıkları villaları veya balerinalarının içi boş saraylarını ele geçirdiler. Kâh kurbanlar şikâyette bulunuyor, kâh hükûmet yetkilileri kendi inisyatifleriyle müdahale ediyorlardı. Ama baskıncılar fiilî iktidarı ellerinde tuttuklarından ve resmî iktidar da hayaletten başka bir şey olmadığından, savcılar pek ağır olmayan işleri karşılığındaki ücretleri hanedanlık üyeleri tarafından halkın sermayesi üzerinden ödenen şu veya bu balerinanın çiğnenen haklarının iadesi için sonuçta gelip Yürütme Komitesine başvuruyorlardı. Beklenebileceği üzere, Temas Komisyonu harekete geçiyor, bakanlar toplanıyor, Yürütme Komitesi prezidyumuna danışılıyor, baskıncılara heyetler gönderiliyordu. Anlayacağınız iş aylarca sürüncemede kalıyordu.

Suhanov "bir solcu" olarak mülkiyet haklarındaki en radikal yasal müdahalelere karşı olmadığını, ama buna karşılık "her türlü şid-

dete dayalı müsaderenin en şiddetli düşmanı" olduğunu beyan ediyordu. Zavallı sol aczini genelde böylesi ince akıl yürütmeler ardına gizliyordu. Gerçek bir devrimci hükûmet kuşkusuz zamanında lokalleri müsadere eden bir kararname yayınlayarak kaotik el koymaları asgarîye indirebilirdi. Ama sol uzlaşmacılar iktidarı mülkiyet fanatiklerine teslim etmişler, sonra da kitlelere dönüp güpegündüz, boş yere, devrimci yasallığa saygı gösterilmesini öğütlemişlerdi. Petrograd'ın havası platonizme pek uygun değildi.

Fırınların önündeki uzun bekleyişler devrime son itkiyi vermişti. Bu "kuyruklar" yeni rejim için de ilk tehdit oldu. Daha Sovyetin kuruluş oturumu sırasında, bir İaşe Komisyonu kurulmasına karar verildi. Hükûmetin başkenti nasıl besleyeceği umrunda bile değildi. Onu dize getirmek için açlıktan yararlanmaktan hiç utanmıyordu. Sorunu çözmek yine Sovyete düştü. Sovyetin emrinde evvelce burjuvazinin iktisadî ve idarî organlarında çalışmış, belli bir pratik tecrübeye sahip iktisatçılar ve istatistikçiler vardı. Bunlar büyük kısmı itibariyle Grohman ve Çerevanin gibi sağ kanat Menşevikler veya Bazarov ve Avilov gibi sağa doğru uzun bir koşu yapmış eski Bolşeviklerdi. Ama başkentin iaşesi sorunuyla yüzyüze geldikleri andan itibaren spekülasyonu önlemek ve piyasayı düzene sokmak için koşulların zorlamasıyla çok radikal önlemler önermek zorunda kalıyorlardı.

Bir dizi Sovyet oturumunda tüm buğday stoklarının devlet malı ilân edilmesi, ekmeğin yanı sıra bir çok başka sınaî ürün için narh konulması, üretim üzerinde devlet kontrolü, kırsal kesimle mal değiş tokuşunun düzenlenmesi gibi tüm bir "savaş sosyalizmi" önlemleri onaylandı. Yürütme Komitesinin liderleri endişeyle birbirlerine bakıyorlardı: önerecek bir şeyleri olmadığından radikal kararlara yöneliyorlardı. Temas Komisyonu üyeleri bu kararları utangaç bir şekilde hükûmete iletiyorlardı. Hükûmet bunları inceleyeceğine söz veriyordu. Ama ne Prens Lvov, ne Guçkov, ne de Konovalov'un kontrol etmeye, müsadereye başvurmaya ve her hangi bir biçimde kendilerini ve dostlarını kısıtlamaya niyetleri vardı. Sovyetin tüm iktisadî kararları, yerel sovyetler tarafından otoriter biçimde uygulamaya sokul-

madıkları ölçüde, hükûmet aygıtının pasif direnişiyle baltalanıyordu. Petrograd Sovyetinin iaşe konusunda uygulamaya sokturabildiği tek pratik önlem tüketiciyi sabit bir tayına mahkûm etmek oldu: kol emekçilerine bir buçuk, diğerlerine bir libre* ekmek. Kuşkusuz bu sınırlama başkent halkının gerçek beslenme bütçesinde hiç bir değişiklik getirmedi. Bir libre veya bir buçuk libreyle yaşanabilirdi. Açlık felâketi daha sonra ortaya çıkacaktı.

Devrim aylar değil, yıllar boyunca kemer sıkmak zorunda kaldı. Ama bu sınavdan başarıyla çıktı. O sırada devrimin sıkıntısı açlık değil, hadiselerin yönünün bilinmezliği, belirsizliği, yarına güvensizlikti. Otuz iki aylık savaşın ağırlaştırdığı iktisadî güçlükler yeni rejimin kapısını, penceresini yumrukluyordu. Ulaşımda kargaşa, çeşitli hammaddelerde yokluk, alet edevatın büyük kısmının aşınması, tehditkâr bir enflasyon, mal dolaşımında düzensizlik: tüm bunlar cesur ve acil önlemler gerektiriyordu. Ama sorunlara iktisadî açıdan yaklaşsalar da uzlaşmacılar çözüm önlemlerini siyasî açıdan imkânsızlaştırıyorlardı. Karşı karşıya kaldıkları tüm iktisadî sorunlar ikili iktidarın altedilmesini gerektiriyordu ve imzalamaları gereken her karar hiç acımadan ellerini yakıyordu.

Sekiz saatlik işgünü meselesi tam bir güç ilişkileri sınavına dönüştü. Ayaklanma galip gelmişti, ama genel grev devam ediyordu. İşçiler ciddî bir şekilde rejim değişikliğinden kendi kaderlerini de değiştirmesini bekliyorlardı. Liberaller kadar sosyalist yeni yöneticilerin endişesi de buradan kaynaklanıyordu. Yurtsever parti ve gazeteler şu sloganı atıyorlardı: "Askerler kışlalarına, işçiler makinalarının başına!" Yani her şey eskiden olduğu gibi mi olacak, diye soruyordu işçiler. Şimdilik öyle, diye cevap veriyordu kafası karışık Menşevikler. Ama işçiler her şeyin fakındaydılar. Hemen değişiklik olmazsa, bir kez daha aldatılmış olacaklardı. İşçilerle sorunu halletme işini burjuvazi sosyalistlere bırakmıştı. Kazanılan zaferin "devrimci mücadelesinde işçi sınıfının konumunu yeterince sağlama aldığı" varsayımıyla —ama gerçekte iktidara liberal mülk sahipleri geçmemişler miydi?—

*yarım kilo ağırlığında bir ölçü birimi -çn.

Yürütme Komitesi 5 martta Petrograd bölgesinde artık işe koyulma vaktinin geldiğine karar verdi. Haydi işçiler makinaların başına!

Liberal olsun, sosyalist olsun eğitimli sınıfların kaşarlanmış egoizmlerinin işte böyle bir rahatlığı vardı. Bu insanlar dayanılmaz bir hoşnutsuzluk ve umutla ayaklanmaya katılmış olan milyonlarca işçi ve askerin zaferden sonra uysal bir şekilde eski hayat koşullarına razı olacaklarını hayal ediyorlardı. Tarih kitaplarına bakarak, liderler bu işlerin eski devrimlerde böyle olduğuna inanmışlardı. Ama hayır, geçmişte de, bu işler hiç böyle olmamıştı. Eğer emekçiler eski ahırlarına tıkılmışlarsa, bu dolaylı yollarla, bir dizi yenilgi ve aldatma sonucu gerçekleşmişti.

Siyasî devrimlerin sosyal bakımdan acımasızca ters yüz oluşunu Marat çok iyi farketmişti. Bu nedenle resmî tarihçiler tarafından fazlasıyla iftiraya da uğramıştır. 10 ağustos 1792'den bir ay kadar önce özetle şöyle yazıyordu: "Devrim sadece ve sadece halkın aşağı sınıfları, küstah zenginlerin *canaille* [ayaktakımı] muamelesi yaptığı ve Romalıların o bildik kinizmleriyle bir zamanlar 'proleter' diye adlandırdıkları o bedbahtlar tarafından yapılmış ve desteklenmişti." Peki devrim bu bedbahtlara ne vermiştir? "Başlangıçtaki bazı başarılardan sonra, hareket sonunda yenilgiye uğradı: bilgi, görgü, kaynak, silah, şef, eylem planı, her şey eksikti; tecrübeli, ehil ve kurnaz fesatçılar karşısında savunmasızdı." Kerenskiy'in Rus devriminin Marat'ı olmak istememesi çok mu şaşırtıcı?

Rus sanayiinin eski önderlerinden biri, V. Auerbach horgörüyle "halkın tortusunun devrimi bir tür şenlik gibi algıladığını" anlatır: "Söz gelimi hizmetçiler günlerce yokoluyorlar, kızıl kordelalarla dolaşıyorlar, otomobille geziyorlar, sabaha karşı kendilerine çeki düzen vermek için dönüyorlar ve sonra yine gezintiye çıkıyorlardı." Devrimin moral bozucu etkisini göstermeye çalışırken, suçlayıcının hizmetçilerin tutumlarını bir burjuva patrisyenin [eski Roma'da soylu sınıfından yurttaş] günlük yaşamını en iyi özetleyen özelliklerle — belki kızıl kordela takılması hariç— nitelemesi kayda değer. Evet devrim ezilenler tarafından bir bayram veya bir bayram arifesi gibi

algılanıyordu ve devrimin uykudan uyandırdığı hizmetçi-kölelerin ilk hareketi de her günkü aşağılayıcı, sevimsiz ve sonu olmayan hizmetçilik boyunduruğundan kurtulmaktı.

İşçi sınıfı, bütününde, başkası hesabına zaferin simgesi olan kızıl kordelalarla avunamazdı ve böyle bir düşüncesi de yoktu. Petrograd fabrikalarında ajitasyon hüküm sürüyordu. Çok sayıda fabrika açıkça Sovyetin kararlarına boyun eğmeyi reddediyordu. Kuşkusuz işçiler atölyelerinin yolunu tutmuşlardı, ama bunu zoraki yapmışlardı. Ama hangi koşullarda? Menşevikler 1905'te sekiz saatlik işgününü dayatmaya çalışan işçilerin yenilgiye uğradıklarını ileri sürüyorlardı: "İki cephede birden çarpışmak —gericiliğe ve kapitalizme karşı— proletaryanın gücünü aşıyordu." Temel fikirleri buydu. Menşevikler genel olarak burjuvaziyle gelecekte bir bozuşmanın kaçınılmaz olduğunu kabul ediyorlardı. Ama tümüyle kuramsal itiraf onları hiç bir şeye zorlamıyordu. Bu bozuşmayı hızlandırmamak gerektiğini düşünüyorlardı. Ama burjuvazi gericilik kampına hatiplerin ve gazetecilerin ateş saçan sözleriyle değil, çalışan sınıfların kendiliğinden hareketiyle itildiğinden, Menşevikler tüm güçleriyle işçi ve köylülerin iktisadî mücadelesini baltalamaya çalışıyorlardı. "İşçi sınıfı için bugün sosyal meseleler birinci planda yer almıyor", diye akıl yürütüyorlardı. "Şu an siyasî özgürlüğünü kazanmakla meşgul."

Ama bu kuramsal özgürlük neyin nesiydi? İşçiler bir türlü anlayamıyorlardı. Her şeyden önce kasları ve sinirleri için birazcık özgürlük istiyorlardı. Ve patronlara baskı yapıyorlardı. Şu ironiye bakın hele: tam 10 martta, bir Menşevik gazetesi sekiz saatlik işgününün gündemde olmadığını ilân ettiği sırada, daha dün Sovyetle resmî ilişki kurmak zorunda kalan Fabrikatör ve İmalâtçılar Cemiyeti sekiz saatlik işgünü ile işyeri ve fabrika komitelerininin örgütlenmesini kabul ettiğini ilân ediyordu. Sanayiciler Sovyetin demokrat stratejistlerinden daha uzgörülüydüler. Bunda şaşacak bir yan yok: fabrikalarda, en azından Petrograd'daki işletmelerin yarısında, çoğunlukla da en büyüklerinde, patronlar sekiz saatten sonra işi bırakan işçilerle yüz yüze geldiler. İşçiler hükûmetin ve Sovyetin kendilerine fazla

gördüğünü bizzat alıyorlardı.

Liberal basın yüreği sızlayarak Rus sanayicilerin 10 mart 1917'deki hareketlerini 4 ağustos 1789'daki Fransız soylularının hareketiyle karşılaştırdığında, tarihî gerçeğe kendi düşündüğünden çok daha yakındı. Tıpkı XVIII. yüzyıl sonundaki feodaller gibi, Rus kapitalistleri de zorunluluğa uyuyorlardı ve geçici bir ödün vererek, gelecekte işlerin eski hâline döndürülmesini sağlamayı umuyorlardı. Kadet köşe yazarlarından biri resmî yalanı bir tarafa bırakıp açıkça şöyle itiraf ediyordu: "Menşeviklerin talihsizliği bu ya, Bolşevikler terör estirerek daha şimdiden imalâtçılar cemiyetini sekiz saatin hemen yürürlüğe sokulmasını kabule zorlamışlardı bile." Bu terör diye adlandırılan ne menem bir şeydi, bunu artık biliyoruz. Bolşevik işçiler hiç kuşku yok ki harekette baş köşeyi işgal ediyorlardı. Ve bir kez daha, Şubat'ın kader günlerinde olduğu gibi, işçilerin ezici çoğunluğu onlarla birlikte yürüyordu.

Menşevikler tarafından yönetilen Sovyet gerçekte kendisine karşı kazanılmış olan o muhteşem zaferi çok değişik duygularla tescil etti. Bununla birlikte, gözden düşen liderler bir adım daha atıp geçici hükûmeti Kurucu Meclisi beklemeden tüm Rusya için sekiz saatlik işgünü kararını almaya davet etti. Ama işletme sahipleriyle anlaşan hükûmet buna ayak diredi ve daha iyi günler beklentisiyle, kendisine pek de ısrarla sunulmayan bu talebe boyun eğmeyi reddetti.

Aynı mücadele Moskova bölgesinde de yapıldı ama daha uzun sürdü. Burada da Sovyet, işçilerin direnişine rağmen, işbaşı yapılmasını talep etti. En büyük fabrikalardan birinde, grevin sona erdirilmesine karşı yapılan bir oylamada altı bine karşı yedi bin oy çıktı. Başka işyerlerinde de benzer şekilde tepkiler vardı. 10 martta, Sovyet bir kez daha makinaların başına geçilmesini emretti. Eğer fabrikaların çoğunda bundan sonra işbaşı yapıldıysa da, hemen her yerde işgününün kısaltılması için mücadele devam etti. İşçiler eylemleriyle yöneticilerinin hatalarını düzeltiyorlardı. Uzun bir direnişten sonra, Moskova sovyeti sonunda 21 martta kendi otoritesiyle sekiz saatlik işgününü tanımak zorunda kaldı. Sanayiciler de hemen buna uydu-

lar. Taşrada mücadele nisana dek sarktı. Hemen her yerde, sovyetler önce hareketi frenliyor ve baltalıyor, sonra da işçilerin baskısı altında işverenlerle pazarlığa giriyorlardı. İşverenlerin rıza vermedikleri yerde, işçiler kendiliklerinden sekiz saatlik işgününü karara bağlamak zorunda kalıyorlardı. Sistemde koca bir gedik açılmıştı.

Hükûmet bilinçli olarak olayların dışında kalıyordu. Bu arada, liberal liderlerin aba altından sopa göstermeleriyle, işçilere karşı sert bir kampanya başlatıldı. İşçileri yola getirmek için onlara karşı askerleri öne sürmeye karar verildi. İşgününün azaltılması cephenin zayıflaması anlamına gelmez miydi? Savaş zamanında yalnızca kendini düşünmenin haklı bir yanı var mıydı? Siperlerde saatler sayılıyor muydu sanki? Varlıklı sınıflar demagojiye bir giriştiler mi, hiç bir şey onları durduramaz. Ajitasyon çılgın bir hâl aldı ve kısa zamanda siperlere kadar vardı. Er Pireyko cephe hatıralarında bu temelde yeni terfi etmiş sosyalist subayların yürüttüğü ajitasyonun etkili olduğunu kabul eder. "Ama askerleri işçilere karşı dikmeye çalışan subaylar takımının şanssızlığı sadece subaylardan ibaret kalmasıydı. Her askerin hafızasında subayın daha geçenlerde onun için ne anlama geldiğinin anısı henüz çok tazeydi."

İşçiler en sert biçimde başkentte kovalandılar. Sanayiciler, Kadet partisinin kurmay heyetiyle birlikte, kışlada ajitasyon yapmak için yeterince yol ve sınırsız bir güç buldular. Suhanov şöyle anlatır: "20'sine doğru ve izleyen günlerde, tüm yolağızlarında tramvaylarda, her açık alanda işçiler ile askerlerin korkunç bir ağız dalaşı içinde karşı karşıya geldikleri görülebiliyordu." Kavgalar da oldu. İşçiler tehlikeyi sezdiler ve yetkin bir hazırlığa giriştiler. Bunun için onlara gerçeği anlatmak, savaş kârlarının rakamlarını vermek, askerlere makinaların homurtuyla çalıştığı fabrika ve atölyeleri, ocakların cehennem alevlerini —işçilerin sayısız kurban verdikleri sürekli cephe— göstermek yetiyordu. İşçilerin inisyatifi üzerine, garnizondan birlikler özellikle savunma sanayii için çalışan fabrikalara düzenli ziyaretler yaptılar. Asker bakıyor ve dinliyor, işçi gösteriyor ve açıklıyordu. Ziyaretler görkemli bir dostluk kurulmasıyla sona eriyordu. Sosyalist

gazeteler askerî birliklerin işçilerle sarsılmaz dayanışmalarını bildiren kararlarını yayınlıyorlardı. Nisanın ortasına doğru, işçilerle askerler arasındaki anlaşmazlığa değinen her türlü haber gazete sütunlarından kalktı. Burjuva basını sustu. Böylece, iktisadî zaferden sonra, işçiler bu kez siyasî ve ahlakî yeni bir zafer kazanmışlardı.

Sekiz saatlik işgünü için mücadelenin yol açtığı hadiselerin devrimin daha sonraki tüm gelişmesi üzerinde büyük bir önemi oldu. İşçiler hafta içinde okuma, toplanma ve bir işçi milisinin kurulduğu sırada düzenli hâle gelecek olan silah atma alıştırmaları için biraz boş zaman kazandılar. Bu açık hadiselerden çıkardıkları dersle işçiler Sovyetteki önderlerini daha yakından gözlemlemeye başladılar. Menşeviklerin otoritesi ciddî yaralar aldı. Bolşevikler fabrikalarda ve kısmen de kışlalarda güçlendiler. Asker daha dikkatli, daha düşünceli, daha özenli bir hâle geldi: birilerinin onu her an gözetlediğinin farkına vardı. Kalleşçe demagoji onu yapanlara karşı döndü. İşçiler ile askerler arasında birbirinden uzaklaşma ve düşmanlık yerine, birbirine kenetlenme görüldü.

"Temas" hülyasına rağmen, hükûmet Sovyetten, önderlerinden ve vesâyetinden nefret ediyordu. İlk çıkan fırsatta da bunu gösterdi. Sovyet tümüyle hükûmet görevlerini yerine getirdiğinden, ve de bunu bizzat hükûmetin talebi üzerine yaptığından, kitleleri dizginlemek söz konusu olduğunda, Yürütme Komitesi masrafları için mütevazı bir katkı talep etti. Hükûmet bunu reddetti ve Sovyetin sürekli ısrarlarına rağmen, bu alandaki sert tutumunu korudu: hükûmet "özel bir örgüt"e devlet fonlarını aktaramazdı. Sovyet suskun kaldı. Sovyetin bütçesi devrimin ihtiyaçları için aidat toplamaktan hiç bıkmayan işçilerin sırtına bindi.

O günlerde, her iki parti de, hem liberaller hem sosyalistler tam bir karşılıklı dostluk havası estiriyorlardı. Tüm Rusya Sovyetler Konferansı'nda, ikili iktidarın varlığı uydurma diye nitelendi. Kerenskiy ordu delegelerine hükûmetle Sovyet arasında görev ve amaç bakımından tam bir birlik olduğu güvencesini verdi. Aynı derecede bir gayretkeşlikle ikili iktidar Tsereteli, Dan ve diğer Sovyet önderleri tara-

fından da inkâr edildi. Yalanla, yalan üstüne kurulu bir rejimi pekiştirmeye çalışıyorlardı.

Bununla birlikte, rejim daha ilk haftalarından başlayarak sallanıyordu. Liderlerin örgütsel kombinasyonlar yapmakta üstlerine yoktu. Kitleye karşı rastgele temsilcilere, işçilere karşı askerlere, sovyetlere karşı yeni dumalara, *zemstvo*lara ve kooperatiflere, başkente karşı taşraya ve son olarak halka karşı subay takımına dayanmaya çalışıyorlardı.

Sovyet biçimi kendi başına hiç bir mistik güç içermez. Temsil elzem olduğu sürece, kaçınılmaz biçimde her türlü temsil biçiminin içinde bulunan kusurlardan hiç de bağışık değildir. Ama sovyetizmin gücü yine de bu kusurları asgarîye indirebilmesinde yatar. Başka her türlü temsil biçiminin, kitleleri atomlaştırarak, devrimde, devrimin iradesini kıyas kabul etmez biçimde daha kötü ve daha büyük bir gecikmeyle ifade edeceğini güvenle söyleyebiliriz; hem deneyim de bunu kısa bir süre sonra teyit etmiştir. Tüm devrimci temsil biçimleri içinde sovyet en esnek, en doğrudan ve en saydam olanıdır. Ama yine de sadece bir biçimdir. Kitlelerin her hangi bir zamanda ona katabileceğinden fazlasını veremez. Buna karşılık, kitlelerin yaptıkları hatâları anlamalarına ve bunu tamir etmelerini kolaylaştırır. Devrimin gelişmesinin en önemli teminatlarından biri de zaten burada yatıyordu.

Yürütme Komitesinin siyasî perspektifleri neydi öyleyse? Her hangi bir liderin adamakıllı düşünülmüş bir perspektifi olduğu şüpheliydi. Suhanov, daha sonraları, onun planına göre, iktidarın burjuvaziye, demokrasinin güçlendikten sonra iktidarı daha güvenli bir şekilde ele alması amacıyla, kısa bir süre için verildiğini leri sürmüştür. Bununla birlikte, olguların bu kendi başına naif bir şekilde kurulması tabiatıyla retrospektif bir karakterdedir. Her hâlükârda, o dönemde hiç kimse tarafından formüle edilmiş falan değildi. Tsereteli'nin yönetiminde, Yürütme Komitesinin yalpalamaları hiç durulmamış olsa da yine de sistemliydi. Tsereteli açık açık sağlam bir burjuva iktidarı olmaksızın devrimin kaçınılmaz olarak tökezleyeceğini beyan etmişti. Demokrasi liberal burjuvaziye baskı yapmakla kendini sınırlamalı,

temkinsiz bir hareketle onu gericiliğin kucağına itmekten sakınmalı, aksine devrimin kazanımlarını pekiştirdiği ölçüde onu desteklemeliydi. Nihayette bu ara rejim sosyalistlerin parlamenter muhalefet olarak yerlerini alacakları bir burjuva cumhuriyete varacaktı.

Liderlerin zayıf noktası perspektiflerinin değil, carî eylem planlarının olmamasıydı. Uzlaşmacılar kitlelere burjuvaziden "baskı" yoluyla içerde ve dışarıda demokratik bir politika izlemesini koparmayı vaâdetmişlerdi. Hiç tartışmasız bir şekilde, halk kitlelerinin baskısıyla, tarihte yönetici sınıflar bir çok kez tavizler vermişlerdir. Ama "baskı" sonuç olarak egemen sınıfı iktidardan indirme ve yerine geçme tehditi anlamına gelir. Ama işte demokratlarda eksik olan silah da buydu zaten. Bizzat, kendi arzusuyla iktidarı burjuvaziye vermişti. Anlaşmazlıklar patlak verdiğinde, iktidarın altını oymak tehditinde bulunan demokratlar değil, tersine demokratları iktidarı geri vermeyi reddetmekle tehdit eden burjuvaziydi. Böylece, baskı mekanizmasındaki başlıca levye burjuvazinin elindeydi. Onca güçsüzlüğüne rağmen, hükûmetin Sovyet önderlerinin az çok ciddî tüm uyarılarına başarıyla direnebilmesinin açıklaması budur.

Nisan ortasında, Yürütme Komitesinin kendisinin büsbütün liberallerden yana dönen yönetici çekirdeğin esrarengiz siyasî manevraları için çok kalabalık olduğu ortaya çıktı. Münhasıran sağcılardan, ulusal savunma yanlılarından müteşekkil bir "büro" oluşturuldu. Bundan böyle yüksek siyaset dar bir çevre içinde kotarıldı. Her şey yoluna girmiş ve yerli yerine oturmuş gözüküyordu. Tsereteli sınırsız biçimde sovyetler üzerinde egemenlik kurmuştu. Kerenskiy ha babam yükseliyordu. İşte tam da o sırada kitleler içinde, tabanda ilk alarm sinyalleri açıkça ortaya çıkmaya başladı. Kerenskiy çevresinden Stankeviç "tam da Komitenin örgütlendiği sırada, münhasıran ulusal savunma yanlısı partiler arasından seçilmiş bir büro işlerin sorumluluğunu üzerine aldığı zaman, tam da o sırada, Komitenin kendisinden uzaklaşan kitlelerin direksiyonunu elinden kaçırması çarpıcıdır" diye yazar. Çarpıcı mı? Yok yahu. Bundan daha olağan ne olabilir ki?

13. Ordu ve Savaş

Daha devrimden önceki son bir kaç ay zarfında ordudaki disiplin büyük ölçüde sarsılmıştı. Subayların o günlerden kalma çok sayıda şikâyetine rastlamak mümkün: askerlerin subaylara saygısı yoktu, at, ekipman ve hatta silah bakımları evlere şenlikti. Askerî trenlerde başıboşluk hüküm sürüyordu. Her yerde durum aynı derecede kötü değildi tabiî. Ama yine de her yerde aynı doğrultuya sahipti: dağılma.

Şimdi devrimdeki sarsılma da gelip buna eklenmişti. Petrograd garnizonunun ayaklanması yalnızca subaylara rağmen değil, aynı zamanda onlara karşı gerçekleşmişti. Kritik anlarda komutanlar ortadan kayboluyorlardı. Oktyabrist milletvekili Şidlovskiy 27 şubatta Duma'ya karşı takınacakları tavır konusunda nabız yoklamak amacıyla Preobrajenskiy alayındaki subaylarla görüşmüş, ama Muhafız Ordusunun aristokratları arasında olup bitenin hiç anlaşılmadığını, ne de olsa bunların ürküntüye kapılmış monarşistlerden başka bir şey olmadıklarını görmüştü. Şidlovskiy şöyle anlatır: "Ertesi sabah tüm Preobrajenskiy alayını başlarında tek bir subay olmaksızın, sadece bandoyla sokakta düzen içinde geçit yaptığını görünce çok şaşırdım." Doğrusunu söylemek gerekirse, bir kaç birlik Tavriçeskiy Sarayına komutanlarıyla beraber, ya da daha doğrusu onları da yanlarında sürükleyerek gelmişlerdi. Subaylar zafer kortejinde kendilerini bir tür tutsak gibi hissediyorlardı. Tutuklu olarak bu sahneleri gözleyen Kontes Kleinmichel çok daha net bir ifade kullanmıştı: subaylar mezbahaya götürülen koyunlara benziyorlardı.

Şubat Devrimi askerlerle subaylar arasında bölünme yaratmadı, yalnızca bunu gözler önüne serdi. Askerlerin zihinlerinde, monarşiye karşı ayaklanma her şeyden önce subaylar takımına karşı bir ayaklanmaydı. O günlerde sırtında subay üniforması taşıyan Kadet Nabokov *Hatıralarında* şöyle yazar: "28 şubat sabahından itibaren,

evden dışarı adımını atmak tehlikeli bir hâl aldı, çünkü subayların apoletleri sökülmeye başlanmıştı." Yeni rejimin ilk günü garnizonda böyle yaşanıyordu.

Yürütme Komitesinin birinci endişesi askerleri subaylarla barıştırmaktı. Kısacası bu askerî birliği yeniden eski komuta heyetinin emrine vermek demekti. Subayların alaylarına geri dönmesi, Suhanov'a göre, orduyu "genel bir anarşiden ya da ne idüğü belirsiz ve dağınık er takımının diktatörlüğünden" koruyacaktı. Liberaller gibi, bu devrimciler de subaylardan değil, erlerden çekiniyorlardı. Bununla birlikte, işçiler "ne idüğü belirsiz" eratla uyum hâlinde, tüm kötülüklerin özellikle subaylardan kaynaklandığını düşünüyorlardı. Dolayısıyla varılan uzlaşma pek sağlam temellere dayanmıyordu.

Stankeviç ayaklanmadan sonra tekrar başlarına gelen subaylar hakkında askerlerin tutumunu şu şekilde tasvir eder: "Askerler disiplini ihlâl ederek ve kışladan başlarında subay olmaksızın değil, onların emrine de karşı gelip, hattâ bunlardan görevlerini yapan bazılarını öldürüp de çıkarak, büyük bir özgürlük eylemi gerçekleştirmişlerdi. Eğer bu bir özgürlük eylemiyse ve subaylar takımı da şimdi bunun böyle olduğunu ifade ediyorsa, öyleyse niçin komutanlar askerleri kendiliklerinden sokağa dökmediler? Ne de olsa bu onlar için hem daha kolay, hem de daha az tehlikeli olurdu. Şimdi zafer kazanıldıktan sonra, cesur galiplerin tarafına geçiverdiler. Ama ne kadar samimîler ve bu ne kadar sürecek?" Bu sözler bizzat kendi askerlerini sokağa dökmeyi hiç akıllarına getirmemiş olan şu "solcu" subaylar takımına mensup birine ait olduğundan çok daha öğreticidir.

28'i sabahı, Sampsonyevskiy Prospekt'te, bir istihkâm subayı askerlerine "herkesin nefretini kazanan hükûmetin devrildiğini", yerine Lvov'un reisliğinde bir yenisinin kurulduğunu ve bu bakımdan subaylara itaat etmeye devam edilmesi gerektiğini açıkladı. "Şimdi herkesin kışladaki görevine geri dönmesini rica ediyorum." Bir kaç asker her zamanki parolayla cevap verdi: "Başüstüne!" Ama çoğunluk şaşıp kalmıştı: ne yani, hepsi bu mu? Rastlantı eseri Kayurov da bu sahneye şahit olmuştu. Bayağı sarsılmıştı. "Bir kelime söylememe

müsaade edin, komutan bey"... Ve izni beklemeden Kayurov şu soruyu sormuştu: "Petrograd sokaklarında bir mülk sahibinin yerine bir diğerini koymak için mi üç gün boyunca işçilerin kanı aktı?" Kayurov bir kez daha boğayı boynuzlarından kavramıştı. Sorduğu soru izleyen aylarda mücadelenin konusu oldu. Askerle subay arasındaki karşıtlık köylüyle soylu mülk sahibi arasındaki husumetin bir yansımasından başka bir şey değildi.

Taşrada, zamanında talimatlarını alan askerî birliklerin şefleri olayları hep aynı biçimde sunuyorlardı: hükümdar ülkenin savunulması endişesi içinde, diyorlardı, gücünü tüketti ve ağır hükûmet görevini kardeşine devretmek zorunda kaldı. Askerlere bakıldığında, onlar için ister Nikolay olmuş isterse Mihail, hiç bir şeyin farketmediği görülüyordu, diyordu şikâyet edercesine Kırım'ın bir köşesindeki bir subay. Ama aynı şef ertesi sabah taburuna devrimin zaferini haber vermek zorunda kaldığında, askerler, kendi ifadesiyle, sanki kılık değiştirmişlerdi. Soruları, hareketleri, bakışları "sanki birinin ısrarla bu karanlık, gri, düşünmeye alışmamış beyinleri uzun ve sebatkâr bir emekle işlediğine" tanıklık ediyordu. Beyni hiç zorlanmadan Petrograd'dan gelen son telgrafa intibak eden subay ile zar zor da olsa, olaylar karşısındaki tutumunu kendisi belirleyen, hattâ bunları nasırlı elleriyle kendi tartan asker arasında koca bir uçurum vardı.

Biçimsel olarak ayaklanmayı tanıyan yüksek komuta heyeti genel olarak devrimin cepheyi etkisi altına almasına izin vermemeyi kararlaştırdı. G.K.K.'daki genelkurmay başkanı cephe komutanlarına, ola ki ordularında devrimci delegasyonlar, general Alekseyev'in deyişiyle kısaca "çeteler" ortaya çıkarsa, onları hemen tutuklamaları ve hemen oracıkta kurulacak bir divan-ı harpte yargılamalarını emretti. Ertesi gün, aynı general "haşmetmeapları" Grandük Nikolay Nikolayeviç adına hükûmetten "cephe gerisinde olup bitene", bir başka deyişle devrime "bir son vermesini" talep ediyordu.

Ordunun yüksek komuta heyeti monarşiye bağlılığından değil, ama devrim korkusuyla cephedeki orduyu ayaklanma konusunda elinden geldiğince geç bilgilendiriyordu. Bazı cephelerde gerçek bir

karantina uygulanıyordu: Petrograd'dan gelen mektuplar dağıtılmıyor, ziyaretçiler nezarete alınıyordu. Eski rejim böylece ebediyetten bir kaç gün daha çalıyordu. Devrim haberi ateş hattına 5 veya 6 mart'ta ulaştı, ama hangi biçimde? Az buçuk şöyle: Grandük başkomutan atanmış, çar vatan adına tahttan feragat etmiş, geri kalan her şey eskisi gibi. Bir çok, hattâ çoğu siperde, devrime dair bilgiler Petrograd'dan çok Almanlardan geliyordu. Tüm ordu yüksek komutasının gerçeği gizlemek için ağız birliği yapmadığı konusunda askerler arasında her hangi bir şüphe olabilir miydi? Ertesi veya daha ertesi günü kollarına kızıl kordela takan aynı subaylara askerler en ufak bir güven duyabilirler miydi?

Karadeniz donanması baş komutanı Petrograd'daki hadiselere dair haberlerin denizciler üzerinde başlangıçta pek etkili olmadığını anlatır. Ama başkentten ilk sosyalist gazeteler gelir gelmez, "göz açıp kapayıncaya kadar, tayfaların ruh hâli değişti, mitingler başladı ve kriminal ajitatörler kabuklarından çıktılar." Amiral gözlerinin önünde olup biteni hiç anlamamış görünüyor. Düşüncelerde değişiklik yaratan hiç de gazeteler değildi. Gazeteler yalnızca denizcilerin kafasında ayaklanmanın derinliği konusundaki şüpheleri dağıttı ve artık komutanların misillemesinden duyulan endişe ortadan kalktığından tayfalara gerçek duygularını açıkça göstermelerine izin verdi. Karadeniz donanmasının subaylar takımı ile bizzat kendisinin siyasî fizyonomisi aynı yazar tarafından tek bir cümlede şöyle karakterize edilmişti: "Subayların çoğunluğu başında çar olmadan vatanın mahvolacağını düşünüyorlardı." Demokratlar da karanlık denizcilere benzer bir ışık tutulmazsa vatanın mahvolacağını düşünüyorlardı.

Ordu ve donanmanın komuta heyeti iki farklı kanata bölünmüştü. Bir kanat yerlerinde kalmaya çalışıyor, devrimle işbirliğine giriyor ve Sosyal-Devrimci partiye yazılıyordu. Daha sonra içlerinden bazıları Bolşeviklerin içine dahi sızmaya çalıştılar. Diğerleri ise, aksine, dikleniyor, yeni düzene karşı çıkmaya çalışıyordu, ama kısa bir süre sonra keskin mücadeleler ayaklarını yerden kesti ve askerlerin yükselen seli onları sürükleyip götürdü. Bu tür gruplaşmalar çok normal

olup, bütün devrimlerde tekrar tekrar yaşanmıştır. Fransız monarşisinin uzlaşmaz subayları, aralarından birinin ifadesiyle, "sonuna dek mücadele etmişler" ve ne çektilerse askerlerin itaatsizliğinden çok bazı soylu meslektaşlarının köle ruhluluğundan çekmişlerdi. Sonunda, eski komuta heyetinin çoğunluğu safdışı edilmiş, ezilmişti ve yalnızca küçük bir kısmı yeniden eğitilerek uyum sağlayabilmişti. Subaylar takımı olsa olsa içinden geldiği sınıfların akıbetini, onu da en dramatik biçimde, paylaşıyordu.

Ordu genel olarak hizmet ettiği toplumun bir görüntüsünü sergiler. Ondan sadece toplumsal ilişkilere yoğunlaşmış bir nitelik kazandırmasıyla, toplumsal ilişkilerin pozitif ve negatif çizgilerini son raddesine dek götürmesiyle ayrılır. Savaşın Rusya cephesinde tek bir büyük komutan yaratamaması boşuna değildir. Yüksek komuta aralarından biri tarafından hayli parlak bir biçimde tasvir edilmiştir: "Bol bol maceracılık, cehâlet, egoizm, entrika, kariyerizm, tamahkârlık, acizlik, uzgörü yoksunluğu", diye yazar general Zalesskiy, "ama pek az bilim, yetenek, hazırlık, risk alma, hattâ rahatını ve sağlığını tehlikeye atma arzusu." İlk başkomutan olan Nikolay Nikolayeviç'in tek özelliği uzun boyu ve yüce kişiliğinin altında gizlenmiş kabalığıydı. Vasatlık timsâli, ordu zabıt kâtiplerinin en gediklisi general Alekseyev titizlik bakımından ondan daha üstündü. Kararlı görünümlü yüzbaşı Kornilov hayranları tarafından bile pek zeki bulunmuyordu. Kerenskiy'in Savaş bakanı Verhovskiy daha sonraları Kornilov hakkında koyun kafalı bir aslan yürekli demiştir. Brussilov ve amiral Kolçak, kabul edelim ki, belli bir ölçüde, zekâ bakımından diğerlerinden üstünlerdi, ama hepsi o. Denikin karakter sahibiydi, ama başka açılardan, ancak beş-altı kitap okumuş sıradan bir ordu generaliydi. Daha sonra, fransızca bilip bilmediklerini bilmiyoruz ama, içkici, hem de bayağı içkici olan beş paralık Yudeniçler, Dragomirovlar, Lukomskiyler geliyordu.

Doğrusunu döylemek gerekirse, subay takımında yalnızca soylular Rusya'sı değil, burjuva ve demokrat Rusya da geniş ölçüde temsil ediliyordu. Savaş ordu saflarına on binlerce genç küçük burjuvayı

sokmuştu: subaylar, askerî idare memurları, doktorlar, mühendisler. Hemen hemen bütünüyle zafere kadar savaş yanlısı bu çevreler bazı önemli tedbirlerin alınmasının zorunlu olduğunu hissetseler de, sonuçta tıpkı stepnedeki demokratların burjuvaziye tâbi olmaları gibi, çarlık zamanında korkudan, devrimden sonra da inançlı olarak yüksek gerici çevrelerin yönlendiriciliğine tâbilerdi. Subay takımındaki uzlaşmacı unsurlar daha sonra uzlaşmacı partilerin meşum akıbetini paylaştılar; yalnızca cephede durum kıyas kabul etmez derecede daha ağırdı. Yürütme Komitesinde ikili oynayarak uzun süre ayakta kalabilirdiniz, ama askerler karşısında bu iş o kadar kolay değildi.

Demokrat ve aristokrat subaylar arasındaki kıskançlık ve sürtüşmeler orduyu yenileştirmeye yaramak şöyle dursun, yalnızca dağılma yönünde yeni bir unsur getirmişti. Ordunun fizyonomisi eski Rusya tarafından belirlenmişti ve tümüye serflik kurumunun izlerini taşıyordu. Eskiden olduğu gibi, subaylar hiç düşünmeden boyun eğen ve insan kişiliğinde henüz bilincin uyanmadığı köylüyü en iyi asker addediyorlardı. Rus ordusunun ilkel bir tarıma, serflik hukukuna ve tarımsal cemaate dayalı Suvorovcu "millî" geleneği buydu. XVIXVII. yüzyılda bu malzemeyle Suvorov hâlâ harikalar yaratabiliyordu.

Lev Tolstoy, büyük toprak sahibi tercihiyle, Platon Karatayev karakterinde, gıkını çıkartmadan doğaya, egemene ve ölüme boyun eğen eski Rus askeri tipini idealize etmiştir (*Savaş ve Barış*). Her türlü insan faaliyetinde bireyciliğin yolunu açmış olan Fransız Devrimi Suvorov'un savaş sanatını tarihe gömdü. XIX. ve XX. yüzyıl boyunca, Fransız Devrimini Rus Devriminden ayıran tüm o zaman diliminde, çarlık ordusu feodal bir ordu olarak sürekli biçimde yenilgiye uğradı. Böyle bir "ulusal" temelde oluşturulmuş olan komuta heyeti askerin kişiliğine yönelik horgörüsüyle, pasif Mandarinizm zihniyetiyle, meslek cehaletiyle, kahramanlık fikrinden yoksunluğuyla ve dalaverecilige yatkınlığıyla sivriliyordu. Subay takımının otoritesi dışsal ayrım işaretlerine, saygı kalıpları ritüeline, bastırma-sindirme sitemine ve hattâ askerin subayla konuşurken dikkat etmesi gereken o iğrenç özel köle lisanına —"olur efendim; siz bilirsiniz efendim"— dayanıyordu.

Devrimi sözde kabul ederlerken ve geçici hükûmete bağlılık yemini ederlerken, çarlık mareşalleri basitçe kendi hatalarını gözden düşmüş hanedanın üzerine yıkıyorlardı. II. Nikolay'ın tüm geçmişleri için günah keçisi olarak ilân edilmesini hemencecik kabul etmişlerdi. Ama buradan ileriye geçmek mi, orada durun! Devrimin ahlâkî temelinin insan kitlesini tüm varlıklarının üstüne kurulu olduğu manevî atalet konusunda uyarmak olduğunu nasıl anlayabilirlerdi ki? Cepheye komuta etmekle görevlendirilen Denikin Minsk'te şu beyanatı veriyordu: "Devrimi bütünüyle ve hiç bir kısıtlama olmaksızın benimsiyorum. Ama orduya devrimi ve demagojiyi sokmanın ülke için tehlikeli olduğunu düşünüyorum." Alın size dar kafalı bir generalden klasik bir formül! Daha alt düzeyli generallere gelince, Zalesskiy'in ifadesiyle onlar tek bir şey istiyorlardı: "Bize dokunmayan yılan bin yaşasın!" Bununla beraber, devrim onlara dokunmamazlık edemezdi. Ayrıcalıklı sınıflardan geldiklerinden kazanacakları bir şey olmasa da kaybedecekleri çok şey vardı. Yalnızca komutanlık ayrıcalıklarından değil, büyük topraklarından da mahrum kalmakla tehdit ediliyorlardı. Geçici hükûmete sadık bir tutum göstermekle birlikte, gerici subay takımı sovyetlere karşı yaman bir mücadele örneği verdiler. Ne zaman ki devrimin asker kitlesine ve bunların köylerine tam manasıyla nüfuz ettiğine kani oldular, o zaman bu komutanlar Kerenskiy'in, Milyukov'un, hattâ Rodzyanko'nun eşi görülmedik bir ihanet içinde olduklarını düşündüler. Tabiî Bolşeviklerin de —bunu eklemeye gerek var mı?

Donanmanın varlık koşulları, kara ordusununkinden de daha çok, sürekli ve canlı bir iç savaş tohumları barındırıyordu içinde. Yıllar yılı zorla tıkıldıkları o çelikten odalar içinde denizcilerin hayatı beslenme bakımından bile kodestekilerden daha farklı değildi. Öte yandan, çoğunlukla ayrıcalıklı sınıflara mensup subaylar bahriye hizmetini meslek olarak ve kendi arzularıyla seçtiklerinden vatanı çarla, çarı kendileriyle özdeşleştiriyorlardı ve bahriye erini de savaş gemisinin en az değerli parçası olarak görüyorlardı. İki birbirinden ayrı ve kapalı dünya yakın temas hâlinde, gözlerini birbirlerine dikmiş yaşıyorlardı. Do-

nanmanın gemilerin bakım ve onarımı için gerekli olan çok sayıdaki işçiye sahip sınaî liman kentlerinde üsleri vardı. Dahası, makina ve teknik hizmetlerdeki ekipler bizzat gemilerde bile çok sayıda kalifiye işçi barındırıyordu. İşte savaş gemisini bir devrim mayınına çeviren koşullar bunlardı. Bütün ülkelerdeki ayaklanma ve askerî başkaldırılarda denizci erler patlamaya en yakın unsurları oluşturuyorlardı: hemen her zaman, çıkan ilk fırsatta, subaylara güçlü misillemelerde bulunuyorlardı. Rus denizcileri de bundan müstesna değillerdi.

Kronstadt'ta ayaklanmaya, kendi geçmişlerinden ürkerek, devrimin olduğunu denizcilerden gizlemeye çalışan komutanlara karşı kanlı bir öç patlaması eşlik etti. Bunun ilk kurbanlarından biri, haklı bir hışmı üzerine çekmiş olan donanma komutanı amiral Viren oldu. Subayların bir kısmı denizciler tarafından tutuklandılar. Serbest bırakılanlardan silahları alındı.

Helsingfors ve Sveaborg'da amiral Nepenin baskı tehditleriyle denizci ve askerleri sindirerek 4 mart gecesine dek asi Petrograd'dan gelen hiç bir haberin duyurulmasına izin vermedi. Buradaki ayaklanma çok daha şiddetli bir şekilde patlak verdi ve bir gün, bir gece sürdü. Sayısız subay tutuklandı. Aralarından en fazla nefret edilenler buza gömüldüler. "Ne idüğü belirsiz er takımı"na pek de iyi nazarla bakmayan Suhanov şöyle yazar: "Helsingfors ve donanmadaki yetkililerin tavırları hakkında Skobelev'in anlattıklarına bakılacak olursa, bu yapılanların ne kadar az olduğuna olsa olsa şaşmak gerekir."

Ama kara ordusunda da, peşpeşe dalgalar hâlinde gerçekleşen kanlı misillemeler olmadı değil. Başlangıçta eskinin, askerlere yapılan kötü muamelenin öcü alınıyordu. Bir ülser gibi yakıcı kötü anılar hiç de az değildi. Çarlık ordusunda değnekle dövme cezasının resmen konduğu 1915'ten beri subaylar çoğunlukla birer aile reisi olan erleri keyiflerine göre dövüyorlardı. Ama söz konusu olan her zaman geçmiş de değildi. Tüm Rusya Sovyetler Konferansında ordu işleri konusundaki raportör 15 ilâ 17 mart arasında cephede askerlere hâlâ fizikî cezalar uygulandığını bildiriyordu. Cepheden gelen bir Duma milletvekili subayların etrafta olmadığı bir sırada Kazakların kendisi-

ne şunu söylediğini anlatmıştı: "Hadi bakalım, emirden (burada kuşkusuz "1. Nolu Emir"den bahsediliyor, daha ileride bu meseleye değineceğiz) bahsediyorsunuz. Dün buraya da ulaştı, ama yine de bugün komutan suratıma şaplağı indirdi." Bolşevikler de uzlaşmacılar kadar askerlere yapılan kötü muamele konusunda uyarılarda bulunmuşlardı. Fakat ateş açıldıktan sonraki şok dalgaları kadar kanlı göçler de kaçınılmazdı. Her hâlükârda, Şubat Devrimin kanlı olmadığını söyleyen liberaller bunu bizzat iktidarı aldıklarından söylüyorlardı.

Kimi subaylar askerlerin gözünde geçmişle kopuşun simgesi olan kızıl kordelalar konusunda sert çatışmalar tahrik etmekten kaçınmadılar. Sumskiy alayının komutanı bu şekilde öldürüldü. Birliğe yeni katılan bir erden kızıl kordelasını çıkartmasını isteyen bir komutan askerler tarafından tutuklanmış ve nezarete atılmıştı. Resmî binalardan kaldırılmayan çar portreleri konusunda da sayısız çatışmalar meydana geldi. Burada monarşiye sadakât mi söz konusuydu? Çoğu durumda, bu devrimin sağlamlığına karşı bir meydan okuma ve gelecek için bir tür önlem almaydı. Ama askerler portrelerin gerisinde eski rejimin pusuya yatmış hayaletini görmekte yanılmıyorlardı.

Ordudaki yeni rejimi belirleyen, yukarıdan dayatılan düşüncesiz önlemler kadar aşağıdan zorlanan sıçramalardı da. Subayların disiplin yetkileri ne kaldırılmış ne de sınırlandırılmıştı; yalnızca mart ayı boyunca kendiliğinden işlemez hâle geldiler. Karadeniz donanmasının komutanı "şurası açık ki, eğer bir subay bir denizci erine bir disiplin cezası verse de bunu uygulatacak gücü yoktu" demişti. İşte gerçek bir halk devrimin belirtilerinden biri de budur.

Disiplin gücünün elden kaçmasından sonra subay takımının pratikteki acizliklerini gizleyebilecek bir şey kalmadı. Hem gözlem gücünü hem de askerî konulara ilgisini bildiğimiz Stankeviç komuta heyetinin içler acısı durumunu sergiler: talimatlar hâlâ savaşın gereklerine hiç de cevap vermeyen eski yönetmeliklere göre veriliyordu. "Bu tür uygulamalar askerlerin tahammül ve itaatlerini denemekten başka bir şey değildi." Tabiatıyla, subay takımı kendi acizinin kabahatini devrimin üzerine atmaya çalışıyordu.

Bilek gücüyle acımasız bir hesaplaşmaya hazır durumdaki askerler aynı zamanda çocuksu bir saflığa ve fedakârca bir minnete de meyilliydiler. Kısa bir süre boyunca, liberal papaz milletvekili Filonenko cephedeki askerlere özgürlük fikirlerinin taşıyıcısı, devrimin yol göstericisi gibi göründü. Eski kilise öğretileri garip bir şekilde yeni imana katışmıştı. Askerler papazı omuzlarda taşıyor, havaya kaldırıyor, nazik bir şekilde kızağına yerleştiriyor, o da coşkudan tıknefes Duma'da şöyle anlatıyordu: "Bir türlü vedalaşamıyorduk. Ellerimizi, ayaklarımızı öpüyorlardı." Bu vekile Duma'nın orduda tam bir otoritesi varmış gibi görünüyordu. Gerçekteyse, otorite devrime aitti ve şans eseri ortaya çıkmış kimi simalara göz kamaştırıcı yansımasını aktaran da oydu.

Guçkov'un beş on tane generali görevden alarak ordunun yüksek kademelerinde yaptığı sembolik temizleme bir yandan askerleri tatmin etmezken, diğer yandan da yüksek rütbeli subaylarda bir belirsizlik durumu yaratıyordu. Herkes sivri bir hareket yapmaktan çekiniyor, çoğunluk cereyana uymuş gidiyor, bol bol yağ çekiyor ve sıkılmış yumruğunu cebinde saklıyordu. Orta ve düşük rütbeli subayların askerlerle yüz yüze geldikleri zamanki durumları çok daha berbattı. Bu düzeyde hükûmet hiç bir temizlik yapmamıştı. Yasal yollardan haklarını arayan cephedeki bir bataryanın topçuları komutanları hakkında Yürütme Komitesi ve Devlet Duma'sına şöyle yazıyorlardı: "Kardeşler... sizden çok rica ediyoruz şu düşmanımız Vançehasa'yı başımızdan alın." Cevap alamayınca da, askerler her zamanki gibi başlarının çaresine kendileri bakıyorlardı: itaatsizlik, görevden uzaklaştırma ve hattâ tutuklama. Ancak bundan sonra uyanan yüksek komuta kademesi bazen askerleri cezalandırarak, bazen de işleri daha fazla karıştırmamak için onlara dokunmayarak, bu tutuklanmış veya dışlanmış subayları görevden alıyordu. Böylece askerlerin fiilî durumunda herhangi bir netlik olmasa da, subay takımı için katlanılmaz bir durum ortaya çıktı.

Öte yandan, ordunun kaderini ciddîye alan bir çok muharebe subayı komuta heyetinin tümüyle temizlenmesinde ısrar ediyordu. Eğer

bu yapılmazsa, diyorlardı, ordunun savaş yeteneğinin yeni bir güç kazanmasını düşünemeyiz bile. Askerler de Duma vekillerine bundan daha az inandırıcı olmayan argümanlar öne sürüyorlardı. Eskiden bir dertleri olduğunda şikâyetlerini sorunlarına pek dikkat göstermeyen subaylarına yaparlardı. Şimdi nasıl davranacaklardı? Komuta kademesi eskisi gibi kaldığından, şikâyet dilekçelerinin akıbeti belliydi. Bir milletvekili bunu şöyle ifade ediyordu: "bu sorunun cevabı çok zordu." Bununla birlikte, bu basit soru tüm ordunun akıbetiyle ilgiliydi ve geleceğini ipotek altına alıyordu.

Yine de ordu içindeki ilişkilerin ülkenin her yanında, bütün birliklerde özdeş olduğunu da düşünmemek gerek. Hayır, çok bariz tezatlar vardı. Baltık donanmasındaki denizci erler ilk devrim haberine subaylarına misillemede bulunarak tepki gösterirlerken, hemen yanı başlarındaki Helsingfors garnizonunda subaylar nisan başında asker sovyetinde hâlâ önder bir konum işgal ediyorlardı. Hattâ törenlerde Sosyal-Devrimciler adına gösterişli bir general çıkıp konuşuyordu. Bu türden öfke ve güven tezatları hiç de nadir değildi. Bununla birlikte ordu bir bileşik kaplar sistemi gibi hareket ediyordu ve askerler ile denizci erlerin siyasî tutumları tek bir yöne doğru gidiyordu.

Askerler hızlı ve kesin değişimler umdukları ölçüde disiplin az çok korundu. Ama her şeyin eskisi gibi sürdüğünü, aynı eziyetin, aynı köleliğin, aynı karanlığın, aynı dertlerin yine devam ettiğini gördükleri andan itibaren —der bir cephe delegesi— karışıklıklar başladı. İnsanları hörgüçle teçhiz etmeyi aklına getirmeyen doğa maalesef askerlere de bir sinir sistemi uygun görmüş. Devrimler zaman zaman bu çifte hatâyı bize hatırlatmaya yararlar.

Cephede olduğu gibi cephe gerisinde de, arızî sebepler kolayca çatışmaya yol açabiliyordu. Askerlere de "tüm yurttaşlarla eşit olarak" tiyatrolara, toplantılara, konserlere, vs. serbestçe gitme hakkı tanınmıştı. Bir çok asker bunu tiyatrolara bedava girme hakkı olarak anladılar. Bakan bu "özgürlük"ü aşkın bir anlamda anlamak gerektiğini izah etti. Ama ayaklanmış halk kitleleri hiç bir zaman Platonculuk veya Kantçılığa meyil göstermemişlerdir.

Farklı farklı zamanlarda, farklı farklı garnizonlarda ve değişik askerî birliklerde eskimiş disiplin kumaşı parça parça yırtılıyordu. Bir komutan sık sık dışarıdan gazete veya bir ajitatör gelinceye dek alayında veya bölüğünde işlerin yolunda gittiğini sanıyordu. Gerçekteyse, derin ve karşı konulmaz kuvvetler alttan alta çalışmalarını sürdürüyorlardı.

Liberal milletvekili Yanuşkeviç cepheden, düzen bozukluğunun genellikle "yeşil" birlikler diye adlandırılan mujik birliklerinde ortaya çıktığı genel haberini getirdi. "En devrimci birliklerde subaylarla çok iyi geçiniliyor." Gerçekte disiplin şu iki uçta en uzun süre korunmuştu: tuzu kuru köylülerden müteşekkil imtiyazlı süvariler ve topçular; genel olarak, içinde yüksek bir yüzdeyle işçi ve aydın barındıran teknik personel. En uzun direnişi, içlerinden çoğunun kazanacağı hiç bir şey olmayıp, kaybedeceği çok şey olduğu bir toprak devriminden ürken mülk sahibi Kazaklar gösterdiler. Kazak birliklerinden kimi unsurlar, ayaklanmadan sonra bile, bir çok kez, bastırma görevlerini sürdürdüler. Ama genelde tek fark dağılmanın hızı ve süresindeydi.

Bu amansız savaşta metler ve cezirler oldu. Subaylar intibak etmeye çalışıyorlardı. Askerler tekrar umutlanmaya başlıyorlardı. Fakat, geçici durulmalardan, günlük ve haftalık ateşkeslerden sonra, eski rejimin ordusunu paramparça eden toplumsal öfke daha büyük bir tansiyon kazanıyordu. Gitgide daha çok trajik şimşekler çakıyordu. Moskova'da bir sirkte bir gaziler, askerler ve subaylar toplantısı tertiplenmişti. Sakat bir konuşmacı kürsüden subaylar hakkında sert sözler sarfetti. Hemen protesto uğultuları yükseldi, herkes ayaklarını, şişeleri, koltuk değneklerini yere vuruyordu. "Söyleyin bakalım subay efendiler, ne kadar zamandır erleri değnekle, yumrukla dövüyorsunuz?" Ardından bu yaralı, bereli, aksak insanlar koltuk değnekleriyle birbirlerine karşı sakat askerlerle sakat subaylar, çoğunlukla azınlık şeklinde iki sur gibi dikildiler. Bu bir sirkin orta yerindeki karabasan sahnesi daha şimdiden iç savaşın korkunçluklarını haber veriyordu.

Orduda olduğu gibi ülkede de tüm bu dalgalanmalar ve çelişkiler üzerine tek bir sözcükle tanımlanan bir mesele tüm haşmetiyle çökmüştü: savaş. Baltık'tan Karadeniz'e, Karadeniz'den Hazar'a ve daha ileriye, ta İran'ın içlerine kadar, uçsuz bucaksız bir cephe üzerinde altmış sekiz piyade ve dokuz süvari birliği bulunuyordu. Bunlar ne olacaktı? Savaş ne olacaktı?

Savaş gereçleri bakımından, ordu, devrimin başında, kayda değer ölçüde güçlendirilmişti. Cephe ihtiyaçları için yurtiçi üretim yükselmişti; aynı zamanda müttefiklerden Murmansk ve Arhangelsk yoluyla gelen başta topçu malzemeleri olmak üzere, savaş gereçleri de artıyordu. Tüfek, top, cephane miktarı savaşın ilk dönemindekine göre son derece daha fazlaydı. Yeni topçu tümenleri kuruluyordu. İstihkâm birlikleri geliştiriliyordu. Buna dayanarak bazı bedbaht yüksek askerî yetkililer daha sonraları Rusya'nın zafere çok yakın olduğunu ve önlerindeki engelin sadece devrim olduğunu ispat etmeye yeltenmişlerdir. On iki yıl önce de Kuropatkin ve Lineviç aynı gerekçelerle Vitte'nin Japonları ezip geçmelerini önlediğini ileri sürmüşlerdi. Gerçekte, Rusya 1917'de zafere her zamankinden daha uzaktı. Savaş gereçleri artarken 1916 sonuna doğru orduda gıda maddesi yetersizliği olduğu tespit edildi. Tifüs ve skorbüt çarpışmalardan daha fazla zayiata yol açıyordu. Ulaşımdaki keşmekeş birliklerin hareketini engelliyor ve bu da büyük askerî birlik kaydırmalarına bağlı stratejik kombinasyonları çok zayıflatıyordu. Bu yetmiyormuş gibi, at ikmalinin yetersizliği de sık sık topçu birliklerini atalete mahkûm ediyordu.

Ama asıl sorun burada değildi. Sorun ordunun moraline umut bağlanamamasıydı. Bunu şöyle de ifade edebiliriz: ordu bir ordu olarak artık ortada yoktu. Yenilgiler, geri çekilmeler, önderlerin ihaneti askerîyenin ruh hâlini tümüyle sarsmıştı. Tıpkı ülkenin sinir sisteminin değiştirilememesi gibi, buna da idarî önlemlerle çare bulunamıyordu. Asker şimdi kurtlamış ete nasıl iğrenerek bakıyorsa mermi yığınına da öyle bakıyordu. Tüm bunlar ona gereksiz ve işe yaramaz görünüyordu; tüm bunlar aldatmaca ve dalaverеydi. Artık subay ona

ikna edici tek bir lâf söyleyemiyor ve çenesini de dağıtamıyordu. Subay da kendisini yüksek komuta kademesi tarafından aldatılmış hissediyordu ve zaman zaman askerin önünde üstlerinden azar işittiği oluyordu. Ordu iflah olmaz derecede hastaydı. Devrimde söyleyecek bir şeyi hâlâ vardı. Ama savaş için artık çoktan ortada yoktu. Kimse zafere inanmıyordu, ne subaylar ne de askerler. Kimse artık savaş istemiyordu, ne ordu ne de halk.

Apayrı bir hayat yaşanan yüksek kançılaryalarda uyuşukluktan olsa gerek hâlâ büyük harekâtlardan, baharda bir taarruzdan, Türkiye'den boğazları almaktan söz ediliyordu. Hattâ bu amaçla Kırım'da büyük bir birlik oluşturuluyordu. Bültenlerde kuşatma için ordunun en zinde unsurlarının görevlendirildiği yazıyordu. Petrograd'dan Muhafız Ordusu unsurları gönderilmişti. Ama 25 şubatta, yani ayaklanmadan iki gün önce tatbikat yaptırmaya başlayan bir subayın anlattıklarına bakılırsa, birliğin durumu hiç de iç açıcı değildi. Bu mavi, kestane ve gri renkli kayıtsız gözlerde savaş yapma yönünde hiç bir arzu okunmuyordu... "Tüm düşünceleri, tüm arzuları yalnızca ve yalnızca barışa dönüktü."

Bu türden tanıklıklar hiç de az sayıda değildir. Devrim sadece kendinden önce hazırlanmış olanın ortaya çıkmasını sağlamıştı. Öyle ki "kahrolsun savaş" sloganı Şubat günlerinin başlıca yürüyüş çığlığı olmuştu. Kadınlardan, Vıborg semti işçilerinden ve Muhafız Ordusu kışlalarından yükselen ses buydu.

Milletvekilleri mart başında cepheyi ziyaret ettiklerinde, askerler, özellikle de en yaşlı olanları, habire aynı soruyu soruyorlardı: "Ya toprak konusunda ne söyleniyor?" Milletvekilleri kaçamak bir şekilde toprak meselesinin Kurucu Meclis tarafından ele alınacağı cevabını veriyorlardı. Tam o sırada kalabalıktan herkesin içinde sakladığı fikri ele veren bir ses yükseliveriyordu: "Toprak neye yarar? Ben öldükten sonra, topraktan bana ne hayır gelir?" İşte askerlerin devrim programının başlangıç noktası buydu: önce barış, sonra toprak.

Çok sayıda yurtsever palavraların dile getirildiği mart sonundaki Tüm Rusya Sovyetleri Konferansında siperdeki askerlerin direkt tem-

silcilerinden bir delege devrim haberine cephenin nasıl tepki gösterdiğini oldukça açık ve seçik biçimde açıklamıştı: "Bütün askerler şöyle dediler: Tanrıya şükür, belki artık barışa kavuşuruz." Siperler bu delegeye konferansta şöyle söylemesini tembih etmişlerdi: "Özgürlük için canımızı vermeye hazırız, ama yoldaşlar, şu savaşın bitirilmesini istiyoruz." İşte bu gerçeğin canlı sesiydi, özellikle talebin ikinci kısmı. Dayanmak gerekiyorsa dayanırız, yeter ki siz yukarıdakiler bir an evvel barış yapın.

Çarın Fransa'daki, yani tümüyle yabancı oldukları bir ortamdaki birlikleri de aynı duygular içindeydiler ve ülkede kalan orduyla aynı çözülme evrelerinden geçiyorlardı. İleri yaştaki bir cahil köylü yaban ellerde bir subaya şöyle diyordu: "Çarın tahttan ayrıldığı haberini duyduğumuzda, savaşın sona ereceğini sandık...Çünkü bizi savaşa yollayan çardı... Ben hâlâ siperlerde çürüyeceksem, özgürlük benim neyime?" İşte askerin, dışarıdan gelmeyen, otantik felsefesi buydu: hiç bir ajitatör bundan daha basit ve inandırıcı kelimeleri uyduramazdı.

Liberaller ve yarı liberal sosyalistler bilâhare devrimi bir yurtsever ayaklanmaymış gibi sunmaya çalıştılar. 11 martta Milyukov Fransız gazetecilerine şu açıklamayı yapıyordu: "Rus devrimi Rusya'nın zafere giden yolda önüne dikilen engelleri berataraf etmek için yapıldı." Burada ikiyüzlülük yanılsamayla birleşir, her ne kadar ikiyüzlülük çoğu zaman galebe çalsa da. Oysa düpedüz gericiler olayları daha açık seçik görüyorlardı. Alman soyundan panslavist, Lutheryen menşeli Ortodoks, Marksist eğitimli monarşist Von Struve, öfkeli gerici lisanıyla da olsa, ayaklanmanın gerçek kaynaklarını çok daha doğru biçimde tanımlıyordu. "Devrimde halk kitleleri ve özellikle de askerler yerlerini aldıkça", diye yazıyordu, "hareket yurtseverlik yönündeki bir patlamadan çok, açıkça savaşın devam ettirilmesine karşı, yani düşmanlığın sona erdirilmesine yönelen kendiliğinden ve korkunç bir terhise doğru ilerledi."

Doğru bir fikir öne sürmekle beraber bu sözler yine de içinde bir iftirayı da barındırıyor. Korkunç terhis aslında savaşın kendisinden kaynaklanıyordu. Bunu devrim yaratmadı: hattâ tam tersine bunu bir

süre geciktirdi bile. Devrimin arifesinde son derece artan askerden kaçma hadiseleri ayaklanmayı izleyen ilk haftalarda azaldı. Ordu bekle görde idi. Devrimin barış getireceğini uman asker cepheyi omuzlamayı reddetmedi. Yoksa yeni hükûmet barış imzalayamazdı.

23 mart tarihli raporunda bir el bombası tümeninin komutanı şöyle diyordu: "Askerler açıkça savunmada kalmamız, taarruza geçmememiz fikrindeydiler." Gerek askerî gerekse siyasî raporlar farklı şekillerde de olsa aynı düşünceyi tekrar ediyorlardı. Eski devrimci ve geleceğin Bolşevik ordu komutanı asteğmen Krılenko askerler için savaş meselesinin o sırada şu formülle çözüldüğüne tanıklık etmektedir: "cepheyi koru, taarruza geçme." Daha görkemli, ama daha içten bir ifadeyle bu özgürlük anlamına geliyordu.

"Süngülerimizi toprağa gömemeyiz!" Karışık ve çelişkili görüşlerin etkisi altındaki askerler o sıralarda genelde Bolşevikleri dinlemeyi reddediyorlardı. Belki de kimi beceriksiz nutuklardan aldıkları izlenimle Bolşeviklerin devrimin savunulması endişesini taşımadıklarını ve hükûmetin barış imzalamasını engelleyebileceklerini sanıyorlardı. Sosyal-yurtsever gazete ve ajitatörler sürekli olarak bu fikri askerlere yayıyorlardı. Ama zaman zaman Bolşeviklere konuşma izni vermeseler de, askerler, devrimin ilk günlerinden başlayarak, kararlı bir şekilde taarruz fikrini reddediyorlardı. Başkentteki politikacılar askerlere gerekli baskı yapılırsa bertaraf edilebilecek bir tür yanlış anlamanın varolduğunu sanıyorlardı.

Savaşın sürdürülmesi yönündeki ajitasyon son raddesine vardı. Milyonlarca nüsha basılan burjuva basını devrimin görevlerini zafere kadar savaşın ışığında sunuyordu. Uzlaşmacılar bu ajitasyona önce yarım ağızla, sonra daha cesur bir şekilde destek verdiler. Ayaklanma sırasında çok zayıf olan Bolşeviklerin etkisi, greve katıldıkları gerekçesiyle cepheye yollanan binlerce işçinin ordu saflarını terketmesiyle birlikte daha da azaldı. Barış yönündeki eğilim, en yoğun olarak bulunduğu yerde, kendine açık ve seçik olarak ifade imkânı bulamadı. Avutucu hayaller peşindeki komutan ve komiserler bu ortamda işlerin gerçek yüzünü gizleme olanağını buldular. O dönemde-

ki çoğu makale ve nutukta askerlerin taarruzu yalnızca "ne ilhak, ne tazminat" sloganını iyi anlayamamaktan ötürü reddettikleri ifade ediliyordu. Uzlaşmacılar bir savunma savaşının taarruzu da içerdiğini, hattâ çoğu kere zorunlu kıldığını açıklamaya dahi çalışmadılar. Sanki burada skolastik bir mesele vardı! Taarruz savaşın yeniden başlaması demekti. Cephede beklenense ateşkesti. Savunma savaşı teori ve pratiği askerlere göre Almanlarla önce örtük, sonra açık bir anlaşma biçimi olarak görülüyordu: "Bize dokunmayın, biz de size dokunmayalım." Ordu savaşa bundan fazlasını veremezdi.

Askerler savaş çağrılarına burun büküyordu çünkü taarruza hazırlanmak bahanesiyle gerici subay takımı açıkça tekrardan dümeni ele almaya çalışıyordu. Şu tekerleme askerlerin ağzında sakız olmuştu: "Almanlara süngü, iç düşmana dipçik." Süngü her hâlükârda savunmaya yönelikti. Siperdeki askerler hiç de Boğazların fethini düşlemiyorlardı. Barış arzusu kısa bir süre sonra yüzeye çıkacak olan güçlü bir dip akıntısıydı.

Daha devrimden önce orduda olumsuz görüngülerin "varolduğunu" reddetmese de, Milyukov ayaklanmadan uzunca bir süre sonra bile, yine de ordunun Antant'ın kendisine yüklediği görevleri yerine getirebilecek yeteneğe sahip olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu. Bir tarihçi sıfatıyla şöyle yazıyordu: "Bolşevik propaganda hemen cepheye sirayet etmedi. Devrimin başlamasından bir ay ya da altı hafta sonra bile ordu tümüyle sağlıklı bir konumdaydı." Burada tüm sorun propaganda düzleminde görülüyor, sanki tarihî süreç ondan ibaretmiş gibi. Mistik bir güç atfettiği Bolşeviklere biraz gecikmeyle de olsa bir darbe indirmek bahanesiyle Milyukov olgulara karşı geliyor. Daha önce ordunun gerçek durumunu görmüştük. Şimdi de ordu önderlerinin ayaklanmayı izleyen ilk günler, hattâ ilk haftalarda askerî birliklerin savaş yeteneğini nasıl değerlendirdiklerine bakalım.

6 martta Kuzey Cephesi komutanı general Russkiy Yürütme Komitesine askerlerin tümüyle otoriteye karşı geldiklerini bildirdi; orduda en azından sükûnetin yeniden tesisi için bazı halk tarafından sevilen kişilerin cepheye gelmesi gerekiyordu.

Karadeniz donanmasının komutanı anılarında şöyle anlatır: "Devrimin ilk günlerinden itibaren savaşa devam edilemeyeceği ve oyunun kaybedildiği benim için aşikârdı." Kendi ifadesine göre Kolçak'ın da fikri bu yöndeydi ve donanma başkomutanı makamınında kalmasının tek sebebi subay takımını şiddet eylemlerinden korumak içindi.

İmparatorluk Muhafız Ordusunda yüksek komuta kademesinde bulunan Kont İgnatyev martta Nabokov'a şöyle yazıyordu: "Savaşın bittiğini, artık devam edemediğimizi ve asla da edemeyeceğimizi iyi anlamak gerek. Akıllı insanlar savaşı ağrısız sızısız bir şekilde sona erdirmenin bir yolunu bulmak zorundalar; yoksa tam bir felâket yaşanacak." Aynı sıralarda Guçkov da Nabokov'a çok sayıda benzer mektup aldığını söylüyordu.

Görünürde daha lehte olan son derece az sayıdaki kimi yargılar kendilerine eşlik eden yorumlarla genellikle çelişiyordu. 2. Ordu komutanı Danilov'un raporu şöyleydi: "Askerî birliklerde zafer kazanma arzusu sürüyor, hattâ bazılarında artmış durumda." Ama hemen ardından şu saptama geliyordu: "Disiplin azaldı... Taarruz harekâtlarının kritik durum yatışana dek (bir ilâ üç ay kadar) ertelenmesi yerinde olacaktır." Ardından da şu beklenmedik şerh: "Yeni celpler ancak yüzde % 50 oranında görev yerine geliyor. Eğer bu böyle devam ederse ve disiplinsizlik hep bu düzeyde kalırsa, taarruzun başarı kazanma şansı yoktur."

51. piyade tümeninin yiğit komutanının raporu şöyleydi: "Tümen savunma yapmaya tümüyle muktedir." Ve ekler: "Asker ve işçi vekillerinin ordudaki etkisini bertaraf etmek elzem." İyi de, bu pek o kadar kolay değildi.

182. tümenin komutanı kolordu komutanına şu raporu gönderiyordu: "Günden güne, gittikçe daha sık olarak, incir çekirdeğini doldurmasa da tehlikeli bir karakter taşıyan konular üzerinde yanlış anlamalar ortaya çıkıyordu; askerler giderek sinirleniyor, subaylar da onları izliyordu."

Şimdiye dek, çok sayıda da olsa, dağınık tanıklıklar söz konusuydu. Ama söz gelimi 18 martta G.K.K.'da ordunun vaziyeti konusun-

da üst yetkililerin katıldıkları bir konferans yapılmıştı. Merkezdeki yöneticilerin vardıkları sonuçlar oybirlikliydi. "Gelecek aylarda, cepheye yeterli sayıda tamamlayıcı asker göndermek imkânsız, zira tüm yedek birliklerde kaynama var. Ordu bir hastalık geçiriyor. Askerlerle subaylar arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi muhtemelen iki üç ay alacak." Generaller hastalığın daha da şiddetlenme ihtimali olduğunu anlamıyorlardı. Şimdilik sadece subaylarda moralsizlik, birliklerde kaynama, kayda değer bir askerden kaçma hareketine işaret ediyorlardı. "Ordunun savaş yeteneği düştü ve şu an için bir taarruz yönünde orduya güvenmek çok güç." Sonuç: "İlkbahar için öngörülen harekâtları uygulamaya koymak şimdiki hâlde kabul edilebilir değildir."

İzleyen haftalarda durum hızla kötüleşmeye devam etti. Bunu gösteren sayısız tanıklık var elimizde.

Mart sonunda, 5. Ordunun komutanı general Dragomirov general Russkiy'e şöyle yazıyordu: "Mücadele ruhu azaldı. Askerler yalnızca taarruza geçmek konusunda hiç bir arzu göstermiyorlar değil, en basit direşkenlik bile savaşın neticesi bakımından çok tehlikeli bir şekilde azaldı... Ordunun her katmanına büyük ölçüde sirayet etmiş olan politika... tüm birliklerin tek bir şey istemelerine yol açtı: savaşın sona ermesi ve eve dönmek."

Gerici G.K.K.'nın temel direklerinden biri olan ve yeni düzenlemelerden pek hoşnut olmayan general Lukomskiy devrimin başında bir kolordu komutanlığına atanmış ve kendi deyişiyle, içlerinde pek çok meslekten subay ve uzatmalı askerin bulunduğu topçu ve istihkâmcıların dışında disiplinin kalmadığını görmüştü. "Piyade tümenlerine gelince, her üçü de tam bir dağılma hâlindeydi."

Artan umutlar nedeniyle ayaklanmadan sonra azalan askerden kaçmalar hayal kırıklıklarının ardından tekrar arttı. 1 ilâ 7 nisan arasında, bir haftada, general Alekseyev'in bir duyurusuna göre, kuzey ve batı cephelerinden 8.000 er kaçtı. Guçkov'a şöyle yazıyordu: '"Sorumsuz insanların ordunun moralinin 'harikulâde' olduğuna dair raporlarını büyük bir şaşkınlıkla okuyorum. Bu neye yarıyor ki? Almanları hiç kandıramayız, hem bizim için de bu tam bir farfara."

Şimdiye dek Bolşeviklerden hiç söz etmeyişimiz farkedilmiştir. Subayların çoğu henüz bu garip tınılı adı duymamışlardı. Raporlarda ordunun dağılma sebeplerini sıralarlarken gazeteleri, ajitatörleri, sovyetleri, "politika"yı, tek kelimeyle Şubat Devrimini kastediyorlardı.

Her şeyin düzeleceğini uman bir kaç iyimser komutana hâlâ rastlanabiliyordu. Ama çoğu yeni iktidarla anlaşmazlığa düşmekten çekinerek olaylara bilinçli olarak göz yumuyorlardı. Buna mukabil, özellikle yüksek komuta kademesindeki önemli sayıda subay hükûmetten kendi adlarına isteyemeye cüret edemeyecekleri kesin önlemler koparabilmek için dağılma emarelerini kasıtlı olarak abartıyordu. Ama özde manzara tartışılmazdı. Karşısında hasta bir ordu bulan devrim onun haftadan haftaya daha acımasız bir netlik kazanan siyasî biçimler hâlindeki kaçınılmaz çözülüş sürecini hızlandırdı. Devrim yalnızca iflah olmaz barış arzusunu değil, askerlerin komutanlara ve genel olarak yönetici sınıflara karşı düşmanlığını da en uç noktaya götürüyordu.

Nisan ortasında, Alekseyev ordunun morali üzerine hükûmete kişisel bir rapor sundu. Hiç bir şey gizlemiyordu. Nabokov "bana hâkim olan endişe ve umutsuzluk duygusunu çok iyi hatırlıyorum", diye yazar. Yalnızca devrimin ilk altı haftasını kapsayan raporun okunuşuna Milyukov da katılmıştı; muhtemelen meslektaşlarını ve onlar aracılığıyla da sosyalistleri alarma geçirmek için Alekseyev'i fişeklemişti. Gerçekten de, raporu müteakip Guçkov Yürütme Komitesinin yetkilileriyle bir görüşme yapmıştı. Şöyle geveliyordu: "Yıkıcı bir dayanışma başlamış. Topyekûn itaattsizlik durumları var. Verilen emirler önceden ordu içindeki örgütlerde ve mitinglerde tartışılıyor. Kimi birliklerde aktif harekâtlardan bahsedilmesine bile izin verilmiyor... İnsanlar yakında barış olacağını umuyorlarsa eğer —Guçkov bu konuda haklıydı— bugün hayatlarını feda etmeye zorlanamazlar." Ardından Savaş bakanı şu sonuca varıyordu: "Yüksek sesle barıştan bahsetmeyi bırakmalıyız." Ama devrim insanlara eskiden içlerinde sakladıklarını yüksek sesle dile getirmeyi öğrettiğinden, bunun anlamı şuydu: devrimi durdurmalıyız.

Asker kuşkusuz savaşın ilk gününden beri ne ölmek ne de savaşmak istiyordu. Ama bunu çamurda top taşıyan atın ağır bir şey çekmek istememesi gibi dile getiriyordu. Tıpkı at gibi, asker de kendi sırtına yüklenen ağırlıktan kurtulabileceğine inanmıyordu. İradesiyle savaş hadiseleri arasında hiç bir ilişki yoktu. Devrim onun bu ilişkinin farkına varmasını sağladı. Milyonlarca asker için devrim daha iyi bir yaşam, her şeyden önce ve genel olarak yaşama hakkı, mermi ve toplardan korunma hakkı, subayların dağıttığı yüzünü yumruklardan koruma hakkı anlamına geliyordu. Bu bakımdan, daha önce ordudaki aslî psikolojik sürecin bir kişilik uyanması olduğunu söylemiştik. Sık sık anarşik biçimlere bürünen bireyciliğin volkan gibi patlamasında eğitimli sınıflar bir ulusa ihanet görüyorlardı. Oysa gerçekte askerlerin şiddetli gösterilerinde, yoldan çıkmış protestolarında, hattâ zalimce aşırılıklarında ulusun ham, gayrişahsî, tarih öncesi malzemelerle kurulması söz konusuydu. Burjuvazinin tiksinç bulduğu kitlelerdeki bu bireycilik taşkınlığını körükleyen Şubat Devriminin niteliğiydi, çünkü bu bir burjuva devrimiydi.

Ama devrimin tek içeriği bu değildi. Zira, köylüden ve onun asker oğlundan bağımsız olarak, işçi de devrime katılıyordu. Uzunca bir süredir işçi kişisel onurun farkına varmıştı; savaşa yalnızca ondan nefret ederek değil, ona karşı çıkmak fikriyle de girmişti. Devrim onun için yalnızca basit bir zafer değil, fikirlerinin de kısmî bir galibiyetiydi. Monarşinin devrilmesi onun için sadece birinci aşamaydı, orada durmayacak ve başka hedeflere doğru koşacaktı. Tüm mesele onun için bundan böyle asker ve köylü tarafından ne ölçüde desteklenebileceğiydi. "Eğer yaşamayacaksam, toprak ne işime yarar?", diye soruyordu asker. "Özgürlüğün anahtarları efendilerin elinde olunca özgürlük ne işime yarar?" diyordu işçinin ardından, tiyatronun kendine kapalı kapıları önünde. Böylece, Şubat Devriminin tasviri namümkün kaosu içinde şimdiden Ekimin çelik çerçevesi ışıldıyordu.

14. Yöneticiler ve Savaş

Geçici hükûmet ve Yürütme Komitesi bu savaşı ve bu orduyu ne yapmayı düşünüyorlardı?

Her şeyden önce, birinci kemanı çalması hasebiyle liberal burjuvazinin politikasını anlamak gerek. Görünürde, liberalizmin savaş politikası yurtsever bir taarruz politikası, ilhakçı ve acımasız bir politikaydı. Gerçekteyse, çelişik, dalavereci bir politikaydı bu ve hızla yenilgici bir hâl alıyordu.

"Eğer devrim olmasaydı, savaş kaybedilmez ve büyük ihtimalle ayrı bir barış antlaşması yapılabilirdi", diye yazmıştı daha sonraları, yargıları özgün olmayıp daha ziyade liberal-muhafazakâr çevrelerin ortalama fikrini ifade eden Rodzyanko. Muhafız Ordusu taburlarındaki isyan varlıklı sınıflar için dışardaki bir zaferin değil, içerideki bir yenilginin habercisiydi. Bu bakımdan liberaller tehlikeyi sezip ellerinden geldiği kadar onunla mücadele ettiklerinden yanılgıya düşemezlerdi. Devrimin galibiyete doğru atılmış bir adım olduğunu beyan eden Milyukov'un beklenmedik devrimci iyimserliği aslında son umutsuzluk kaynağını temsil ediyordu. Savaş ve barış sorunu liberaller için bağımsız bir sorun olmaktan çıkmıştı neredeyse. Devrimi savaş amacıyla kullanamayacaklarının farkına varmışlardı. Bu durumda bir başka görev kendini dayatıyordu: savaşı devrime karşı kullanmak.

Rusya'nın uluslararası durumundaki sorunlar, yani borçlar ve yeni borçlanma gereği, sermaye piyasaları ve mahreçler kuşkusuz Rus burjuvazisinin önderlerinin önünde duruyordu. Fakat onların politikasını doğrudan doğruya belirleyen sorunlar bunlar değildi. Bugün için söz konusu olan Rus burjuvazisine en avantajlı uluslararası koşulları sağlamak değil, Rusya'nın yeni bir zayıflaması pahasına da olsa, bizzat burjuva rejimi kurtarmaktı. Ağır yaralı sınıf, "önce iyileş-

mek gerek, ancak ondan sonra işler yoluna koyulabilir", diyordu. İyileşmek demek devrimi mat etmek demekti.

Savaş hipnozunu ve şoven güdüleri beslemek burjuvaziye devrimi "derinleştirenler" denilenlere karşı kitlelerle, hepsinden önce de orduyla tek ve son siyasî bağlantı imkânını sunuyordu. Tüm mesele çarlıktan miras alınan savaşı halka aynı müttefikler ve aynı hedeflerle yeni bir savaş gibi, devrimci kazanım ve umutların savunulması gibi sunmaktı.

Eğer bunu başarsaydı —ama nasıl?— liberalizm devrime karşı, daha dün Rasputinci kliğe karşı yararlandığı tüm o yurtsever kamuoyu örgütlenmesini seferber edeceğine sıkı sıkıya inanıyordu. Halka karşı en yüksek makam olarak monarşi kurtarılamazsa eğer, Müttefiklere daha fazla yanaşmak gerekecekti: tüm savaş süresince, her hâlükârda, Antant monarşiyle kıyaslanamayacak kadar güçlü bir üst mahkeme görevi görmüştü.

Savaşa devam edilmesi eski askerî ve bürokratik aygıtın korunmasını, Kurucu Meclisin ertelenmesini, devrimci ülkenin cepheye, yani liberal burjuvaziyle birlikte hareket eden generallere tâbi olmasını haklı çıkaracaktı. Tüm iç sorunlar, hepsinden önce de toprak meselesi ve tüm sosyal mevzuat savaşın sonuna ertelenmişti ve savaşın sonu da liberallerin bile inanmadığı zafere kadar ertelenmişti. Düşmanın yenilgisine kadar savaş devrimin yenilgisi için savaşa dönüşmüştü. Belki resmî oturumlarda tartışılan, kararlaştırılan bir plan değildi bu. Ama buna hiç gerek yoktu. Plan liberalizmin önceden beri takip ettiği politikadan ve devrimin yarattığı durumdan ileri geliyordu.

Savaş yolunu seçmek zorunda kalan Milyukov'un tabiatıyla ganimetin paylaşılmasını önceden reddetmek gibi bir saiki yoktu. Zira ne de olsa Müttefiklerin zafere ulaşma umutları hayli gerçekçi görünüyordu ve Amerika'nın da savaşa girmesiyle bu ihtimal olağanüstü derecede artmıştı. Kuşkusuz Antant başka, Rusya başkaydı. Rus burjuvazisinin liderleri yıllar içinde Rusya'nın iktisadî ve askerî zayıflığı nedeniyle Antant'ın merkezî imparatorluklar üzerindeki zaferinin kaçınılmaz olarak, tüm ihtimaller incelendiğinde savaştan zo-

runlu olarak parçalanmış ve zayıflamış biçimde çıkacak olan Rusya üzerinde kazanılan bir zafer olacağını anlamışlardı. Ama liberal emperyalistler bu perspektife gözlerini kapamaya bilinçli olarak karar verdiler. Guçkov çevresine Rusya'nın ancak mucize eseri kurtarılabileceğini ve Savaş bakanlığındaki programının bir mucize umuduna dayandığını açık seçik biçimde beyan ediyordu.

İç politikada Milyukov'un zafer mitine ihtiyacı vardı. Buna kendisinin ne ölçüde inandığının hiç bir önemi yok. Ama inatla İstanbul'un bize ait olacağını ileri sürüyordu. Bu konuda her zamanki kinizmiyle hareket ediyordu. 20 martta Rus Dışişleri bakanı müttefiklerin elçilerini Bulgaristan'ın Merlezî İmparatorluklarından kopartılmasını sağlamak için Sırbistan'ı yalnız bırakmaya davet ediyordu. Fransız elçisi yüzünü ekşitmişti. Milyukov, bununla beraber, "bu meselede duygusallığa yer olmadığı" ve böylelikle de birinci devrimin ezilmesinden beri bayraktarlığını yaptığı neo-slavizmden gerekirse vazgeçmek hususunda ısrar ediyordu. 1882'de Engels Bernstein'a boşuna şöyle yazmamıştı: "Şu Rus panslavistlerinin tüm şarlatanlıklarının vardığı nokta nedir? İstanbul'un alınması. İşte topu topu hepsi bu."

Daha dün saray çetesine yöneltilen Almanseverlik ve hattâ Almanlara satılma suçlamaları bugün daha zehirli bir şekilde devrime karşı yöneltilmekteydi. Kadet partisinin nutukları ve makalelerinde bu nokta gittikçe daha alenî, daha sesli ve küstah bir şekilde çınlıyordu. Türk denizlerini ele geçirmeden evvel, liberalizm devrimin kaynaklarını bulandırıyor ve kuyularını zehirliyordu.

Liberal liderlerin hepsi hemen ayaklanmadan sonra savaş sorununda uzlaşmaz bir tutum takınmadılar. Aralarından bir çoğu hâlâ ayrı barış perspektifine bağlı devrim öncesi düşünce atmosferindeydiler. Kimi Kadet önderleri bilâhare bunu büyük bir açıklıkla anlatmışlardır. Nabokov kendi itirafıyla 7 marttan beri hükûmet üyeleriyle birlikte ayrı bir barış için çalışmalar yapıyordu. Kadet merkezinin bir çok üyesi toplu olarak liderlerine savaşa devam etmenin imkânsızlığını göstermeye çalışıyorlardı. Baron Nolde şöyle anlatır: "Milyukov her zamanki soğukluğuyla açık açık savaştaki hedeflere ulaşıl-

ması gerektiğini söylüyordu." O sıralarda Kadetlere yakınlaşmış olan general Alekseyev "ordu diriltilebilir" diyerek Milyukov'u destekliyordu. Bu diriltme hareketi için hiç kuşkusuz bu felâket mimarı kurmay olarak seçilmişti.

Liberaller ve demokratlar arasında daha naif olan kimileri Milyukov'un izlediği yolu anlamıyorlar ve onu Müttefiklere sadakâtin şövalyesi, Antantın Don Kişotu olarak görüyorlardı. Ne saçma! Bolşevikler iktidarı ele geçirdiklerinde, Milyukov Almanların işgalindeki Kiev'e gitmekte ve Hohenzollernlerin hükûmetine hizmetlerini sunmayı teklif etmekte bir an bile tereddüt etmedi. Doğrusu onlar bunu kabul etmekte hiç de aceleci davranmadılar. Milyukov'un bu olaydaki doğrudan amacı Bolşeviklere karşı mücadele için, devrimi lekelemek için de kullanmaya çalıştığı hayalî Alman altınlarını elde etmekti. Milyukov'un Almanlara çağrısı 1918'de çoğu liberale 1917 başında Almanya'nın ezilmesi programı kadar anlaşılmaz göründü. Ama bu aynı madalyonun iki yüzüydü sadece. Daha önce Sırbistan'a olduğu gibi, Müttefiklere ihanete hazırlanan Milyukov ne kendine ne de sınıfına ihanet ediyordu. Tek bir politika izliyordu ve bunun kötü görünmesi onun suçu değildi. Çarlık zamanında devrimden kaçınmak için el yordamıyla ayrı bir barış yapmaya çalışarak; Şubat Devrimini mat etmek için sonuna dek savaşı savunarak; daha sonra da Ekim Devrimini devirmek için Hohenzollernlerle bir ittifak kurmaya çalışarak Milyukov varlıklı sınıfların çıkarlarına hep bağlı kalıyordu. Her seferinde yeni bir duvara çarparak onlara yardım etmeyi başaramadıysa bunun sebebi işverenlerinin bir çıkmaz içinde bulunmasıydı.

Ayaklanmayı izleyen ilk dönemlerde Milyukov'un tek eksiği bir düşman taarruzuydu, devrimin suratına indirilecek güçlü bir Alman yumruğu. Ne yazık ki mart ve nisan ayları Rus cephesi iklim koşulları bakımından büyük çaplı harekâtlara pek uygun değildi. Durumları gittikçe bozulan Almanlar da uzun tereddütlerden sonra Rus devriminin kendi yolunu izlemesine karar verdiler. Yalnızca general Linsingen 20-21 martta Stohod'da özel bir inisyatif örneği gösterdi. Başarısı Alman hükûmetini korkuttu, Rus hükûmetini sevindirdi. Çar-

lık zamanından beri en ufak bir başarıyı abartma utanmazlığıyla G.K.K. Stohod'daki yenilgiye aşırı bir önem atfediyordu. Liberal basın da onu izledi. Rus ordusunun istikrarsızlığı, paniği ve kayıpları eskiden tutsak ve ganimet kazanıldığında gösterilen zevkle tasvir edildi. Burjuvazi ile genelkurmay tümüyle yenilgici tavra yönelmişlerdi. Ama Linsingen yukarıdan durma emri aldı ve cephe yeniden ilkbahar çamuruna ve bekle göre gömüldü.

Savaşı devrime karşı kullanma fikrinin yalnızca halk kitlelerinin peşinden gittikleri aracı partilerin liberal politikanın aktarma kayışı rolünü üstlenmeye razı olmaları koşuluyla başarı şansı olabilirdi. Savaş fikrini devrim fikriyle bağdaştırmak liberallerin gücünü aşıyordu. Daha dün devrimin savaş için ölümcül sonuçları olacağını öne sürmüştü. Dolayısıyla bu görevin demokratlara aktarılması gerekiyordu. Ama tabiî ona bu "sır" açılmayacaktı. Yani onları plana dahil etmek değil, yem gibi oltanın ucuna takmak söz konusuydu. Onları önyargılarından, siyasî aklıselim iddialarından, anarşi korkularından, burjuvazi karşısındaki hurafeci dalkavukluklarından vurmak gerekiyordu.

İlk günlerde sosyalistler —kolaylık olsun diye Menşeviklerle Sosyal-Devrimcileri böyle adlandırıyoruz— savaşı ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Çheidze oflayıp pufluyordu: "Sürekli olarak savaşa karşı konuşmalar yaptık, şimdi nasıl savaşa devam yönünde çağrı yapabilirim?" 10 martta, Yürütme Komitesi Franz Mehring'i selâmlamak için bir telgraf göndermeye karar verdi. Bu küçük gösteriyle, sol kanat pek ihtiraslı olmayan sosyalist vicdanını yatıştırmaya çalıştı. savaş konusunda Sovyet suskun kalmaya devam ediyordu. Liderler bu meselede geçici hükûmetle bir çatışmayı körüklemekten ve "temas" balayını karartmaktan çekiniyorlardı. Kendi muhitlerinde de bir anlaşmazlık çıkmasından daha az çekiniyor değillerdi. Aralarında bir çok ulusal savunma yanlısı ve Zimmerwaldcı vardı. Herkes ayrılıklarını abartıyordu.

Geniş devrimci aydın çevreleri savaş boyunca önemli bir burjuva dönüşümü geçirmişlerdi. İtiraf edilmiş veya gizlenmiş yurtseverlik aydınları kitlelerden uzaklaştırarak yönetici sınıflara bağlamıştı. Sol kanadın üstüne örttüğü Zimmerwald bayrağı büyük sorumluluklar

yüklemekten uzaktı ve Rasputinci klikle yurtsever dayanışmayı açığa çıkarmaya izin vermiyordu. Ama şimdi Romanovlar rejimi devrilmişti. Rusya demokratik bir ülke olmuştu. Her türlü renkle bezenmiş özgürlüğü bir askerî diktatörlüğün kıskacındaki cilâlı Avrupa zemininden parlak bir şekilde kopuyordu. Yürütme Komitesinin başındaki eski ve yeni yurtseverler "devrimimizi Hohenzollernlere karşı savunmayacak mıyız yani?" diye çığlığı basıyorlardı. Suhanov ve Steklov gibi Zimmerwaldcılar mahcup bir şekilde savaşın emperyalist bir savaş olduğunu söylüyorlardı: ne de olsa liberaller devrimin çar zamanında tasarlanan ilhakları gerçekleştirmesi gerektiğini ileri sürüyorlardı. Telaşa kapılan Çheidze "şimdi nasıl savaşa devam yönünde çağrı yapabilirim", diye soruyordu. Ama Zimmerwaldcıların kendileri de iktidarın liberallere aktarılması işinin planlayıcıları olduklarından, yaptıkları itirazlar havada kalıyordu. Bir kaç haftalık tereddüt ve direnişten sonra, Milyukov'un planının ilk kısmı Tseretelli'nin yardımıyla tatmin edici bir şekilde yürürlüğe kondu: kendilerini sosyalist addeden kötü demokratlar savaş koşumlarını takmışlar ve liberallerin kamçı darbeleri altında tüm kuvvetlerini Antant'ın Rusya, Amerika'nın Avrupa üzerindeki zaferini sağlamaya adamışlardı.

Uzlaşmacıların temel işlevi kitlelerin devrimci enerjisini yurtseverlik akımına bağlamaktan ibaretti. Bir yandan, ordunun savaşkanlığını uyandırmaya —bu güçtü; diğer yandan da, Antant hükûmetlerinin talana hayır demesini sağlamaya çalışıyorlardı —bu gülünçtü. Her iki yönde de, hayalden hayal kırıklığına ve hatâdan alçalmaya doğru ilerliyorlardı. Bu yol üzerindeki ilk işaret levhalarına şöyle bir bakalım.

Kısa süren görkemi sırasında Rodzyanko yine de askerlerin yeniden subayların emrine girmesini sağlayan ve derhal kışlalarına dönmesini emreden kararnameyi çıkartacak zamanı buldu. Bu emrin garnizonda yol açtığı çalkantı Sovyeti ilk oturumlarından birini askerin geleceği konusuna ayırmaya zorladı. Şubat Devriminin yegâne kıymet

ifade eden belgesi, devrimci ordunun özgürlük tüzüğü, ünlü "*1 Nolu Prikaz*" [1 Nolu Emir] işte böylesine hummalı bir atmosferde, mitinge benzer bir oturumun kaosunda, namevcut liderlerin durduramadığı askerlerin doğrudan diktesi altında doğdu. Bu emrin askerlere yeni yola organize bir şekilde girme imkânı veren o yaman maddeleri tüm askerî birliklerde seçilmiş komitelerin kurulmasını; Sovyet'e ve komitelerine asker temsilcileri seçilmesini; silahları bölük ve tabur komitelerinin kontrolüne vermeyi ve hiç bir şekilde bunların "tekrar subaylara iade edilmemesini"; hizmetteyken en ağır askerî disiplini; hizmet dışındayken tüm medenî haklardan yararlanmayı; asker selâmı ile hiyerarşik rütbelerin kaldırılmasını; subayların erlere kaba davranmasını, başta da onlara *sen* diye hitap edilmesini yasaklamayı karara bağlıyordu.

Petrogradlı askerlerin ayaklanmaya katılmaktan çıkarttıkları sonuçlar böyleydi. Farklı bir şey olabilir miydi? Kimse karşı çıkmaya cesaret edemedi. "Prikaz"ın hazırlanması sırasında, Sovyet'in liderleri çok daha büyük endişelerle haşır neşirdi: liberallerle pazarlık. Bu da onlara burjuvazi ile genelkurmay karşısında kendilerini haklı gösterebilmek için bir yalancı tanıklık imkânı sağladı.

"*1 Nolu Prikaz*"la aynı anda Yürütme Komitesi, kendini toparlamaya vakit bulup, panzehir olarak matbaaya subayların linç edilmesini mahkum etme bahanesiyle eski komuta heyetine itaat edilmesini isteyen bir askerlere çağrı metni gönderdi. Mürettipler bu metni dizmeyi reddettiler. Metni kaleme alan demokratlar öfkeden kudurmuşlardı: Nereye gidiyoruz? Kuşkusuz mürettiplerin subaylara karşı kanlı misillemelere başvurulmasını istediklerini düşünmek yanıltıcı olur. Fakat ayaklanmanın ertesinde askerleri eski çarlık subaylarına itaate çağırmayı da matbaa işçileri karşı devrime kapıları açmak olarak görüyorlardı. Muhakkak ki mürettipler iktidarı kötüye kullanmışlardı. Ama kendilerini sadece mürettip olarak görmüyorlardı. Onların fikirlerine göre, devrimin kellesiydi söz konusu olan.

İlk günlerde, alaylarına geri dönen subayların durumu askerleri ve işçileri son derece tedirgin ederken, Bolşeviklere yakın sosyal-de-

mokrat Mejrayontsı örgütü bu acı sorunu devrimci bir tarzda formüle etti. Askerlere yönelik bir çağrıda şöyle deniyordu: "Soylular ve subayların sizi aldatmaması için takım, bölük ve alay komutanlarınızı kendiniz seçin. Yalnızca halkın dostu diye bildiğiniz subayları aranıza kabul edin." Ama ne oldu? Duruma tam bir cevap veren bildiriye Yürütme Komitesince el konuldu ve Çheidze konuşmasında bunu bir tahrik diye niteledi. Demokratlar, gördüğümüz gibi, sola darbe indirmek söz konusu olduğunda basın özgürlüğünün sınırlandırırılmasından hiç gocunmuyorlardı. Ne mutlu ki kendi özgürlükleri de yeterince kısıtlanmıştı. En üst organları olarak Yürütme Komitesini desteklerlerken, işçiler ve askerler tüm önemli anlarda doğrudan bir müdahaleyle önderlerinin politikalarını düzeltiyorlardı.

Daha bir kaç gün sonra, Yürütme Komitesi, kapsamını Petrograd'daki askerî birlikle sınırlayarak, birinci emri bir "*2. Prikaz*"la feshetmeye çalıştı. Boşuna! "*1 Nolu Prikaz*" kaldırılamazdı, çünkü hiç bir yenilik getirmiyor, sadece hem cephede hem de cephe gerisinde olup biteni pekiştiriyor ve yasallaştırıyordu. Askerlerle yüz yüze geldiklerinde, liberal milletvekilleri bile "*1 Nolu Prikaz*"la ilgili soru ve sitemleri savuşturmaya bakıyorlardı. Ama yüksek yerlerde yapılan politikada, cüretkâr emir burjuvazinin sovyetlere karşı başlıca şikâyeti hâline geldi. Mağlup generaller bundan böyle Alman ordularını ezip geçmelerinin önündeki temel engel olarak "*1 Nolu Prikaz*"ı göstermeye başladılar. "*Prikaz*"ın bir Alman oyunu olduğu iddia ediliyordu. Uzlaşmacılar burjuvaziyle suç ortaklıklarını haklı çıkarmaya devam ediyorlar ve bir elleriyle verdiklerini öbürüyle almaya çalışarak askerleri kızdırıyorlardı.

Bu arada Sovyette vekillerin çoğunluğu önderlerin seçimle başa gelmelerini talep etmeye başlamışlardı bile. Demokratlar allak bullak olmuşlardı. Bundan daha iyi gerekçe bulamayan Suhanov iktidarın teslim edildiği burjuvazinin seçimi kabul etmeyeceğini söyleyerek geri adım attırmaya çalışıyordu. Demokratlar açıkça Guçkov'un arkasına sığınıyorlardı. Demokratların oyununda liberaller, monarşinin liberallerin oyunundaki mevkiini işgal ediyorlardı. Suhanov şöy-

le anlatır: "Kürsüden yerime dönerken, önümü kesen bir askerle burun buruna geldim; asker yumruğunu gözüme sokar gibi asker kaputu giymeyen beyefendiler hakkında ileri geri sözler söyleyip bağırıyordu." Bu "taşkınlığın" ardından, demokratımız tümüyle dengesini kaybedip koşa koşa Kerenskiy'i buldu ve ancak onun yardımıyla "olay bir şekilde kapatıldı". Bu adamların yaptıkları tek iş olayları kapatmaktı.

On beş gün boyunca savaş konusunda hiç bir şeyden haberleri yokmuş gibi yapmayı başardılar. Sonunda bu işi daha fazla ertelemeleri imkânsız bir hâle geldi. 14 martta, Yürütme Komitesi Sovyete Suhanov tarafından kaleme alınan bir manifesto sundu: "Dünya Halklarına".

Liberal basın, kısa bir süre sonra, sağ ve sol uzlaşmacıları birleştiren bu belgenin "dış politika alanındaki *1 Nolu Prikaz*" olduğunu ilân etti. Ama bu övgü dolu değerlendirme bahsettiği belge kadar yanlıştı. "*1 Nolu Prikaz*" devrimin ordunun önüne getirdiği sorunlara tabanın dürüst ve doğrudan bir cevabıydı. 14 mart tarihli manifesto ise askerler ve işçilerin dürüstçe sordukları sorulara yukarıdan verilen aldatıcı bir cevaptı.

Manifesto kuşkusuz bir barış, hattâ demokratik, ilhaksız, tazminatsız bir barış arzusunu ifade ediyordu. Ama Batılı emperyalistler Şubat ayaklanmasından çok önce bu lâfazanlıktan nasıl yararlanacaklarını öğrenmişlerdi. O günlerde Wilson sağlıklı, dürüst, "demokratik" bir barış adına savaşa giriyordu. Merhametli Asquith parlamentoya Büyük Britanya'nın çıkarlarına uymayan tüm ilhakları ahlâka aykırı diye mahkûm eden bilimsel bir ilhak sınıflandırması sunmuştu. Fransız diplomasisine gelince, o da dükkâncı ve tefecinin açgözlülüğüne en özgürleştirici ifadeyi kazandırmaktan ibaretti.

İçtenliği inkâr edilemeyecek olan Sovyet belgesi maalesef resmî Fransız ikiyüzlülüğünün izlediği yolla uyuşuyordu. Manifesto dış militarizme karşı "özgürlüğümüzü kararlılıkla savunmayı" vaat ediyordu. Bu, ağustos 1914'ten beri Fransız sosyal-yurtseverlerinin yaptıkları şeydi. Yazarlarının Rus halkı adına sorunun çözümünü

yüksek burjuvaziye emanet ettikleri manifesto "halkların savaş ve barış meselesini kendi ellerine almalarının zamanı geldi" diye bağırıyordu. Manifesto Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın işçilerine şu çağrıyı yapıyordu: "Krallar, toprak sahipleri ve bankacıların elinde fetih ve şiddetin aleti olarak hizmet etmeyi reddedin!" Bu ifade tümüyle yalandı, çünkü Sovyet liderlerinin Büyük-Britanya ve Belçika krallarıyla, Japonya imparatoruyla, kendi veya Antant ülkelerindeki toprak sahibi ve bankacılarla ittifaklarını bozmaya hiç niyetleri yoktu. Dış politikanın yönetimini daha çok yakın zamanlarda Doğu Prusya'yı Rus eyâleti hâline getirmeyi kafasına koymuş olan Milyukov'a aktaran Sovyet liderleri Alman ve Avusturya-Macaristanlı işçileri Rus devrimi örneğini izlemeye çağırıyorlardı. Teatral bir şekilde kıyımı mahkûm etmek hiç ama hiç bir şeyi değiştirmiyordu. Bunu zaten Papa yapıyordu. Bankacı, soylu toprak sahibi ve kralın gölgesine patetik küfürler sallayarak uzlaşmacılar Şubat Devrimini gerçek kralların, toprak sahiplerinin ve bankacıların bir silahı hâline getiriyorlardı.

Daha geçici hükûmete gönderdiği tebrik telgrafında Lloyd George Rus devrimini "süregiden savaşın öz itibariyle halk hükûmeti ve barış için bir mücadele olduğu"nun kanıtı olarak değerlendiriyordu. 14 mart manifestosu "öz itibariyle" Lloyd George'la dayanışıyor ve Amerika'daki militarist propagandaya değerli bir destek veriyordu. "Çok tipik bir barışçı edayla başlayan çağrının daha sonra tüm müttefiklerimizle paylaştığımız bir ideolojiye dönüşmekte" diye yazarken bin kez haklıydı Milyukov'un gazetesi. Yine de Rus liberallerinin bir çok kez manifestoyu topa tutması, Fransız sansürünün genel olarak ona geçiş izni vermemesi devrimci, ama hâlâ güvenilir kitlelerin bu belgeye getirebilecekleri yorumdan duyulan korku yüzündendi.

Bir Zimmerwaldcı tarafından kaleme alınan manifesto yurtsever kanadın ilkesel bir zaferine işaret ediyordu. Taşradaki sovyetler bu işareti dikkate almışlardı. "Savaşa karşı savaş" sloganının kabul edilemez olduğu ilân edildi. Bolşeviklerin güçlü oldukları Urallarda ve Kostroma'da bile, yurtsever manifesto genel kabul gördü. Bu şaşırtı-

cı değildi: Petrograd Sovyetinde bile Bolşevikler bu yalancı belgeye hiç bir itirazda bulunmamışlardı.

Bir kaç hafta sonra, senedin taksidini ödemek gerekti. Geçici hükûmet tabiatıyla "özgürlük istikrazı" diye adlandırılan bir savaş istikrazı için kolları sıvadı. Tsereteli, hükûmet yükümlülüklerini "bütünüyle" yerine getirdiğinden demokratların istikrazı desteklemeleri gerektiğini bildirdi. Yürütme Komitesinde muhalif kanat oyların üçte birinden fazlasını almıştı. Ama Sovyetin 22 nisandaki plenumunda yaklaşık iki bin delegeden ancak yüz on ikisi istikraza karşı oy verdi. Buradan zaman zaman şu sonuç çıkarılıyordu: Yürütme Komitesi Sovyetten daha solda. Ama bu doğru değildi. Sovyet gerçekte Yürütme Komitesinden daha dürüsttü. Eğer savaş devrimin savunulması anlamına geliyorsa, savaş için para vermek, istikrazı desteklemek gerekti. Yürütme Komitesi daha devrimci değil, daha kaçamaktı. İkili oynama, kaçak dövüşme gırla gidiyordu. Kendisi tarafından kurulan hükûmeti "genel olarak ve bütünüyle" destekliyor, ama savaşın sorumluluğunu yalnızca "... olduğu müddetçe" alıyordu. Bu küçük kurnazlıklar kitlelere yabancıydı. Askerler ne "...olduğu müddetçe" savaşabilirler, ne de "genel olarak ve bütünüyle" ölebilirlerdi.

Devlet düsturunun gevezelik üzerindeki zaferini pekiştirmek için, daha 5 martta propagandist "çeteleri" kurşuna dizmek gerektiğini ileri süren general Alekseyev 1 nisanda resmen silahlı kuvvetlerin başına getirildi. Bundan böyle her şey düzene girecekti. Çarlığın dış politikasının mimarı Milyukov Dışişleri bakanıydı. Çar zamanında ordunun başkomutanı olan Alekseyev devrimin genelkurmay başkanı oldu. Rütbeye bağlı terfi ilkesi aynen korundu.

Aynı sıralarda, Sovyetin önderleri vaziyetin zorlamasıyla bizzat kendilerinin diktikleri filenin gözeneklerini açmak zorunda kaldılar. Resmî demokrasi hoşgördüğü ve desteklediği ordu liderlerinden son derece çekiniyordu. Otoritesini askerlere yaslamaya ve böylece onları komutanlardan mümkün olduğunca özerkleştirmeye çalışarak onlara

karşı kendi otoritesini ortaya koymaya da yanaşmıyordu. 6 marttaki oturumunda Yürütme Komitesi tüm askerî birliklere ve askerî kurumlara kendine bağlı komiserler yerleştirmenin gerekli olduğuna kanaât getirdi. Böylece üçlü bir tâbiyet ilişkisi kurulmuş oluyordu: birlikler Sovyete temsilcilerini yolluyorlardı; Yürütme Komitesi birliklere komiserlerini gönderiyordu; ve son olarak, her birliğin başına Sovyetin bir tür taban hücresini temsil eden seçilmiş bir komite getiriliyordu.

Komiserlerin en önemli yükümlülüklerinden biri kurmayın ve subay takımının siyasî bağlılığını gözetlemekti. Denikin öfkeyle "demokratik rejim neredeyse otokrasiyi de geçti" demişti. Bu konuda komiserlerin Petrograd'la şifreli yazışmasını çözüp kendisine aktaran kurmay heyetinin işbilirliğiyle övünüyordu. Monarşistleri ve serflik taraftarlarını gözetlemek; bundan büyük hakaret olur muydu hiç? Ama komiserlerin hükûmete gönderdikleri kuryelerin çalınması bambaşka bir konudur. Ahlâk bakımından durum ne olursa olsun, ordunun yönetici aygıtının iç ilişkileri burada tümüyle açığa çıkıyor: her iki taraf da birbirlerinden korkuyor ve düşmanlıkla birbirlerini gözetliyorlar. Onları tek birleştiren askerlerden duydukları korku. Gelecek için umutları ve planları ne olursa olsun, bizzat general ve amiraller demokrasi örtüsünün yokluğunda işlerin sarpa saracağını açık seçik görüyorlardı. Donanma komitelerinin tüzüğü Kolçak tarafından geliştirilmişti. Bu yolla daha sonra onları boğabileceğini hesap ediyordu. Ama şu an komiteler olmadan adım atılamadığından, Kolçak komitelerin tanınması için G.K.K. nezdinde girişimlerde bulunuyordu. Geleceğin Beyaz ordularının komutanlarından general Markov da, aynı şekilde, nisan ayı başında bakanlığa komutanlığın bağlılığını gözetlemesi için komiserler atanması yönünde bir proje gönderdi. Böylece, devrimin tazyiki altında "ordunun", yani askerî bürokrasinin "yüzlerce yıllık yasaları" saman çöpü gibi kırılıyordu.

Askerler komitelere farklı bir yönden yaklaşıyorlar ve komutanlığa karşı onların etrafında toplaşıyorlardı. Komiteler askerlere karşı komutanları koruyorduysa bu yalnızca bir ölçüde böyleydi. Komiteyle çatışmaya girmiş bir subayın durumu hoşgörülmez oluyordu.

Böylece askerlerin yazılı olmayan, komutanlarını görevden alma hakları doğuyordu. Batı cephesinde, Denikin'e göre, temmuz ayına doğru, kolordu komutanından alay komutanına kadar altmışa yakın subayın görevine son verilmişti. Benzer gelişmeler alayların içinde de yaşanıyordu.

Aynı sıralarda Savaş bakanlığında, Yürütme Komitesinde ve Temas Komisyonunun toplantılarında da ordu içinde "makul" ilişki biçimleri yaratmayı ve ordu komitelerini tali, idarî bir role indirerek komutanların otoritesini yükseltmeyi amaçlayan çok titiz sekretarya çalışmaları yapılıyordu. Fakat büyük komutanlar devrimin gölgesini bir süpürge gölgesiyle temizlerlerken, komiteler ucu Petrograd Yürütme Komitesine çıkan ve "ordu üzerindeki örgütsel otoritesini" sağlamlaştıran güçlü bir merkezî sisteme dönüştüler. Bununla birlikte, Yürütme Komitesi bu otoriteden özellikle komiserler ve komiteler aracılığıyla orduyu tekrar savaşa hazırlamaktan yararlanıyordu. Askerler giderek nasıl olup da kendilerinin seçtikleri komitelerin onların, yani askerlerin düşüncelerini değil de, komutanların istediklerini ifade ettiklerini sorar olmuşlardı.

Siperler başkente ne olup bittiğini öğrenmek için giderek daha fazla vekil gönderiyorlardı. Nisan başında, cepheden insan geliş gidişi had safhaya vardı. Her gün Tavriçeskiy Sarayında toplu konuşmalar yapılıyordu; gelen askerler tek bir soruya bile doğru dürüst cevap veremeyen Yürütme Komitesinin politikasındaki gizleri anlamakta zorluk çekiyorlardı. Ordu sovyet önderliğinin tutarlılıktan yoksunluğunun giderek daha çok farkına varacak şekilde ağır ağır sovyetçi tutuma kayıyordu.

Açıkça Sovyete karşı çıkmaya cesaret edemeyen liberaller yine de orduyu ellerine almak için mücadeleye kalkıştılar. Orduyla siyasî bağlantı açısından şovinizm kuşkusuz çok işe yarayacaktı. Siper delegeleriyle yaptığı görüşmelerden birinde Kadet bakan Şingarev "Almanların vahşeti"nden dem vurarak Guçkov'un esirlere "aşırı merhamet" gösterilmesine karşı verdiği emri savunuyordu. Ama bakan hiç bir olumlu işaretle karşılaşmadı. Toplantı esirlerin durumunun

iyileştirilmesinden yana görüş bildirdi. Bunlar liberallerin her fırsatta aşırılık ve vahşetle suçladıkları insanlardı. Cephedeki cahil insanların kendilerine özgü kriterleri vardı. Askerlere yapılan hakaretlere karşı subaydan öç almayı kabul edilebilir buluyorlardı; ama Ludendorff'un gerçek ya da hayalî vahşeti yüzünden esir Alman askerinden öç almayı korkakça buluyorlardı. Ezelî ahlâk kaideleri heyhat bu eciş bücüş ve pasaklı mujiklere çok yabancıydı!

Burjuvazinin orduyu ele geçirme çabaları yüzünden Batı Cephesi Delegeleri Kongresinde (7-10 nisan) liberallerle uzlaşmacılar arasında hiç bir yere varmayan bir çekişme ortaya çıktı. Cephelerden birindeki bu ilk kongre ordunun siyasî durumuyla ilgili çok önemli bir sınavdı. Her iki taraf da Minsk'e en iyi temsilcilerini yolladılar. Sovyet kanadından: Tsereteli, Çheidze, Skobelev, Gvozdyev. Burjuvazi yakasından: Rodzyanko'nun kendisi, Kadetlerin Demosthenes'i Rodiçev ve diğerleri. Hınca hınç dolu olan Minsk Tiyatrosunda ajitasyon had safhadaydı ve dalga dalga tüm şehre yayıldı. Delegelerin tanıklıklarına göre, gerçek durumu az çok canlandırabiliyoruz. Cephede tam bir kaynaşma havası vardı, askerler gitgide daha cesurane bir şekilde inisyatifi ele alıyorlardı, komutanlar baskı tedbirlerini çoktan unutmuşlardı. Liberaller bu duruma ne diyebilirlerdi ki? Bu tutkulu dinleyici topluluğu önünde, kendi kararlarını Sovyete karşı çıkarmaktan hemen vazgeçtiler. Kendilerini açış nutuklarındaki yurtsever dokundurmalarla sınırladılar ve kısa zamanda ipi ellerinden kaçırdılar. Demokratlar tek silah atmadan müsademeyi kazanmışlardı. Kitleleri burjuvaziye karşı yönlendirmeyecekler, onları durdurmaya çalışacaklardı. 14 mart tarihli manifestoda devrimin savunulması sloganıyla ikircikli bir tarzda içiçe girmiş olan barış sloganı kongreye hâkimdi. Sovyetin savaş üzerine kararı kırk altı çekimser ve sekize karşı altı yüz oyla kabul edildi. Liberallerin cepheyi cephe gerisiyle, orduyu Sovyetle karşı karşıya getirme yönündeki son umutları da tuzla buz oldu. Demokratlar bile Kongreden zafer coşkusundan çok ürkekliğiyle döndüler. Devrimin uyandırdığı ruhları görmüşler ve bunların kendilerinden daha güçlü olduklarını hissetmişlerdi.

15. Bolşevikler ve Lenin

3 nisanda Lenin sürgünden Petrograd'a döndü. Bolşevik partinin yüksek sesle ve daha da önemlisi kendi sesiyle konuşmaya başlaması ancak bu andan sonradır.

Devrimin birinci ayı Bolşevikler için bir şaşkınlık ve kararsızlık dönemiydi. Ayaklanmanın zafer kazanmasından hemen sonra kaleme alınan Bolşeviklerin Merkez Komitesinin "Manifesto"sunda "işyeri ve fabrikalardaki işçiler ile isyan eden askerlerin derhal geçici devrimci hükûmete kendi temsilcilerini seçmeleri lâzım" deniyordu. Sanki akademik bir sorun söz konusuymuş gibi, manifesto Sovyet'in resmî organında yorumsuz itirazsız basılmıştı. Ama bizzat Bolşeviklerin önderleri bile sloganlarına tümüyle gösterişe dönük bir anlam yüklüyorlardı. Kendi iradesiyle iktidar için mücadeleyi başlatmaya hazırlanan bir proleter partinin temsilcileri gibi değil de, ilkelerini koyarak belirsiz bir süre için sadık bir muhalefet rolünü oynamaya hazırlanan demokrasinin sol kanadı gibi hareket ediyorlardı.

Suhanov 1 marttaki Yürütme Komitesi toplantısında tartışmanın ekseninin yalnızca iktidarın devrinin koşulları üzerinde yoğunlaştığını ileri sürer: bir burjuva hükûmetin kurulması olgusuna karşı, o zamanki Yürütme Komitesinde bulunan otuz dokuz üyenin on biri Bolşevik ve Bolşevik sempatizanı olmasına rağmen, tek bir aykırı ses yükselmemişti. Toplantıya katılanlar arasında Bolşevik merkezi temsil eden üç isim vardı: Zalutskiy, Şlyapnikov ve Molotov.

Ertesi gün, Sovyette, Şlyapnikov'un kendi anlatısına göre, iktidarın burjuvaziye devri meselesinde yaklaşık dört yüz delegeden sadece on dokuzu karşı oy kullanmıştı. Oysa bu sırada Bolşevik grubu kırk delegeden oluşuyordu. Bu oylama bile sessiz sedasız, tam bir parlamenter kuralcılıkla geçiştirildi. Bolşevikler karşı öneriler sunmadılar. Bolşevik basınında ne mücadelenin ne de herhangi bir ajitasyonun izleri vardı.

4 martta, Merkez Komite Bürosu geçici hükûmetin karşı devrimci karakteri ile proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğüne doğru yönelmek gerekliliği üzerine bir karar kabul etti. Hemen o gün ne yapılması gerektiğini söylemeyen bu kararın, haklı olarak, tamamen akademik bir karar olduğunu düşünen Petrograd Komitesi soruna aksi yönden yaklaşıyordu. "Sovyet tarafından geçici hükûmet üzerine alınan kararı göz önünde bulundurarak", diyordu "... müddetçe geçici hükûmet iktidarına karşı çıkmayacağız." Aslında bu Menşeviklerin ve Sosyal-Devrimcilerin siper gerisine uyarlanmış tavrından başka bir şey değildi. Petrograd Komitesinin bu açıkça oportünist kararı, akademik niteliği, olup bitti karşısında siyasî boyun eğişten başka bir anlam taşımayan Merkez Komitenin tavrıyla yalnızca biçimsel olarak çelişiyordu.

Burjuvazinin hükûmeti karşısında örtük biçimde ya da ihtiyat payı koyarak boyun eğme partide tam bir mutabakata sahip değildi. Bolşevik işçiler daha en baştan inatla önlerine çıkan bir düşman kalesi gibi geçici hükûmete tosladılar. Vıborg Komitesi oybirliğiyle Sovyetin iktidarı almasının gerekliliği üzerine bir karar kabul eden binlerce işçi ve askerin katıldığı bir miting düzenledi. Bu ajitasyona aktif olarak katılan Dingelstedt'in tanıklığı şöyle: "Biri çıkıp da önerdiğinde bizim bu mealdeki kararımızı reddeden tek bir miting, tek bir işçi toplantısı yoktu." Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler ilk zamanlarda işçi ve asker dinleyici kitleleri önünde iktidar sorununu nasıl koyduklarını açıkça beyan etmeye cüret edemiyorlardı. Vıborg komitesinin kararı, elde ettiği başarı nedeniyle, afiş olarak basılmış ve duvarlara yapıştırılmıştı. Ama Petrograd Komitesi bu kararı tanımadı ve Vıborg boyun eğmek zorunda kaldı.

Devrimin toplumsal içeriği ve gelişme perspektifleri konusunda da Bolşevik önderlerin konumu belirgin değildi. Şlyapnikov şunu anlatır: "Feodalite ve serflik ilişkilerinin devrimci yıkımı evresinden geçtiğimiz konusunda Menşeviklerle mutabıktık. Bu ilişkilerin yerine burjuva rejimlere özgü her türlü 'özgürlüğün' geçeceğini düşünüyorduk." *Pravda* ilk sayısında şöyle yazıyordu: "Aslî görev demokratik devrimci bir

rejim ihdas etmektir." İşçi vekillerine talimatlarında Moskova Komitesi şöyle diyordu: "Proletarya nihaî hedefi olan sosyalizm için mücadele edebilmek için özgürlüğe kavuşmayı amaçlıyor." Geleneksel "nihaî hedef" önermesi sosyalizme olan tarihî uzaklığın yeterince altını çiziyor. Kimse bu noktanın ötesine geçemiyordu. Demokratik devrimin sınırlarını aşma endişesi uzlaşmacılar karşısında bir bekleme, uyum sağlama ve geri çekilme politikası izlenmesini dikte ediyordu.

Merkezin izlediği politikadaki karakter yokluğunun taşra üzerinde ne denli acı bir etki yaptığını kavramak zor değil. Saratov örgütünün önderlerinden birinin şu tanıklığıyla sınırlayalım kendimizi: "Ayaklanmaya aktif olarak katılan partimiz kitle üzerindeki etkisinin göz göre göre uçup gitmesine müsaade etti ve bu etki de Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler tarafından ele geçirildi. Bolşeviklerin sloganları neydi, kimse bir şey bilmiyordu... Tablo hiç de hoş değildi."

Sol Bolşevikler, hepsinden önce de işçiler tüm güçleriyle karantinayı yarmaya uğraşıyorlardı. Fakat onlar dahi devrimin burjuva karakteri üzerine olan iddialara ve proletaryanın tecrit olması tehlikesine nasıl karşı koyacaklarını bilmiyorlardı. İstemiye istemiye de olsa önderlerin talimatlarına boyun eğiyorlardı. Tâ en baştan beri Bolşevizm içinde birbiriyle çatışan çeşitli akımlar vardı, ama bunların hiç biri fikirlerini sonuna dek izlemiyorlardı. *Pravda* partideki bu karışık ve kararsız fikirleri yansıtıyor ve birliği sağlayamıyordu. Partinin resmî politikasının sağ yöne doğru aniden dümen kıvırmasına yol açan Kamenev ve Stalin'in sürgünden dönmeleriyle durum mart ortasına doğru daha da karmaşık bir hâle geldi.

Bolşevizmin doğduğu günden beri Bolşevik olan Kamenev her zaman partinin sağ kanadında saf tutmuştu. Kuramsal hazırlık ve siyasî önsezi bakımından donanımlı, Rusya'daki fraksiyon mücadelesinde büyük bir tecrübe sahibi ve Batı'da elde edilmiş siyasî gözlemlerle güçlenmiş olan Kamenev, Lenin'in genel fikirlerini bir çok diğer Bolşevikten daha iyi kavramakla beraber, bunlara pratikte mümkün olduğunca barışçı bir yorum getirmeye çalışıyordu. Ondan ne bağımsız bir karar verme ne de eylemde girişimcilik beklenebilirdi. Muhte-

şem bir propagandist, hatip, gazeteci, parlak olmaktan çok düşünceli olan Kamenev diğer partilerle görüşmelerde ve de, her ne kadar bu dış gezilerden her zaman diğer partilerin görüşlerinden bir parçasını benimseyerek dönse de, başka sosyal çevrelerde kılavuz olarak özellikle yeri doldurulamaz biriydi. Kamenev'in bu özellikleri öylesine barizdi ki hemen hiç kimse onun siyasî fizyonomisi konusunda yanılgıya düşmüyordu. Suhanov onda "dik açı" eksikliği bulunduğunu kaydeder: onu "her zaman römorka takmak gerekir, kimi zaman biraz direniş gösterse de, bu pek güçlü değildir". Stankeviç de aynı yönde görüş bildirir: Kamenev'in hasımlarına yönelik tutumu "öylesine yumuşaktı ki, kendisi bile sanki uzlaşmaz tutumundan utanır gibiydi; Komitede kuşkusuz bir düşman değil, ama bir muhalifti". Bunlara eklenecek hiç bir şey yoktur.

Stalin bir başka tip Bolşeviki temsil ediyordu, hem zihinsel oluşumu hem de partideki çalışmasının niteliği bakımından: kuram ve politika için ilkel, güçlü bir örgütçü. Kamenev köşe yazarı sıfatıyla partinin kuramsal faaliyetinin yuvası hâline gelen göçmenlikte Lenin'le birlikte yıllarca kalmışken, Stalin geniş kuramsal görüş açısı, büyük siyasî ilgileri ve yabancı dil bilgisi olmayan pratisyen sıfatıyla Rus toprağından ayrı kalamazdı. Bu tarz militanlar yurtdışına ancak talimat almak, takip edilecek görevlerin kararlaştırılması ve ardından Rusya'ya dönmek üzere kısa seyahatler yapıyorlardı. Stalin enerjisi, dikbaşlılığı ve kulis manevralarındaki kıvrak zekâsıyla diğer pratisyenler arasından sıyrılıyordu. Kamenev Bolşevizmin pratik sonuçlarından doğası gereği "rahatsız olurken", Stalin, aksine, dikkafalılığı kabalıkla birleştirerek, hiç bir esnekliğe mahal bırakmadan özdeşleştiği pratik sonuçları eyleme dönüştürmeye yatkındı.

Karakterlerindeki karşıtlığa rağmen, gerek Kamenev'in gerekse Stalin'in devrimin başında ortak bir tutum almalarında garipsenecek bir yan yoktu. Karşılıklı olarak birbirlerini tamamlıyorlardı. Devrimci iradeye sahip olmayan bir devrimci anlayış ancak yayı kırık bir saat kadar değerlidir. Kamenev'in akrebi devrimci sorunlarda her zaman geç kalıyordu. Ama geniş bir siyasî anlayışın yokluğu büyük ve kar-

maşık hadiseler ortaya çıktığında, en irade sahibi siyasetçiyi bile kararsızlığa mahkûm eder. Ampirik Stalin irade bakımından olmasa da, düşünce bakımından dış etkilere açıktı. İşte böylece, istemsiz bir köşe yazarı ile ufku dar bir örgütçü martta Bolşevizmlerini Menşevizm sınırına dek götürmüşlerdi. Özellikle, Stalin parti temsilcisi olarak girdiği Yürütme Komitesinde Kamenev'den daha az bağımsız bir tutum izleme şansına sahipti. Tutanaklarda veya basında, demokratların liberalizm karşısındaki "yaltakçı" tutumuna karşı Stalin'in Bolşevik bakış açısını ifade ettiği tek bir öneri, beyanat, protestoya rastlamak mümkün değil.

Suhanov *Devrimden Anılar* kitabında şöyle der: "O dönemde Yürütme Komitesindeki Bolşevikler arasında, Kamenev'den başka Stalin de vardı... Yürütme Komitesindeki tüm mütevazı çalışmaları boyunca, zaman zaman parlayan ve hemen sönen donuk bir gri leke izlenimini vermişti —yalnız benim üzerimde de değil. Doğruyu konuşmak gerekirse, ona dair söylenebilecek hiç bir şey yoktu." Suhanov genel olarak Stalin'i açıkça küçümsemiş olsa da, en azından uzlaşmacı Yürütme Komitesindeki siyasî kişiliksizliğini doğru olarak sergilemiştir.

14 martta, Şubat Devriminin zaferini Antantın çıkarlarına göre yorumlayan ve Fransız damgalı yeni bir cumhuriyetçi sosyal-yurtseverliğin zaferi anlamına gelen "Tüm Dünya Halklarına" manifestosu Sovyet tarafından *oybirliğiyle* kabul edildi. Bu Kamenev-Stalin ikilisi tarafından görünürde hiç mücadele edilmeden elde edilen bir başarıydı şüphesiz. *Pravda* bu konuda "Sovyette temsil edilen çeşitli eğilimler arasında bilinçli bir uzlaşma" olduğunu yazıyordu. Uzlaşmanın Sovyette kendine temsil gücü bulamayan Leninci akımdan açık bir kopuşa işaret ettiğini de eklemek gerekecek sanırım.

Yurtdışındaki merkezî organın yayın kurulu üyesi Kamenev, Merkez Komite üyesi Stalin ve Duma mebusu Muralov çok "sol" a kaymış olan eski *Pravda* yayın kurulunu ekarte ettiler ve şüpheli yetkilerine dayanarak 15 marttan itibaren gazete yönetimini kendi ellerine aldılar. Yeni yayın kurulunun programatik makalesinde Bolşeviklerin "gericilikle ve karşı devrimle savaştığı müddetçe" geçici hükû-

meti kararlı bir şekilde destekleyecekleri beyan ediliyordu. Savaş konusundaki beyanatlarında yeni önderler bundan daha az kategorik değillerdi: Alman ordusu imparatoruna itaat ettiği sürece, Rus askeri de "görevine sıkı sıkıya sarılmalı, her kurşuna kurşunla, gülleye gülleyle cevap vermeliydi." "Tutarsız 'kahrolsun savaş' sloganını benimsemiyoruz. Bizim sloganımız geçici hükûmeti tüm savaşan ülkeleri hemen görüşmeleri başlatmak üzere biraraya toplamaya zorlamaktır... Ama o zamana dek herkes kendi siperinde kalacaktır." Fikirler de, formüller gibi tümüyle ulusal savunma ruhundaydı. Barışçı girişimlerde bulunmak üzere emperyalist hükûmete baskı yapma politikası emperyalist hâkimiyete son vermeye çağıran Lenin'in programı değil, Almanya'da Kautsky'nin, Fransa'da Jean Longuet'nin, İngiltere'de MacDonald'ın programıydı. Yurtsever basına cevap veren *Pravda* daha da ileri gidiyordu. Şöyle yazıyordu: "Her türlü 'yenilgicilik', ya da çarlık sansürünün nezareti altındaki pek titiz olmayan basının bu ad altında topladığı akım Petrograd sokaklarında ilk devrimci alay göründüğünden bu yana ölmüştür." Bu açıkça Lenin'in görüşlerinden ayrılmak anlamına geliyordu. "Yenilgicilik" hiç de sansür altındaki düşman basın tarafından uydurulmamış, bizzat Lenin tarafından şöyle formüle edilmişti: "Rusya'nın yenilgisi ehveni şerdir." İlk devrimci alayın ortaya çıkması ve hattâ monarşinin devrilmesi savaşın emperyalist karakterinde bir değişiklik yaratmıyordu. Şlyapnikov şöyle anlatır: "Yeni *Pravda*'nın ilk sayısının çıktığı gün olan 15 mart ulusal savunma yanlılarının coşkuyla karşıladıkları bir gündü. Tüm Tavriçeskiy Sarayı, Duma Komitesindeki işadamlarından devrimci demokrasinin tâ bağrına —Yürütme Komitesi— dek, tek bir haberle çınlıyordu: ılımlı, makul Bolşeviklerin aşırılar üzerindeki zaferi. Yürütme Komitesinde bile bizi zehirli bir tebessümle karşılamışlardı... Pravda'nın bu sayısı fabrikalara ulaştığında, hasımlarımız arasında alaycı bir sevinç, partimiz üyeleri ile sempatizanlar arasında derin bir şaşkınlık yarattı... Semtlerdeki öfke muazzamdı; proleterler *Pravda*'nın Sibirya'dan dönen üç eski önderin eline geçtiğini öğrendiklerinde, partiden ihraç edilmelerini talep ettiler."

Bir süre sonra *Pravda* Vıborglu militanların sert bir protestosunu yayınlamak zorunda kaldı: "Eğer gazete işçi semtlerinin güvenini yitirmek istemiyorsa, burjuvazinin baykuşlarına ne denli yaralayıcı gelse de, devrimci bilincin ışığını taşımalıdır ve taşıyacaktır." Tabanın protestoları yayın kurulunu ifadelerinde daha titiz olmaya zorlamıştı, ama bu siyaseti değiştirmeye yetmedi. Lenin'in yurtdışından gönderdiği ilk makale bile yayın kurulunun bilincini sarsmadı. Tüm hat boyunca sağa doğru bir yönelme vardı. Sol kanattan Dingelstedt şöyle anlatır: "Ajitasyonumuzda ikili iktidar ilkesine dayanmak... ve şu son on beş günlük yoğun siyaset içinde çok farklı bir görev bilinci eğitimi almış olan işçi ve asker kitlesine bu yol değişikliğinin kaçınılmazlığını göstermek zorundaydık."

Tüm ülkede parti politikası doğal olarak *Pravda*'yı izliyordu. Çoğu sovyette, aslî konular üzerindeki kararlar şimdi oybirliğiyle alınıyordu; Bolşevikler sovyet çoğunluğu karşısında boyun eğmekten başka bir şey yapmıyorlardı. Moskova bölgesi sovyetleri konferansında Bolşevikler sosyal-yurtseverlerin savaş üzerine kararına destek vermişlerdi. Son olarak, mart sonu ile nisan başı arasında Petrograd'da toplanan seksen iki sovyetin temsilcilerinin katıldığı Tüm Rusya Sovyetler Konferansında Bolşevikler Dan'ın savunmuş olduğu iktidar üzerine resmî karar tasarısına oy vermişlerdi. Menşeviklerle bu son derece yoğun siyasî yakınlaşma birleşme yönünde büyük bir eğilimin doğmasına yol açmıştı. Taşrada Bolşevikler ile Menşevikler ortak örgütler içinde birleşiyorlardı. Kamenev-Stalin fraksiyonu giderek sözde devrimci demokrasinin sol kanadına dönüşüyor ve kulislerde demokratlar üzerinde kurduğu baskıya benzer şekilde, yardımına koştuğu burjuvazi üzerinde de parlamento *kulislerinde* yapılan baskı mekanizmasına dahil oluyordu.

Yurtdışındaki Merkez Komite ile merkezî yayın organı *Sosyal-Demokrat*'ın yayın kurulu üyeleri partinin manevî merkezini oluşturuyorlardı. Lenin, yardımcısı Zinovyev'le birlikte, tüm yönetici çalışma-

yı yürütüyordu. Son derece ağır sorumluluk taşıyan sekreterlik yükümlülüklerini Lenin'in karısı Krupskaya üstlenmişti. Pratik işlerde bu küçük merkez az sayıdaki göçmen Bolşevikin yardımlarına dayanıyordu. Rusya'dan uzaklıkları savaş sırasında Antant devletleri polisinin diktiği yeni engellerle daha da katlanılmaz bir hâl alıyordu. Uzunca bir süredir şiddetle bekledikleri devrimin patlak vermesi öngörülmeyen bir durumdu. İngiltere tam bir listesini elinde bulundurduğu enternasyonalist göçmenlerin Rusya'ya gitmek için geçişlerine kategorik bir şekilde engel oldu. Zürih'te kapana kısılmış olan Lenin bir çıkış yolu bulmak için kuduruyordu. Birbiri ardısıra yaptığı yüz kadar plan içinde sağır dilsiz bir İskandinavyalının pasaportuyla seyahat etmek de vardı.

Ama o sırada Lenin İsviçre'den sesini duyurmak için hiç bir fırsatı da kaçırmıyordu. Daha 6 martta Stockholm'den Petrograd'a şu telgrafı çekmişti: "Taktiğimiz: yeni hükûmete tam bir güvensizlik ve hiç bir destek; özellikle Kerenskiy'ye şüphe; proletaryanın silahlanması tek garantimiz; Petrograd'da acilen Duma seçimleri; diğer partilerle hiç bir yakınlaşma." Bu ilk direktifte sadece Sovyet yerine Duma seçimleri talebi epizodik bir karakter taşıyordu ve kısa bir süre sonra terkedildi; telgrafik terimlerle ifade edilen diğer noktalar politikanın genel doğrultusunu daha o zamandan tam bir bütünlükle çiziyordu. Diğer yandan, Lenin *Pravda*'ya devrimci durumun tam bir analizini içeren, yurtdışındaki bölük pörçük istihbarata dayalı olarak yazdığı *Uzaktan Mektuplar*'ını göndermeye başladı. Yurtdışındaki gazetelerin verdiği haberler onun geçici hükûmetin yalnız Kerenskiy'in değil, Çheidze'nin de doğrudan yardımıyla emperyalist savaşı bir ulusal savunma savaşı gibi sunarak işçileri başarılı bir şekilde kandırdığı sonucuna varmasını sağladı. 17 martta Stockholm'deki dostlarının yardımıyla öfke dolu bir mektup gönderdi. "Böyle bir dalavereyi kabul ederse partimiz ebediyen onurunu kaybetmiş, siyasî olarak intihar etmiş olur... Sosyal-yurtseverliğe teslim olmaktansa partimizdeki her hangi biriyle derhal bir yol ayrımını tercih ederim..." Görünürde belirli kişilere yönelmeyen bu tehdit yine de bazı kişilere seslenmek üze-

re tasarlanmıştı. Lenin uyarır: "Kamenev kendisinin üzerine dünya çapında bir önem taşıyan tarihî bir sorumluluk düştüğünü anlamalıdır." Kamenev seçilmişti çünkü siyasî ilke meseleleri söz konusuydu. Lenin'in kafasında pratik bir mücadele görevi olsaydı daha çok Stalin'i akla getirirdi. Ama Lenin'in dumanlar içindeki Avrupa'dan Petrograd'a iradesinin tansiyonunu iletmeye çalıştığı sırada Kamenev Stalin'in yardımıyla sosyal-yurtseverliğe ani bir dönüş yapıyordu.

Yapılan çeşitli planlar —makyaj, peruk, sahte veya ödünç pasaportlar— gerçekleştirilemez diye birbiri peşi sıra terkediliyordu. Aynı zamanda Almanya üzerinden geçme fikri gittikçe somutlaştı. Bu plan yalnızca yurtseverleri değil, çoğu göçmeni de ürkütüyordu. Martov ve diğer Menşevikler Lenin'in cüretkâr girişimine katılmayı göze alamadılar ve beyhude yere Antan'ın kapılarını yumruklamaya devam ettiler. Almanya üzerinden geçiş konusu ajitasyon sahasında "zırhlı vagon"un yarattığı sıkıntılar sebebiyle bir çok Bolşevik tarafından da ileride eleştiriye tutuldu. Lenin en baştan beri ileride çıkabilecek bu güçlüklerin farkındaydı. Zürih'ten ayrılmadan kısa bir süre önce Krupskaya şöyle yazıyordu: "Kuşkusuz Rusya'da yurtseverler çığlıklar atacaklar, ama buna hazırlıklı olmak zorundayız." Sorun şöyle konuluyordu: ya İsviçre'de kalınacak, ya da Almanya üzerinden geçilecek. Başka hiç bir yol açık değildi. Bir dakika daha tereddüt edebilir miydi? Tam bir ay sonra, Martov, Akselrod ve diğerleri de Lenin'in izlediği yolu izlemek zorunda kaldılar.

Savaş zamanında düşman bir ülke üzerinden yapılacak olan bu garip yolculuğun tertiplenmesinden Lenin'in siyaset adamı olarak temel özelliklerini çıkartmak mümkün: hedefin cesurane belirlenmesi ve onun titizce uygulanması. Bu büyük devrimcinin içinde, görevinin ne olduğunu bilen ve tüm noterlik işlemlerinin dumura uğratılmasını sağlayacağı anda kendi işlemini yapmaya girişen bilgili bir noter yaşıyordu. Son derece ayrıntılı bir şekilde hazırlanmış olan Almanya üzerinden geçişin koşulları bir göçmen gazetesinin yayın kuruluyla Hohenzollern imparatorluğu arasında özgün bir uluslararası anlaşmaya temel hazırlamıştı. Lenin transit geçiş için tam bir toprakdışılık

hukuku talep etmişti: yolcular, pasaportları, bagajları denetlenmeyecek, yolda vagona hiç bir yabancı girmeyecek ("zırhlı" vagon efsanesi buradan ileri gelir). Göçmen grup da Rusya'dan mütekabil sayıda Alman ve Avustro-Macar sivil tutuklunun salıverilmesi konusunda çalışma yapmayı taahhüt ediyordu.

Bir kaç başka yabancı devrimcinin katılımıyla bir beyanat hazırlandı. "Devrime hizmet etmek üzere şimdi Rusya'ya dönen Rus enternasyonalistler başta Almanya ve Avusturya proleterleri olmak üzere, diğer ülkelerin proleterlerini hükûmetlere karşı ayağa kaldırmakta bize yardım edecekler." Fransa adına Loriot ve Guilbeaux, Almanya adına Paul Levy, İsviçre adına Patten ve İsveçli sol kanat milletvekilleri tarafından imzalanan tutanak böyle diyordu. Bu koşullarda ve bu kayıtlarla mart ayı sonunda İsviçre'den cephane yüklü vagonların ortasında otuz Rus göçmeni —ki kendileri de güçlü bir patlayıcı gibiydiler— yola çıktı.

İsviçreli işçilere Veda Mektubu'nda Lenin 1915 sonbaharında Bolşeviklerin merkezî yayın organı tarafından yapılan beyanatı hatırlatıyordu: eğer devrim Rusya'da emperyalist savaşı devam ettirmek isteyen cumhuriyetçi bir hükûmeti iktidara getirirse, Bolşevikler cumhuriyetçi vatanın savunulmasına karşı koyarlar. Bugün bu durum söz konusudur. "Sloganımız şudur: Guçkov-Milyukov hükûmetine destek yok." Böyle söylerek Lenin ayağını devrim toprağına basmış oluyordu.

Geçici hükûmetin üyeleri yine de telaşlanmak için ortada hiç bir gerekçe görmüyorlardı. Nabokov şöyle anlatır: "Geçici hükûmetin toplantılarından birinde, mart ayında, bir ara gitgide azıtan Bolşevik propagandanın tartışılması sırasında, Kerenskiy her zamanki histerik kahkahalarından birini atarak şöyle demişti: 'Hadi bakalım, bekleyelim biraz, Lenin'in bizzat kendisi gelecek ve her şey ciddiyete bürünecek...' " Kerenskiy haklıydı: işlerin ciddiyete binmesini beklemek lâzımdı. Yine de Nabokov'a göre, bakanlar endişeye kapılmak için ortada hiç bir neden görmüyorlardı: "Lenin'in Almanya'ya başvurmuş olması bile otoritesini yaralayacaktı, bu bakımdan endişele-

necek bir şey yoktu." Onlardan beklenebileceği üzere, bakanlar kendilerine çok güveniyorlardı.

Dostları ve tilmizleri Lenin'i karşılamaya Finlandiya'ya gittiler. Genç deniz subayı Bolşevik Raskolnikov şöyle anlatır: "Daha kompartmana yeni girmiş ve koltuğa oturmuştuk ki, Vladimir İlyiç Kamenev'le yüzyüze geldi: Neler yazıyorsunuz öyle *Pravda*'da? Bir kaç sayınızı gördük ve size bol bol küfrettik..." Onca yıllık ayrılıktan sonraki karşılaşma böyle geçmişti. Ama yine de dostaneydi.

Askerî örgütün yardımıyla birlikte Petrograd Komitesi Lenin'i şaşaalı bir şekilde karşılamak için binlerce işçi ve askeri seferber etmişti. Dost bir zırhlı otomobil bölüğü bu vesileyle tüm arabalarını göndermişti. Komite gara bu savaş araçlarıyla gitmeye karar verdi: devrim bu dar kafalı canavarlara öylesine bir öfke doğurmuştu ki, şehrin sokaklarında bunların sizin yanınızda olması büyük bir üstünlüktü.

Finlandiya garının "emperyal" tabir edilen salonundaki resmî karşılamanın tasviri Suhanov'un bilmem kaç ciltlik Hatıralarında çok canlı bir sayfa oluşturur. "Başında melon bir şapka, yüzü donuk, elinde muhteşem bir buket çiçek, Lenin emperyal salona girdi, ya da daha doğrusu koşarak girdi. Salonun ortasında Çheidze'nin önünde sanki beklenmedik bir engele rastlamış gibi durdu. Ve burada Çheidze o hüzünlü hâlini hiç bozmadan, ruhunu ve lâfzını açık etmekle yetinmeyip bir de ahlâk dersi verir edayla şu "hoşgeldin konuşması"nı yaptı: 'Yoldaş Lenin, Petrograd Sovyeti ve tüm Devrim adına Rusya'ya gelişinizi selâmlarız... *Ama* biz devrimci demokrasinin temel görevinin şu an için devrimimizi hem içerden hem de dışarıdan gelebilecek her türlü saldırıya karşı savunmak olduğunu düşünüyoruz... Sizin de bu amaçları izleyeceğinizi umarız.' Ve Çheidze sustu. Bu beklenmedik çıkış karşısında apışıp kaldım... Ama Lenin muhakkak ki bu tür durumlar karşısında nasıl davranacağını çok iyi biliyordu. Tutumu çevresinde olup biten hiç bir şeyi umursamayan birinin tutumuydu. O yana, bu yana bakıyor, yüzleri inceliyor, buketini (cüssesiyle hiç de uyumlu değildi) düzelterek "emperyal" salonun tavanını süzüyor ve sonra da Yürütme Komitesi heyetinin bulunduğu tara-

fa dönerek şöyle "cevap" veriyordu: 'Değerli yoldaşlar, askerler, denizciler ve işçiler; sizin şahsınızda Rus devrimini selâmlamaktan, sizi dünya proleter ordusunun öncüsü olarak selâmlamaktan mutluyum... Yoldaşımız Karl Liebknecht'in çağrısı üzerine, halkların silahlarını sömürücü kapitalistlere çevirecekleri saat hiç de uzak değil... Tarafınızdan yapılan Rus devrimi yeni bir çağ başlatmıştır. Yaşasın dünya sosyalist devrimi!..."

Suhanov haklıydı, buket Lenin'ın cüssesiyle hiç de uyuşmuyordu, onu rahatsız ediyor ve hadiselerin vahametine uymayan bir şeymiş gibi canını sıkıyordu. Hem Lenin buket içindeki çiçeklerden de hoşlanmıyordu. Dahası garın müsamere salonundaki bu resmî ve ikiyüzlüce ahlâkçı karşılamadan çok rahatsız olmuş olmalı. Çheidze hoşgeldin konuşmasında göründüğünden daha iyi biriydi. Lenin'den biraz korkardı. Sanırız onu, "sekter"i en baştan zaptü rapt altına almak gerektiğine inandırmışlardı. Önderliğin acınacak durumunu yansıtan Çheidze'nin konuşmasını tamamlamak için denizcilerin adına konuşan genç bir donanma subayının aklına Lenin'in geçici hükûmete alınmasını önermek geldi! İşte içi geçmiş, geveze ve saftaron Şubat Devrimi kendisine tam bir fikir ve irade kazandırma niyetiyle gelmiş bir adamı böyle karşıladı. Daha gelirken taşıdığı endişeyi oldukça artıran bu ilk izlenimler Lenin'de zar zor zaptettiği bir protesto duygusu uyandırdı. Buradan hemen sıvışmak en iyisi! Çheidze'nin denizci ve askerlere çağrısına ulusal savunmadan uluslararası devrime, geçici hükûmetten Liebknecht'e uzanarak cevap veren Lenin garda daha sonra izleyeceği politikasının yalnızca kısa bir provasını yaptı.

Bununla birlikte o bön devrim, lideri hemen ve sıkı sıkıya bağrına bastı. Askerler Lenin'in zırhlı arabalardan birine binmesini istediler. Boyun eğmekten başka çaresi yoktu. Gece korteje etkileyici bir görünüm veriyordu. Diğer zırhlı arabaların farları sönüktü ve Lenin'in bindiği arabanın parlak ışıkları gece karanlığını yarıyordu. Yansıyan ışık sokakların karanlığından en büyük ayaklanmalardan birini gerçekleştiren, ama iktidarı parmaklarının arasından kaçıran o heyecanlı işçi, asker, denizci gruplarını aydınlığa çıkartıyordu. Aske-

rî farfara yol boyu sık sık kesilip Lenin'e garda yaptığı konuşmayı yepyeni dinleyici kitleleri önünde ufak tefek değişikliklerle tekrarlama imkânı veriyordu. Suhanov "bu başarının parlak ve aynı zamanda oldukça sembolik" olduğunu söyler.

Bolşevik karargâhı hâline getirilen bir saray balerinasının kadifelerle kaplı yuvası Kşesinskaya sarayında —bu bileşim her zaman tetikte olan Lenin'i çok eğlendirmiş olmalı— kutlamalar tekrar başladı. Bu kadarı da fazlaydı. Lenin saçak altında sağanağın geçmesini bekleyen bir yaya sabırsızlığıyla övgülere katlanmaya çalışıyordu. Gelişine candan sevinildiğini hissediyor, ama bu cafcaflı sevinçten de huzursuzluk duyuyordu. Resmî kutlamaların tınısı bile ona taklitçi, yapmacık, tek kelimeyle küçük burjuva demokrasisinden ödünç alınma, tumturaklı, duygusal ve aldatıcı geliyordu. Devrimin daha görev ve sorumluluklarını saptamadan usandırıcı etiketini çıkarttığını düşünüyordu. Saatine bakarak ve zaman zaman da hiç çekinmeden esneyerek kızgın bir ihtiyar gibi gülümsüyordu. Son bıktırıcı sözler henüz yeni bitmişti ki, bir türlü rahat ettirilemeyen konuk dinleyiciye kırbaç darbeleri gibi çınlayan tutkulu bir fikir çağlayanı gibi boşaldı.

O dönemde stenografi sanatı henüz Bolşevizm tarafından keşfedilmemişti. Kimse not tutmuyordu, herkes olup bitene koyverip gitmişti. Söylevlerden geriye dinleyicilerin anılarında genel bir izlenimden başka bir şey kalmadı, ama bu izlenimler bile zamanla değişti: coşku artarken, endişeler azaldı. Bununla beraber, Lenin'in en yakınındakilerin bile temel izlenimleri özellikle endişeyi yansıtıyordu. Bir ay zarfında sayısız tekrar sayesinde sarsılmaz bir sağlamlık kazanan tüm alışıldık formüller birbiri peşi sıra dinleyici kitlesinin önüne geliyordu. Lenin'in garda sıkıntılı Çheidze'nin yanı başında verdiği kısa cevap Petrogradlı Bolşevik kadrolara seslenişinde iki saate çıkarılarak ifade edilmişti.

Kamenev'in aracılığıyla konuk sıfatıyla partisiz Suhanov da bu toplantıya katılmıştı —oysa Lenin bu tür günah çıkarmalardan hoşlanmıyordu. Lenin'in Petrogradlı Bolşeviklerle ilk buluşmasına dair yarı yarıya düşman, yarı yarıya lehteki yabancı bir gözlemcinin yap-

tığı bir tasvire de bu sayede kavuşmuş olduk.

"Yalnızca benim gibi orada şans eseri bulunan bir sapkını değil, bütün ortodoks görüşte olanları da sarsan ve şaşırtan bu gümbür gümbür konuşmayı asla unutmayacağım. Hiç kimsenin böyle bir şey beklemediğini itiraf ederim. Tüm unsurlar yuvalarından çıkmış ve sınır, kuşku, insanî güçlük, insanî hesap tanımayan evrensel yıkım fikri Kşesinkaya salonunda büyülenmiş tilmizlerin başlarının üstünde uçuşuyor gibiydi."

İnsanî güçlük ve hesaplar, Suhanov'a göre büyük ölçüde, Maksim Gorkiy'in evinde çay içen küçük *Novaya Jizn* yayın kurulunun tereddütleriydi. Lenin'in hesapları ise çok daha derindi. Bunlar salonda dört dönüp duran unsurlar değil, unsurların sindiremediği, üzerlerinde hâkimiyet kurmak için onları kavramaya çalışan bir insan düşüncesiydi. Ama önemli değil: izlenim oldukça kanlı canlı bir şekilde verilmiştir vesselâm.

Suhanov'un anlatısına göre, Lenin şöyle demişti: "Yoldaşlarım ve ben buraya geldiğimizde, bizi gardan alıp doğrudan doğruya Pyotr ve Pavel kalesine götüreceklerini düşünüyordum. Ama görüyorum ki, buradan oldukça uzakta bulunuyoruz. Ama bunun olmayacağı, bundan kaçamayacağımız umudunu da kaybetmiyoruz." Diğerleri için devrimin gelişmesi demokrasinin pekişmesine denk düşerken, Lenin için hemen o andaki perspektif Pyotr ve Pavel kalesine girmekti. Bunun kötü bir şaka olduğu düşünülebilirdi. Ama ne Lenin şaka yapıyordu, ne de devrimin şakası vardı.

Suhanov şöyle yakınır: "Yasama yoluyla toprak reformunu, tüm Sovyet politikasını olduğu gibi, bir tarafa attı. Devlet iktidarı hangisi olursa olsun, hiç vakit geçirmeden, köylülerin örgütlü bir şekilde toprak işgallerine girişmesi gerektiğini ilân etti."

"Bizim parlamenter bir cumhuriyete, bir burjuva demokrasisine ihtiyacımız yok; işçi, asker ve tarım işçisi vekilleri sovyetlerinin dışında hiç bir hükûmete ihtiyacımız yok!"

Aynı sırada Lenin onu düşman safa iterek Sovyet çoğunluğundan da net bir şekilde uzaklaşıyordu. "O dönemde dinleyici kitlesinin ba-

şını döndürmek için bundan fazlası gerekmiyordu!"

Lenin'in fikirlerini iğrenerek özetleyen Suhanov "yalnızca Zimmerwald'ın sol kanadı proletaryanın ve dünya devriminin çıkarlarına öncülük ediyor" diye şaşkınlığını belirtiyordu. "Diğerleri, güzel lâflar eden, ama gerçekte... sosyalizm ve işçi kitlelerinin davasına ihanet eden hep aynı oportünistlerdi".

Raskolnikov Suhanov'u şöyle tamamlar: "Kararlı bir şekilde partinin önder gruplarının ve bazı yoldaşlarının onun gelişinden önce uyguladıkları taktiğe hücum etti. Partinin en sorumlu mevkideki militanları oradaydı. Ama onlar için bile İlyiç'in konuşması tam bir vahiy gibiydi. Eski taktikle yenisi arasında tam bir Rubico koydu." Oysa göreceğimiz gibi Rubico bir hamlede konmadı.

Rapor üzerinde hiç bir tartışma olmadı: herkes şaşkındı ve herkesin düşüncelerini toparlamaya ihtiyacı vardı. Suhanov şöyle noktalar: "Sokağa çıktım; o gece sanki kafama tokmakla vurulmuş gibi hissediyordum. Bir şey açıktı: Hayır, benim gibi bir vahşi Lenin'le birlikte yürüyemezdi". Eh, bunu iyi biliyoruz!

Ertesi gün Lenin partiye *4 Nisan Tezleri* diye bilinen devrimin en önemli belgelerinden biri olan fikirlerini yazılı olarak sundu. Tezler yalın, herkesin anlayabileceği bir dille basit fikirler ifade ediyordu. Şubat ayaklanmasından doğmuş olan cumhuriyet bizim cumhuriyetimiz değil ve de sürdürdüğü savaş bizim savaşımız değildir. Bolşeviklerin görevi emperyalist hükûmeti devirmektir. Ama hükûmet Sosyal-Devrimciler ve Menşeviklerin desteğiyle ayakta durmaktadır; onlar da halk kitlelerinin güvenine mazharlar. Biz azınlıktayız. Bu koşullarda, bizim açımızdan bir güç denemesi söz konusu olamaz. Kitlelere uzlaşmacılara ve ulusal savunma yanlılarına güvenilmeyeceğini öğretmeliyiz. "Bıkıp usanmadan açıklamalıyız." Genel koşullar tarafından dayatılan böyle bir politikanın başarısı garantidir ve bizi proletarya dikatatörlüğüne, dolayısıyla burjuva rejiminin ötesine götürecektir. Biz sermayeyle tümden bozuşmak, onun gizli anlaşmalarını açığa çıkartmak ve tüm ülkelerin işçilerini burjuvaziyi yıkmaya ve savaşı ortadan kaldırmaya çağırmak istiyoruz. Uluslararası devri-

mi başlatıyoruz. Yalnızca bu devrimin başarısı bizim başarımızı sağlamlaştıracaktır ve sosyalist rejime geçişi sağlayacaktır.

Lenin'in tezleri sadece ve sadece kendi adıyla yayınlandı. Partinin merkez organları tezleri yalnızca şaşkınlığın ılımlılaştırdığı bir düşmanlıkla karşılamışlardı. Kimse —ne örgüt, ne grup ne de herhangi bir militan— altına imzasını atmıyordu. Düşüncesi, beraber döndükleri yurtdışında geçen on yıl boyunca Lenin'in doğrudan ve günlük gözetimi altında oluşan Zinovyev· bile sessizce ondan uzaklaşmıştı. Bu uzaklaşma en yakın tilmizini çok yakından tanıyan öğretmen için hiç şaşırtıcı değildi. Kamenev meseleleri popülarize eden bir propagandacı olsa da, Zinovyev bir ajitatör hattâ Lenin'in ifadesiyle sadece bir ajitatördü. Bir lider olabilmek için sorumluluk duygusundan fazlasıyla yoksundu. Ama onda eksik olan yegâne şey bu değildi. İç disiplinden yoksun olan düşüncesi kuramsal çalışma yapmaktan tamamen acizdi ve ajitatörün eciş bücüş sezgileri içinde unufak oluyordu. İstisnaî derecede etkili şeytan tüyü sayesinde ihtiyaç duyduğu, yani kitleleri en çok etkiliyen formülleri her zaman havada kapıyordu. Hem gazetecilik hem de hatiplik bakımından hep bir ajitatör olarak kalmıştı, tek farkla ki makalelerinde daha çok zayıf noktalarıyla ortaya çıkarken, konuşmalarında güçlü yanı öne çıkıyordu. Ajitasyon sahasında bütün Bolşeviklerden daha yaman ve uç noktada olsa da, Zinovyev devrimci inisyatif bakımından Kamenev'den de daha az yetenekliydi. Tüm demagoglar gibi kararsızdı. Fraksiyon kavgaları arenasından çıkıp kitlesel mücadele arenasına geçince iradesi dışında öğretmeninden kopmuştu.

Son yıllarda, partideki nisan krizinin geçici, neredeyse arızî bir yol şaşırması olduğunu kanıtlama yönünde sayısız çabalar görüldü. Tüm bunlar olgularla ilk temasta dağılıp gidiyor.[1]

1 Profesör Pokrovskiy'in idaresinde yayınlanan *Ekim Devriminin Tarihi Üzerine Denemeler* adlı hacimli bir kollektif eserde (cilt 2, Moskova, 1927) nisan "yol şaşırması" Bayevskiy diye birinin özürcü bir incelemesine konu edildi. Bu inceleme olgu ve belgeleri gelişi güzel ele alma biçimiyle çocukluk değilse bile, "kinizm" yapmaktadır.

Partinin mart ayındaki faaliyeti hakkında bildiklerimiz Lenin ile Peterburg yönetimi arasında derin bir çelişkinin bulunduğunu gösteriyor. Lenin'in geldiği sırada, çelişki en yüksek noktasına ulaşmıştı. Kamenev ile Stalin'in Sosyal-Devrimciler ve Menşeviklerin sundukları karar tasarısı lehine oy verdikleri seksen iki sovyet temsilcilerinin Petrograd'da topladıkları Tüm Rusya Konferansıyla aynı zamanda Rusya'nın her yerinden gelen Bolşeviklerin katıldığı bir parti konferansı da yapıldı. Partinin ya da daha doğrusu üst kesiminin savaştan çıkardığı eğilimleri ve görüşleri belirlemek için Lenin'in ancak sonuna yetiştiği konferans tümüyle istisnaî bir önem arz ediyordu. Bugüne dek hâlâ yayınlanmamış olan tutanakların okunması insanı bir çok kez hayrete düşürüyor: sahiden bu delegelerle temsil edilen parti mi yedi ay sonra demir bir elle iktidara el koymuştu?

Ayaklanmadan bu yana bir ay —savaş için olduğu gibi, devrim için de uzun bir süredir bu— geçmişti. Bununla beraber, parti içinde devrimin aslî sorunları üzerindeki görüşler henüz tam aydınlığa kavuşmamıştı. Voytinskiy, Eliava gibi aşırı yurtseverler ve diğerleri konferansa kendilerini enternasyonalist görenlerle birlikte katılıyorlardı. Kendini yurtsever olarak görenlerin oranı Menşeviklere göre çok küçük olsa da yine de önemli boyuttaydı. Bütününde konferans kendi yurtseverleriyle ayrılık ya da Menşevik yurtseverlerle birleşme sorununu çözmedi. Bolşevik konferansının oturum aralarından birinde Sovyetler Konferansı delegeleri olan Bolşevik ve Menşeviklerin savaş sorunu üzerine ortak bir toplantıları yapıldı. En ateşli yurtsever Menşevik Lieber bu toplantıda şöyle demişti: "Eskiden yapılan Menşevik ve Bolşevik ayrımını kaldırmalı ve yalnızca savaş karşısındaki ortak tutumumuzdan söz etmeliyiz." Bolşevik Voytinskiy Lieber'in tüm sözlerinin altına imzasını koymaya hazır olduğunu ilân etmekte gecikmedi. Hep beraber, Bolşevikler ve Menşevikler, yurtseverler ve enternasyonalistler savaş konusundaki tutumlarını ifade edecek ortak bir formül peşindeydiler.

Bolşevik konferansındaki görüşler kuşkusuz Stalin'in geçici hükûmet karşısındaki tutuma dair raporunda en tam ifadelerini buldu-

lar. Tıpkı tutanaklar gibi şu ana dek hiç bir yerde yayınlanmamış olan raporun temel fikrini burada anmak elzem. "İktidar hiç biri iktidara tam sahip olmayan iki organ arasında paylaşılmıştır. Aralarında sürtüşmeler ve mücadele vardır ve bu da normaldir. Roller paylaşılmıştır. Sovyet devrimci dönüşümlerin insiyatifini ele almıştır; Sovyet ayaklanmış halkın devrimci önderi, geçici hükûmeti kontrol eden organdır. Ama geçici hükûmet de devrimci halkın kazanımlarının pekiştiricisi rolünü üstlenmiştir. Sovyet güçleri seferber ediyor, bir denetim icra ediyor. Geçici hükûmetse, direnerek, köstekleyerek, halkın fiilen elde ettiği kazanımların pekiştiricisi rolünü oynuyor. Bu durumun olumsuz yanları var, ama olumlu yanları da: şu an için bilâhare bizden ayrılacak olan burjuva katmanların kopuş sürecini hızlandırarak olayların gidişatını zorlamakta bir çıkarımız yok."

Burjuvazi ile proletarya arasındaki ilişkiler sınıflarüstü bir konuma yerleşen raportör tarafından basit bir işbölümü gibi tasvir edilmişti. İşçiler ve askerler devrimi yapıyorlar, Guçkov ve Milyukov onu "pekiştiriyorlar". Burada 1789 olaylarından yanlış kopya çeken Menşeviklerin geleneksel anlayışını görüyoruz. Bu tarihî süreci teftiş etme tutumu, bu farklı sınıflara görev dağıtma ve bir hami edasıyla bunların ifasını eleştirme biçimi Menşevizmin önderlerinin özellikleri. Burjuvazi ile proletarya arasındaki ayrılığı körüklemenin dezavantaj yaratacağı fikri her zaman Menşeviklerin politikasının en üst kriteri olmuştu. Gerçekte bunun anlamı şuydu: liberal müttefikleri ürkütmemek için kitle hareketini körletmek ve zayıflatmak. Son olarak Stalin'in geçici hükûmet konusunda vardığı sonuç uzlaşmacıların ikircikli formülüyle tümüyle uyuşuyordu: "Geçici hükûmet devrimin ilerlemelerini pekiştirdiği ölçüde desteklenmelidir; hükûmet karşı devrimci davrandığı ölçüde onu desteklememiz düşünülemez."

Stalin'in raporu 29 martta okundu. Ertesi gün, sovyet konferansının resmî raportörü, partisiz sosyal-demokrat Steklov da geçici hükûmete aynı koşullu yardımı öngörerek coşku seli içinde devrimin "pekiştiricileri"nin faaliyetlerinin —sosyal reformlara direnme, monarşist entrikalar, karşı devrimci güçlere kol kanat germe, ilhakçı ta-

vırlar— öyle bir tablosunu çizdi ki Bolşevik konferansı şaşkına dönüp destek formülünü reddetti. Sağ kanat Bolşevik Nogin şöyle dedi: "Steklov'un raporu yeni bir fikir getirdi: şimdi artık destekten değil de, muhalefetten söz etmek gerektiği açıktır." Skrıpnik de Steklov'un raporundan sonra şu sonuca varmıştı: "değişen çok şey vardı: hükûmete destekten bahsetmek imkânsız. Geçici hükûmet halka ve devrime karşı komplo içinde". Daha evvelki gün hükûmetle sovyet arasında toz pembe bir "işbölümü" tablosu çizen Stalin desteğe ilişkin maddeyi çıkartmak zorunda kaldı.

Geçici hükûmetin "... müddetçe" mi destekleneceği yoksa geçici hükûmetin sadece devrimci fiillerinin mi destekleneceği sorununa dair kısa ve sığ tartışmalar yapılıyordu. Saratov'lu bir delege Vasilyev haklı olarak şöyle diyordu: "Geçici hükûmete karşı tutum herkeste aynı." Krestinskiy vaziyeti çok daha canlı bir şekilde formüle ediyordu: "Stalin ile Voytinskiy arasında pratikte izlenecek yol hususunda anlaşmazlık yok." Her ne kadar Voytinskiy konferanstan hemen sonra Menşeviklere katılmış olsa da, Krestinskiy tümüyle yanılmış sayılmazdı: destek sözünü metinden açıkça çıkartmış olmakla Stalin desteğin kendisini ortadan kaldırmıyordu. İlke sorununu ortaya atmaya çalışan bir tek, uzun yıllar partiden ayrı düşmüş ve şimdi geniş hayat tecrübesiyle saflara geri dönen eski Bolşevik Krassikov vardı. Krassikov öküzü boynuzlarından tutmaktan çekinmiyordu. Alaycı bir şekilde "sizin proletarya diktatörlüğünü kurmak niyetiniz yok mu?" diye soruyordu. Ama konferans alayı da meseleyi de dikkate değer bulmayarak bir kenara attı. Konferans kararı devrimci demokrasiden geçici hükûmeti "eski rejimi tam anlamıyla tasfiye etmek için enerjik bir mücadeleye" davet etmesini talep ediyor, yani proleter partisine burjuvazi için bir eşlikçi kadın rolü yüklüyordu.

Ertesi gün Tsereteli'nin Bolşeviklerle Menşeviklerin birleşmesi üzerine önerisi tartışıldı. Stalin bu daveti çok olumlu karşıladı: "Bunu yapmalıyız. Önerilerimizi birleşme temelinde tanımlamalıyız. Zimmerwald-Kienthal temelinde birleşme mümkün". Kamenev ve Stalin tarafından gazeteye çok radikal bir yönelim verdiği için *Pravda* yayın

kurulundan uzaklaştırılan Molotov formüle itiraz etti: Tsereteli her türden unsuru birleştirmek istiyor, kendine bile Zimmerwaldcı diyor; bu temel üzerinde birleşmek bir hatâdır. Ama Stalin fikrinde ısrar ediyordu: "Anlaşmazlıkları öne çıkarmak ve hattâ önlemek mümkün değil. Anlaşmazlık olmadan, parti hayatı da olmaz. Parti içinde küçük anlaşmazlıkları saf dışı ederiz biz."

Savaş yılları boyunca Lenin'in sosyal-yurtseverliğe ve onun barışçı kamuflajına karşı yürüttüğü onca mücadele güme gitmişti. 1916 eylülünde Lenin, Şlaypnikov aracılığıyla, Petrograd'a özel bir ısrarla şöyle yazıyordu: "Rusya'daki işçi partisi için uzlaşma ve birleşme zihniyetinden daha zararlı bir şey daha yoktur. Bu yalnızca ahmaklık değil, partinin kaybıdır da... Rusya'daki bu Çheidze ve Ortakları tarikatıyla birlik fikrinin bir tuzak ve ayrılığın zorunlu olduğunu anlayanlara güvenebiliriz ancak." Bu uyarı anlaşılmamıştı. Sovyetin yönetici blokunun önderi Tsereteli'yle olan görüş farklılıkları Stalin tarafından ortak bir parti içinde "saf dışı" edilebilecek küçük anlaşmazlıklar gibi sunuluyordu. Bu kriter Stalin'in o zamanki görüşlerinin en iyi özetini verir.

4 nisandaki parti kongresinde Lenin de vardı. "Tezleri" özetleyen konuşması konferansın çalışmaları üzerinden, dersine çalışmamış bir okul çocuğunun tahtaya yazdıklarını silen bir öğretmenin silgisi gibi geçti.

"Niçin iktidar alınmadı?" diye sordu Lenin. Sovyetler konferansında kısa bir süre önce Steklov karman çorban terimlerle iktidardan kaçınmanın saiklerini açıklamıştı: burjuva devrimi birinci aşamadır, savaş vardır, vs. Lenin "bunlar budalaca gerekçeler" diyordu. "Olay proletaryanın yeterince bilinçli olmaması ve yeterince örgütlü olmamasında. Bunu kabul etmek lâzım. Maddî güç proletaryanın elinde, ama burjuvazi bilinçli ve hazırlıklı. Bu bir garabet, ama bunu açık seçik kabul etmeli ve halka iktidar alınmadı, çünkü örgütlülük ve bilinçlilik eksikti demeliyiz."

Böylece Lenin tüm sorunu siyasî teslimiyetçilerin arkasında saf tuttukları yalancı nesnellik düzleminden öznellik düzlemine taşıyor-

du. Proletarya Şubatta iktidarı almadı, çünkü Bolşevik partisi nesnel görevlerinin bilincinde değildi ve uzlaşmacıların halk kitlelerini siyasî bakımdan burjuvazi lehine mülksüzleştirmesini engelleyemedi.

Önceki gün avukat Krassikov şöyle meydan okuyordu: "Eğer proletarya diktatörlüğünü gerçekleştirmenin vaktinin geldiğini düşünüyorsak, sorunu şöyle koymalıyız. İktidarı alma anlamında fiziksel güce kuşkuya yer bırakmayacak şekilde sahibiz." Oturum başkanı pratik görevlerle ilgilenildiği ve diktatörlük meselesinin bu tartşmada yeri olmadığı gerekçesiyle Krassikov'un sözünü kesti. Oysa Lenin yegâne pratik görevin proletarya diktatörlüğünü hazırlamak meselesi olduğunu düşünüyordu. Tezlerinde şöyle diyordu: "Rusya'daki güncel durumun özgünlüğünün proletaryanın bilinçli düşünce ve örgütlülük eksikliğinden dolayı iktidarı burjuvaziye veren devrimin birinci aşamasıyla iktidarı proletarya ile en yoksul köylü katmanlarının eline verecek ikinci aşaması arasında bir geçiş döneminden ibaret olduğunu saptamak gerekir."

Konferans, *Pravda*'nın izinde, devrimin görevlerini Kurucu Meclis tarafından gerçekleştirilecek olan demokratik reformlarla sınırlıyordu. Buna karşılık Lenin şöyle diyordu: ""Hayat ve devrim Kurucu Meclisi geri plana atıyor. Ortada proletarya diktatörlüğü meselesi var, ama onunla ne yapılacağı bilinmiyor."

Delegeler birbirine bakıyordu. Kendi aralarında, uzun süre dışarda kaldığından İlyiç'in gerçekleri göremediğini konuşuyorlardı. Ama Stalin'in geçici hükûmetle Sovyet arasında akıllı bir işbölümü üzerine raporu da çoktan tarih olmuştu. Stalin'in kendisi bile susuyordu. Daha uzun bir süre de konuşmayacaktı. Tek Kamenev kendini savunmaya devam ediyordu.

Lenin daha Cenevre'den gönderdiği mektuplarda savaş şovinizm ve burjuvaziyle uzlaşma gibi konularda taviz vermeyi kabul eden her kim olursa onunla ilişkisini kesmeye hazır olduğu uyarısında bulunuyordu. Şimdiyse, partinin yönetici tabakasıyla yüz yüzeyken, tüm çizgiye saldırıyordu. Ama ilk başlarda hiç bir Bolşeviki ismen anmadı. Hatâ ve ikircikliklik konusunda canlı bir örnek vermek gerektiğinde

parmağıyla partisizleri, Steklov veya Çheidze'yi gösteriyordu. Bu Lenin'in alışıldık yönetimiydi: en temkinlilere zamanında savaştan çekilme imkânı vermek için onları gereksiz yere erkenden eski tutumlarına sıkıca sarılmaya zorlamamak ve böylece de gelecekteki azılı hasımları zayıflatmak. Kamenev ve Stalin, Şubattan sonra savaşa devam ederek, işçi ve askerin devrimi savunduklarını düşünüyorlardı. Lenin ise işçi ve askerin, eskiden olduğu gibi, savaşa sermayeye bağlı köleler olarak katıldıklarını düşünüyordu. Hasımlarının etrafındaki çemberi daraltarak şöyle diyordu: "Bizim Bolşevikler bile hükûmete güven besliyorlar. Bu ancak devrim sarhoşluğuyla açıklanır. Bu sosyalizmin kaybetmesi demektir... Bu durumda onlarla devam edemeyiz. Azınlıkta kalmayı yeğlerim." Bu konuşmacının ağzına geliveren basit bir tehdit değildi. Sonuçları inceden inceye düşünülmüş bir yaklaşımdı.

Kamenev veya Stalin'in adını ağzına almasa da, Lenin gazetenin adını anmak zorundaydı: "*Pravda* hükûmetten ilhakçı tutumundan vazgeçmesini talep ediyor. Bir kapitalist hükûmetten ilhakçı yaklaşımından vazgeçmesini talep etmek budalalıktır, düpedüz alay etmektir..." Bastırılmış öfke burada yüksek sesle kendini ele verir. Ama konuşmacı hemen kendini toparlar: gereğinden az ve gereğinden çok söylemeyecektir. Geçerken söyledikleri devrimci politikanın kuralları-nın eşine az rastlanır bir listesi gibidir: "Kitleler fetih istemediklerini söylerlerse, onlara inanırım. Guçkov ve Lvov fetih istemediklerini söylerlerse, yalan söylüyorlar derim. İşçi ülkeyi savunmak istediğini söylerse, bu ses mazlumun içgüdüsünün sesidir." Bu kriter, böyle tanımlandığında, hayat kadar basit görünmektedir. Ama güçlük, gerektiği zamanda bunu böyle tanımlanabilmektedir.

Liberal *Reç* gazetesine o zaman barıştan yana olma temasının bizde müttefiklerimizle ortak bir ideoloji olarak geliştiğini söylemesi için bahane yaratan Sovyetin "Tüm Dünya Halklarına" Manifestosu hakkında Lenin çok daha kesin ve sert ifadeler kullanıyordu: "Rusya'ya özgü olan şey, dev adımlarla vahşi bir baskıdan akıllı bir düzmeceye geçiştir."

Stalin Manifesto hakkında şöyle yazıyordu: "Bu çağrı (Batı'daki) geniş kitlelere ulaşırsa eğer, kuşkusuz yüzlerce ve binlerce işçiyi unutulmuş olan 'Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!' sloganına getirecektir."

Lenin ise şöyle cevap veriyordu: "Sovyetin çağrısı! Bu çağrının içinde sınıf bilincinden süzülmüş tek bir sözcük yok. Sadece lâfazanlıktan ibaret." İlkelerinden dışarıya adım atmamış Zimmerwaldcıların onca övündükleri belge Lenin'in gözünde "akıllı düzmece"nin araçlarından sadece biriydi.

Lenin gelmeden önce *Pravda* genel olarak Zimmerwald solundan bahsetmezdi. Enternasyonal'den bahsederken hangisi olduğunu belirtmezdi. Lenin'in *Pravda*'nın Kautskyciliği dediği şey buydu. Parti konferansında şöyle diyordu: "Ziimerwald ve Kienthal'de merkezciler egemenlik sağladılar...Dünyadaki bütün ülkelerde bir sol Zimmerwald akımı var. Kitleler sosyalizmin tüm dünyada bölündüğünü bilmeliler..."

Üç gün önce, Stalin aynı konferansta Zimmerwald-Kienthal temelinde, yani Kautskycilik temelinde Tsereteli'yle olan anlaşmazlıkları saf dışı etmeye hazır olduğunu ilân etmişti. Lenin bu konuda şöyle diyordu: "Rusya'da birleşme yönünde bir eğilim olduğunu öğreniyorum; ulusal savunma yanlılarıyla birleşmek sosyalizme ihanet etmektir. Liebknecht gibi yalnız kalmanın daha iyi olduğunu düşünüyorum. Yüz ona karşı tek!" Henüz hiç bir kişiyi hedef almayan sosyalizme ihanet suçlaması burada yalnızca ağır bir söz değildi. Bu aynı zamanda tamı tamına Lenin'in sosyal-yurtseverlere el uzatan Bolşeviklere yönelik tutumunu ifade ediyordu. Menşeviklerle kaynaşmanın mümkün olduğunu düşünen Staline karşı, Lenin onlarla sosyal-demokrasi adını paylaşmanın bile hoşgörülemez bir şey olduğunu düşünüyordu. Şöyle diyordu: "Kendi adıma konuşacak olursam, partinin adını değiştirmeyi, kendimizi Komünist Parti diye adlandırmayı öneriyorum." "Kendi adıma", hiç kimsenin, konferans üyelerinden hiç birinin II. Enternasyonal'le kesin bir kopuşa denk gelen bu sembolik harekete rıza göstermediği anlamına geliyordu.

Şaşırmış, afallamış, kısmen gücenmiş delegelere hatip "eski anılarınıza ihanet etmekten mi çekiniyorsunuz?" diyordu. Ama "çamaşır değiştirmek" vakti gelmişti, "kirli gömleği çıkartıp temizini giymek lâzımdı." Ve ısrarla tekrarlar: "Tümüyle çürümüş eski bir kelimeye takılıp kalmayın. Yeni bir parti kurmak istiyorsanız... tüm ezilenler size gelecektir."

Yerine getirilecek görevlerin büyüklüğü karşısında, kendi saflarındaki fikir karışıklığı karşısında, resepsiyonlarda, kutlamalarda, ayinvari karar alışlarda aptalca yitirilen zaman düşüncesi hatibe şu şikâyeti söyletir: "Bu kutlamalar, kararlar yeter artık, işe koyulmanın, etkili ve önceden düşünülmüş işleri başlatmanın vakti gelmiştir!"

Bir saat sonra, Lenin konuşmasını önceden kararlaştırılmış bir genel Bolşevik-Menşevik toplantısında tekrar etmek zorunda kaldı ve söylevi dinleyicilerin çoğuna alayla sayıklama arasında bir şey gibi geldi. En hoşgörülüler omuz silkiyorlardı. Bu adam aydan düşmüş olmalıydı: on yıllık göçmenlikten sonra, daha Finlandiya garından çıkar çıkmaz proletaryanın iktidarı almasından bahsediyor. Yurtseverlerin en babacanları zırhlı vagonu hatırlatıyorlardı. Stankeviç Lenin'in konuşmasının hasımlarını çok memnun ettiğine tanıklık eder: "Böyle aptalca şeyler söyleyen bir adam tehlikesizdir. Gelmesi iyi oldu; şimdi sadece onu seyretmeliyiz;... şimdi artık kendi kendisini yadsıyor."

Bununla birlikte, devrimci ağırlığının tüm haşmetiyle, devrim yolunu açamazlarsa eğer eski düşünce arkadaşlarıyla, kavga yoldaşlarıyla bile hiç esneklik göstermeksizin bozuşmaya kararlı biçimde, her kısmı kendi içinde dengeli olan Lenin'in konuşması derinlemesine bir gerçekçilik ve sarsılmaz bir kitle sevgisiyle örülmüştü. Ama işte bu yüzden yüzeye çıkan demokratlara tuhaf geliyordu.

Bolşevikler sovyetlerde küçük bir azınlıktı ve Lenin iktidarı almayı düşlüyordu. Bu maceracılık değil miydi? Lenin'in sorunu koyuş biçiminde hiç bir gölge yoktu. Geniş kitlelerde "dürüst" bir ulusal savunma düşüncesinin varlığına bir dakika bile gözlerini kapamıyordu. Kendini onlara teslim etmese de, onların gıyabında hareket

etmeye de yanaşmıyordu. Muhtemel itiraz ve suçlamalara karşı şöyle cevap veriyordu: "Biz şarlatan değiliz, kendimizi sadece kitlelerin bilinci üzerinde temellendirmeliyiz. Azınlıkta kalacaksak, varsın kalalım! Bir süre önder konumda olmayı reddetmeye değer, azınlıkta kalmaktan korkmamak lâzım." Azınlıkta kalmaktan korkmamak lâzım, Liebknecht gibi yüz ona karşı tek de kalınsa! Konuşmanın leitmotivi buydu.

"Gerçek hükûmet İşçi Vekilleri Sovyetidir... Sovyetteyse bizim partimiz azınlıkta.... Yapacak bir şey yok! Sabırla, sebatla, sistemli bir şekilde onların taktiklerinin yanlış yolda olduğunu açıklamaktan başka yapacak şeyimiz yok. Azınlıkta kaldığımız müddetçe, kitleleri bu düzmeceden çekip çıkartmak için eleştirel bir çalışma yürüteceğiz. Kitlelerin bizim sözümüze inanmalarını istemiyoruz. Biz şarlatan değiliz. Biz kitlelerin hatâlarından kendi tecrübeleriyle çıkmalarını istiyoruz." Azınlıkta kalmaktan korkmamak lâzım! İlelebet değil, geçici olarak. Bolşevizmin de vakti gelecek. "Çizgimiz doğru çıkacak... Her mazlum bize gelecek, çünkü savaş onları bize getirecek. Başka çaresi yok."

Suhanov şöyle anlatır: "Birleşme Konferansında Lenin bölünmenin canlı cisimleşmesi olarak ortaya çıktı... Konuşmacı kürsüsünün iki adım berisinde oturan Bogdanov'u (gözde bir Menşevik) hatırlıyorum. Lenin'in sözünü keserek 'Ama bu bir sayıklama, bir delinin sayıklaması!' diye bağırıyordu... Dinleyicilere dönerek, sinirden ve öfkeden solgun biçimde 'Bu saçmalıkları alkışlamak utanç verici' diye haykırıyordu, 'kendinizi küçük düşürüyorsunuz, hey gidi Marksistler!' "

O dönemde partinin dışında olan Bolşevik Merkez Komitesinin eski bir üyesi, Goldenberg, Lenin'in tezlerini şu küçümseyici terimlerle değerlendiriyordu: "Uzun yıllar Bakunin'in Rus devrimindeki yeri boştu; şimdi Lenin tarafından dolduruluyor."

Sosyal-Devrimci Zenzinov daha sonraları şöyle anlatmıştır: "Programı o dönemde öfkeye yol açmaktan çok alay konusu oldu, herkese sersemce ve düşsel geliyordu."

Aynı günün akşamı, Temas Komisyonunun *kulislerinde* iki sosyalistle Milyukov arasındaki bir görüşmede konu dönüp dolaşıp Lenin'e geldi. Skobelev Lenin'i "hareketin dışında kalmış, bitmiş biri" diye nitelendiriyordu. Suhanov Skobelev'in yargısına katıldı ve Lenin'in "bugün muhatabı Milyukov için tehlike arzedemeyecek kadar herkesçe sevilmeyen bir adam" olduğunu ekledi. Bununla birlikte bu konuşmadaki rol dağılımı Lenin'in daha önce öngördüğüne uyuyordu: sosyalistler Bolşevizmin kendisinde uyandırdığı endişelere karşı liberali teskin etmekle görevliydiler.

İngiltere elçisi bile Lenin'in kötü bir Marksist olduğuna dair sayısız rivayet duymuştu. Buchanan şöyle kaydetmişti: "Yeni gelen anarşistler arasında Almanya'dan zırhlı vagonla gelen Lenin de vardı. İlk kez sosyal-demokrat partinin bir toplantısında halkın önüne çıktı ve iyi karşılanmadı."

Geçici hükûmet üyeleri çevresinde inatla Lenin'i ziyaret etme niyetinde olduğunu beyan eden Kerenskiy o günlerde Lenin için diğerlerinden daha merhametliydi. Şaşkın sorulara cevaben şöyle diyordu: "Evet ama tümüyle tecrit olmuş bir ortamda yaşıyor, bir şey bilmiyor, her şeyi fanatizminin gözlüklerinden görüyor, yanında onu olup biten konusunda yönlendirmeye yardım edecek kimse yok." Nabokov'un tanıklığı böyle. Ama Kerenskiy Lenin'i olup biten konusunda yönlendirecek hiç zaman bulamadı.

Lenin'in nisan tezleri yalnızca düşman ve hasımların şaşkın öfkesine yol açmadı. Belli sayıda eski Bolşeviki de Menşevizm kampına veya Gorkiy'in gazetesi etrafında toplanmış ara gruba itti. Fakat bu kaçışın ciddî bir siyasî sonucu olmadı. Lenin'in tutumunun partinin tüm önder katmanında yarattığı izlenim sonsuz derecede daha vahimdi. Suhanov şöyle yazar: "Gelişini izleyen ilk günlerde tüm bilinçli parti yoldaşları arasındaki mutlak yalnızlığı kuşkuya yer bırakmaz." Sosyal-Devrimci Zenzinov bunu şöyle teyit eder: "Şaşkına dönmüş Bolşevik partili yoldaşları bile o dönemde ondan yüz çevirdiler." Bu yargıların sahipleri her gün Yürütme Komitesinde Bolşevik önderlerle karşılaşıyorlar ve birinci elden bilgi alıyorlardı.

Ama Bolşevikler arasında da benzer tanıklıklar hiç de eksik değildir. Şubat Devriminde tökezliyen çoğu eski Bolşevik gibi renkleri büyük ölçüde silikleştiren Tsihon daha sonraları şöyle hatırlıyordu: "Lenin'in tezleri ortaya çıktığında, partimizde bazı dalgalanmalar olduğunu hissettik. Bir çok yoldaş Lenin'in sendikalist bir sapma içinde olduğunu, Rusya'nın gerçeklerinden koptuğunu, içinde bulunulan koşulları dikkate almadığını, vs. belirtiyordu." Taşrada pek gözde olan Bolşevik militanlardan Lebedev şöyle yazıyordu: "Lenin'in Rusya'ya gelişinin ardından, ütopik görünen ve Rus yaşantısından uzaklığıyla açıklanan hamleleri —başlangıçta biz Bolşevikler için pek de anlaşılır olmayan— bizler tarafından yavaş yavaş özümsendi ve denebilir ki etimizin ve kanımızın bir parçası hâline geldi." Petrograd komitesi üyesi ve karşılama töreninin örgütleyicilerinden biri olan Zalejskiy çok daha net konuşur: "Lenin'in tezleri patlayan bir bomba etkisi yaptı." Zalejskiy çok canlı ve etkileyici bir karşılamanın ardından Lenin'in mutlak tecrit olmuşluğunu tümüyle teyit eder: "O gün (4 nisan) Lenin tek bir lehte taraftar bulamadı, kendi saflarımızda bile."

Bununla beraber, *Pravda*'nın tanıklığı daha da önemlidir. 8 nisanda, tezlerin yayınlanmasından dört gün sonra, yani bunların yeterince tartışılıp anlaşılabileceği bir tarihte Pravda yayın kurulu şöyle yazıyordu: "Lenin yoldaşın genel şemasına gelince, burjuva demokratik devrimi tamamlanmış bir şey gibi sunduğu ve bu devrimi derhal sosyalist devrime dönüştürmeyi umduğu ölçüde bize kabul edilemez görünüyor." Partinin merkezî organı böylece işçi sınıfı ve düşmanlarının önünde açıkça partinin herkesçe kabul edilen lideriyle Bolşevik militanların uzun yıllardır hazırlandıkları temel devrim meselesi konusunda anlaşmazlığını ilân ediyordu. İki uzlaşmaz çizgisi arasındaki çatışmadan çıkan parti içindeki nisan krizinin derinliğini göstermek için sadece bu bile yeterli. Bu kriz aşılmasaydı, devrim bir adım bile ileriye gidemezdi.

16. Partinin Yeniden Silahlandırılması

Lenin'in nisan başındaki istisnaî derecedeki tecrit olmuşluğu neyle açıklanır öyleyse? Böyle bir durum nasıl olabildi? Ve Bolşevizm kadrolarının yeniden silahlandırılması nasıl sağlandı?

1905'ten beri, Bolşevik parti otokrasiye karşı "proletarya ve köylülerin demokratik diktatörlüğü" sloganıyla mücadele ediyordu. Bu slogan da, onun kuramsal gerekçelendirilişi de Lenin'den kaynaklanıyordu. Kuramcıları Plehanov'un "burjuvazisiz bir burjuva devrimini tamamlama fikrini yanlış" bulduğu Menşeviklerin aksine, Lenin Rus burjuvazisinin kendi devrimine bile önderlik etmekten aciz olduğunu düşünüyordu. Monarşiye ve büyük toprak sahiplerine karşı demokratik devrimi başarıya ulaştırmak için proletarya ve köylülüğün sıkı birliği gerekliydi. Bu birliğin ulaşacağı zafer, Lenin'e göre, yalnızca proletarya diktatörlüğüyle özdeşleşmeyen ama tersine bir sosyalist toplum kurma ya da hattâ bu sosyalist topluma doğru geçiş biçimleri yaratma görevini üstlenmediğinden, sadece ortaçağın Augias ahırlarını kökten temizlemekle yetindiğinden dolayı ona zıt da olan bir demokratik diktatörlük kurmak zorundaydı.

Devrimci mücadelenin hedefi eski bir halk inancına göre yeryüzünün üstünde durduğu üç balinaya atfen teklifsizce Bolşeviklerin "üç balinası" diye adlandırılan şu üç kavga sloagınıyla çok açık biçimde belirlenmişti: demokratik cumhuriyet, soylu mülklerinin müsaderesi, sekiz saatlik işgünü.

Proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğünün gerçekleştirilebilir olup olmadığı sorunu bir başka sorun, yani köylülüğün kendi devrimini yapmaya, yani monarşiyi ve soyluların toprak mülkiye-

tini tasfiye etmeye kadir yeni bir iktidar kurmaya muktedir olup olmadığı sorunu uyarınca çözülecekti. Doğrusu, demokratik diktatörlük sloganı devrimci hükûmete işçi temsilcilerinin katılmasını da varsayıyordu. Ama bu katılım sol müttefik olarak proletaryanın köylü devriminin sorunlarının çözümünde oynayacağı rolle baştan sınırlanmıştı.

Bu bakımdan, demokratik devrimde proletaryanın hegemonyasına dair resmî olarak da kabul edilen popüler fikir işçi partisinin köylülere kendi cephaneliğinden alınma siyasî silahlarla yardım etmesinden, onlara feodal toplumu en iyi tasfiye edecek yol ve yöntemleri önermesinden ve bunları nasıl uygulayacağını göstermesinden başka bir anlama gelemezdi. Her hâlükâda proletaryanın burjuva devrimindeki önder rolü konusunda söylenenler hiç bir şekilde proletaryanın köylülüğe dayanarak kendi tarihî görevlerini, yani doğrudan doğruya sosyalist bir topluma geçişi gündeme getirmek üzere köylü ayaklanmasından yararlanacağı anlamına gelmiyordu. Proletaryanın demokratik devrimdeki hegemonyası proletarya diktatörlüğünden net bir şekilde ayrılıyordu ve bu karşıtlık polemiklerde de sürüyordu. 1905 ilkbaharından beri Bolşevik parti bu fikirlerle eğitilmişti.

Şubat Devriminin fiilî gidişatı Bolşevizmin geleneksel şemasını aşıyordu. Doğru, devrim işçi ve köylülerin bir ittifakıyla yapılmıştı. Köylülerin temelde asker kisvesiyle hareket etmeleri bir şeyi değiştirmiyordu. Devrim barış zamanı da patlak verseydi, çarlığın köylü ordusunun tutumunun çok büyük önemi olacaktı. Savaş koşullarında milyonlarca insanlık bir ordunun ilk zamanlar köylü karakterini gizlemesi çok normaldir. Ayaklanmanın zafere ulaşmasından sonra, işçi ve askerler duruma hâkim oldular. Bu anlamda, işçi veköylülerin demokratik diktatörlüğünün kurulduğu bile söylenebilir.

Bununla birlikte, gerçekte, Şubat Devrimi, içinde mülk sahibi sınıfların iktidarının işçi ve köylü sovyetlerinin güdük kalmış bir iktidarıyla sınırlandığı bir burjuva hükûmeti iktidara getirmişti. Tüm kartlar birbirine karışmıştı. Devrimci bir diktatörlüğün, yani en yoğunlaşmış otoritenin yerine, yönetici çevrelerin cılız enerjisinin iç karşıtlıkları başarısız biçimde aşmaya sarfedildiği gevşek bir ikili iktidar rejimi

kurulmuştu. Kimse böyle bir rejimi öngörmemişti. Ama zaten bir öngörüden yalnızca gelişmenin temel eğilimlerini değil, tali kombinasyonlarını da belirtmesini bekleyemeyiz. Lenin bilâhare şöyle soruyordu: "Baştan sona nasıl yapacağını bilerek kim büyük bir devrim yapmış ki? Böyle bir ilim var mı? Buna kitaplarda rastlamıyoruz. Böyle bir kitap yok. Kararımız ancak kitlelerin tecrübesinden doğabilirdi."

Fakat insan düşüncesi muhafazakârdır ve devrimcilerin düşüncesi bazen özellikle muhafazakârdır. Rusya'daki Bolşevik kadrolar eski şemaya bağlı kalmaya devam ediyorlardı ve Şubat Devrimini — içinde iki uyuşmaz rejim barındırsa da— yalnızca burjuva devriminin birinci aşaması olarak görüyorlardı. Mart sonunda, Rıkov Sibirya'dan *Pravda*'ya sosyal-demokratlar adına "görevi siyasî özgürlüğü elde etmek olan ulusal devrim"in zaferi konusunda bir tebrik telgrafı gönderdi. İstisnasız —en azından biz bilmiyoruz— tüm Bolşevik önderler demokratik devrimin gelecekte yer aldığını düşünüyorlardı. Burjuvazinin geçici hükûmeti "tükenince", burjuva parlamenter rejimin ilk aşaması olarak işçi ve köylülerin demokratik diktatörlüğü kurulacaktı.

Bu tümüyle yanlış bir perspektifti. Şubat Devriminden çıkan rejim, demokratik diktatörlüğü hazırlamak şöyle dursun, genel olarak bu diktatörlüğün imkânsızlığının kanlı canlı ve tam bir ispatı oldu. Uzlaşmacı demokrasinin Kerenskiy'in dar görüşlülüğü ve Çheidze'nin kıt zekâsı sonucu iktidarı *kazara* liberallere vermediği, izleyen sekiz ayda var gücüyle burjuva hükûmeti korumaya, işçileri, köylüleri, askerleri ezmeye çalışmasıyla ve 25 ekimde burjuvazinin müttefiki ve avukatı konumuna düşmesiyle de kanıtlanmıştır. Ama daha baştan beri, önünde dev görevler ve kitlelerin sınırsız desteği varken, demokrasinin kendi arzusuyla iktidarı reddetmesi siyasî ilke veya önyargılardan değil, küçük burjuvazinin kapitalist toplumdaki, özellikle de ülkelerin, halkların ve sınıfların kaderlerinin belirlendiği savaş ve devrim gibi dönemlerdeki umutsuz konumundan kaynaklanmıştı. Krallık asâsını Milyukov'a vererek küçük burjuvazi şöyle diyordu: hayır, bu görevler benim boyumu aşıyor.

Uzlaşmacı demokrasiyi sırtlayan köylülük, ilkel bir biçimde de olsa, bir burjuva toplumunun tüm sınıflarını bağrında bulundurur. Rusya'da hiç bir ciddî rol oynamamış olan kentsel küçük burjuvaziyle birlikte, köylülük geçmişte olduğu gibi, bugün de içinde tüm yeni sınıfların birbirlerinden farklılaştıkları bir protoplazmadır. Köylülüğün her zaman iki yüzü vardır: biri proletaryaya diğeri burjuvaziye dönük. Sosyal-Devrimci parti tipindeki "köylü" partilerinin arabulucu, uzlaşmacı ara konumları ancak göreli bir siyasî çözülme koşullarında korunabilir. Devrimci bir durumda, küçük burjuvazinin kaçınılmaz olarak seçim yapmasının gerekli olduğu an gelip çatar. Sosyal-Devrimciler de Menşevikler de seçimlerini daha ilk saatte yaptılar. Proletarya diktatörlüğüne bir geçiş noktası hâline gelmesini önlemek için "demokratik diktatörlük"ü embriyon içindeyken yok ettiler. Ama böyle yaparak da, yolu bir başka yönden de olsa, ona açtılar: kendileri aracılığıyla değil, ama kendilerine karşı.

Devrimin daha sonraki gelişmesi artık kuşkusuz eski şemalara göre değil, yeni olgular uyarınca ilerleyebilirdi. Temsilcileri kanalıyla kitleler yarı yarıya kendi iradelerine karşı olarak, yarı yarıya bilinçli bir vaziyette ikili iktidar mekanizmasının içine çekildiler. Bu mekanizmanın onlara ne barış, ne de toprak veremediğini tecrübeyle saptamak için bu yoldan geçmeleri gerekliydi. İkili İktidarı reddetmek artık kitleler için Sosyal-Devrimciler ve Menşeviklerle yolları ayırmak anlamına geliyordu. Ama işçiler ve askerlerin tüm ikili iktidar yapısını yıkarak siyasî olarak Bolşevizme kayışlarının işçilerle köylülerin itifakına dayalı bir proletarya diktatörlüğünün kurulmasından başka bir anlama gelemeyeceği de apaçıktı. Halk kitlelerinin yenilgisi durumunda, Bolşevik partinin yıkıntıları üzerine ancak sermayenin askerî bir diktatörlüğü kurulabilirdi. Her iki durumda da "demokratik diktatörlük" bahis konusu değildi. Bakışlarını ona çevirerek aslında Bolşevikler geçmişin hayaletine bakıyorlardı. Partiyi yeni bir yola sokma niyetiyle ortaya çıkan Lenin onları bu hâldeyken buldu.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Lenin'in kendisi bile demokratik diktatörlük kavramını Şubat Devriminin başlamasına dek koşullara

bağlı veya varsayımsal da olsa başka bir kavramla değiştirmemişti. Bu doğru muydu? Biz öyle olmadığını düşünüyoruz. Ayaklanmadan sonra partide olup bitenler, verili koşullarda ancak Lenin'in gerçekleştirebileceği yeniden silahlandırmanın gecikmesini çok tehditkâr bir şekilde gizliyordu. O buna hazırdı. Çeliğini akkorda dağlamış ve savaşın ateşinde bilemişti. Gözünde tarihî sürecin genel perspektifi değişmişti. Savaşın çalkantıları Batıda bir sosyalist devrimin muhtemel gerçekleşme süresini kısaltmıştı. Lenin'e göre hâlâ demokratik karakterdeki Rus devrimi Avrupa'daki sosyalist devrime bir itki sağlayacaktı ve Avrupa sosyalist devrimi de bilâhare geri Rusya'yı kendi anaforuna katacaktı. Zürih'i terkettiğinde Lenin'in kafasındaki genel düşünce buydu. Yukarıda andığımız İsviçreli işçilere veda mektubunda şöyle diyordu: "Rusya bir köylü ülkesi, Avrupa'nın en geri ülkelerinden biri. Sosyalizm orada dolaysız biçimde, hemen galip gelemez. Ama soylu toprak sahiplerinin uçsuz bucaksız mülklerinin bulunduğu ülkenin köylü karakteri 1905 tecrübesi temelinde Rusya'daki burjuva demokratik devrime mükemmel bir atılım kazandırabilir ve bizim devrimimizi bir dünya sosyalist devriminin girizgâhı, ona geçişin bir ilk durağı hâline getirebilir." Bu anlamda, Lenin ilk kez Rus proletaryasının sosyalist devrimi *başlattığını* yazıyordu.

Bolşevizmin devrimi demokratik hedeflerle sınırlayan eski pozisyonuyla Lenin'in ilk kez parti önünde 4 nisan tezleriyle sunduğu yeni pozisyon arasındaki birleştirme noktası işte buydu. Doğrudan doğruya proletarya diktatörlüğüne geçiş perspektifi her hâlükârda beklenmedik, geleneğe aykırı ve son olarak da, basitçe kafaya yatmayan bir şeydi. Şubat Devrimi patlak verene dek ve ondan sonra da belli bir süre boyunca Troçkizmin, Rusya'nın ulusal sınırları dahilinde sosyalist bir toplum kurmanın imkânsız olduğu fikri (böyle bir "imkân" fikri 1924'e dek kimse tarafından ifade edilmedi ve birinin aklına geldiği de şüphelidir) anlamına gelmediğini hatırlatmak gerek. Troçkizm diye adlandırılan şey Rusya'nın proletaryasının Batıdan daha önce iktidara gelebileceği ve bu durumda da demokratik diktatörlük çerçevesinde kalmakla yetinmeyerek, hemen ilk sosyalist ted-

birlere yöneleceği fikri anlamına geliyordu. Lenin'in nisan tezlerinin Troçkist diye mahkûm edilmesi hiç de şaşırtıcı değildi.

"Eski Bolşevikler"in itirazları bir çok çizgi izliyordu. Temel tartışma burjuva demokratik devrimin tümüyle tamamlanıp tamamlanmadığı üzerineydi. Toprak devrimi henüz tamamlanmadığından, Lenin'in muarızları haklı olarak demokratik devrimin sonuna dek götürülmediğini ileri sürebiliyorlar ve ardından da, Rusya'daki toplumsal koşullar az ya da çok kısa zamanda genel olarak bu diktatörlüğe yol açma imkânı sağlasa da, proletarya diktatörlüğüne yer olmadığı sonucuna varıyorlardı. Yukarıda andığımız *Pravda* yayın kurulunun metninde sorun tam da bu şekilde konmuştu. Daha sonraları, nisan konferansında Kamenev şöyle tekrarlıyordu: "Lenin burjuva demokratik devrim bitti derken yanılıyor... Feodalizmin klasik kalıntıları — soyluların toprak mülkiyeti— henüz tasfiye olmadı... Devlet demokratik topluma dönüşmedi... Burjuva demokrasisinin tüm imkânlarını tükettiğini söylemek için henüz çok erken."

Tomskiy şöyle konuşuyordu: "Demokratik diktatörlük, işte bizim temelimiz... Proletarya ve köylülüğün iktidarını örgütlemeli ve onu sadece proletaryanın iktidarı olan Komünden ayırmalıyız."

Rıkov devam ediyordu: "Önümüzde muazzam devrimci görevler var. Ama bu görevlerin yerine getirilmesi bizi henüz burjuva rejiminin çerçevesi dışına çıkartmıyor."

Lenin kuşkusuz demokratik devrimin tamamlanmadığını ya da daha doğrusu daha yeni başlamışken arkada kaldığını muarızları kadar iyi biliyordu. Ama buradan da ancak yeni bir sınıfın egemenliğinde onu sonuna kadar götürmenin mümkün olduğu ve buraya da ancak kitleleri Menşevik ve Sosyal-Devrimcilerin etkisinden, yani liberal burjuvazinin dolaylı etkisinden kurtararak varılabileceği sonucu çıkıyordu. Bu partilerin işçilerle ve özellikle de askerlerle bağlantısı bir savunma —"ülkenin savunulması" veya "devrimin savunulması"— fikriyle besleniyordu. Bu nedenle Lenin tüm sosyal-yurtsever nüanslara karşı uzlaşmaz bir politika izlenilmesini istiyordu. Kitleleri geri durumundan çıkartabilmek için partiyi geri kitlelerden kopar-

mak. Şöyle tekrarlıyordu: "Eski Bolşevizm terkedilmelidir. Küçük burjuva çizgisini ücretli proletarya çizgisinden ayırmak onsuz olmaz bir gerekliliktir."

Yüzeysel bir bakış açısından, ezelî hasımlar silahlarını birbiriyle değiştirmişler gibi görünüyordu. Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler şimdi işçi ve askerlerin çoğunluğunu temsil ediyorlardı, sanki Bolşeviklerin Menşeviklere karşı her zaman ileri sürdüğü proletarya ile köylülüğün siyasî ittifakını gerçekleştirmişler gibi. Oysa Lenin proleter öncünün bu ittifaktan kopmasını istiyordu. Gerçekte, her parti kendine sadıktı. Menşevikler, her zaman olduğu gibi, misyonlarının liberal burjuvaziyi desteklemek olduğu düşüncesindeydiler. Sosyal-Devrimcilerle ittifakları bu desteği genişletme ve pekiştirmenin bir aracıydı sadece. Buna karşılık, proleter öncünün küçük burjuva blokla bozuşması Bolşevik partinin önderliğinde işçi ve köylü ittifakının hazırlanması, yani proletarya diktatörlüğü anlamına geliyordu.

Bir başka tür itiraz da Rusya'nın geri durumuyla ilgiliydi. İşçi sınıfının iktidarı kaçınılmaz olarak sosyalizme geçiş anlamına geliyordu. Ama Rusya'nın ekonomi ve kültürü bunun için olgunlaşmış değildi. Demokratik devrimi sonuna dek iteklemek zorundaydık. Yalnızca Batıdaki sosyalist devrim bizdeki proletarya diktatörlüğünü haklı çıkartabilirdi. Nisan konferansında Rıkov'un itirazları böyleydi. Rusya'nın kültürel ve iktisadî koşullarının sosyalist bir toplum yaratmak için yetersiz olduğu Lenin için elifbeydi. Ama toplum, proletarya diktatörlüğünün vadesinin tam da iktisadî ve kültürel koşulların sosyalizm için olgunluğa erdiği anda gelivermesini sağlayacak denli akılcı işlemez. Eğer insanlık bu denli düzenli gelişseydi, ne diktatörlüğe ne de hattâ devrimlere gerek olurdu. Gerçek şu ki, kanlı canlı bir tarihî toplum son derece uyumdan uzaktır ve gelişmesinde gecikmeler olduğunda bu haydi haydi böyledir. Bu uyumdan uzaklığın ifadesi Rusya gibi geri bir ülkede burjuvazinin burjuva rejimin tam zaferi henüz gerçekleşmeden evvel dağılmaya başlamasında ve onun yerine ulusa önderlik etmek üzere sadece proletaryanın bulunmasında görülür. Rusya'nın geri iktisadî durumu işçi sınıfını kendisine daya-

tılan görevi üstlenme zorunluluğundan bağışık tutmaz, ama sadece bunun gerçekleştirilmesini sonsuz güçlüklerle karşı karşıya bırakır. Sosyalizmin sanayinin en gelişmiş olduğu ülkeden gelmesi gerektiğini tekrarlayan Rıkov'a Lenin basit, ama yeterli bir cevap veriyordu: "Ne kimin başlatacağını, ne de kimin bitireceğini söyleyemeyiz."

1921'de, henüz bürokratik uyuşukluk musibetine yakalanmadığı bir sırada, parti geleceğini hazırlamaya olduğu kadar geçmişini de değerlendirmeye mutlak bir özgürlük tanırken, gelişmesinin her aşamasında parti basınında önder olarak çalışan eski Bolşeviklerden Olminskiy Şubat Devriminde partinin oportünist bir yolda bulunmasının nasıl açıklanacağını soruyordu kendine. Ve bilâhare partinin aniden Ekim yoluna sapmasını sağlayan neydi? Mart ayındaki yalpalamaların kaynağı, yazar tarafından haklı olarak, partinin demokratik diktatörlük yönelimini "abartılı bir şekilde uzatması" olgusunda bulunuyordu. Olminskiy şöyle diyordu: "Yaklaşan devrim olsa olsa bir burjuva devrim olabilir... 1917 Şubat devrimine dek ve hattâ ondan bir süre sonra da, bu, her parti üyesi için zorunlu bir yargı, partinin resmî görüşü, sabit ve değişmez sloganı idi."

İddiasını örneklemek için, Olminskiy *Pravda*'nın daha Stalin ve Kamenev'den önce, yani Olminskiy'i de içeren "sol" bir yayın kurulu işbaşındayken, kendiliğinden belli bir şeymiş gibi şöyle yazdığını (7 martta) zikredebilmişti: "Tabiîdir ki, şu an mesele sermayenin egemenliğinin kalkması değil, sadece otokrasi ve feodalizmin düşmesidir..." Bu dar ufuk martta partinin burjuva demokrasisinin mahpusu hâline gelmesine yol açmıştı. Biraz ileride aynı yazar şöyle diyordu: "Öyleyse Ekim Devrimi nereden çıktı? Nasıl oldu da, parti, önderlerinden tabandaki militanlara dek, yaklaşık yirmi yıldır sarsılmaz bir gerçek diye gördüğü şeye 'aniden' sırtını çevirmişti?"

Suhanov da bir karşıt olarak aynı soruyu bir başka biçimde soruyordu."Lenin Bolşevikler üzerinde nasıl ve hangi araçlarla galebe çalmayı başarabilmişti?" Gerçekten, Lenin'in parti içindeki zaferi yal-

nızca mutlak değildi, aynı zamanda çok da kısa bir süre içinde elde edilmişti. Karşıtlar bu konuda Bolşevik partisinde kişisel iktidar rejimi bulunduğundan dem vurarak hayli dalga geçmişlerdi. Kendi sorduğu soruya Suhanov kahramanlık dönemindeki ruhuyla yine kendi şöyle cevap veriyordu: "Dahi Lenin tarihî bir otoriteydi, bu olayın bir yüzü. Öte yandan, Lenin haricinde, partide hiç kimse yoktu. Güneşsiz koca koca gezegenler neyse, Lenin olmadan bir kaç büyük generalin varlığı da hiç bir şey ifade etmiyordu (henüz Tarikatın saflarına girmemiş olan Troçki'yi şimdilik bir kenara bırakıyorum)". Afyonun uyku getirme gücünün uyuşturucu mahiyetiyle açıklanması gibi, bu ilginç satırlar da Lenin'in etkisini etkileme gücüyle açıklamaya çalışır. Ama böyle bir açıklama bizi hiç bir yere götürmez.

Lenin'in partideki fiilî etkisi tartışmasız çok büyüktü, ama hiç bir şekilde sınırsız değildi. Ekimden sonra Lenin'in otoritesi son derece artmışken, parti onun gücünü dünya çapındaki olayların ölçeğinde ölçtükten sonra bile kesin değildi. Partinin tüm yönetici tabakasının Lenin'e karşıt bir konum aldıkları nisan 1917'yle ilgili olarak Lenin'in kişisel otoritesinden bahseden ucuz iddialar çok daha yetersizdir.

Olminskiy, burjuva demokratik devrim formülüne rağmen, partinin burjuvaziye ve demokrasiye karşı olan politikasıyla doğrudan iktidar için mücadelede proletaryanın fiilen başını çekmeye uzunca bir süredir hazırlandığını gösterirken, sorunun çözümüne çok daha yaklaşır. Olminskiy şöyle der: "Biz (ya da bir çoğumuz) burjuva demokratik devrime doğru gittiğimizi sanırken bilinçsizce proleter devrimine yöneliyorduk. Bir başka ifadeyle, Şubat Devrimine hazırlandığımızı düşünürken Ekim Devrimine hazırlanıyorduk." Bu hem son derece değerli bir genelleştirme, hem de bir tanığın kusursuz ifadesidir!

Devrimci partinin kuramsal eğitimi, ifadesini proletaryanın ve köylülüğün "demokratik devrimi" ikircikli formülünde bulan çelişik bir unsur içeriyordu. Konferansta Lenin'in raporu üzerine söz alan bir kadın delege Olminskiy'in düşüncesini çok daha yalın bir şekilde ifade etmişti: "Bolşeviklerin öngörüsü yanlış çıktı, ama taktik doğruydu."

Çok paradoksal görünen nisan tezlerinde Lenin eski formüle karşı partinin canlı geleneğine dayanıyordu: "eski Bolşevikler" sınıf mücadelesinin somut gelişmesine karşı anılarını —her ne kadar taze olsa da, artık müzelik— öne çıkarsalar da, yönetici sınıflara karşı uzlaşmasız, her türlü ayak diremeye karşı düşmanca bir tutum. Lenin Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki tüm mücadele tarihince hazırlanan çok sağlam bir dayanağa sahipti.

Öte yandan burada şunu da hatırlatmakta yarar var: sosyal-demokrasinin resmî programı hem Bolşevikler hem de Menşevikler için o dönemde hâlâ ortaktı ve demokratik devrimin pratik görevleri kağıt üstünde her iki parti için de özdeş görünüyordu. Ama gerçekte hiç de aynı değildi. Ayaklanmadan hemen sonra Bolşevik işçiler sekiz saatlik işgünü için mücadele inisyatifini kendi üzerlerine almışlardı; Menşevikler bu talebin erken olduğunu düşünüyorlardı. Bolşevikler çarlık memurlarının tutuklanmasına önderlik ediyor, Menşeviklerse "aşırılıklar"a karşı çıkıyorlardı. Bolşevikler enerjik biçimde bir işçi milisi kurmaya girişirlerken, burjuvaziyle bozuşmak istemeyen Menşevikler işçilerin silahlanmasının önünü kesiyorlardı. Henüz burjuva demokrasisinin sınırlarını aşamamış olsalar da, önderliklerinden ayrı düşerek de olsa, Bolşevikler uzlaşmaz devrimciler gibi hareket ediyorlar veya buna çalışıyorlardı. Buna karşılık Menşevikler her adımda demokratik programı liberallerle ittifakın çıkarlarına kurban ediyorlardı. Hiç demokrat müttefikleri kalmayan Kamenev ve Stalin'in kaçınılmaz olarak ayaklarının altındaki toprak da kaymıştı.

Nisanda Lenin'in partinin genelkurmayıyla olan çatışması tek değildi. İstisnanın kuralı bozmadığı bir kaç dönem hariç, tüm Bolşevizm tarihi boyunca partinin tüm önderleri tüm önemli gelişme anlarında Lenin'in sağında yer almışlardı. Boşuna mı böyleydi bu? Hayır! Lenin dünya tarihinin en devrimci partisinin tartışmasız lideri olmuştu, çünkü düşünce ve iradesi sonuç olarak ülke ve çağın büyük devrimci imkânlarıyla boy ölçüşecek evsaftaydı. Diğerlerininse hep boyu bir kaç veya daha fazla santim kısa kalıyordu.

Ayaklanmayı önceleyen aylar, hattâ yıllar boyunca Bolşevik partinin hemen tüm yönetici tabakası aktif çalışmanın dışındaydı. Bir çoğu savaşın ilk aylarının bunaltıcı ağırlığını kendileriyle birlikte hapisaneye ve sürgüne götürmüşler ve Enternasyonal'in yalnızlığa gömülmesini veya küçük gruplara bölünmesini içlerinde hissetmişlerdi. Parti saflarındayken devrimci fikirlere —onları Bolşevizme bağlayan— yeterli bir açıklık gösterseler de, yalnızken çevrenin baskısına direnebilecek ve olayları kendi başlarına Marksist açıdan değerlendirecek durumda değillerdi. İki buçuk yıllık savaş zarfında kitlelerde meydana gelen muazzam hareketler hemen hemen onların gözlem alanlarına girmemişti. Bununla birlikte, ayaklanma onları yalnızca tecrit olmuşluklarından kurtarmayıp, aynı zamanda, eski otoriteleri uyarınca, partide en yüksek mevkilere de getirmişti. Anlayış olarak bu unsurlar fabrikalardaki devrimci işçilerden çok "Zimmerwald" intelligentsiyasına daha yakınlardı.

Nisan 1917'de eski militan olma niteliklerini üzerine basa basa vurgulayan "eski Bolşevikler" yenilgiye mahkûmlardı, zira tarihin doğrulamasına direnemeyen partinin o eski geleneğini savunuyorlardı. Söz gelimi, 14 nisandaki Petrograd konferansında Kalinin şöyle diyordu: "Ben eski Bolşevik-Leninistlere mensubum ve eski Leninizmin şu anki duruma hiç de uygulanamaz olmadığını düşünüyorum. Lenin'in halihazırda eski Bolşeviklerin işe yaramaz oldukları yönündeki beyanına şaşıyorum." Lenin o günlerde bu tür sayısız ayıplamayla karşılaştı. Bununla birlikte, partinin geleneksel formülüyle bozuşurken, Lenin hiç de "Leninist" olmaktan çıkmıyordu: çekirdeğine yeni bir hayat vermek için Bolşevizmin eski kabuğunu atıyordu.

Eski Bolşeviklere karşı, Lenin parti içinde daha genç ama yine de pişmiş ve kitlelerle daha fazla bağlantısı olan bir başka kesimden destek buldu. Şubat ayaklanmasında, Bolşevik işçiler, bildiğimiz gibi, belirleyici bir rol oynadılar. İktidarın zaferi kazanan sınıfça alınmasının gayet normal olduğunu düşünüyorlardı. Aynı işçiler Kamenev-Stalin yönelimini şiddetle protesto ediyorlardı. Hattâ Vıborg ilçesi parti "önderleri"ni ihraç etmekle tehdit ediyordu. Taşrada da aynı

durum gözleniyordu. Hemen her yerde sol Bolşevikler maksimalizmle, hattâ anarşizmle suçlanıyorlardı. Devrimci işçilerin tek eksiği tutumlarını savunacak kuramsal kaynaklardan yoksunluklarıydı. Ama akla yatkın ilk çağrıya cevap vermeye hazırdılar.

Lenin 1912-1924 yükseliş yıllarında ayağa dikilen bu işçi katmanına doğru yöneliyordu. Daha savaşın başlangıcında, hükûmet Duma'daki Bolşevik grubunu ezerek partiye ağır bir darbe indirdiği zaman, Lenin bundan sonraki devrimci çalışmadan söz ederken, partinin eğittiği kişileri "tüm güçlüklere rağmen aralarından yeni bir önder kadronun çıkacağı binlerce bilinçli işçi" şeklinde tanımlıyordu. Birbiriyle bağlantısız iki cepheyle onlardan ayrı düşmüşse de, Lenin onlardan hiç kopmamıştı. "Savaşla, hapisle, Sibirya'yla ya da zindanla isterse beş, on kat kırılsın, bu katmanı yok etmek mümkün değil! O capacanlı. Devrimci ruhun ve antişovinizmin içinde." Lenin bu Bolşevik işçilerle birlikte olayları hayalinde canlandırıyor, onlarla birlikte gerekli sonuçlara varıyordu. Ama bunlar onlarınkinden daha genel ve daha cesurdu. Partinin kurmayları ve subay takımının kararsızlığıyla mücadele etmek için Lenin güvenle sıradan Bolşevik işçiyi daha iyi temsil eden aynı partinin astsubay takımına yaslandı.

Sosyal-yurtseverlerin geçici gücü ve Bolşeviklerin oportünist kanadının gizli güçsüzlüğü birincilerin kitlelerin o anki önyargı ve yanılsamalarına dayanırken, ikincilerin bunlarla uyum sağlamalarında yatıyordu. Lenin'in başlıca gücü hareketin iç mantığını kavramasından ve politikasını ona göre kurmasından ileri geliyordu. Planını kitlelere dayatmıyordu. Kitlelere kendi planlarını tasarlamalarında ve gerçekleştirmelerinde yardımcı oluyordu. Lenin'in tüm devrim sorunlarını tek bir soruna, "sabırla açıklamak" sorununa indirgemesi kitlelerin bilincini tarihî sürecin kendilerini soktuğu durumla uyumlu hâle getirmek anlamına geliyordu. Uzlaşmacıların politikasından hayal kırıklığına uğrayan işçi veya asker Kamenev-Stalin'in ara aşamasında oyalanmadan Lenin'in konumuna geçmeliydiler.

Lenin'in formülleri ortaya çıkar çıkmaz geçen ayın ve gelecek her günün tecrübesini Bolşevikler için yeni bir ışıkla aydınlattılar. Parti-

nin büyük kısmında sola, Lenin'in tezlerine doğru hızlı bir değişim başladı.

Zalejkiy şöyle der: "İlçeler birbiri ardısıra tezlere destek veriyorlardı ve 24 nisanda toplanan partinin Tüm Rusya Konferansında Peterburg örgütü tümüyle tezlerden yana görüş bildirmişti."

3 nisanda başlayan Bolşevik kadroların yeniden silahlandırılması mücadelesi ay sonunda bitmişti bile.[1] 24-29 nisan arasında Petrograd'da toplanan parti konferansı oportünist yalpalamalarla geçen mart ayıyla keskin bir krizin doruğa çıktığı nisan ayının sonuçlarını çıkartıyordu. O zamana kadar parti hem nicelik olarak hem de siyasî değer bakımından hayli büyümüştü. Yüz kırk dokuz delege on beş bini Petrograd'lı, yetmiş dokuz bin parti üyesini temsil ediyordu. Daha dün yasadışı ve bugün antiyurtsever olan bir parti için bu etkileyici bir sayıydı ve Lenin büyük bir zevkle dönüp dönüp bunu tekrar etmiştir. Konferansın siyasî fizyonomisi beş büro üyesinin seçimiyle birlikte çizildi: burada ne Kamenev, ne Stalin, ne de nisan yalpalamalarının baş mimarları bulunuyordu.

Bir bütün olarak parti için anlaşmazlık konusu meseleler artık kesinlikle çözüme kavuşturulmuş olsa bile, geçmişteki eylemlerine bağlı kalan birçok önder bu konferansta da Lenin karşısında muhalif veya yarı muhalif bir konumda duruyorlardı. Stalin sessiz kalıyor, beklemeyi tercih ediyordu. Dzerjinski, "raportörün tezleriyle ilke olarak uyuşmayan çok sayıda kişi" adına, "bizimle birlikte devrimi pratikte yaşayan yoldaşların" bir ikinci raporunun dinlenilmesini talep etti. Bu Lenin'in tezlerinin dışarıdan gelmişliğine açık bir telmihti. Gerçekten Kamenev konferansa burjuva demokratik devrimi va'zeden bir ikinci rapor sundu. Rıkov, Tomskiy, Kalinin mart ayındaki konumlarını az çok korumaya çalışıyorlardı. Kalinin liberalizme karşı mücadele amacıyla Menşeviklerle birlikten yana tavır koymaya devam ediyordu. Moskova'da çok gözde bir militan olan Smidoviç konuşmasında şikâyetlerde bulunuyordu: "Nereye gitsek karşımıza korkuluk olarak yoldaş Lenin'in tezlerini çıkartıyorlar." Eskiden Moskovalılar Menşeviklerin önergeleri lehinde oy verirlerken her şey ne kadar sakindi.

Rosa Luxemburg'un öğrencisi olarak Dzerjinski Lenin'i Rusya'daki proletaryayı zayıflatan ayrılıkçı eğilimlere hamilik etmekle suçlayarak ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına karşı görüş belirtiyordu. Lenin tarafından Büyük Rus şovinizmini desteklemekle suçlandığında Dzerjinski şöyle yanıt verdi: "Ben de ona (Lenin'e) Polonyalı, Ukraynalı ve diğer şovenlerin bakış açılarını destekliyor diye sitem edebilirim". Siyasî açıdan bu diyalog çok ilginç bir manzara sunuyordu: Büyük Rus Lenin Polonyalı Dzerjinski'yi Polonyalılara karşı yöneltilen Büyük Rus şovenliğiyle suçluyor ve beriki de onu Polonyalı şovenizmiyle. Bu tartışmada siyasî fikir bakımından Lenin haklıydı. Lenin'in milliyetlere ilişkin politikası Ekim Devriminin en aslî unsurlarından biri oldu.

Muhalefet alenen sönmekteydi. Anlaşmazlık konularında yediden fazla oy toplayamıyordu. Bununla beraber, partinin uluslararası ilişkileri açısından ilginç bir istisna meydana geldi. Konferans çalışmalarının sonunda, 29 nisan akşamı oturumunda, Zinovyev Komisyon adına bir karar tasarısı sundu: "Parti (Stockholm'de yapılacak olan) 18 mayıstaki uluslararası Zimmerwaldcılar konferansına katılacak." Tutanakta şöyle diyordu: "Bir oy farkla oybirliğiyle kabul edildi." Bu tek oy Lenin'e aitti. Çoğunluğun Alman bağımsızları ile İsviçreli Grimm gibi tarafsız barış yanlılarında olduğu Zimmerwald'dan kopulmasını istiyordu. Ama partinin Rus kadroları için Zimmerwald savaş sırasında neredeyse Bolşevizmle özdeşleşmişti. Delegeler henüz ne sosyal-demokrasi adından ne de gözlerinde II. Enternasyonal kitleleriyle bağı ifade eden Zimmerwald'dan kopuşa razıydılar. Lenin en azından bu konferansa katılımı bilgi amaçlı olarak sınırlamaya çalıştı. Zinovyev ona karşı çıktı. Lenin'in önerisi kabul edilmedi. O zaman o da kararın bütününe karşı oy verdi. Kimse onu desteklemedi. Bu "mart" duygularının son çırpınışıydı: eski konumlara sıkı sıkı sarılınıyor, "tecrit olmaktan" korkuluyordu. Bununla birlikte, Lenin'i kopuşa sürükleyen aynı iç anlaşmazlıklar yüzünden Zimmerwald Konferansı yapılmadı. Bir oy farkla oybirliğiyle reddedilen boykotçuluk politikası böylece fiilen gerçekleşiyordu.

Parti politikasında meydana gelen dönüşümün ani niteliği herkes için açıktı. Geleceğin çalışma Halk Komiseri, Bolşevik işçi Schmidt nisan konferansında şöyle diyordu: "Lenin parti faaliyetinin niteliğine yeni bir doğrultu verdi." Bir kaç yıl sonra yazan Raskolnikov'un ifadesine göre Lenin nisan 1917'de "parti önderlerinin bilincinde Ekim devrimini gerçekleştirmişti... Partimizin taktiği basit bir düz çizgi gibi çizilemez. Lenin'in gelişinden sonra, sola doğru ani bir zigzag yapmıştır." Meydana gelen değişme eski bir kadın Bolşevik militan olan Lyudmila Stahl tarafından çok daha doğrudan, çok daha doğru bir şekilde değerlendirilmişti. 14 nisanda Peterburg konferansında şöyle diyordu: "Bütün yoldaşlar Lenin'in gelişine kadar karanlıkta yüzüyorlardı. Elde sadece 1905'ten kalma formüller vardı. Halkın kendiliğinden bir şeyler yarattığını görüyor, ama onlara bir şey öğretemiyorduk... Yoldaşlarımız kendilerini parlementer yoldan Kurucu Meclise hazırlanmakla sınırlamak zorunda kalmışlar ve daha ileriye gitmeyi hiç düşünememişlerdi. Lenin'in sloganlarını kabul edersek hayatın bize telkin ettiği şeyi yapmış olacağız. Kömünden korkmamak lâzım, ne de olsa o bir işçi hükûmeti. Paris Komünü yalnızca işçi değil, aynı zamanda da küçük burjuvaydı."

Partinin siyasî olarak yeniden silahlandırılmasının "mayısın ilk günlerinde kazanılan, Lenin'in en temel ve aslî zaferi" olduğu konusunda Suhanov'a katılıyoruz. Doğrusunu söyleyecek olursak, Suhanov Lenin'in bu operasyonla marksizm silahını anarşiyle ikame ettiğini düşünüyordu.

---

1 Lenin'in Petrograd'a geldiği gün, Atlantik'in öteki kıyısında, Halifax'ta İngiliz deniz polisi Norveç bandıralı *Christiania-Fjord* vapurundan New York'tan Rusya'ya geri dönen altı göçmeni indirdi: Troçki, Çudnovskiy, Melniçanskiy, Muhin, Fişelev, Romançenko. Bu kişiler Petrograd'a ancak 5 mayısta varabildiler. Bu tarihte Bolşevik partisinin siyasî olarak yeniden silahlandırılması hemen hemen tamamlanmıştı. Bu bakımdan, New York'ta çıkan bir Rus günlük gazetesinde Troçki'nin geliştirdiği devrim üzerine fikirlerin bir sunuluşunu anlatımıza katmayı gereksiz buluyoruz. Ama bu fikirler hakkındaki bilgiler okuyucunun partide daha sonra meydana gelecek gruplaşmaları ve özellikle Ekim'in arifesindeki ideolojik mücadeleyi anlamasına yardım edeceğinden, bu pasajla ilgili referansı ayrıca vermeyi ve kitabın sonuna eklemeyi uygun bulduk. Ekim Devriminin kuramsal hazırlanışının daha ayrıntılı bir incelemesiyle ilgilenmeyen okurlar bu eki atlayabilirler.[bkz. Ek 2]

Sormak cevaplamaktan daha kolay olsa da, geriye şu çok önemli soruyu sormak kalıyor: Lenin nisan 1917'de Rusya'ya gelemeseydi, devrim nasıl bir gelişme izlerdi? Eğer bizim sunuşumuz genel olarak bir şey gösteriyor ve kanıtlıyorsa, o da, umarız, Lenin'in devrimci sürecin Demiurgos'u* olmadığı, yalnızca nesnel tarihî güçler zincirine müdahil olduğudur. Ama bu zincirde büyük bir halkaydı. Tüm bu durumdan tek bir şey, proletarya diktatörlüğü çıkıyordu. Ama yine de onu kurmak lâzımdı. Oysa parti misyonunu ancak onu kavrarsa yerine getirebilirdi. Bunun için de Lenin onsuz olmaz bir gereklilikti. Onun gelişine dek, tek bir Bolşevik önder bile Devrim teşhisinde bulunamamıştı. Kamenev-Stalin önderliği olayların gidişatıyla sağa, sosyal-yurtseverlere doğru savrulmuştu: Lenin'le Menşevizm arasında devrim hiç bir ara konum bırakmıyordu. Bolşevik parti içinde bir mücadelenin yaşanması kaçınılmazdı.

Lenin'in gelişi yalnızca süreci hızlandırdı. Kişisel nüfuzu krizi kısalttı. Bununla birlikte, partinin o olmadan da yolunu bulabileceğini güvenle söyleyebilir miyiz? Buna hiç bir durumda olumlu cevap verme cüretini gösteremeyiz. Burada belirleyici etmen zamandır ve iş işten geçtikten sonra tarihin saatine bakmak güçtür. Diyalektik materyalizmin her hâlükârda kadercilikle hiç bir ortak yanı yoktur. Oportünist önderliğin kaçınılmaz olarak yol açacağı kriz, Lenin olmasaydı, çok daha keskin ve uzun olabilirdi. Oysa savaş ve devrim gibi koşullar partiye misyonunu yerine getirmesi için uzun bir süre tanımazlar. Bu nedenle, yönsüz ve bölünmüş partinin devrimci durumu uzun yıllar boyunca bir daha geri gelmemek üzere elinden kaçıracağını düşünmek hiç de zor değil. Burada bireyin rolü orantı olarak son derece büyük gibi görünüyor. Ama bu rolü doğru kavramak için bireyi tarih zincirinin bir halkası olarak görmek gerekir.

Uzun bir aralıktan sonra yurtdışından dönen Lenin'in "ani" gelişi, adı çevresinde basında atılan öfkeli çığlıklar, Lenin'in kendi partisinin tüm önderleriyle çatışması ve onlar üzerinde kazandığı çabuk başarı, tek kelimeyle olayların dış kabuğu bu örnekte kahraman, da-

*Platon felsefesinde evreni düzenleyen tanrı -çn.

hi bireyi nesnel koşullar karşısında kitleyle, partiyle karşı karşıya getiren mekanik bir değerlendirme yapılmasına özel bir katkıda bulunuyordu. Gerçekteyse, bu antitez olayların sadece bir yanını gösteriyordu.

Lenin tarihî gelişmenin rastgele bir unsuru değil, tüm Rus tarihindeki geçmişin bir ürünüydü. En derin kökleriyle ona bağlıydı. Geçen bir çeyrek yüzyıl boyunca ileri işçilerle birlikte onların tüm mücadelelerine katılmıştı. "Rastlantının etkisi" onun olaylara müdahalesinde değil, Lloyd George'un onun bir küçük saman çöpüyle yolunu kapamaya çalışmasındaydı. Lenin dışarıdan partiye muhalefet etmiyordu, onun en tam ifadesiydi. Partiyi eğitirken, kendini de eğitiyordu. Bolşeviklerin yönetici katmanıyla olan anlaşmazlığı partinin dünü ile yarını arasındaki bir mücadele anlamına geliyordu. Eğer Lenin göçmenlik ve savaş gibi sebeplerle yapay olarak partiden uzak kalmasaydı, krizin dış işleyiş mekanizması bu denli dramatik olmaz ve partideki gelişmenin içsel devamlılığını bu derece maskelemezdi. Lenin'in gelişinin kazandığı istisnaî önemden sadece şu sonuç çıkar: liderler şansa ortaya çıkmaz, seçilmeleri ve yetişmeleri onlarca yıl alır, keyfî olarak başa getirilemezler, mekanik olarak mücadeleden dışlanmaları partiyi ağır yaralar ve kimi durumlarda daha da uzun bir süre için felçleştirir.

17. "Nisan Günleri"

23 martta Birleşik Devletler savaşa giriyordu. O gün Petrograd Şubat Devriminin kurbanlarının cenazelerini kaldırıyordu. Tam bir neşe içinde geçen cenaze merasimi beş günün senfonisinin güçlü son nağmesiydi. Cenazeye herkes katıldı: hem ölülerle dirsek dirseğe mücadele edenler, hem ılımlılığı tavsiye edenler, hem muhtemelen kurbanları mıhlayanlar ve hem de en kalabalık grup olarak mücadelenin dışında kalanlar. İşçilerin, askerlerin, küçük kentli esnafın yanında öğrenciler, bakanlar, elçiler, palazlanmış burjuvalar, gazeteciler, hatipler, parti liderleri bulunuyordu.

İşçiler ve askerlerce omuzlarda taşınan kırmızı kumaşlarla kaplı tabutlar tüm ilçelerden sıra sıra Mart Meydanına aktı. Tabutların mezarlara indirilmeye başlandığı sırada, Pyotr ve Pavel kalesi kalabalık halk kitlelerini sarsan ilk veda selâmını gümbürdetti. Toplar yepyeni bir biçimde gümbürdüyordu: bizim toplarımız, bizim selâmımız. Vıborg mahallesi elli bir kızıl tabut getirmişti. Bu gururlandığı kurbanların sadece bir kısmıydı. En kalabalığı olan kortejinde sayısız Bolşevik bayrağı vardı. Bu bayraklar diğerleri arasında barış içinde dalgalanıyordu. Mart Meydanının kendisindeyse yalnızca hükûmet, Sovyet ve İmparatorluk Duması —ölmüştü, ama kendi cenazesinden kaçıyordu— üyeleri vardı.

Cenazelerin önünden gün içinde bayrakları ve bandolarıyla en azından sekiz yüz bin kişi geçti. Yüksek askerî otoritelerin hesaplamasına göre, böyle kalabalık bir insan kitlesi hiç bir durumda öngörülen zamanda büyük bir kargaşaya ve felâkete yol açmaksızın oradan geçemez dense de, bundan böyle her şey daha iyi olacak umuduyla, ilk kez büyük bir iş başarmanın bilincinin hâkim olduğu bu tür devrimci yürüyüşlerin düzeni bakımından manidar olan nümayiş yine de mükemmel bir düzen içinde geçti. Düzeni sağlayan bu ruh

hâliydi, çünkü örgütlenme düzeyi henüz zayıf, tecrübesiz ve kendine güvensizdi.

Aslında bu cenazeler, göründüğü kadarıyla, kansız devrim efsanesini çürütmeye yeterliydi. Bununla birlikte, cenazelerdeki ruh hâli bu efsanenin doğmasına yol açan ilk günlerin atmosferini kısmen yansıtıyordu.

Yirmi beş gün sonra —bu zaman zarfında, sovyetler çok daha tecrübe ve kendilerine güven kazandılar— Batı takvimine göre (eski takvime göre 18 nisanda) Bir Mayıs kutlandı. Ülkedeki tüm şehirler mitingler ve yürüyüşler düzenlediler. Yalnızca sınaî işletmeler değil, devlet kurumları, belediyeler ve zemstvolar da boşaldı. Genel Kurmay Karargâhının bulunduğu Mogilev'deki yürüyüşün başını Aziz Georgiy süvarileri çekiyordu. Çarlık generallerini görevden almayan genelkurmay mensupları Bir Mayıs pankartıyla ilerliyordu. Antimilitarist proleter bayramı devrimci renklerle boyanmış bir yurtseverlik gösterisiyle birbirine karışmıştı. Farklı farklı halk tabakaları gösterilere kendi zihniyetlerini taşıyorlardı, ama son derece tutarsız, riyakâr olan bu bütün yine de görkemliydi.

Her iki başkentte ve sanayi merkezlerinde bayrama işçiler damgalarını vurmuşlardı. Bu kalabalık içinde daha şimdiden bayrakları, pankartları, nutuk ve solaganlarıyla güçlü Bolşevik oluşumlar ayırdediliyordu. Geçici hükûmetin sığındığı Mariinskiy Sarayının o muhteşem cephesine üzerinde "Yaşasın Üçüncü Enternasyonal" yazan küstah bir kızıl pankart asılmıştı. İdarî pısırıklıklarını henüz üzerlerinden atamayan otoriteler bu sevimsiz ve alarm zilleri çalan pankartı indirmeye cüret edemiyorlardı. Herkes bayram havasındaydı. Cephelerdekiler de elden geldiğince bayrama katılmışlardı. Siperler toplantıların, nutukların, bayrakların ve devrimci şarkıların haberleriyle besleniyordu. Cephenin Alman tarafında bile bu havanın yankısı vardı.

Savaş sona doğru yaklaşmıyor, tersine eylem alanlarını genişletiyordu. Tam da devrim şehitlerinin cenaze gününde yepyeni bir ordu savaşa girerek ona yeni bir itki veriyordu. Bununla birlikte, Rusya'nın tüm bölgelerinde, askerlerle birlikte korteje ortak bayraklar al-

tında, bazen aynı marşı farklı dillerde söyleyerek, savaş esirleri de katılıyorlardı. Sınıf, parti ve fikir çizgilerini silen ilkbahar su taşkınına benzeyen bu muhteşem alay içinde Rus askerleriyle Avusturyalı ve Alman esirlerinin ortak yürüyüşü devrimin her şeye rağmen kendinde daha iyi bir dünyayı taşıdığını düşünmeye yardım eden umut bakımından zengin, parlak bir olaydı.

Mart cenazeleri gibi, Bir Mayıs bayramı da tam bir düzen içinde, kavgasız gürültüsüz, "ulusal" bir şenlik şeklinde geçti. Bununla birlikte, dikkatli bir kulak işçilerle askerlerin saflarında bir huzursuzluk ve hattâ tehdit notasının sesini kolayca duyabilirdi. Hayat giderek zorlaşıyordu. Gerçekten, fiyatlar tehlikeli bir şekilde yükseliyor, işçiler asgarî ücret istiyor, müteşebbisler direniyor, fabrikalardaki çatışmalar durmaksızın artıyordu. Erzak giderek bozuluyor, ekmek karnesi azaltılıyor, irmik bile karneye bağlanıyordu.

Garnizonda da huzursuzluk büyüyordu. Askerlere karşı baskı harekâtına hazırlanan askerî bölge komutanlığı en devrimci birlikleri Petrograd'dan uzaklaştırıyordu. 17 nisandaki garnizon genel kurulunda karşı harekâtın hazırlandığını sezen askerler birliklerin gidişine son verme sorununu ortaya attılar: bu talep daha sonra devrimin her yeni krizinde daha da kararlı bir biçimde ortaya atıldı. Ama bütün kötülüklerin kaynağı sonu görülmeyen savaştı. Devrim ne zaman barışı getirecekti? Kerenskiy ve Tsereteli ne düşünüyorlardı? Kitleler Bolşeviklere giderek daha fazla kulak kabartıyorlar, kimi zaman hafif bir düşmanlıkla, kimi zaman da tam bir güvenle Bolşevikleri izliyorlardı. Törenlerdeki disiplinin altında gergin bir ruh hâli gizliydi. Kitlelerde tam bir mayalanma yaşanıyordu.

Kimse, Mariinskiy sarayına o pankartı asanlar dahi, önümüzdeki iki-üç gün içinde devrimin ulusal birliği zarfının acımasızca yırtılacağını tahmin edememişti. Bir çokları korkunç olayların cereyan etmesinin kaçınılmaz olduğunu öngörmüşlerdi, ama hiç kimse bunların bu kadar çabuk ve ani patlak vereceğini beklemiyordu. Tetiği çeken geçici hükûmetin dış politikada, yani savaş sorununda izlediği yoldu. Fitili ateşleyen de Milyukov'dan başkası değildi.

İşte fitilin ateşlenmesinin hikâyesi şöyle: Amerika'nın savaşa girdiği gün, geçici hükûmetin Dışişleri bakanı kendinden emin bir şekilde gazeteciler önünde programını şöyle açıklamıştı: İstanbul'un ilhakı, Ermenistan'ın ilhakı, Avusturya ve Türkiye'nin parçalanması, Kuzey İran'ın ilhakı ve tabiî ayrıca ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı. Tarihçi Milyukov bakan Milyukov'un eylemlerini şöyle özetler: "Tüm basına beyanatlarında, kurtuluş savaşının barışçı hedeflerini kararlıklıkla vurguluyor, ama bunları Rusya'nın sorunları ve ulusal çıkarlarıyla irtibatlandırıyordu."

Bu açıklama uzlaşmacılarda alarm zillerini çaldırdı. Menşeviklerin gazetesi öfkeyle soruyordu: "Geçici hükûmetin dış politikası ne zaman ikiyüzlülükten vazgeçecek? Niçin geçici hükûmet müttefiklerden ilhakları açıkça ve kesinlikle reddetmelerini istemiyor?" Bu adamların ikiyüzlülük dedikleri şey yırtıcı kuşun açık sözlülüğüydü. İştahlarını barışçı kılıf altında gizlerken yalanın ortadan kaldırılmasını istiyorlardı. Demokratların aşırı öfkesinden ürken Kerenskiy Basın Bürosu aracılığıyla hemen Milyukov'un programının kişisel görüşü olduğunu açıkladı. Bu kişisel görüş sahibinin Dışişleri bakanı olması herhâlde basit bir tesadüften ibaretti.

Her türlü sorunu ortak bir noktada buluşturmakla ünlü Tsereteli savaşın Rusya için tümüyle savunma niteliğinde olduğunu beyan eden bir hükûmet açıklaması yapılması konusunda ısrar etti. Milyukov ve kısmen de Guçkov'un direnişleri kırıldı ve 27 martta hükûmet "özgür Rusya'nın diğer halklar üzerinde hâkimiyet kurmak, ulusal mülklerini ellerinden almak, başkalarının topraklarını zorla ele geçirmek gibi bir amacı olmadığını, sadece müttefikler nezdinde üstlendiği yükümlülüklere riayet ettiğini" bildiren bir açıklama yaptı. Böylece ikili iktidarın kral ve peygamberleri katiller ve sefillerle birlikte cennet krallığına girme niyetinde olduklarını açıklıyorlardı. Diğerleri bir tarafa, bu baylar gülünç olduklarının bile farkında değillerdi.

27 mart beyanatı yalnızca uzlaşmacı basın değil, Lenin'in gelişinden dört gün evvel başyazılarında "geçici hükûmet tüm halkın önünde açık seçik biçimde özgür Rusya'nın amacının diğer halklar üzerin-

de egemenlik kurmak olmadığını açıklamıştır" diye yazan Kamenev-Stalin'in *Pravda*'sı tarafından da olumlu karşılandı. İngiliz basını derhal ve gayet memnun bir şekilde Rusya'nın İstanbul'un ilhakı örneğinde olduğu gibi ilhakları reddetmesini kuşkusuz kendine bundan bir ders çıkarmadan yorumluyordu. Rusya'nın Londra'daki elçisi şaşkınlığa düştü ve Petrograd'dan "Rusya'nın benimsediği ilhaksız barış ilkesinin hiç bir koşulsuz olmadığını, bu ilkeye yaşamsal çıkarlarımıza zarar vermediği ölçüde uyulacağını" belirten açıklamalar gönderilmesini talep etti. Ama işte Milyukov'un formülü de buydu zaten: ihtiyacımızın olmadığı şeyi talan etmemeye söz vermek. Londra'ya mukabil, Paris, Paléologue aracılığıyla, Sovyete karşı daha sert bir politika izlenmesi gerektiğini telkin ederek yalnızca Milyukov'u desteklemiyor, yüreklendiriyordu da.

Petrograd'daki korkunç yalpalamalardan çılgına dönen Fransız Başbakanı Ribot Londra ve Roma'ya "geçici hükûmeti her türlü ikircikliğe bir son vermeye davet etmenin gerekli olduğuna inanıp inanmadıklarını" soruyordu. Londra "Rusya'ya gönderilen Fransız ve İngiliz sosyalistlerinin fikirdaşlarına doğrudan etki etmelerinin" daha akıllıca olacağı cevabını veriyordu.

Rusya'ya müttefik ülkelerden sosyalistlerin gönderilmesi işi Rus G.K.K.'sinin, yani eski çarlık generallerinin girişimiyle örgütlenmişti. Ribot, Albert Thomas'la ilgili olarak şöyle yazıyordu: "Geçici hükûmetin kararlarına belli bir kesinlik katılması için ona güveniyoruz." Bununla beraber Milyukov Thomas'ın Sovyet liderleriyle pek sıkı fıkı olmasından yakınıyordu. Ribot buna Thomas'ın Milyukov'un bakış açısını desteklemek için "canı gönülden çabaladığını" söyleyerek cevap veriyor, ama gene de elçisini daha aktif destek için zorlayacağına söz veriyordu.

27 marttaki içi tümüyle boş açıklama, bunda Sovyete verilen bir ödün gören Müttefikleri kaygılandırıyordu da. Londra'dan "Rusya'nın savaş yapabilme gücüne" inancın kaybolmaya başladığı tehditi geliyordu. Paléologue Açıklamanın "pısırıklığı ve muğlaklığı"ndan yakınıyordu. Milyukov'un istediği de buydu zaten. Müttefik-

lerden yardım koparabilmek umuduyla, Milyukov kaynaklarının çok üstünde bir büyük oyuna kalkışmıştı. Asıl fikri devrime karşı tekrar savaşa dönmekti. Bu yoldaki en yakın hedefi demokrasiyi demoralize etmekti. Ama uzlaşmacılar nisan ayında dış politika konularında çok daha büyük bir endişe ve kararsızlık göstermeye başladılar, çünkü tabandan üzerlerine sürekli baskı yapılıyordu. Hükûmetin borç paraya ihtiyacı vardı. Oysa kitleler, tüm ulusal savunma niyetlerine rağmen, savaş istikrazını değil, barış istikrazını desteklemeye hazırdılar. En azından bir barış perspektifi görmek istiyorlardı.

Ortak noktalar bularak selâmete çıkmak politikası izleyen Tsereteli geçici hükûmetten Müttefiklere 27 mart Açıklamasına benzer bir nota vermesini talep etmeyi önerdi. Bunun karşılığında, Yürütme Komitesi Sovyetten "Özgürlük İstikrazı" için lehte bir oy çıkartmayı taahhüt ediyordu. Milyukov bu takası kabul etti: nota karşılığında istikraz. Ama bu alışverişle bir taşla iki kuş vurmaya heveslendi. Açıklamayla koşutluk görüntüsü altında nota onu inkâr ediyordu aslında. Yeni iktidarın barışçı lâfzının "yapılan devrimin Rusya'nın Müttefiklerle ortak mücadelesindeki rolünü azalttığını düşündürtmemesi" gerektiğini söylüyordu. "Tam tesine, halkımızın dünya savaşını kesin zafere dönüştürme kararlılığı daha da güçlenmiştir..."

Nota galiplerin "gelecekte yeni kanlı çatışmaları önlemek için elzem olan *garanti ve yaptırımlar* elde etme yolunu bulacakları" güvencesini daha da ileri düzeyde ifade ediyordu. Thomas'ın talebi üzerine diplomasinin, özellikle de Fransız diplomasisinin hilebaz diline eklenen "garantiler" ve "yaptırımlar" kelimeleri ilhak ve tazminattan başka bir anlama gelmiyordu. Bir Mayıs bayramı günü Milyukov müttefik diplomatların diktesi üzerine yazılan notayı telgrafla Antant hükûmetlerine gönderdi ve ancak ondan sonra nota Yürütme Komitesine ve aynı anda gazetelere yollandı. Hükûmet Temas Komisyonuna danışmaya bile tenezzül etmedi ve Yürütme Komitesi liderleri sıradan vatandaşlar yerine konuldu.

Uzlaşmacılar notada Milyukov'dan daha önce duymadıkları bir şeye rastlamadılarsa da, en azından bunda önceden düşünülmüş

düşmanca bir eylem görmeden de edemediler. Nota onları kitleler karşısında silahsız bırakıyor ve onlardan Bolşevizmle emperyalizm arasında bir tercihte bulunmalarını istiyordu. Milyukov'un amacı da bu değil miydi zaten? Her şey bunun onun tek amacı olmadığını ortaya koyuyor: niyetleri çok daha ötelere uzanıyordu.

Daha marttan beri Milyukov bütün gücüyle başarısız bir Rus çıkartma harekâtıyla Çanakkale boğazının ele geçirilmesi tasarısını hortlatmaya çalışıyordu ve her türlü ilhaka karşı olan demokrasiyi bir olup bitti karşısında bırakacağını düşündüğü bir harekâta enerjik biçimde ikna etmek için general Alekseyev'le sayısız görüşme yapıyordu. Milyukov'un 18 nisandaki notası demokrasinin iyi savunulmayan kıyılarına yeni bir çıkartmaydı. Biri askerî, diğer siyasî iki eylem birbirlerini tamamlıyor ve başarı durumunda, birbirlerini haklı çıkarıyorlardı. Galiplerden genel olarak hesap sorulmaz. Ama Milyukov'un bahtında galip olmak yoktu. Bir çıkartma için iki yüz ilâ üç yüz bin kişilik bir ordu gerekliydi. Oysa dava bir hiç yüzünden başarısızlığa uğradı. Askerler yola çıkmayı reddettiler. Devrimi savunmayı kabul ediyorlardı, ama taarruzu değil. Milyukov'un Çanakkale boğazı üzerine komplosu yarıda kaldı ve bundan sonraki tüm teşebbüsleri de baştan akamete uğradı. İtiraf etmek gerekir ki, bu planlar pek de fena tasarlanmamıştı, tabiî başarılı olmak kaydıyla.

17 nisanda Petrograd'da gazilerin karabasan gibi bir yurtsever yürüyüşleri yapıldı. Başkent hastanesinden çıkmış, pansuman bezlerine sarılı muazzam bir yaralı, kolsuz, bacaksız kalabalığı Tavriçeskiy Sarayına doğru ilerlediler. Yürüyemeyenler kamyonlarla taşınıyorlardı. Bayraklar üzerinde "sonuna dek savaş" gibi yazılar okunuyordu. Devrimin yaptıkları fedakârlıkları gereksiz görmemesini isteyen emperyalist savaşın insan artıklarının bir umutsuzluk gösterisiydi bu. Ama yürüyüşçülerin arkasında Kadet partisi, daha doğrusu ertesi günü büyük bir darbe vurmaya hazırlanan Milyukov bulunuyordu.

19'u gecesi olağanüstü toplanan Yürütme Komitesi evvelki gün müttefik hükûmetlere yollanan notayı tartıştılar. Stankeviç şöyle anlatır: "Bir ilk tartışmadan sonra, herkes, oybirliğiyle ve tartışmasız

biçimde, bu notanın Komitenin beklediği şey olmadığını kabul etti." Ama nota Kerenskiy de dahil, tüm hükûmeti bağlıyordu. Dolayısıyla, her şeyden önce, hükûmeti kurtarmak lâzımdı. Tsereteli şifresiz notayı "deşifre" etmeye koyuldu ve onda bir sürü iyi yan keşfetti. Skobelev, çok zeki havalarda, demokrasi ile hükûmet arasında genel olarak "tam bir uyum" olmasının beklenemeyeceğini göstermeye çalıştı. Bu bilge kişiler şafağa kadar kendilerini paraladılar, ama bir çözüme varamadılar. Sabah bir kaç saat sonra tekrar toplanmak üzere ayrıldılar. Anlaşılan bütün dertlerin ilacı olan zamana bel bağlamışlardı.

Sabah nota tüm gazetelerde yayınlandı. *Reç* notayı önceden bayağı düşünülmüş kışkırtıcı bir tarzda yorumladı. Sosyalist basında heyacan son raddesindeydi. Akşamki öfkesinden Tsereteli ve Skobelev'i izleyerek henüz kurtulacak vakti bulamamış olan Menşevik *Raboçaya Gazeta* geçici hükûmetin "demokrasinin aınaçlarını maskara eden bir karar" yayınladığını yazıyor ve Sovyetten "bunun korkunç sonuçlarını önlemek için" kararlı tedbirler almasını talep ediyordu. Bu cümlelerde Bolşeviklerin artan baskısının etkisi çok net biçimde hissediliyordu.

Yürütme Komitesi oturumunu yeniden başlattı, ama bir kez daha her hangi bir karara varmaktaki yeteneksizliğini göstermek üzere. "Bilgi için" —gerçekte tabanın huzursuzluğunun derecesini ölçmek ve içinde bulunulan açmazı çözebilmek için zaman kazanmak için— Sovyetin olağanüstü bir plenumunun toplanmasına karar verildi. Bu arada meseleyi tümden hiçliğe mahkûm edecek şekilde her türlü temas amaçlı oturumların yapılması öngörüldü.

Fakat ikili iktidarın bu ayinsel gürültü patırtısına bir üçüncü güç daha karıştı. Kitleler elde silah sokaklara çıktılar. Askerlerin süngü uçlarında "Kahrolsun Milyukov" yazılı pankartlar okunuyordu. Başka pankartlar üzerinde Guçkov da benzer tabirlerle anılıyordu. Bu öfkeli kalabalık Bir Mayıs göstericilerine hiç benzemiyordu.

Tarihçiler bu hareketi, hiç bir partinin bu gösterilerde başı çekmemesi geleneksel anlamında, "kendiliğinden" diye adlandırıyorlardı.

Doğrudan sokağa dökülme çağrısı, adını böylece devrim tarihine yazdıran Linde diye birinden gelmişti. "Bilim adamı, matematikçi, filozof" olan Linde hiç bir partiye bağlı değildi, tüm kalbiyle bir devrim taraftarıydı ve devrimin vaat ettiklerini yerine getirmesini büyük bir arzuyla istiyordu. Milyukov'un notası ve *Reç*'in yaptığı yorumlar onu çileden çıkarmıştı. Biyografisini yazan kişi şöyle anlatır: "Kimseden tavsiye almadan, hemen harekete geçmeye koyuldu... Finlandiya alayına gitti, Komiteyi topladı ve alayın hemen Mariinskiy Sarayına yürüyüşe geçmesini önerdi..."

"Linde'nin önerisi kabul edildi ve saat üçte Petrograd sokaklarında kışkırtıcı pankartlarıyla 'Finlandiyalılar' muhteşem bir edayla yürüyüşe geçtiler." Finlandiya Alayının ardından 180. yedek birliğin, Moskovskiy, Pavlovskiy, Kegolmskiy alaylarının askerleri, Baltık donanmasının ikinci tümenine bağlı denizciler, hepsi de silahlı toplam yirmi beş ilâ otuz bin kişi yürüdüler. İşçi mahallelerinde ajitasyon başladı, iş durduruldu ve alayların peşinden fabrikalardan sıra sıra gruplar sokağa indiler.

Milyukov sanki onları sorgulayacak zamanı bulmuş gibi "askerlerin çoğu niçin oraya geldiklerini bilmiyorlardı" diye ileri sürer. "Askerî birliklerden başka, açık açık (!) bu iş için on ilâ on beş ruble aldıklarını söyleyen işçi delikanlılar katılmışlardı gösterilere." Paranın nereden geldiği belliydi: "İki bakanı (Milyukov ve Guçkov) safdışı etme görevi doğrudan Almanya tarafından verilmişti." Milyukov bu önemli açıklamayı Nisan mücadelesinin sıcağında değil, hiç kimsenin halk kitlelerinin Milyukov hakkında hissettikleri kin için yüksek bir fiyat ödemeye ihtiyaç duymadığını yeterince gösteren Ekim hadiselerinden üç yıl sonra yapmıştı.

Nisan gösterilerindeki beklenmedik şiddet kitlelerin yukarıdaki dalavereciliğe karşı anındaki tepkileriyle açıklanır. "Hükûmet barış imzalayıncaya dek, tetikte olmalıyız." Bu cümle coşkusuz, ama inançla söyleniyordu. Yukarıda barış için ne gerekiyorsa yapıldığı varsayılıyordu. Doğru, Bolşevikler hükûmetin talan amacıyla savaşa devam etmek istediğini söylüyorlardı. Ama bu mümkün müydü? Ke-

renskiy ne güne duruyordu? "Sovyet önderlerini Şubattan beri tanıyoruz, kışlalara en önce onlar geldiler, onlar barıştan yana. Oysa Lenin Almanya'dan geldi, Tsereteli de kodesteydi. Biraz sabretmek lâzım..." Aynı sıralarda en ileri fabrika ve alaylar gittikçe daha kararalı bir şekilde Bolşeviklerin barış politikası sloganlarını ileri sürüyorlardı: gizli antlaşmaların yayınlanması ve Antantın fetih planlarıyla bozuşma, tüm savaşan ülkelere hemen açık bir barış önerisi.

İşte 18 nisan notası bu karmaşık ve kararsız ortamda verilmişti. Nasıl olmuştu bu? Ne yani, yukarıdakiler barıştan yana değiller mi, eski savaş hedeflerine mi bağlılar? Boşuna mı bekleyip, sabrediyoruz? Kahrolsun!... Kahrolsun, ama kim? Bolşevikler haklı olabilirler mi? Mümkün değil. İyi de, ya nota? Öyleyse biri bizim postumuzu çarın müttefiklerine satıyor. Kadet basınla uzlaşmacı basın arasındaki basit bir karşılaştırma genel güveni boşa çıkartan Milyukov'un Lloyd George ve Ribot'yla anlaşmalı bir şekilde bir fetih politikası izlemeye çalıştığını gösteriyordu. Bununla birlikte, Kerenskiy İstanbul'a saldırının Milyukov'un "şahsî fikri" olduğunu beyan etmişti. Hareket de buradan patlak verdi.

Ama hareket türdeş değildi. Devrimci çevrelerin kimi aşırı hararetli unsurları hareketin canlılığı ve aniden patlak verişine bakarak boyutunu ve siyasî olgunluğunu fazla abarttılar. Askerlerin arasındaki ve fabrikalardaki Bolşevikler enerjik bir faaliyet yürütmüşlerdi. Hareketin bir tür asgarî programı olan "Milyukov'u indirin!" sloganına topyekûn geçici hükûmet aleyhinde çağrılar eklediler ve üstelik değişik unsurlar bunu değişik biçimlerde algılıyorlardı: kimileri bir propaganda sloganı olarak, diğerleri güncel görev olarak. Sokaktaki silahlı askerler ve denizcilerce atılan "Kahrolsun geçici hükûmet!" sloganı gösteriye kesinlikle ayaklanmacı bir hava katıyordu. Kayda değer evsaftaki işçi ve asker grupları hemen oracıkta geçici hükûmeti devirebilecek güçteydiler. Mariinskiy Sarayına dalma, giriş çıkışları kapama ve bakanları tutuklama girişimi onlardan geldi. Bakanların imdadına Mariinskiy Sarayını tamamen boşaltarak görevini başarıyla ifa eden Skobelev gönderildi.

Guçkov hasta olduğundan, hükûmet toplantısını bu kez onun evinde yapıyordu. Ama bakanları çok da ciddî bir şekilde tehditini hissetmedikleri bu tutuklanma hadisesinden kurtaran bu rastlantı değildi. Savaşı sürdürenlerle savaşmak üzere sokağa inen yirmi beş ilâ otuz bin kişilik ordu Prens Lvov'un başında bulunduğundan daha sağlam bir hükûmeti bile yerinden etmeye yeterdi. Ama göstericilerin hedefi bu değildi. Onlar sadece yumruklarını pencereden göstermek, yukarıdaki bu bayların İstanbul işini bırakmalarını ve barış meselesiyle adam gibi uğraşmalarını istiyorlardı. Böylelikle askerler Milyukov'a karşı Kerenskiy ve Tsereteli'ye yardım etmeyi umuyorlardı.

Hükûmet oturumuna o sırada cereyan etmekte olan gösterilerden haberler getiren ve Petrograd askerî bölgesi birliklerinin komutanı sıfatıyla eli silahlı başkaldırıyı ezmek için elinde yeterli gücün bulunduğunu ilân eden general Kornilov da katılmıştı: bunun için ona bir emir verimesi yeterliydi. Şans eseri hükûmet oturumunda bulunan Kolçak daha sonra, idamını önceleyen duruşma sırasında, Prens Lvov ile Kerenskiy'in göstericilere askerî bir harekât yapılmasına karşı çıktıklarını anlattı. Milyukov net konuşmamıştı, ama vaziyeti öyle bir özetlemişti ki, saygıdeğer bakanlar nasıl düşünürlerse düşünsünler, varacakları karar onları kodese tıkmaktan alıkoymayacaktı. Kornilov hiç kuşkusuz Kadet merkeziyle danışıklı bir şekilde hareket ediyordu.

Uzlaşmacı liderler gösterici askerleri kolayca Mariinskiy Sarayından çıkmaya ve hattâ kışlalarına dönmeye ikna etmeyi başardılar. Bununla beraber kentte yükselmiş olan tansiyon hiç sönmemişti. Kalabalıklar toplaşıyor, mitingler devam ediyor, yolağızlarında tartışmalar yapılıyor, tramvaylarda Milyukov yanlıları ile karşıtları ayrı ayrı oturuyorlardı. Nevskiy Prospekt ve yan sokaklarında burjuva konuşmacılar Almanya'dan büyük yurtsever Milyukov'u devrirmek üzere yollanan Lenin aleyhinde ajitasyon yapıyorlardı. Varoşlarda, işçi mahallelerinde Bolşevikler nota ve yazarının doğurduğu öfkeyi tüm hükûmete yaygınlaştırmaya çalışıyorlardı.

Akşam saat yedide Sovyet plenumu toplandı. Liderler yoğun bir öfke soluyan dinleyici kitlesine ne diyeceklerini bilemiyorlardı. Çheidze sözlü olarak oturumdan sonra geçici hükûmetle bir görüşme yapılacağını duyuruyordu. Çernov yaklaşan iç savaş korkuluğunu gösterip duruyordu. Bolşeviklerin merkez komite üyesi, metalürji işçisi Fyodorov iç savaşın zaten varolduğunu ve Sovyete de buna dayanarak iktidara el koymak kaldığını söyleyerek cevap veriyordu. Suhanov şöyle yazar: "Bunlar yepyeni ve korkutucu sözlerdi. Genel zihniyeti tam olarak yansıtıyordu, ama bu kez Sovyette Bolşeviklerin daha önce ve daha sonra hiç şahit olmadıkları kadar yankı yapıyordu."

Bununla birlikte, oturumun can alıcı olayı Kerenskiy'in yakın dostu liberal sosyalist Stankeviç'in herkesi şaşırtan konuşmasıydı. Şöyle soruyordu: "Yoldaşlar, gidip 'gösteri yapmamız' neye yarar? Kime karşı güç kullanacağız? Ne de olsa tüm güç sizsiniz ve arkanızda duran kitleler... Bakın işte saat şimdi yediye beş var (Stankeviç eliyle duvar saatini gösterir ve tüm salon dönüp oraya bakar). Geçici hükûmetin artık varolmaması için, istifa etmesi için karar verin. Bir telefon ederiz, beş dakika içinde tüm yetkilerini bırakır. Öyleyse şiddet, gösteri, iç savaş ne için?" Salonda bir alkış tufanı koptu, coşkulu nidalar yükseldi. Konuşmacı yeni durumdan en uç sonucu çıkartarak Sovyeti korkutmaya çalışıyordu, ama konuşmasının yarattığı etkiden kendi korktu. Sovyetin gücü konusunda gözden kaçırdığı gerçek oturumu her şeyden önce Sovyetin her hangi bir karar almasını önleme kaygısındaki yöneticilerin zavallı dalaverelerinin üstüne çıkardı. Konuşmacılardan biri alkışlara şöyle karşılık veriyordu: "Hükûmetin yerine kim geçecek? Biz mi? Ama bizim ellerimiz titriyor..." Bu uzlaşmacıların kıyas kabul etmez bir özelliğiydi, elleri titereyen tumturaklı liderler.

Başbakan Lvov Stankeviç'i kendi payına tamamlamak ister gibi şu açıklamayı yaptı: "Şimdiye dek geçici hükûmet Sovyetin yönetici organından sürekli bir destek sağlayabiliyordu. On beş günden beri... hükûmet şüphe altında. Bu koşullarda... geçici hükûmetin gitmesi daha iyi." Burada Şubat Rusya'sının gerçek yapısının ne olduğunu daha iyi görüyoruz!

Mariinskiy Sarayında Yürütme Komitesi ile geçici hükûmet arasında bir buluşma gerçekleşti. Giriş konuşmasında Prens Lvov sosyalist çevrelerin hükûmete karşı başlattıkları kampanyadan yakındı ve yarı kırgın, yarı tehditkâr bir tonda istifadan söz etti. Bakanlar sırayla birikmesine var güçleriyle katkıda bulundukları güçlükleri sayıp döktüler. Milyukov bu temas palavralarına sırtını dönerek, Kadetlerin gösterileri arasında balkondan doğrudan dışarıya hitap etti. "Üstünde 'Kahrolsun Milyukov!' yazılı bu pankartları görünce Milyukov için korkmuyorum. Rusya için korkuyorum!" Tarihçi Milyukov'un aktardığı bakan Milyukov'un meydanda toplanmış insanlara sarfettiği mütevazı sözler işte buydu.

Tsereteli hükûmetten yeni bir nota talep ediyordu. Çernov Milyukov'un Eğitim bakanlığına geçmesini önererek dahiyane bir çözüm buldu. İstanbul bir coğrafya dersi konusu olarak her hâlükârda diplomatik hedef olmaktan daha az tehlikeliydi. Bununla birlikte, Milyukov bilim kariyerine dönmeyi de, yeni bir nota yazmayı da açıkça reddetti. Sovyet liderleri kendilerini naza çekmediler ve eski notayla ilgili olarak yapılan "açıklamayı" kabul ettiler. Geriye yanlışı demokratik biçimde yeterince kamufle edilecek bir kaç cümle bulmak kalıyordu. Artık vaziyetin ve onunla beraber Milyukov'un koltuğunun kurtarıldığı düşünülebilirdi!

Ama endişeli Üçüncü Zümrenin durulmaya hiç niyeti yoktu. 21 nisan eskisinden de daha güçlü yeni bir hareket dalgası getirdi. O günkü gösteriyi başlatan Bolşeviklerin Petrograd Komitesiydi. Menşevik ve Sosyal-Devrimcilerin karşı ajitasyonuna rağmen Vıborg ve diğer ilçelerden muazzam işçi kitleleri aktı merkeze. Yürütme Komitesi göstericileri teskin etmek için başlarında Çheidze olmak üzere yetkili arabulucular gönderdi. Ama işçilerin söyleyecekleri vardı ve bunları açıkça söylemek istiyorlardı. Tanınmış bir liberal gazeteci *Reç*'te işçilerin Nevskiy üzerindeki gösterisini şöyle tasvir ediyordu: "En önde yaklaşık yüz kadar silahlı adam; arkalarında kadınlı erkekli düzenli saflar halinde binlerce insan. Her iki yanda da canlı zincirler. Marşlar. Yüzlerin ifadesinden çarpıldım. Bu binlerce insanın tek

bir yüzü, ilk hıristyan keşişlerinin kendinden geçmiş, altedilmez, amansız, öldürmeye, işkenceye ve ölüme hazır yüzü vardı." Liberal gazeteci işçi devrimin gözünün içine bakmış ve bir an onun yoğunlaşmış kararlılığını hissetmişti. Bu işçiler Milyukov'un Ludendorff tarafından günü on beş rubleye görevlendirildiklerini söylediği delikanlılara ne kadar az benziyorlardı!

O gün göstericiler, önceki gün olduğu gibi, hükûmeti devirmeye yürümüyorlardı, her ne kadar kuşkusuz çoğunluk bu sorunu ciddî olarak düşünmeye başlasa bile; aralarından bir kısmı o günden itibaren gösteriyi çoğunluğun haleti ruhiyesiyle saptanan sınırların ötesine taşmıaya hazırdı. Çheidze göstericilere evlerine dönmelerini önerdi. Ama önderler işçilerin ne yaptıklarını bildiklerini söylerek cevap verdiler. Bu yeni bir durumdu ve Çheidze izleyen haftalarda buna alışmak zorunda kalacaktı.

Uzlaşmacılar sönüp gitseler de, Kadetler ateşi körüklüyorlardı. Kornilov evvelki gün ateş açma izni alamadıysa da, yalnızca planından vageçmemekle kalmıyor, tersine o sabah göstericiler karşısına süvarileri ve topçuları dikme tedbiri de alıyordu. Generalin gözüpekliğine fazlasıyla güvenen Kadetler olayı açık bir çatışmaya dönüştürmeye çalışarak özel bir tamimle taraftarlarını sokağa çağırdılar. Çanakkale boğazına çıkartma yapmayı başaramasa da, Milyukov öncü sıfatıyla Kornilov'la, ağır yedek olarak da Antant devletleriyle birlikte, taarruzu geliştirmeye devam ediyordu. Sovyetin ve *Reç* yayın kurulunun haberi olmadan gönderilen nota Şubat devriminin liberal kançılarının dile getirdiği bir Ems mesajı[1] rolü oynayacaktı. Kadet partisinin merkez komitesinin, yiğit yurttaşları, hemen barış yanlısı olanlarla mücadele etmek üzere sokağa inmeye çağıran bildirisi şöyle diyordu: "Rusya'dan ve özgürlükten yana olanlar safları geçici hükûmetin çevresinde sıklaştırmalı ve onu desteklemelidir."

1 Prusya kralı I. Wilhelm'in 1870'de Ems kentinden şansölye von Bismarck'a gönderdiği telgraf. Bismarck'ın özellikle Fransa'yı kışkırtacak bölümleri seçerek açıkladığı telgraf metni Fransız-Alman savaşının başlamasına yol açtı.[tçn]

Bujuvazinin ana arteri Nevskiy muazzam bir Kadet mitingine sahne oldu. Başı Kadet partisi merkez komitesinin çektiği kayda değer bir yürüyüş kolu Mariinskiy Sarayına doğru yöneldi. Her yerde atölyeden yeni çıkmış pankartlar görülüyordu. "Geçici hükûmete tam güven!", "Yaşasın Milyukov!". Bakanların etekleri zil çalıyordu: kendi "halk"larını bulmuşlardı. Kuşkusuz bunda devrimci mitingleri dağıtmaktan, işçi ve asker gösterilerini merkezden varoşlara göndermekten ve kışlalarla fabrikaları harekete geçmekten alıkoymaktan başka bir işle uğraşmayan Sovyet yetkililerinin payı da vardı.

Hükûmeti savunmak bahanesiyle karşı devrimci güçlerin ilk açıkça ve topluca ilân edilen seferberliği gerçekleşmişti. Şehir merkezinde içi subay ve askerî öğrencilerle dolu kamyonlar peyda oldu. Aziz Georgiy süvarileri de dışarıdaydı. Yaldızlı gençler Nevskiy üzerinde Leninistleri ve "Alman ajanlarını" ayak üstü yargıladıkları bir halk mahkemesi kurdular. Kavgalar ve yaralanmalar oldu. Anlatıldığına göre, ilk kanlı çatışma subayların geçici hükûmet aleyhindeki bir flamayı işçilerin elinden zorla almaya çalışmasıyla patlak verdi. Çatışmalar gittikçe şiddetlendi, karşılıklı silahlar atıldı ve öğleye doğru sürekli bir hâl aldı. Kimse kimin ateş ettiğini ve ne amaçladığını bilmiyordu. Ama bu düzensiz ateşler sonucunda yaralananlar oldu, kimi korunaksızlıktan, kimi panikten. Tansiyon müthiş yükselmişti.

Hayır, o gün hiç de ulusal birliği gösteren bir gösteriye sahne olmadı. İki farklı dünya birbirinin karşısına dikiliyordu. Kadet partisi tarafından işçilere ve askerlere karşı sokağa çıkartılan yurtsever yürüyüş kolları münhasıran burjuva unsurlardan, subaylardan, memurlardan, aydınlardan oluşuyordu. Biri İstanbul'u fethetmekten diğeri barıştan yana iki gök gürültüsü şehrin farklı kesimlerinde çınlıyordu. Toplumsal bileşimleri farklı, dış görünüşleri farklı iki kesim düşmanlıklarını pankartlarda ifade ediyor ve yumruklar, sopalar ve ateşli silahlarla karşı karşıya geliyorlardı.

Yürütme Komitesine Kornilov'un Saray Meydanına top getirdiği haberi geldi. Böyle bir şey hiç umulmuyordu. Bu ordu komutanının bağımsız bir girişimi miydi? Hayır, Kornilov'un karakteri ve daha

sonraki kariyeri yiğit generalin her zaman onu tutup sürükleyecek birine ihtiyaç duyduğunu kanıtlamıştır. Bu görevi bu sefer Kadet liderleri yerine getiriyordu. Kendilerine bağlı kitleleri sokağa Kornilov'un müdahalesine güvenerek ve bu müdahaleyi gerekli kılarak dökmüşlerdi. Genç tarihçilerden biri, Kornilov'un Saray Meydanına askerî okul öğrencilerini yığma girişiminin gerçek veya hayalî, düşman bir kalabalığa karşı Mariinskiy Sarayını savunmak zorunluluğuyla değil, Kadet gösterisinin körüklemesiyle çakıştığını çok doğru biçimde kaydeder.

Bununla beraber Milyukov-Kornilov planı çuvalladı, hem de en utanç verici biçimde. Yürütme Komitesinin liderleri ne denli saf da olsalar, kellelerinin söz konusu olduğunu anlamamazlık edemezlerdi. Daha Nevskiy üzerindeki kanlı çarpışmalarla ilgili ilk haberler geldiğinde, Yürütme Komitesi Petrograd ve civarındaki tüm askerî birliklere telgrafla şu emri göndermişti: Sovyetin onayı olmadan başkent caddelerine hiç bir birlik gönderilmeyecek. Kornilov'un niyetleri artık belli olduğundan, Yürütme Komitesi, bütün o şaşaalı beyanatlarına rağmen, iki elini de direksiyona koyarak yalnızca komutandan derhal birliklerini çekmesini istemedi, Skobelev ile Filippovskiy'i de Sovyet'in emriyle askerleri kışlalarına döndürmekle görevlendirdi. "Yürütme Komitesinin aksine bir çağrısı olmadıkça, bu karışık günlerde, sokağa silahlı olarak sakın çıkmayın. *Size emir verme hakkı sadece Yürütme Komitesindedir.*" Bundan böyle, birliklerin kışladan çıkarılmasına yönelik bütün emirler, olağan hizmetler haricinde, Sovyetin bu yetkiye sahip en azından iki üyesince imzalanmış bir belgesiyle verilecektir.

Sovyet Kornilov'un eylemini ikircikliğe düşmeden, iç savaş kışkırtmak için bir karşı-devrim girişimi olarak yorumlamıştı. Ama yayınladığı emirle bölge komutanının eylemini boşa çıkartan Yürütme Komitesi Kornilov'u bizzat görevinden almayı aklına getiremedi. İktidarın elindeki yetkilere tecavüz edebilir miydi? "Elleri titriyordu." Genç rejim yastık döşek yatan bir hasta gibi kuruntulara kapılmıştı. Güçler ilişkisi bakımından en çarpıcı olanı, yalnız askerî birliklerin

değil, askerî okul öğrencilerinin de Çheidze'nin emrini aldıktan sonra bile, Sovyetin tamimini görmeden geri çekilmeyi reddetmeleridir. Kadetler tarafından öngörülmeyen bu birbiri peşi sira akın eden can sıkıntıları Rus burjuvazisinin ulusal devrim döneminde ulusal olmayan bir sınıf olarak ortaya çıkmasının —ikili iktidarca bir süre gizlenebilen, ama onarılamayan— kaçınılmaz sonuçlarıydı.

Nisan krizi sıfır sıfır bitecek gibi görünüyordu. Yürütme Komitesi kitleleri ikili iktidarın eşiğinde zaptetmeyi başarmıştı. Kendi açısından müteşekkir hükûmet "garanti" ve "yaptırımlar"dan uluslararası mahkemelerin, silahlanmanın sınırlandırılmasının ve diğer hoş şeylerin anlaşılması gerektiğini açıklamıştı. Yürütme Komitesi bu terminolojik ödünlere hemen sarılıverdi ve on dokuza karşı otuz dört oyla davanın kapandığını duyurdu. Endişeli tabanını sakinleştirmek için çoğunluk yine şu tür kararlar lehinde oy verdi: geçici hükûmet faaliyetleri üzerindeki denetimi güçlendirmek; Yürütme Komitesi önceden uyarılmaksızın, siyasî önemi haiz hiç bir yasanın çıkartılmaması; kordiplomasinin bileşiminin radikal bir şekilde değiştirilmesi. Fiilen varolan ikili iktidar anayasanın hukuk diline tercüme edilmişti. Ama yine de durumda hiç bir gerçek değişiklik olmamıştı. Sol kanat uzlaşmacı çoğunluktan Milyukov'un istifasını bile elde edememişti. Her şey eskisi gibi kalacaktı. Geçici hükûmetin üstünde Yürütme Komitesinin hiç de saldırıya geçmeyi düşünmediği Antant devletlerinin çok daha etkili denetimi güç kazanıyordu.

21'i akşamı, Petrograd Sovyeti durumu gözden geçirdi. Sunduğu raporda Tsereteli 27 mart notasının tüm yanlış yorumlamalarına son veren aklı selim yöneticilerin yeni bir zaferinden bahsediyordu. Bolşevikler adına Kamenev tamamen bir sovyet hükûmetinin kurulmasını öneriyordu. Savaş sırasında Menşevizmden Bolşevizme geçen popüler devrimci Kollontay nasıl bir geçici hükûmet istenildiğini belirlemek için Petrograd ve havalisindeki ilçelerde bir referandum yapılmasını öneriyordu. Ama bu öneriler Sovyette hiç farkedilmeden geçip gittiler. Sorun çözülmüş görünüyordu. On üçe karşı muazzam bir çoğunlukla Yürütme Komitesinin yüreğe su serpen kararı kabul edil-

di. Doğru, Bolşevik üyelerin bir çoğu daha fabrikalarda, sokaklarda, gösteri mahallerindeydi. Ama yine de hiç kuşku yok ki, Sovyetin derinliklerinde Bolşevikler yönünde hiç bir fikir dönüşümü olmamıştı.

Sovyet iki gün boyunca tüm sokak gösterilerinden kaçınma emrini verdi. Karar oybirliğiyle alındı. Hiç kimsede herkesin bu karara uyacağından en ufak bir kuşku yoktu. Gerçekten de, işçiler, askerler, burjuva gençler, Vıborg mahallesi ve Nevskiy Prospekt, hiç.ama hiçkimse Sovyetin bu emrine karşı gelmeyi göze alamadı. Durulma hiç bir zorlayıcı tedbire gerek duyulmadan elde edilmişti. Sovyetin duruma hâkim olması için öyle hissetmesi yetiyordu.

Sol gazetelerin yayın kurullarına, bu zaman zarfında, fabrikalardan ve alaylardan Milyukov'un ve hattâ bazen bütün geçici hükûmetin derhal istifasını isteyen düzinelerce karar akıyordu. Yerin göğün inlediği tek yer Petrograd değildi. Moskova'da işçiler makinalarını bırakmışlardı, askerler kışlaları terkediyorlardı, sokaklar bir protesto fırtınasından geçilmiyordu. İzleyen günlerde Yürütme Komitesine düzinelerce yerel sovyetten Milyukov'un politikası aleyhinde, Sovyete tam destek veren telgraflar aktı. Ama her şey eskisi gibi kalacaktı.

Milyukov daha sonraları şöyle diyecekti: "21 nisan günü sokaklara hükûmet lehinde bir ruh hâli hâkimdi." Herhâlde Milyukov işçilerin ve askerlerin çoğunun evlerine döndükleri sırada balkonunun tepesinden görebildiği sokaklardan bahsediyordu. Gerçekte, hükûmet tümüyle yalnız bırakılmıştı. Elinde hiç bir ciddî güç kalmamıştı. Bunun böyle olduğunu Stankeviç ve Prens Lvov'un ağzından dinlemiştik. Öyleyse asileri mat etmeye yeterli güce sahip olduğunu ileri süren Kornilov'un teminatları ne anlama geliyordu? Saygıdeğer generalin gözü dönmüşlüğünden başka hiç bir anlama. Komplocu Kornilov'un Petrograd üzerine varolmayan birlikleri süreceği ağustos ayında bu hafif meşrepliği çiçek açacaktı. Kornilov askerî birlikleri hâlâ komuta bileşimine bakarak değerlendiriyordu. Subay takımı kuşkusuz çoğunlukla onunla birlikteydi, yani geçici hükûmeti savunmak bahanesiyle, sovyetlerin belini kırmaya hazırdılar. Görüş bakımından sovyetlerden son derece solda olsalar da, askerler Sovyet tarafında-

dılar. Ama Sovyetin kendisi geçici hükûmetten yana olduğundan, buradan Kornilov'un, başlarında gerici subaylar olmak üzere, sovyet yanlısı askerleri hükûmeti savunmak amacıyla sokağa sürebileceği sonucu çıkıyordu. İkili iktidar rejimi sayesinde herkes körebe oynuyordu. Bununla birlikte, Sovyet liderleri birliklere kışlalarından çıkmama emri verir vermez, Kornilov ve onunla birlikte de tüm geçici hükûmet havada asılı kaldı.

Ama yine de hükûmet çökmedi. Saldırıya geçen kitleler onu sonuna dek götürmeye pek hazır değillerdi. Uzlaşmacı liderler hâlâ Şubat rejimini başlangıç noktasına dek geriletmeye çalışabiliyorlardı. Yürütme Komitesinin açıkça ve "yasal" otoritelere karşı orduya el koymak zorunda kaldığını unutan ya da başkalarını da unutmaya zorlayan Sovyet gazetesi *İzvestiya* 22 nisanda şöyle yakınıyordu: "Sovyetler hiç de iktidarı almaya çalışmıyordu. Yine de bir çok Sovyet taraftarının bayrakları üzerinde hükûmetin devrilmesini ve tüm iktidarın Sovyete devredilmesini isteyen yazılar vardı..." Gerçekten de, işçiler ve askerlerin iktidarı sunarak uzlaşmacıları tavlamak istemeleri, yani bu bayların iktidarı devrimci bir şekilde kullabileceklerini ciddî olarak düşünmeleri iğrenç değil mi?

Hayır, Sosyal-Devrimciler ve Menşevikler iktidarı istemiyorlardı. Bolşeviklerin tüm iktidarın Sovyete geçmesini talep eden kararı, gördüğümüz gibi, Sovyette çok küçük bir oy almıştı. Moskova'da Bolşeviklerin 22 nisanda önerdikleri geçici hükûmete güvensizlik kararı bir kaç yüze karşılık yetmiş dört oy topladı. Doğru, Sosyal-Devrimciler ve Menşeviklerin hâkim oldukları Helsingfors Sovyeti aynı gün o zaman için hayli yürekli bir karar olan, Petrograd Sovyetine "emperyalist geçici hükûmeti" bertaraf etmeye yardım olsun diye silahlı güç teklif etme kararı vermişti. Ama savaş gemilerini temsil eden denizci askerlerin doğrudan baskısı altında kabul edilen bu karar bir istisna teşkil ediyordu. Daha dün geçici hükûmete karşı bir ayaklanmaya hazır durumda olan kitlelerin sovyetlerdeki temsilcileri henüz tümüyle ikili iktidar sahasında kısılıp kalmışlardı. Bu ne anlama geliyordu?

Kitlelerin gözüpek hücuma geçişleri ile siyasî temsilcilerinin kıvırmaları arasındaki çarpıcı çelişki kazara değildi. Devrimci bir dönemde ezilen kitleler kendi temsilcileri aracılığıyla arzu ve taleplerine en iyi biçimi kazandırmayı öğrenmekten çok daha kolayca ve hızla doğrudan eyleme yönelirler. Temsil sistemi ne kadar soyutsa, kitlelerin eylemleriyle belirlenen hadiselerin ritminin de o kadar gerisinde kalır. Tüm temsil biçimlerinin en az soyutu olan sovyet temsili bir devrim sırasında kıyas kabul etmez avantajlara sahiptir. 17 nisan tarihli iç yönetmelik temelinde seçilen demokratik dumaların, hiç bir kimse ya da şey tarafından rahatsız edilmemelerine rağmen, sovyetlerle rekabette çok güçsüz kaldıklarını hatırlatmak yeterli olacaktır. Ama fabrikalar ve alaylarla, yani aktif kitlelerle olan organik bağlarının sunduğu tüm avantajlara rağmen, sovyetler de bir tür temsildir ve dolayısıyla parlamenterizmin uzlaşma ve bozulmalarından bağışık değildir.

Sovyetik dahi olsa, bir temsildeki çelişki şudur: bir yandan, kitlelerin eylemi için gereklidir ve diğer yandan, kolayca bu eylem için muhafazakâr bir engel hâline gelir. Her fırsatta bu çelişkiden kurtulmanın pratik yolu temsili yenilemekten geçer. Ama o kadar basit olmayan bu işlem, özellikle devrim zamanında, gerisinde kaldığı doğrudan eylemin bir sonucudur. Her durumda, nisan yarı, daha doğrusu çeyrek ayaklanmasının —zira yarı ayaklanma temmuzda olacaktır— ertesinde Sovyet oturumlarında eskisiyle aynı vekillere rastlanıyordu, bunlar da alışkın oldukları bu ortamda her zamanki önderlerin önerilerine oy veriyorlardı.

Ama bu Nisan fırtınasının hiç bir şekilde Sovyet ve genel olarak Şubat sistemi, ve hattâ kitleler üzerinde hiç bir iz bırakmadan geçip gittiği anlamına gelmez. Sonuna dek götürülmese de, işçi ve askerlerin siyasî olaylara yaptıkları muhteşem müdahale siyasî vaziyeti değiştirdi, devrimin genel hareketine bir itki sağladı, kaçınılmaz gruplaşmaları hızlandırdı ve kabine ve kulis politikacılarını eski planlarını unutmaya ve eylemlerini yeni koşullara uyarlamaya zorladı.

Uzlaşmacılar iç savaşın patlak vermesini önlediklerini, artık her şeyin eski durumuna döndüğünü düşündükleri sırada aslında hükûmet krizi yeni başlıyordu. Liberaller sosyalistlerin iktidara doğrudan katılımları olmadan yönetmek istemiyorlardı. İkili iktidar mantığıyla bu koşulu kabul etmek zorunda kalan sosyalistlerse Boğazların fethi programının açıkça yürürlükten kaldırılmasını talep ettiler ki, bu da kaçınılmaz olarak Milyukov'un tasfiyesine götürdü. 2 mayısta Milyukov hükûmet saflarını terketmek zorunda kaldı. 20 nisan gösterisindeki slogan böylece on iki gün gecikmeyle ve Sovyet liderlerinin iradesine karşın gerçekleşmişti.

Fakat pürüzler ve tereddütler yöneticilerin güçsüzlüğünü çok daha canlı biçimde gösteriyordu. Güçler dengesinde generalinin yardımıyla ani bir tersyüz oluş gerçekleştirmeye kalkışan Milyukov patlayan bir tapa gibi gümbürtüyle hükûmetin dışına atıldı. Yiğit general de istifasını vermek zorunda kaldı. Ama bakanların bayram yapar bir havaları yoktu. Hükûmet Sovyet'e bir koalisyona evet demesi için yalvarıyordu. Tüm bunlar kitlelerin kaldıraçın bir koluna ağırlıklarını koymaları yüzündendi.

Bununla birlikte bu uzlaşmacı partilerin işçilerle askerlere yakınlaşmaları anlamına gelmiyordu. Aksine, kitlelerde gizli kalmış olan beklenmedik imkânların görülmesine yol açan nisan olayları demokratik liderleri burjuvaziyle daha sıkı bir yakınlaşma anlamında daha da sağa itti. Bu andan itibaren, yurtsever çizgi kesin olarak üste çıktı. Yürütme Komitesindeki çoğunluk daha yoğunlaşmış bir hâl aldı. Daha dün sovyet politikasına esin veren ve sosyalizm geleneklerini korumaya çalışan Suhanov, Steklov ve benzeri ilkesiz radikaller püskürtüldü. Milyukov'un politikasını çalışan kitlelerin temsil sistemine uyarlanmasını sağlayan Tsereteli tümüyle muhafazakâr ve yurtsever bir akım başlattı.

Bolşevik Partisinin Nisan Günlerindeki tutumu da türdeş değildi. Olaylar partiyi apansız yakalamıştı. Daha içerideki kriz yeni biterken, aktif olarak parti konferansına hazırlanılıyordu. İlçelerdeki aşırı hareketliliğin etkisi altındaki bazı Bolşevikler geçici hükûmetin devril-

mesini istiyorlardı. Daha 5 martta bu hükûmete koşullu bir güvenoyu kararı lehinde oy vermiş olan Petrograd Komitesi şimdi ne yapacağını bilemiyordu. Ayın 21'i için bir gösteri kararlaştırıldı, ama amaç açık seçik biçimde tanımlanmamıştı. Petrograd Komitesinin bir kesimi geçici hükûmeti devirmeye çalışmak gibi pek de net olmayan bir amaçla işçiler ve askerleri sokağa indirmişti. Parti dışındaki bazı sol unsurlar da aynı yönde hareket ediyorlardı. Muhtemelen bunlara az sayıdaki, ama hayli aktif anarşistler de katılmışlardı. Kâh geçici hükûmet üyelerinin tutuklanmasını sağlamak, kâh sokaktaki düşmanla savaşmak için insanlar zırhlı araç veya genel olarak takviye istemek için askerî birliklere başvuruyorlardı. Bolşeviklere yakın olan zırhlı araçlar tümeni yine de Yürütme Komitesinin emri olmadan kimseye araçlarını vermeyeceğini açıkladı.

Kadetler meydana gelen kanlı çarpışmaların sorumluluğunu her yolla Bolşeviklerin üzerine atmaya çalışıyorlardı. Ama Sovyetin kurduğu özel bir komisyon ateşin ilk önce sokaktan değil, saçak altlarından ve pencerelerden atıldığını itiraz edilemez bir kesinlikle ortaya koydu. Gazetelerde savcının bir bildirisi yayınlandı: "Ateş serseri takımına yarar sağlayacak şekilde düzensizlik ve karışıklık yaratmak amacıyla toplumun en alt tabakasına mensup insarlarca açıldı."

Sovyetteki önder partilerin Bolşeviklere karşı düşmanlıkları henüz iki ay sonra, Temmuzda akla ve mantığa sığmayan bir raddeye varacak olan şiddete ulaşmamıştı. Eski kadrolarını korusa da yargıçlar zümresi devrimle beraber kendini toparlamış ve nisanda henüz Çarlık *Ohrana*'sının aşırı-sola karşı uyguladığı yöntemleri kullanmaya yanaşmamıştı. Milyukov'un bu cephedeki atağı da pek bir güçlük yaratmadan savuşturuldu.

Bolşevik Merkez Komitesi sol kanadı payladı ve 21 nisanda Sovyetin gösterileri yasaklamakta haklı olduğunu ve hiç bir koşul öne sürmeden buna uymak gerektiğini beyan etti. Merkez Komite kararı şöyle diyordu: " 'Kahrolsun geçici hükûmet!' sloganı şu an için doğru değil, çünkü devrimci proletaryadan yana sağlam (yani bilinçli ve örgütlü) bir halk çoğunluğu olmadan, bu slogan ya boş bir cüm-

leden öteye geçemez ya da maceracı girişimlere yol açar." Güncel görev olarak, karar, iktidarı almanın ön gerekleri olarak sovyetlerde eleştiriyi, propagandayı ve çoğunluğu elde etmeyi sayıyordu.

Karşıtların gözünde bu beyanat korkak önderlerin bir geri çekilmesi ya da kurnazca bir manevra gibi algılandı. Fakat Lenin'in iktidar meselesi konusundaki temel konumunu zaten biliyoruz; şimdi de olayların deneyiminden geçirerek partiye "Nisan Tezleri"ni nasıl uygulayacaklarını öğretiyordu.

Üç hafta evvel, Kamenev geçici hükûmet üzerine bir karara Menşevik ve Sosyal-Devrimcilerle birlikte aynı oyu vermekten "mutlu" olduğunu söylüyor ve Stalin Kadetlerle Bolşevikler arasında bir işbölümü kuramı geliştiriyordu. O günler ve o kuramlar ne kadar da geride kaldılar! Nisan günlerinden çıkardığı dersle Stalin, eski düşüncesini ihtiyatlı bir şekilde terkederek, ilk kez geçici hükûmet üzerinde iyi niyetli bir "denetim" kuramına karşı görüş belirtiyordu. Ama bu manevra farkedilmeden geçti.

O korkunç günlerin hemen ardından açılan konferansta Lenin partinin bazı unsurlarının politikasındaki maceracılığın özü nedir diye soruyordu. Bu öz devrimci şiddete henüz ya da artık yer olmadığı bir ortamda şiddet kullanmaya kalkışmaktı. "Halkın zalim diye gördüğünü devirebilirsiniz. Oysa şimdi zalim yok. Toplar ve tüfekler askerlerin elinde, kapitalistlerin değil. Kapitalistler şu an şiddet yoluyla değil, aldatma yoluyla egemenler. Öyleyse bugün şiddetten bahsedemeyiz, bu saçmalık olur... Barışçı gösteriler sloganını attık. Yalnızca barışçı bir şekilde tanınmak, düşmanın gücünü görmek istiyorduk, yoksa kavgayı bırakmak değil. Ama Petrograd Komitesi biraz fazla sola gitti... "Yaşasın sovyetler!" doğru sloganının yanı sıra doğru olmayan "Kahrolsun geçici hükûmet!" sloganı da atıldı. Eylem sırasında "biraz sola gitmek" uygun değildi. Bunu vahim bir hatâ, bir düzeni bozma olarak görüyoruz."

Devrimdeki dramatik olayların temelinde ne vardı? Güç ilişkilerinde değişmeler. Bunlara yol açan neydi? Öncelikle ara sınıfların, köylülerin, küçük burjuvazinin ve ordunun yalpalamaları. Kadetlerin

emperyalizmiyle Bolşevizm arasında geniş bir yelpaze var. Bu yalpalamalar eşanlı olarak iki karşıt yönde meydana geliyordu. Küçük burjuvazinin siyasî temsilcileri, onların başları, uzlaşmacı liderler, hepsi sağa, burjuvaziye eğilim gösteriyorlardı. Buna karşılık, kitleler her defasında daha güçlü ve kararlı bir atılımla sola meylediyorlardı. Petrograd örgütünün önderleri tarafından gösterilen maceracı anlayışa karşı konuşan Lenin bir kayıt koyuyordu: eğer ara sınıflar ciddî, sarsılmaz ve açık bir biçimde bizim tarafımıza meylederlerse, hükûmeti Mariinskiy Sarayından kovalamakta bir dakika bile tereddüt etmeyiz. Ama henüz bu noktada değiliz. Sokakta kendini gösteren nisan krizi "küçük burjuva ve yarı-proleter kitlenin ne ilk, ne de son yalpalamasıdır". Şu anki görevimiz hâlâ "sabırla izah etmek", kitlelerin bizim önderliğimizde bir sonraki daha derin, daha bilinçli hamlesini hazırlamaktır.

Proletaryaya gelince; Bolşeviklerden yana geçişi nisan ayı boyunca çok açık bir karaktere bürünmüştü. Parti komitelerine işçiler geliyor ve Menşevik partiden Bolşevik partiye geçişlerinin sağlanmasını istiyorlardı. Fabrikalarda ısrarla vekillerini dış politika, savaş, ikili iktidar, iaşe konusunda sorgulamaya koyuluyorlar ve bu sorgu sualin sonucunda Sosyal-Devrimci ya da Menşevik vekiller giderek daha fazla Bolşevik vekillerle değiştiriliyorlardı. Bu ani dönüşüm fabrikalara daha yakın olan semt sovyetlerinde başladı. Vıborg, Vassilyevsk-Ostrov semt sovyetlerinde, Narva ilçe sovyetinde nisan sonuna doğru Bolşevikler bir anda kendilerini çoğunlukta buldular. Bu çok önemli bir olguydu, ama kendilerini yüksek politikaya kaptırmış olan Yürütme Komitesi liderleri Bolşeviklerin işçi semtlerindeki dengeyi değiştiren başarılarını kasıntıyla görmezden geldiler.

Bu arada ilçeler merkez üzerinde giderek daha fazla baskı oluşturmaya başlamışlardı. Fabrikalarda, Petrograd Komitesinden bağımsız olarak, başkent İşçi Vekilleri Sovyetindeki temsilcilerin değiştirilmesi için enerjik ve başarılı bir kampanya başlatılmıştı. Suhanov Bolşeviklerin mayıs başında Petrograd proletaryasının üçte birini yanlarına çektiklerini tahmin etmiştir. Her hâlükârda sayı bundan az de-

ğildi ve bu üçte bir en aktif kesimdi. Mart ayındaki belirsiz hatlar kayboluyor, siyasî önderlikler şekilleniyor, Lenin'in "fantezist" tezleri Petrograd mahallelerinde giderek vücut buluyordu.

Devrimin ileriye doğru attığı her adım, çoğu durumda sovyet partilerince tümüyle beklenmedik olan, kitlelerin doğrudan bir müdahalesi tarafından kışkırtıldı veya zorlandı. Şubat ayaklanmasından sonra, işçiler ve askerler kimseye bir şey sormadan monarşiyi devirdiklerinde, Yürütme Komitesi liderleri kitlelerin rolünün tamamlandığını düşünmüşlerdi. Ama ölümcül bir hatâ yaptılar. Kitleler sahneyi terketmeye hiç de niyetli değillerdi. Daha mart başında sekiz saatlik işgünü kampanyası sırasında işçiler, Menşevikler ve Sosyal-Devrimcilerin ağırlığı altında da olsalar, sermayeden bir ödün koparmayı başarmışlardı. Sovyet kendisi dışında ve kendisine karşı kazanılan bu başarıyı hazmetmek zorunda kaldı. Nisan gösterileri de aynı türden bir ikinci düzenleme getirdi. Her kitle gösterisi, doğrudan amacından bağımsız olarak, önderlik için bir uyarıydı. Bu paylama önce ılımlıydı, sonra giderek sertleşti. Temmuzda bir tehdit hâlini aldı. Ekimde de sonuca ulaştı.

Bütün kritik anlarda, kitleler "kendiliğinden güç" olarak, bir başka deyişle, kendi siyasî tecrübelerinden çıkardıkları sonuçlara ve henüz resmî olarak tanınmayan önderlerine bağlılık göstererek müdahalede bulundular. Belli ajitasyon unsurlarını kendilerine mal ederek kitleler kendiliklerinden bu sonuçları eylem diline tercüme ettiler. Bir parti olarak Bolşevikler henüz sekiz saatlik işgünü kampanyasına önderlik etmiyorlardı. Bolşevikler kitleleri nisan gösterisine de çağırmamışlardı. Bolşevikler temmuz başında silah kuşanmış kitleleri de sokağa çağırmadılar. Parti ancak ekimde kesin olarak adım atmaya karar verdi ve kitlelerin başına geçti. Ama bu sefer gösteri için değil, ayaklanma için.

18. Birinci Koalisyon

Bütün o resmî kuramlara, beyanatlara ve ilânlara rağmen, iktidar ancak kağıt üstünde geçici hükûmete aitti. Sözümona demokrasinin direnişine rağmen, devrim ilerliyor, yeni yeni kitleleri ayağa kaldırıyor, sovyetleri pekiştiriyor, sınırlı bir ölçüde de olsa, işçileri silahlandırıyordu. Hükûmetin taşradaki komiserleri ve onlara bağlı, içlerinde genellikle burjuva örgütlerinin temsilcilerinin egemen oldukları "sosyal faaliyet komiteleri" sovyetler tarafından doğal bir biçimde ve hiç bir çaba sarfedilmeksizin bir kenara itilmişlerdi. Kimi durumlarda, merkezî iktidarın adamları diklenmeye çalıştıklarında, büyük çekişmeler doğuyordu. Komiserler taşra sovyetlerini merkezî yönetimi tanımamakla suçluyorlardı. Burjuva basın Kronstadt'ın, Schlüssenburg'un veya Tsaritsın'ın Rusya'dan koptuklarını ve bağımsız cumhuriyetlere dönüştüklerini söyleyerek bas bas bağırıyordu. Yerel sovyetler bu saçma sapan sözleri protesto ediyorlardı. Bakanlar endişe içindeydiler. Hükûmetteki sosyalistler ikna ve tehdit yolunda yurt gezilerine çıkıyor, kendilerini burjuvazi karşısında temize çıkartıyorlardı. Ama tüm bunlar güçler ilişkisini değiştirmiyordu. İkili iktidarın altını oyan süreçlerin kaçınılmazlığı ifadesini farklı ritimlerde de olsa, bu süreçlerin tüm ülkede gelişmelerinde buluyordu.

Önceleri denetim organları olan sovyetler idarî organlara dönüşüyorlardı. Hiç bir yetki bölüşümü kuramına boyun eğmiyorlar ve ordunun yönetimine, iktisadî anlaşmazlıklara, iaşe ve ulaşım sorunlarına, hattâ hukuk işlerine müdahale ediyorlardı. Sovyetler, işçilerin baskısıyla, sekiz saatlik işgünü kararnamesi yayınlıyorlar, çok gerici buldukları idarecileri safdışı ediyorlar, geçici hükûmetin en katlanılmaz komiserlerini görevden alıyorlar, tutuklamalara ve arama taramalara girişiyorlar, hasım gazeteleri yasaklıyorlardı. Sürekli olarak ağırlaşan ikmal güçlükleri ile mal kıtlığının etkisi altında, yerel sov-

yetler vergi salma, rezervlerin vilâyetten çıkışına yasak koyma ve müsadere yoluna gidiyorlardı. Bununla birlikte, sovyetlerin başında, her yerde, Bolşeviklerin "tüm iktidar sovyetlere" sloganını öfkeyle reddeden Sosyal-Devrimciler ve Menşevikler bulunuyordu.

Bu bakımdan, Şubat Devrimine Tsereteli ve Çheidze gibi liderler kazandıran ve bilâhare de, kendilerini boş yere paraladıktan sonra, onları Petrograd'da barındıran Menşevik Jirond'un kalbindeki Tiflis Sovyetinin faaliyeti son derece öğretici görünüyor. Bağımsız Gürcistan'ın gelecekteki başkanı Jordanya tarafından yönetilen Tiflis Sovyeti her adımda sovyette egemen olan Menşevik partinin ilkelerini çiğnemek ve bir iktidar gibi davranmak zorunda kalıyordu. Sovyet kendi ihtiyaçları için özel bir matbaayı müsadere ediyor, tutuklamalara girişiyor, siyasî davalarla ilgili soruşturmaları ve mahkemeleri kendi ellerinde yoğunlaştırıyor, ekmeği karneye bağlıyor, gıda maddelerine ve acil ihtiyaç malzemelerine narh koyuyordu. Daha ilk günlerde ortaya çıkan resmî öğretiyle gerçek yaşam arasındaki uyuşmazlık mart ve nisan aylarında daha da artmıştı.

Petrograd'da en azından varolan kurallara saygı gösteriliyordu, her ne kadar, gördüğümüz gibi, her zaman olmasa da. Yine de, Nisan günleri ikircikiz bir şekilde başkentte bile ciddî bir desteği kalmayan geçici hükûmetin iktidarsızlığını gözler önüne serdi. Nisanın son on gününde hükûmet neredeyse mum gibi erimiş ve sönmüştü. "Kerenskiy kaygıyla hükûmetin artık varolmadığını, çalışmak yerine sadece kendi durumu üzerine düşünüyordu" (Stankeviç). Bu hükûmetle ilgili olarak ancak, Ekim günlerine dek zor zamanlarda bir krizden diğerine koştuğu, krizler arasındaki aralıklarda da varolduğu söylenebilir. Sürekli olarak "kendi durumu üzerinde düşünen" hükûmet devlet işleriyle ilgilenecek zaman bulamadı.

Gelecekteki kavgaların genel bir provasının nisan ayında sebep olduğu krizden kuramsal olarak üç çıkış yolu vardı. Ya iktidar bütünüyle burjuvaziye geçecekti: bu ancak iç savaş yoluyla gerçekleşebilirdi; Milyukov bunu denedi, ama başaramadı. Ya tüm iktidar sovyetlere verilecekti: buna iç savaşa girmeden, sadece parmak kaldırarak

ulaşmak mümkündü; sadece istemek yeterliydi. Ama uzlaşmacılar istemek istemiyorlardı ve kitleler de hâlâ uzlaşmacılara güven besliyorlardı, her ne kadar bu güven epey çatırdamış da olsa. Böylece iki ana çıkış yolu —hem burjuva, hem de proleter yönelimli— da kapalıydı. Geriye bir üçüncü ihtimal kalıyordu: karman çorman, melez, ödlek bir orta yolcu uzlaşma, yani koalisyon.

Nisan günlerinin sonuna doğru bile sosyalistler bir koalisyonu düşlemiyorlardı: bu adamlar genelde hiç bir zaman hiç bir şeyi öngörmemişlerdi zaten. 21 nisan tarihli kararıyla Yürütme Komitesi resmen fiilî ikili iktidarı bir anayasa ilkesine dönüştürmüştü. Fakat bu kez de aklıselim kuşu çok geç uçmuştu: mart ayında oluşan ikiliğin —krallar ve peygamberler— hukukî olarak kutsanması bu biçim kitlelerin baskısı altında havaya uçmak üzereyken olmuştu. Sosyalistler buna göz yummaya çalıştılar. Milyukov, hükûmet bir koalisyon oluşturulması sorununu ortaya attığında, Tsereteli'nin şöyle söylediğini anlatır: "Sizin kabinenize girmemizden ne çıkarınız olacak? Ne de olsa... uzlaşmacı olmadığınız takdirde, hükûmetten gürültü patırtıyla çekilmek zorunda kalacağız." Tsereteli "gürültü patırtı"dan söz ederek liberalleri korkutmaya çalışıyordu.

Her zaman olduğu gibi, politikalarını yüreklendirmek için Menşevikler bizzat burjuvazinin çıkarlarına çağrıda bulunuyorlardı. Ama su boğazlarına kadar gelmişti. Kerenskiy Yürütme Komitesini teskin etmeye çalışıyordu: "Hükûmet bugün zor bir durumda bulunuyor; alıp yürüyen istifa dedikoduları hiç bir siyasî manevraya tekabül etmiyor." Aynı zamanda burjuva çevrelerin yaptıkları baskılar da sürüyordu. Moskova belediye duması koalisyon yapılması yönünde bir karar çıkarttı. 26 nisanda, artık meydan buna hazırlanmışken, geçici hükûmet özel bir manifestoyla devlet işlerine "ülkenin o ana dek dışarıda kalmış aktif yaratıcı güçleri"nin de katılmalarının gerekli olduğunu ilân etti. Sorun açıkça ortaya konmuştu.

Bununla birlikte kamuoyu var gücüyle koalisyona karşı direniyordu. Nisan sonunda Moskova, Tiflis, Odessa, Yekaterinburg, Nijniy-Novgorod, Tver, vb. sovyetleri sosyalistlerin hükûmete girmele-

rine karşı görüş bildirdiler. Gerekçeleri Moskova'daki Menşevik liderlerden biri tarafından çok net bir biçimde ifade edilmişti: eğer sosyalistler hükûmete girerlerse, kitle hareketini "belli bir yola doğru" yönlendirecek kimse kalmayacak. Ama kendilerine karşı geliştirilen bu fikri işçi ve askerlere kabul ettirmek zordu. Bolşevikleri izlemedikleri ölçüde kitleler sosyalistlerin hükûmete girmelerinden yanaydılar. Bir Kerenskiy'in bakan olması iyiydi, ama altı Kerenskiy daha da iyiydi. Kitleler bunun burjuvaziyle bir koalisyon olduğunun ve burjuvazinin halka karşı hareket edebilmek için sosyalistlerin arkasına saklanmak istediğinin farkında değillerdi. Kışlalarda koalisyon Marinskiy sarayındakinden daha farklı görülüyordu. Kitleler sosyalistler aracılığıyla burjuvaziyi hükûmetten atmak istiyorlardı. Böylece iki karşıt yönde hareket eden baskı bir süre tek bir yönde birleşti.

Petrograd'da aralarında Bolşeviklere sempatik bakan zırhlı araçlar tümeni de bulunan belli sayıdaki askerî birlik koalisyon hükûmetinden yana olduklarını açıkladılar. Taşra da ezici bir çoğunlukla aynı yönde oy kullandı. Sosyal-Devrimcilerde de koalisyon fikri egemendi; sadece Menşevikler olmadan hükûmete girmekten korkuyorlardı. Son olarak ordu da koalisyondan yana olduğunu bildirmişti. Daha sonraları, haziranda Sovyetler Kongresinde ordu delegelerinden biri cephenin iktidara yönelik tavrını fena ifade etmemişti: "Ordu inanmadığı insanlarla birlikte ölüme gitmeye devam etmek zorundayken, sosyalistlerin hükûmete girmek, güven duymadıkları insanlarla birlikte çalışmak istemediklerini duyduğunda ordunun dile getiremediği şikâyetin Petrorgrad'da duyulduğunu umuyorduk."

Tüm diğer sorunlarda olduğu gibi, bu sorunda da savaşın belirleyici bir önemi vardı. Sosyalistler başta, tıpkı iktidar sorununda olduğu gibi, savaş sorununda da geri durmak ve zaman kazanmak niyetindeydiler. Fakat savaş beklemiyordu. Müttefikler de öyle. Cephe artık beklemek istemiyordu. Hükûmet krizi sırasında cepheden gelen delegeler Yürütme Komitesi liderlerine şu soruyu soruyorlardı: savaş yapıyor muyuz, yapmıyor muyuz? Bu şu anlama geliyordu: savaşın sorumluluğunu alıyor musunuz, almıyor musunuz? Susarak bu işten

sıyrılmak mümkün değildi. Aynı soru Antant tarafından da yarı tehditkâr bir dille sorulmuştu.

Batı Avrupa cephesindeki nisan taarruzu Müttefiklere pahalıya patlamış ve hiç bir sonuç getirmemişti. Fransız ordusunda Rus Devriminin ve de onca umut bağlanan taarruzun başarısızlığa uğramasının etkisiyle bir şeyler sarsılmıştı. Mareşal Pétain'e göre ordu "elde kalıyordu". Bu tehdit edici süreci durdurmak için Fransız hükûmetinin Rus taarruzuna, en azından bir taarruz vaadine ihtiyacı vardı. Bundan çıkacak malzeme tasarrufu bir tarafa, en kısa zamanda Rus Devriminden barış aylasını çekip çıkarmak, Fransız askerlerinin kalplerindeki tüm umudu söndürmek, devrimi Antantın suçortağı yaparak teslim almak, Rus işçi ve askerlerinin ayaklanma bayrağını emperyalist kıyımın kan ve çamuruna bulamak gerekiyordu.

Bu yüksek hedefe ulaşmak için, tüm kaldıraçlar kullanıldı. Bunlar arasında Antantın sosyal-yurtseverleri en başlarda yer alıyordu. Aralarından en deneyimlileri görevle devrimci Rusya'ya yollandı. Bu zayıf bilinçli, uzun dilli adamların gelişini Suhanov şöyle tasvir eder: "Yabancı sosyal-yurtseverler Mariinskiy sarayında kucak açılarak karşılandı... Branting, Cachin, O'Grady, de Brouckère ve diğerleri kendilerini evlerinde hissediyorlardı ve bizim bakanlarla birlikte Sovyete karşı bir birleşik cephe oluşturuyorlardı." Kabul etmek lâzım ki uzlaşmacı Sovyet bile bu baylarla pek o kadar rahat değildi.

Müttefik sosyalistler cepheleri dolaşıyorlardı. Vandervelde şöyle yazıyordu: "General Alekseyev çabalarımızın taarruzun moral hazırlığı dediği şeyi tamamlaması amacıyla, yakın zaman önce Karadeniz bahriyelilerinin temsilcilerinin, Kerenskiy'in, Albert Thomas'ın yaptıkları girişimlere yeni bir boyut eklemesi için elinden geleni yapıyordu." II. Enternasyonal'in başkanı ile II. Nikolay'ın eski genelkurmay başkanı böylece demokrasinin açık seçik idealleri için mücadelede ortak bir dil bulmuşlardı. Fransız sosyalizminin liderlerinden biri olan Renaudel rahat rahat şöyle diyebilmişti: "Şimdi hiç yüzümüz kızarmadan hu-

kuk savaşından bahsedebiliriz." Üç yıllık bir gecikmeyle, insanlık bu adamların yüzlerini kızartacak bir şeylerin olduğunu öğrendi.

Bir mayısta, akla gelebilecek her türlü tereddüt evresinden geçen Yürütme Komitesi on sekize karşı kırk bir oyluk bir çoğunlukla sonunda koalisyon hükûmetine katılmaya karar verdi. Yalnızca Bolşeviklerle küçük bir Enternayonalist-Menşevik grup karşı oy verdiler.

Bu arada, burjuvazinin herkesçe kabul edilen lideri Milyukov'un demokrasi ile burjuvazi arasındaki çok daha sıkı bir yakınlaşmanın kurbanı olduğunu kaydetmek de ilginç olacaktır. Bilâhare şöyle demişti: "Ben kendim ayrılmadım, beni çıkardılar." "Asker Hakları Beyannamesi"ni imzalamayı reddettiği için Guçkov 30 nisanda kendi kendini safdışı etmişti zaten. O günlerde liberallerin olayları ne denli karanlık gördükleri Kadet partisi merkez komitesinin koalisyonu kurtarmak için Milyukov'un hükûmette kalması yönünde ısrar etmemeye karar vermesinden bellidir. Sağ kanat Kadet ileri gelenlerinden İskoyev "parti liderine ihanet etti" diye yazmıştı. Ama partinin pek fazla şansı yoktu. Aynı İskoyev haklı olarak şöyle diyordu: "Nisan sonunda, Kadet partisi yere serilmişti. Moralman bir daha doğrulamayacak denli bir darbe yemişti."

Milyukov meselesinde bile son söz Antantındı. İngiltere Boğazların fethini savunan yurtseverlerin yerine daha temkinli bir "demokrat"ın geçmesi konusunda tümüyle hemfikirdi. Gerekirse Buchanan'ın yerine elçi olarak geçmek için tam yetkili olarak Petrograd'a gelen Henderson durumu öğrendikten sonra bu tedbirin yüzeysel olduğunu kabul etmişti. Gerçekten, Buchanan tam görevini bulmuştu, zira Büyük Britanya'nın açgözlü arzularına cevap vermedikleri ölçüde ilhaklara karşıydı. Tereşçenko'nun kulağına tatlı tatlı şöyle fısıldıyordu: "Rusya'nın İstanbul'a ihtiyacı yoksa, bu ne kadar erken söylense o kadar iyi." Fransa işe Milyukov'u destekleyerek başlamıştı. Ama Buchanan ve Sovyet liderlerinin ardından Milyukov'a karşı görüş bildiren Thomas burada da rolünü oynamıştı. İşte kitlelerin iğrendiği politikacı Müttefikler, demokratlar ve son olarak da kendi partisi tarafından böyle terkedildi.

Aslında Milyukov bu kadar gaddar bir cezayı haketmemişti, en azından bunların elinden. Ama koalisyon günahları ödeyecek bir kurban istiyordu. Milyukov kitlelere demokratik barışa doğru büyük zafer yürüyüşünü karartan Kötü Ruh olarak takdim edildi. Milyukov'u dışarı atan koalisyon bir hamlede emperyalizmin gühlarından arınıyordu.

Koalisyon hükûmetinin bileşimi ve programı 5 mayısta Petrograd Sovyeti tarafından kabul edildi. Bolşevikler koalisyona karşı ancak yüz oy toplayabildiler. Bu oturumu anlatırken Milyukov alaycı bir ifadeyle şöyle der: "Toplantı konuşmacı bakanları sıcak bir şekilde selâmlıyordu. Bu olaydan sonra 'ikili iktidar'ın hiç de ortadan kalkmayacağını, 'sadece hükûmetin içine taşınacağını' ve Rusya'yı 'kurtaracak' yegâne gerçek iktidarın 'bir sonraki adım —iktidarın işçi ve asker vekillerine devri—' atıldığında ortaya çıkacağını ileri sürerek sosyalistlerin hükûmete girmelerini açık açık kınayan 'birinci devrimin eski lideri', daha evvelki gün Amerika'dan dönmüş olan Troçki de aynı şekilde bir alkış tufanıyla selâmlanmıştı. Böylece de 'yeni bir devir —ulusların uluslara karşı mücadelesinde değil, acı çeken, zulme uğrayan sınıfın yönetici sınıflarla mücadelesinde bir kan ve demir devri—' başlayacaktı." Milyukov olayları böyle sunuyordu. Konuşmasının sonunda Troçki kitle politikasının üç kuralını şöyle formüle ediyordu: "devrimin üç komutu şunlardır: burjuvaziye güvenmemek; yöneticileri denetlemek; sadece kendi gücüne bel bağlamak."

Bu konuşma konusunda Suhanov şunu aktarır: "Hiç kuşku yok ki, sözlerinin benimsenmesini beklemiyordu." Evet gerçekten de: konuşmacıya gösterilen tepki ilk selâmlamadan çok daha soğuktu. Aydınlar arasındaki kulis dedikodularına son derece duyarlı olan Suhanov şunu ekler: "Henüz Bolşevik partiye katılmamış olan onun hakkında 'Lenin'den daha beter' olduğu söylentisi yayılmıştı."

Sosyalistler on beş koltuktan altısını aldılar. Azınlıkta olmak istiyorlardı. Açıkça iktidara katılmaya karar verdikten sonra bile kaybetmeye oynamaya devam ediyorlardı. Prens Lvov başbakan kalı-

yordu. Kerenskiy Savaş ve Donanma bakanı oluyordu. Çernov Tarım bakanı. Dışişleri bakanlığında Milyukov yerini aynı anda hem Kerenskiy'in hem de Buchanan'ın güvenilir adamı hâline gelen, operabale hastası Teresçenko'ya bırakıyordu. Her üçü de Rusya'nın İstanbul'dan tamamen vazgeçebileceği konusunda hemfikirlerdi. Adalet bakanlığının başına temmuzda Bolşeviklerin yargılanması sırasında geçici bir şöhret kazanan silik avukat Pereversev getirildi. Tsereteli Yürütme Komitesine zaman ayırabilmek için Posta ve Telgraf bakanlığıyla yetindi. Çalışma bakanı olan Skobelev aşka geldiği bir anda kapitalistlerin kârlarının yüzde yüz kısılacağına söz verdi —bu vaat tabiî hemen ağızdan ağıza yayıldı. Simetri olsun diye Ticaret ve Sanayi bakanlığına Moskovalı bir büyük müteşebbis olan Konovalov getirildi. O da yanısıra Moskova Borsasından kendilerine çok önemli devlet görevleri tevcih edilen bir kaç kişi getirdi. Ama daha on beş gün geçmeden ülke ekonomisindeki "anarşi"yi protesto etmek için Konovalov istifasını vermişti bile. Oysa o sırada Skobelev kârlara dokunmaktan geri adım atmıştı ve anarşiye karşı savaş veriyordu. İşçileri dişlerini sıkmaya davet ederek grevleri boğuyordu.

Hükûmetim açıklaması bir koalisyondan beklenebileceği üzere beylik sözlerden oluşuyordu. Barış yolunda aktif bir dış politikadan, iaşe sorununa bir çözüm bulmaktan ve toprak sorununu inceleme hazırlığından söz ediyordu. Bunlar lâf kalabalığından öteye geçemiyordu. Ciddî olan tek şey, en azından niyetlerde ortaya çıkan, ordunun "Rusya'nın ve müttefik ulusların muhtemel bir yenilgisini önlemek için savunma ve taarruz harekâtları"na hazırlandığının bildirilmesiydi. Antantın ve Rusya'nın son kozları olan koalisyonun temel çıkarı sonuç olarak bu görevde özetleniyordu. Buchanan şöyle yazıyordu: "Bir koalisyon hükûmeti bu cephedeki askerî durum bakımından bizim için son ve belki de tek selâmet umudunu temsil ediyor." Böylece Şubat Devriminin liberal ve demokrat liderlerinin kürsüleri, konuşmaları, uzlaşmaları ve oylamalarının gerisinde Antant rolüne bürünmüş olan emperyalist rejisör bulunuyordu. Devrime düşman olan Antantın cephedeki çıkarları adına hükûmet bileşimine

katılmak zorunda kalan sosyalistler iktidarın üçte bir ve savaşın tüm sorumluluğunu üzerlerine aldılar.

Yeni Dışişleri bakanı on beş gün boyunca koalisyon hükûmetinin açıklamasına karşı başlatılmış olan polemiği gizleyecek bazı üslûp değişiklikleri elde edebilmek için müttefik hükûmetlerin 27 mart beyanatına verdikleri cevapları yayınlamayı geciktirdi. "Barış yolunda aktif dış politika" bundan böyle Tereşçenko'nun eski kançılarya servislerinin kendisi için kaleme aldığı diplomatik telgrafları itinayla düzeltmesinden ve "talepler"in üstünü çizip "haklı gereklilikler" veya "çıkarları güvenceye almak" yerine fazladan "halkların iyiliği" için yazmasından ibaretti. Milyukov, dişlerini gıcırdatarak da olsa, selefi hakkında şöyle diyordu: "Müttefik diplomatlar onun mesajlarının 'demokratik' terminolojisinin zamanın gereklerine verilen gönülsüzce bir ödün olduğunu biliyorlardı ve hoşgörüyle karşılıyorlardı."

Henüz yeni gelmiş olan Thomas ile Vandervelde ellerini kollarını bağlayıp oturmuyorlardı: büyük bir gayretkeşlikle "halkların iyiliği" lâfını Antantın ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yorumlamaya çalışıyorlar ve Yürütme Komitesindeki safdilleri başarıyla işliyorlardı. Vandervelde şöyle bildiriyordu: "Skobelev ve Çernov her türlü erken barış fikrine şiddetle karşılar." Böylesi işbirlikçilere yaslanan Ribot'nun 9 mayısta Fransız parlementosuna, "hiç bir şeyden vazgeçmeden" Tereşçenko'ya tatminkâr bir cevap vermeye hazır olduğunu beyan edebilmesi şaşırtıcı değil.

Evet, durumun gerçek hâkimlerinin toplanacak olan şeyi yerde bırakmaya hiç niyetleri yoktu. Tam o günlerde İtalya Arnavutluk'un bağımsızlığını ilân ediyor ve aynı anda da onu himayesine alıyordu. Bu fena bir ders değildi. Geçici hükûmet protesto etmeye çalıştı, ama demokrasi adına değil, Balkanlardaki "denge"nin bozulması yüzünden. Fakat güçsüzlüğü onu hemen dilini yutmak zorunda bıraktı.

Koalisyonun dış politikasında tek yeni olan şey Amerika'yla alelacel yakınlaşmasıydı. Bu taze dostluk üç önemsiz olmayan kolaylık getiriyordu: Birleşik Devletler Fransa ve İngiltere kadar savaşın iğrençliklerine batmış değildi; okyanus ötesi cumhuriyet Rusya'ya kre-

li ve savaş gereci bakımından geniş perspektifler sunuyordu; son olarak, Wilson'ın diplomasisi —hilebazlıkla demokratik yalancı sofuluk karması— geçici hükûmetin stilistik ihtiyaçlarına çok iyi tekabül ediyordu. Rusya'ya görevli olarak senatör Root'u gönderen Wilson geçici hükûmete içinde "hiç bir halk bağlı yaşamak istemediği bir hükümranlığa zorla boyun eğemez" dediği papaz buyruklarından birini göndermişti. Savaşın amacı Amrikan başkanı tarafından çok net olmasa da, gayet cazip bir şekilde tanımlanmıştı: "Dünyanın gelecekteki barışını ve gelecekte de halkların refah ve mutluluğunu güvenceye almak." Bundan daha iyi ne olabilirdi? Tereşçenko ve Tsereteli zaten başka bir şey istemiyorlardı: yeni krediler ve barış yanlılığı. Birincilerin yardımı ve ikincilerin kılıfı altında Seine kıyılarındaki Shylock'un tüm senetlerini öfkeyle havaya saçarak talep ettiği taarruz hazırlıklarına girişilebilirdi.

11 mayısta Kerenskiy taarruz için büyük bir ajitasyon kampanyası başlatarak cepheye yollanıyordu. Kendi nutkundan kendi sarhoş olan yeni Savaş bakanı geçici hükûmete şöyle yazıyordu: "Ordudaki coşku dalgası büyüyor ve yayılıyor." 14 mayısta Kerenskiy ordulara şu emri gönderiyordu: "üstleriniz sizi nereye sürüklerse oraya gideceksiniz" ve bu askerlerce iyi bilinen ve pek de çekici olmayan perspektifi güzelleştirmek için şunu ekliyordu: "süngülerinizin ucunda barışı taşıyorsunuz." 22 mayısta zaten yetenek yoksunu olan temkinli general Alekseyev görevden alınıyor ve genelkurmay başkanlığına daha esnek ve daha girişken bir adam olan Brussilov getiriliyordu. Demokrat var gücüyle taarruza, yani Şubat Devriminin büyük çöküşüne hazırlanıyordu.

Sovyet işçi ve askerlerin, yani köylülerin organıydı. Geçici hükûmet burjuvazinin organıydı. Temas Komisyonu uzlaşmacıların organıydı. Koalisyon geçici hükûmetin kendisini bir tür temas komisyonuna dönüştürerek mekanizmayı basitleştirdi. Ama ikili iktidar bu yolla hiç de bertaraf edilmiş olmadı. Tsereteli'nin Temas Komisyonu üyesi ve-

ya Posta bakanı olması bir çözüm değildi. Ülkede iki birbiriyle uyuşmaz devlet örgütlenmesi vardı: yukarıdan atanan, başlarında geçici hükûmetin bulunduğu eski ve yeni memurlar hiyerarşisi ve dalları cephedeki en uzak bölüğe dek uzanan seçilmiş sovyetler sistemi.

Bu iki hükûmet sistemi henüz tarihî hesaplaşmalarının hazırlık aşamasında bulunan farklı farklı sınıflara dayanıyorlardı. Koalisyona giderek uzlaşmacılar sovyet sisteminin barışçı ve kademeli bir şekilde lağvını umuyorlardı. Kişilerde yoğunlaşan sovyetlerin gücünün böylelikle resmî hükûmete geçeceğini düşünüyorlardı. Kerenskiy Buchanan'a açıkça "sovyetlerin ecelleriyle öleceklerini" ifade etmişti. Bu umut kısa sürede uzlaşmacı liderlerin resmî doktrini hâline geldi. Onların düşüncelerinde, ülkenin her yerindeki hayatın ağırlık noktası yerel sovyetlerden yeni demokratik yerinden yönetim organlarına geçecekti. Merkez Yürütme Komitesinin yerine de Kurucu Meclis geçecekti. Koalisyon hükûmeti böylece parlamenter bir burjuva cumhuriyeti rejimine köprü görevi görecekti.

Ama devrim bu yolda ne yürümek istiyordu ne de yürüyebilirdi. Yeni belediye dumalarının akıbeti bu anlamda çok açık bir belirtiydi. Dumalar en geniş seçim hukuku temelinde seçilmişlerdi. Askerler sivil halkla, kadınlar da erkeklerle eşit ağırlıkta oy kullanmışlardı. Mücadeleye dört parti katılmıştı. Dünyanın en şerefsiz —ne söylesek az!— gazetelerinden biri olan, çarlık hükûmetinin eski resmî gazetesi *Novoye Vremya* sağ düşünceli insanları, milliyetçileri, Oktyabristleri Kadetlere oy vermeye çağırıyordu. Ama varlıklı sınıfların siyasî iktidarsızlığı tümüyle ayyuka çıkınca, çoğu burjuva gazetesi "Bolşeviklere atmayın da, kime oy atarsanız atın" sloganını başlık yaptı. Bütün duma ve zemstvolarda Kadetler sağ kanadı oluşturuyorlardı. Bolşevikler güçlenmekte olan bir sol azınlıktı. Her zaman ezici çoğunluk Sosyal-Devrimciler ile Menşeviklere aitti.

Görünürde daha tam bir temsille sovyetlerden ayrılan yeni dumalar daha büyük bir otoriteden yararlanabilecek gibiydi. Diğer yandan, hukukî olarak kurulmuş toplumsal kurumlar olarak dumaların devlet tarafından resmen desteklenme gibi bir muazzam avantajları da

vardı. Milis, iaşe, kent ulaşımı, eğitim resmen dumalara bağlanmıştı. "Özel" kurumlar olarak sovyetlerin ne bütçeleri ne de hakları vardı. Yine de, iktidar sovyetlerin ellerindeydi. Dumalar aslen sovyetler nezdindeki belediye encümenlerini temsil ediyorlardı. Sovyet sistemi ile saf biçimsel demokrasi arasındaki rekabet, sonuçları itibariyle, sovyetlerin yerlerini dumalara bırakmaları gerektiğine büsbütün inanmış olan ve bunu sağlamak için ellerinden geleni yapmaya çalışan aynı partilerin, yani Sovyetlerde olduğu gibi dumalarda da hâkim durumdaki Sosyal-Devrimci ve Menşeviklerin önderliğinde cereyan etmesi hasebiyle daha da çarpıcıydı.

Hadiselerin girdabında üstünde göreli olarak az düşünülmüş olan bu muhteşem olgunun açıklaması basittir: belediyeler, genel olarak tüm diğer demokrasi kurumları gibi, ancak tümüyle istikrarlı ilişkiler, yani belirli bir mülkiyet sistemi temelinde hareket edebilirler. Oysa devrim aslen bu temeller temelini sorgulamaktan ibarettir ve buna cevap da ancak sınıfsal güçler arasındaki ilişkilerin açık bir devrimci sınavıyla verilebilir. Önderlerinin izledikleri politikaya rağmen sovyetler kısmen yarı bilinçli vaziyette toplumsal yapının temellerini değiştirmek için biraraya gelen ezilen sınıfların mücadele örgütüdür.

Buna karşılık belediyeler soyut bir yurttaş tanımlaması altında toplanan halkın tüm sınıflarına eşit bir temsil imkânı sağlıyordu ve bu devrimci koşullarda, tam da temsil ettiği düşman kampların hummalı bir şekilde savaşa hazırlandığı bir sırada, daha çok uzlaşmacı ve ikiyüzlü bir dille kendini ifade eden bir diplomatik konferansa benziyordu. Devrimin günübirlik ilerleyişinde belediyeler yarı hayalî bir varlık sergiliyorlardı. Ama belirleyici dönemeçlerde, kitlelerin müdahalesi olayların daha sonraki yönelimini belirlediği sırada, belediyeler tuzla buz oluyor, kurucu unsurları kendilerini barikadın karşı uçlarında yer alırken buluyorlardı. Kurucu Meclisin akıbetini daha baştan öngörebilmek için mayıstan ekime kadar olan dönem zarfında sovyetler ile belediyelerin paralel rollerini karşı karşıya getirmek yeterli.

Koalisyon hükûmeti Kurucu Meclisi toplamak için hiç de acele et-

miyordu. Demokratik aritmetiğe rağmen hükûmet içinde çoğunlukta olan liberaller kendilerini yeni dumalarda olduğu gibi Kurucu Meclis-te de iktidarsız bir sağ kanat olarak görmekte hiç de acele etmiyorlardı. Kurucu Meclisin toplanmasını sağlamak için kurulan özel konferans ancak mayıs sonunda, ayaklanmadan üç ay sonra çalışmaya koyuldu. Liberal hukukçular kılı kırk yarıyorlar, tüm demokratik kırpıntıyı deney kabına atıyor, ordunun seçme-seçilme hakları konusunda bitmek tükenmek bilmez zırvalamalar yapıyor, sayıları milyonlara varan asker kaçaklarına ve sayıları onlarla ifade edilen eski hükümdar ailesine oy verme hakkı verilip verilmeyeceğini tartışıyordu. Meclisin toplanma tarihi hususunda mümkün mertebe tek bir söz edilmiyordu. Konferansta bu sorunun ortaya atılması yalnızca Bolşeviklerin gösterebileceği bir duyarsızlık örneği addediliyordu.

Haftalar geçiyordu, ama uzlaşmacıların umutları ve kehanetlerine rağmen, sovyetler hiç de can çekişmiyordu. Zaman zaman uyutulan ve önderlerinin üçkağıdına uğrayan sovyetlerin yarı yarıya bitkin duruma düştüğü doğruydu, ama ilk tehlike işareti onları tekrar ayağa dikiyor ve herkese sovyetlerin duruma hâkim olduğunu tartışmasız bir şekilde gösteriyordu. Onları sabote etmeye çalışan Sosyal-Devrimciler ve Menşevikler tüm önemli anlarda onların önceliğini tanımak zorunda kalıyorlardı. Kuşkusuz bunun sebebi her iki partinin de en iyi güçlerinin sovyetlerde yoğunlaşmasında yatıyordu. Belediyeler ve zemstvolar için ikinci sınıf insanlar, teknisyenler, idareciler, vs. ayrılıyordu. Aynı durum Bolşeviklerde de gözleniyordu. Yalnızca sovyetlere girme şansları olmayan Kadetler en iyi güçlerini belediye organlarında yoğunlaştırıyorlardı. Ama iktidarsız burjuva azınlığı bunlardan kendine bir payanda yapamazdı.

Böylece, hiç kimse belediyeleri kendi organları olarak görmüyordu. İşçilerle fabrikatörler, askerlerle subaylar, köylülerle soylu toprak sahipleri arasında sürekli olarak artan karşıtlıklar bir belediye veya bir zemstvoda, bir yandan Sovyette, diğer yandan devlet Dumasının "özel" toplantılarında ve genel olarak tüm ayrıcalıklı politikacıların konferanslarında "biz bize" tartışıldığı gibi, açıkça tartışılamazdı. Bir

hasımla önemsiz bir konuda anlaşabilirsiniz, ama ölüm-kalım meselelerinde bu pek mümkün değildir.

Hükûmetin egemen sınıfın komitesi olduğunu söyleyen Marx'ın formülünü kabul edersek, iktidar için mücadele eden "gerçek" sınıf komitelerinin koalisyon hükûmetinin dışında bulunduklarını söylemek gerekir. Hükûmetin içinde bir azınlık olarak temsil edilen Sovyet açısından bu alenen böyleydi. Ama burjuva çoğunluk açısından da bu böyleydi. Liberallerin sosyalistler karşısında burjuvaziyi en fazla hırpalayan meseleler konusunda ciddî ve etkin biçimde anlaşma imkânları hiç yoktu. Etrafında mülk sahiplerinin kurmay heyetinin toplaştığı burjuvazinin meşhur ve tartışmasız lideri Milyukov'un kovulmasının hükûmetin egzantrik konumunu tümüyle, her yönden çırılçıplak bırakan sembolik bir karakteri vardı. Hayat biri sola, diğeri Mariinskiy sarayındaki sağa doğru yönelen iki eksen etrafında gelişiyordu.

Hükûmet bağrında ne düşündüklerini söylemeye cesaret edemeyen bakanlar kendi kendilerinin yarattıkları bir uzlaşma atmosferinde yaşıyorlardı. Koalisyonun gizlediği ikili iktidar bir ikircikliklik, dalaverecilik ve genel olarak bir karıdırmaca okulu oldu. Koalisyon hükûmeti izleyen altı ay boyunca bir dizi krizden, onarımdan ve yeniden kuruluştan geçti, ama öldüğü güne dek aslî iktidarsızlık ve fosluk özelliklerini korudu.

19. Taarruz

Tüm ülkede olduğu gibi orduda da güçlerin durmak bilmez bir siyasî yeniden gruplaşması yaşanıyordu: aşağı tabakalar sola doğru yönelirken, doruklar sağa doğru kayıyordu. Yürütme Komitesi devrimi terbiye etmek için Antantın bir çeşit aleti hâline gelirken, subay takımına karşı eratın temsili amacıyla kurulan ordu komiteleri de subay takımının erata karşı payandaları hâline geliyordu.

Komitelerin bileşimi çok alacalı bulacalıydı. Devrimle savaşı samimî olarak özdeşleştiren, yukarıdan dayatılan taarruza cansiparane katılan ve kendilerinin olmayan bir davaya baş koyan çok sayıda yurtsever unsur vardı. Bunların yanında lâfebesi kahramanlar, tümen ve alayların Kerenskiy'leri bulunuyordu. Son olarak, ayrıcalık peşinde koşan, siperden kaçmak için komitelerde pusuya yatan çok sayıda vasat kurnaz ve işbilenler vardı. Bütün kitle hareketleri, özellikle başlangıç evresinde, kaçınılmaz olarak bu çeşit insanları öne çıkarır. Yalnızca uzlaşmacılık dönemi geveze ve bukalemunlar bakımından özellikle zengindir. Programı biçimlendiren insanlarsa da, programlar da insanları biçimler. Temas politikası okulu devrimde entrika ve dolap okulu hâline gelir.

İkili iktidar rejimi bir askerî güç yaratma imkânını dışlıyordu. Halk kitlelerinin nefretini üzerlerine çeken Kadetler ordu içinde kendilerini Sosyal-Devrimci olarak tanıtmak zorunda kalıyorlardı. Demokratlara gelince, onlar da iktidara el koymalarını önleyen sebepten orduyu yeniden şaha kaldıramıyorlardı. Bu ikisi birbirine bağlıydı. Durumu çok iyi aydınlatan ilginç bir olay olarak Suhanov geçici hükûmetin Petrograd'da askerî birlikler için tek bir resmi geçit düzenlemediğini kaydeder. Liberaller ve generaller Sovyetin resmi geçite katılmasını istemiyorlardı, ama Sovyet olmadan bir resmi geçitin olamayacağını da pekâlâ biliyorlardı.

Yüksek rütbeli subaylar daha gerici partilerin başlarını kaldırmalarını beklerken, giderek Kadetlerle daha sıkı fıkı oluyorlardı. Küçük burjuva aydınlar tıpkı çarlık zamanında yaptıkları gibi, orduya önemli sayıda düşük rütbeli subay verebiliyorlardı. Ama kendi imgelerine uygun bir komuta kesimi yaratmaktan acizlerdi, zira kendilerine has bir yüzleri yoktu. Devrimin tüm daha sonraki gidişatının da gösterdiği gibi, komuta heyeti ya soyluluk ve burjuvazinin yaptığı gibi oluşturulabilir (Beyazlar böyle yapmışlardı) ya da Bolşeviklerin önerdikleri gibi, proletaryadan seçilip eğitilerek kurulabilirdi. Küçük burjuva demokratlar için ne o ne bu yapılabilirdi. İkna, rica, yanıltma dahil her şeyi yapıyorlar, başarısız olunca da, ümitsizliğe kapılıp iktidarı halka gerçek devrimci fikirleri aşılaması için gerici subaylara geri veriyorlardı.

Eski toplumun tüm ülserleri birbiri ardısıra ortaya çıkıyor ve ordunun tüm organizmasını altüst ediyordu. Tüm veçheleriyle milliyetler —ki Rusya bu bakımdan son derece zengindi— sorunu yarıdan fazlası Büyük Ruslardan oluşmayan asker kitlesine gittikçe daha derin bir şekilde nüfuz ediyordu. Ulusal karşıtlıklar çeşitli düzlemlerde sınıfsal karşıtlıklarla çakışıyor ve içiçe geçiyordu. Hükûmetin ulusal alandaki politikası tüm diğerlerinde olduğu gibi tereddütkâr, muğlak ve dolayısıyla da son derece riyakârdı. Bazı generaller Romanya cephesindeki "Fransız tarzı disiplinli müslüman ordusu" gibisinden ulusal oluşumlarla irtibat halindeydi. Yeni ulusal birlikler yeni bir fikir ve yeni bir bayrak altında toplandıklarından, gerçekten eski ordu birliklerine nazaran genellikle daha dirençli çıkmışlardı. Bununla birlikte, bu ulusal dayanıklılık uzun sürmedi: sınıf mücadelesinin daha sonraki gelişmeleri sonucunda tuzla buz oldu. Ama zaten ulusal birlikler kurma sürecinin kendisi de ordunun neredeyse yarısına dek yayılarak ve daha yeniler kurulmadan önce eski birlikleri dağıtarak onu tasfiye etmekle tehdit ediyordu. Böylece her yönden felâketler birbirini kovalıyordu.

Milyukov *Devrimin Tarihi* kitabında ordunun "devrimci disiplinle normal askerî disiplin fikirleri arasındaki, ordunun 'demokratikleşti-

rilmesi' ile savaş gücünün muhafazası arasındaki çatışmayla" altüst olduğunu yazar. Kuşkusuz "normal" disiplinden çarlık zamanında varolan şeyi anlamak gerekir. Sanırız tarihçinin tüm büyük devrimlerin soyut disiplin çatışmaları değil, ama kanlı canlı sınıflar arasındaki çatışma sonucunda eski ordunun yokolmasına yol açtığını bilmesi gerekirdi. Devrim orduda yalnızca katı disiplini kabul etmekle kalmaz, onu yaratır da. Bununla birlikte, bu disiplin devrimin yerinden ettiği sınıfın temsilcileri tarafından yerleştirilemez.

26 eylül 1851'de aklı başında bir Alman diğerine şöyle yazıyordu: "Orduların dağılması ve disiplinin tümden gevşemesinin tüm muzaffer devrimlerin koşulu olduğu kadar sonucu da olduğu aşikârdır." Tüm insanlık tarihi bu basit ve tartışmasız yasayı doğrular. Fakat liberallerin peşinden, 1905'i arkalarında bırakan Rus sosyalistleri de bunu anlamadılar, her ne kadar hoca olarak birçok kez iki Almanı, Friedrich Engels ve Karl Marx'ı ansalar da. Menşevikler ciddî ciddî ayaklananan ordunun eski savaşı eski komutanlarla sürdürebileceğine inanıyorlardı. Ve bu adamlar Bolşevikleri ütopyacı diye yeriyorlardı.

General Brussilov mayıs başında G.K.K.'deki bir konferansta yüksek komuta heyetinin görüş açılarını çok net biçimde şöyle değerlendirmişti: yüzde on beş ilâ yirmisi inançlı bir şekilde yeni düzene ayak uydurmuştu; bir kısım subaylar askerleri pohpohlamaya ve üstlere karşı kışkırtmaya koyulmuştu; çoğunluğa gelince, yaklaşık yüzde yetmiş beşi uyum sağlayamamış, kıvranmakta, kabuğuna çekilmekte ve ne yapacağını bilemez durumdaydı. Dolayısıyla, subay takımının ezici çoğunluğu tümüyle askerî açıdan bakıldığında, tamamen işe yaramaz durumdaydı.

Generallerle yapılan konferansta Kerenskiy ve Skobelev maalesef hâlâ "devam eden" ve bu yüzden dikkate alınması gereken devrimden dolayı özür dilediler. Bakanların bu lâfına Kara-Yüzlere mensup bir general olan Gurko ahlâkçı bir edayla şöyle cevap verdi: "Siz diyorsunuz ki 'devrim devam ediyor'. Bizi iyi dinleyin... Devrimi durdurun ve bırakın biz askerîler görevimizi sonuna dek yapalım." Ke-

renskiy, aralarından biri, saygıdeğer Kornilov başını belâya sokana dek, bütün varlığıyla hep generallerin önünde koştu.

Devrim sırasında uzlaşmacılık siyaseti sınıflar arasında şiddetli bir yalpalama siyasetidir. Kerenskiy yalpalamanın cisimleşmiş şekliydi. Genel olarak açık ve net bir rejimden yoksun bir şekilde tahayyül edemeyeceğimiz ordunun başına geçen Kerenskiy onun dağılmasının dolaysız bir aracı hâline geldi. Denikin, Kerenskiy de dahil, hiç kimsenin nerede olduğunu bilmediği doğru çizgide bulunmamaktan dolayı görevden alınan yüksek komutanların ilginç bir isim listesini verir. Alekseyev cephe komutanı Russkiy'i ve ordu komutanı Radko-Dmitriyev'i zayıflıkları ve komitelere çok fazla hoşgörü gösterdikleri için görevden almıştı. Brussilov aynı gerekçelerle korkak Yudeniç'i görevden uzaklaştırmıştı. Kerenskiy Alekseyev'in kendisini ve cephe komutanları Gurko ile Dragomirov'u ordunun demokratikleştirilmesine karşı çıktıkları için kovmuştu. Aynı sebepten Brussilov general Kaledin'i ekarte etmişti ve ardından kendi de komitelere aşırı yakın davrandığından görevden alındı. Kornilov Petrograd askerî bölgesinin komutanlığını demokrasiyle uyuşamamak yüzünden bırakmıştı. Am bu onun önce cephe komutanı, sonra da başkomutan olarak atanmasını engellemedi. Denikin köleci tavırları nedeniyle Alekseyev'in kurmay başkanlığı görevinden alındı, ama kısa bir süre sonra Batı cephesi başkomutanlığına atandı. Yukarıda ne istendiğinin bilinmediğini gösteren bu birdirbir oyunu derece derece aşağıya, tâ bölük düzeyine kadar iniyor ve ordunun dağılmasını hızlandırıyordu.

Askerlerin subaylara itaat etmelerini isteseler de komiserlerin kendileri bile subaylara güvenmiyorlardı. Taarruzun en şiddetli olduğu anda, G.K.K.'nin Mogilev'deki merkezinde Kerenskiy ve Brussilov'un da bulunduğu bir Sovyet oturumunda bir Sovyet üyesi şöyle demişti: "Genel Kurmay Karargâhındaki subayların yüzde seksen sekizi eylemleriyle bir karşı devrimci gösteri tehlikesi yaratıyorlar." Bu askerler için bir sır değildi. Ayaklanmadan evvel subaylarını yeterince tanıyacak kadar zamanları olmuştu.

Tüm mayıs ayı boyunca, aşağıdan yukarıya kadar tüm komutan-

lık raporları ufak tefek değişikliklerle hep aynı düşünceyi ifade ediyorlardı: "Taarruz konusunda, özellikle piyadelerde genel olarak olumsuz bir kanaat var." Bazen şöyle ekleniyordu: "Süvarilerde biraz daha olumlu ve topçularda daha diri."

Mayıs sonunda, askerî birlikler artık taarruz lehinde tavır alırlarken, 7. orduya bağlı komiser Kerenskiy'e şu telgrafı çekiyordu: "12. tümenden 48. alay tam mevcutlu olarak, 45 ve 46. alaylar cephe bölüklerinin yarısı itibariyle yürüyüşe geçtiler; 47. alay yürüyüşe geçmeyi reddetti. 13. tümene bağlı alaylar arasından 50. alay hemen hemen tam mevcutlu olarak yürüyüşe geçti. 51. alay yarın yürüyüşe geçeçeğine söz verdi; emri dinlemeyen 49. alay yürüyüşe geçmedi; 52. alay yürüyüşe geçmeyi reddettti ve subaylarını tutukladı." Aynı tabloya hemen her yerde rastlanıyordu. Komiserin raporuna hükûmet şu cevabı verdi: "45, 46, 47 ve 52. alayları dağıtın, itaatsizliğin elebaşıları olan subay ve erleri yargıya teslim edin." Emrin tonu tehditkârdı ama kimseyi korkutmuyordu. Savaşmak azminde olmayan askerler ne alaylarının dağıtılmasından ne de mahkemeye çıkmaktan çekiniyorlardı. Askerleri cepheye yollamak için kimi zaman üzerlerine başka birlikler göndermek gerekiyordu. Çarlık zamanında olduğu gibi sindirme aracı olarak genellikle Kazaklar kullanılıyordu, ama şimdi emirleri sosyalistler veriyordu: eh, söz konusu olan devrimi savunmak değil miydi?

Taarruzun başlamasından on beş günden daha az bir zaman önce, 4 haziranda, Genel Kurmay Karargâhının kurmay başkanı şu raporu gönderiyordu: "Kuzey cephesi hâlâ kaynıyor, düşmanla dostane ilişkiler kurma olayı devam ediyor, piyadelerin taarruza karşı tutumları olumsuz... Batı cephesinde, durum belirsiz. Güney-Batı cephesinde, haleti ruhiyede bir düzelme gözleniyor... Romanya cephesinde iyileşme belirtisi yok, piyadeler yürüyüşe geçmek istemiyorlar..."

11 haziran 1917'de 61. alayın komutanı olan albay şöyle yazıyordu: "Petrograd'dan 5. bölükten bir Leninist asker geldiğinden benim ve subayların kaçmaktan başka çaremiz yok... En iyi asker ve subayların çoğu kaçtı bile." Bir alayda tek bir Leninistin görülmesi dahi

tüm subayların sıvışması için yeterliydi. Yeni gelen askerin doymuş solüsyonda bir ilk kristal rolü oynadığı aşikâr. Dolayısıyla burada zorunlu olarak bir Bolşevikten söz edildiğini düşünmemek gerek. O dönemde, komutanlar diğerlerinden daha cesur olan, taarruza karşı sesini yükselten her askeri Leninist olarak adlandırıyorlardı. Oysa bu "Leninistler" arasında çoğu samimî olarak Lenin'i II. Wilhelm'in gönderdiğine inanıyordu. 61 alayın komutanı askerlerini hükûmetin baskısıyla tehdit ederek sindirmeye çalışmıştı. Adamlarından biri şöyle cevap verdi ona: "Eski hükûmeti devirdik, Kerenskiy'i de alaşağı ederiz." İşte bu yeni bir dildi. Askerler Bolşevik ajitasyonla besleniyorlar, hattâ ondan önde gidiyorlardı.

Sosyal-Devrimcilerin önderliğinde bulunan ve Kronstadt denizcilerinin tersine yurtseverliğin kalesi sayılan Karadeniz Donanmasından nisan sonunda tüm ülkeye başlarında denizci kılığındaki becerikli öğrenci Batkin'in bulunduğu üç yüz kişilik bir heyet gönderildi. Bu heyetin maskara bir görüntüsü olmakla birlikte, samimî bir coşkuyla doluydu. Tüm ülkeye zafere dek savaş fikrini taşıyordu, ama haftalar geçtikçe dinleyicileri giderek daha düşmanca bir tavırla karşılıyorlardı onları. Karadeniz donanması heyetinin üyeleri taarruz propagandasındaki katılıklarını yumuşatırken, Baltıktan Sevastopol'e gelen heyet barış propagandası yapıyordu. Kuzeyliler Güneyde Güneylilerin Kuzeyde elde ettiklerinden daha büyük bir başarı kazandılar. Kronstadt denizcilerinin etkisiyle Sevastopol'dekiler 8 haziranda komutanlarını silahsızlandırmaya giriştiler ve en nefret ettikleri subayları tutukladılar.

Sovyetler Kongresinin oturumunda 9 haziranda Troçki nasıl olup da "ülkenin dört bucağına yurtsever heyetler gönderen bu örnek Karadeniz donanmasında, bu organize yurtseverlik yuvasında bu denli kritik bir anda böylesi bir patlama meydana gelebilmişti" diye soruyordu. "Bu neyi gösteriyordu?" Cevap alamadı. Orduda otorite yokluğu ve zıvanadan çıkma asker, subay, komite üyesi, herkes için bir azaptı. Herkes acilen bir çıkış yolu bulmak ihtiyacını vurguluyordu. Yukarıdakilere taarruz bu dağınıklığın üstesinden gelecek ve netlik

getirecek gibi görünüyordu. Bu bir anlamda doğruydu. Tsereteli ve Çernov, demokratik retoriğin tüm çeşitlemeleriyle uyum içinde, Petrograda taarruzdan yana görüş bildirirlerken, öbür tarafta, cephede, komite üyeleri, subaylarla ortaklaşa bir şekilde, devrim için hayatî olsa da, savaş görevi için uyumsuz olan ordudaki yeni rejime karşı mücadele başlatıyorlardı. Bu gelişmenin sonuçları hemen etkilerini gösterdiler. Bir deniz subayı şöyle anlatır: "Günden güne, komite üyeleri sağa kayıyorlardı, ama aynı zamanda da, denizciler ve askerler arasında tüm otoritelerini kaybediyorlardı." Ama savaş yapabilmek için kesinlikle askerlere ve denizcilere ihtiyaç vardı.

Brussilov, Kerenskiy'in onayıyla, gönüllülerden oluşan şok taburları oluşturma yoluna girdi. Böylelikle aslında açıkça ordunun savaşma yeteneğinin kalmadığını kabul etmiş oluyordu. Bu girişime hemen çok değişik unsurlar katıldılar. Bunlar çoğunlukla bilâhare Ekim ayaklanmasından sonra sol Sosyal-Devrimcilere katılan, ardından da, bir kaç parlak cesaret örneğinden sonra, sovyet iktidarına ihanet edip Bolşevikler tarafından mı vurulduğu yoksa intihar mı ettiği bilinmeksizin öldürülen yüzbaşı Muravyev tarzında maceracılardı. Karşı devrimci subayların kendileri için güçlerini birleştirmenin yasal bir biçimi olan bu şok taburlarına açgözlü bir şekilde üşüştüklerini söylemek bile gereksiz. Bununla birlikte, bu fikir asker kitlesi içinde hiç bir yankı bulmadı. Kadın maceracılar "Kara Ölüm Süvarileri" gibisinden kadın taburları kuruyorlardı. Bu taburlardan biri Ekimde Kerenskiy'in Kışlık Sarayın savunulmasında başvurduğu son silahlı güç oldu. Ama tüm bunlar Alman militarizmini tepelemek için yeterli bir yardım sağlamadı. Oysa amaç buydu.

Genel Kurmay Karargâhı tarafından Müttefiklere ilkbahar başı için söz verilen taarruz her hafta geciktiriliyordu. Ama artık Antant yeni mühlet taleplerine onay vermeyi açıkça reddediyordu. Derhal bir taarruz için bastıran Mütefiklerin ellerinde tereddüt etmeden başvurabilecekleri kozlar vardı. Vandervelde'nin patetik yakarışlarının yanı sıra, askerî araç-gereç teslimatlarını durdurma tehditini savuruyorlardı. İtalya'nın Moskova başkonsolosu İtalyan değil, Rus basını-

na, eğer Rusya kendi başına ayrı bir barış yaparsa, Müttefiklerin Japonya'ya Sibirya'da hareket serbestliği tanıyacaklarını beyan etti. Roma'nın değil, Moskova'nın liberal gazeteleri ayrı barışla değil, taarruzun geciktirilmesiyle ilişkilendirdikleri bu küstah tehditleri coşkuyla yayınlıyorlardı. Öte yandan Müttefikler yalnızca törensel tehditlerle de yetinmiyorlardı. Örneğin arızalı topçu malzemeleri gönderiyorlardı. Yurtdışından gelen saldırı silahlarının yüzde otuz beşi ılımlı bir ateş kapasitesini on beş gün bile koruyamıyordu. İngiltere krediler konusunda güçlük çıkartıyordu. Buna karşılık, yeni hami Amerika İngiltere'den habersiz geçici hükûmete müteakip saldırı için avans olarak yetmiş beş milyon dolarlık bir kredi tevcih etmişti.

Müttefiklerin taleplerini destekleyen ve taarruz lehinde çılgınca bir ajitasyon yürüten Rus burjuvazisi bu taarruza kendisi bile inanmıyor, özgürlük istikrazına para vermeyi reddediyordu. Devrik monarşi tekrar sahneye çıkmak için bu fırsattan yararlandı: geçici hükûmete hitaben yaptıkları bir beyanatta Romanovlar istikraza katılma niyetlerini ifade ediyor, ama "katılımın boyutu Hazinenin imparatorluk ailesinin geçimi için para verip vermeyeceğine bağlı olacaktır" diye de ekliyorlardı. Tıpkı üst rütbeli subaylar gibi, geçici hükûmetin de monarşinin restorasyonunu ümit etmeye devam ettiğini bilen orduda tüm bunlar duyulmuştu.

Hakkaniyetli davranarak kaydetmek gerekir ki, Müttefikler kampında da herkes Rus ordusunu uçuruma doğru itekleyen Vandervelde'ler, Thomas'lar ve Cachin'lerle hemfikir değildi. Bir çok uyarı yapılıyordu. General Pétain şöyle diyordu: "Rus ordusu sadece bir bina cephesinden ibaret, hareket ettiği anda yıkılır." Amerikan misyon heyeti de aynı yönde görüş bildiriyordu. Ama başka düşünceler üstün geldi. Devrimin ruhunu dahi öldürmek gerekiyordu. Painlevé daha sonraları şöyle açıklamıştı: "Cephedeki Alman-Rus yakınlaşması içinde öyle kasırgalar taşıyordu ki, Rus ordusunun kendi başına bırakılması onun hızla dağılmasına yol açacaktı."

Taarruzun siyasî düzlemdeki hazırlığı Kerenskiy ve Tsereteli tarafından başlangıçta en yakın taraftarlarından bile gizli olarak yürü-

tülmüştü. Bu yarı haberdar liderler devrimin savunulması konusunda parlak lâflar ederlerken, Tsereteli ordunun harekete geçmeye hazır olmasının gerekliliği konusunda kararlı bir şekilde ısrar ediyordu. En fazla direnişi gösteren, yani naz eden Çernov oldu. Geçici hükûmetin 17 mayıs tarihli oturumunda kendine verdiği adla "köylü bakanı" sorularla bunaltıldı; bir mitingte gerekli onayı almadan taarruz lehinde konuştuğu doğru muydu? Çernov şöyle cevap vermişti: "Bir politikacı olarak taaarruz beni ilgilendirmiyor; bu cephedeki stratejistlerin işi." Bu adamlar devrimle olduğu gibi, savaşla da saklambaç oynuyorlardı. Ama bu kısa sürecekti.

Taarruz hazırlığına kuşkusuz Bolşeviklere karşı daha güçlü bir mücadele eşlik ediyordu. Bu sonuncular giderek daha çok ayrı bir barış peşinde koşmakla suçlanıyorlardı. Ayrı bir barışın tek çıkar yol olması bizzat durumun kendisinden, yani diğer savaşan ülkelere kıyasla Rusya'nın zayıflığı ve tükenmişliğinden ileri geliyordu. Ama kimse henüz yeni etmenin, devrimin gücünü tam ölçemiyordu. Bolşevikler, devrimin gücü ve otoritesi cesurca ve sonuna dek savaşa karşı getirilmek koşuluyla ancak, ayrı bir barış perspektifinden ayrılabileceğini düşünüyorlardı. Bunun için her şeyden önce bizzat ülkedeki burjuvaziyle olan ittifakın bozulması gerekiyordu. 9 haziranda Lenin Sovyetler Kongresinde şu açıklamayı yaptı: "Bizim ayrı bir barış istediğimizi söylüyorlar, ama bu doğru değil. Biz şöyle diyoruz: özellikle Rus kapitalistleriyle olmak üzere, hiç bir kapitalistle hiç bir ayrı barış istemiyoruz. Oysa geçici hükûmet Rus kapitalistleriyle ayrı bir barış imzalamış bile. Kahrolsun böyle bir ayrı barış!" Tutanaklar bundan sonra "alkış" seslerini kaydetmiş. Ama bu alkışlar kongredeki küçük bir azınlığa aitti ve belki de bu yüzden hayli hummalıydı.

Yürütme Komitesinde bazılarında hâlâ kararlılık yokken, diğer bazıları daha fazla otoritesi olan bir organın emrine girmek istiyorlardı. Son anda Kerenskiy'e taarruz emrinin Sovyetler Kongresinin kararından önce verilmesinin arzu edilmez olduğunu bildirmeye karar verildi. Bolşevik grubu tarafından Kongrenin birinci oturumunda sunulan açıklamada şöyle deniyordu: "Taarruz bazı birlikleri diğerleriy-

le karşı karşıya getirerek olsa olsa orduyu tamamen dağıtmaya yarar"; ve biraz ileride: "Kongre karşı-devrimci yükselişe karşı hemen bir direnişle karşı koymalı veya bu politikanın tamamen ve açıkça sorumluluğunu üzerine almalıdır."

Sovyetler Kongresinin taarruz lehindeki kararı bir demokratik formaliteden başka bir şey değildi. Her şey hazırdı. Topçular uzun bir süredir düşman mevzilerine ateşe hazırdılar. 16 haziranda, orduya ve donanmaya emrinde, Kerenskiy "büyük bir komutanın zaferleriyle taçlanmış" başkomutana atıfla "ani ve kesin bir darbe" vurmanın zorunluluğunu gösteriyor ve sözlerini şöyle bitiriyordu: "Size emrediyorum. İleri!"

Taarruzun arifesinde kaleme alınmış ve Bolşevik grubun Sovyetler Kongresindeki beyanatını yorumlayan bir makalede Troçki şöyle yazıyordu: "Hükûmetin politikası bir askerî harekâtın başarı imkânlarını kökten yok ediyor... Taarruzun maddî öncülleri son derece uygunsuz. Ordu iaşesinin örgütlenmesi hükûmetin şimdiki bileşimiyle hiç bir radikal önlemle altedemediği genel iktisadî kargaşayı yansıtıyor. Taarruzun moral öncülleri de bir o kadar uygunsuz. Hükûmet... ordu önünde... Rusya'nın politikasını emperyalist Müttefiklerden bağımsız biçimde belirlemedeki aczini göstermiştir. Sonuç ordunun tedricen dağılmasından başka bir şey olamazdı... Kitlesel askerden kaçma hadiseleri varolan koşullarda bireysel kusurdan kaynaklanan fiiller olmaktan çıkıp hükûmetin devrimci orduyu samimî bir görüş birliği içinde bütünleştirme yeteneksizliğinin bir ifadesi hâline geliyor..." Daha ileride hükûmetin "soyluların toprak mülkiyetini hemen ilga etmeye, yani en geri köylüye bu devrimin kendi devrimi olduğunu kanıtlayacak yegâne önleme" karar veremediğini belirten makale şu sonuca varıyordu: "Bu maddî ve manevî koşullarda, taarruz kaçınılmaz olarak bir macera hüviyetine bürünür."

Yüksek komuta heyeti hemen tümüyle askerî açıdan ümitsiz vaka olan taarruzun tamamen siyasî bir hesaptan kaynaklandığını düşünüyordu. Cephesini teftiş ettikten sonra Denikin Brussilov'a şöyle demişti: "Taarruzun başarısına hiç mi hiç inanmıyorum." Aslında bu

kuşkulara yüksek komuta heyetinin yeteneksizliğini de eklemek gerekir. Yutsever bir subay olan Stankeviç, birliklerin moral durumundan bağımsız olarak, bizzat teknik hazırlığın zaferi dışladığına tanıklık eder: "Taarruz hiç bir eleştiriye tabi tutulmadan tertip edilmişti." Kadet partisinin liderleri başlarında Subaylar Birliği başkanı Kadet Novosiltsev'in bulunduğu bir subay heyetinin ziyaretini kabul etmişlerdi. Novosiltsev onları taarruzun başarısızlığa mahkûm olduğu ve olsa olsa en iyi birliklerin yokoluşuna yol açacağı konusunda uyarmıştı. Bu uyarılar karşısında yüksek otoriteler genel cümlelerle meseleyi savuşturmaya çalışıyorlardı: "Genel Kurmay Karargâhı kurmay başkanı gerici general Lukomskiy küçük bir umut var diyor: belki iyi bir başlangıç kitlelerin psikolojisini değiştirebilir ve komutanlar ellerinden kayıp gitmiş olan dizginleri tekrar ele geçirebilirler." İşte asıl amaç buydu: dizginleri ele geçirmek.

Uzun bir zamandır hazırlanan plana göre büyük darbenin Güney-Batı cephesindeki kuvvetlerle Lvov (Lemberg) yönünde vurulması hesaplanıyordu; Kuzey ve Batı cepheleri destek görevleri icra edeceklerdi. Taarruz eşanlı olarak tüm cephelerde başlayacaktı. Kısa bir zaman sonra bu planın komutanlığın gücünü çok aştığı açıkça ortaya çıktı. En önemsizlerden başlayarak cepheleri birbiri ardı sıra ilerletmeye karar verildi. Ama bunun da gerçekçi olmadığı görüldü. Denikin şöyle der: "O zaman yüksek komuta heyeti her türlü sistematik stratejiyi bir tarafa atmaya karar verdi ve buna hazır oldukları ölçüde harekât inisyatifini cephelere bırakmak zorunda kaldı." Her şey Tanrının inayetine kalmıştı. Bir tek çariçenin ikonaları eksikti. Bunların yerine demokrasinin ikonaları kondu. Kerenskiy turneye çıkmıştı. Coşturuyor ve kutsuyordu. Taarruz başladı: 16 haziranda Güney-Batı cephesinde, 7 temmuzda Batı cephesinde; 8'inde Kuzey, 9'unda Romen cephesinde. Gerçekte, hayalî olan son üç cephenin harekete geçişi asıl cephenin, Güney-Batı cephesinin dümdüz edilmesinin başlangıcıyla çakıştı.

Kerenskiy geçici hükûmete şu bildiriyi gönderiyordu: "Bugün devrimin bir büyük zaferi yaşanıyor. 18 haziranda Rus devrimci or-

dusu büyük bir şevkle taarruza geçti." Kadetlerin gazetesi *Reç* şöyle yazıyordu: "Uzun zamandır beklenen olay, Rus devrimini en iyi günlerine geri götüren olay nihayet gerçekleşti." 19 haziranda yaşlı Plehanov yurtsever bir gösteride şu tumturaklı sözleri sarfediyordu: "Yurttaşlar! Hangi gün bu gün diye soracak olursam, bana pazartesi diyeceksiniz. Ama bu doğru değil. Bugün pazar, ülkemiz için, tüm dünya demokrasisi için diriliş günü.[1] Rusya çarlık boyunduruğunu kaldırıp attıktan sonra düşman boyunduruğunu da kaldırıp atmaya karar verdi." Tsereteli aynı gün Sovyetler Kongresinde şöyle diyordu: "Büyük Rus Devriminin tarihinde yeni bir sayfa açıldı... Devrimci ordumuzun başarıları yalnızca Rus demokrasisi tarafından değil, ... emperyalizmle gerçek bir şekilde savaşmak isteyen herkesçe de selâmlanmalıdır." Yurtsever demokrasi tüm vanalarını açmıştı.

Gazeteler tam da o sırada mutlu bir haber geçiyorlardı: "Paris Borsası Rus taarruzunu tüm Rus değerli kağıtlarının yükselişiyle kutluyor." Sosyalistler devrimin sağlamlığını kağıtların değeriyle belirlemeye çalışıyorlardı. Ama tarih bize devrimin kötü durumda olmasından Borsanın daha fazla mutlu olduğunu öğretir.

İşçiler ile başkent garnizonu yapay olarak şişirilen yurtsever dalgaya bir an bile kapılıp gitmediler. Yurtseverliğin cirit attığı alan Nevskiy Prospekt'ti. Er Çinenov anılarında şöyle anlatır: "Nevskiy'e çıktık ve taaaruz aleyhinde ajitasyon yapmaya çalıştık. Burjuvalar şemsiye darbeleriyle hemen üzerimize çullandılar... Onları tutup kışlalara getirdik... ve ertesi günü cepheye gönderileceklerini söyledik." Bunlar yaklaşan iç savaşın ilk belirtileriydi. Temmuz Günleri yaklaşıyordu.

21 haziranda Petrograd'da bulunan makinalı tüfek alayı genel kurulu şu kararı aldı: "Bundan böyle cepheye ancak savaşın devrimci bir karaktere sahip olduğu durumlarda askerî birlik sevkedeceğiz..." Alay dağıtılmakla tehdit edilince de, bizzat kendisinin "geçici hükû-

[1] Burada aynı kökten gelen ve birbirine yakın telaffuzları olan vosskresenye (pazar günü) ve vosskreseniye (diriliş) arasında kelime oyunu yapılıyor.(t.ç.n.)

meti ve onu destekleyen diğer örgütleri" dağıtmakta tereddüt etmeyeceği cevabını verdi. Burada bir kez daha Bolşevik ajitasyonunu kat be kat aşan tehdit notalarıyla karşılaşıyoruz.

Kronik 23 haziranda şu olayları kaydediyor: "11. orduya bağlı birlikler düşmanın birinci ve ikinci siper hattını ele geçirdiler..." Hemen yanında: "Baranovskiy fabrikasında (altı bin işçi) Petrograd Sovyeti için yeni seçimler yapıldı. Üç Sosyal-Devrimcinin yerine üç Bolşevik seçildi."

Ay sonuna doğru, Petrograd Sovyetinin fizyonomisi kayda değer ölçüde değişmişti bile. Doğrusunu söylemek gerekirse, 20 haziranda Sovyet ordunun taarruza geçişini selâmlayan bir karar kabul etmişti. Ama hangi çoğunlukla? İki yüz yetmiş bir karşı ve otuz dokuz çekimsere karşılık dört yüz yetmiş iki oyla. Bu daha önce hiç rastlamadığımız, tümüyle yeni bir güç dengesiydi. Bolşevikler küçük sol Menşevik ve Sosyal-Devrimci gruplarla birlikte daha şimdiden Sovyetin beşte ikisini oluşturuyorlardı. Bu fabrikalarda ve kışlalarda taarruz karşıtlarının tartışmasız bir çoğunluğa sahip oldukları anlamına geliyordu.

Vıborg semt sovyeti 24 haziranda her sözcüğü ağır çekiç darbeleriyle çakılmış bir karar kabul etti: "Eski talan antlaşmaları adına taarruz yürüten geçici hükûmetin macerasını prtotesto ederiz... ve bu taarruz politikasının geçici hükûmet ve de onu destekleyen Menşevik ve Sosyal-Devrimci partiler üzerindeki tüm sorumluluğunu reddederiz." Şubat ayaklanmasından sonra ikinci plana itilen Vıborg grubu şimdi güvenle birinci mevkie oturuyordu. Vıborg sovyetinde Bolşevikler daha şimdiden egemenliklerini kurmuşlardı.

Artık her şey taarruzun sonucuna, yani siperlerdeki askerlere bağlıydı. Taarruz onu gerçekleştireceklerin bilincinde hangi değişikliklere yol açmıştı? Askerler dayanılmaz bir şekilde barışa temayül gösteriyorlardı. Ama işte yöneticiler de belirli bir ölçüde, en azından belli sayıda, askerlerdeki tam da bu temayülü taarruz arzusuna dönüştürmeyi başarmışlardı.

Ayaklanmadan bu yana askerler yeni iktidardan hemen barış imzalanmasını bekliyorlardı ve bunu beklerken de cephedeki mevzileri-

ni korumayı sürdürüyorlardı. Fakat barış bir türlü gelmiyordu. Kısmen Bolşeviklerin ajistasyonunun etkisiyle, ama özellikle kendi başlarına barışa ulaşmaya çalışırken cephede Almanlar ve Avusturyalılarla kaynaşma çabalarına doğru evrildiler. Bununla birlikte, her iki yönden de söz konusu kaynaşmaya karşı cezalandırma girişimleri başladı. Öte yandan, Alman askerlerinin subaylarının emrinden çıkmakta henüz yeterince cesur olmadıkları görüldü. Barış getirmeyen kaynaşına hızla buharlaşıp yok oldu.

Tüm bu zaman boyunca cephede fiilî bir ateşkes hüküm sürüyordu. Almanlar bundan faydalanıp Batı cephesine muazzam askerî birlikler sevkediyorlardı. Rus askerleri düşman siperlerinin nasıl boşaldığını, makinalıların nasıl kaldırıldığını, topların nasıl söküldüğünü kendi gözleriyle görüyorlardı. Taarruzun moral hazırlık planı haklı olarak bu olgu üzerine bina edilmişti. Sistemli bir şekilde askerler düşmanın son derece zayıfladığı, fazla kuvveti kalmadığı, Batı tarafından Amerika'nın bastırdığı ve diğer taraftan, yani bizim taraftan da ufak bir destekle düşman cephesinin çökeceği ve bunun sonunda da barışa kavuşulacağı konusunda ikna ediliyorlardı. Oysa yöneticilerin kendileri buna bir an bile inanmış değillerdi. Ordunun bir kere elini savaş çarkına soktuktan sonra artık onu durduramayacağını umuyorlardı.

Ne geçici hükûmetin izlediği diplomasiyle ne de cephedeki kaynaşmayla hedefe varamayan bir kısım asker kuşkuya yer bırakmayacak şekilde üçüncü yola doğru meyletti: savaşın çökmesine yol açacak şok bir darbe vurmak. Sovyetler Kongresinde cephe delegelerinden biri askerlerin ruh hâlini işte şöyle ifade ediyordu: "Bugün önümüzde yoğunluğu düşmüş bir Alman cephesi var, önümüzde top mop kalmamış; eğer yürüyüşe geçer de düşmanı sarsarsak, arzuladığımız barışa kavuşuruz."

Başlangıçta hasım gerçekten son derece zayıftı ve çarpışmaya dahi girmeden geri çekiliyordu. Hem zaten hücum eden tarafın da çarpışmaya girecek hâli yoktu. Ama hasım dağılmak yerine yeniden toparlanıyor ve güçlerini birleştiriyordu. Derinlemesine yirmi ya da otuz kilometre ilerleyen Rus askerleri daha önceki yıllardaki dene-

yimlerinden yeterince iyi bildikleri bir tabloyla karşılaşıyorlardı: düşman onları yeni müstahkem mevkilerde bekliyordu. Burada açıkça ortaya çıkıyordu ki, askerler barış lehinde bir atılımı kabul etseler dahi, savaşmak mavaşmak istemiyorlardı. Zor, moral baskı ve özellikle de aldatmaca yoluyla savaşa itilen askerler çok daha büyük bir öfkeyle geri dönüyorlardı.

Bir Rus dünya savaşı tarihçisi olan general Zayonçkovskiy şöyle anlatır: "Rus tarafında gücü ve şiddeti bakımından eşi görülmedik bir topçu hazırlığından sonra birlikler düşman mevzilerini hemen hemen kayıpsız ele geçirmişlerdi ve daha ileri gitmek istemiyorlardı. Her yerde cepheden kaçmalar başlamıştı ve birlikler bütün mevzileri terkediyorlardı."

Geçici hükûmetin Galiçya'daki eski komiseri Ukraynalı politikacı Doroçenko Haliç ve Kaluş kentlerinin ele geçirilişinden sonra meydana gelen olayları şöyle anlatır: "Kaluş'ta hemen Ukraynalılara ve Yahudilere yönelik korkunç bir pogrom başladı, Polonyalılara dokunulmadı. Pogrom yerel Ukrayna kültür ve eğitim kurumlarını parmağıyla işaret eden deneyimli bir el tarafından idare ediliyordu." Pogroma taarruz için kılı kırk yararak seçilmiş "en iyi, devrim tarafından baştan çıkarılmamış askerî birlikler" katıldı. Ama bu hadisede taarruza karar veren yöneticilerin gerçek yüzü de tüm açıklığıyla ortaya çıktı: pogrom tertibinde deneyim sahibi çarlık subayları.

9 temmuzda, 11. orduya bağlı komite ve komiserler hükûmete şu telgrafı çekiyorlardı: "6 temmuzda başlayan Alman taarruzu 11. ordu cephesinde beklenmedik bir felâkete dönüştü... Bir azınlığın kahramanca çabaları sayesinde daha geçenlerde ilerleme kaydetmiş olan birliklerin ruh hâlinde ani ve feci bir tersyüz oluş yaşandı. Taarruz coşkusu hızla sıfırlandı. Birliklerin çoğu gittikçe artan bir çözülme içinde. Otorite ve itaat kalmadı, azar da ikna da gücünü kaybetti. Yalnızca tehdit ve kimi zaman kurşuna dizmeyle çözüm aranıyor."

Güney-Batı cephesinin başkomutanı, komiserlerin ve komitelerin onayıyla, kaçaklara ateş edileceğini emrini yayınladı.

12 temmuzda, Batı cephesi başkomutanı Denikin "ölü canlı ola-

rak ve bilincinde mucizenin son umut ışığı da sönmüş bir vaziyette" karargâhına geri dönüyordu.

Askerler savaşmak istemiyorlardı. Düşman mevzilerinin ele geçirilmesinden sonra zayıflayan birlikleri destek için cepheye çağrılan artçı birlikler şöyle cevap verdiler: "Niye taarruza geçtiniz? Size bunu kim emir verdi? Savaşa son vermek lâzım, taarruza kalkmak değil." En iyi ordulardan biri olarak bilinen 1. Sibirya kolordusunun komutanı akşam olduğunda askerlerin bölükler halinde henüz saldırılmamış hattan uzaklaştıklarını bildiriyordu. "Anladım ki, biz komutanlar asker kitlesinin temel psikolojisini değiştirmeye aciziz, bunun üzerine uzun süre acı acı ağladım."

Almanca metni rusçaya çevirebilecek bir asker bulunana dek, bölüklerden biri Haliç'in alınışına dair bir bildiriyi düşmana göndermeyi bile reddetti. Bu olay asker kitlesinin gerek eski gerekse Şubatın yeni yöneticilerine duyduğu güvensizliği bütün açıklığıyla gösteriyordu. Yüzlerce yıllık horgörü ve şiddet bir volkan gibi patlıyordu.

Askerler gene aldatıldıklarını düşünüyorlardı. Taarruz barışa değil, savaşa götürüyordu. Oysa askerler hiç savaş istemiyorlardı. Cephe gerisinde saklanan yurtseverler askerleri tabansız diye sıkıştırıyor ve horluyorlardı. Ama askerler haklıydı. Onları yönlendiren ezilen, aldatılan, horlanan, devrimci umutla ayağa kalkıp tekrardan karlı kargaşa içine gömülen insanların bilincinden yansıyan gerçek bir ulusal içgüdüydü. Askerler haklıydı. Savaşa devam edilmesi Rus halkına yeni kurbanlardan, aşağılanmalardan, felâketlerden, iç ve dış köleliğin güçlenmesinden başka ne verebilirdi ki?

1917 yılının yurtsever basını, yalnızca Kadetlerin değil, sosyalistlerinki de bıkıp usanmadan kaçak ve korkak Rus askerleri ile Büyük Fransız Devriminin kahraman taburları arasındaki tezata işaret edip duruyordu. Bu karşılaştırmalar devrimci sürecin diyalektiğinin yalnızca anlaşılmadığına değil, tarihin de hiç bilinmediğine şehadet eder.

Devrimin ve Fransız İmparatorluğunun muhteşem önderleri hemen her zaman işe disiplini ihlâl ederek, birer tertip bozucu olarak başlamışlardı; Milyukov her hâlde bunlara Bolşevik derdi. Geleceğin

mareşali Davout 1789-1790'ın bir çok ayını teğmen d'Avout olarak Hesdin [Aisdenne] garnizonunda "normal" disiplini bozarak, komuta heyetini görevden ederek geçirmişti. 1790'ın yarısına dek tüm Fransa'da eski ordunun hemen hemen tümüyle dağılma süreci yaşlanmıştı. Vincennes alayının erleri subaylarını kendileriyle aynı karavanadan yemeye zorlamışlardı. Donanma subaylarını kovalıyordu. Yirmi kadar alay komutanlarını çeşitli şiddet eylemlerine tabi tutmuştu. Nancy'de üç alay subayları hapse tıkmıştı. 1790'dan itibaren Fransız Devriminin mahkemeleri ordudaki aşırılıklarla ilgili olarak şu lâfı tekrarlayıp durmuştu: "Devrime karşı olan subayları görevden almayan yürütme gücü suçlu." Hem Mirabeau'nun hem de Robespierre'in eski subaylar zümresinin dağıtılması lehinde konuşması manidardır. Mirabeau en kısa zamanda güçlü bir disiplini yeniden sağlamayı umuyordu. Robespierre ise karşı devrimi silahsızlandırmak istiyordu. Ama her ikisi de eski ordunun artık varolamayacağını anlamışlardı.

Rus Devriminin Fransız devriminden farklı olarak savaş zamanında cereyan ettiği doğrudur. Ama bu Engels tarafından işaret edilen tarih yasasına bir istisna oluşturması için gerekçe olamaz. Aksine, uzun ve hazin bir savaş durumu ordunun devrimci parçalanışını ancak hızlandırır ve ağırlaştırırdı. Gerisini demokrasinin başarısız ve caniyane taarruzu getirmiştir. Bu andan itibaren askerler hep bir ağızdan "Bunca kan yeter! Eğer yaşamayacaksak özgürlük ve toprak neye yarar?" dediler. Okumuş barışçılar savaşı rasyonel uslamlamalarla sona erdirmeye çalışırlarken tümüyle gülünçtüler. Ama kendileri silah kuşanmış kitleler savaşa karşı rasyonel uslamlamalar öne sürdüklerinde, bu savaşın dibe vurduğu arılamına geliyordu.

20. Köylülük

Devrimin en derinlerdeki temelleri toprak meselesinde bulunuyordu. Doğrudan doğruya serflik hukukundan türemiş olan arkaik toprak zilyetliği rejiminde, soylu toprak sahibinin geleneksel otoritesinde, bu mülk sahibi, yerel idare ve kast zemstvosu arasındaki sıkı ilişkilerde yatıyordu Rasputinci monarşiyi taçlandıran Rus varlığının en göze batan barbarlık görüngülerinin kökleri. Asırlık Asyalılığın dayanak noktası hizmetini gören mujik aynı zamanda onun ilk kurbanlarından biriydi.

Şubat ayaklanmasını izleyen ilk haftalarda köy hemen hemen hareketsiz kaldı. En aktif nesiller cephede bulunuyorlardı. Evlerinde kalmış olan büyükler bir devrimin cezalandırma seferleriyle bittiğini çok iyi hatırlıyorlardı. Köy sustuğu zaman, şehir de köy hakkında susuyordu. Ama köylü savaşının hayaleti, mart ayından itibaren, soylu mülk sahiplerinin yuvaları üzerinde uçmaya başlamıştı. En fazla soylunun bulunduğu, yani en geri ve gerici taşra vilâyetlerinden, daha gerçek bir tehlike ortada yokken, bir imdat çığlığı duyulmuştu. Liberaller mülk sahiplerinin öfkelerini mükemmel bir şekilde yansıtıyorlardı; uzlaşmacılar da liberallerin ruh hâllerini. Ayaklanmadan sonra "solcu" Suhanov şöyle ahkâm kesiyordu: "Toprak sorununu şu bir kaç hafta içinde çözmeye çalışmak felâket olur; hem buna hiç ihtiyaç yok." Bildiğimiz gibi, Suhanov yine aynı şekilde barış sorununu ve sekiz saatlik işgünü meselesini de hızla çözmeye çalışmanın felâket olacağını düşünüyordu. En kolayı güçlüklerden kaçınmaktı. Öbür yandan, mülk sahipleri toprak ilişkilerinde bir altüst oluşun ekim ve kentlerin iaşesi üzerinde zararlı bir etkisi olur diyerek göz korkutmaya çalışıyorlardı. Yürütme Komitesi taşraya "kentleri ikmalin zararına olacak şekilde toprak meselelerine bulaşmaktan kaçınılmasını" tavsiye eden telgraflar gönderiyordu.

Bir çok bölgede devrimden ürken toprak sahipleri ilkbahar ekimlerinden kaçınmışlardı. Erzak bakımından ülkenin içinde bulunduğu vahim vaziyet göz önüne alındığında, nadasa bırakılan topraklar kendiliklerinden yeni bir sahip ister gibiydiler. Köylüler gizliden gizliye harekete geçiyorlardı. Yeni iktidara güvenmeyen mülk sahipleri alelacele malikânelerini elden çıkarmaya koyuldular. *Kulaklar* köylü olduklarından bir müsaderenin kendilerine dokunmayacağını düşünerek gittikçe daha fazla soylu toprağı satın almaya başladılar. Bu alışverişlerin çoğu açıkça danışıklıydı. Belirli bir normun altındaki özel mülklerin esirgeneceği varsayılıyordu; sonuç olarak soylu toprak sahipleri paravan kişilere başvurarak mülklerini yapay olarak daha küçük topraklara bölüyorlardı. Sıkı sık topraklar yabancıların, müttefik veya tarafsız ülke vatandaşlarının adına tescil ettiriliyordu. *Kulakların* spekülasyonu ile soylu toprak sahiplerinin düzmece alışverişleri Kurucu Meclisin toplanması sırasında ulusal toprak fonu diye bir şeyin kalmaması tehlikesi yaratıyordu.

Köyler bu manevraları görüyordu. İşte her türlü toprak satışının bir kararnameyle askıya alınması talebi buradan ileri geliyordu. Şikâyetçi köylüler toprak ve adalet talebiyle kentlere, yeni efendilere doğru yöneldiler. Bir oturumdan veya bir mitingten çıkan bakanlar çoğu kere mütevazı insanlarla, köylü vekilleriyle karşılaşıyorlardı. Suhanov bu arizacıların birinin, gözü yaşlı bir şekilde, yurttaş bakanlardan toprakların satıştan korunmasını sağlayacak bir yasanın yayınlanmasını rica ettiğini anlatır. "Hırçın ve sapsarı kesilmiş Kerenskiy tarafından sabırsızlıkla lâfı kesildi: 'Bu yapılacak dedim, demek ki yapılacak... Bana öyle pis pis bakmanın bir faydası yok.' " Bu sahneye şahit olan Suhanov şunu ekler: "Olayı olduğu gibi aktarıyorum. Kerenskiy haklıydı: mujikler ünlü bakana ve halk önderine pis pis bakıyorlardı." Bu ricacı ama güvenini kaybetmiş köylüyle, köylünün güvensizliğini elinin tersiyle iten radikal bakan arasındaki bu kısa diyalogdan Şubat rejiminin çökmesi kaçınılmaz gibi görünüyor.

Reformu hazırlama organları olarak toprak komitelerinin oluşturulması emri Tarım bakanı Kadet Şingarev tarafından yayınlanmıştı.

Başında liberal bir bürokrat olan profesör Postnikov'un bulunduğu Toprak Üst Komitesi [Glavnıy Zemel'nıy Komitet] çoğunlukla her şeyden çok başkanlarından daha az ılımlı görünmekten korkan Narodniklerden meydana geliyordu. Vilâyetlerde [guberniya], kazalarda [uyezd] ve nahiyelerde [volost] yerel toprak komiteleri kuruldu. Kırsal ortama oldukça zor uyarlanan sovyetler özel organlar olarak kabul edilirken, toprak komitelerinin hükûmet organı karakteri vardı. Ama işlevleri yeterince tanımlanmadığı ölçüde köylülerin girişimlerine direnme imkânları azalıyordu. Komitenin hiyerarşideki yeri ne denli alttaysa, toprağa da o derece yakındı ve o derece hızla köylü hareketinin aracı hâline geliyordu.

Mart sonuna doğru, başkente köylülerin sahneye girişiyle ilgili tehlike çanları çalan ilk bilgiler gelmeye başladı. Novgorod komiseri telgrafla asteğmen Panasiuk diye birinin yol açtığı kargaşalıkları, "soylu toprak sahiplerinin haksız yere tutuklanmalarını", vs. haber veriyordu. Tambov vilâyetinde başlarında izinli bir kaç askerin bulunduğu bir köylü güruhu bir malikâneyi talan etmişlerdi. İlk raporlar kuşkusuz abartılıydı, şikâyet bildiren mülk sahipleri çatışmaları açıkça büyütüyorlar ve daha gerçekleşmeden bildiriyorlardı. Fakat kuşkuya yer bırakmayan şey, cepheden ve kentlerdeki garnizonlardan girişim ruhunu getiren askerlerin köylü hareketindeki yönlendirici eylemidir.

Harkov vilâyetindeki nahiye toprak komitelerinden biri 5 nisanda mülk sahiplerinin silahlarını almak için malikânelerinde arama yapmaya karar verdi. Burada sanki bir iç savaş içe doğuyordu. Ryazan vilâyetine bağlı Skopinskiy kazasında karışıklıkların belirmesinin nedeni, komisere göre, komşu kazanın yürütme komitesinin köylüler tarafından soylu mülk sahiplerinin topraklarının cebrî olarak kiralanmasına dair bir kararıydı. "Öğrencilerin Kurucu Meclisin toplanmasına dek ortamı sakinleştirme yönündeki çabaları nafile kaldı." Böylece birinci devrim döneminde köylüleri toprak işgaline —o dönem Sosyal-Devrimcilerin taktiği buydu— çağıran "öğrenciler"in 1917'de tam tersine sükûnet ve yasalara uyma yönünde vaaz verdiklerini öğreniyoruz; ama nafile.

Simbirsk vilâyetinin komiseri daha gelişkin bir köylü hareketi tablosu çiziyor: nahiye ve köy komiteleri —daha ileride bu konuyu yeniden ele alacağız— toprak sahiplerini tutukluyor, vilâyetten kovuyor, tarım işçilerini toprak sahiplerinin tarlalarından dışarı atıyor, toprakları işgal ediyor, keyfî bir kira bedeli saptıyordu. "Yürütme Komitesinin gönderdiği heyetler köylülerin tarafına geçiyordu." Aynı sıralarda, "yeni zenginler"e, yani 9 ocak 1906 tarihli Stolıpin yasası temelinde bağımsız toprak şeritlerini alıp topluluktan [obşçina] ayrılan semirmiş köylülere [hutorniki] karşı "komün" topraklarındaki köylülerin bir hareketi başladı. "Taşradaki durum ekimleri tehdit ediyor." Simbirsk vilâyeti vâlisi, nisan ayından itibaren, tarımsal işletmeler hukukunun bilâhare Kurucu Meclis tarafından saptanmasını sağlamak amacıyla toprağı hemen ulusal mülk ilân etmekten başka çare görmüyordu.

Moskova yakınlarındaki Kaşira kazasından halkı kilise topraklarını, manastırları ve soylu topraklarını tazminatsız el koymaya kışkırtan Yürütme Komitesi aleyhinde şikâyetler gelmeye başladı. Kursk vilâyetinde köylüler mülk topraklarda çalışan savaş esirlerini kovalıyorlar, hattâ yerel hapisaneye tıkıyorlardı. Köylü kongrelerinden sonra Sosyal-Devrimcilerin toprak ve özgürlük üzerine olan kararlarını ciddîye alan Penza vilâyetindeki köylüler mülk sahipleriyle daha yeni imzaladıkları sözleşmeleri çiğnemeye başladılar. Aynı zamanda yeni iktidar organlarına karşı da bir saldırı başlattılar. Penza komiseri şu raporu gönderiyordu: "Mart ayında nahiye ve kaza yürütme komitelerinin kuruluşları sırasında çoğunlukla okumuş yazmışlar girmişlerdi komitelere; ama daha sonra *intelligentsiyaya* karşı sesler yükseldi ve nisan ortasından itibaren her yerde komiteler münhasıran, toprakla ilgili eğilimleri açıkça yasadışılığa varan köylülerden meydana geliyordu."

Komşu bir vilâyetten, Kazan vilâyetinden bir grup mülk sahibi geçici hükûmete köylülerin tarım işçilerini topraktan sürmeleri, ekinleri çalmaları, bir çok yerde malikânelerdeki tüm taşınmaz malları alıp götürmeleri, toprak sahiplerine ormanlarından ağaç kesmeyi yasak-

lamaları, zor kullanma ve ölüm tehditleri savurmaları yüzünden ürünü kaldıramamaktan şikâyet ediyorlardı. "Adalet yok, herkes istediğini yapıyor, aklı başında unsurlar tedhişe uğruyor." Kazan vilâyetindeki toprak sahipleri anarşinin sorumlusunu çok iyi biliyorlar: "Geçici hükûmetin kararları köylerde bilinmiyor, ama Bolşeviklerin bildirileri çok yaygın."

Bununla birlikte, eksikliği duyulan geçici hükûmetin talimatları değildi. 20 mart tarihli bir telgrafla Prens Lvov komiserleri yetkili yerel organlar olarak nahiye komiteleri kurmaya çağırıyordu. Bu komitelerdeki çalışmalara "yerel mülk sahipleri ve köydeki tüm entellektüel güçler"in katılmaları tavsiye ediliyordu. Tüm devlet yapısının uzlaşma odaları sistemine göre tertip edilmesi hesaplanıyordu. Ama komiserler kısa bir süre sonra "entellektüel güçler"in ekarte edildiklerini görüp, gözyaşı dökmeye başlayacaklardı. Kuşkusuz, mujik kaza ve nahiyelerdeki Kerenskiy'lere güven duymuyordu.

3 nisanda Prens Lvov'un yardımcısı Prens Urussov —İçişleri bakanı, görüldüğü gibi, soylu unvanlara pek önem veriyordu— hiç bir keyfî uygulamanın mazur görülmeyeceğini ve "her mülk sahibinin kendi toprağı üzerinde idarî tasarrufta bulunma özgürlüğü"nün, yani tüm özgürlüklerin en zarif olanının korunacağını buyuruyordu. On gün sonra, Prens Lvov'un kendisi de komiserlere kanûnun kendilerine tanıdığı tüm yollarla şiddet ve talan fiillerini bastırma" emrini vererek işe koyulmanın elzem olduğunu düşünüyordu. Ve iki gün sonra, Prens Urussov bir taşra komiserine "... köylülere anlatarak, keyfî girişimlere karşı haraların korunması için önlemler almasını" buyuruyordu.

18 nisanda, Prens Urussov soylu mülklerinde çalışan savaş esirlerinin abartılı talepler öne sürmeye başlamalarından endişeleniyor ve komiserlere eskiden çarlık vâlilerine tanınan yetkiler temelinde bu yüzsüzlere ceza yağdırmalarını emrediyordu. Yukarıdan tamimler, talimâtlar, telgraf emirleri sağanak gibi yağdı. 12 mayısta, Prens Lvov "tüm yurtta meydana gelmekten bir an bile geri durmayan" yasadışı fiilleri sayıp döken yeni bir telgraf gönderdi: keyfî tutuklama-

lar, arama taramalar, memurları işten atmalar, mülk yöneticilerinin, atölye ve fabrika müdürlerinin görevden uzaklaştırılmaları; mala zarar verme, talan, karışıklık çıkarma; buralardaki insanlar üzerinde zor kullanma; halktan zorla para toplama; halkın bir kesimini diğerine karşı kışkırtma; vs. vs. "Bu türden tüm fiiller yasadışı ve bazı hâllerde de anarşik olarak mütalâa edilecektir..." Nitelendirme pek açık değil, ama varılan sonuç apaçık: "En kararlı tedbirler alınsın." Taşra komiserleri kararlı bir şekilde tamimleri kazalara dağıtıyor, kaza komiserleri nahiye komitelerine baskı yapıyor ve hepsi de mujik karşısında ne kadar güçsüz olduklarının farkına varıyorlardı.

Hemen her yerde en yakın askerî birlikler olaya müdahale ediyorladı. Çoğu zaman inisyatif onlara aitti. Yerel koşullara ve mücadelenin vahamet derecesine göre hareket son derece farklı biçimler alıyordu. Soylu mülk sahibinin bulunmadığı Sibirya'da köylüler kilise ve manastır topraklarına el koyuyorlardı. Ruhban ülkenin başka yerlerinde de kötü durumdaydı. Sofu Smolensk vilâyetinde papaz ve keşişler cepheden gelen askerlerin etkisiyle tutuklanmalara maruz kalıyorlardı. Yerel yetkililer tek köylülerin son derece daha radikal önlemler almalarını engellemek maksadıyla arzuladıklarından daha ileriye gitmek zorunda kalıyorlardı. Samara vilâyetinden bir kaza yürütme komitesi mayıs başında Orlov-Davıdov kontunun mülkü üzerinde kamu vesayeti tesis ederek onu köylülere karşı koruyan bir karar almıştı.

Kerenskiy'in söz verdiği toprak satışlarını yasaklayan kararname bir türlü çıkmadığından, köylüler toprak keşiflerine engel olarak, bu işlemleri durdurmak için kendi güçlerini kullanmaya başladılar. Mülk sahiplerinden, av tüfekleri de dahil, giderek daha çok silah müsaderesi yapılmaya başlandı. Minsk vilâyetindeki mujikler, komiserin arizasına göre, "köylü kongresinin kararlarını kanûn belliyorlardı." İyi de, bu kararlar başka ne diye addedilecekti ki? Ne de olsa, bu kongreler taşradaki yegâne gerçek otoriteydi. Lâfı geveleyip duran Sosyal-Devrimci *intelligentsiya* ile iş bekleyen köylüler arasındaki o korkunç yanlış anlama işte böyle ortaya çıkıyordu.

Mayısın sonuna doğru, koca Asya bozkırı da sallanmaya başladı. Çarın hizmet soylularına vermek için ellerinden en güzel topraklarını aldığı Kırgızlar gaspedilen mülklerini en kısa zamanda iade etmeye çağırdıkları toprak sahiplerine karşı ayaklanıyorlardı. Akmolinsk komiseri "bozkırda bu yaklaşım giderek güç kazanıyor" diyordu.

Ülkenin öbür ucunda, Livonya vilâyetinde, bir kaza yürütme komitesi baron Stahl von Holstein'ın mülkünün yağmalanması hususunda bir araştırma komisyonu kurmuştu. Komisyon hadiselerin önemli olmadığı, baronun yörede bulunmasının huzura zarar verdiği sonucuna varıyor ve şu kararı veriyordu: baron ve baronesi kazadan çıkarmak ve Petrograd'a, geçici hükûmetin emrine göndermek. Yerel otorite ile merkezî iktidar, tabandaki Sosyal-Devrimciler ile tepedeki Sosyal-Devrimciler arasındaki sayısız çatışmadan biri işte böyle su yüzüne çıkmıştı.

Yekaterinoslav [Dnyepropetrovsk] vilâyetine bağlı Pavlograd kazasından gelen 27 mayıs tarihli bir rapor neredeyse güllük gülistanlık bir tablo çiziyordu: Toprak Komitesi üyeleri halk önünde tüm yanlış anlamaları aydınlatıyor ve böylece "tüm aşırılıkları önlüyor". Heyhat! Bu manzara ancak bir kaç hafta sürdü.

Kostroma'daki manastırlardan birinin baş rahibi mayıs sonlarında geçici hükûmete manastırın boynuzlu hayvanlarının üçte birine el koyan köylüleri şikâyet ediyordu. Saygıdeğer rahip daha ağırbaşlı olabilirdi: pek yakında, geriye kalan üçte ikisine de elveda diyecekti.

Kursk vilâyetinde komüne geri dönmeyi reddeden bireysel parsellerini alıp ayrılmış köylüler şiddete maruz kalıyorlardı. Büyük toprak devrimi karşısına, toprakların genel eşitlikçi bölüşümü[1] öncesinde, köylüler bir bütün olarak çıkmak istiyorlardı. İçerideki bölünmeler engeller yaratabilirdi. *Mir* tek bir adam gibi durmalıydı. Bu bakımdan, soylu topraklarının ele geçirilmesi mücadelesine çiftliklere, yani bireysel çiftçilere saldırılar da eşlik etmişti.

Mayısın son günü, Perm vilâyetinde insanları vergi ödemeyi reddetmeye çağıran er Samoylov tutuklandı. Ama kısa bir süre sonra

[1] Çornıy peredel, "kara bölüşüm", can sayısına göre toprakların topluluk içinde dönemsel olarak yeniden bölüştürülmesi, ç.n.

tutuklama işinin başına er Samoylov'un kendisi geçecekti. Harkov vilâyetine bağlı köylerden birindeki bir dinî merasim sırasında köylü Gritsenko bütün halkın önünde baltasıyla Aziz Nikolay'ın bir kutsal ikonasını paramparça etti. Böylece her türlü protesto eyleme dönüşüyordu.

Kendisi de soylu bir toprak sahibi olan bir deniz subayı adını vermeden yazdığı anıları *Bir Beyaz Muhafızın Notları*'nda ayaklanmayı izleyen ilk aylarda köylerdeki evrimin ilginç bir tablosunu verir. Tüm mevkilere "hemen her yerde burjuva çevrelerden gelen insanlar seçiliyordu. Herkesteki eğilim yalnızca düzeni korumaktı". Köylüler, doğrusunu söylemek gerekirse, toprak talep ediyorlardı, ama ilk iki veya üç ay bunu şiddete başvurmadan yaptılar. Tersine sık sık şöyle dedikleri duyuluyordu: 'Biz yağmalama istemiyoruz, gönül hoşluğuyla oturup konuşmak istiyoruz', vs. Yine de teğmenimiz bu yatıştırıcı teminatlarda "gizli bir tehdit" algılıyordu. Gerçekten de, köylüler ilk dönemde henüz şiddete başvurmadılarsa da, entelektüel güçler diye anılanlara karşı yine de "daha ilk andan itibaren kuşkucu davrandılar." Yarı bekle görcü ruh hâli, beyaz muhafıza göre, mayıs-haziranа dek sürdü, "neden sonra ani bir dönüşüm yaşandı, yerel otoritelerin talimatlarına uymama, işleri keyfî olarak çözme eğiliminin ortaya çıktığı görüldü"... Bir başka deyişle, köylüler Şubat Devrimine Sosyal-Devrimci senetlerin ödenmesi için yaklaşık üç aylık bir mühlet tanıdılar; neden sonra kendi başlarına tahsilata giriştiler.

Bolşeviklere katılan er Çinenov ayaklanmadan sonra bir vesileyle iki kez Moskova'dan Oryol vilâyetindeki köyüne gitmişti. Mayısta nahiyede Sosyal-Devrimciler hâkimdi. Mujikler bir çok yerde hâlâ toprak sahiplerine kira ödüyorlardı. Çinenov askerler, tarım işçileri ve topraksız fakir köylülerden oluşan bir Bolşevik hücre örgütledi. Hücre kira ödemelerinin kaldırılmasını ve toprağın toprağı olmayanlar arasında paylaştırılmasını talep ediyordu. Derhal toprak sahiplerinin otlaklarına el konuldu, otlaklar köyler arasında paylaştırıldı ve biçildi. "Kaza komitesinde yer alan Sosyal-Devrimciler eylemlerimiz yasadışı diye kızıyor, ama kuru ottan paylarını da alıyorlardı." Köy

temsilcileri sorumluluktan korkarak görevlerinden istifa ederlerken, köylüler yerlerine daha kararlılarını seçiyorlardı. Üstelik, bunlar her zaman Bolşevik de değildi.

Yaptıkları doğrudan baskıyla köylüler devrimci ruh taşıyan unsurlarla memur ve kariyeristleri birbirinden ayırarak Sosyal-Devrimci parti içinde bölünme yaratıyorlardı. Pomeşçiklerin [senyörlerin] otlarını biçtikten sonra mujikler nadas topraklarına el koydular ve kış ekimi için toprağı aralarında bölüştüler. Bolşevik hücre toprak sahiplerinin ambarlarını müsadere etme ve tahıl rezervlerini açlık çeken merkeze gönderme kararı aldı. Hücrenin kararı uygulamaya kondu, çünkü köylülerin haleti ruhiyesine tekabül ediyordu. Çinenov yanı sıra memleketine daha önce hiç karşılaşmadıkları Bolşevik yayınlar da getirmişti. "Çevredeki entellektüeller ve Sosyal-Devrimciler yanımda yüklü miktarda Alman altını getirdiğim ve köylüleri satın aldığım söylentisini yaydılar." Ama az ama çok yoğun benzer süreçler her yerde gelişti. Her nahiyenin Milyukov'ları, Kerenskiy'leri ve Lenin'leri vardı.

Smolensk vilâyetinde, Sosyal-Devrimcilerin etkisi toprağın, beklendiği üzere, halka iadesini talep eden yerel köylü delegeleri kongresinden sonra artmaya başladı. Köylüler bu karara tamamen uydular, ama önderlerinden farklı olarak tam bir ciddiyetle. Bunu takiben köylerdeki Sosyal-Devrimcilerin sayısı sürekli biçimde arttı. Bölgeden bir militan şöyle anlatır: "Her hangi bir kongreye Sosyal-Devrimci gruptan katılan her kimse kendini Sosyal-Devrimci veya onun gibi bir şey addediyordu."... Kaza merkezindeki garnizonda Sosyal-Devrimcilerin etkisi altında bulunan iki de alay vardı. Nahiye toprak komiteleri soylu toprak sahiplerinin arazilerini ekmeye, otlaklarını biçmeye başladılar. Vilâyet komiseri Sosyal-Devrimci Yefimov gözdağı veren buyruklar çıkartıyordu. Köy allak bullak olmuştu: bu aynı komiser değil miydi yerel kongrede şimdi artık köylülerin iktidarı oluşturduğunu ve sadece toprağı işleyenin ondan faydalanabileceğini söyleyen? Ama olaylara bakmak gerekiyordu. Sadece Yelnino kazasında Sosyal-Devrimci Yefimov'un emriyle on yedi nahiye toprak komite-

sinden on altısı izleyen aylarda mülk sahiplerinin topraklarını gaspetmekten dolayı adalete teslim edildiler. Narodnik *intelligentsiya*nın halkla olan romansı işte böyle özgün bir sonla bitiyordu. Tüm kazada topu topu üç dört tane Bolşevik vardı. Bununla birlikte, nüfuzları Sosyal-Devrimcileri berataraf ederek veya bölerek hızla artıyordu.

Mayıs başında Petrograd'da Tüm Rusya Köylü Kongresi toplandı. Heyetler üst tabakaları temsil ediyordu ve rastgele seçilmişlerdi. İşçi ve asker kongreleri bile olayların gidişatının ve kitlelerdeki siyasî evrimin gerisinde kalırken, dağınık köylü temsilinin köylerin gerçek ruh hâlinin ne denli gerisinde kaldığını söymek gereksiz. Delege olarak bir yandan en sağdaki Narodnik entellektüeller, köylülükle temel olarak ticarî bir işbirliğiyle ya da gençlik hatıralarıyla bağlı insanlar vardı. Öbür yandan, gerçek "halk" en semirmiş köylüler, *kulaklar*, dükkân sahipleri, kooperatifçi köylülerle temsil ediliyordu. Sosyal-Devrimciler kuşkusuz kongrenin tek hâkimiydiler, üstelik sağ kanat itibariyle. Yine de zaman zaman diğer vekillerdeki akıl ermez toprak tamahkârlığı ve Kara-Yüzcü zihniyet karışımından ürkerek duraksıyorlardı. Soylu toprak sahipliği karşısında bu kongrede son derece radikal bir ortak tutum belirlendi: "Tüm topraklar alım-satımsız olarak emekçilerin eşitlikçi kullanımı için kamu mülkü hâline gelecekti." Kuşkusuz, *kulaklar* eşitlikçiliği kendilerinin soylu toprak sahipleriyle eşitliği manasında anlıyorlardı, yoksa tarım işçileriyle eşitlikleri manasında değil. Bununla beraber, hayalî bir hakçı sosyalizmle mujiklerin toprak demokrasisi arasındaki bu yanlış anlama ancak bilâhare ortaya çıkacaktı.

Köylü Kongresine bir paskalya yumurtası ikram etmek için yanıp tutuşan Tarım bakanı Çernov toprak satışlarını yasaklayan bir kanûn tasarısıyla bir o yana bir yana dolaşıp duruyordu. Bir tür Sosyal-Devrimci olma iddiasındaki Adalet bakanı Preverzev daha Kongre devam ederken yerel otoritelere toprak satışlarına hiç bir engel çıkarmamaları konusunda talimat veriyordu. Köylü vekilleri bu hususta biraz gürültü çıkardılar. Ama olay çözüme kavuşturulmadı. Prens Lvov'un geçici hükûmeti soylu toprak sahiplerinin arazilerine

el koymaya bir türlü razı olamıyordu. Sosyalistler de geçici hükûmete el koymak istemiyorlardı. Öte yandan, bileşimi itibariyle, Kongre toprak açlığı ile gerici zihniyeti arasındaki çelişkiye bir çözüm yolu bulabilecek tıynette değildi.

20 mayısta Kongrede Lenin de bir konuşma yaptı. Suhanov Lenin'in sanki bir timsah parkına düşmüş gibi durduğunu söyler. "Bununla birlikte, mujikler onu can kulağıyla ve pek göstermek istemeseler de, belli bir sempatiyle dinlediler." Bolşeviklere son derece düşman olan asker kesiminde de aynı sonuç alındı. Sosyal-Devrimcileri ve Menşevikleri izleyerek, Suhanov toprak sorunundaki Leninist taktiğe anarşist bir nüans atfetmeye çalışır. Bu görüş, mülk sahiplerinin haklarına karşı yapılan tecavüzleri anarşist eylemler olarak görmeye meyilli olan Prens Lvov'unkinden pek de farklı değil. Bu mantığa göre, devrim bütününde anarşiyle eşdeğer. Gerçekte, Lenin'in sorunu ortaya koyma biçimi eleştirmenlerinin görebildiğinden çok daha derinlikliydi. Toprak devriminin ve öncelikle de soyluların toprak sahipliğinin tasfiyesinin organları olarak köylü vekilleri sovyetleri kurulmalı ve toprak komiteleri onlara bağlanmalıydı. Lenin'in gözünde sovyetler gelecekteki devlet iktidarının, hem de en yoğunlaşmış iktidarın, devrimci diktatörlüğün organlarıydı. Bu, her hâlükârda, anarşizmden, yani iktidar yokluğunun teori ve pratiğinden çok uzaktı. Lenin 28 nisanda şöyle diyordu: "Mümkün olduğunca teşkilâtlı olarak toprağın köylüye devrinden yanayız. Anarşik el koymalara mutlak surette tümüyle karşıyız." Öyleyse niye Kurucu Meclisi beklemeye yanaşmıyoruz? Şu nedenle: "Biçim için önemli olan, devrimci inisyatif. Kanûn bunun sonucunda oluşur. Eğer kanûnun yazılmasını beklerseniz ve devrimci bir enerji göstermezseniz, ne kanûnunuz olur, ne de toprağınız." Bu basit kelimeler tüm devrimlerin kullandığı dil değil midir?

Bir aylık bir toplantıdan sonra, köylü kongresi sürekli temsil kurumu olarak Breşkovskaya, Çaykovskiy, Vera Figner ve Kerenskiy gibi dekoratif şahsiyetlerin başı çektikleri yaklaşık iki yüz kişilik semirmiş köy küçük burjuvaları ile serbest meslek veya tüccar takımından Narodniklerden oluşan bir yürütme komitesi seçti. Başkan ola-

rak da köylü savaşı için değil, taşra ziyafetleri için yaratılmış olan Sosyal-Devrimci Avksentiyev seçildi.

Bundan sonra en önemli sorunlar iki yürütme komitesinin ortak oturumlarında tartışıldı: işçi ve askerler ile köylülerin. Bu birleşme Kadetlerin desteğini alan sağ kanadın son derece güçlenmesi anlamına geliyordu. İşçilere baskı yapmanın, Bolşeviklerin üzerine çökmenin, "Kronstadt Bağımsız Cumhuriyeti"ni akla hayale gelebilecek her türlü belâyla tehdit etmenin gerektiği her seferinde köylü yürütme komitesinin iki yüz eli, daha doğrusu iki yüz yumruğu [kulakı][1] bir duvar gibi dikiliyordu. Bu adamlar Milyukov'la birlikle Bolşeviklerin işini "bitirmek" lâzım demekte hemfikirdiler. Ama soylu toprakları söz konusu olduğunda, liberal teorilere bakmıyorlar, mujik bakış açısından yaklaşıyorlardı ve bu da onları burjuvaziyle ve geçici hükûmetle karşı karşıya getiriyordu.

Daha köylü kongresi yeni sona ermişti ki, şikâyetler akmaya başladı; kongrenin kararları taşrada ciddîye alınmıştı ve soylu topraklarında arazi ve taşınmaz mal müsaderesine yol açıyordu. Mujiklerin dikkafalı beyinciklerine söz ile eylem arasında fark olduğu fikrini aşılamak tümüyle imkânsızdı.

Sosyal-Devrimciler ürkerek ricat borusunu çaldılar. Haziran başında Moskova'daki kongrelerinde şaşaalı biçimde tüm keyfî toprak müsaderelerini mahkûm ettiler: Kurucu Meclisi beklemek gerekiyordu. Ama bu karar toprak hareketini bırakın durdurmayı, zayıflatmayı bile başaramadı. Sosyal-Devrimci partide mujiklerle beraber toprak sahiplerine karşı sonuna dek yürüyecek oldukça önemli sayıda unsurun bulunmasıyla ve de bu sol Sosyal-Devrimcilerin henüz partiyle açıkça bozuşmayı göze alamasalar da, mujiklere kanûnları çiğnemede ya da kendine göre yorumlamada yardım etmeleriyle olay son derece daha karmaşık hâle geliyordu.

Köylü hareketinin bir şiddet boyutu kazandığı Kazan vilâyetinde, sol Sosyal-Devrimciler diğer vilâyetlerden çok daha önce benliklerine kavuştular. Başlarında gelecekte, Bolşeviklerin sol Sosyal-Devrimci-

[1] Kulak sözcüğünün yumruk anlamına geldiğini hatırlayalım. t.ç.n.

lerle blok oluşturduğu dönemde, Sovyet hükûmetinde Tarım halk komiserliği yapan Kalegayev bulunuyordu. Mayıs ayının ortalarından başlayarak Kazan vilâyetinde nahiye komitelerine sistematik bir şekilde toprak aktarımı yapılmaya başlandı. Köylü örgütlerinin başında bir Bolşevikin bulunduğu Spasskiy kazasında bu tedbir her yerden daha cesur bir şekilde uygulanıyordu. Yerel otorite merkezî otoriteye üstüne üstlük bir de "itiraz ettiği için" saygıdeğer bir rahibe olan Tamara'yı tutuklayan Kronstadt'tan gelen Bolşeviklerce yürütülen toprak ajitasyonundan yakınıyordu.

Voronej vilâyetinden komiser 2 haziranda şu raporu gönderiyordu: "Vilâyette çeşitli yasa ihlalleri ve yasadışı eylemler gün geçtikçe daha sık bir hâle geliyor, özellikle toprak hususunda." Penza vilâyetindeki toprak müsadereleri inatçı bir şekilde devam ediyordu. Kaluga vilâyetindeki nahiye komitelerinden biri bir manastırın kuru otlarından yarısına el koymuştu; baş rahibin şikâyeti üzerine kaza toprak komitesi şu kararı aldı: bütün kuru otlara el koyun. Üst mercilerin aşağıdakilerden daha radikal olduğu hadiselere çok sık rastlanmıyordu. Penza vilâyetinden baş rahibe Mariya manastır mülklerine el konulmasından yakınıyordu. "Yerel otoriteler iktidarsız." Vyatka vilâyetinde köylüler Ukrayna'nın gelecekteki hetmanı Skoropadskiy'in aile mülküne el koymuşlardı ve "toprak mülkiyeti sorununun çözülmesini beklerken" şu kararı almışlardı: ormana dokunulmayacak ve mülk gelirleri hazineye devredilecek.

Bir çok başka yerde, toprak komiteleri kiraları yalnızca beş ilâ altı kat düşürmekle kalmamışlar, ödemelerin de mülk sahiplerine yapılmak yerine, Kurucu Meclisin bulacağı çözüme dek komitelere yapılmasına karar vermişlerdi. Kurucu Meclis toplanmadan evvel toprak reformu konusunda önyargıya varmama hususundaki bu cevap hukukçu olarak değil, mujik olarak, yani ciddî bir biçimde verilmişti. Saratov vilâyetinde, daha dün toprak sahiplerine ormandan ağaç kesmeyi yasaklayan köylüler kendileri ağaç kesmeye koyulmuşlardı. Özellikle soylu mülk sahiplerinin daha az bulunduğu yerlerde köylüler giderek daha sık biçimde kiliselerin ve manastırların topraklarını

ele geçiriyorlardı. Livonya'da Leton tarım işçileri, Leton taburuna bağlı askerlerle birlikte, sistematik bir bir şekilde baronların mülklerini müsadere etmeye giriştiler.

Vitebsk vilâyetinden bıçkı fabrikatörleri toprak komitelerinin aldıkları tedbirlerin ağaç sanayiini öldürdüğünü ve cephenin ihtiyaçlarına cevap vermesini engellediğini haykırıyorlardı. Onlardan daha az yurtsever olmayan Poltava vilâyetindeki toprak sahipleri toprak kargaşaları yüzünden ordunun ikmalini sağlayamadıklarına yanıyorlardı. Son olarak, Moskova'da toplanan hara sahipleri kongresi köylülerin uyguladıkları müsaderelerin ulusal şahlanışı en büyük felâketlerle tehdit ettiği uyarısını yapıyorlardı. Tam o sıralarda, hani şu çok kutsal kurumun üyelerine "aptallar ve namussuzlar" diyen Kutsal Sinodun baş vekilharcı hükûmete Kazan vilâyetinde köylülerin keşişlerden yalnızca toprak ve hayvanlarını değil, kutsal ekmek yapmak için gerekli unlarını da aldıklarından yakınıyordu. Petrograd vilâyetinde, başkentten iki adımlık mesafede, köylüler bir malikâneden kahyayı kovmuşlar, kendileri yönetmeye başlamışlardı. 2 haziranda külyutmaz Prens Urusov here yöne telgraflar gönderiyordu: "Talimatlarıma rağmen, vs. vs. Sizden tekrar en kararlı önlemleri almanızı rica ediyorum." Prens yalnızca bunların hangi önlemler olduğunu belirtmeyi unutmuştu.

Tüm ülkede ortaçağın ve serfliğin en derinlere salmış köklerini söküp atma gibi dev bir çalışma sürerken, Tarım bakanı Çernov bürosunda Kurucu Meclis için malzeme toplamakla meşguldü. Reformu en kesin toprak istatistikleri verileri ve benzeri temelinde hazırlamaya niyetliydi ve bu yüzden en şirin ses tonuyla köylülerden çalışmalarının tamamlanmasına kadar sabretmelerini talep ediyordu. Ama bu toprak sahiplerinin "köylü bakanı"nı daha o kutsayıcı tablolarını doldurmadan evvel yerinden etmelerine engel olmadı.

Geçici hükûmetin arşivlerine dayanarak, genç bilim adamları mart ayında toprak hareketinin ancak otuz beş kazada az çok güçlü bir şe-

kilde ortaya çıktığını, nisan ayında bunun yüz yetmiş dört kazaya, mayısta iki yüz otuz altı kazaya, haziranda iki yüz seksene, temmuzda da üç yüz yirmi beş kazaya yayıldığını hesapladılar. Bununla beraber, bu sayılar, her kazada mücadele ay be ay daha geniş ve inatçı bir kitlesel karakter kazandığından, hareketin gerçek büyümesini tam olarak göstermeye yetmiyor.

Marttan temmuza kadar olan bu ilk dönemde köylüler ezici çoğunlukla toprak sahipleri üzerinde doğrudan bir şiddet uygulamaktan ve açıkça topraklara el koymaktan henüz kaçınıyorlardı. Yukarıda anılan incelemeleri yöneten günümüzün Sovyetler Birliği Tarım halk komiseri Yakovlev köylülerin göreli olarak soğukkanlı taktiğini burjuvaziye güvenleriyle açıklıyor. Bu açıklama geçersizdir.

Mujikin kente, yetkililere ve kültürlü topluma karşı sürekli olarak şüpheyle bakışı göz önüne alındığında, Prens Lvov'un hükûmeti hiç bir şekilde köylülere güven verebilecek bir durumda değildi. İlk dönemde köylüler hemen hemen hiç açık şiddet önlemlerine başvurmadılar, yalnızca eylemlerine yasal veya yarı yasal bir baskı biçimi vermeye çabaladılarsa, bunun sebebi özellikle hükûmete olan güvensizlikleri ve kendi güçlerine yetersiz bir şekilde güvenmekti. Köylüler yalnızca harekete geçiyorlar, zemin yokluyorlar, düşmanın direncini hesap ediyorlar ve toprak sahibini hat boyunca itekleyerek şöyle ekliyorladı: "Yağma yapmak istemiyoruz, her şeyin anlaşarak çözülmesini istiyoruz." Meraların mülkiyetini üzerlerine geçirmiyorlar, buralardaki otları biçiyorlardı. Toprakları zorla kiralıyorlar, kira bedellerini kendileri saptıyorlar ya da yine aynı şekilde zorla toprakları kendi saptadıkları fiyatlardan "satın" alıyorlardı. Bu toprak sahiplerini olduğu kadar liberal hukukçuları da ikna edemeyen yasal görünümlü düzmeceler gerçekte hükûmete karşı duyulan derin, ama gizli bir güvensizlik tarafından dikte ediliyordu. Mujik kendi kendine bunları başı belâya sokmadan alamayız, güç kullanmaksa tehlikeli, öyleyse kurnazlığı deneyelim diyordu. Mülk sahibini onun rızasıyla mülksüzleştirmek istiyordu.

Yakovlev ısrarla şöyle der: "Tüm bu aylar boyunca, köylünün

burjuvaya ve burjuvazinin hükûmetine güveninden yola çıkan tarihte eşine rastlanmayan özgün 'barışçı' yöntemler hâkimdi." Burada tarihte eşine rastlanmayan diye tarif edilen yöntemler gerçekte bütün meridyenlerde bir köylü savaşının ilk evresinde tipik, kaçınılmaz, tarihî bakımdan zorunlu olan yöntemlerdir. İlk başkaldırı eylemlerini dinî ya da laik yasallık görünümü altında gizleme eğilimi, hemen her zaman, kendini eski topluma bağlayan göbek bağını kesebilmek için yeterince güç ve özgüven toplayıncaya dek her devrimci sınıfın mücadelesini niteleyen bir özelliktir. Bu köylü sınıfını tüm diğer sınıflara göre çok daha yüksek bir dereceden ilgilendiriyordu, zira en parlak dönemlerinde bile, bu sınıf yarı karanlıklar içinde ilerliyordu ve kentteki dostlarını şüpheli gözlerle süzüyordu. Bunun için haklı gerekçeleri vardı. Toprak hareketinin dostları, ilk adımlarında, liberal ve radikal burjuvazinin adamlarıydı. Kısmen köylü taleplerine hamilik etseler de, bu dostlar burjuvazinin mülkiyetinin akıbetinden de endişeye düşüyorlar ve bu nedenle de var güçleriyle köylü isyanını burjuva yasallığının yatağına geri döndürmeye çalışıyorlardı.

Diğer etmenler de, daha devrimden çok önceden beri, aynı yönde işliyorlardı. Bizzat soylu sınıftan uzlaşma vaızları çıkmıştı. Lev Tolstoy mujik ruhuna herkesten daha fazla nüfuz etmişti. Kötülüğe şiddetle direniş göstermeme felsefesi mujik devriminin ilk aşamalarının genelleştirilmesinden başka bir şey değildi. Tolstoy her şeyin "yağmasız, karşılıklı anlaşmayla" çözülebileceğini hayal ediyordu. Bu taktiğe saf bir hristiyanlık biçiminde bir dinî temel aşılamıştı. Mahatma Gandi bugün Hindistan'da aynı misyonu yerine getiriyor, yalnızca daha pratik bir biçimde. Eğer bugünden daha gerilere doğru gidecek olursak, hiç zorluk çekmeden, İncil zamanından, hattâ daha eski tarihlerden beri farklı farklı, dinî, millî, felsefî ve siyasî etiketler altında da olsa, "tarihte eşine rastlanmadık" denilenlerle aynı görüngülerle karşılaşırız.

1917 köylü ayaklanmasının özgün tarafı burjuva yasallığının ajanları olarak kendilerine sosyalist, hattâ devrimci diyen insanların ortaya çıkmasıydı. Ama köylü hareketini ve onun ritmini belirleyen

onlar değildi. Köylüler yalnızca mülk sahipleriyle kapışmak için kendilerinden hazır formüller ödünç almak üzere Sosyal-Devrimcileri izliyorlardı. Sosyal-Devrimciler aynı zamanda onlara hukukî bir kılıf hizmeti görüyordu. Ne de olsa bu daha sonra Savaş bakanı olacak olan Adalet bakanı Kerenskiy'in ve Tarım bakanı Çernov'un partisiydi. Onsuz olmaz kararnamelerin yasalaşmasının ertelenmesini kaza ve nahiyelerdeki Sosyal-Devrimciler mülk sahipleri ve liberallerin direnişiyle açıklıyorlar ve köylüler önünde hükûmetteki "bizimkiler"in ellerinden geleni yaptıklarına yemin ediyorlardı. Tabii mujik buna bir cevap veremiyordu. Ama hiç de safdilliğe vurmadan, "bizimkiler"e aşağıdan bir yardımda bulunmanın gerekli olduğuna kanaat getiriyor ve bunu öyle ciddî biçimde yapıyordu ki, yukarıdaki "bizimkiler" ürküntüye kapılıyorlardı.

Bolşeviklerin köylüler karşısındaki zayıflığı geçici bir durumdu ve Bolşeviklerin köylü yanılsamalarını paylaşmamalarından kaynaklanıyordu. Köylüler Bolşevizme ancak uzun bir tecrübe ve hayal kırıklığı sonucunda gelebilirlerdi. Diğer meselelerde olduğu gibi toprak meselesinde de Bolşeviklerin gücü söz ile eylem arasındaki çelişkilerden yoksun olmasında yatıyordu.

Genel sosyolojik mülâhazalar köylülüğün bir bütün olarak mülk sahiplerine karşı dikilip dikilemeyeceğine *a priori* karar vermemize imkân sağlamaz. İki devrim arasındaki ara dönemde köy ekonomisindeki kapitalist eğilimlerin güçlenmesi; ilkel komünü terkeden güçlü bir çiftçi tabakasının kopması; müreffeh ve zengin köylülerin yöneticiliğinde kırsal kooperatiflerin muazzam artışı: tüm bunlar iki eğilimden hangisinin, köylülükle soyluluk arasındaki kast çatışmasının mı, yoksa bizzat köylülüğün içindeki sınıfsal çatışmanın mı devrimde üstün geleceğini kesin biçimde önceden söylememizi engelliyor.

Lenin Rusya'ya gelişinde bu konuda çok temkinli bir tutum takındı. 14 nisanda şöyle diyordu: "Toprak hareketi kendi başına kabul edilecek bir olgu değil, bir öngörü sorunudur... Köylülüğün burjuvaziyle ittifak ihtimalini göz önüne almalıyız." Bu rastgele üretilmiş bir düşünce değildi. Tersine, Lenin çeşitli vesilelerle bu konuya yeniden

döndü. 24 nisanda parti konferansında, kendisine köylülüğü küçümsediği suçlamasını yönelten "eski Bolşevikler"e karşı şöyle diyordu: "Proletarya partisinin tüm umutlarını bugün köylülükle ortak çıkarlara dayandırması kabul edilebilir bir şey değil. Köylülerin bizim tarafımıza geçmeleri için uğraş veriyoruz, ama belli bir dereceye kadar biliçli biçimde kapitalistlerin yanındalar." Bu da gösteriyor ki, diğer şeyler arasında, Lenin bilâhare epigonların ona yükledikleri proletarya ile köylülüğün arasında sürekli bir çıkar uyumu olduğu teorisinden hayli uzaktır. Bir kast olarak köylülüğün devrimci bir etmen olarak hareket edebileceğini kabul etmekle beraber, Lenin yine de nisanda en kötü ihtimale göre, yani soylu mülk sahipleri, burjuvazi ve köylülüğün geniş tabakalarından meydana gelen blokun direnişine göre hazırlık yapıyordu. Şöyle diyordu: "Şu an mujiki kazanmak istemek, Milyukov'un insafına sığınmak demektir." Buradan şu sonuca varıyordu: "Ağırlık merkezini tarım işçileri sovyetlerine doğru çekmek gerek."

Ama en iyi ihtimal gerçekleşti. Toprak hareketi, bir an olağanüstü bir güçle köylülüğün içsel bağlarının kapitalist çelişkiler üzerindeki üstünlüğünü göstererek, bir tahmin sorunu olmaktan çıkarak bir olgu hâline geldi. Tarım işçileri sovyetleri yalnızca bir kaç yerde, özellikle Baltık illerinde önem kazandılar. Buna karşılık, toprak komiteleri, ezici bir baskıyla bunları uzlaşma odalarından toprak devriminin araçlarına dönüştüren tüm bir köylülüğün organları hâline geldiler.

Köylülüğün bu bir bütün hâlinde, tarihinde son kez, devrimci bir etmen olarak eylemek imkânını elde etmesi olgusu aynı zamanda kendi güçlerinin yanı sıra, kapitalist ilişkilerin köylerdeki zayıflığını da kanıtlıyor. Burjuva ekonomisi henüz ortaçağ serfliğine dayalı tarım ilişkilerini çözmekten uzaktı. Bununla birlikte, kapitalist gelişme o kadar ileriye gitmişti ki, eski toprak mülkiyeti biçimlerini de tüm köylü tabakalar için katlanılmaz bir hâle getirmişti. Çoğunlukla soylu mülk sahibinin haklarını tüm köy cemaati için bir tuzağa dönüştürecek şekilde ayarlanan soylu mülkleriyle köylü işletmelerinin içiçe geçmesi; köylerdeki tarım arazilerinin inanılmaz derecede saçılmış

oluşu; son olarak, köy komünü ile bireysel çiftçiler arasında ortaya çıkan yeni karşıtlık bütününde toprak ilişkilerinde kısmî yasama tedbirleriyle içinden çıkılamayacak, hoşgörülemez bir kargaşaya yol açıyordu. Köylüler bu durumu tarım sorunu kuramcılarından daha iyi görüyorlardı. Nesiller boyu aktarılarak gelen hayat tecrübesi onları her zaman tek bir sonuca getiriyordu: toprakla ilgili miras yoluyla elde edilen ve kazanılmış haklara bir çarpı atılsın, tüm çitler yıkılsın, tarihî tortularından ayıklanan toprak onu işleyenlere verilsin.

"Toprak kimsenindir", "Toprak Tanrıya aittir" gibi mujik özdeyişlerinin anlamı buydu. Köylüler Sosyal-Devrimcilerin toprağın *toplumsallaştırılması* programını da bu mealde tefsir ediyorlardı. Bütün o Narodnik kuramlara karşın, burada bir nebze bile sosyalizm yoktu. En yaman toprak devrimi bile henüz, ne kendinde ne de kendi için, burjuva rejiminin çerçevesini aşmıyordu. Sözümona her emekçiye "toprağa sahip olma hakkı"nı garantileyecek olan toplumsallaştırma, piyasa ilişkileri hiç sınırlanmadan korunduğundan, açıkça bir ütopyayı temsil ediyordu. Menşevizm bu ütopyayı liberal burjuva bakış açısından eleştiriyordu. Buna karşılık, Bolşevizm Sosyal-Devrimcilerin kuramında ütopik ifadesini bulan o ilerici demokratik eğilimi aydınlığa kavuşturuyordu. Rusya'da toprak sorununun bu gerçek tarihî anlamını ortaya koymak Lenin'in en büyük başarılarından biriydi.

Milyukov, "Rusya'nın tarihî evriminin bir sosyologu ve analisti", yani doruklarda bir yerden ne olup bittiğini seyreden biri olarak, kendisine göre, "Lenin ve Troçki'nin Avrupa'daki son moda anarko-sendikalist görüşlere nazaran Pugaçov, Razin, Bolotnikov'a —tarihimizdeki XVII ve XVIII. yüzyıllar— çok daha yakın bir hareketi cisimleştirdiklerini" yazar. Liberal sosyologun oraya nereden geldiği belirsiz "anarko-sendikalizm" üzerine ettiği lâfları bir kenara bırakacak olursak, bu ifadesindeki tek gerçek kırıntısı Bolşeviklerle ilgili olarak söyledikleri değil, daha çok Rus burjuvazisi hakkında, onun geç ortaya çıkışı ve siyasî bakımdan ehemmiyetsizliği konusunda söyledikleridir. Geçmiş yüzyıllardaki muhteşem köylü hareketlerinin Rusya'daki toplumsal ilişkileri demokratikleştiremesinin suçlusu Bolşe-

vikler değildi. Kentlerin yönetimi olmadan bu imkânsızdı! Aynı şekilde, 1861'deki sözde köylü azatlığının komünal toprakların soygunu, köylülerin devlete tabi kılınması ve toplumsal rejimin aynen korunması yoluyla gerçekleştirilmesi de Bolşeviklerin suçu değildi. Doğru olan tek bir şey var: XX. yüzyılın birinci çeyreğinde Bolşeviklerin XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllarda hiç ya da hemen hemen tamamlanamayan şeyleri tamama erdirmeleri gerekiyordu. Bu kendine has büyük görevi yerine getirmeden evvel, Bolşeviklerin toprağı eski yönetici sınıfların ve eski çağların tarihî pisliklerinden temizlemeleri gerekiyordu. Ve üstelik bu görev Bolşevikler tarafından çok bilinçli bir şekilde yerine getirilmiştir. Milyukov bile bugün bunu inkâr etmeye cesaret edemez.

21. Kitleler Arasındaki Yeniden Gruplaşmalar

Daha varoluşunun dördüncü ayında Şubat rejimi kendi çelişkileri içinde boğuluyordu. Haziran ayı, görevi cephedeki taarruza siyasî bir kamuflaj sağlamak olan Tüm Rusya Sovyetler Kongresiyle başladı. Taarruzun başlangıcı Petrograd'da uzlaşmacıların Bolşeviklere karşı düzenledikleri, ama uzlaşmacılara karşı bir Bolşevik gösterisine dönüşen muhteşem bir işçi ve asker gösterisiyle çakıştı. Kitlelerin kabaran öfkesi on beş gün sonra yukarıdan yapılan hiç bir çağrı olmaksızın kendiliğinden patlak veren, kanlı kapışmalara yol açan ve tarihe "Temmuz Günleri" adıyla geçen yeni bir gösteriye kapıyı açtı. Tam da Şubat Devrimi ile Ekim Devrimi ortasında yer alan Temmuzdaki yarı ayaklanma birinciyi nihayete erdirirken ikincinin bir tür genel provasıydı. Bu cildi "Temmuz Günleri"nin eşiğinde noktalayacağız. Ama haziran ayında Petrograd sahnesinde oynanan hadiselere gelmezden önce, kitlelerde gelişen süreçlere biraz daha yakından bakmamız şart.

Mayıs başında hükûmet sola kaydıkça, ülke sağa kayıyor diyen bir liberale Lenin şu cevabı veriyordu: "İşçilerin ve yoksul köylülerin 'ülkesi', sizi temin ederim yurttaş, Çernov ve Tsereteli'den bin kez ve bizden yüz kez daha soldadır. Yaşayan görecek." Lenin işçi ve köylülerin Bolşeviklerden "yüz kez" daha solda olduğunu düşünüyordu. Bu biraz temelsiz gibi görünebilirdi. Ne de olsa işçiler ve askerler hâlâ uzlaşmacıları destekliyorlardı ve çoğunluk itibariyle Bolşeviklere karşı temkinliydiler. Ama Lenin daha derin düşünüyordu. Kitlelerin toplumsal çıkarları, öfkeleri ve umutları henüz daha kendilerini ifade etmenin yollarını arıyorlardı. Uzlaşma onlar için bir ilk aşamaydı. Kitleler Çernovlar ve Tseretelilerden son derece daha soldaydılar, ama

henüz kendi radikalliklerinin farkında değillerdi. Öte yandan Lenin kitlelerin Bolşeviklerden daha solda olduklarını söylemekte haklıydı, zira parti ezici çoğunluğuyla uykusundan uyanmış olan halkın içinde kaynayıp duran devrimci ateşin gücünü henüz kavramış değildi. Kitlelerdeki isyan savaşın uzaması, iktisadî kargaşa ve hükûmetin tehlikeli sonuçlara yol açacak olan ataletinden besleniyordu.

O uçsuz bucaksız Avrasya düzlüğü ancak demiryolları sayesinde bir ülke hâline gelmişti. Savaş en çok demiryollarını vurmuştu. Ulaşım gittikçe düzensizleşiyordu. Kötü durumdaki lokomotiflerin sayısı bazı hatlarda % 50'ye dek varıyordu. Genel Kurmay Karargâhında mühendisler altı ay içinde demiryoluyla ulaşımın tümüyle felç olacağına dair raporlar okuyorlardı. Bu tahminler büyük ölçüde bilinçli olarak panik yaratmaya yönelikti. Ama ulaşımdaki kargaşa fiiliyatta da tehditkâr boyutlara varıyor, hatlarda tıkanıklıklara sebep oluyor, mal tedavülünü bozuyor ve hayatı pahalılaştırıyordu.

Kentlerin ikmali giderek zorlaşıyordu. Toprak hareketi daha şimdiden kırk üç taşra vilâyetinde kendine yuva bulabilmişti. Orduya ve kentlere buğday girişi tehlike çanları çalar şekilde azalmıştı. Aslında, ülkenin en mümbit bölgelerinde hâlâ onlarca, yüzlerce milyon pudluk buğday fazlası vardı. Ama sabit fiyatlardan stoklama işlemleri tümüyle yetersiz sonuçlar veriyordu; öte yandan stoklanmış tahıl bile ulaşımdaki kargaşa yüzünden kent merkezlerine zor varıyordu. 1916 sonbaharından beri, cephe öngörülen iaşenin ortalama olarak yaklaşık yarısını alıyordu. Petrograd, Moskova ve diğer sınaî merkezlerin tayını gerekli olanın % 10'unu geçmiyordu. Hemen hiç rezerv yoktu. Kentli kitlelerin hayat düzeyi eksik beslenme ile açlık arasında salınıyordu. Koalisyon hükûmetinin kuruluşu fırınlarda beyaz ekmek üretimine getirilen demokratik yasakla çakıştı. Başkentte "Fransız ekmeği"nin tekrar peydahlanması için daha çok yıllar geçecekti. Tereyağı yoktu. Haziranda, şeker tüketimi tüm yurtta belirli normlarla sınırlandı.

Savaşın yıktığı piyasa mekanizması ileri kapitalist ülkelerin başvurmak zorunda kaldıkları ve dört yıllık savaş boyunca Almanya'nın ayakta durmasını sağlayan devlet düzenlemesiyle yer değiştirmedi.

Her adımda iktisadî dökülüşün felâket belirtileriyle karşılaşılıyordu. Fabrikalardaki üretimin düşüşü, ulaşımdaki kargaşadan ayrı olarak, alet edevatın aşırı derecede yıpranmasından, hammadde ve tamamlayıcı malzeme yetersizliğinden, işgücündeki istikrasızlıktan, finansmandaki düzensizlikten, son olarak genel belirsizlikten kaynaklanıyordu. En büyük işletmeler savaş için çalışmaya devam ediyorlardı. İki-üç yıl sonrası için siparişler verilmişti. Oysa işçiler savaşın uzayacağına inanmıyorlardı. Gazeteler savaş kârlarıyla ilgili baş döndürücü rakamlardan bahsediyorlardı. Hayat pahalılaşıyordu. İşçiler değişim bekliyorlardı. Fabrikaların teknik ve idarî personeli sendikalarda toplanmış ve taleplerini formüle etmişlerdi; bu çevrede Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler egemendi. Fabrikalardaki rejim çatlamıştı. Tüm cıvatalar yerinden oynamıştı.

Savaş ve ülke ekonomisinin gelecek görüntüsü karanlıklaşıyor, mülkiyet hakları belirsizleşiyor, kârlar düşüyor, tehlikeler artıyor, patronlar devrim koşullarında üretime devam etme şevkini kaybediyorlardı. Burjuvazi bütünüyle iktisadî yenilgicilik yoluna girmişti. İktisadî felç yüzünden geçici olarak uğranılanan kayıp ve zararlar onların gözünde "kültürün temelleri"ni tehdit eden devrime karşı mücadelenin görünmez masraflarıydı. Aynı zamanda saygıdeğer basın her allahın günü işçileri sanayii mahsus baltalamakla, malzemeleri saklamakla, engelleme yapmak için ölçüsüzce yakıt harcamakla suçluyordu. Bu yalan suçlamalar her türlü sınırı aşmıştı. Bunu yapan koalisyon hükûmetinin başında bulunan bir partinin basını olduğundan işçilerin öfkesi doğal olarak geçici hükûmete yöneliyordu.

Sanayiciler hükûmetin aktif yardımıyla çok iyi tertiplenmiş bir lokavtın yalnız işçilerin sekiz saatlik işgünü mücadelesini parçalamakla kalmayıp, aynı zamanda monarşiye devrimin ezilmesinde değeri ölçülemez bir hizmet de sunduğu 1905 Devrimi tecrübesini unutmamışlardı. Lokavt meselesi bu kez de Sanayi ve Ticaret Kongreleri

Konseyinde —tröst ve tekel sermayesinin kavga örgütünün böyle masum bir adı vardı— gündeme geldi. Sanayinin önde gelenlerinden biri olan mühendis Auerbach daha sonraları hatıralarında lokavt fikrinden niçin cayıldığını şöyle açıklamıştı: "Bu ordunun sırtına hançer batırmak gibi olacaktı... Böyle bir girişimin sonuçları, *hükûmet desteğinin yokluğunda*, çoğunluğa son derece kasavetli görünüyordu." Şanssızlık ortada "gerçek" bir iktidarın bulunmamasındaydı. Geçici hükûmet sovyetler tarafından felç edilmişti; sovyetlerin aklıselim önderleri de kitleler tarafından; fabrikalarda işçiler silahlanmışlardı; diğer yandan, hemen her fabrikanın yakınlarında dost bir alay veya tabur mevzilenmişti. Bu koşullarda, lokavt sanayici baylara "ulusal açıdan gerçekleştirilemez" bir şey olarak göründü. Ama taarruzdan vazgeçmediler hiç, ona eşanlı olmasa da gizli bir karakter kazandırarak onu yeni koşullara uydurdular sadece. Auerbach'ın diplomatik ifadesiyle, sanayiciler "sonuçta olaylardan alınacak dersi bizzat hayatın vereceği neticesine varmışlardı; yani her biri kendi başına hareket eden işyerlerinin kaçınılmaz biçimde tedricen kapanmaları. Gerçekten de kısa bir süre sonra olan buydu." Bir başka ifadeyle, "ağır bir sorumluluk" içeriyor diye gösterişli bir lokavtı reddeden Birleşik Sanayi Konseyi üyelerini işletmeleri makul gerekçelerle birer birer kapatmaya çağırdı.

Gizli lokavt planı müthiş bir yöntemle uygulandı. Eski Vitte kabinesinin bakanlarından Kadet Kutler gibi sermayenin önderleri sanayinin perişanlığı üzerine çok etkileyici konferanslar tertip ediyorlardı, tabiî suçu üç yıllık savaşa değil, üç aylık devrime atarak. Sabırsız *Reç*'in öngörüsü şuydu: "İki üç haftaya kalmaz, işyerleri birer birer kapanmaya başlar." Burada öngörü kisvesi altında tehdit gizliydi. Mühendisler, profesörler, gazeteciler teknik ve günlük basında işçileri mat etmenin yegâne selâmet koşulu olduğunu ortaya koyan bir kampanya başlatmışlardı. Sanayici bakan Konovalov gösterişli bir şekilde hükûmetten ayrılmadan evvel, 17 mayısta şu beyanatı vermişti: "Eğer çok yakında karışık zihinler doğru yola gelmezlerse, ...onlarca, yüzlerce işletmenin kepandığına şahit olacağız."

Haziran ortasında, Ticaret ve Sanayi Kongresi geçici hükûmetten "devrimin ilerletilmesi sisteminden radikal bir şekilde kopulmasını" talep etti. Generallerden de daha önce böyle bir şikâyet duymuştuk: "devrimi durdurun". Ama sanayiciler bu konuda daha kesindiler: "Kötülüğün kaynağı yalnızca Bolşeviklerde değil, tüm sosyalist partilerde. Rusya ancak güçlü bir bilekle, bir demir kolla kurtarılabilir."

Siyasî ortamı hazırladıktan sonra, sanayiciler sözden eyleme geçtiler. Mart ve nisan ayları boyunca, dokuz bin işçi çalıştıran yüz yirmi dokuz küçük işletme kapatıldı; mayıs ayında aynı sayıda işçiyle yüz sekiz işletme kapandı; haziranda otuz sekiz bin işçi çalıştıran yüz yirmi beş işletmeye kepenk vurulmuştu; temmuzda iki yüz altı işyeri sokağa kırk sekiz bin işçi atmıştı. Lokavt geometrik hızla artıyordu. Ama bu daha bir başlangıçtı. Tekstilci Moskova Petrograd'ın ardından sallandı, taşra da Moskova'nın ardından. Müteşebbisler yakıt, hammadde, yardımcı malzeme, kredi yokluğunu öne sürüyorlardı. Fabrika komiteleri olaya müdahale ettiler ve birçok durumda, tartışma götürmez bir şekilde, işçiler üzerinde baskı kurmak veya hükûmetten sübvansiyon almak için üretimin kalleşçe baltalandığını saptadılar. Elçilikleri vasıtasıyla hareket eden yabancı kapitalistler özellikle temkinliydiler. Kimi durumlarda, sabotaj o denli ayan beyandı ki, fabrika komitelerinin yaptıkları ifşaatlardan sonra, sanayiciler işletmeleri yeniden açmak zorunda kalıyorlardı. Böylece birbiri ardı sıra toplumsal çelişkileri açığa çıkararak ilerleyen devrim kısa bir süre sonra bunların en temellisiyle yüzyüze geldi: üretimin toplumsal niteliği ile üretim araçlarının özel mülkiyeti arasındaki çelişki. İşçileri mağlup edebilmek için işveren sanki tüm ulusun hayatı için elzem bir kuruluş değil de, enfiye kutusu söz konusuymuş gibi fabrikayı kapatıyordu.

Özgürlük istikrazını başarıyla boykot etmiş olan bankalar büyük sermayeye karşı yönelen maliye denetimlerine karşı kavgacı bir tutum takındı. Maliye bakanına hitaben yazdıkları bir mektupta bankacılar radikal vergi reformu durumunda dışarıya sermaye kaçacağı ve değerli kağıtların tedavülden çekilip yastık altına saklanacağı "öngö-

rüsünde" bulunuyorlardı. Bir başka deyişle, yurtsever bankacılar sanayiin lokavtını malî bir lokavtla tamamlamak tehditini savuruyorlardı. Hükûmet hemen yelkenleri suya indirdi: sabotaj tertipçileri ne de olsa kendi hayatlarından başka tehlikeye atacak bir şeyleri olmayan Kronstadtlı bahriyeliler değil, savaş ve devrim yüzünden sermayelerini tehlikeye atmak zorunda kalan saygıdeğer insanlar değil miydi?

Yürütme Komitesi, özellikle de sosyalistlerin iktidara açıkça katılmalarından sonra, ülkenin iktisadî akıbetinin sorumluluğunun halkın gözünde yönetici sovyet çoğunluğuna düşeceğini anlamamazlık edemezdi. Yürütme Komitesinin ekonomi seksiyonu iktisadî yaşamın devlet tarafından düzenlenmesi yolunda büyük bir program geliştirdi. Tehditkâr bir ortamın baskısı altında, en ılımlı iktisatçıların bile önerilerinin program yazarlarınınkinden daha radikal olduğu ortaya çıktı. Program şöyle diyordu: "Sanayiin bir çok alanında devlet ticaret tekeli (ekmek, et, tuz, deri) için zaman çok uygundur; başka alanlarda, devletçe düzenlenmiş tröstler (kömür, petrol, maden, şeker, kağıt) kurmak için koşullar hayli gelişkindir; ve son olarak, sanayiin tüm dalları için bugünkü koşullar devletin hammadde dağıtımına, ürün geliştirmeye ve fiyat saptamaya düzenleyici bir şekilde katılmasını gerektirmektedir... Aynı zamanda, tüm kredi kuruluşlarına bir denetim uygulamak doğru olacaktır."

16 mayısta, Yürütme Komitesi, siyasî önderleri kafayı yedikleri için, iktisatçılarının önerilerini hemen hemen tartışmasız bir şekilde kabul etti ve hükûmeti özgün bir biçimde uyararak bunları güçlendirdi: hükûmet "kamu ekonomisini ve emek piyasasını akılcı bir şekilde örgütleme görevini" üstlenmelidir ve de bu görevi yerine getirmediğinden "eski rejimin çöktüğünü", "geçici hükûmetin kurulabildiğini" unutmamalıdır. Kendi kendilerine cesaret vermek için uzlaşmacılar kendi kendilerini korkutuyorlardı.

Lenin şöyle yazıyordu: "Harika bir program, hem denetim hem devletleştirilmiş tröstler var, hem spekülasyona karşı mücadele hem de zorunlu çalışma hizmeti var. Burada Bolşeviklerin o "berbat" programını görmemezlik edemeyiz, zira bugün bizi tehdit eden kor-

kunç çöküntü karşısında başka bir program, başka bir çıkış yolu yoktur..." Bununla birlikte tüm sorun bu muhteşem programı kimin gerçekleştireceğiydi. Bu koalisyon mu? Cevap hemen geldi. Yürütme Komitesinin iktisadî programı kabul ettiğinin ertesi günü, Ticaret ve Sanayi bakanı Konovalov istifa etti ve kapıyı çarparak çıktı. Geçici olarak yerine ondan daha az sadık olmayan, ama büyük sermayenin daha enerjik temsilcisi mühendis Palçinskiy geçti. Sosyalist bakanlar Yürütme Komitesinin programını liberal meslektaşlarına ciddî olarak önermeyi bile göze alamadılar. Ne de olsa Çernov hükûmete toprak satışının yasaklanmasını kabul ettirmek için boşuna uğraşmıştı.

Artan güçlüklere cevaben hükûmet de kendi açısından bir Petrograd'ı boşaltma, yani fabrika ve işyerlerinin ülkenin içlerine taşınması programı sundu. Tasarı askerî —Almanların başkenti ele geçirmesi tehlikesi— olduğu kadar, iktisadî mülâhazalarla gerekçelendiriliyordu: Petrograd yakıt ve hammadde kaynaklarından çok uzaktı. Boşaltma uzun yıllar, aylar için başkent sanayiin tasfiyesi anlamına gelirdi. Siyasî amaç işçi sınıfı öncüsünü tüm yurt sathına dağıtmaktı. Buna koşut olarak, askerî yetkililer devrimci ruh taşıyan birlikleri Petrograd'dan birer birer uzaklaştırmak için bahaneler buluyorlardı.

Palçinskiy Sovyetin işçi seksiyonunu bu boşaltmanın avantajları açısından ikna etmek için elinden geleni ardına koymadı. İşçilerin iradelerine aykırı olarak bu boşaltmayı tamama erdirmek imkânsızdı ve işçiler de rızalarını vermiyorlardı. Başkentin boşaltılması sanayiin düzenlenmesi kadar yavaş ilerliyordu. Kargaşa büyüyor, fiyatlar yükseliyor, gizli lokavt işsizlikle birlikte genişlik kazanıyordu. Hükûmetse olduğu yerde sayıyordu. Milyukov daha sonraları şöyle yazmıştı: "Hükûmet kendini akıntıya bırakmıştı ve akıntı da yatağında Bolşevizmi getiriyordu." Evet akıntı Bolşevizmi getiriyordu.

Proletarya devrimin temel ilerletici gücüydü. Aynı zamanda, devrim proletaryaya biçim veriyordu. Onun da ihtiyacı olan zaten buydu.

Petrogradlı işçilerin Şubat günlerindeki belirleyici rolünün ne ol-

duğunu daha önce görmüştük. Mücadelenin en başında Bolşevikler bulunuyordu. Bununla birlikte, ayaklanmadan sonra aniden geri plana çekildiler. Siyasî sahnenin önünü uzlaşmacı partiler işgal ediyorlardı. Onlar da iktidarı liberal burjuvaziye aktarmışlardı. Blokun bayrağı yurtseverlikti. Saldırı öyle şiddetliydi ki, Bolşevik partisinin yönetimi, en azından yarı yarıya teslim olmuştu. Lenin geldiğinde, partinin gidişatı aniden yön değiştirdi, ve aynı zamanda nüfuzu da hızla arttı. Nisan ayındaki silahlı gösteride, öncü işçi ve askerler uzlaşmacılığın zincirlerini kırmaya başlamışlardı bile. Ama ilk denemeden sonra ricat borusu çaldılar. Uzlaşmacılar dümeni bırakmamışlardı.

Daha ileride, Ekim ayaklanmasından sonra, Bolşeviklerin zaferlerini savaş yorgunu olan köylü ordusuna borçlu oldukları yazılmıştır. Bu çok yüzeysel bir açıklamaydı. Tam tersi bir önerme gerçeğe daha yakındı: uzlaşmacıların Şubat Devriminde egemen bir konum alabilmeleri her şeyden önce köylü ordusunun ülke yaşamında işgal ettiği istisnaî yer yüzündendi. Eğer devrim barış zamanında patlak verseydi, proletaryanın önder rolü en baştan itibaren daha vurgulu bir niteliğe bürünürdü.

Savaş olmasaydı, devrimin zaferi daha geç gelirdi ve savaş kurbanları bir tarafa bırakılacak olursa, daha pahalıya patlardı. Ama uzlaşmacı ve yurtsever fikir taşkınlıklarına da yer bırakmazdı. Her hâlükârda, olaylardan uzun zaman önce burjuva devriminde proletaryanın iktidarı fethedeceği kehanetinde bulunan Rus marksistleri köylü ordusunun gelip geçici fikir durumuna değil, Rus toplumunun sınıfsal yapısına yaslanıyorlardı. Bu öngörü tümüyle doğrulandı. Ama sınıflar arasındaki aslî ilişkiler savaş aracılığıyla yansıyorlardı ve bir süre için ordunun, yani sınıflarından kopmuş ve silah kuşanmış bir köylü örgütünün baskısıyla yer değiştirdiler. Uzlaşmacı küçük burjuvazinin konumunu son derece pekiştiren ve ona sekiz ay boyunca ülkeyi ve devrimi zayıflatan denemeler yapma imkânını veren işte bu yapay toplumsal oluşumdu.

Bununla birlikte, uzlaşmacı siyaset meselesinin tüm kökleri köylü ordusunda yatmaz. Menşeviklerin ve Sosyal-Devrimcilerin geçici

ağırlıklarının tamamlayıcı sebeplerini bizzat proletaryanın içinde, onun bileşiminde ve siyasî düzeyinde aramak gerekir. Savaş işçi sınıfının bileşimi ve ruh hâlinde muazzam değişikliklere yol açmıştı. Önceki yıllar devrimci dalganın bir yükseliş dönemi olsa da, savaş bu süreci ani olarak kesintiye uğratmıştı. Seferberlik yalnızca askerî bir açıdan değil, her şeyden önce polisiye bakımdan da tasarlanıp uygulanmıştı. Hükûmet sınaî bölgeleri en aktif ve en hareketli unsurlarından da temizlemeye yeltenmişti. Seferberliğin savaşın ilk aylarında sanayiden, çoğunluğu kalifiye olmak üzere, işçilerin yüzde kırkını koparıp aldığı kanıtlanmış bir gerçektir. Üretimde çok acı bir şekilde hissedilen yoklukları sanayiciler tarafından, savaş sanayiindeki kârlar arttıkça, daha da güçlü bir biçimde protesto edilmişti. Daha sonra işçi kadroların yıkımı durdu. Sanayie çok gerekli olan işçiler seferberlik kapsamında fabrikalarda kaldılar. Seferberliğin açtığı gedikler köylerden yeni gelenlerle, kentli alt kesimle, düşük nitelikli işçilerle, kadınlarla ve gençlerle kapatıldı. Kadınların sanayi içindeki yüzdeleri otuz ikiden kırka yükseldi.

Proletaryanın dönüşümü ve sulanması özellikle başkentte istisnaî bir derinlik kazandı. Savaş yılları boyunca, 1914'ten 1917'ye dek, beş yüzden fazla işçi çalıştıran büyük işletmelerin sayısı Petrograd vilâyetinde hemen hemen ikiye katlandı. Polonya'da ve özellikle de Baltık vilâyetlerindeki fabrika ve işyerlerinin tasfiyesi, savaş sanayilerinin genel olarak artışı sonucunda, Petrograd'da 1917'ye doğru işyeri ve fabrikalarda yaklaşık dört yüz bin işçilik bir yoğunlaşma meydana geldi. Bunun üç yüz otuz beş bini yüz kırk büyük fabrikaya aitti. Petrograd proletaryasının en kavgacı unsurları cephede ordunun devrimci düşüncesinin oluşumda ihmal edilemez bir rol oynadılar. Ama onların yerine geçen çoğu zaman cepheden kaçmak için fabrikalarda sığınak arayan müreffeh köylü ve esnaftan oluşan dünün köyden kente göçmenleri, kadınlar ve gençler kadro işçilerden çok daha uysallardı. Buna fabrikalarda seferberlik kapsamında çalışan kalifiye işçilerin —bunlar yüz binlerle ifade ediliyordu— cepheye postalanmak korkusuyla son derece temkinli davranmalarını da ek-

lemek gerekir. Daha çar zamanında işçilerin bir kısmına sirayet eden yurtsever anlayışın gerisindeki toplumsal temel buydu.

Ama bu yurtseverlik istikrara sahip değildi. Muazzam askerî ve polisiye baskı, ikiye katlanan sömürü, cephedeki yenilgiler ve iktisadî kargaşa işçileri mücadeleye itiyordu. Yine de savaş boyunca yapılan grevler daha çok iktisadî bir nitelikteydi ve savaş öncesine göre çok daha ılımlıydı. Sınıfın zayıflaması partisinin zayıflamasıyla daha da ağırlaşıyordu. Bolşevik milletvekillerinin tutuklanması ve sürgüne yollanmasından sonra, hiyerarşik düzen içinde önceden örgütlenmiş ajan provokatörlerin yardımıyla Bolşevik örgütlerin genel bir imhasına girişildi. Parti bu yıkımdan Şubat ayaklanmasına dek toparlanamadı. 1915 ve 1916 yıllarında dağıtılmış olan işçi sınıfı temel bir mücadele okulundan geçmek zorunda kaldı. Bu, kısmî iktisadî grevlerin ve aç kadınların yürüyüşlerinin bir genel greve dönüşebildiği ve orduyu isyana sürükleyebildiği 1917 şubatına dek sürdü.

Böylece, Petrograd proletaryası Şubat Devrimine yalnızca henüz alaşım oluşturacak zamanı bulamamış, son derece heterojen unsurlarla değil, aynı zamanda en ileri kesimlerinde dahi düşük bir siyasî düzeyle girdi. Taşrada durum daha da kötüydü. Uzlaşmacı partilerin geçici egemenliği için ikinci koşulu işte bu proletaryanın savaş neticesinde cahilliğin veya yarı cahilliğin içine düşüşü yaratmıştı.

Devrim öğretir, hem de hızlı öğretir. Gücü buradadır. Her hafta kitlelere yeni bir şey öğretiyordu. İki ay bir çağa bedeldi. Şubat sonunda ayaklanma; nisan sonunda silahlı işçi ve askerlerin Petrograd'daki gösterisi; temmuz başında çok daha geniş ve daha vurgulu sloganlarla yeni bir gösteri; ağustos sonunda Kornilov'un kitlelerin püskürttüğü darbe girişimi; ekim sonunda da iktidarın Bolşeviklerce fethi. Çarpıcı bir düzenlilikteki bu hadiselerin ritmi altında işçi sınıfının heterojen unsurlarını bir siyasî bütün hâlinde birleştiren derin moleküler süreçler olgunlaşıyordu. Ve burada da yine grev belirleyici bir rol oynuyordu.

Savaş kârlarının zafer sarhoşluğunun tam ortasına düşen devrimin gök gümbürtüsüyle dehşete kapılan sanayiciler ilk haftalarda iş-

çilere tavizler verdiler. Hattâ Petrogradlı fabrikatörler, kayıtlar ve kısıtlamalarla da olsa, sekiz saatlik işgününe bile razı oldular. Ama yaşam koşulları sürekli düştüğünden bu da sükûneti sağlayamadı. Mayısta, Yürütme Komitesi, gitgide pahalılaşan hayat karşısında, işçilerin vaziyetinin "bir çok kategori için akut bir açlık sınırında" olduğunu saptamak zorunda kaldı. İşçi muhitlerinde, sinirlilik ve gerginlik giderek büyüyordu. En ağır basan perspektif yokluğuydu. Kitleler ne için olduğunu bildiklerinde en ağır mahrumiyetlere dahi katlanabilirler. Ama yeni rejim kitleler önüne şubatta ayaklanmalarına yol açan eski toplumsal ilişkilerin bir kamuflajı olarak çıkıyordu. Buna hoşgörü gösteremezlerdi.

Grevler en geri ve fazla sömürülen işçi katmanlarında özellikle şiddetli bir karaktere büründü. Çamaşırcı kadın işçiler, boya işçileri, fıçıcılar, ticarethanelerde ve zanaatkârların yanında çalışan işçiler, inşaat işçileri, tunç işçileri, vasıfsız işçiler, kunduracılar, mukavva işçileri, şarküteri işçileri, doğramacılar haziran ayı boyunca birbiri peşisıra greve çıktılar. Buna mukabil, metalürji işçileri ılımlı bir rol oynadılar. İleri işçiler için kısmî iktisadî grevlerin savaş, kargaşa ve enflasyon koşullarında ciddî iyileşmeler getirmeyeceği açıktı. Bizzat temelleri bir şekilde değiştirmek gerekiyordu. Lokavt yalnızca işçilerin zihinlerini sanayiin denetimi talebine açmıyor, onları fabrikaları devletin tasarrufu altına alma fikrine de itiyordu. Özel fabrikaların çoğunun savaş için çalışması ve bunların yanında aynı tipte devlet şirketlerinin de varolması dolayısıyla bu çıkarsama çok doğal görünüyordu. 1917 yazından başlayarak başkentte Rusya'nın muhtelif bölgelerinden gelen, hissedarlar nicedir ödeme yapmadığından fabrikaların Hazineye geçmesini talep eden işçi ve büro çalışanları heyetleri görülmeye başladı. Ama hükûmet böyle bir şeyden bahsedildiğini duymak dahi istemiyordu. Dolayısıyla hükûmeti değiştirmek gerekiyordu. Uzlaşmacılar buna karşı çıkıyorlardı. İşçiler uzlaşmacılara cephe alıyorlardı.

Kırk bin işçi çalıştıran Putilov fabrikası devrimin ilk aylarında Sosyal-Devrimcilerin kalesi gibi görünüyordu. Ama garnizonu Bol-

şeviklere uzun süre direnemedi. Hücum kıtasının başında çoğu zaman Volodarskiy vardı. Yahudi, meslekten terzi, uzun yıllar Amerika'da yaşamış ve iyi İngilizce konuşan biri olan Volodarskiy kitleler önünde de iyi bir hatipti, mantıklı, yaratıcı ve gözü pek. O belli belirsiz Amerikan aksanı binlerce insanın toplandığı salonlarda açıkça çınlayan o cafcaflı sesine özel bir ifade katıyordu. İşçi Miniçev şöyle anlatır: "Narva ilçesinde göründüğü andan itibaren, Putilov fabrikasında Sosyal-Devrimci beyefendilerin ayaklarının altındaki toprak çatırdamaya başladı ve bir iki ay içinde Putilov işçileri Bolşevikleri izlemeye başladılar."

Grevlerdeki ve genel olarak sınıf mücadelesideki artış hemen hemen otomatikman Bolşeviklerin etkisini de artırıyordu. Hayatî çıkarlarının söz konusu olduğu her seferde işçiler Bolşeviklerin art düşüncelerinin bulunmadığını, hiç bir şey gizlemediklerini ve onlara güvenebileceklerini anlıyorlardı. Çatışma anında ister partisiz, ister Sosyal-Devrimci, isterse Menşevik olsun, tüm işçiler Bolşeviklere doğru yöneliyorlardı. Yönetimin ve patronların sabotajına karşı kuruluşun hayatta kalışı için mücadele yürüten fabrika ve işyeri komitelerinin Sovyetten daha önce Bolşevizme geçişinin sebebi budur. Haziran başındaki Petrograd ve banliyösüne bağlı fabrika ve işyeri komitelerinin konferansında dört yüz yirmi bir delegeden üç yüz otuz beşi Bolşevik önergeden yana oy kullanmışlardı. Bu olgu büyük basında hemen hiç yankı bulmadı. Yine de bu, iktisadî yaşamın aslî meselelerinde Petrograd proletaryasının, uzlaşmacılarla henüz bozuşacak zaman bulamasalar bile, fiilen Bolşeviklerden yana saf tuttuklarını gösteriyordu.

Yine hazirandaki sendikalar konferansında Petrograd'da en azından iki yüz elli bir üyesi bulunan elliden fazla sendikanın varolduğu görüldü. Tek başına metalürji işçileri sendikası yaklaşık yüz bin işçiyi biraraya getiriyordu. Yalnızca mayıs ayında üye sayısı iki kat artmıştı. Bolşeviklerin sendikalardaki etkisi daha da hızlı artıyordu.

Sovyetlere yapılan tüm kısmi seçimler Bolşevikleri zafere ulaştırıyordu. 1 haziranda Moskova Sovyetinde daha şimdiden yüz yetmiş iki Menşevik ve yüz on Sosyal-Devrimciye karşılık iki yüz altı Bolşe-

vik vardı. Daha ağır da olsa taşrada da aynı gelişmeler yaşanıyordu. Parti üyelerinin sayısı sürekli olarak artıyordu. Nisan sonunda Petrograd örgütü yaklaşık on beş bin üyeden oluşuyordu, haziran sonundaysa bu sayı otuz iki bini aşmıştı.

Petrograd Sovyetinin işçi seksiyonu daha o zamandan Bolşeviklerin çoğunlukta oldukları bir yerdi. Ama iki seksiyonun ortaklaşa oturumlarında Bolşevikler asker delegeleri karşısında sayıca eziliyorlardı. *Pravda* giderek daha ısrarlı bir şekilde yeni seçimler yapılmasını talep ediyordu: "Petrograd'ın beş yüz bin işçisinin Sovyette garnizonun yüz elli bin askerinden dört kat daha az delegesi var".

Haziranda, Sovyetler Kongresinde Lenin sanayiciler ve bankacıların tertipledikleri lokavtlara, yağmaya ve iktisadî yaşamın altüst edilişine karşı ciddî mücadele tedbirleri talep ediyordu. "Kapitalist beyefendilerin kârlarını yayınlayın, elli veya yüz büyük kapitalisti tutuklayın. Yeni rejimde bile ülkemize milyonlara patlayan düzenbazlıkları, tuzakları, rezaletleri, bezirgânlığı itirafa zorlamak için onları Nikolay Romanov'a yapılan iltimaslı uygulamada olduğu gibi bir kaç hafta kapalı tutmak yeter." Sovyet liderleri Lenin'in önerisini canavarca diye niteleldiler. "Şu veya bu kapitaliste zor kullanmakla iktisadî yasaları değiştirmek mümkün mü?" Sanayicilerin yasalarını dikte ederlerken ulusa karşı komplo düzenlemeleri eşyanın tabiatına uygun gibi kabul ediliyordu. Öfkesini Lenin'e kusan Kerenskiy bir ay kadar sonra "iktisadî yaşamın yasaları" konusunda sanayicilerle aynı fikirde olmayan binlerce işçiyi tutuklamakta tereddüt etmedi.

İktisatla siyaset arasındaki bağıntı açığa çıkıyordu. Mistik bir ilkeye dayalı olarak hareket etme geleneğine sahip olan devlet şimdi gittikçe daha çok en ilkel biçimiyle, yani silahlı müfrezeler aracılığıyla işgörüyordu. İşçiler, ülkenin dört bir yanında, taviz vermeye yanaşmayan ya da görüşmeye gelmeyen işvereni kâh zorla Sovyetin önüne getiriyor kâh evinde nezaret altına alıyorlardı. İşçi milisinin varlıklı sınıfların başlıca tepki konusu hâline gelmesi hiç de şaşırtıcı değildi.

Yürütme Komitesinin ilk ağızda işçilerin yüzde onunun silahlanması yolundaki kararı uygulamaya konmadı. Ama işçiler kendi ken-

dilerine silahlanmayı başarıyorlardı ve en aktif unsurları milis saflarına katılıyorlardı. İşçi milisinin yönetimi fabrika komitelerinin ellerinde yoğunlaşmıştı ve fabrika komitelerinin yönetimi de giderek Bolşeviklerin eline geçiyordu. Moskova'daki Postavşçik fabrikasından bir işçi şöyle anlatır: "1 haziranda çoğunluk itibariyle Bolşeviklerden oluşan yeni fabrika komitesi seçildikten sonra eski bir asker olan yoldaş Levakov'un idaresinde, silah yokluğunda sopalarla iş gören yaklaşık seksen kişilik bir müfreze kuruldu."

Basın milisi şiddet kullanmakla, müsadere yapmakla ve yasadışı tutuklamalara gitmekle suçluyordu. Hiç kuşkusuz milis şiddet kullanıyordu: zaten bunun için kurulmuştu. Suçu buna maruz kalmayan ve pek alışmak da istemeyen bir sınıfın temsilcilerine karşı şiddet kullanmaktı.

Ücretlerin yükseltilmesi mücadelesinde önder bir rol oynayan Putilov fabrikasında 23 haziranda işyeri ve fabrika komitelerinin merkez konseyinin, sendikalar merkez bürosunun ve yetmiş fabrikanın temsilcilerinin katılımıyla bir konferans toplandı. Bolşeviklerin etkisiyle konferans fabrikada bir grevin şu anki koşullarda "Petrograd işçilerini örgütsüz bir siyasî mücadeleye" mahkûm edeceğini kabul etti ve buradan yola çıkarak, Putilov işçilerine "meşru öfkelerini bastırmalarını" ve güçlerini genel bir eylem için toparlamalarını önerdi.

Bu önemli konferansın arifesinde, Bolşevik fraksiyon Yürütme Komitesini şöyle uyarıyordu: "Kırk bin kişilik bir kitle... şu ya da bu gün greve gidip sokağa inebilir. Partimiz tarafından zaptedilmeseydi şimdiye dek harekete geçmiş olurdu, ama hiç bir şey onları daha uzun süre zaptedebilmemizi garantilemiyor. Oysa Putilov işçilerinin yola dökülmeleri —bu konuda hiç bir kuşku yoktur— kaçınılmaz olarak işçi ve askerlerin çoğunluğunun eyleme geçmesine yol açacaktır."

Yürütme Komitesinin liderleri bu tür uyarıları demagoji olarak görüyor ya da sükûnetlerini muhafaza edip basitçe bunlara kulak tıkıyorlardı. Hem zaten kendileri de nicedir fabrika ve kışlalara uğramayı kesmişlerdi ve işçilerle askerler için pislik tipler hâline gelmişlerdi. Sadece Bolşevikler işçiler ve askerler nezdinde dağınık bir eylemi en-

gellemeyi sağlayacak bir otoriteye sahipti. Ama kitlelerdeki sabırsızlık kimi zaman Bolşevikler aleyhine de dönebiliyordu.

Fabrikalarda ve donanmada anarşistler de peyda olmuşlardı. Her zaman olduğu gibi, büyük hadiseler ve büyük kitleler karşısında organik tutarsızlıklarını gösteriyorlardı. Sovyetin yeni devlet organı olarak önemini hiç anlamadıklarından kolayca devlet iktidarını reddediyorlardı. Dahası, devrimden şaşkına dönmüş bir vaziyette çoğunlukla devlet meselesi konusunda basitçe suskunluklarını koruyorlardı. Vasat bir darbecilik söz konusu olduğunda özellikle özerk davranıyorlardı. İktisadî açmaz ve Petrogradlı işçilerin artan huzursuzluğu anarşistler için kimi destek mevzileri yaratıyordu. Ulusal ölçekte güçler dengesini değerlendirmedeki yeteneksizlikleriyle, aşağıdan gelen her atılımı doğum anı olarak görme eğilimleriyle zaman zaman Bolşevikleri korkaklıkla, hattâ uzlaşmacılıkla suçluyorlardı. Ama genellikle homurdanıp durmaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Kitlelerin anarşist gösterilere verdikleri tepki bazen Bolşeviklere devrimci buharın tazyik derecesini ölçme imkânı sağlıyordu.

Finlandiya garında Lenin'in gelişini kutlayan denizciler on beş gün sonra dört bir yandan gelen yurtseverlik itkisi altında şu açıklamayı yaptılar: "Hangi yoldan geldiğini bilseydik ..., bizim coşku dolu hurralarımız yerine öfkeli haykırışlarımız duyulurdu: 'Lânet olsun sana! Geldiğin ülkeye geri dön!'..." Kırım'daki asker sovyetleri birbiri ardından Lenin'in, ziyaret etmeye hiç niyeti olmasa da, yurtsever yarımadaya girişini silah zoruyla engellemekle tehdit ediyorlardı. Hattâ 27 şubatın yıldızı Volınskiy alayı galeyana geldiği bir anda Yürütme Komitesini koruma önlemleri almaya itecek şekilde Lenin'i tutuklamaya bile karar verdi. Bu tür düşünceler ta haziran taarruzuna dek kesin bir şekilde ortadan kalkmadı, hattâ Temmuz Günlerinden sonra bile yer yer hortladığı oldu. Ama aynı zamanda, cephenin en uzak bölgelerindeki yitik garnizonlarda askerler hiç bir kuşkuya mahal bırakmadan gitgide daha cesur bir şekilde Bolşevizmin diliyle konuşuyorlardı.

Bolşevikler alaylarda parmakla sayılıyordu, ama Bolşevizmin sloganları birliklere giderek daha derinlemesine sızıyordu. Ülkenin her tarafında sanki kendiliğinden bir şekilde doğuyorlardı. Liberal gözlemciler tüm bunlarda cehalet ve kaostan başka bir şey görmüyorlardı. *Reç* şöyle yazıyordu: "Yurdumuz içinde kudurmuş kişilerin cirit attıkları bir tür tımarhaneye çevrilmiş durumda, oysa henüz aklı başında olanlar ürküp kaçmış ve boydan boya duvara dizilmişler." İşte "ılımlılar" bütün devrimlerde ruhlarını böylesi lâflarla yatıştırırlar. Uzlaşmacı basın askerlerin, tüm yanlış anlamalara rağmen, Bolşeviklerin adını dahi duymak istemediklerini söyleyerek kendini avutuyordu. Oysa gelişmenin mantığını yansıtan kitlenin bilinç altındaki Bolşevizmi Lenin'in partisinin dayanılmaz gücünü oluşturuyordu.

Er Pireyko Sovyetler Kongresi için cephede yapılan seçimlerde, üç günlük tartışmalardan sonra, yalnızca Sosyal-Devrimcilerin seçildiklerini, ama hemen ardından, liderlerin protestolarına rağmen, asker vekillerinin Kurucu Meclisi beklemeden soyluların topraklarına el koymanın zorunlu olduğuna dair bir karar kabul ettiklerini anlatır. "Genel olarak, askerler, haberdar oldukları meselelerde, Bolşeviklerin en aşırısından bile daha soldaydılar." Lenin kitlelerin "bizden yüz kat daha solda" olduklarını söylerken kastettiği de zaten buydu.

Tavriçeskiy vilâyetinde bir yerdeki bir motosiklet fabrikasında çalışan bir büro memuru bir burjuva gazatesi okuduktan sonra sık sık askerlerin tanımadıkları Bolşeviklere küfrü bastıklarını ve hemen ardından da savaşı sona erdirmek ve soyluların topraklarını müsadere etmek lâzım geldiği üzerine nutuk çektiklerini anlatır. İşte Lenin'in Kırım'a girişine izin vermeyeceklerine dair yemin eden yurtseverler bunlardı.

Cephe gerisi garnizonlarındaki askerler oldukları yerde eriyip gidiyorlardı. Sabırsızlıkla akıbetlerinde bir değişme olsun diye bekleyen, işsiz güçsüz devasa insan yığınları sokakta, tramvayda, ayçekirdeği yerken huzursuzluk göstermeye hazır bir sinirlilik içindeydi. Umarsızca omza savrulmuş kaputuyla, dudağına yapışmış yemiş kabuklarıyla asker burjuva basını için iğrenç bir tip hâline gelmişti. Sa-

vaş sırasında kabaca övdükleri, adını kahramana çıkardıkları, ama yine de cephede falakaya çektikleri, Şubat Devriminden sonra kurtarıcı diye göklere çıkardıkları bu tip birdenbire bir korkağa, bir haine, bir başıbozuğa ve Almanlara satılmış birine dönüşüvermişti. Gerçekten, yurtsever basının Rus askeri ve denizcisine atfetmediği hiç bir alçaklık kalmamıştı.

Yürütme Komitesinin tek yaptığı kendini haklı göstermek, anarşiyle mücadele etmek, aşırılıkları bastırmak, ürkek bir şekilde etrafa soru kağıtları göndermek ve herkesi paylamaktı. Tsaritsın —bu kent "Anarko-Bolşevizm" yuvası olarak görülüyordu— sovyetinin başkanı vaziyete dair merkezin sorduğu soruya şu özlü cevabı vermişti: "Garnizon ne kadar sola kaydıkça, burjuva da o kadar sağa kayıyor." Tsaritsın formülü tüm ülkeye teşmil edilebilir. Asker sola, burjuva sağa.

Hissettiğini herkesten daha cesurane söyleyen her asker üstleri tarafından öyle bir inatla Bolşevik diye damgalanıyordu ki, sonunda kendi bile buna inanıyordu. Askerin düşüncesi barış ve toprak meselesinden iktidar sorununa kaymaya başladı. Bolşevizmin şu veya bu sloganının yankısı Bolşevik partisi için bilinçli bir sempatiye dönüşüyordu. Nisan ayında Lenin'i tutuklamaya kafayı takmış olan Volınskiy alayında iki ay içinde haleti ruhiye Bolşeviklerden tarafa dönüverdi. Avcı (Yegeskiy) alayı ile Litovskiy alayında da aynı şey meydana gelmişti. Leton avcı birliği köylülerin ve tarım işçilerinin Livonyalı baronlara karşı hınçlarını savaş için kullanma amacıyla otokrasi tarafından kurulmuştu. Alaylar çok iyi çarpışıyorlardı. Ama monarşinin üzerine dayanmak istediği sınıflar arası husumet ruhu kendi yolunu çizmişti. Leton avcıları monarşiyle ve sonra da uzlaşmacılarla ilk bozuşanlar arasında yer aldılar. 17 mayıstan itibaren sekiz Leton alayının temsilcileri hemen hemen oybirliğiyle şu Bolşevik sloganını benimsediler: "tüm iktidar sovyetlere." Devrimin mütaakıp ilerleyişinde de kayda değer bir rol oynayacaklardı.

Bir anonim asker cepheden şöyle yazıyordu: "Bugün, 13 haziran. Birliğimizde küçük bir toplantı yapıldı ve Lenin ile Kerenskiy'den söz edildi. Askerler çoğunlukla Lenin'den yanalar, ama su-

baylar Lenin'in katıksız bir burjuva olduğunu söylüyorlar." Taarruzun fecaatle sonuçlanmasının ardından orduda Kerenskiy'in adı tümüyle lekelenmişti.

21 haziranda harp okulu öğrencileri ellerinde bayraklar ve "kahrolsun ispiyonlar!", "yaşasın Kerenskiy ile Brussilov!" yazılı pankartlarıyla Peterhof caddelerini arşınlıyorlardı. Tabiatıyla askerî öğrenciler Brussilov için oradaydılar. 4. tabura bağlı askerler öğrenciler üzerine çullandılar ve onları püskürterek gösteriyi dağıttılar. En büyük öfkeyi Kerenskiy namına taşınan pankart çekmişti.

Haziran taarruzu ordudaki siyasî evrimi son derece hızlandırdı. Taarruza baştan beri karşı koymuş tek parti olan Bolşeviklerin popülaritesi olağanüstü bir hızla yükselmeye başladı. Doğruyu söylemek gerekirse, Bolşevik gazeteler orduda zor okuyucu buluyordu. Tirajları liberal ve genel olarak yurtsever basınınkine kıyasla son derece düşüktü. Nasırlı bir asker eli Moskova'daki bir adrese şöyle yazıyordu: "...Hiç bir yerde sizin gazeteyi bulmak mümkün olmasa da, kulaktan kulağa bir şeyler duyabiliyoruz. Burada bizi bedava burjuva gazeteleriyle boğuyorlar. Bunlar cephede paketler hâlinde dağıtılıyor." İşte bu yurtsever basındı Bolşeviklere kıyas kabul etmez bir popülarite kazandıran. Mazlumların her protestosundan, her toprak işgalinden, sevilmeyen bir subaya karşı her misillemeden gazeteler Bolşevikleri sorumlu tutuyorlardı. Askerler Bolşeviklerin doğru söyleyen adamlar oldukları sonucuna varıyorlardı.

12. ordunun komiseri temmuz başında Kerenskiy'e askerlerin ruh hâli üzerine şu raporu göndermişti: "Her şeyin sorumluluğu, sonuçta, burjuva bakanların ve burjuvalara satılmış Sovyetin üzerine yıkıldı. Genel olarak, o muazzam kitle içinde, içine nüfuz edilmez bir karanlık hâkim; şu son sıralarda gazetelerin bile çok az okunduğunu, yayınlanmış her türlü sözden tümüyle sakınıldığını tespit etmek gerekir: 'bunlar tatlı dilli yalancılar', 'bunlar beynimizi yıkamak istiyorlar'..." İlk aylarda, yurtsever komiserlerin raporları genellikle devrimci orduya, onun yüksek bilinci ve disiplinine methiyeler düzüyordu. Fakat dört aylık bitip tükenmek bilmeyen hayal kırıklıklarından sonra, ordu

hükûmet hatipleri ve kalemşorlarından güvenini çekince, aynı komiserler onda "içine nüfuz edilmez bir karanlık" keşfettiler.

Garnizon sola kaydıkça, burjuva da o kadar sağa kayıyordu. Taarruzun etkisiyle, karşı devrimci teşkilâtlar yağmur sonrasında yerden biten mantarlar gibi bitiyordu. Bunların hepsinin birbirinden tumturaklı adları vardı: Vatanın Şerefi İçin Birlik, Askerî Görev Birliği, Özgürlük Taburu, Kahramanlar Örgütü, vs. Bu harikulade etiketler altında soyluluğun, subay takımının, bürokrasinin ve burjuvazinin ihtiras ve iddiaları gizlenmişti. Bu teşkilâtlardan Askerî Liga, Aziz Georgiy Süvarileri Birliği ya da Gönüllüler Tümeni gibi kimileri askerî bir kalkışma için hazır ve nazır hücreler oluşturuyorlardı. Yılmaz yurtseverler olarak "şeref" ve "kahramanlık"ın süvarileri yalnızca müttefik elçiliklerin kapılarını sonuna dek açmakla kalmıyor, zaman zaman "özel bir örgüt" olarak görülen Sovyete esirgenen hükûmet yardımından da yararlanıyordu.

Gazete patronu Suvorin ailesinin mahdumlarından biri o sıralarda "bağımsız sosyalizm"in organı sıfatıyla, aday olarak amiral Kolçak'ı öne sürerek bir demir diktatörlük va'zeden *Malenkaya Gazeta*'yı [Küçük Gazete] yayınlamaya girişti. Daha ciddî basın da, henüz tüm i'lere noktalarını koymadan, Kolçak'a bir popülarite kazandırmak için elinden ne gelirse yapıyordu. Amiralin daha sonra başına gelecekler 1917 yazından itibaren onun adının karıştığı ve Suvorin'i maşa olarak kullanan etkili çevrelerin hazırladıkları büyük bir planın söz konusu olduğunu kanıtlıyor.

Basit bir taktik hesap uyarınca hareket eden gericilik, bir kaç başıbozuk saldırının dışında, darbelerini yalnızca Leninistlere karşı vurma iddiasındaydı. "Bolşevik" adı cehennemle eşanlamlı hâle geldi. Nasıl devrimden önce çarlık ordusunun komutanları tüm kötülüklerin ve tüm aptallıklarının sorumluluğunu Alman ajanlarına, özellikle de "Yahudilere" atıyorlardıysa, haziran taarruzunun çuvallamasından sonra da, başarısızlıklar ve bozgunların kabahati doğrudan doğruya Bolşeviklerin üzerine atılmıştı. Bu alanda, Kerenskiy ve Tsereteli gibi demokratların Milyukov gibi liberallerden ya da general

Denikin gibi imanlı serflik taraftarlarından hiç bir farkları yoktu.

Çelişkilerin en yüksek gerilim noktalarına vardıkları, ama henüz patlama anının gelmediği her seferde olduğu gibi, yalnızca aslî meselelerde değil, arızî ve tali meselelerde de siyasî güçlerin gruplaşmaları açık ve seçik cereyan ediyordu. O haftalarda siyasî tutkulara gark olmuş paratonerlerden biri de Kronstadt'tı. İmparatorluk başkentinin deniz kapılarında sadık nöbet kuleleri görevini görmesi gereken eski kale geçmişte bir çok kez isyan bayrağını dalgalandırmıştı. Tüm bastırma harekâtlarına rağmen, Kronstadt'ta başkaldırının ateşi hiçbir zaman sönmemişti. Ayaklanmadan sonra daha da tehditkâr bir şekilde yeniden harlanmıştı. Bu deniz kalesinin adı kısa zamanda yurtsever basının sayfalarında devrimin en feci veçheleriyle, yani Bolşevizmle birlikte anılır olmuştu. Gerçekte Kronstadt sovyeti henüz Bolşevik olmamıştı: mayısta içinde yüz yedi Bolşevik, yüz on iki Sosyal-Devrimci, otuz Menşevik ve doksan yedi partisiz vardı. Ama yüksek gerilim hattında yaşayan daha çok Kronstadtlı Sosyal-Devrimciler ile partisizlerdi: aralarından çoğu en önemli meselelerde Bolşevikleri izliyorlardı.

Siyaset alanında, Kronstadtlı bahriyeliler ne manevraya ne de diplomasiye yatkındılar. Bildikleri tek ilke "şimdi söylenip şimdi yapılacak"tı. Bu bakımdan hayalet hükûmet karşısında son derece basit eylem yöntemleri uygulamaları hiç de şaşırtıcı değil: "Kronstadt'taki tek iktidar işçi ve asker vekilleri sovyetidir."

Arabadaki beşinci tekerlek rolünü oynayan hükûmet komiseri Kadet Pepelyayev'in geri gönderilmesi kalede hiç farkedilmedi bile. Örnek bir düzen sağlandı. Kentte kumar yasaklandı, batakhaneler kapatıldı. "Mallarına el koyma ve hemen cepheye yollama" tehditiyle sovyet kentte sarhoş gezmeyi yasakladı. Tehdit gerçekten uygulamaya kondu.

Çarlık donanmasında ve deniz kalesinde uygulanan o korkunç zor rejimde pişmiş, yorucu çalışmaya, fedakârlıklara, ama aynı zamanda kötü muamelelere alışkın olan denizciler içinde kendilerinin efendi olacakları yeni bir hayatın perdesinin açıldığı şimdi devrime

lâyık olduklarını göstermek için tüm kaslarını geriyorlardı. Petrograd'a akın edip, önüne geleni zorla Kronstadt'a sürükleyip dosta düşmana devrimci denizcilerin gerçekte kim olduklarını gösteriyorlardı. Böylesi bir moral tansiyon ilelebet devam edemezdi kuşkusuz, ama yine de uzun zaman sürdü. Kronstadtlı bahriyeliler bir tür militan devrim tarikatı kurmuşlardı. Ama nasıl bir devrimdi bu? Kuşkusuz bakan Tsereteli ile komiseri Pepelyayev'in temsil ettikleri değil. Kronstadt yaklaşan ikinci bir devrimin müjdecisiydi. Bu yüzden birincisinden gına getirenler ondan tümüyle nefret ediyorlardı.

Pepelyayev'in sessiz sedasız sepetlenmesi düzenin basınında sanki devletin birliğine karşı silahlı bir ayaklanma gibi sunulmuştu. Hükûmet Sovyete şikâyette bulundu. O da hemen denizcileri yol getirecek bir heyet tayin etti. İkili iktidar mekanizması gıcırdayarak harekete geçti. 24 mayısta, Kronstadt sovyeti, Tsereteli ve Skobelev'in de katılımıyla, Bolşeviklerin araya girmesi üzerine bir yandan sovyetlerin iktidarı için mücadeleye devam ederken, diğer yandan bu iktidar tüm ülkede yerleşmediği ölçüde pratikte geçici hükûmete tabi olmak zorunluluğunu kabul etmeye razı oldu. Bununla birlikte, ertesi günü, bu teslimiyetten haz etmeyen denizcilerin baskısıyla Sovyet bakanlara yalnızca değişmeden olduğu gibi duran Kronstadt'ın bakış açısının bir "açıklaması" yapıldığını duyurdu. Kuşkusuz bu, arkasında devrimci bir haysiyetin gizlendiği bir taktik hataydı.

Yüksek mertebeden yöneticiler bu vesileden faydalanıp Kronstadtlılara daha önce işledikleri hataların da kefaretini ödeterek bir ders vermeye karar verdiler. Savcı kuşkusuz Tsereteli'ydi. Hüzünlü bir şekilde kendi hapishane günlerinden bahseden Tsereteli Kronstadtlıları kalenin zindanında seksen subayı tutmakla itham etti. Tüm saygıdeğer basın onu destekledi. Bununla beraber, uzlaşmacı, yani hükûmet yanlısı basın bile "gerçek hazine soyguncuları", "orman kanûnunu korkunç bir derecede tatbik eden insanlar" bulunduğunu kabul etmek zorunda kaldı... Tsereteli'nin resmî gazetesi *İzvestiya*'ya göre

tanık denizciler "1906 ayaklanmasının ezilmesi (şimdi tutuklanan subaylar tarafından), kitle hâlinde kurşuna dizmeler, denize indirilen, içi işkenceyle öldürülmüş ceset dolu mavnalar ve başka dehşetler hakkında şehadette bulunmuşlardı ve bunu alelâde bir şeyden bahseder gibi anlatıyorlardı."

Kronstadtlılar tutuklularını soyluların cellatları ile muhtelislerinin 1906'da ve diğer yıllarda idam edilen denizcilerden çok daha yakın durdukları hükûmete vermeyi inatla reddediyorlardı. Nitekim, Suhanov'un çok hoşgörülü bir biçimde "koalisyon hükûmetinin en kuşkulu tipi" dediği Adalet bakanı Preverzev'in sistemli bir şekilde Pyotr ve Pavel kalesinden çarlık jandarmasının en berbat temsilcilerini serbest bırakması rastlantı değildi. Sonradan görme demokratlar her şeyden önce gerici bürokrasiye yüceliklerini kanıtlamak istiyorlardı.

Tsereteli'nin suçlamalarına Kronstadtlılar manifestolarında şöyle cevap veriyorlardı: "Devrim günlerinde tutukladığımız subaylar, jandarmalar ve polislerin bizzat kendileri hükûmet temsilcilerine hapishane gardiyanları tarafından kendilerine yapılan muamele konusunda şikâyet edecek bir şeyleri olmadığını beyan etmişlerdir. Kronstadt hapishanesinin binalarının korkunç olduğu doğrudur. Ama ne çare ki çarlığın bizi tıkmak için inşa ettirdiği yapılar bunlar. Başka da yok. Halk düşmanlarını burada tutmamız, öç duygusundan değil, devrimi koruma gerekçesiyledir."

27 mayısta Kronstadtlılar Petrograd Sovyeti tarafından yargılandılar. Savunmayı yapan Troçki, Tsereteli'yi, tehlike anında, yani "karşı devrimci bir general devrimin boynuna ip geçirmeye kalkıştığında, Kadetler urganı sabunlarlarken, bizimle beraber mücadele edip ölmeye geleceklerin yine Kronstadt bahriyelileri olacağı" konusunda uyardı. Bu uyarı üç ay sonra tamı tamına doğrulandı; general Kornilov başkaldırıp birliklerini başkente sürdüğünde, Kerenskiy, Tsereteli ve Skobelev Kışlık Sarayın savunulması için Kronstadtlı denizcileri çağırdılar. Acaba ne değişmişti? Haziranda, demokrat baylar anarşiye karşı düzeni koruyorlardı ve hiç bir fikir, hiç bir öngörü onlara işlemiyordu. Yetmiş dört çekimser ve yüz altmış ikiye karşı beş yüz seksen oy-

luk bir çoğunlukla Tsereteli Petrograd Sovyetinden "anarşist" Kronstadt'ın devrimci demokrasinin gözünden düştüğü kararını çıkarttı.

Sabırsızlıkla bekleyen Mariinskiy Sarayı dışlanma kararının alındığını öğrendiğinde, hükûmet hemen Bolşevik merkezin Kronstadtlıları harekete geçirmesini önlemek için başkentle kale arasındaki telefon hatlarını kesti, tüm eğitim gemilerinin Kronstadt sularından çekilmesini emretti ve Sovyetin "koşulsuz itaat etmesini" talep etti. O sırada toplantı hâlindeki Köylü Vekilleri Kongresi "Kronstadtlıları her türlü gıda ikmalini engellemekle tehdit etti." Uzlaşmacıların arkasına saklanan gericilik kesin, mümkünse kanlı bir sonuç peşindeydi.

Genç tarihçilerden Yugov şöyle yazar: "Kronstadt sovyetinin düşüncesizce bir eylemi arzu edilmeyen sonuçlar doğurabilirdi. Bu durumdan uygun bir çıkış yolu bulmak gerekiyordu. İşte bu amaçla Troçki Kronstadt'a gitti, Sovyette söz aldı ve Sovyet tarafından kabul edilen bir beyanat yazdı; bilâhare bu beyanat Troçki'nin gayretiyle Yakornıy meydanındaki bir mitingte oybirliğiyle onaylandı." Kronstadtlı bahriyeliler ilkesel tutumlarından vageçmeksizin pratikte ödün veriyorlardı.

Anlaşmazlığın tatlıya bağlanması burjuva basını öfkeden deliye döndürmüştü: kalede anarşi hüküm sürüyor, özel kağıt para —gazetelerde bunların hayalî tıpkı basımları boy boy tabediliyordu— basılıyor, devlet malları talan ediliyor, kadınlar orta malı, eşkıyalık diz boyu, sarhoş şamataları yapılıyor. Mahallerinde katı bir düzen kurmaktan gururlu denizciler milyonlarca nüsha basan gazetelerin tüm Rusya'ya kendileriyle ilgili iftirayı yaydıklarını okuyunca yumruklarını sıkıyorlardı.

Kronstadtlı subayları teslim alan Preverzev'in adlî memurları bunları peşpeşe serbest bıraktılar. Bu serbest bırakılanlardan hangilerinin daha sonra iç savaşa katıldıklarını ve kaç tane denizcinin, askerin, işçinin ve köylünün bunların elinde can verdiğini tespit etmek ogretici olurdu. Maalesef bunu burada yapmanın imkânı yok.

Hukûmetin otoritesi kurtarılmıştı. Fakat denizciler de uğradıkları hakaretten kazançlı çıktılar. Ülkenin her bir yanından, en soldaki

sovyetlerden, fabrikalardan, alaylardan, mitinglerden kızıl Kronstadt'a kutlama kararları gelmeye başladı. 1. makinalı tüfek alayı tam kadro olarak Petrograd caddelerinde "geçici hükûmete karşı güvensizliklerini uzlaşmaz bir tutumla gösterdikleri için" Kronstadtlılar lehinde gösteri yaptı.

Kronstadt bu arada çok daha anlamlı bir rövanş almaya hazırlanıyordu. Burjuva basının hakaretleri bunu ulusal çapta önemli bir siyasî faktör hâline getirmişti. Milyukov şöyle yazar: "Kronstadt'ta mevzilenen Bolşevizm uygun bir şekilde eğitilmiş ajitatörlerin yardımıyla Rusya üzerine büyük bir propaganda ağı atıyordu. Kronstadt'ın elçileri ya disiplini yok ettikleri cepheye gönderiliyordu ya da mülkiyetin yağmalanmasını kışkırttıkları cephe gerisine, köylere. Kronstadt sovyeti elçileri özel yetkilerle donatıyordu: 'N.N. kaza, nahiye ve köy komitelerinde oy hakkına sahip biri olarak bulunmak, ayrıca mitinglerde konuşma yapmak, istediği yerde istediği zaman toplantı tertip etmek üzere' 'silah taşıma, tüm demiryolları ve gemilerde serbestçe ve bedava seyahat hakkını' haiz olarak 'taşraya gönderilmiştir.' Diğer yandan, 'görevlendirilmiş olan ajitatörün dokunulmazlığı da Kronstadt şehri sovyeti tarafından güvence altına alınmıştır'."

Baltık denizcilerinin yıkıcı faaliyetlerini yeren Milyukov saygıdeğer otoritelerin, kurumların ve gazetelerin varlığına rağmen, nasıl ve niçin Kronstadt sovyetinin o garip yetkisiyle donanmış vaziyetteki tecrit olmuş denizcilerin tüm ülkeyi hiç bir engelle karşılaşmadan dolaşabildiğini, her yerde yatacak yer, yiyecek aş bulabildiğini, tüm halk meclislerine buyur edilebildiğini, her yerde dikkatlice dinlenebildiğini ve tarihî hadiselere nasırlı ellerinin damgasını vurabildiklerini izah etmeyi unutuyor. Liberal siyasetin hizmetindeki tarihçi kendine bu basit soruyu bile sormuyor. Oysa Kronstadt mucizesinin tasarlanabilir olmasının yegâne sebebi denizcilerin tarihî gelişmenin gereklerini pek zeki profesörlerden çok daha derinlikli ifade etmeleriydi. İmlâ hatâlarıyla dolu yetki belgesi, Hegel'in terimleriyle ifade edecek olursak, akla yatkın olduğu için gerçekti. Oysa en keskin görüşlü öznel planlar aldatıcı çıktı, çünkü içlerinde tarihî aklın izi bile yoktu

Sovyetler fabrika komitelerinin gerisinde kalıyorlardı. Fabrika komiteleri kitlelerin. Askerlerse işçilerin. Çok daha büyük bir boyutta da, taşra başkentin gerisindeydi. Daha sonra bunları rastgele bir şekilde, geçerken, bir oyundaymış gibi çözüp yenilerini doğurmak üzere binlerce çelişki doğuran devrim sürecinin kaçınılmaz dinamiği budur. Parti, yani özellikle devrim zamanında diğerlerinden daha az geride kalma hakkı olan örgüt de devrim dinamiğinin gerisinde kalıyordu. Yekaterinburg, Perm, Tula, Nijniy Novgorod, Sormovo, Kolomna, Yuzovka gibi işçi merkezlerinde, Bolşevikler ancak mayıs sonlarında kendilerini Menşeviklerden ayırabildiler. Odessa, Nikolayev, Yelizavetgrad, Poltava ve Ukrayna'nın diğer bölgelerinde, Bolşevikler haziran ortalarında henüz bağımsız örgütlere sahip değillerdi. Bakû, Zlatoust, Bejetsk, Kostroma'da, vs. Menşeviklerden kesin olarak ancak haziran sonunda ayrılabildiler. Dört ay içinde Bolşeviklerin iktidarı alacakları göz önüne alınırsa, bu olgular son derece şaşırtıcı gelebilir. Savaş döneminde parti kitlelerdeki moleküler sürecin ne kadar da gerisinde kalmıştı; Kamenev-Stalin önderliği martta büyük tarihî görevlerden ne kadar da uzaktı! İnsanlık tarihinin bu güne dek tanıdığı en devrimci parti yine de devrim hadiseleri karşısında hazırlıksız yakalanmıştı. Ateş altında kendini yeniden kuruyor ve hadiselerin itkisiyle yolunu buluyordu. Büyük dönemeç sırasında kitleler en soldaki partiden "yüz kat" daha solda bulunuyorlardı.

Doğal bir tarihî sürecin kesinliğiyle meydana gelen Bolşeviklerin etkisindeki artış, daha yakından incelendiğinde, çelişkilerle dolu, zigzaglı ve gelgitliydi. Kitleler türdeş değil, dolayısıyla devrimin ateşini ancak ellerini yakarak ve geri kaçarak körüklemeyi öğreniyorlar. Bolşevikler olsa olsa kitlelerin bu öğrenim sürecini hızlandırabilirlerdi. Sabırla izah ediyorlardı. Ve bu kez tarih onların bu sabrını boşa çıkarmadı.

Bolşevikler karşı konulmaz bir şekilde fabrikalarda, işyerlerinde, alaylarda üstünlük kurarlarken, demokratik duma seçimleri ağırlığı

büyük ölçüde ve giderek artan bir oranda uzlaşmacılara veriyordu. Devrimin en keskin ve en bilmecemsi çelişkisi buydu. Tümüyle proleter Vıborg semt dumasının Bolşevik çoğunluğa sahip olduğu doğruydu. Ama bu bir istisnaydı. Haziranda Moskova belediye seçimlerinde Sosyal-Devrimciler oyların % 60'tan fazlasını aldılar. Bu rakam onları bile şaşırttı: nüfuzlarının gittikçe düştüğünü düşünmekten kendilerini alamıyorlardı. Devrimin gerçek gelişmesi ile onun demokrasi aynasındaki yansımaları arasındaki ilişkileri kavramak için Moskova seçimleri olağanüstü bir imkân sunuyordu. İşçi ve askerlerin ileri kesimleri daha şimdiden uzlaşmacı yanılsamalardan çıkmaya çalışıyorlardı. Aynı esnada, küçük kentlerdeki geniş kesimler daha yeni hareketlenmeye başlamışlardı. Bu dağılmış, saçılmış kitleler için, demokratik seçimler belki de bir ilk imkân ve her hâlükârda kendilerini siyasî olarak ifade etmenin nadir vesilelerinden biriydi.

Daha dün Menşevik veya Sosyal-Devrimci olan işçi, askeri de peşi sıra sürükleyerek, Bolşeviklerden yana oy kullanırken, fayton sürücüsü, hamal, kapıcı, satıcı kız, esnaf, komi, öğretmen oyunu Sosyal-Devrimcilere verme gibi cesur bir eylemle ilk kez siyasî hiçlikten kurtuluyordu. Küçük burjuva katmanlar gözlerinde bugün dalgası onlara kadar varan Şubat Devrimini cisimleştirdiği için gecikerek de olsa Kerenskiy'e oy veriyorlardı. % 60 Sosyal-Devrimci çoğunluğuyla Moskova Duması sönen bir meşalenin son ışımasıydı. Demokrasinin tüm diğer özerk idarî organları için de bu böyleydi. Daha doğdukları anda gecikme nedeniyle iktidarsızlıkla maluldüler. Bu, devrimin gidişatının devrimin yarattığı boranın yerden kaldırdığı ve fır döndürdüğü insan tozlarına değil, işçi ve askerlere bağlı olduğu anlamına geliyordu.

Ezilen sınıfların uyanışının derin ve aynı zamanda basit diyalektiği budur. Devrimin en tehlikeli sapkınlıklarından biri demokrasinin otomatik sayacının dünün, bugünün ve yarının olgularının basit bir toplamasını yapması ve sonra da safkan demokratları devrimin başını kuyruğunda aramaya teşvik etmesinde yatar. Lenin partisine başı kuyruktan ayırmayı öğretiyordu.

22. Sovyetler Kongresi ve Haziran Gösterisi

Keresnkiy'e taarruz için onay veren birinci Sovyetler Kongresi 3 haziranda Petrograd'da Harp Okulu binasında toplandı. Toplam 820 oy hakkına sahip ve 268 istişarî delege vardı. 305 belde sovyetini, 53 kaza ve bölge sovyetini, cephe teşkilâtlarını, cephe gerisindeki askerî kuruluşları ve bazı köylü örgütlerini temsil ediyorlardı. Oy kullanma hakkı en azından 25.000 üyeyi biraraya getiren sovyetlere aitti. 10.000 ilâ 25.000 üyeyi biraraya getirenlerin istişarî, yani tartışmalara katılma hakları vardı. Çok da kesin biçimde gözetilmeyen bu normlara göre, Kongrenin 20 milyondan fazla insanı temsil ettiğini varsayabiliriz. Bir partiye üye olduklarını beyan eden 777 delegeden 285'i Sosyal-Devrimci, 248'i Menşevik ve 105'i Bolşevikti; daha sonra diğer daha az önemli gruplar geliyordu. Sol kanat, yani Bolşevikler ile onlarla sıkıca irtibatlı enternasyonalistler delegelerin beşte birinden azını oluşturuyorlardı. Kongre çoğunluk itibariyle mart ayında kendilerini sosyalist olarak kayda geçirmiş olan ve daha haziran ayında devrimden sıtkını sıyırmış insanlardan meydana geliyordu. Petrograd onlara herhâlde bir ecinniler şehri gibi görünüyordu.

Kongre, Hohenzollernlerin diplomatlarıyla kulis görüşmeleri aracılığıyla Rus devrimini ve Alman sosyal demokrasisini kurtarmaya çalışmış olan zavallı İsviçreli sosyalist Grimm'in ihracının kabul edilmesiyle başladı. Hazırlanan taarruz üzerine derhal bir tartışma açılmasını talep eden sol kanadın önerisi ezici bir çoğunlukla reddedildi. Bolşevikler önemsiz bir grup havasındaydılar. Ama o gün, hattâ o saatte bile, Petrograd'daki işyeri ve fabrika komitelerinin konferansı, yine ezici bir çoğunlukla, ülkenin ancak bir sovyet iktidarıyla kurtarılabileceğini söyleyen bir karar kabul ediyordu.

Ne kadar miyop da olsalar, uzlaşmacılar her gün çevrede olup biteni görmemezilik edemiyorlardı. Bolşeviklerin yeminli düşmanı Lieber, kuşkusuz taşralıların etkisi altında, 4 hazirandaki oturumda, beldelerde kendilerine iktidarın devredilmek istenmediği işe yaramaz hükûmet komiserlerini kınadı. "Hükûmet organlarının çok sayıdaki işlevi, böylesi hadiselerin sonucunda, onlar bunu istemeseler bile, sovyetlerin ellerine geçiyordu." Uzlaşmacılar kendi kendilerini şikâyet ediyorlardı.

Delegelerden biri, bir eğitimci Kongrede devrimin dört ayı boyunca millî eğitimde en ufak bir değişimin bile yaşanmadığını anlattı. Çoğu Kara-Yüzler teşkilâtlarının eski üyeleri olan tüm eski hocalar, müfettişler, müdürler, akademi rektörleri, tüm eski okul programları, gerici ders kitapları ve hattâ eski bakan vekilleri değişmeden yerlerinde duruyorlardı. Ambara tıkılan sadece çarın portreleriydi, ama ilk fırsatta yerlerinden çıkartılabilirlerdi.

Kongre, İmparatorluk Dumasına ve Devlet Konseyine el kaldırmaya cüret edemiyordu. Menşevik konuşmacı Bogdanov Duma ve Devlet Konseyinin "ne de olsa ölü, varolmayan kurumlar oldukları-nı" söyleyerek gericilik karşısındaki pısırıklığını gizliyordu. Martov bir polemikçi alaycılığıyla şöyle cevap vermişti: "Bogdanov Duma'yı yok saymamız gerektiğini söylüyor, ama varlığına kastetmeye gelince susuyor."

Kongre, çok sağlam bir hükûmet yanlısı çoğunluğa rağmen, endişe ve belirsizlik atmosferi içinde geçti. Yurtseverlik soğumaya yüz tutmuştu ve çok zayıf ışıldıyordu. Kitlelerin hoşnutsuz oldukları, ülkede, özellikle de başkentte Bolşeviklerin Kongrede olduklarından çok daha güçlü oldukları açıkça görülüyordu. Özüne indirgendiğinde Bolşevikler ile uzlaşmacılar arasındaki tartışma şu mesele etrafında dönüyordu: demokrasi kimlerle yoluna devam edecek, emperyalistlerle mi yoksa işçilerle mi? Antantın gölgesi Kongrenin üzerinde uçuyordu. Taarruz meselesi en baştan çözüme bağlanmıştı, artık demokratlar taviz verebilirlerdi.

Tsereteli şu tavsiyede bulunuyordu: "Bu kritik anda halkın dava-

sında yararlanılabilecek en ufak bir toplumsal güç bile terazinin dışında bırakılmamalıdır." Burjuvaziyle koalisyon işte böyle motive ediliyordu. Proletarya, ordu ve köylüler her adımda demokratların planlarıyla çatıştığından, Bolşeviklerle savaş kisvesi altında halka karşı savaş açılması zorunluydu. Tsereteli Kadet Pepelyayev'i teraziden dışlamamak için Kronstadtlı bahriyelileri cemaatten atıyordu. Koalisyon 52 çekimser, 126 karşı oya karşı 543 oyluk bir çoğunlukla kabul edildi.

Bu Harp Okulundaki devasa ve bütünlüksüz meclis toplantısı beyanatlarının tumturaklığı ve pratik meseleler karşısındaki muhafazakâr hasisliğiyle ayırdediliyordu. Bu durum tüm kararlara bir gönülsüzlük ve ikiyüzlülük kaşesi vuruyordu. Kongre Rusya'nın tüm uluslarına kendi kaderlerini tayin hakkı tanıyordu tanımasına, ama bu hakkın anahtarını ezilen ulusların kendilerine değil, uzlaşmacıların içinde çoğunluk oluşturmayı umdukları ve bugün hükûmet karşısında yaptıkları gibi, emperyalistler karşısında da teslim bayrağını çekmeye hazırlandıkları gelecekteki Kurucu Meclis'e bırakmak kaydıyla.

Kongre sekiz saatlik işgünü üzerine kararı kabul etmeyi reddetti. Tsereteli koalisyonun bu yerinde saymasını halkın çeşitli kesimleri arasındaki çıkarları uzlaştırmanın güçlüğüyle açıklıyordu. Sanki tarihte tek bir büyük iş bile ilerici çıkarların gerici çıkarlar karşısındaki zaferiyle değil de, "çıkarların uyumu" sağlanarak başarılmış gibi!

Sovyet iktisatçısı Gromann sonlara doğru kaçınılmaz kararını oya sundu: yaklaşan iktisadî çöküş ve devlet düzenlemesinin gerekliliği üzerine. Kongre bu ayinsel kararı kabul etti, ama sadece her şeyin eskiden olduğu gibi kalması için.

Troçki 7 haziranda şöyle yazıyordu: "Grimm'i ihraç eden Kongre gündemine geçti. Ama kapitalist kârlar Skobelev ve iş arkadaşları için hâlâ dokunulmazlıklarını koruyor. İaşe krizi her saat daha da ağırlaşıyor. Diplomatik alanda, hükûmet darbe üstüne darbe alıyor. Son olarak, histerik biçimde ilân edilen taarruz hiç kuşkusuz pek yakında halkın üzerine canavarca bir macera olarak çullanacak."

"Biz sabırlıyız ve daha bir kaç ay Lvov-Tereşçenko-Tsereteli hü-

kûmetinin aydınlık faaliyetini sükûnet içinde gözlemeye hazırız. Kendimizi hazırlamamız için zamana ihtiyacımız var. Ama köstebek toprak altında çok iyi kazar. Ve 'sosyalist' bakanların yardımıyla, iktidar sorunu hepimizin sandığından çok daha erken bu kongrenin üyelerinin üstüne düşebilir."

Kitleler karşısında yüksek bir otorite elde etmeye çalışan liderler Kongreyi günün tüm anlaşmazlıkları içine sokuyor ve böylece Petrograd işçi ve askerlerinin gözünde onun acımasızca itibarını zedeliyorlardı. Bunlardan en ses getireni İçişleri bakanı olarak 1905 Devrimini ezerek kendine bir ün sağlayan eski çarlık ileri gelenlerinden Durnovo'nun villasıyla ilgili hadiseydi. Bu iğrenç ve vurguncu bürokratın boş duran villası özellikle çocukların gözde oyun mekânı hâline gelen uçsuz bucaksız bahçesi yüzünden Vıborg semtinin işçi örgütlerince işgal edilmişti. Burjuva basını villayı yağmacı ve korsan yatağı, Vıborg semtinin Kronstadt'ı gibi sunuyordu. Hiç kimse gidip de gerçekte ne olup bittiğine bakma zahmetine katlanmıyordu. Tüm büyük meselelerden özenle kaçınan hükûmet dipdiri bir arzuyla villayı kurtarmaya girişti. Yürütme Komitesinden etkili tedbirler alması istendi ve Tsereteli de bunu reddetmedi. Savcı yirmi dört saat içinde anarşist grubun villadan atılması emrini verdi. Askerî harekâtı haber alan işçiler alarm zillerini çaldılar. Anarşistler silahlı direniş tehdidinde bulundular, yirmi sekiz fabrika bir protesto grevi ilân ettiler. Yürütme Komitesi Vıborg semti işçilerini karşı devrimin maşaları olarak kınayan bir bildiri yayınladı. Benzer bir hazırlıktan sonra, adalet ve polis temsilcileri aslanın yuvasına sızdılar. Fakat bir çok kültürel işçi derneğinin yuvalandığı villada aşayişin berkemal olduğu görüldü. Yetkililer utanç içinde geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu hikâye burada da bitmedi.

9 haziranda, Kongrede bir bomba patladı: sabahki *Pravda* ertesi gün için bir gösteri çağrısı yayınlamıştı. Korkmayı ve korkutmayı çok iyi bilen Çheidze boğuk bir sesle söyle dedi: "Eğer Kongre önlem almazsa, yarınki gün felâket olur." Dehşete kapılan delegeler kafalarını kaldırdılar.

Petrogradlı işçi ve askerlerle Kongrenin karşı karşıya gelmesi fikri dupedüz durum tarafından dayatılıyordu. Kitleler Bolşevikler üzerinde baskı yapıyorlardı. Taarruz vesilesiyle gücünün kırılmasından ve cephelerde dağılıp gitmekten çekinen garnizon özellikle kaynıyordu. Buna bir de yeni bir huzursuzluk gelip eklendi: *Asker Hakları Beyannamesi 1. Nolu Prikaz*'a ve orduda yerleşmiş fiilî rejime göre büyük bir gerileme gösteriyordu. Gösteri inisyatifi Bolşeviklerin askerî örgütünden geliyordu. Önderleri, olayların da bilâhare gösterdiği gibi haklı olarak, eğer parti önderliği ele almazsa, askerlerin kendiliklerinden sokağa dökülebileceklerini ifade ediyorlardı. Bununla birlikte, kitlelerdeki ani görüş değişikliğini belirlemek çok da kolay değildi. Bizzat Bolşeviklerdeki kimi tereddütler buradan kaynaklanıyordu. Volodarskiy işçilerin sokağa ineceklerine inanmıyordu. Gösterinin alacağı karakter konusunda da şüpheler vardı.

Askerî örgütün temsilcileri saldırıya ve misillemeye uğrama kaygısıyla askerlerin silah kuşanacaklarını ileri sürüyordu. Temkinli Lomskiy "gösteri nasıl geçecek?" diye soruyor ve yeni bir tartışma yapılmasını istiyordu. Stalin "askerlerdeki mayalanmanın tamamlandığını işçilerdeki haleti ruhiyenin ise o denli kararlı olmadığını" tahmin ediyordu, ama yine de hükümete karşı bir direniş göstermenin gerekli olduğunu düşünüyordu. Her zaman kavgayı kabullenmekten çok ondan kaçınmaya yatkın olan Kalinin özellikle işçiler söz konusu olduğunda gerçek bir gerekçe bulunmadığını öne sürerek gösteriye karşı olduğunu belirtti: "Gösteri yapay olacak". 8 haziranda kaza temsilcileriyle yapılan bir istişarede, bir çok ön oylamadan sonra, 22 çekimser ve 6 karşı oya karşılık yüz otuz bir oy çıkmıştı gösteri lehinde. Mejrayontsı komitesi de 10 haziran olarak saptanan gösteriye katılmaya karar verdi.

Sosyal-Devrimci ve Menşeviklere karşı ajitasyona girişme imkânı vermemek için hazırlık çalışmaları son ana dek gizli yürütülmüştü. Bu gayet meşru temkinlilik tedbiri bilâhare bir askerî komplonun kanıtı olarak yorumlandı. Gösteri tertipleme kararına fabrika ve işyeri komiteleri merkezi [illegible] de olur vermişti. Yagov şöyle yazar:

"Troçki'nin baskısıyla, Lunaçarskiy'in itirazlarına rağmen, Mejrayontsı komitesi gösteriye katılma kararı aldı." Hazırlıklar büyük bir enerjiyle yürütüldü.

Gösteri sovyetler iktidarının bayrağını dalgalandıracaktı. Mücadele sloganı "Kahrolsun on kapitalist bakan!" idi. Burjuvaziyle koalisyondan vazgeçilmesi talebinin en basit ifadesiydi bu. Yürüyüş Kongrenin yapıldığı Harp Okulu binasına doğru ilerleyecekti. Böylece hükûmeti devirmenin değil, sovyet önderlerine baskı yapmanın söz konusu olduğu vurgulanacaktı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Bolşeviklerin daha önceki konferanslarında başka sesler duyulmuştu. Söz gelimi o zamanlar genç bir merkez komite üyesi olan Smilga "eğer olaylar bir çatışmaya dönüşme eğilimi gösterirse, PTT'yi ve cephaneliği işgal etmekten kaçınmamayı" öneriyordu.

Bir diğer konferans iştirakçisi, Petrograd komitesi üyesi Latsis Smilga'nın önerisi reddedilince not defterine şöyle yazmıştı: "Ben buna uyamam... Gerekirse silah kuşanıp garları, cephanelikleri, bankaları, PTT'yi makinalı tüfek alayının yardımıyla ele geçirmek için Semaşko ve Rahiya yoldaşlarla bir yolunu buluruz." Semaşko makinalı tüfek alayında subay, Rahiya da bir işçi, en savaşçı Bolşeviklerden biriydi.

Böylesi ruh hâlleri kolayca anlaşılabilir. Partinin yolu büsbütün iktidarın fethine doğru yöneliyordu ve tek yapılacak şey durumu değerlendirmekti. Petrograd'da Bolşevikler lehinde bir görüş kayması meydana geliyordu; ama taşrada aynı süreç çok ağır gelişiyordu; son olarak cephenin de Bolşeviklere karşı güvensizliğinden kurtulmak için daha taarruzdan ders çıkarması gerekiyordu. Dolayısıyla Lenin nisan ayındaki konumunu koruyordu: "sabırla izah etmek."

Suhanov hatıralarında 10 haziran gösterisinin programını Lenin'in, "eğer koşullar müsait olursa", iktidara ele koymaya yönelik gerçek bir manevrası olarak tasvir eder. Oysa, meseleyi böyle koymak için, Lenin'in alaycı bir ifadeyle "biraz solda" dediği bazı Bolşeviklerden başka kimse yoktu ortada. Suhanov'un keyfî varsayımla-

rıyla Lenin'in sayısız konuşma ve makalesinde ifade ettiği siyasî çizgisini karşı karşıya getirmeye bile çalışmaması manidardır.[1]

Yürütme Komitesi Bürosu derhal Bolşeviklerden gösteriyi iptal etmelerini istedi. Hangi hakla? Biçimsel olarak, gösteri ancak devlet iktidarınca yasaklanabilirdi. Ama o bunu hayal bile edemiyordu. Öyleyse nasıl olur da iki siyasî parti blokunun önderliğindeki bir "özel örgüt" olan Sovyet bir üçüncü şahsın gösterisini yasaklayabilirdi? Bolşevik merkez komitesi boyun eğmeyi reddetti, ama gösterinin barışçı niteliğini de tekrar vurgulamaya karar verdi. İşçi muhitlerinde, 9 haziranda, Bolşeviklerin bir ilânı afişlenmişti. "Biz özgür yurttaşlarız, protesto etme hakkımız var ve çok geç olmadan bu hakkımızı kullanmak istiyoruz. Barışçı bir gösteri yapma hakkımız kazanılmış bir haktır."

Sorun uzlaşmacılar tarafından Kongrenin gündemine taşındı. İşte o sırada Çheidze felâketle ilgili ünlü sözlerini sarfetti ve tüm gece toplantıya devam edilmesi gerektiğini ekledi. Jirond soyundan bir Prezidyum üyesi, Gegeçkori konuşmasını Bolşeviklere yönelik kaba bir sataşmayla tamamladı: "Bu büyük davadan kirli ellerinizi çekin!" Bolşeviklerin konuyu gruplarında tartışmak için talep ettikleri mühlet tanınmadı. Kongre üç gün boyunca bütün gösterileri yasaklamak kararı aldı. Bolşeviklere vurulan bu darbe aynı zamanda hükûmete de bir gözdağıydı: sovyetler yastıklarının altındaki iktidarı görmemezliğe gelmeye devam ediyorlardı.

Aynı saatlerde Milyukov Kazaklar Kongresinde konuşuyor ve Bolşevikleri "Rus devriminin baş düşmanları" olarak niteliyordu. Bu devrimin en iyi dostu şimdi, eşyanın mantığına uygun olarak, Milyukov'un kendisiydi, her ne kadar daha Şubatın arifesinde Rus halkının devrimi yerine Almanlara yenilgiyi tercih etse de. Kazaklar kendisine Lenincilere karşı nasıl davranmaları gerektiğini sorduğunda, Milyukov şöyle cevap vermişti: "Bu bayların işini bitirmek vakti gelmiştir." Burjuvazinin lideri çok acele ediyordu. Tabiatıyla kaybedecek zamanı yoktu.

Bununla birlikte, fabrika ve alaylardaki mitinglerde yarın için "Tüm iktidar sovyetlere!" sloganlarıyla sokağa dökülme kararı alını-

[1] Bu konuda cildin sonundaki 3 nolu Ekteki ayrıntılara bmkz.

yordu. Sovyetler Kongresi ile Kazaklar Kongresinin gürültüsü içinde Vıborg semt dumasına Bolşeviklerden otuz yedi, Sosyal-Devrimci ve Menşevik bloktan yirmi iki ve Kadetlerden dört üyenin seçilmesi olgusu hiç farkedilmedi bile.

Kongrenin sağın bir darbe yapma tehlikesinin bulunduğuna dair müphem bir gönderme içeren kategorik kararı karşısında Bolşevikler meseleyi gözden geçirmeye karar verdiler. Barışçı bir gösteri istiyorlardı, bir ayaklanma değil ve yasaklanmış gösteriyi bir yarı ayaklanmaya dönüştürmek için gerekçeleri yoktu. Kongre Prezidyumu da kendi yönünden önlemler almayı kararlaştırdı. Yüzlerce delege onarlık gruplar hâlinde toplanmışlar ve gösteriyi engellemek üzere işçi muhitlerine ve kışlalara gönderilmişlerdi. Ertesi sabah Tavriçeskiy Sarayına gidip sonuçları rapor edeceklerdi. Köylü vekilleri yürütme komitesi de bu kampanyaya katıldı ve bu iş için içlerinden yetmiş kişiyi görevlendirdi.

Ummadıkları yollardan da olsa Bolşevikler yine de amaçlarına ulaşmışlardı: Kongre delegeleri başkent işçi ve askerleriyle tanışmak zorunda kalmışlardı. Dağa peygamberlere yaklaşmak izni verilmemişti, ama buna karşılık peygamberler dağa gitmek zorunda kalmışlardı. Buluşma çok yapıcı oldu. Moskova Sovyetinin gazetesi *İzvestiya*'da bir Menşevik muhabir şu tabloyu çiziyordu: "Tüm gece boyunca, Kongre çoğunluğu beş yüzden fazla üye, gözünü kırpmadan, onarlı takımlar hâlinde, insanları gösteriden vazgeçmeye ikna etmeye çalışarak Petrograd'ın işyerlerini, fabrikalarını ve kışlalarını dolaştılar. Kongre çok sayıda fabrika ve işyerinde ve belli sayıda garnizonda otoritesini kabul ettiremedi... Kongre üyeleri çoğu zaman dostça olmayan şekilde, düşmanca karşılandılar ve sık sık öfkeyle kovuldular." Sovyetin resmî organı hiç de abartmıyordu; tersine iki dünyanın bu gece buluşmasının çok renkli bir tablosunu çiziyordu.

Petrograd kitleleri her hâlükârda bundan böyle kimin bir gösteriye karar verebileceği veya onu iptal edebileceği konusunda hiç bir kuşkuya yer bırakmıyorlardı. Putilov fabrikasının işçileri Kongrenin gösteri aleyhindeki çağrısını asmaya ancak *Pravda*'dan bu çağrının

Bolşeviklerin kararına aykırı olmadığını okuduktan sonra razı olmuşlardı. Tıpkı Putilov fabrikasının işçi muhitlerinde olduğu gibi, garnizondaki birinci keman olan makinalı tüfek alayı her iki yürütme komitesinin başkanları Çheidze ve Avksentiyev'in raporlarını duyduktan sonra şu kararı aldılar: "Bolşevik merkez komitesi ve askerî örgütüyle anlaşmalı olarak, alay sokağa çıkışını erteler..."

Arabulucular tugayı uykusuz bir geceden sonra Tavriçeskiy Sarayına tam bir moral bozukluğuyla döndüler. Kongrenin karşı konulmaz otoritesine güveniyorlardı, ama bir güvensizlik ve düşmanlık duvarına toslamışlardı. "Kitlelere Bolşevikler hâkim olmuş". "Menşeviklere ve Sosyal-Devrimcilere düşmanca davranıyorlar". "Yalnızca *Pravda*'ya inanıyorlar". Her yerde şöyle haykırılıyordu: "Biz sizin yoldaşınız değiliz." Delegeler peşpeşe ağır bir hezimete uğradıklarını rapor ediyorlardı.

Kitleler Bolşeviklerin kararına uymuşlardı. Ama bu uysallık protestosuz, öfkesiz kabul edilmedi. Kimi işletmelerde merkez komiteyi kınama kararları oya sunuldu. Mahallelerde parti üyeleri arasındaki en ateşliler parti kartlarını yırtıyorlardı. Bu ciddî bir uyarıydı.

Üç gün için gösterileri yasaklayan uzlaşmacılar gerekçe olarak Bolşeviklerin eyleminden yararlanmak isteyen bir monarşist komployu öne sürmüşlerdi. Kazak kongresinin bir kısmının suç ortaklığından ve karşı devrimci birliklerin Petrograd üzerine yürüyüşünden bahsediyorlardı. Gösteriyi iptal ettikten sonra, Bolşeviklerin komplo hakkında izahat istemeleri şaşırtıcı değildi. Buna cevap vermek yerine, Kongre liderleri Bolşevikleri komplo düzenlemekle suçlamışlardı. Durumu böylece kurtarmaktan pek memnunlardı.

Uzlaşmacıların 9 haziranı 10'a bağlayan gece kendilerini son derece sarsan bir komployu ortaya çıkardıklarını kabul etmek lâzım: kitlelerin kendilerine, yani Uzlaşmacılara karşı Bolşeviklerle birleşme komploları. Bununla beraber, Bolşeviklerin Sovyete boyun eğişinden cesaret alan uzlaşmacılar panik geçtikten sonra dehşetle patladılar. Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler demir yumruklarını göstermeye karar verdiler. 10 haziranda Menşevik gazetesi şöyle yazı-

yordu: "Leninistleri dalaverecilikle ve devrime ihanetle suçlama vakti gelmiştir." Yürütme Komitesinin başkanı Kazak Kongresinde Bolşeviklere karşı Sovyeti savunmalarını rica etmişti. Kongre başkanı Ural atamanı Dutov ona şöyle cevap verdi: "Biz Kazaklar asla sovyetlerle kavgaya tutuşmayacağız." Bolşeviklere karşı gericiler Sovyetle beraber yürümeye bile hazırdılar, tabiî onu bilâhare daha emin bir şekilde boğmak için.

11 haziran günü tehditkâr bir yargıçlar kurulu toplandı: Yürütme Komitesi, Kongre Prezidyumu üyeleri, grup liderleri, toplam yaklaşık yüz kişi. savcı her zaman olduğu gibi Tsereteli'ydi. Öfkeden kudurmuş bir şekilde sert bir bastırma harekâtı talep etti ve her zaman Bolşevikleri kovuşturma taraflısı olup, bir türlü darbe vurmaya karar veremeyen Dan'ı öfkeyle bir kenara etti. "Bugün Bolşeviklerin yaptığı şey fikir propagandası falan değil, düpedüz komplodur... Bolşevikler bizi affetsinler! Artık başka mücadele yöntemlerine başvuracağız... *Bolşevikleri silahsızlandırmamız lâzım.* Şimdiye dek ellerinde bulundurdukları muazzam teknik araçları onlara bırakamayız. Makinalı tüfekleri ve diğer silahları onların eline bırakamayız. Komploya müsaade etmeyeceğiz." Bunlar yeni noktalardı. Bolşevikleri silahsızlandırmak ne anlama geliyordu? Suhanov bu konuda şöyle yazar: "Ne de olsa Bolşeviklerin kendilerine ait bir silah depoları yoktu. Nitekim, tüm silahlar kitle hâlinde Bolşevikleri izleyen asker ve işçilerdeydi. Bolşeviklerin silahsızlandırılması proletaryanın silahszılandırılmasından başka bir anlama gelemez. Dahası bu birliklerin silahsızlandırılmasıdır."

Bir başka ifadeyle, burjuva demokrasisinin gericiliğin ihtiyaçları doğrultusunda ayaklanmayı zafere ulaştıran işçileri silahsızlandırmak istediği devrimin klasik anı geliyordu. Kimileri okumuş yazmış demokrat beyefendiler silahsızlandıranlara değil, silahsızlandırılanlara sempati duyuyorlardı, tabiî eski tarih kitapları söz konusu olduğu müddetçe. Fakat aynı sorun gerçek hayatta önlerine geldiğinde, buna uymuyorlardı. Tsereteli gibi uzun yıllarını hapiste geçirmiş bir devrimcinin, dünün Zimmerwaldçısının işçileri silahsızlandırma işini

üstlenmesi yenir yutulur bir şey değildi. Salon donup kalmıştı. Taşra delegeleri sanki kendilerini uçuruma doğru sürüklediklerini hissetmişlerdi. Subaylardan biri bir histeri krizine tutulmuştu.

Tsereteli'den daha az solgun olmayan Kamenev yerinden kalkıp salonda yankı bulan güçlü bir ses tonuyla şöyle bağırmıştı: "Bakan bey, eğer boş lâflar savurmuyorsanız, kendinizi nutukla sınırlamayın. Tutuklayın beni, devrime karşı komplodan yargılayın." Bolşevikler oturumu protesto ederek, partilerine karşı sergilenen bu komediye iştirak etmeyi reddederek salonu terkettiler.

Tsereteli'nin imdadına Lieber yetişti. Tsereteli'nin bastırılmış kudurganlığı kürsüde Lieber'in histerik öfkesiyle yer değiştirdi. Lieber acımasız önlemler talep ediyordu. "Eğer Bolşeviklere doğru yönelen kitleleri yanınızda görmek istiyorsanız, Bolşeviklerle bozuşun".

Her zamanki gibi etkileyici olan Lunaçarskiy hemen çoğunlukla ortak bir dil bulmaya çalıştı: Bolşevikler onu niyetlerinin barışçı bir gösteri olduğu konusunda temin etseler de, kendi tecrübesi onu "gösteri tertip etmenin yanlış" olduğuna ikna etmişti. Yine de anlaşmazlığı çok büyütmemek lâzımdı. Lunaçarskiy hasımlarını yatıştıramadı, ama dostlarını öfkelendirdi. Bataklık liderlerinin en deneyimlisi, ama aynı zamanda en kısırı olan Dan Cizvit edasıyla şöyle diyordu: "Biz sol akımla mücadele etmiyoruz, mücadelemiz karşı devrimle. Arkanızda uysal Alman ajanlarının bulunması bizim suçumuz değil." Bu gönderme bir iddia yerine geçiyordu. Kuşkusuz bu baylar hiç bir Alman ajanını teşhis edemiyorlardı.

Tsereteli büyük bir darbe indirmek niyetindeydi. Dan vuracak gibi yapmakla yetinmek taraflısıydı. İktidarsız Yürütme Komitesi Dan'ın görüşünü benimsedi. Ertesi gün kongreye önerilen karar tasarısı Bolşeviklere karşı istisnaî bir yasa karakterindeydi, ama hiç bir pratik yaptırıma sahip değildi.

Kongrede Bolşevikler tarafından yapılan yazılı bir beyanatta şöyle deniyordu: "Delegelerinizin fabrika ve alayları ziyaretinden sonra hiç kuşkuya yer bırakmayacak bir şekilde ortaya çıktı ki, eğer gösteri yapılmadıysa bu sizin yasak koymanızdan değil, bizim partimizin

onu iptal etmesi yüzündendir... Bir askerî komplo kurgusu Petrograd proletaryasının silahsızlandırılmasını ve garnizonun dağıtılmasını sağlamak için geçici hükûmetin bir üyesi tarafından ortaya atılmıştır. Devlet iktidarı tümüyle Sovyete geçseydi ve Sovyet de bizim ajitasyonumuzu engellemeye çalışsaydı bile, bu bizi pasif bir şekilde boyun eğmeye değil, bizi sizden ayıran uluslararası sosyalizm fikri uğruna hapise ve tüm diğer cezalara katlanmaya zorlardı."

Sovyet çoğunluğu ve azınlığı üç gün boyunca, sanki bir kader savaşı söz konusuymuş gibi, göğüs göğüse gelmişlerdi. Ama her iki taraf da son anda bir adım geri attılar. Bolşevikler gösteri yapmaktan vazgeçtiler; uzlaşmacılar da işçileri silahsızlandırmaktan.

Tsereteli dostları arasında azınlıkta kalmıştı. Yine de kendi açısından haklıydı. Burjuvaziyle ittifak politikası koalisyonu kabul etmeye yanaşmayan kitleleri tümüyle zayıflatmanın kaçınılmaz olduğu bir noktaya varmıştı. Uzlaşma siyasetini başarıya ulaştırmak, yani burjuvazinin parlamenter egemenliğinin yerleştirilmesini sağlamak ancak işçi ve askerlerin silahsızlandırılmasıyla mümkündü. Tsereteli kendi açısından haklıydı ama öte yandan güçsüzdü. Ne işçiler ne de askerler kendi arzularıyla silah bırakacak değillerdi. Dolayısıyla onlara karşı güç kullanmak gerekiyordu. Ama güç Tsereteli'den yana değildi. Tek bir şeyler umabileceği kesim gericilerdi. Ama onlar da Bolşevikleri ezdikten sonra, derhal uzlaşmacıların sovyetini imhaya girişirler ve Tsereteli'ye onun eski bir mahpustan başka bir şey olmadığını hatırlatırlardı. Ama daha sonraki hadiseler de göstermiştir ki, gericilerde bile böyle bir güç yoktu.

Bolşeviklerle savaşmak gerektiğini ileri süren Tsereteli siyasî gerekçe olarak onların proletaryayı köylülerden koparmalarını gösteriyordu. Martov ona şu cevabı vermişti: "Tsereteli kendisine rehberlik eden fikirleri köylülükten almıyor; sağ kanat Kadetler, kapitalistler, soylu mülk sahipleri, emperyalistler, Batılı burjuvalar: işte işçi ve askerlerin silahsızlandırılmasını isteyen onlar." Martov haklıydı: mülk sahibi sınıflar tarihte bir çok kez kendi iddialarını köylülerin ardına gizlemişlerdir.

Lenin'in nisan tezlerinin yayınlanmasından beri, proletaryanın köylülükten tecrit olması tehlikesi ileri sürüldü hep. Devrimi geriletmek isteyen herkes temel gerekçe olarak bunu gösterdi. Lenin'in Tsereteliyi "eski Bolşevikler"le kıyaslaması boşuna değildi.

1917'deki incelemelerinden birinde Troçki bu konuda şöyle yazıyordu: "Partimizin Sosyal-Devrimcilerden ve Menşeviklerden tecrit olması, hattâ en büyük tecrit, hapishane hücresi bile hiç bir şekilde proletaryanın köylerde ve kentlerdeki ezilen kitlelerden tecriti anlamına gelmez. Tersine, devrimci proletarya kendi politikasını açıkça sovyetin bugünkü yöneticilerinin kurnaz inkârcılığıyla karşı karşıya getirerek, olsa olsa milyonlarca köylüye hayırlı bir siyasî ayrışma imkânı sunar, kır yoksullarının Sosyal-Devrimci zengin mujiklerin hain önderliğinden kopmasını sağlar ve sosyalist proletaryanın gerçek halkçı, plebyen devrimin yöneticisi hâline gelmesine yardım eder."

Fakat Tsereteli'nin bu tümüyle yanlış düşüncesi yine de ayakta kalmayı başardı. Ekim ayaklanmasının arifesinde, bir çok "eski Bolşevik"in ayaklanmaya karşı öne sürdükleri iki kat daha güçlü bir iddia şeklinde hortlayıverdi. Bir kaç yıl sonra, Ekime karşı ideolojik gericilik dönemi başladığında, Tsereteli'nin formülü epigonlar okulunun başlıca kuramsal aracı hâline geldi.

Giyaplarında Bolşevikleri yargılayan Kongrenin aynı oturumunda, Menşeviklerin bir temsilcisi ansızın bir sonraki pazar günü, 18 haziranda Petrograd ve diğer büyük şehirlerde tüm düşmanlara demokrasinin birliği ve gücünü göstermek amacıyla işçi ve askerlerin bir gösterisinin yapılmasını önerdi. Öneri biraz şaşkınlıkla da olsa kabul edildi. Bir ay kadar sonra Milyukov uzlaşmacıların beklenmedik dönüşlerini gayet zekice şöyle izah ediyordu: "Sovyetler Kongresinde Kadetlerin nutuklarını atan, 10 hazirandaki silahlı gösteriyi engelleyen, ...sosyalist bakanlar bizimle yakınlaşmakta çok ileriye gittiklerini, ayaklarının altındaki toprağın kaydığını hissettiler. Ürkerek aniden Bolşeviklere doğru döndüler." 18 haziran tarihinde bir gösteri yapmak için karar vererek tabiî ki Bolşeviklere dönmüş olmuyorlar-

dı, ama Bolşeviklere karşı kitlelere dönüyorlardı. İşçi ve askerlerle olan gece karşılaşmaları sovyet yöneticilerini genel olarak biraz sarsmıştı. Bu nedenle, Kongrenin başında tasarlananın aksine, hükûmet adına alelacele İmparatorluk Dumasının ilgasına ve 30 eylül tarihinde Kurucu Meclisin toplanmasına karar verildi. Gösteride atılacak sloganlar kitlelerin öfkesini çekmeyecek şekilde seçildi ve ayarlandı: "genel barış", "en kısa zamanda Kurucu Meclisin toplanması", "demokratik cumhuriyet". Taarruz ya da koalisyon üzerine tek bir sözcük yoktu. Lenin *Pravda*'da şöyle diyordu: "Geçici hükûmete tam güvenininiz nereye gitti baylar?... Bir sus payı mı aldınız?" Bu alay hedefine ulaşmıştı: uzlaşmacılar kitlelerden içinde yer aldıkları hükûmete güven göstermelerini talep etmeye cesaret edemediler.

İşçi mahallelerini ve kışlaları bir daha ziyaret eden sovyet delegeleri gösteri arifesinde Yürütme Komitesine tümüyle olumlu raporlar verdiler. Bu istihbaratın kendine getirdiği ve kibirlileştirdiği Tsereteli Bolşeviklere şöyle seslendi: "Önümüzde devrimci güçlerin açık seçik ve dürüst geçitleri var... Şimdi hepimiz çoğunluğun kimin arkasında dizildiğini göreceğiz: sizin mi bizim mi?" Bolşevikler daha bu ihtiyatsız bu formül dile getirilmeden blöfü görmüşlerdi. *Pravda* şöyle yazıyordu: "10 haziranda gösterisini yapacağımız hedefler için mücadele etmek üzere 18 haziran gösterisine katılacağız."

Kuşkusuz, en azından görünürde demokrasinin en büyük birlik gösterisi olan Mart cenaze merasimlerinin anısına, yürüyüş güzergâhı bu kez de Mart meydanına, Şubat kurbanlarının mezarlarına doğru saptanmıştı. Ama güzergâh dışında, mazide kalan Mart Günlerini hatırlatan hiç bir şey yoktu. Yaklaşık dört yüz bin kişi katılmıştı korteje, yani cenaze merasimlerine katılanların çok azı. Bu sovyet gösterisinden yalnızca sovyetlerle koalisyon hâlindeki burjuvazi değil, demokrasinin daha önceki yürüyüşlerinde kayda değer bir yer işgal eden radikal *intelligentsiya* da kaçınmıştı. Kortejde sadece fabrikalar ve kışlalar vardı.

Mart Meydanında toplanan kongre delegeleri pankartları okuyup sayıyorlardı. İlk Bolşevik sloganlar alayla karşılandı. Bir gün önce,

Tsereteli cansiparane meydan okumamış mıydı? Ama aynı sloganlar bir daha bir daha tekrar ediyordu: "kahrolsun on kapitalist bakan!", "kahrolsun taarruz!", "tüm iktidar sovyetlere!". Yüzlerdeki alaycı gülümseyişler donuyor ve yavaşça kayboluyorlardı. Bolşevik bayrakları göz alabildiğine dalgalanıyordu. Delegeler bu sevimsiz sayım işinden vageçtiler. Bolşeviklerin zaferi ayan beyan belliydi. Suhanov şöyle yazar: "Şurada burada Bolşevik bayrak ve flamalar silsilesi Sosyal-Devrimci ve resmî sovyet sloganlarıyla kesintiye uğruyordu. Ama bunlar o koca kitle içinde boğulup kalmışlardı." Sovyetin resmî organı ertesi gün "geçici hükûmete güven telkin eden sloganların bulunduğu pankartların" nasıl bir "öfkeyle yırtıldığını" anlatıyordu. Bu sözlerde açık bir abartma vardır. Geçici hükûmet lehindeki pankartlar yalnızca üç grup tarafından taşınıyordu: Plehanov çevresi, bir Kazak birliği ve Bund'a bağlı bir avuç Yahudi entelektüel. Terkibi itibariyle siyasî bir anomali izlenimi veren bu üçlü kombinasyon rejimin güçsüzlüğünü sergileme görevini yüklenmişti sanki. Plehanovcular ile Bund kalabalığın düşmanca çığlıkları altında pankartlarını kıvırmak zorunda kalmışlardı. Kazaklara gelince, dikkafalılık ettiklerinden bayrakları göstericiler tarafından gerçekten çekip alındı ve yırtıldı.

İzvestya'nın tasviri şöyleydi: "O zamana dek sessizce akıp giden sel bir anda taşan ilkbahar sularının dev bir nehrine dönüştü." Bu, Bolşevik bayraklara sarılı Vıborg semtiydi. "Kahrolsun on kapitalist bakan!" Fabrikalardan biri şu pankartı çıkarmıştı: "Yaşama hakkı mülkiyet hakkının üstündedir!" Bu slogan hiç bir parti tarafından telkin edilmemişti.

Yıldırımla vurulmuşa dönen taşralılar gözleriyle liderlerini arıyorlardı. Onlarsa ya gözlerini kaçırıyorlar ya da sıvışıyorlardı. Bolşevikler taşralılar üzerinde baskı kuruyorlardı. Küçük bir komplocu gruba benziyorlar mıydı? Delegeler bunun böyle olmadığı sonucuna varıyorlardı. Resmî oturumlardakinden daha farklı bir tonda şöyle itiraf ediyorlardı: "Petrograd'da evet, bir güçsünüz, ama taşrada ve cephede aynı durum geçerli değil. Petrograd tüm ülkeye karşı gelemez." Bolşevikler de onlara şöyle cevap veriyorlardı: "Biraz bekleyin, sıra

size de gelecek. Yakında sizin orada da aynı pankartaları açacağız."

Yaşlı Plehanov şöyle yazıyordu: "Bu gösteri sırasında Mart Meydanında Çheidze'nin yanındaydım. Yüzünde kapitalist bakanların indirilmesini talep eden pankartların o mucizevî bolluğunun ne anlama geldiği konusunda hiç bir yanılsama içinde olmadığını gördüm. Bu anlam bir yerde, önümüzden sanki bu onların kendi bayramlarıymış gibi geçen kimi Leninci temsilcilerin asıl önderler olarak ona yöneltikleri buyruklarla bilhassa yaratılmıştı."

Bolşeviklerin her hâlükârda kendilerini böyle hissetmek için gerekçeleri vardı. Gorkiy'in gazetesi şöyle yazıyordu: "Göstericilerin pankartları ve sloganlarından yola çıkarak hüküm vermek gerekirse, pazar günkü gösteri Bolşeviklerin Peterburg proletaryası içindeki mutlak zaferini gizliyordu." Bu meydanda ve hasmın seçtiği silahlarla kazanılmış büyük bir zaferdi. Taarruza onay veren, koalisyonu kabullenen ve Bolşevikleri mahkûm eden Sovyetler Kongresi kendi inisyatifiyle kitleleri sokağa dökmüştü. Onlar da şöyle beyan etmişlerdi: ne taarruz ne koalisyon istiyoruz, biz Bolşeviklerden yanayız. Gösterinin siyasî neticesi özetle buydu. Gösterinin tertipçisi Menşevik gazetesinin ertesi gün melankolik bir edayla "bu meşum fikir kimden geldi?" diye sorması şaşırtıcı mıdır?

Tabiatıyla, başkentteki tüm işçi ve askerler gösteriye katılmamışlardı ve göstericilerin hepsi Bolşevik değillerdi. Ama aralarından hiç biri koalisyona taraftar değildi. Henüz Bolşevizme düşman olan işçiler ona niye karşı çıktıklarını bilmiyorlardı. Bilâhare düşmanlıkları bekle görcü bir tarafsızlığa dönüştü. henüz partilerinden kopmamış, ama onların sloganlarına da inançlarını yitirmiş olan çok sayıda Sosyal-Devrimci ve Menşevik Bolşevik sloganlarla yürümüşlerdi.

18 haziran gösterisi bizzat göstericiler üzerinde muazzam bir etkide bulundu. Kitleler Bolşevizmin bir güç hâline geldiğini gördüler ve tereddüt edenler de ona yönelmeye başladılar. Moskova'da, Kiev'de, Harkov'da, Yekaterinoslav'da ve daha bir çok başka taşra vilâyetinde gösteriler Bolşeviklerin etkisinin son derece arttığını göster-

di. Her yerde aynı ve Şubat rejimini kalbinden vuran sloganlar öne sürülüyordu. Bundan gerekli sonuçları çıkarmak lâzımdı. Uzlaşmacıların bir çözümlerinin olmadığı ortadaydı. Ama son anda taarruz onları bu sıkıntıdan kurtardı.

19 haziranda, Nevskiy üzerinde Kadetlerin önderliğinde ve Kerenskiy'in portrelerinin taşındığı yurtsever gösteriler yapıldı. Milyukov'a bakılırsa: "Bu, bir gün önce aynı sokaklarda olup bitene o kadar az benziyordu ki, zafer duygusuna gayri iradî olarak bir rahatsızlık duygusu karışıyordu." Gayet meşru bir duygu! Ama uzlaşmacılar rahat bir nefes almayı yeğlediler. Hemen iki gösteriyi birleştirip demokratik bir senteze vardılar. Bu adamların yanılsama ve küçük düşme kupasını sonuna dek boşaltmaları gerekiyordu.

Nisan Günleri sırasında, biri devrimci diğeri yurtsever iki gösteri karşı karşıya gelmiş ve çarpışmada bir çok kurban verilmişti. 18 ve 19 hazirandaki düşman gösteriler ise birbirini izlemişlerdi. Bu seferlik doğrudan bir temas olmadı. Ama bundan kaçılamazdı. Bunun için daha on beş gün vardı.

Bağımsızlıklarını nasıl göstereceklerini bilemeyen Anarşistler 18 haziran gösterisinden yararlanarak Vıborg hapisanesine saldırdılar. Çoğu adî suçlu olan tutuklular tek silah atılmadan salıverildiler, hem de bir değil, bir çok hapisaneden. Görünüşte, saldırı cezaevleri yönetimi için bir sürpriz değildi, çünkü bu gerçek veya sözde Anarşistlerin karşısından gönüllü olarak çekilmişlerdi. Bu garip olayın gösteriyle hiç bir ilgisi yoktu. Ama yurtsever basın bunları birleştirdi. Bolşevikler Sovyetler Kongresinden dört yüz altmış hükümlünün değişik hapisanelerden nasıl salıverildiğinin soruşturulmasını talep ettiler. Ama uzlaşmacılar böyle bir lükse izin veremezlerdi, çünkü ipin ucu yüksek idarenin temsilcilerine veya siyasî blok müttefiklerine çıkabilirdi. Öte yandan, bizzat kendilerinin tertip ettikleri gösteriye karşı alçakça iftiraları engellemeye hiç niyetleri yoktu.

Bir kaç gün önce Durnovo villası olayıyla bağlantılı olarak gözden düşmüş olan Adalet bakanı Preverzev öç almaya karar verdi ve kaçak tutukluları aramak bahanesiyle villaya yeni bir baskın düzenlet-

ti. Anarşistler direndiler, aralarından biri yaylım ateş sırasında öldürüldü, villa ateşe verildi. Villayı kendilerine ait sayan Vıborg semti işçileri tehlike işareti verdiler. Bir çok fabrika işi bıraktı. Alarm başka ilçelere ve kışlalara da iletildi.

Haziranın son günleri durulmak bilmez bir kaynaşma içinde geçti. Makinalı tüfek alayı derhal geçici hükûmete karşı harekete geçmeye hazırdı. Grevdeki fabrikaların işçileri alayları dolaştılar ve onları sokağa davet ettiler. Asker kaputu giymiş, çoğunun sakalı ağarmış köylüler yollarda kortejler hâlinde protesto yürüyüşleri yaptılar. Bunlar tarlalarını sürmek için izin isteyen kırk yaşlarındaki insanlardı. Bolşevikler sokağa dökülmenin aleyhinde ajitasyon yaptılar. 18 haziran gösterisi söylenebilecek olanı zaten söylemişti. Değişiklik için bir gösteri yetmezdi, ama ayaklanma saati de henüz çalmamıştı. 22 haziranda Bolşevikler garnizona yönelik şu bildiriyi dağıttılar: "Sokakta gösteri yapmak için askerî örgütçe yapılan hiç bir çağrıya inanmayın." Cepheden gelen delegeler zor kullanma ve ceza konusunda şikâyetlerle doluydu. Kimi askerî biliklerin dağıtılacağı yönünde tekrarlanıp duran tehditler ateşe körükle gidiyordu. Bolşeviklerin Yürütme Komitesindeki beyanatlarında şöyle deniyordu: "Bir çok alayda, askerler ellerinde silahla uyuyorlar."

Genellikle silahlı olarak yapılan yurtsever gösteriler sokakta çarpışmalara neden oluyordu. Bunlar birikmiş elektriğin ufak ufak boşalmasıydı. Hiç bir taraf doğrudan doğruya saldırıya geçmeye yanaşmıyordu: gericilik çok zayıftı; devrimse henüz gücünden tam emin değildi. Ama kentin sokakları patlayıcıyla döşenmiş gibiydi. Havada çatışma kokusu vardı. Bolşevik basın açıklamalar yapıyor ve havayı yumuşatıyordu. Yurtsever basınsa Bolşeviklere karşı gözü dönmüş bir kampanyayla endişesini ele veriyordu. 25 haziranda Lenin şöyle yazıyordu: "Her yandan Bolşeviklere karşı yükselen öfke ve hınç çığlıkları Kadetlerin, Sosyal-Devrimcilerin ve Menşeviklerin kendi zayıflıklarına dair ortak sızlanmalarını ele veriyor. Onlar çoğunlukta. Onlar iktidarda. Birlikte blok oluşturmuşlar ve hiç bir şeyin ellerinde olmadığını görüyorlar. Eh, bu durumda nasıl olur da öfkelerini Bolşeviklere kusmazlar?"

Sonuç

Bu eserin ilk sayfalarında Ekim Devriminin temellerinin Rusya'nın toplumsal ilişkilerinde ne denli derin bir şekilde yer tuttuğunu göstermeye çalıştık. İş olup bittikten sonra, olaylar uyarınca düzenlenmemiş olan analizimiz tam tersine devrimden çok önceleri, hattâ 1905'deki ilk provasından bile evvel yapılmıştı.

İzleyen sayfalarda Rusya'daki toplumsal güçlerin devrim hadiselerinde nasıl tezahür ettiklerini ortaya çıkartmaya çalıştık. Siyasî partilerin faaliyetlerini sınıflarla olan karşılıklı ilişkileri içinde verdik. Yazarın sempati ve antipatileri bir tarafa bırakılabilir. Doğru dürüst dizilmiş olgulara dayalı olarak, iç bağıntıyı toplumsal ilişkilerin gerçek gelişmesi temelinde yeniden üretiyorsa ancak tarihî bir açıklama denemesinin nesnellik iddiasında bulunmaya hakkı vardır. Böylelikle açığa çıkan sürecin içsel varlık nedeninin bizzat kendisi açıklama denemesinin nesnelliğinin en iyi doğrulamasıdır.

Okuyucunun önünde akıp giden Şubat Devriminin hadiseleri *ardışık elemeler yöntemini* kullanarak yaptığımız kuramsal öngörüyü en azından şimdilik, yarı yarıya teyit etmiştir: proletarya iktidara gelmezden önce, tüm diğer siyasî gelişme varyantları hayatın sınavına tabi tutulmuş ve uygulanamaz diye reddedilmişti.

Liberal burjuvazinin hükûmeti, demokrat rehinesi Kerenskiy ile beraber, tam bir fiyaskoyla son buldu. "Nisan Günleri" Ekim Devriminin Şubat Devrimine yolladığı ilk açık uyarıydı. Bunun ardından burjuva geçici hükûmeti yaşadığı her gün kısırlığı ortaya çıkan bir koalisyonla yer değiştirdi. Yürütme Komitesinin doğrusu pek de içten olmayan kendi inisyatifiyle düzenlediği Haziran Gösterisinde Şubat Devrimi kendi gücünü Ekimin gücüne bakarak ölçmeye çalıştı ve çok acı bir yenilgiye uğradı. Bu bozgun Petrograd'da cereyan etmek ve ülkenin geri kalanınca coşkuyla onaylanan Şubat ayaklanmasını ger-

çekleştiren aynı işçi ve askerlerce yaratılmak bakımından manidardı. Haziran gösterisi Petrogradlı işçi ve askerlerin amaçları bayrakları üzerinde yazılı bir ikinci devrime doğru yürüdüklerini göstermişti. Kuşkuya yer bırakmayan göstergeler ülkenin geri kalanının da Petrograd çizgisi üzerinde sıralandığını —zorunlu bir gecikmeyle de olsa— kanıtlıyordu. Böylece dördüncü ayının sonuna doğru Şubat Devrimi siyasî bakımdan tükenmişti bile. Uzlaşmacılar işçi ve askerlerin güvenini kaybetmişlerdi. Sovyetlerin öncü partileri ile kitleler arasındaki çatışma artık kaçınılmazdı. İki devrim arasındaki güçler dengesinin barışçı bir sağlaması olan 18 haziran yürüyüşünün ardından, karşıtlık kaçınılmaz biçimde açık bir şiddet karakterine büründü.

İşte "Temmuz Günleri" buradan doğdu. Yukarıdan aşağıya doğru tertip edilen bu gösteriden on beş gün sonra aynı işçi ve askerler yine sokaklardaydılar, ama bu kez kendi inisyatifleriyle ve Merkez Yürütme Komitesinden iktidarı almasını istiyorlardı. Uzlaşmacılar hemen karşı çıktılar. Temmuz Günleri sokak çatışmalarına, kurbanlara yol açtı ve Şubat rejiminin aczinden sorumlu tutulan Bolşeviklerin ezilmesiyle sonuçlandı. Tsereteli'nin 17 haziranda önerdiği Bolşeviklerin yasadışı ilân edilmeleri ve silahsızlandırılmaları —o zaman reddedilen— temmuz başında tamamen yürürlüğe kondu. Bolşevik gazeteleri yasaklandılar. Bolşeviklerin askerî grupları dağıtıldılar. İşçilerin ellerinden silahları alındı. Parti liderleri Alman genelkurmayının paralı askerleri ilân edildiler. Kimileri saklandı, kimileri hapse atıldı.

Ama demokrasinin iktidarsızlığı asıl Uzlaşmacıların temmuzda Bolşevikler üzerinde kazandığı "zafer"le açıkça ortaya çıktı. İşçilere ve askerlere karşı demokratlar yalnızca Bolşeviklere değil, sovyetlere de karşı olan açıkça karşı devrimci birlikleri sürmek zorunda kalmışlardı. Yürütme Komitesinin kendine bağlı askerî kuvveti yoktu.

Liberaller bundan tam da Milyukov'un "ya Kornilov ya Lenin" alternatifiyle formüle ettiği sonucu çıkartmışlardı. Devrim gerçekten de tam ortasının hükümdarlığına yer bırakmıyordu. Karşı devrim kendi kendine "ya şimdi ya da asla" diyordu. Genelkurmay başkanı Kornilov Bolşeviklere karşı bir sefer görüntüsü altında devrime karşı bir is-

yan başlatmıştı. Nasıl tüm yasal muhafelet çeşitleri ayaklanmadan önce Almanlara karşı mücadelenin gereklerini öne sürerek bir yurtseverlik maskesi takmışlarsa, tüm yasal karşı devrim çeşitleri de ayaklanmadan sonra Bolşeviklere karşı mücadelenin gereklerini öne sürüyorlardı. Kornilov varlıklı sınıfların ve onların partisi Kadetlerin desteğine sahipti. Ama bu Kornilov tarafından Petrograd'a karşı sürülen birliklerin savaşmadan yenilmelerine, çarpışmaya girmeden teslim olmalarına, fırının kaynar dökümündeki bir su damlası gibi buharlaşmalarına engel olmadı, tersine bunu kolaylaştırdı. Böylece, bir sağcı ayaklanma deneyimi gerçekleştirilmiş oldu, hem de ordunun başında bulunan bir adamın önderliğinde. Varlıklı sınıflarla halk arasındaki güçler dengesi eylem içinde ve "ya Kornilov ya Lenin" alternatifinde sınandı. Kornilov olgun bir meyva gibi düştü, oysa Lenin o sırada hâlâ derinlerde gizlenmek zorundaydı.

Daha kullanılmamış, denenmemiş, sınavdan geçirilmemiş ne kalmıştı? Bolşevizm. Gerçekten, Kornilov'un kalkışmasından ve utanç verici yenilgisinden sonra, kitleler gümbürtülü bir şekilde ve kesin olarak Bolşeviklerden yana döndüler. Ekim Devrimi fiziksel bir gereklilik hâline gelmişti ve adım adım yaklaşmaktaydı. Petrograd'a sayısız kurbana mal olsa da, kansız olduğu söylenen Şubat ayaklanmasından farklı olarak, Ekim ayaklanması başkentte fiilen hiç kimsenin burnu kanamadan gerçekleşmişti. Ekim devriminin derin varoluş nedeni için daha hangi kanıtı verelim diye sormak hakkımız değil mi? Yalnızca en hassas yerlerinden, ceplerinden vurmuş olduklarına macera veya demagoji eseri gibi göründüğü açık değil mi? Kanlı mücadele ancak iktidarın Bolşevik sovyetlerce fethedilmesinden sonra, Antant devletleri hükûmetlerinin maddî desteğiyle devrilen sınıflar kaybettiklerini geri almak için umutsuz çabalara giriştikleri zaman başladı. Böylece iç savaş yılları başlamış oldu. Kızıl Ordu kuruldu. Açlıktan kırılan ülke savaş komünizmi rejimine sokuldu ve bir Isparta savaş kampına dönüştü. Ekim Devrimi adım adım kendine bir yol açtı, tüm düşmanları ezdi, iktisadî sorunlarını çözmeye koyuldu, emperyalist ve iç savaşın en ağır yaralarını iyileştirdi ve sınaî kalkınma

alanında en parlak başarılarını elde etti. Bununla beraber, önüne güçlü kapitalist uluslarla çevrili bir tecrit olmuşluktan kaynaklanan yeni güçlükler çıktı. Rus proletaryasını iktidara getiren kalkınmada geri kalmışlık durumu aynı iktidarın önüne öz itibariyle tek bir tecrit olmuş devletin çerçevesinde tamamen çözülemeyecek sorunlar koydu. Bundan böyle bu devletin kaderi tümüyle dünya tarihinin gelecekte izleyeceği yola bağlıydı.

Bu Şubat devrimine hasredilen ilk cilt onun neden ve nasıl yok olmak zorunda kaldığını gösteriyordu. İkinci cilt ise Ekim devriminin nasıl zafer kazandığını gösterecek.

Ek I.

Rusya'nın Gelişmesindeki Kendine Özgülüklere Dair

Rusya'nın tarihî gelişmesindeki kendine özgülükler ve bu sorun uyarınca, ülkenin gelecekteki yazgısı meselesi hemen hemen tüm XIX. yüzyıl boyunca her türlü gruplaşmaların içindeki Rus aydınlarınca yapılan tüm tartışmaların temelinde yer alıyordu. Gerek Slavofiller [Slavseverler] gerekse Zapadnikler [Batıcılar] bu soruya birbirine karşıt, ama o ölçüde kesin cevaplar veriyorlardı. Daha sonra onlara Narodnikler [Halkçılar] ve Marksistler de katıldılar. Burjuva liberalizminin etkisi altında tümden renksizleşmeden evvel Halkçılar uzun süre inatla kapitalizmin çevresinden dolaşan, tümüyle özgün bir güzergâh izleyen bir Rusya fikrini savundular. Bu anlamda, Halkçılar monarşist, dinci ve panslavist özden ayıklayıp ona demokratik devrimci bir karakter vermiş olmasalar bile, yine de Slavseverlerin geleneğini sürdürüyorlardı.

Aslında, gerici hayallerine karşın, Slavsever anlayış ile demokratik eğilimlerindeki onca yanıltıcılığa rağmen, Halkçı anlayış hiç de boş spekülasyonlar değildiler. Rusya'nın evriminin kuşku duyulamayacak ve de derin kendine özgülüklerine dayanıyorlardı; sadece bu evrim tek yanlı bir şekilde anlaşılıyor ve doğru olmayan bir şekilde değerlendiriliyordu. Halkçılığa karşı mücadelesinde, tüm ülkeler için evrim yasalarının özdeşliğini kanıtlayan Rus Marksizmi sanki banyo suyuyla beraber çocuğu da atmak ister gibi sık sık dogmatik beylik düşüncelere saplanıyordu. Bu eğilim özellikle ünlü Profesör Pokrovskiy'in eserlerinde sık görülür.

1922'de Pokrovskiy bu kitabın yazarının sürekli devrim kuramının temelini oluşturan tarih anlayışına saldırmıştı. En azından yalnızca hadiselerin dramatik akışına değil, aynı zamanda devrim öğre-

tisine de ilgi duyan okuyucular için, Profesör Pokrovskiy'e verdiğimiz ve partinin merkezî organı *Pravda*'da 1 ve 2 temmuz 1922'de yayınlanmış olan yanıttan bazı pasajların burada aktarılmasını yararlı görüyoruz.

Rusya'nın Tarihî Gelişmesinin Kendine Özgülükleri Üzerine

Pokrovskiy benim 1905 adlı kitabım hakkında, tarihî materyalizm yöntemlerini yaşayan İnsanlık Tarihine uygulamanın ne denli karmaşık bir şey olduğunu ve Pokrovskiy gibi bilgili insanlar tarafından bile Tarihin nasıl sık sık yavanlıklarla bir tutulduğunu gösteren bir makale yayınladı —maalesef olumsuz tonda.

Pokrovskiy'in eleştirdiği kitabın doğrudan amacı "proletarya tarafından iktidarın fethi" sloganının tarihî temellerini ve kuramsal doğrulanışını araştırmaktı. Bu slogan burjuva demokratik cumhuriyetine olduğu kadar, işçi-köylü demokratik hükûmetine de karşı çıkıyordu... Bu düşünce şekli kuramsal açıdan bir çok marksistin ya da daha doğrusu bunların ezici çoğunluğunun öfkesini çekti. Öfke gösterenler yalnızca Menşevikler değil, Kamenev ve Bolşevik tarihçi Rojkov gibileriydi de. Genel olarak olaya şöyle bakıyorlardı: burjuvazinin siyasî egemenliği proletaryanın siyasî egemenliğini öncelemek zorundadır; burjuva demokratik cumhuriyeti tarihî bakımdan proletarya için uzun zaman bir okul işlevi görecektir; bu evre atlanırsa, maceraya atılınmış olur; Batıda işçi sınıfının iktidarı fethedemediği bir zamanda, nasıl olur da Rus proletaryası böyle bir görevi yüklenebilir? vs. vs. Yavan tarihî saptamalarla, saf biçimler arasında karşılaştırmalar yapmakla kendini sınırlayan ve tarihî dönemlerde yalnızca rijid sosyal kategorilerin mantıksal bir dizilişini (feodalizm, kapitalizm, sosyalizm; otokrasi, burjuva cumhuriyeti, proletarya diktatörlüğü) gören sözde bir marksizm açısından Rusya'da işçi sınıfı tarafından iktidarın fethi sloganı tam bir marksizmi reddediş gibi görünüyordu. Oysa 1903 ile 1905 arasında ortaya çıkan sosyalist güçler ampirik, ama ciddî bir biçimde incelenseydi, işçi sınıfı tarafından iktidarın fethi için her türlü canlılığın varolduğu açıkça görülürdü. Bu

kendine özgü bir durum muydu yoksa değil miydi? Tüm bir tarihî evrimin derin kendine özgülüklerini dikkate almak gerekir miydi yoksa onları ihmal mi etmek gerekirdi? Rusya proletaryasının, yani Avrupa'nın en geri ülkesinin (bu Pokrovskiy'in hoşuna gitmese de) proletaryasının önüne bu sorun nasıl gelmişti?

Rusya hangi bakımdan geriydi? Batı Avrupa ülkelerinin tarihini gecikmeli olarak yeniden ürettiği için mi? Bu durumda, proletaryanın iktidarı fethinden söz edilebilir miydi? Ama yine de Rus proletaryası bu iktidarı fethetmişti (müsaadenizle bunu hatırlatalım). Öyleyse mesele nasıl ortaya konabilir? Şöyle: Rusya'nın gelişmesinin kuşkuya yer bırakmayan, tartışma götürmez gecikmesi, daha yüksek bir Batı kültürünün etkisi ve baskısı altında, Batı Avrupa'nın tarihî sürecinin basit bir tekrarına götürmek şöyle dursun, ayrı bir inceleme konusu oluşturan derin kendine özgülükleri belirler...

Avrupa'da her hangi bir devrimin başlamasından önce muzaffer Ekim Devrimine yol açan siyasî durumumuzun derin özgünlüğü değişik sınıflarla devlet iktidarı arasında varolan güç ilişkilerinin kendine özgülükleriyle ilintilidir. Pokrovskiy ve Rojkov halkçı ve liberallerle tartışıp onlara çarlığın örgütlenmesi ve siyasetinin varlıklı sınıfların iktisadî evrimi ve çıkarlarınca belirlendiğini gösterdiklerinde, özde haklıydılar. Ama Pokrovskiy aynı tezi bana yöneltmeye çalıştığında gerçekten baltayı taşa vuruyor.

Emperyalist kuşatma koşullarında, gecikmiş tarihî gelişmemizin sonucunda, burjuvazimiz, proletarya özerk bir devrimci güç hâline gelmeden, çarlığı altedecek zamanı bulamadı.

Oysa Pokrovskiy'e göre, bu incelemenin asıl teması olan sorun ortada bile yoktur.

Pokrovskiy şöyle yazıyor: "XVI. yüzyıdaki Moskof çarlığını aynı dönemde Avrupa'da varolan ilişkilerin genel fonu üzerinde resimlemek son derece çekicidir. Marksist çevrelerde bile bugüne dek egemen olan bir önyargı, Rus otokrasisinin üzerine bina edildiği sözümona 'ilkel' bir iktisadî temel fikri bundan daha iyi çürütülemez." Biraz da-

ha ileride de şunları okuruz: "Bu otokrasinin gerçek tarihî ilişkilerini Avrupa'nın ticarî kapitalist rejiminin veçhelerinden biri gibi göstermek... yalnızca tarihçi için hayli ilginç olmayan, aynı zamanda okuyucuların eğitilmesinde de çok büyük bir önemi olan bir görevdir. 'Özel bir özgünlüğü' olan bir Rus tarihî süreci efsanesinin işini bitirmek için daha radikal bir yol yoktur." Pokrovskiy, gördüğümüz gibi, iktisadî gelişmemizin ilkel ve geri karakterini tümüyle reddediyor ve bu itibarla özgün bir Rus tarihî süreci fikrini efsane alanına sokuyor. Oysa burada parmak basılması gereken nokta, Pokrovskiy'in, tıpkı Rojkov gibi, ispatına giriştiği XVI. yüzyıl Rusya'sındaki ticaretin göreli olarak önemli oranda gelişmesinin hipnozuna kapılmış olması. Pokrovskiy'in böyle bir hatâya nasıl düştüğünü anlamak zor. Ona kalırsa, ticaretin iktisadî yaşamın temeli ve inkâr edilmez ölçüsü olduğuna inanmak lâzım.

Alman iktisatçı Karl Bücher, yirmi yıl kadar önce, tüm iktisadî gelişmenin kriterini ticarette (üretici ile tüketicinin arasındaki yol) bulmaya çalışmıştı. Tabiî Struve'de bu "buluş"u Rus iktisat "bilim"ine sokmakta gecikmedi. Marksistler bakımından Bücher'in bu kuramı doğal olarak hemen direnişle karşılaştı. Biz iktisadî gelişmenin kriterlerini üretimde —emeğin teknik ve toplumsal örgütlenmesi— arıyoruz. Bir ürünün üretici ile tüketici arasında katettiği yol bizce kökleri yine üretimde bulunması gereken ikincil bir olgu olarak addedilmekte.

Rus ticaretinin XVI. yüzyıldaki, en azından görünürdeki, büyük genişlemesi başlıbaşına Rus ekonomisinin ilkel ve geri karakteriyle açıklanır —bu açıklama Bücher ve Struve'nin kriteriyle ne denli paradoksal görünse de. Batı Avrupa'da kent zanaatkâr loncaları ile tüccar birlikleri tarafından işgal ediliyordu. Oysa bizim Rus kentlerimiz daha çok idarî ve askerî merkezlerdi, dolayısıyla üretim değil, tüketim merkezleriydi. Batı'da esnaf loncaları göreli olarak yüksek bir iktisadî evrim düzeyinde gelişmişti, öyle ki o tarihlerde dönüştürme sanayilerinin aslî süreçleri tarımla bağlarını koparmış, meslekî özerkliklerini bulmuş, örgütlerini kurmuş, merkezlerini, yani kenti

ve ilk önceleri sınırlı da olsa, istikrarlı pazarlarını (taşra ve bölgesel) oluşturmuşlardı.

Dolayısıyla, Avrupa ortaçağ şehrinin temelinde, şehir merkeziyle tarımsal çevresi arasındaki düzenli ilişkileri belirleyen göreli olarak yüksek bir iktisadî farklılaşma vardı. Oysa bizim iktisadî gecikmemiz, her şeyden evvel, zanaatkârlığın tarımdan kopamayıp küçük kırsal meslekler [kustari] aşamasında kalmasında tezahür ediyordu. Burada Avrupa'dan çok Hindistan'a yakınız, tıpkı ortaçağ kentlerimizin Avrupa'dan ziyade Asya'ya çalması, Avrupa monarşilerinin mutlakıyetçiliği ile Asyalı despotlar arasında bir yerde duran otokrasimizin bir çok bakımdan bu ikincilere benzemesi gibi.

İşgal ettiğimiz mekânın devasalığını ve nüfus yoğunluğunun düşüklüğünü (bu da geri durumumuzun yeterince nesnel bir işareti değil midir?) göz önüne alırsak, ürün mübadelesi çok büyük ölçekli bir ticarî sermayenin aracı rolüne bağlıydı. Ticaretimizdeki genişleme özellikle çok daha yüksek bir evrimsel aşamada bulunan Batı'nın karmaşık ihtiyaçlarının olması, aracılarını göndermesi, mal yollaması ve böylelikle de bizdeki ilkel ve son derece barbar iktisadî temeller üzerinde yükselen ticarî hareketlere önemli bir itki sağlaması sayesinde mümkün olmuştu. Tarihî gelişmemizin bu çok önemli özgüllüğünü kavramayan tarihimizin bütününü hiç bir şekilde anlayamaz.

Sibirya'da bir patronum vardı. İki ay boyunca, muhasebe defterlerine pudlar ve arşınlarca mal kaydettim. Adamın adı Yakov Andreyeviç Çernıh idi. Bahsettiğim olay XVI. yüzyılda değil, XX. yüzyılın başında geçiyordu. Patronum ticarî faaliyetlerinin çapı nedeniyle Kirensk kazasında neredeyse sınırsız bir otoriteye sahipti. Tunguzlardan kürk satın alıyor, uzak nahiyelerdeki keşişlerden aidat topluyor ve İrbitsk ya da Nijniy Novgorod'daki fuarlardan pamuklu getiriyordu; ama asıl işi vodka idi (o dönemde İrkutsk vilâyetinde henüz devlet tekeli mevcut değildi). Yakov Andreyeviç okuma-yazma bilmiyordu, ama milyonerdi (o zamanki "sıfır" haneleri bugünkünden daha değerliydi). Ticarî sermayenin temsilcisi olarak uyguladığı "diktatörlük" tartışmasızdı. Tunguzlardan bahsederken "benim küçük Tun-

guzlarım" derdi. Kirensk, Verholensk, Nijniy İlimsk kentleri polis yetkililerinin, kendi aralarında hiyerarşik bir bağımlılık içinde yaşayan ensesi kalın tüccarların, her dereceden küçük memurun ve son olarak, az sayıda sefil zanaatkârın yaşadıkları yerlerdi. Bir kent ekonomisinin can damarlarını oluşturan meslek örgütleri ise yoktu: ne loncalar, ne lonca şenlikleri, ne tüccar birlikleri, her ne kadar Yakov Andreyeviç "2 nolu Birlik"e kayıtlı olsa da.

Gerçekte, Sibirya'dan alınma bu hayat kesiti Rusya'nın gelişmesinin tarihî özgüllüklerini kavramada Pokrovskiy'in lâflarından çok daha öğreticidir. Şu benim Yakov Andreyeviç'in ticarî faaliyetleri doğu yakasındaki kollarıyla birlikte Lena ırmağının orta akıntısından Nijniy Novgorod'a, hattâ Moskova'ya kadar uzanıyordu. Avrupa kıtasındaki ticarî şirketlerin çok azının bu denli genişlikte işleri vardır. Bununla beraber, Sibiryalı köylülerin gözünde güçlü bir kodaman olan bu ticaret diktatörü bizim seyrek nüfuslu, ilkbahar ve sonbaharda karların erimesiyle veya yağan yağmurlarla bataklığa dönen, iki ay boyunca kaza, nahiye ve köyleri bloke eden, geçit vermez yollarla zar zor birbirine bağlanmış kasaba ve kentlerin ölesiye dağınık olduğu, bir çok başka zavallılık bir yana, koyu bir cehaletin genel geçer olduğu memleketimizdeki geri, barbar, ilkel ekonomimizin en tamamlanmış, en inandırıcı cisimleşmesiydi. Eğer Çernıh bu Lena taraflarındaki barbarlığa dayanarak zirvelere tırmanabilmişse, bu Sibirya'yı da peşinden sürükleyen Batı'nın —burada eski Rus'un, Moskof'un— itkisi yüzündendir. Çok ilkel bir göçebe ekonomisi Varşova'da üretilen çalar saatle uyanıyordu.

Zanaat loncaları orta çağda kent kültürünün temelini oluşturuyordu ve bu kültür de köylerde ışıyordu. Ortaçağ bilimi, skolastik ve Reform esnaf loncaları temelinde yükseldi. Bizde buna benzer bir gelişme olmadı. Kuşkusuz rüşeym hâlindeki oluşumlara, çeşitli arazlara ve göstergelere işaret edilebilir. Ama Batı'da gösterge falan söz konusu değildir. Orada temeli loncalarda yatan güçlü bir iktisadî ve kültürel oluşum vardı. İşte ortaçağda Avrupa kenti bunun üzerinde yükselmişti ve büyüyerek Kiliseyle ve feodallerle mücadeleye girmiş,

bu feodallere karşı monarşiye yardım elini uzatmıştı. Sürekli orduların kuruluşunun ilk koşulu olan ateşli silah tekniğini de işte bu şehir yaratmıştı.

Zanaatkârları loncalar şeklinde örgütlenmiş, uzaktan da olsa bize Batı Avrupa'da varolanları hatırlatacak şehirleri bizde bulabilir miyiz? Bizde nerede kent feodal rejimle kavgaya tutuşmuştur? Sınaî ve ticarî kent Rus otokrasinin gelişmesi için uygun temelleri bu rejimle mücadele ederek mi atmıştır? Tıpkı ülkemizde Dinî Reformun da olmadığı gibi, kentlerimizin doğası gereği, yukarıda anılan türde hiç bir mücadele de bizde meydana gelmemiştir. Bu bir özgünlük müdür, değil midir?

Bizde zanaatkârlık kırsal elişleri [kustari] düzeyinde kalmıştır, yani tarımsal sınıftan ayrışmamıştır. Dinî Reform kent taraflarında kendine bir yol bulamamış, köy mezhepleri düzeyinde kalmıştır. Tüm bunlar ilkeldir, geridir. Tüm bunlar apaçık gerçekler.

Çarlık bağımsız (göreli olarak bağımsız tabiî, yaşayan tarihî güçlerin ekonomi alanındaki mücadelesinin sınırları dahilinde) bir devlet örgütlenmesi kurabilmişse, bu güçlü feodallere karşı duran güçlü şehirlerin yardımıyla değil, kentlerimizdeki o müthiş sınaî yokluğa rağmen, ülkemizdeki feodal senyörlüğün zayıflığı sayesinde mümkün olmuştur.

Polonya, toplumsal yapısıyla, Rusya ile Batı arasında bir geçiş aşamasındaydı, tıpkı Rusya'nın Avrupa ile Asya arasında ara bir konum işgal etmesi gibi. Polonya kentlerinde meslekî lonca örgütleri bizden çok daha yaygındı. Ama Polonya kentleri krallık iktidarını feodallerle birlikte silip süpürmeyi başaracak kadar gelişemediler. Devlet iktidarı doğrudan doğruya soyluların denetiminde kaldı. Sonuç: devletin komple güçsüzlüğü ve dağılma.

Çarlık hakkında yukarıda söylediklerimiz sermaye ve proletaryayı da kapsıyor: Pokrovskiy'in niye yalnızca çarlığı ele alan birinci bölüme öfke kustuğunu anlamıyoruz. Rus kapitalizmi zanaatkârlıktan yola çıkıp manüfaktürden geçerek fabrikaya doğru gelişmedi. İşte bu yüzden Avrupa sermayesi, önce ticaret sermayesi, ardından malî ve

sınaî sermaye şeklinde, Rus zanaatkârlığının asıl kütlesi itibariyle henüz tarımdan ayrışamadığı bir dönemde üzerimize çöktü. Böylece tümüyle ilkel bir ekonomik atmosferde çok modern bir kapitalist sanayiin ortaya çıkmasını engelledi: şurada bir Belçika veya Amerika fabrikası, ama etrafında küçük köyler, ahşap yapılar, samanla örtülmüş evler ve her yıl yangınlar ile binbir türlü sefalet manzaraları... En son Avrupa gerçekliklerinin yanında yıllanmış unsurlar. İşte Batı Avrupa sermayesinin Rus ekonomisinde oynadığı o muazzam rol buradan kaynaklanıyor. Rus burjuvazisinin siyasî zayıflığı, burjuvaziyi kolayca altedebilmemiz, Avrupa burjuvazisi işlerimize burnunu soktuğunda ortaya çıkan güçlükler hep bu sebepten...

Ya bizim proletaryamız hakkında ne söylenebilir? Ortaçağın kalfa kardeşlikleri okulundan geçti mi? Yüz yıllık bir lonca geleneğine sahip mi? Yok. İlkel karasabandan alınıp doğrudan doğruya cehennemin içine atıldı... Proletaryada muhafazakâr geleneğin, kastların bulunmaması, devrimci ruhunun tazeliği buradan ileri geliyor. Diğer etkili sebeplerle birlikte, Ekim ve dünyanın ilk işçi hükûmeti buradan kaynaklanıyor. Ama cehalet de, geri kafalılık da, örgütlenme alışkanlıklarının olmaması da, sistemli çalışma yeteneğinin bulunmaması da, kültürel ve teknik eğitim eksikliği de buradan kaynaklanıyor. Attığımız her adımda ekonomimizdeki ve kültürel temelimizdeki bu düzeysizliği hissediyoruz.

Rus devleti iktisadî, siyasî ve kültürel temelleri daha yüksek olan Batılı ulusların siyasî örgütlerine gelip tosladı. Aynı şekilde, Rus sermayesi, daha ilk adımında, Batı'nın daha gelişmiş ve daha güçlü kapitalizmine gelip tosladı ve onun boyunduruğu altına girdi. Yine aynı şekilde, Rus işçi sınıfı, daha ilk adımında, Batı Avrupa proletaryasının deneyimi sayesinde hazırlop mücadele araçları buldu: marksist kuram, sendikalar, siyasî parti. Her kim otokrasinin doğası ve siyasetini yalnızca Rus varlıklı sınıflarının çıkarları uyarınca açıklarsa, Rusya'da varolan daha az zengin, daha cahil ve geri durumdaki sömürücüler bir yana, ülkenin topyekûn daha zengin ve daha güçlü Avrupalıların sömürüsüne maruz kaldığını unutuyor demektir. Rus-

ya'daki mülk sahibi sınıflar kendilerine toptan ya da yarı yarıya hasım olan Avrupalı mülk sahibi sınıflarla çatışma hâlindeydiler. Bu çatışmalar devletin müdahaleleriyle patlak veriyordu. Oysa devlet otokrasiydi. Avrupa şehirleri olmasaydı, Avrupa "barutu icat etmeseydi" (çünkü bu icat bizim değildir), Avrupa Borsası faaliyet göstermeseydi, otokrasinin yapısı ve tarihi tümden farklı olurdu.

Hayatının son döneminde, otokrasi yalnızca Rusya'nın mülk sahibi sınıflarının organı değildi; ülkemizin sömürülmesi işinde Avrupa Borsasına da hizmet ediyordu. Bu çifte rol otokrasiye, Paris Borsasının onu desteklemek için, Rus burjuva partilerinin protestolarına rağmen, kredi musluklarını açtığı 1905 yılında gayet net bir biçimde ortaya çıkan çok değerli bir bağımsızlık sağlıyordu.

Çarlık emperyalist savaşta mağlup oldu. Neden? Çünkü ona temel teşkil eden üretim düzeyi çok düşüktü ("ilkel durumdaydı"). Askerî teknik bakımından, çarlık en gelişmiş teknikleri takip etmeye çalışıyordu. Bu konuda daha zengin ve daha bilgili müttefiklerden yardım görüyordu. Bu yardım sayesinde, çarlık savaş süresince en yeni araçlara sahip oldu. Ama bu araçları taklit yoluyla yeniden üretme ve onları arzu edilen hızla demir veya su yollarıyla başka yerlere nakletme kabiliyetine (tıpkı insan sevkiyatında olduğu gibi) sahip değildi. Bir başka ifadeyle, çarlık düşmanlarından ve müttefiklerinden daha ilkel bir iktisadî temele dayanarak uluslararası mücadelede Rusya'nın mülk sahibi sınıflarının çıkarlarını savunuyordu.

Bu iktisadî temel çarlık tarafından savaş süresince çok savurganca sömürüldü, yani rejim ulusal servet ve gelirden düşmanları ve müttefiklerinin kullandıkları kaynaklara kıyasla çok daha yüksek bir oranı soğurdu. Bu durum bir yandan "savaş borçları" sistemiyle, diğer yandan Rusya'nın baştan aşağı yıkıntıya uğramasıyla kanıtlandı...

Baştan beri Ekim Devrimini, proletaryanın zaferini ve bilâhare onun karşı karşıya kalacağı güçlükleri belirleyen bu koşullar hiç bir şekilde Pokrovskiy'in bayat fikirleriyle açıklanamazlar.

EK 2.

"Partinin Yeniden Silahlandırılması"

New York'ta Amerika'daki Rus işçilerine yönelik yayın yapan günlük *Novıy Mir* gazetesinde, elinizdeki kitabın yazarı Amerikan basınında çıkan zayıf bilgiler temelinde Devrimin gelişmesini analiz etmeye ve bir öngörüde bulunmaya çalışıyordu. Yazar 6 martta (eski takvime göre) şöyle yazıyordu: "Cereyan eden hadiselerin kendi iç tarihini ancak resmî telgraflardan sızan bölük pörçük bilgiler ve telmihler çerçevesinde bilebiliyoruz." Devrime ilişkin makale dizisi 27 şubatta başladı ve yazarın New York'u terketmeye hazırlandığı 14 martta sona erdi. Aşağıda kronolojik bir sırayla bu diziden yazarın 4 mayısta Rusya'ya vardığında Devrim üzerine olan görüşleri hakkında bir fikir verebilecek bazı pasajlar aktarılmaktadır.

27 Şubat

"Yukarıda dağılmış, itibarı zedelenmiş, parçalanmış bir hükûmet; tümüyle viran olmuş bir ordu; mülk sahibi sınıflarda huzursuzluk, belirsizlik ve korku; halk kitlelerinde derin bir sinirlilik hâli; sayısı artmış, olayların ateşine balıklama dalmış bir proletarya: tüm bunlar bize İkinci Rus devrimine tanık olduğumuzu söyleme hakkı veriyor. Umarız çoğumuz buna katılırız."

3 Mart

"Rodziyanko ve Milyukovların düzenden bahsetmeye koyulmaları için çok erken ve çivisi çıkmış Rusya'da huzurun yeniden sağlanması yakın zaman içinde mümkün görünmüyor. Halkların hapisanesi, koca Rusya sathında tabaka tabaka ülke —çarlık ve yönetici sınıflar tarafından tüm ezilenler, mülksüzler ve soyup soğana çevrilmişler— ayağa kalkıyor şimdi. Petrograd'daki hadiseler yalnızca bir başlangıç.

Rusya'daki halk kitlelerinin başında, devrimci proletarya tarihî görevini yerine getirecek: monarşik ve aristokratik gericiliği tüm sığınaklarından kovalayacak ve Almanya ile tüm Avrupa proleterlerine elini uzatacak. Zira yalnızca çarlığı değil, savaşı da tasfiye etmek gerek."

• "Devrimin ikinci dalgası şimdi düzeni sağlamak ve monarşiyle uyuşmak gayreti içindeki Rodziyanko ve Milyukovların üstünden geçecek. Devrim içindeki derinliklerden kendi iktidarını çıkartacak: zafere doğru yürüyen halkın devrimci organını. En temelli kavgalarile en ağır fedakârlıklar önümüzde duruyor. Tam ve asıl afer ancak ondan sonra gelecek."

4 Mart

"Kitlelerin uzun süre susturulmuş huzursuzluğu çok geç, savaşın otuz ikinci ayında patlak verdi. Bunun sebebi, savaşta büyük ölçüde yara almış olan kitlelere karşı koyan polis engeli değil, tüm liberal kurumların, tüm organların, uşakları sosyal-yurtseverler de dahil olmak üzere, en az bilinçli işçi katmanları üzerinde, onları 'yurtsever disiplin ve düzen'in gerekliliği konusunda ikna ederek, muhteşem bir siyasî baskı uygulamalarıydı."

"Ancak ondan (ayaklanmanın zafere ulaşmasından) sonra sıra Duma'ya geldi. Çar son dakikada onu ortadan kaldırmaya girişti. Eğer imkânı olsaydı, 'daha önceki senelerde olduğu gibi', uysalca dağıtılacaktı. Ama başkentlerde artık liberal burjuvazinin arzusuna aykırı olarak mücadele etmek için sokağa inmiş olan devrimci halk egemendi. Ordu halkla birlikteydi. Eğer burjuvazi kendi iktidarını tertiplemeye girişmeseydi, ayaklanmış işçi kitleleri içinden devrimci bir hükûmet çıkacaktı. 3 haziran Duma'sı asla çarlıktan iktidarı almaya yanaşmayacaktı. Ama kurulmuş olan ara iktidardan da yararlanmadan edemezdi: monarşi geçici olarak yeryüzünden silinmiş ve devrimci iktidar henüz kurulmamıştı."

6 Mart

"Başlarında kent proletaryasının bulunduğu devrim güçleri ile geçici olarak iktidarı devralan devrim düşmanı liberal burjuvazi arasındaki açık çatışma mutlaka kaçınılmazdı. Tabiî, ulusal birliğin sınıf bölün-

meleri karşısındaki kıyas kabul etmez üstünlükleri üzerine sayısız dokunaklı lâf etmek —liberal burjuvalarla vülger sosyalistler bu konuda ustadırlar— mümkün. Ama şimdiye dek kimse böylesi şeytan taşlamalarla toplumsal çelişkileri ortadan kaldırmayı ve devrimci mücadelenin gelişmesini durdurmayı başaramamıştır."

"Bu andan itibaren derhal devrimci proletarya devrimci organlarını, işçi, asker ve köylü vekilleri Sovyetlerini geçici hükûmetin yürütme organlarıyla karşı karşıya getirecektir. Bu mücadelede, etrafında ayaklanan halk kitlelerini birleştiren proletarya doğrudan hedef olarak iktidarın fethi görevini üzerine alacaktır. Yalnızca bir devrimci işçi hükûmeti, Kurucu Meclisin hazırlıkları başladığı andan itibaren, ülkede radikal bir demokratik temizliğe kalkışma, orduyu yukarıdan aşağıya yeniden organize etme, onu devrimci bir milise çevirme ve fiiliyatta köyün alt katmanlarına kurtuluşlarının yalnızca devrimci işçi rejimini desteklemekte olduğunu gösterme irade ve kabiliyetine sahiptir."

7 Mart

"II. Nikolay kliği iktidarda bulunduğu müddetçe, dış politikada ağırlık hanedanın ve gerici soyluluğun çıkarlarına verilmişti. İşte bunun için Berlin ve Viyana'da sürekli Rusya'yla ayrı bir barış antlaşması imzalama peşinde koşulmuştu. Ama şimdi hükûmet bayrağının üzerinde safkan emperyalizmin çıkarları kazılı. Guçkovlar ve Milyukovlar 'çarlık hükûmeti mevcut değil' diyorlar halka, 'şimdi kanınızı tüm ulus için akıtmak zorundasınız'. Oysa, ulusal çıkarlardan, Rus emperyalistleri Polonya'nın alınmasını, Galiçya'nın, İstanbul'un, Ermenistan'ın, İran'ın fethini anlıyorlar. Bir başka deyişle, şu an Rusya diğer Avrupa devletleriyle ve her şeyden önce de müttefikleri İngiltere ve Fransa'yla beraber genel emperyalist hatta yerini almış durumda."

"Hanedanlık-aristokrasi emperyalizminden tümüyle burjuva emperyalizmine geçiş hiç bir şekilde savaşla ve Rus proletaryasıyla uyuşamaz. Dünya kasaplığı ve emperyalizmle uluslararası mücadele şimdi her zamandan daha çok görevimizdir."

"Milyukov'un emperyalist palavracılığı —Almanya'yı, Avusturya-Macaristan'ı ve Türkiye'yi ezmenkle övünen— şu an Hohenzollernler ile Habsburgların işine yarıyor. Milyukov şimdi onların elinde bostan korkuluğu rolünü oynuyor. Yeni liberal-emperyalist hükûmet, daha orduda reforma girişmeden evvel, Hohenzollernlere yurtsever düşüncenin şahlanması ve parçalanan Alman halkının "ulusal birliği"ni yeniden kurmasında yardım ediyor. Alman proletaryası Rusya'daki burjuva hükûmetinin gerisinde tüm halkın bulunduğunu ve halkın içinde de temel devrimci gücün Rus proletaryası olduğunu düşünmekte haklıysa, bu bizim Almanya'daki devrimci sosyal-demokrat yoldaşlarımız için korkunç bir darbe olacaktır."

"Rusya'nın devrimci proletaryasının birinci görevi liberal burjuvazinin alçakça emperyalist niyetlerinin gerisinde hiç bir kuvvetin bulunmadığını, çünkü işçi kitleleri tarafından desteklenmediğini göstermektir. Rus devrimi tüm dünyaya gerçek yüzünü, yani yalnızca hanedan gericiliğine değil, liberal emperyalizme de uzlaşmaz karşıtlığını duyurmalıdır."

8 Mart

"Üzerinde 'ülkenin selâmeti' yazan bayraklarıyla liberal burjuvalar devrimci halkın önderliğini elde tutmaya çalışıyorlar ve bu amaçla yalnızca yurtsever Trudovik Kerenskiy'i değil, sosyal-demokrasinin oportünist unsurlarının temsilcisi Çheidze'yi de peşlerinden sürüklüyorlar."

"Toprak sorunu bugünkü soylular, burjuvalar ve sosyal-yurtseverler blokunda derin bir gedik açacaktır. Kerenskiy, devrimi kapitalist hedeflerine âlet etmek isteyen 3 haziran 'liberalleri'[1] ile tüm gücünü tarım sorunu programına, yani halk yararına çarın, soylu mülk sahiplerinin, prenslerin, manastır ve kiliselerin topraklarının müsaderesine verecek olan devrimci proletarya arasında bir tercihte bulunmak zorunda kalacaktır. Kerenskiy'in kişisel tercihinin hangi olacağının hiç önemi yok... Köylü kitleleri, kırların alt tabakaları için du-

[1] Yani 3 haziran 1907 tarihindeki darbe sonucunda oluşan Duma'nın üyeleri.

rum bambaşka. Onları proletaryanın davasına kazandırmak en acil, en aslî görevi oluşturuyor."

"Bu görevi (köylülüğü kazanmak), politikamızı köyün sınırlı, milliyetçi-yurtsever ruhuna uyarlayarak çözmeye kalkışmak, en ağır suçtur. Rus işçisi eğer köylüyle ittifakının bedelini Avrupa proletaryasıyla bozuşmakla öderse intihar etmiş olur. Üstelik bunun için hiç bir siyasî gereklilik yoktur. Elimizde çok daha güçlü bir silah var: şimdiki geçici hükûmet ve Lvov-Guçkov-Milyukov-Kerenskiy'den oluşan bakanlar kurulu[2] toprak meselesini uyutmak zorundalarken —birliklerini korumak için—, biz bu meseleyi tüm haşmetiyle Rusya'nın köylü kitlelerinin önüne getirebiliriz ve getirmeliyiz de."

"Rus burjuvazisi 1905-1907 tecrübesinden sonra 'toprak reformu yapmak imkânsız olduğundan, emperyalist savaştan yanayız!' demiştir."

"Bizse 1914-1917 tecrübesini anarak köylü kitlelerine 'emperyalist savaşa sırtınızı dönün, ona karşı toprak devrimini çıkartın!' diyeceğiz."

"Bu aynı sorun, toprak sorunu ordudaki proleter kadrolarla geniş köylü erat arasındaki bütünleşmede de muazzam bir rol oynamayacaktır. Proleter asker köylü askere emperyalist savaşın neye ve kime yaradığını izah ederek 'soylunun toprağını istiyoruz, İstanbul'u değil!' diyecektir. Liberal emperyalist hükûmetin yakında doğrudan doğruya proletarya ile ona gönül bağlayan kırların alt tabakalarına dayanan bir devrimci işçi hükûmetiyle yer değiştirmesi bizim ajitasyonumuza ve savaşa karşı mücadelemize —her şeyden önce işçi kitleleri içindeki ve ikinci olarak da köylü ve asker kitleleri arasındaki— bağlıdır."

"Rodziyankolar, Guçkovlar, Milyukovlar tüm gayretlerini kendi suretlerine göre ölçüp biçecekleri bir Kurucu Meclis kurmaya vakfedeceklerdir. Ellerindeki en güçlü koz dış düşmana karşı ulusal savaş sloganı olacaktır. Şimdi tabiî Hohenzollernlerin yıkımına karşı 'devrimin kazanımları'nın savunulması zorunluluğundan bahsedecekler.

2Amerikan basını geçici hükûmetle Duma Geçici Komitesini kastediyordu.

Ve sosyal-yurtseverler de bu koroya katılacak."

"Biz de onlara şöyle cevap vereceğiz: savunulacak şey mi arıyorsunuz? Öncelikle iç düşmana karşı devrimi güvence altına almak lâzım. Kurucu Meclisi beklemeden, monarşi ve serfliğin kalıntılarını süpürmek gerek. Rus köylüsüne Rodziyanko'nun vaatlerine ve Milyukov'un yurtsever yalanlarına kanmamasını öğretmek gerek. Milyonlarca köylüyü liberal emperyalistlere karşı toprak devrimi ve cumhuriyet bayrağı altında sıkıca toplamak lâzım. Bu görevi adamakıllı yerine getirmek için, Guçkov ve Milyukovları iktidardan uzaklaştıracak, proletaryaya dayalı bir işçi hükûmeti kurmaktan başka çare yok. Bu işçi hükûmeti de kent ve köylerdeki emekçi kitlelerin en geri, en cahil tabakalarını ayağa dikmek, aydınlatmak, biraraya toplamak için tüm devlet iktidarı kaynaklarını devreye sokacaktır."

"—Ama ya Alman proletaryası ayaklanmazsa? O zaman ne yapacağız?"

"—Rus devriminin, bizde iktidara bir işçi hükûmetini getirse bile, Almanya'da farkedilmeyeceğini mi varsayıyorsunuz? İyi de bu imkânsız."

"—Ama ya böyle olursa?"

"—...Eğer imkânsız olan gerçekleşirse, muhafazakâr sosyal-yurtsever örgüt Alman işçi sınıfının önümüzdeki dönemde yönetici sınıflarına karşı başkaldırmasını engellerse, o zaman tabiî, Rus işçi sınıfı devrimi silahla savunacaktır. Devrimci işçi hükûmeti Alman proletaryasını ortak düşmana karşı dikilmeye çağırarak Hohenzollernlere karşı savaşa girecektir. Aynı şekilde Alman proletaryası da, önümüzdeki dönemde iktidara gelirse, Rus işçisinin emperyalist düşmanıyla hesaplaşmasına yardım etmek için Guçkov ve Milyukovlara karşı yalnızca savaş açma "hakkına" sahip olmayıp buna zorunludur da. Her iki şıkta da, bir proleter hükûmet tarafından yürütülecek olan savaş bir silahlı devrimden başka bir şey olmayacaktır. Söz konusu olan 'vatanı savunmak' değil, devrimi savunmak ve başka ülkelere yaymaktır."

İşçilere yönelik popüler makalelerden alınmış olan yukarıdaki pasajlarda devrimin gelişmesine dair sunulan bakış açısının Lenin'in 4 Nisan tarihli tezlerinde ifadesini bulanla aynı olduğunu göstermeye herhâlde gerek bile yok.

Şubat Devriminin ilk iki ayında Bolşevik partisinin yaşadığı kriz konusunda bu kitabın yazarının 1909'da Rosa Luxemburg'un Polonya'da yayınladığı dergiye yazdığı bir makaleden kısa bir pasaj aktarmak yerinde olacaktır:

"Menşevikler 'devrimimiz burjuva karakterli olacak' soyut anlayışından yola çıkarak tüm proletarya taktiğinin devlet iktidarının liberal burjuvazi tarafından fethi boyunca onun izleyeceği tavra uyarlanması fikrine varırlarken, Bolşevikler de 'sosyalist değil, demokratik diktatörlük' şeklindeki bir o kadar soyut bakış açısından yola çıkarak iktidarı alan proletaryanın kendini burjuva-demokratik görevlerle sınırlayacağı fikrine varıyorlar. Bu konuda aralarındaki farkın kayda değer olduğu kuşkusuz doğru: Menşevizmin anti-devrimci yanları şimdiden ortaya çıkmışsa da, Bolşevizmin anti-devrimci unsurları da devrimci bir zafer durumunda büyük bir tehlike arzediyor."

Bu sözler 1923'ten sonra epigonlar tarafından "Troçkizm"e karşı mücadelede geniş çapta kullanıldılar. Oysa bu sözler, olaydan sekiz yıl evvel, "devrimci bir zafer durumunda" şimdinin epigonları tarafından izlenen tavrın doğru bir tanımlamasını veriyordu.

Parti nisan krizinden "yönetici tabakadaki anti-devrimci unsurlar"dan arınma yoluyla şerefiyle çıktı. Bu nedenle yazar 1922'de yukarıda anılan metne şu notu ekledi:

"Bilindiği gibi bu tehlike gerçekleşmedi, zira Lenin'in önderliğinde Bolşevizm 1917 ilkbaharında, yani iktidarın fethinden önce, bu son derece önemli konudaki ideolojik yeniden silahlanmasını gerçekleştirdi (tabiî iç mücadelelerden sonra)."

Lenin, Bolşeviklerin yönetici tabakasındaki oportünist eğilimlere karşı mücadele hakkında nisan 1917'de şöyle yazıyordu:

"Bolşevik slogan ve fikirler bütününde tümüyle teyit edildi, ama somutta olaylar herkesin öngördüğünden daha farklı, daha özgün, daha ayrı bir şekilde tezahür etti. Bu olguyu görmezden gelmek, unutmak yeni ve canlı gerçekliği irdelemek yerine budalaca ezberlenmiş formülleri tekrar edip partimizin tarihinde meşum bir rol oynamış olan "eski Bolşevikler"e benzemek anlamına gelir. Şu an her kim 'proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü'nden bahsediyorsa hayatın gerisinde kalmış, yani küçük burjuvaziye teslim olmuş, proleter sınıf mücadelesine karşı çıkmış demektir. Onu devrim öncesi 'Bolşevik' ucubeler müzesine (buna 'eski Bolşevikler müzesi' denebilir) yerleştirmek gerekir."

Ek 3.

Sovyetler Kongresi ve Haziran Gösterisi

Kaliforniya Üniversitesinden Profesör A. Kaun'a Mektup

Başında biçimsel olarak Maksim Gorkiy'in bulunduğu *Novaya Jizn* [Yeni Hayat] dergisi yayın kuruluyla mayıs 1917'deki buluşmamı Suhanov'un ne ölçüde doğru olarak anlattığını öğrenmek istiyorsunuz. Anlatacaklarımın anlaşılır olması için önce Suhanov'un 7 ciltlik *Devrimden Anılar* kitabının genel niteliği üzerine bir kaç söz söylemem gerekir. Bu kitaptaki zaman zaman okumayı çekilmez hâle getiren tüm o eksikliklere (lâf kalabalığı, izlenimcilik, siyasî miyopluk) rağmen, yazarın eserini Tarih için değerli bir kaynak hâline getiren samimiyetini teslim etmemek olmaz. Bununla beraber kanûn adamları da bilirler ki bir tanığın samimiyeti ifadesinin gerçekliğini garanti etmez: tanığın entelektüel düzeyini, görme, duyma yeteneğini, hafıza gücünü, olay anındaki ruh hâlini, vs. de göz önüne almak gerekir. Suhanov, bu tarz adamlarda her zaman rastlandığı üzere, bir başka tipteki insanların siyasî psikolojisini kavramaktan aciz, entelektüel tipte bir empresyonist. Kendisi de 1917'de uzlaşmacılar kampının sol kanadında, bu itibarla da Bolşeviklere yakın dursa da, Hamlet mizacıyla Bolşeviklerin zıddıydı ve öyle kaldı. Ne istediklerini ve nereye gittiklerini bilen bütünlüklü insanlara karşı her zaman içinde bir düşmanlık, bir nefret duygusu vardı. Tüm bunlar birleştirildiğinde, Suhanov'un *Anılar*'da Bolşeviklerin eylem gerekçelerini anlamaya veya kulis ardındaki niyetlerini açığa çıkarmaya çalıştığı her seferinde tümüyle ciddî biçimde hata üstüne hata yaptığı ortaya çıkar. Kimi zaman basit ve alenî sorunları bilinçli biçimde karmaşıklaştırır.

Gerçekte, en azından siyasî olarak, bir noktadan diğerine en kısa yolu bulmaktan organik olarak acizdir.

Suhanov benim çizgimi Lenin'inkiyle karşı karşıya getirmek için az gayret sarfetmiyor. Kulislerdeki görüşlere ve entelektüel çevrelerdeki söylentilere —bu noktada, itiraf etmek lâzım ki, *Anılar* liberal, radikal ve sosyalist yöneticilerin psikolojisi üzerine çok geniş bir dokümantasyon sunuyor— kulağı kesik olan Suhanov doğal olarak, sosyal-yurtseverlerle Bolşevikler arasında bir yerde sıkışıp kalan *Novaya Jizn*'in pek gıpta edilmeyecek olan akıbetini en azından kısmen selâmete kavuşturacak şekilde, Lenin'le Troçki arasında görüş ayrılığı çıkması ümidiyle yaşıyordu. *Anılar*'ında da Suhanov siyasî hatıralar ve gecikmiş hipotezler şeklinde sunulan bu gerçekleşmemiş ümitler atmosferinde yaşıyor. Bireyin, mizacın, üslûbun özgüllüklerini ayrı bir siyasî çizgi gibi yorumlamaya çalışıyor.

10 haziran için öngörülen ve sonra iptal edilen Bolşevik gösterisi hakkında, özellikle de Temmuz Günlerindeki silahlı gösteriler hakkında, Suhanov bir çok sayfada Lenin'in o günlerde bir kumpas ve bir ayaklanma yardımıyla hemen iktidarı ele almaya niyetli olduğunu, buna mukabil Troçki'nin Sosyal-Devrimci ve Menşeviklerin egemenliğindeki sovyetlerin gerçek iktidarını ele geçirmeye çalıştığını göstermeye çalışır. Tüm bunlarda gerçeğin gölgesi bile yoktur.

4 hazirandaki birinci Sovyetler Kongresinde Tsereteli konuşmasında "Rusya'da şu anda 'iktidarı bana verin' diyecek bir siyasî parti mevcut değildir" demişti. O sırada dinleyiciler tarafından bir ses yükseldi: "Bir tane var!" Lenin dinleyiciler tarafından konuşmasının kesilmesinden hoşlanmaz ve başkasının konuşmasını da bölmezdi. Bu kez çok ciddî gerekçeler onu her zamanki soğukkanlı tavrından uzaklaştırmıştı anlaşılan. Mantıksal olarak, Tsereteli'ye göre, bir halk çok büyük sıkıntılar içine düşerse, yapacak ilk iş iktidarı başkalarına devretmekti. Şubat ayaklanmasından sonra iktidarı liberallere devreden Rus uzlaşmacılarının tüm bilgelikleri işte burada yatıyordu. Pek çekici yanı olmayan bu sorumluluk korkusuna Tsereteli bir siyasî çıkar gütmeme ve olağanüstü bir uzgörü görüntüsü katı-

yordu. Partisinin bir misyonu olduğuna inanan bir devrimci için böylesi korkak bir palavracılık hiç hoşgörülecek bir şey değildir. Böylesi berbat koşullarda iktidarı geri tepebilen bir devrimci parti ancak horgörüyü hakeder.

Aynı oturumda yaptığı bir konuşmada Lenin "bir tane var!" nidasını şöyle açıkladı: "Posta ve Telgraf bakanı yurttaş (Tsereteli)... Rusya'da iktidarı tümüyle üstlenmeye hazır bir siyasî parti bulunmadığını söyledi. Ben de bir tane var diye cevap veriyorum. Hiç bir parti buna hayır diyemez, bizim partimiz de hayır demiyor. Partimiz her an iktidarı almaya tümüyle hazırdır. (Alkışlar ve gülüşmeler.) İstediğiniz kadar gülün, yurttaş bakan böyle bir soru soruyorsa, gerekli cevabı da hiç şüphesiz alacaktır." Lenin'in düşüncesinin saydam olmadığı söylenebilir mi?

Aynı Sovyetler Kongresinde Tarım bakanı Peşehonov'dan sonra söz alarak şöyle konuşmuştum: "Peşehonov'la aynı partiden değilim, ama bana hükûmet on iki tane Peşehonov'dan oluşacak denseydi, bu ileriye doğru atılmış harika bir adımdır cevabını verirdim..."

Hadiselerin akışı içinde, Peşehonovlardan kurulu bir hükûmet üzerine olan sözlerimin Lenin'in iktidarı almaya hazır oluşunun antitezi gibi anlaşılacağını düşünmemiştim o zaman. Suhanov gecikmeli olarak bu hayalî antitezin teorisyeni olmaya soyunuyor. Bolşeviklerin sovyet iktidarı lehine yaptıkları 10 haziran gösterisi hazırlıklarını iktidarı ele geçirmeye yönelik hazırlıklar şeklinde yorumlayan Suhanov şöyle yazar: "Lenin 'gösteri'den iki veya üç gün evvel, açıkça iktidarı almaya hazır olduğunu beyan etmişti. Oysa Troçki o sırada iktidarda bir düzine Peşehonov görmek istediğini söylüyordu. Burada birbirlerinden ayrılıyorlardı. Bununla beraber, Troçki'nin 10 haziran olayıyla bağlantılı olduğunu varsaymak için nedenlerim var... Lenin o dönemde sözde 'mejdurayonets'[1] olmadan kesin bir eyleme kalkışmak istemiyordu. Çünkü Troçki anıtsal bir oyun içindeki anıt-

[1] Suhanov beni açıkça bir Bolşevik olduğumu ima etmek için sözde "mejdurayonets" olarak tanımlıyor. Her hâlükârda Bolşevik olduğum doğru. Ben "Mejdurayontsi" örgütünde onu Bolşevik partiye geçirmek üzere bulundum. Birleşme de zaten ağustos ayında gerçekleşti.

sal bir ortak olarak Lenin'in ayarındaydı ve Lenin'in partisinde kendisinden sonra uzun süreler boyunca başka hiç kimse olmadı."

Bu pasaj tümüyle çelişki dolu. Suhanov'a göre Tsereteli'nin kendisini suçladığı konuda, yani "proleter azınlık tarafından derhal iktidarın alınması" konusunda Lenin uzun boylu düşünmüşmüş. Bu ne denli gerçek dışı görünse de, Suhanov, her türlü güçlüğe karşın Bolşeviklerin iktidarı almaya hazır olduklarını ilân eden Lenin'in sözlerinde bu Blanquiciliğin kanıtını görüyor. Ama Lenin gerçekten 10 haziranda kumpas yoluyla iktidarı almaya hazırlandıysa, 4 haziranda Sovyet plenumunda bu konuda uyarıda bulunması mümkün olur muydu? Petrograd'a geldiği ilk günden itibaren Lenin'in partiye Bolşeviklerin ancak sovyetlerde çoğunluğu sağladıktan sonra geçici hükûmeti devirme görevini üstlenebilecekleri fikrini aşıladığını hatırlatmaya gerek var mı? Nisan Günlerinde Lenin gündemdeki slogan olarak "kahrolsun geçici hükûmet!" diyen Bolşeviklere açıkça karşı çıkmıştı. Lenin'in 4 hazirandaki cevabının çok kesin bir anlamı vardı: biz Bolşevikler gerekirse bugün iktidarı almaya hazırız, yeter ki işçiler ve askerler bize güvenlerini göstersinler. Bu konuda işçi ve askerlerin güvenine sahip olup da iktidarı almaya cüret edemeyen uzlaşmacılardan ayrılıyoruz.

Suhanov, bir gerçekçiyle bir Blanquiciyi kıyaslar gibi, Troçki'yi Lenin'le karşı karşıya getiriyor. "Lenin'le anlaşamasanız bile, Troçki'nin meseleyi ortaya koyuşuyla tümüyle uyuşabilirdiniz." Suhanov aynı zamanda "Troçki'nin 10 haziran olayıyla, yani iktidarın alınması kumpasıyla bağlantılı olduğunu" beyan ediyor. Olmadık yerde iki davranış çizgisi ortaya çıkaran Suhanov bilâhare de bu iki çizgiyi birleştirip beni meceracılıkla suçlama zevkinden kendini mahrum bırakmıyor. Lenin ile Troçki arasında bir ayrılık bekleyen sol entelektüellerin yıkılan ümitleri için bu çok platonik bir öç alma.

10 hazirandaki iptal edilen gösteri için Bolşevikler tarafından hazırlanan ve 18'inde göstericiler tarafından taşınan pankartlarda bir numaralı slogan "kahrolsun 10 kapitalist bakan!" idi. Suhanov bir estetikçi olarak bu ekspresyonist basitliğe hayran olmakla beraber,

bir siyasetçi olarak bundan hiç bir şey anlamamış olduğunu gösteriyor. Hükûmet "on kapitalist bakan"dan maada altı uzlaşmacı bakandan oluşuyordu. Bolşeviklerin pankartlarında bu sonuncular için bir saldırı mevcut değildi. Tersine kapitalist bakanlar sovyet çoğunluğunun temsilcileri olan sosyalist bakanlarla yer değiştirmeliydi. İşte bu Bolşevik pankartların ifade ettiği fikri formüle etmiştim ben de Sovyetler Kongresinde: liberallerle olan bloku dağıtın, burjuva bakanları safdışı bırakın, onların yerine Peşehonovlarınızı geçirin. Sovyet çoğunluğunu iktidara almaya davet eden Bolşevikler tabiatıyla Peşehonovlar karşısında ellerini bağlayıp oturmuyorlardı. Tersine sovyet demokrasisi çerçevesinde onlara karşı —sovyetlerde çoğunluğu sağlayıp iktidarı almak için— acımasız bir mücadele yürüteceklerini saklamıyorlardı. Tüm bunlar, sonuçta, elifbeden başka birşey değil. Yalnızca Suhanov'un yukarıda anılan özellikleri —kişi olarak değil, tip olarak anlaşılmak kaydıyla— onun bu olayların bir tanığı ve gözlemcisi olarak nasıl bu denli ciddî, ama bir o kadar da basit meseleyi bu denli içinden çıkılmaz bir karmaşıklığa sokabildiğini açıklar.

Burada analiz edilen siyasî epizodun ışığında, Suhanov'un, sizin ilginizi çeken, benim *Novaya Jizn* yayın kuruluyla buluşmamıza dair verdiği açıklamanın ne denli yanlış olduğunu anlamak daha kolaydır. Maksim Gorkiy çevresiyle temasım konusunda Suhanov'un yorumu şu bana atfettiği çıkarsama cümlesiyle ifade edilir: "Görüyorum ki artık Lenin'le birlikte bir dergi çıkartmaktan başka çarem yok." Buradan çıkan sonuç benim Gorkiy ve Suhanov'la, yani benim ne politikacı ne de devrimci diye gördüğüm bu insanlarla anlaşamayınca, zoraki Lenin'e yönelmem. Bu düşüncenin tutarsızlığını göstermek için önce onu açık seçik formüle etmek lâzım.

Geçerken belirteyim, Suhanov'un "Lenin'le birlikte bir dergi çıkartmak" cümlesi ne kadar da karakteristik. Sanki devrimci politika sorunları bir dergi çıkartmaya indirgenebilirmiş gibi! Asgarî bir yaratıcı tahayyüle sahip olan her kişi benim işlerimi bu şekilde ne düşündüğümü ne de tanımladığımı açıkça görebilir.

Gorkiy'in gazete çevresini ziyaret edişimi açıklamak için, benim

Petrograd'a mayıs başında, ayaklanmadan iki ay, Lenin'in gelişinden bir ay sonra vardığımı hatırlamak gerekiyor. Bu zaman zarfında bir çok şey yoluna girmiş, kesinlik kazanmıştı. Yalnızca devrimin aslî kuvvetleri, işçi ve askerlerin ruh hâlleri üzerine değil, "aydın" toplumun tüm siyasî gruplaşma ve nüansları üzerine de doğrudan, yani ampirik bir yönlendirmeye ihtiyacım vardı. *Novaya Jizn* yayın kurulunu ziyaret ederek, bu "sol" grubun çekim ve itme kuvvetlerini, şu veya bu unsurun ayrılma ihtimallerini inceleme maksadıyla küçük bir siyasî yoklama yapıyordum. Kısa bir görüşme beni devrimi başyazıya indirgeyen bu küçük ahkâmcı edebiyatçılar çevresinin tam tekmil iktidarsızlığı konusunda ikna etti. Ve suçu Lenin'in ve onun Nisan Tezlerinin üzerine atarak "kendi kendilerini tecrit eden" Bolşeviklere çattıklarından dolayı, bunca nutuklarıyla bana Lenin'in partiyi onlardan tecrit etmekte veya onları partiden tecrit etmekte aslında ne denli haklı olduğunu gösterdiklerini kuşkusuz onlara söylemeliydim. Konuşmaya katılan, Lenin'le bir ittifaka karşı olan Riyazanov ve Lunaçarskiy'i etkilemek için özel bir enerjiyle vurgulamak zorunda kaldığım bu sonuç belki de Suhanov'un sunduğu versiyona bahane teşkil etti.

1917 sonbaharında Petrograd Sovyetinin kürsüsünden Gorkiy'in yaşgünüyle ilgili olarak konuşma yapmayı kabul etmediğim varsayımınızda tümüyle haklısınız. Suhanov bu kez en azından Ekim Devriminin arifesinde barikadın öbür yakasında yer alan Gorkiy'i kutladığımı öne sürerek fantezi yapmamış.

Büyükada, 29 eylül 1930.

BİRİNCİ CİLT İÇİN KRONOLOJİ

(Rusya'ya ilişkin tarihler eski takvime göre verilmiştir. Tarihleri uluslararası takvime çevirmek için 13 gün eklemek gerekir.)

1774
Kazakların ve köylülerin geniş bir katılım gösterdiği Pugaçov isyanı.

1825 Aralık
Liberal subayların önderliğinde çarlığa karşı Dekabrist ayaklanma.

1848
Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından Komünist Manifesto'nun yayınlanışı: Devrimci sosyalizmin kuruluşu.

1861
Köylü Reformu: Rusya'da serflik yasasının ilgası.

1864
Marx ve yoldaşları tarafından Enternasyonal'in (ilk uluslararası sosyalist işçi örgütü) kurulması.

1871
Paris Komünü.

1882
Plehanov'un Rusya'da Marxçı sosyalizmi tanıtan ilk yazıyı yayınlaması.

1905
Rusya'da 1905 Devrimi. Rus işçileri tarafından ilk sovyetlerin örgütlenmesi.
9 Ocak: "Kanlı Pazar": Peder Gapon önderliğindeki, çara bir ariza sunmak üzere yol çıkan işçiler çarlığın askerî birliklerince dağıtıldılar.

1914

1 Ağustos: Dünya Savaşının başlangıcı.
Almanya Rusya'ya savaş ilân etti.
4 Kasım: Devlet Dumasındaki Bolşevik milletvekilleri tutuklanıp Sibirya'ya sürüldüler.

1915

Nisan: Yayın kurulunda Troçki'nin de bulunduğu enternasyonalist Rus devrimci gazetesi *Naşe Slovo* Paris'te yayına başladı.
Eylül: İsviçre'nin Zimmerwald kasabasında uluslararası sosyalist kongre.

1916

Mayıs: Kienthal'de sosyalist enternasyonalistlerin ikinci kongresi.

1917

9 Ocak: Sokak göaterileri ve matbaacılar greviyle "Kanlı Pazar"ın yıldönümünü anılması.

14 Şubat: Son Devlet Duması oturumu.
23 Şubat: Uluslararası Kadınlar Günü kutlaması devrimi başlatır.
24 Şubat: Petrograd'da iki yüz bin işçi greve gider.
25 Şubat: Petrograd'da genel grev. Silahlı çatışmalar ve devrimcilerin tutuklanması.
26 Şubat: Çar Duma'yı dağıtır. Milletvekilleri dağılırlar, ama kenti terketmemeye karar verirler.
27 Şubat: Çarlık Muhafız Ordusu alaylarında isyan.
İşçi Vekilleri Sovyeti'nin kurulması.
Duma geçici Komitesi'nin kurulması.
28 Şubat: Çarlık bakanlarının tutuklanmaları.
Schlusselberg hapisanesinin ele geçirilişi.
İzvestiya'nın, "Sovyet'ten Haberler"in ilk sayısı.

1 Mart: Askerlere yönelik "Prikaz No. 1"in yayınlanması.
Sovyet'te bir asker seksiyonunun kurulması.
Moskova Sovyeti'nin ilk oturumu.

2 Mart: Çar Grandük Mihail lehine tahttan feragat eder. Sovyet'in desteğiyle Duma Geçici Komitesi tarafından Geçici Hükûmet kurulur. Kerenskiy Adalet bakanı olur.
3 Mart:Grandük Mihail tahtı bırakır.
Geçici Hükûmet radyoyla devrimi dünyaya duyurur.
5 Mart: Bolşevik partisinin merkezî yayın organı Pravda'nın ilk sayısı.
6 Mart: Geçici Hükûmet siyasî hükümlülere af ilân eder.
8 Mart: Çar magilev'de tutuklanır.
14 Mart: Sovyet'in ilhaksız, tazminatsız barış ilân eden "tüm dünya halklarına" hitabı.
23 Mart: Devrim kurbanlarının cenaze törenleri.
29 Mart: Tüm Rusya Sovyetler Konferansı.

3 Nisan: Lenin, Zinovyev ve diğer Bolşevikler İsviçre'den dönerler.
4 Nisan: Lenin'in proletarya devriminin anahatlarını çizen "Nisan Tezleri".
18 Nisan: 1 Mayıs uluslararası sosyalist bayramının kutlanması. Dışişleri bakanı Milyukov Müttefiklere eski şartlarla zafere kadar savaşa söz verdiği notasını gönderir.
20 Nisan: Milyukov'un notasını protesto eden silahlı gösteriler: "Nisan Günleri".
24 Nisan: Bolşevik Partisinin Tüm Rusya Konferansı başlar.

1 Mayıs: Petrograd Sovyeti bir koalisyon hükûmeti lehinde karar verir.
2 Mayıs: Milyukov istifa eder.
4 Mayıs: Lenin'in politikalarını destekleyen Troçki Amerika'dan döner.
Petrograd'da Tüm Rusya Köylü Vekilleri Kongresi açılır.
5 Mayıs: Kerenskiy'in Savaş bakanı olduğu koalisyon hükûmeti kurulur.
17 Mayıs: Kronstadt Sovyeti kendini Kronstadt'ta tek yönetici

organ ilân eder.
25 Mayıs: Sosyal-Devrimci partinin Tüm Rusya Kongresi.
30 Mayıs: Birinci fabrika ve işyeri komiteleri konferansı Petrograd'da açılır.

3 Haziran: Birinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi.
16 Haziran: Kerenskiy Rus ordularına taarruz emri verir.
18 Haziran: Menşeviklerin ve Sosyal-devrimcilerin tertip ettikleri gösteri bir Bolşevik gösterisine dönüşür.
19 Haziran: Nevskiy Prospekt'te Kerenskiy'in portrelerinin taşındığı yurtsever gösteri.

3-5 Temmuz: "Temmuz Günleri": Bolşevizmin Petrograd'da ezilmesiyle sonuçlanan kendiliğinden ayaklanma.

Birinci Ciltte Adı Geçen Başlıca Şahsiyetlerin Kısa Listesi

Aleksey A. Brussilov (1853-1926) Çarlık generali. 1915-1917 arasında Galiçya cephesine komuta etti. Haziran-temmuz 1917'de Geçici Hükûmetin Rus Ordusu başkomutanı. Temmuz taarruzunu yönetti. Daha sonra yerine Kornilov getirildi. 1920'de Kızıl Orduya katıldı. 1924'te emekli oldu.

Nikolay S. Çheidze (1864-1926) Gürcü asıllı Sosyal Demokrat (Menşevik), 3. ve 4. İmparatorluk Duma'larında Sosyal Demokrat Grubunun yöneticisi. Duma Geçici Komitesi üyesi. Petrograd Sovyetinin 1917 yazı sonuna kadarki ilk başkanı. Tüm Rusya Sovyetler Kongresi Merkez Komite başkanı. 1918'de Gürcistan'da Kurucu Meclis başkanı. 1921'de Sovyet Rusya'yı terketti. 1926'da intihar etti.

Viktor M. Çernov (1876-1952) Sosyal Devrimcilerin (SR) liderlerinden. Zimmerwald zirvesine katıldı. 1917'de Kerenskiy'in Koalisyon Hükûmetinde Tarım bakanı. Temmuz Günleri sırasında istifa etti. 1918'de Kurucu Meclisin başkanı.

Anton İ. Denikin (1872-1947) İç Savaş sırasında Güney Rusya'da Bolşevik karşıtı kuvvetlere komuta eden Çarlık generali. 1904-1905 Rus-Japon Savaşında ve 1914-1916 arasında I. Dünya Savaşında çarpıştı. Şubat Devriminden sonra Geçici Hükûmetin başkomutanlığa getirdiği Alekseyev'in kurmay başkanı oldu. Temmuzda görevinden alındı. Ağustos 1917'de askerî bir diktatörlük kurma planları yapmakla suçlanan General Kornilov'la birlikte tutuklandı. Ekim

Devriminden sonra Don bölgesine kaçarak nisan 1918'de Beyaz Ordunun güney cephesi komutanı oldu. Önceleri Moskova'ya yürüyecek kadar başarılı olsa da 1919'da Oryol'de Kızıl ordu tarafından yenilgiye uğratıldı ve önce Novorossiysk'e, ardından Kırım'a geri çekildi. Nisan 1920'de komutanlığı General Vrangel'e bırakarak Fransa'ya yerleşti.

Georgiy A. Gapon (1870-1906) Peder Gapon diye bilinir. Rus Ortodoks papazı. 9 ocak 1905'te, "Kazar Pazar" [krovavoye voskresenye] günü Çar'a bir arîza sunmak için yürüyüşe geçen emekçi halkın önderi papaz. Polisin desteğiyle kurulan Rus Emekçiler Derneği'nin önderi. Kanlı Pazar'dan sonra önce Finlandiya'ya kaçtı. Ardından Cenevre'ye geçti. Burada ününden de yararlanarak sürgündeki devrimcilerle bozuştu. Londra'ya gitti ve otobiyografisini yazdı. Aralıkta Rusya'ya geri dönerek Vitte hükûmetini destekledi ve yine gizli polisle işbirliği etti. Mart 1916'da gizli polisçe nedeni h,l, tam olarak bilinmeyen sebeplerden hunharca öldürüldü.

Prens Golıtsin Sayısız devlet adamı çıkarmış çok köklü bir Litvanya asıllı soylu ailenin mensubu. Son Çarlık kabinesine başkanlık etmiş olan yetmişlik ihtiyar.

İvan L. Goremıkin (1839-1917) Bağnazca muhafazakârlığıyla ünlü Rus siyaset adamı. 1895-1899 arasında İçişleri bakanlığı yaptı. Nisan-temmuz 1906 arasında ve daha sonra ocak 1914-ocak 1916 arasında II. Nikolay tarafından Başbakanlığa getirildi.

Maksim Gorkiy (1868-1936) Ünlü Rus hikâye ve roman yazarı. Küçüklüğü Astrahan'da geçti. babası ölünce büyük babasının yanına Nijniy Novgorod'a döndü. Yaşadığı acı deneyimlerden ilham alarak rusçada "acı" anlamına gelen gorkiy takma adını aldı. Önceleri serserileri ve toplum dışına atılmış insanları anlatırken, marksizmi benimsemesinin de etkisiyle, giderek toplumsal betimlemelere yöneldi. Bir süre sıkıcı felsefî tartşmalara yer verdiği anlatılarında üslûp bakımından bocalamalar yaşadıysa da olgunluk çağında yaşamın gizini ayrıntılı, ama dolaylı ve sade bir anlatımla vermeyi başardı. 1906-1913 arasında gurbette yaşadı. Bolşevikleri desteklemesine

rağmen Ekim Devrimiyle ters düştü. Yazar haklarını savundu. 1921'de İtalya'ya yerleşti. 1928'de Sovyet Rusya'ya döndü ve Stalin rejimiyle uzlaştı.

Aleksandr İ. Guçkov (1862-1936) Moskovalı toprak sahibi ve sanayici. 1905'te kurulan Oktyabrist partinin lideri. 3. İmparatorluk Duma'sının başkanı. İlk Geçici Hükûmetin mart-mayıs 1917 arasındaki Savaş ve Donanma bakanı. 31 mayısta istifa ederek Berlin'e kaçtı.

General Habalov Çarlık generali. Devrimin ilk günlerinde Petrograd Askerî Bölgesinin komutanı.

General İvanov I. Dünya Savaşında Rus ordusunun Güney Cephesi başkomutanı. Şubat Devrimini bastırmak için kuvvetlerini Petrograd'a getirmeye çalıştı. On bir yıl önce de Kronstadt ayaklanmasını ezmişti.

Aleksandr P. İzvolskiy (1856-1919) Rus diplomat ve siyaset adamı. 1906-1910 arası Dışişleri bakanı ve 1910-1917 arası Paris büyükelçisi.

Lev B. Kamenev (1883-1936) Bolşevik Partisi Merkez Komitesinin önde gelen üyelerinden. Bilâhare Moskova Sovyetinin başkanı, diplomat ve Çalışma ve Savunma Konseyi başkanı.

Aleksandr F. Kerenskiy (1881-1971) 4. İmparatorluk Duma'sında Trudovik'lerin lideri. Şubat devriminden sonra Sosyal devrimci (SR). Petrograd Sovyetinin 2. başkanı. Geçici Hükûmette şubat-mayıs 1917 arasında Adalet bakanı, daha sonra Savaş ve Donanma bakanı. Temmuz-kasım arası başbakan. Bolşevikler iktidara gelince Rusya'yı terketti.

Aleksandr V. Kolçak (1873-1920) Rus koramirali. İç Savaşta Sibirya'daki Bolşevik karşıtı kuvvetlerin komutanı. Sibirya'da yenilince kaçtı. Yakalandı ve kurşuna dizildi.

Lavr G. Kornilov (1870-1918) Çarlık generali Sibiryalı Kazak. 1917'de Güney-batı cephesi komutanı. Temmuz 1917'de Geçici Hükûmetin Rus Ordusu başkomutanlığına getirildi. Eylül 1917'de

karşı devrimci bir darbe girişimde bulundu. 1918'de İç Savaş sırasında Kızıl Ordu tarafından öldürüldü.

General P. N. Krasnov (1869-1947) Çarlık generali. Kerenskiy tarafından Bolşevikleri bastırmak üzere görevlendirildi. Ekimden sonra tutuklandı, silah bırakması karşılığında serbest bırakıldı. İç Savaşta Don Kazaklarının ataman: olarak bir yıldan uzun süreyle Kızıl Orduyla çarpıştı. Almanya'ya göçtü. Bir Kazak devleti projesi çerçevesinde Hitler'in emrinde çalıştı.1945'te Müttefiklerce Sovyetler Birliği'ne teslim edildi. Asılarak idam edildi.

Vladimir İ. Lenin (1870-1924) Bolşevik partisinin başkanı, Rus devriminin önderi ve Sovyet devletinin ilk başbakanı.

Georgiy Y. Lvov (1861-1925) Rus prensi ve büyük toprak sahibi. Kadet partisinden 1. İmparatorluk Duma'sı üyesi. Mart-temmuz 1917 arasında Geçiçi Hükûmetin başbakanı. 1918'de yurtdışına gitti.

Vassiliy A. Maklakov (1870-1959) Seçkin liberal avukat ve Duma'da Kadet partisinin liderlerinden.

Pavel N. Milyukov (1859-1943) Moskova İniversitesi'nde tarih profesörü. Kadet partisinin kurucusu ve önderi. Kadetlerin gazetesi Reç'in editörü. 3. ve 4. İmparatorluk Duma'larında milletvekili. Mart-mayıs 1917 arasında birinci Geçiçi Hükûmet'te Dışişleri bakanı. Savaş yanlısı tutumundan dolayı istifaya zorlandı. Ekim devriminden sonra Paris'e gitti.

Vladimir D. Nabokov (1860-1922) Kadet hukukçu. 1. Duma üyesi. 12 ağustosta açılan Moskova Devlet Konferansının delegesi. 7 ekimde açılan Ön-Parlamento prezidyumunun üyesi. Kırım'daki karşı devrimci hükûmette Adalet bakanı. 1922'de Berlin'de Rus gericilerinin Milyukov'a karşı giriştikleri bir suikastte öldürüldü.

Georgiy V. Plehanov (1856-1918) Rus marksizminin kurucusu. 1883'den sonra yurtdışında göçmen. İskra ve Zarya dergilerini çıkardı. Devrimde Bolşeviklere karşı çıktı. Muhalif Yedinstvo gazetesini çıkardı ve aynı adlı grubu yönetti. Finlandiya'da öldü.

Aleksandr D. Protopopov (1866-1918) Rus Çarlığının son İçişleri

bakanı. Toprak sahibi ve sanayici. Simbirsk vilâyetinden 3. Duma'ya seçildi. Muhafazakâr Oktyabrist partisinin sol kanadına katıldı. 1912'de 4. Duma'da milletvekili ve meclis başkan yardımcısı. 1915'te İlerici Blok'u destekledi. 1916'da Avrupa başkentlerine gönderilen "iyi niyet" heyetine başkanlık etti. Bilâhare Stockholm'de bir Alman temsilcisiyle "ayrı barış" anlaşması için zemin yokladı. Kamuoyunun tepkisine rağmen Saray'dan rağbet gördü. Kısa bir süre sonra ekim 1916'da Stürmer'in hükûmetine İçişleri bakanı olarak atandı. Duma tarafından döneklikle suçlandı. Devrimci gelişmeleri yanlış yorumlayarak sert önlemlere başvurdu ve olayları hızlandırdı. Şubat Devriminin ardından Petro ve Pavel kalesine hapsedildi. Ekim'den sonra Çeka tarafından kurşuna dizildi.

Vladimir M. Purişkeviç (1870-1920) Besarabyalı toprak sahipleri sınıfına mensup bir monarşist politikacı. 2, 3 ve 4. Duma'larda gerici milletvekili. Rus Halkının Birliği adlı aşırı milliyetçi, Yahudi aleyhtarı örgütün kurucularından.

Grigoriy Y. Rasputin (1872-1916) 10 yıl süreyle Çar II. Nikolay ve Çariçe Aleksandra üzerinde büyük bir nüfuz kuran Sibiryalı şehvet düşkünü (Rasputin "sefih" manasına gelir) , alkol bağımlısı cahil köylü. On sekiz yaşındayken tövbe ederek Verhoture'deki Hlıstı tarîkatının manastırına girdi. Burada kendine göre sapkın bir öğreti geliştirdi. Pokrovskoye'ye geri dönerek evlendi. Evinden ayrılarak Aynaroz'a ve Kudüs'e gitti. Sağaltmacılık ve cincilikle geçinirken bir ermiş (starets) ünü kazandı. 1903'te Peterburg'a gitti ve burada pis ve pejmürde kılığıyla da licalanan ününü mistisizme ve doğa üstü güçlere merakın pek revaçta olduğu saray çevresine dek taşıdı. 1908'de hemofili hastası Çareviç Aleksey'in ağrılarını hipnoz yoluyla dindirince hemen İmparatorluk çiftinin gözdesi oldu. Kısa zamanda nüfuzu siyasal bir karakter kazandı. Başbakan Stolıpin'le çatışınca bir ara kovulur gibi olan Rasputin çariçenin ısrarı üzerine tekrar Saray'a döndü. Köylü hal ve tavrını korumakla birlikte sefih yaşantısı aynen devam etti. 1915'te çar başkomutanlığı üstlenerek cepheye gidince çariçenin baş danışmanı sıfatıyla Rasputin'in içişlerdeki etk-

isi doruğa ulaştı. Bir çok kez hayatına kastedildi. En sonunda Prens Yussupov'un başını çektiği bir komployla 29-30 aralık 1916 gecesi Shakespearvari bir cinayete (önce zehirli şarap içirildi, zehirli yiyecekler yedirildi, kâr etmeyince iki ayrı koldan kurşunlandı, hâlâ ölmeyince bağlı bir vaziyette donmuş olan Neva üzerinde bir delik açılarak nehir dibine yollandı) kurban gitti.

Mihail V. Rodzyanko (1859-1924) Büyük toprak sahibi. II. Nikolay'ın saray mabeyincisi. Oktyabrist partiden III. ve IV. Duma'da mebus. 1912-1917 arasında Duma başkanı. 1915'ten itibaren İlerici Blok içindeki Kadetlere yaklaştı. Şubat Devriminden sonra Duma Geçiçi Komitesinin başkanı. Ekim devriminden sonra önce Denikin'e katıldı, ardından yurdu terkederek Yugoslavya'ya yerleşti.

Sergey D. Sazonov (1861-1927) 1910'dan sonra Dışişleri bakanı. 1917'de Çar tarafından görevinden alındı. Ekim Devriminden sonra Denikin ve Kolçak'ın kurduğu hükûmetlerde bakanlık yaptı.

Prens Şçerbatov Dünya Savaşı sırasında İçişleri bakanı.

Mihail İ. Skobelev (1885-1937) Menşevik önder. 4. İmparatorluk Duma'sı milletvekili. Petrograd Sovyeti 2. başkanı ve Yürütme Komitesi üyesi. Mayıs-eylül 1917 arasında kurulan yenilenmiş Geçiçi Hükûmette Çalışma bakanı. Ekim devrişminden sonra yurdu terkeder. 1922'de geri dönerek Rusya Komünist Partisi (Bolşevik)'e katılır.

İosif Ç. Stalin (1879-1953) Bolşevik partisi Merkez Komitesinin önde gelen üyelerinden. Lenin'in Rusya'ya dönüşüne dek Kamenev'le birlikte partinin resmî yayın organı Pravda'nın editörü. 1922'de partinin Genel Sekreteri oldu.

Boris V. Stürmer 1916'nın büyük kısmında Başbakan. Rasputin'in kuklası.

Suhanov Gorkiy'in grubuna bağlı Sosyal-Demokrat. Devrimin ilk günlerinde Petrograd Sovyetinin liderlerinden. 7 ciltlik "Devrimden Notlar"ın yazarı.

Mihail İ. Tereşçenko (1888-1959) Banker ve şeker tüccarı. Kadet partisi ileri gelenlerinden. Mart-mayıs 1917 arasında birinci Geçiçi

Hükûmetin Maliye bakanı. Mayıs-Kasım 1917 arasında Milyukov'un yerine Dışişleri bakanlığına getirildi. Daha sonra yurtdışına kaçtı.

İrakli G. Tsereteli (1882-1959) Gürcü asıllı Menşevik önder. 2. İmparatorluk Duma'sında Sosyal Demokrat Grup'un yöneticisi. Şubat Devrimini Sibirya sürgününde karşıladı. 1917'de Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi üyesi. Temmuz-ağustos 1917'de Geçiçi Hükûmetin İçişleri bakanlığını yaptı. 1918'de Gürcistan cumhuriyet hükûmetinin üyesi. II. Enternasyonal'in Yürütme Komitesi üyesi. 1919'da Sovyet Rusya'yı terketti.

Sergey Y. Vitte (1849-1915) Hollanda kökenli Rus Kontu. 1892-1913 arasında Maliye bakanı ve 1905-1906 arasında ilk meşrutî başbakan. Otoriter Rus modernleşmesinin mimarı. Odessa'da matematik öğrenimi gördü. 1871-1874 arasında Odessa ve Besarabya genel valisinin danışmanlığında bulundu. Ulaştırma bakanlığının Odessa demiryolu bürosunu yönetti. 1889'da Maliye bakanlığı nezdinde bir Demiryolları İdaresi kurmakla görevlendirildi. 1892'de Maliye bakanı oldu ve kapsamlı bir programla bir sanayileşme hamlesi başlattı. Gerek hukukî gerek iktisadî altyapı çalışmaları büyük başarı kazandı. Uluslararası borçla Transib demiryolunu yaptı. Dinamik karakteriyle sivrilen Vitte yüzyıl sonlarındaki olumsuz konjonktürün dış borç akımını yavaşlatmasının yanısıra içerideki tarımcı lobinin aleyhteki girişimlerinin etkisiyle II. Nikolay tarafından aktif görevden alınarak pasif göreve çekildi. Meşrutî monarşiye ilke olarak karşı olsa da Çarın 1905 Ekim Manifestosunu kaleme almasını sağladı. Başbakanlığa atandı, ayaklanmaları bastırdı, devlet maliyesine çeki düzen verdi. Ama siyasal bakımdan aşırı yıprandığından görevi bırakmak zorunda kaldı. Çarlığın I. Dünya Savaşına katılmasına karşı çıktı.

Feliks Yussupov (1887-1967) Prens. Ortodoksluğu kabul etmiş eski bir müslüman aileden geliyor. Maiyetini de beraberinde götürdüğü Oxford'da debdebe içinde okudu. 1914'te çar II. Nikolay'ın yeğenlerinden biriyle evlendi. Homoseksüel. Rasputin'in katillerinden. Cinayetten sonra değerli eşyasıyla birlikte Paris'e yerleşti.

Hatıralarını kaleme aldı. 1967'de Auteuil'de öldü.

Nikolay N. Yudeniç (1862-1933) Çarlık generali. İç Savaşta Beyaz Orduların Kuzey-batı cephesi komutanı. Albay rutbesiyle Rus-Japon Savaşına katıldı ve generalliğe terfi etti. 1913'te Kafkasya Askerî Bölgesinin kurmay başkanı. I. Dünya Savaşında 1914-1915 arasında ve 1917'de Çarlığın Kafkasya ordularının komutanı. Ekim Devriminden sonra Finlandiya'ya çekildi. Oradan Estonya'ya geçti. Mayıs 1919'da Petrograd üzerine başarısız bir sefer düzenledi. Sibirya'da kendini hükûmet başkanı ilân eden Kolçak onu Beyaz Ordunun Kuzey-batı birliklerinin komutanı yaptı. Baltık bölgesinden topladığı gönüllülerle birlikte güneyden Moskova'ya yürüyüşe geçen Beyaz kuvvetlerle aynı anda Petrograd'a yürüyen Yudeniç Pulkovo'da Kızıl Orduya yenildi ve Estonya'ya geri çekildi. 1920 başında ordusunu dağıttı ve Fransa'ya yerleşti.

Grigoriy Y. Zinovyev (1883-1936) Bolşevik Partisi Merkez Komitesinin önde gelen üyelerinden. 3 nisanda Lenin'le birlikte İsvçre'den Rusya'ya geldi. Ekimden sonra Petrograd Sovyetinin ve İçüncü Enternasyonal'in başkanı.

Kitapta Geçen Yer Adlarının Kısa Listesi

Kışlık Saray : Çarın Petrograd'daki resmî rezidansı.

Kronstadt : Finlandiya Körfezi'nde bulunan ve Petrograd'ı koruyan bir ada kalesi.

Mariinskiy Sarayı : Geçici Hükûmetin bakanlar kurulu toplantılarını yaptığı Petrograd'daki saray.

Nevskiy Prospekt : Petrograd'ın ana caddesi.

Pyotr ve Pavel Kalesi : Petrograd'da bir ada üzerine kurulmuş muhteşem hapisane.

Smolnıy Enstitüsü : Eskiden soylu kızlarının öğrenim gördükleri okul. Tavriçeskiy Sarayından taşınan Petrograd Sovyeti tarafından işgal edildi.

Tavriçeskiy Sarayı : II. Yekaterina tarafından Kırım fatihi Potyomkin adına yaptırılan ve daha sonraları sağ kanadında Duma'nın toplantılarını yaptığı Petrograd'daki saray. Devrimim ilk aylarında Petrograd Sovyeti toplantılarını sarayın sol kanadında yapıyordu. Sovyet daha sonra Smolnıy Enstitüsü'ne taşındı.

Tsarskoye Selo : Çarın saraylarından birinin bulunduğu Petrograd yakınlarındaki kent.

Vıborg : Petrograd'ın başlıca sanayi merkezlerinden biri.

Kitapta Kullanılan Özel Terimler Lugati

ataman Kazakların seçilmiş reisi.

compradores Çin'de yabancı ticaret şirketlerinin yerli ajanları.

Duma Yetkisi sınırlı ve kısıtlı bir oyla seçilen Rus parlamentosu.

Hansa Orta Çağlarda Kuzey Alman ticaret şehirlerinin oluşturdukları Hansa Birliği.

İzvestiya "Haberler" anlamına gelen Petrograd Sovyetinin resmî yayın organı.

Kazak Çarlık Rusya'sında hemen hemen millî nitelikli bir kast mensubu. Belli süreyle zorunlu askerî hizmetler karşılığında özel bölgelerde kendilerine toprak ve vergiden bağışıklık gibi imtiyazlar tanınıyordu.

komiser Merkezî hükûmette bakanın eşdeğeri. Aynı zamanda taşrada çarlık valilerinin yerine hükûmetçe görevlendirilen temsilciler ile orduda çeşitli birliklerdeki özel temsilciler için de kullanılıyordu.

kulak Anlamı "yumruk". Zengin köylülere takılan lâkap.

Kutsal Sinod Rusya'da Grek Ortodoks Kilisesinin en yüksek yönetim organı. Başında Çar tarafından atanmış bir vekilharç bulunuyordu.

mujik Genel olarak Rus köylüsüne verilen ad.

obşçina Köydeki ortak topraklara verilen ad. Ortak topraklar hane reislerinin oluşturduğu köy ileri gelenleri heyetince yönetilirdi ve beslenecek ağız sayısına göre belirli aralıklarla sürekli yeniden bölüştürülürdü.

Paris Komünü 1871'de Paris'teki proleter ayaklanmanın peşinden

kurulan devrimci rejim. Topu topu 72 gün sürdü.

pogrom Başta Yahudi cemaati olmak üzere, çeşitli ulusal azınlıklara karşı düzenlenen baskın ve katliamlara verilen genel ad.

Pravda "Gerçek" anlamına gelir. İlkin 1912'de yayınlanan Bolşevik partinin resmî gazetesi.

sovyet Rusça. Konsey, şûra, kurul, vb. karşılığı. İşçi ve asker vekilleri konseylerini belirtmek için özgün haliyle kullanılır.

zemstvo 1864'ten sonra kurulup yaygınlaşan, yalnızca mülk sahiplerinin seçilebilir kılındıkları taşra vilâyet ve kazalarındaki temsilî yerel yönetim organları. Yalnızca iktisadî ve kültürel işlevler görme yetkileri vardı.

Kitapta Adı Geçen Parti ve Siyasal Grupların Listesi

Anarşistler İşbirliği içinde yaşayan bir topluluğun ancak siyasî devlet aygıtının ortadan kaldırılmasıyla kurulabileceğini düşünen insanlar.

Bolşevikler İşçi sınıfının yalnızca çarlığın devrilmesi için değil, bir emek cumhuriyeti ve sosyalist bir devlet kurulması için de tüm burjuva toplumuna karşı mücadelede önderliği alarak yoksul köylülerle birlikte hareket etmesi gerekstiğine inanan devrimci marksist parti.

Bund Siyasette Menşevik bir çizgi izleyen Liber tarafından yönetilen Rus Yahudi işçi örgütü.

Dekabristler Çar I. Aleksandr'a karşı aralık [dekabr'] 1825'te başarısız bir ayaklanmaya katılanlar.

Enternasyonalist Menşevikler Martov'un önderliğinde bulunan, Maksim Gorkiy'in radikal sosyalist gazetesi Novaya Jizn ile yakın işbirliği eden ve bir çok noktada Bolşeviklerle yakın düşüncedeki sol Menşevik grup.

Gericiler Kadet partisinin temsil ettiği kadarıyla bile demokratik ilerlemeye karşı muhalefet eden çarlık yanlısı kilise ve aristokrat toprak beyleri koalisyonu.

İlerici Blok Savaş sırasında güçlü bir hükûmet kurulmasını talep eden Duma'daki çoğu mebusun desteklediği parlamento ittifakı.

Kadetler Anayasacı Demokratlara (K.D.'ler) halk ağzında verilen ad. Bilâhare "Halkın Özgürlüğü Partisi" olarak da adlandırıldı. Meşrutî monarşiyi ve ileride de cumhuriyeti amaç edinen, ilerici toprak sahiplerinin, orta burjuvazinin ve burjuva intelligentsiyanın tarih profesörü Milyukov'un önderliğindeki liberal partisi.

Kara Yüzler "Rus Halk Birliği"ne halk ağzında verilen ad. Devrimcilere karşı canice terör yöntemleri uygulayan ve başlıca pogromları örgütleyen aşırı gerici, monarşist ve milliyetçilerin birliği.

Maksimalistler 1905 Devrmi sırasında Sosyal-Devbrimcilerden kopan aşırı uç bir eğilim.

Menşevikler Karl Marx'a bağlılıkta ısrar eden, ama işçi sınıfının çarlığın devrilmesi ve demokratik bir cumhuriyetin kurulması için liberal burjuvaziyle ittifakını savunan ılımlı sosyalist parti.

Narodnikler Marksist kuramın dışında kalan, çarlığın devrilip Rusya'nın dönüştürülmesi mücadelesinde önderliğe geçmesi için işçi sınıfından ziyade köylülüğe gözünü diken sosyalist fikirli devrimcilerin genel adı.

Oktyabristler Adını Duma'yı kuran 1905 Ekim Manifestosu'na verdiği destekten alan monarşist ve emperyalist parti. Moskovalı kapitalist Guçkov'un başkanlığındaki parti büyük ticarî, sınaî ve toprak sahibi burjuvazinin partisi olarak biliniyordu.

Sosyal Demokratlar 19. yüzyılın son yirmi yılı içerisinde çoğunlukla Plehanov'un Rusçaya tercüme ettiği Karl Marx'ın kuramlarına dayanan parti. Çarlığın devrilmesi ve Rusya'nın sosyalist bir devlete dönüşmesi için sınaî kapitalizmin gelişmesini ve devrimci bir işçi sınıfının yaratılmasını desteklediler. parti 1903'te Menşevikler (azınlık yanlıları) ve Bolşevikler (çoğunluk yanlıları) diye ikiye ayrıldı.

Sosyal Devrimciler (Eserler) çeşitli Narodnik eğilimlerin kaynaşmasıyla yüzyıl başında kurulan köylü sosyalist partisi. Devrimde küçük mülk sahibi köylülerin yalpalayan çıkarlarını temsil eden bu parti kısa zamanda anarşist eğilimli olmakla birlikte bir ara Bolşevik hükûmetine katılan Sol Sosyal-devrimci grup ile Kerenskiy'i destekleyen Sağ Sosyal-Devrimci grup diye ikiye bölündü.

Sosyal Yurtseverler Enternasyonalizm ve diğer devrimci sosyalizm ilkelerini savaş zamanında yurtseverlik lehine terkeden sosyalistlere verilen ad.

Trudovikler Toprak beylerine karşı köylüleri savunan, ama Kadetlerin sol kanadına almaşık oluşturacak kadar ileriye gidemeyen ihtiyatlı Narodnik aydınlardan kurulu parti. Kerenskiy Duma'dayken bu partiye mensuptu.

Uzlaşmacılar Sosyalist fikirlere sahip olmalarına rağmen, temel noktalarda Kadetlerle uzlaşan, gönüllü olarak iktidarı onlara devreden, Sovyet içindeki Menşevik ve Sosyal-devrimci partilerin liderlerine verilen genel ad.

Yurt Savunmacıları Savaşın yurdun savunulması olarak sürdürülmesi gerektiğine inananlar.

Zimmerwaldcılar Savaş sırasında enternasyonalizmilkesine sadık kalan sosyalistler. 1915 yılında İsviçre'nin Zimmerwald kasabasında toplanan Uluslararası Sosyalist Konferans'ın programına bağlılıkları nedeniyle bu adla anılırlardı.

Özel Adlar Dizini

II. Aleksandr, 47, 71.
III. Aleksandr, 105-107, 118.
Aleksandra Fyodorovna (çariçe), 123, 157,189-200.
Alekseyev (general), 29, 76, 96-100, 208, 255, 257, 271, 277, 284, 338, 361, 366, 374.
Asquith, 282.
Avilov, 242.
Avksentiyev, 238, 399, 442.
Akselrod, 296.

Balka, 90.
Batkin, 376.
Bauer (Otto), 109.
Bazarov, 244.
Belayev, 89.
Beckendorf (kont), 34.
Bernstein (Eduard), 176.
Blok (Aleksandr), 85, 93.
Bobrinskiy (kont), 39.
Bogdanov, 312, 434.
Branting, 361.
Breşko-Breşkovskaya, 398.
Brussilov (general), 32, 82, 97, 366, 373-374, 380, 423.
Buchanan (sör George), 80, 313, 362, 364, 367.

Cachin, 361, 378.
I. Charles, 108.

Çaykovskıy, 236, 398.
Çerevanin, 244.
Çernov, 155, 237, 238, 343, 344, 364, 365, 377, 379, 397, 401, 404, 408, 414.
Çinenov, 382, 395-396.
Çheidze, 129, 155, 168, 169, 175, 181, 190, 195, 208, 219, 234,235, 241, 243, 278, 279, 281, 287, 295, 298-300, 307, 309, 317, 343-345, 348, 358, 437, 440, 442, 449, 468.
Çugurin, 125, 129, 132, 135.

Dan, 233-235, 250, 294, 444, 445.
Danton, 184.
Demyanev, 211.
Denikin, 77, 78, 82, 89, 100, 152, 257, 259, 285, 286, 375, 381, 382, 386, 428.

Deutsch, 233.
Dingelstedt, 289.
Dmitriy, 63, 66, 80, 84.
Dobrovolskiy, 73.
Dolgorukiy, 92.
Doroçenko, 385.
Dorofeyev, 148.
Dostoyevskiy, 194.
Dubenskiy, 88, 92.
Durnovo, 41, 42.
Dutov, 443.
Dragomirov, 257, 271, 374.
Dzerjinski, 148, 155, 328.

Ebert, 235.
Engelhardt, 191.
Engels, 220, 276, 374, 388.
Evert (general), 97.

Fabergé, 35.
Filpoppovskiy, 238.
Fyodorçenko 32.
Figner (Vera), 399.
Frederiks, 76, 89, 92.

Gandhi, 404.
Gapon (papaz), 187.
Gegeçkori, 440.
Globaçev, 72.
Goethe, 105.
Golıtsin (prens), 90,,91, 96, 163, 164, 190.
Goremıkin, 37, 50, 63, 164.
Gorkiy, 301, 314, 450, 474, 478, 480.
Gotz, 238.
Grey (sör Edvard), 30.
Grigoroviç (donanma bakanı), 79.
Grımm, 329.
Gromann, 437.
Guçkov, 31, 37, 51, 64, 81, 83, 98, 99, 183-185, 189, 200, 201, 203, 206, 208, 231, 244, 262, 270, 272, 276, 282, 287, 297, 305, 309, 336, 340, 341, 343, 363, 468, 470, 471.
Guéguetchkori
Guilbeaux, 297.
Guillaume II
Gvozdyev, 51, 243.

Habalov (general), 43, 89, 90, 94, 116, 117, 119,120,124, 134, 137-139, 141, 142.
Henderson, 363.
Hilferding, 222.
Hvostov, 50.

İgnatyev (kont), 270.
İvan (konkunç), 67, 74.
İvanov (general), 89, 94, 95, 142.

Kayurov, 111, 115, 118, 122,

125, 129, 132, 134, 137, 154, 254, 255.
Kalegayev, 401.
Kalinin, 229, 326, 439.
Kamenev, 48, 154, 233, 290-294, 296, 301, 303, 304, 307, 309, 321, 323, 325--329, 331, 337,349, 354, 433, 445, 458.
Karaoulov, 191.
Karatayev, 258.
Kautsky, 222, 293.
Kerenskiy, 83, 88, 129, 142, 153, 155, 164, 167, 169, 186, 192-195, 203, 205, 210-212, 219, 236-238, 242, 243, 246, 250, 252, 257, 259, 282, 295, 296, 298, 313, 318, 335, 336, 340, 342-344, 359-362, 365, 367, 368, 372-382, 390, 393, 394, 398, 399, 405, 421, 425-427, 430, 434, 451, 453, 469, 470.
Kiril Vladimiroviç (grandük), 93.
Kitchener, 78.
Kleinmichel (kontes), 76, 93, 253.
Kokovtsev, 59, 72.
Kollontay, 349.
Kolçak (amiral), 80, 427.
Konovçlov, 231, 244, 365, 412, 415.
Kornilov (general), 257, 343, 346, 348, 350, 351, 375, 418, 430, 454, 455.
Korolev, 135.
MKurlov, 77, 80, 189.
Kuroş, 95.
Krassikov, 306, 308.
Kuropatkin (general), 31, 265.
Krestiyaninov, 157.
Krestinskiy, 306.
Krivoşeyn, 59, 219.
Kropotkin, 236.
Krupskaya, 295, 296.
Krılenko, 268.
Krımov (general), 81-83.
Kutler, 412.

Latsis, 439.
Lenin, 12, 47, 48, 51, 129, 154, 155, 162, 175, 233, 237, 288, 290-300, 331, 341, 346, 354-356, 375, 376, 396-398, 404, 405, 408, 409, 420, 422-426, 432, 439, 440, 446, 449, 451, 453, 454, 471, 474-478.
Levy (Paul), 297.
Lieber, 304, 435, 444.
Liebknecht (Karl), 222, 299, 310, 312.
Linde, 340.
Linsingen (alman generali), 277.
Longuet (Jean), 293.

Loriot, 297.
Louis XVI., 102, 103, 109, 146.
Loukomsky, 439, 444, 478.
Luther, 60.
Luxemburg (Rosa), 222.
Lvov (prens), 37, 64, 98, 100, 102, 201-203, 205, 206, 211, 219, 231, 245, 254, 309, 342, 343, 344, 349, 363, 381, 392, 397, 402, 67, 468.
Lvov (Kutsal Sinod vekilharcı), 210.

MacDonald (Ramsay), 15, 109, 110, 293.
Madelin (louis), 11.
Maklakov, 83, 84, 191, 193.
Mansınyev (prens), 166, 208.
Marat, 221, 242, 246.
Mariya Pavlovna (grandüşeş), 79.
Marie-Antoinette, 102, 104.
Martov (Lev), 155, 233, 234, 235, 296, 445.
Martınov, 38.
Marx Karl, 17, 146, 176, 212, 220, 370, 373.
Meşçerskiy (prens), 65.
Merejkovskiy, 207.
Miyasoyedov, 30.
Mihail Aleksandroviç (grandük), 96, 98, 183, 184.
Milyukov, 37, 41, 43, 66, 80-82, 109, 110, 152, 153, 158, 165-167, 170, 175, 182-188, 191, 195-203, 210, 213, 259, 267, 269, 272, 274-277, 279, 283, 284, 297, 305, 312, 334--353, 358, 359, 362-365, 370, 372, 386, 396, 399, 405-407, 414, 426, 431, 440, 446, 450, 453, 465-472.
Milton, 206.
Mirabeau, 151, 186, 387.
Molotov, 129, 154, 288, 307.
Morris (vali), 102.
Muralov, 148.
Muravyev, 377.
Mrozouskiy, 96.
Mstislavskiy, 154, 158, 203.

Nabokov, 127, 145, 188, 195, 200-202, 253, 270, 272, 276, 297, 313.
Nekrassov, 164.
Nikolay Nikolayeviç (grandük), 29, 31, 78, 97, 98, 255.
Nolde 90, 276.

O'Grady, 361.
Olmınskiy, 322, 323.

Painlevé,, 378.
Paléologue, 34, 59, 67, 68, 72,

230, 336.
Palçinskıy, 414.
Pavel I., 65, 74, 81.
Pepelyayev, 427, 428, 436.
Petro (Büyük), 74.
Pereversev, 364.
Petriçento, 58.
Petrovskiy, 48.
Philippe, 74.
Pireyko, 249, 331, 332, 423.
Plehanov, 233, 234, 236, 315, 382, 448, 449.
Poincaré, 47.
Polivanov, 28, 79.
Pugaçov, 18, 406.
Purişkeviç, 84.
Protopopov, 39, 40, 42, 69, 72, 73, 75, 77, 80, 85, 90, 123, 128, 138, 139, 143, 147, 163,

Rahiya, 439.
Rayev, 72.
Raskolnikov, 298, 302, 329.
Rasputin, 66, 70-80, 84, 85, 106, 161, 189, 206, 212, 219.
Riabouchin..
Ribot, 336, 341, 365.
Richter, 67.
Robespierre, 25, 85, 86, 220, 387.
Rodiçev, 34, 287.
Rodzyanko, 32, 37, 39, 43, 66, 72, 76, 78, 79, 82, 89-91, 93, 96, 97, 99, 100, 123, 163-165, 167, 170-175, 181, 184-186, 189, 190, 192, 200, 202, 259, 274, 279, 287.
Russkiy (general), 29, 32, 93, 96, 97, 99, 100, 269, 271, 374.
Rıkov, 155, 317, 320-322, 327.
Urusov, 401.

Sabler, 72.
Saharov (general), 97.
Saltıkov, 68.
Samarin, 86.
Sazonov, 37, 79.
Schmidt, 329.
Semaşko, 439.
Sembat (Marcel), 234.
Skobelev, 129, 153, 155, 168, 208, 235, 260, 287, 313, 339, 341, 347, 364, 365, 373, 428, 429, 436.
Skrıpnik, 306.
Smilga, 439.
Sokolov, 198, 212.
Suhanov, 165, 171, 174-176, 179-182, 193, 195, 199, 208, 211, 219, 228, 237, 240, 241, 243, 249, 251, 254, 260, 279, 281, 282, 288, 291, 292, 298-302,

312, 313, 322, 323, 329, 343, 352, 355, 361, 363-371, 388, 389, 398, 429, 439, 443, 448, 473-478.
Suvorin, 426.
Suvorov, 27, 258.
Stahl (Lyudmila), 329.
Stalin, 155, 233, 290-292, 294, 296, 304-310, 324-327, 330, 332, 336, 338.
Stankoviç, 29, 153, 172, 173, 203, 226, 252, 254, 261, 291, 311, 339, 343, 349, 358, 381.
Steiklov, 181, 279, 305-307, 309, 352.
Stolıpin, 57, 64, 66, 81, 107, 199, 200, 391.
Stürmer, 40, 53, 72, 73, 76, 77, 110.
Sverdlov, 155.

Şçeglovitov, 173.
Şidlovskiy, 82, 164, 173-174, 183, 195, 253.
Şingarev, 82, 200-201, 213, 286, 389.
Şlyapnikov (Aleksandr), 54, 129-130, 132, 154, 168, 194, 288-289, 293.
Şulgin, 98-99, 170, 183.
Şurkanov, 125-128, 134.

Tagantsev, 73.
Tenşçenko, 81-83, 201, 231, 365, 366.
Thomas (Albert), 151, 336, 337, 361, 362, 365, 378.
Tolstoy, 258, 403.
Tomskiy, 320, 327, 438.
Tugan-Baranovskiy, 146, 152.
Trepov, 69.
Troçki, 323, 362, 363, 376, 380, 406, 429, 430, 436, 439, 446, 471, 474-476.
Trubetskoy (prens), 58.
Tsereteli, 155, 233-236, 250-252, 284, 287, 306, 307, 310, 334, 335, 337, 339, 341, 342, 344, 348, 352, 358, 359, 364, 366,377-379, 382, 408, 426, 428-430, 435-437, 443-448, 453, 474-476.

Vandervelde, 361, 365, 377, 378.
Varava (başpiskopos), 72.
Vassilyev, 54.
Verhovskiy (savaş bakanı), 257.
Viren (amiral), 260.
Vitte, 63, 65-67, 69, 70, 81, 190, 197, 265.
Vırubova, 35, 69, 70, 75, 83, 93, 101.
Voytinskiy, 236, 304, 306.

Volodarskiy, 419, 438.

Warbourg, 39.
Willhelm II, 79.
Wilson (başkan), 282, 366.

Yakovlev, 403.
Yanuşkeviç, 29, 264.
Yefimov, 397.
Yudeniç, 257, 375.
Yugov, 431.
Yussupov, 66, 72, 80, 84.

Zalejskiy, 314.
Zalleskiy, 257, 259.
Zalutskiy, 129, 154, 288.
Zassuliç (Vera), 233.
Zavadskiy, 159.
Zenzinov, 153, 312.
Zinovyev, 155, 294, 303, 328.

Troçki'nin sürgündeki ilk büyük ürünü —onun çapında bir Marksist teorisiyenden beklenmeyecek bir şey— somut bir tarih eseriydi. Rus Devriminin Tarihi (1930) birçok yönden bugüne kadarki Marksist tarih edebiyatının en üstün, bir tarihçinin ustalığını ve tutkusunu bir politik önderin ve bir örgütçünün etkinliğiyle ve belleğiyle birleştirerek geçmişi yeniden değerlendirmenin de tek büyük örneğiydi.

Perry Anderson

Rus Devriminin Tarihi, gerek çap, gerek güç ve gerekse ihtilal konusunda Troçki'nin fikirlerini tam anlamıyla açıklaması bakımından onun en büyük eseridir. Dünya edebiyatında bir ihtilali, başlıca önderlerinden biri tarafından açıklayan tek eserdir... Ama Troçki bir tarihçi olarak aktörlüğünün ve görgü tanıklığının üstüne çıkar. Sezar için söylenenler —yani yazarlığının komutanlığının ve politikacılığının yanında gölge olduğu— Troçki için söylenemez. Eserini çok ince testlere tabi tutar ve genellikle dostalarından çok düşmanlarından elde ettiği çok esaslı tanıtlarla desteklemeye çalışır. Kendi otoritesinden hiçbir zaman sözetmez; yalnız arada sırada, o da pek seyrek olarak, kendisini sahneye sokar

Isaac Deutscher

ISBN 975-7178-25-X
975-7178-26-8